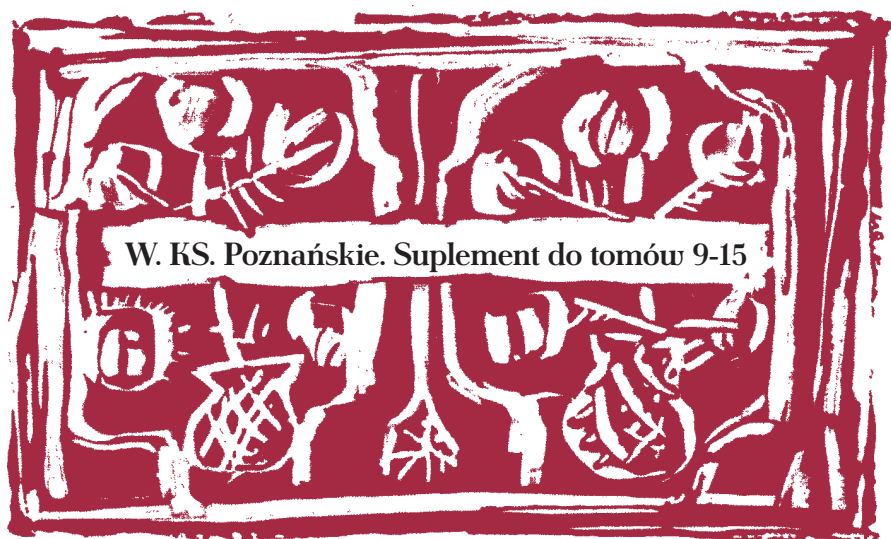

OSKAR

Kolberg

DZIEŁA WSZYSTKIE

OSKAR KOLBERG

DZIEŁA WSZYSTKIE

O S K A R K O L B E R G

DZIEŁA WSZYSTKIE

TOM 74

INSTYTUT im. OSKARA KOLBERGA
Poznań

O S K A R K O L B E R G

**WIELKIE
KSIĘSTWO POZNAŃSKIE**

Suplement do tomów 9-15

INSTYTUT im. OSKARA KOLBERGA
Poznań 2022

WYDANO ZE ŚRODKÓW MINISTRA EDUKACJI I NAUKI

Recenzenci

dr Agnieszka Szczepaniak-Kroll

dr Arkadiusz Jełowicki

Z rękopisów i ze źródeł drukowanych wybrały i opracowały

EWA ANTYBORZEC

HANNA PAWŁAK

Współpraca IWONA CHMIELEWSKA

Copyright by:

Instytut im. Oskara Kolberga

Poznań 2022

Praca naukowa finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa
Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki”
w latach 2017-2022, nr projektu 0295/NPRH/H11/84/2017

ISBN 978-83-971695-4-8

R A D A N A U K O W A

Aleksander Posern-Zieliński – przewodniczący, członkowie:

Ewa Antyborzec, Jan Adamowski,

Piotr Dahlig, Zbigniew Jasiewicz, Jolanta Ługowska,

Teresa Smolińska, Katarzyna Smyk, Violetta Wróblewska

SPIS TREŚCI

	strona
<i>W. Ks. Poznańskie</i> Oskara Kolberga	7
Suplement do „Wielkiego Księstwa Poznańskiego”	19
Kraj i Lud	19
Zwyczaje	45
Obrzędy	47
Pieśni powszechnie	56
Legendy. Pieśni dziadowskie	123
Religijne	125
Miasta. Dwory	129
Czary. Wierzenia	212
Opowieści ludowe. Anegdota	219
Zagadki	223
Przysłowia	228
Język	230

Przypisy źródłowe do <i>Wielkiego Księstwa Poznańskiego</i> (T. 9 – 15)	243
Przypisy źródłowe do cz. I <i>W. Ks. Poznańskiego</i> (T. 9)	243
Przypisy źródłowe do cz. II <i>W. Ks. Poznańskiego</i> (T. 10)	273
Przypisy źródłowe do cz. III <i>W. Ks. Poznańskiego</i> (T. 11)	298
Przypisy źródłowe do cz. IV <i>W. Ks. Poznańskiego</i> (T. 12)	319
Przypisy źródłowe do cz. V <i>W. Ks. Poznańskiego</i> (T. 13)	351
Przypisy źródłowe do cz. VI <i>W. Ks. Poznańskiego</i> (T. 14)	394
Przypisy źródłowe do cz. VII <i>W. Ks. Poznańskiego</i> (T. 15)	405
Bibliografia. Wykaz prac cytowanych i odnotowanych przez Kolberga	432
Indeks geograficzny	454
Indeks incipitów pieśni	492

WIELKIE KSIĘSTWO POZNAŃSKIE OSKARA KOLBERGA

Oskar Kolberg poświęcił Wielkopolsce jedną z najobszerniejszych monografii regionalnych, a we wstępie do niej napisał: „Za jedną z najciekawszych dla etnografa prowincji uważać niewątpliwie należy Wielkopolskę, już to z powodu czysto lechickich znamion dawnych jej mieszkańców, już z powodu jej na zachodnich dzisiejszej Słowiańszczyzny kresach położenia”¹.

Opis regionu zawarł w siedmiu tomach *Ludu* wydanych w latach 1875–82 pod tytułem *Wielkie Księstwo Poznańskie*. Przyjęty przez autora tytuł odpowiadał nazwie tego obszaru nadanej przez zaborców na mocy postanowień Kongresu Wiedeńskiego. W czasie wydawania monografii obowiązywała już wprawdzie nazwa Prowincja Poznańska, wprowadzona przez administrację pruską po powstaniach w roku 1846 i 1848, jednak określenie „Wielkie Księstwo Poznańskie” pozostało w powszechnym użyciu, a co najważniejsze nie stanowiło problemu dla cenzury. Refleksje Kolberga dotyczące tytułu pochodzą z okresu, gdy w prasy drukarskiej schodziła już trzecia część *Poznańskiego*. W 1877 roku w liście do poznańskiej w Warszawie wielkopolskiej pisarki i działaczki niepodległościowej Bibianny Moraczewskiej pisał:

Niektórzy mają mi za złe, że na tytule wyraził *W[wielkie] Ks[ięstwo] Poznańskie*, woleliby, żeby tam stało samo: *Poznańskie* albo *Wielkopolska*. Być może, że to byłoby korzystniej, ale teraz już tego zmienić nie można, chyba na tytule czwartego tomu. Utrudniłoby to jednak sprzedaż w Warszawie, gdzie cenzura na lada wyrażenie veto kładzie².

Jednak nie cała Wielkopolska została opisana w *Wielkim Księstwie Poznańskim*. Dokonane przez zaborców podziały administracyjne sprawiły, że wschodnia część tego historycznego regionu znalazła się pod zaborem rosyjskim, w ówczesnej guberni kaliskiej. Kolberg, przyjmując granice administracyjne jako kryterium podziału regionalnego tej części dawnej Rzeczypospolitej, włączył materiały ze wschodniej Wielkopolski do wydanej u schyłku życia monografii *Kaliskie*.

Poznańskie jest drugą po czterotomowym *Krakowskim* pełną monografią regionu, zawierającą wszystkie elementy kolbergowskiego modelu, tj. opis kraju, ludu, zwyczajów, obrzędów, rozdziały poświęcone pieśniom i tańcom, grom, wierzeniom, opowieściom ludowym i językowi. Materia-

¹ O. Kolberg, *W. Ks. Poznańskie cz. I* (DWOK T. 9), s. III.

² List O. Kolberga do Bibianny Moraczewskiej, *Korespondencja cz. II* (DWOK T. 65), s. 40.

ły do rozdziałów „Kraj”, „Lud”, „Zwyczaje” i „Obrzędy” autor zamieścił w trzech pierwszych częściach monografii, dzieląc Wielkopolskę na podregiony nazwane przez niego „okolicami”. W części pierwszej (seria IX *Ludu*, edycja DWOK T. 9)¹ scharakteryzowana została okolica „środkowa”, do której należały powiaty: poznański, szamotulski, obornicki, średzki i śremski. Tom ten Kolberg przesłał do druku już na początku 1873 roku, ale ostatecznie opublikował go dwa lata później po uwzględnieniu uwag poczynionych przez Emila Kierskiego, a dotyczących historii regionu².

Część druga monografii (T. 10) zawiera opis okolicy zachodniej z powiatami: międzychodzkiem, międzyrzeckim, babimostkim³, bukowskim, kościańskim i wschowskim oraz okolicy południowej, na którą składał się powiat krobowski, krotoszyński, ostrzeszowski, odolanowski, pleszewski i wrzesiński. W części trzeciej (T. 11) znajdziemy opis okolicy wschodnio-północnej z powiatami: gnieźnieńskim, mogilnickim, szubińskim, bydgoskim i inowrocławskim oraz okolicy zachodnio-północnej, do której należał powiat wągrowiecki, wyrzyski, chodzieski i czarnkowski, przy czym w granicach powiatu wągrowieckiego znalazły się Pałuki, natomiast w granicach powiatu wyrzyskiego – Krajna.

Każdy z następujących tomów dotyczy już konkretnej tematyki i zawiera materiały pochodzące ze wszystkich regionów Księstwa bez podziału na powiaty. I tak w części czwartej (T. 12) znalazły się podzielone na rozdziały pieśni ludowe i dumy (ballady), w piątej (T. 13) utwory wykonywane w miastach i dworach, przy czym do tego tomu Kolberg włączył też zespół tańców kujawskich. Zabieg ten uzasadniał we wstępie:

Zresztą są w Wielkopolsce wykonywane wszystkie opisane w ser. IV [...] tańce, czy to ludowe czy salonowe [...]. Tańcom tym przygrywiają zazwyczaj skrzypce [...], w sposób jak to powiedziano o grajkach wiejskich w ser. IV⁴.

Z pewnością taniec kujawski, jego specyficzny układ, wykonywany w czasach Kolberga (prawdopodobnie jeszcze do początków XX wieku)⁵ fascynował badacza na tyle, że chciał mu poświęcić mu odrębne studium. Wśród zachowanych rękopisów znajduje się manuskrypt *Chodzone, kujawiaki, obertasy, mazury* oraz dwie wersje redakcyjne sporządzone na

¹ Dla kolejnych tomów *Ludu* Kolberg stosował termin „seria”, zatem *W. Ks. Poznańskie* to serie IX–XV, w edycji *Dzieł wszystkich* jako DWOK T. 9 – 15.

² Pierwszą część monografii Kolberg przekazał do druku na początku 1873 roku, ale po otrzymaniu uwag E. Kierskiego wycofał tom z drukarni, zob. list Emila Kierskiego do Kolberga z 16 V 1873 r., *Korespondencja... cz. I* (DWOK T. 64), s. 454.

³ Nazwa powiatu przytoczona za Kolbergiem, zgodnie z XIX-wieczną ortografią.

⁴ Tamże, s. VI; wymieniona przez Kolberga w cytacie „Ser. IV” to druga część monografii *Kujawy*.

⁵ Taniec kujawski scharakteryzował i opisał jako funkcjonujący jeszcze w latach 1900–1915 Marian Sobieski, zob. tegoż, *Polskie tańce* w: J.i M. Sobiescy, *Polska muzyka ludowa i jej problemy*, pod red. L. Bielańskiego, Kraków 1973.

jego podstawie, ale niewątpliwie z wykorzystaniem jeszcze innych źródeł. Być może planował trzeci tom monografii Kujaw lub jakieś odrębne wydawnictwo. Materiały te nie zostały jednak przez Kolberga opublikowane, część z nich stała się natomiast podstawą do zredagowania kolejnego manuskryptu wykorzystanego w *Poznańskim* (oraz kilka lat później w *Łęczyckim*)¹.

Całą szóstą część *Poznańskiego* (T. 14) wypełniają bajki. Kolberg zgromadził tu aż 111 tekstów, z czego ponad 30 to przedruki z literatury, przede wszystkim z „Przyjaciela Ludu”. Do zbioru tego włączył też przedruki pseudoludowych utworów Emmy Puffke, autorki *Baśni wielkopolskich dla młodzieży* (Leszno 1863), oraz pisarza pomorskiego I. Danielewskiego, oba te zbiorki oparte są na fikcji literackiej. Pozostałe bajki pochodzą z badań terenowych. Niestety w archiwum praktycznie nie zachowały się rękopisy tych opowieści i tylko noty lokalizacyjne zamieszczone w druku pozwalają na ich powiązanie z miejscami prowadzenia badań.

Ostatnia, siódma część (T. 15) składa się z materiałów związanych ze sferą wierzeniową, określoną przez autora jako „Świat nadmysłowy”. Poza notatkami terenowymi Kolberga na tom ten złożyły się liczne wypisy i cytaty z literatury, także obcej, a przede wszystkim obszerne fragmenty rękopisu Teobalda Klepaczewskiego *Pogląd historyczny na zabobony w Polsce* z 1861 roku², o którym nadmienił we wstępie do tej części monografii. Kolberg czynił starania o pozyskanie tego manuskryptu i ostatecznie otrzymał go od Klepaczewskiego, co potwierdził w liście z 1881 roku:

Przesłane mi przy Pańskim piśmie z d[nia] 4 czer[wca] notaty tyżące się czarów odebrałem i stokrotne za nie składam dzięki. Notaty te wybornie i w zupełności celowi swemu odpowiadają i nie potrzebują żadnego ściślejszego opracowania. Zaraz je też zużytkowałem w sposób właściwy, wcielając w odpowiednie rubryki swojego dzieła³.

W monografii Wielkopolski brak rozdziału poświęconego gwarom. Dialekty wielkopolskie omówił Kolberg w oddzielnym artykule pt. *Rzecz o mowie ludu wielkopolskiego*, który opublikował w „Zbiorze Wiadomości do Antropologii Krajowej” w 1877 roku. W tym samym czasopiśmie w roku 1884 opublikował też artykuł *Zwyczaj i pieśni ludu wielkopolskiego. Z rękopismu pozostałego po śp. Józefie Lipińskim*. Materiały te stanowią swoiste uzupełnienie monografii Wielkopolski i w połączeniu

¹ Manuskrypt *Chodzone...* znajduje się w tece 42, sygn. 1150 i został opisany i opublikowany w tomie 72/I edycji DWOK; w odpowiednich przypisach zostały też scharakteryzowane różnice w stosunku do tego rękopisu naniesione w dwóch wersjach redakcyjnych znajdujących się w tece 51, sygn. 1358, k. 1–19 i 21–40 i oznaczonej sygnaturą Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego.

² T. Klepaczewski, *Pogląd historyczny na zabobony w Polsce*, rękopis Archiwum PTL, teka 37, sygn. 1327, k. 1–59.

³ Brulion listu Kolberga do T. Klepaczewskiego z 12 VI 1881, *Korespondencja... cz. II* (DWOK T. 65), s. 515.

z siedmiotomowym *Wielkim Księstwie Poznańskim*, stanowią najbogatszą dokumentację kultury tradycyjnej tego regionu w XIX wieku.

Siedmiotomowa monografia Wielkopolski jest jednak w dużym stopniu wynikiem badań terenowych prowadzonych przez Kolberga sukcesywnie w ciągu kilku lat. Jak wynika z zachowanych dokumentów oraz not lokalizacyjnych w tomach ważnym ośrodkiem badań było Czeszewo w powiecie wągrowieckim, gdzie Kolberg przybył po raz pierwszy w 1867 roku. Dobra należały wówczas do rodziny Libeltów. Karol Libelt był filozofem, uczniem Hegla, działaczem politycznym i społecznym, jednym z najaktywniejszych członków Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Podczas pobytu w majątku Libeltów Kolberg poznał dość dokładnie Pałuki, zanotował wiele pieśni, bajek, opisów obrzędów, chat, wykonał także szkice strojów i sprzętów. W grudniu tego roku w liście do Karola Libelta wspomina Kolberg osobę panny Kazimiery (postać niezidentyfikowana), pana Pantaleona Szumana (radca, poseł na sejm), państwa Szumanów (rodzina żony Libelta, Marii z Szumanów) oraz miejscowego proboszcza i składa „podziękę za ułatwienie (...) poszukiwań etnograficznych”¹. Badania swoje powtórzył jeszcze prawdopodobnie jesienią 1868 roku, kiedy to ponownie odwiedził Libelta. Zachowane dokumenty nie potwierdzają pobytu Kolberga w Czeszewie w roku 1870, choć data taka widnieje przy opisie Bożego Narodzenia w tej miejscowości². Być może opis został Kolbergowi nadesłany, a nie pochodzi z jego własnych badań terenowych.

Drugim ośrodkiem badań w roku 1867 był dwór Radońskich w Siekierkach, w powiecie średzkim. Mieszkała tam owdowiała Paulina Wilkońska, pisarka, siostra Anieli Radońskiej. Kolberg przyjaźnił się z Radońskimi jeszcze w Warszawie, gdzie prowadzili w latach 1842–1852 znany salon literacki. Również w okolicy Siekierk zebrał Kolberg obfite materiały do etnograficznego opisu Wielkopolski.

W roku 1868, Kolberg przyjechał w Poznańskie dopiero we wrześniu. Wówczas zdążył przeprowadzić badania w Dębiczu w powiecie średzkim, w Miłosławiu w powiecie wrzesińskim i w Morownicy w powiecie kościańskim. W Dębiczu Kolberg u rodziny Wolniewiczów. Włodzimierz Adolf Wolniewicz, właściciel wsi i majątku ziemskiego, był agronomem i publicystą, ale i działaczem patriotycznym, uczestnikiem powstań narodowych, za co był więziony. Dzięki jego wsparciu i gościnie Kolberg zgromadził wiele ciekawych materiałów z Dębicza i okolic.

Morownica, do której tego samego roku udał się Kolberg była majątkiem należącym do rodziny Niegolewskich. Kolberg utrzymywał serdeczne kontakty z Wandą i Władysławem Niegolewskimi. Władysław Niego-

¹ List O. Kolberga do K. Libelta z 27 grudnia 1867 roku, *Korespondencja Oskara Kolberga cz. I, Dzieła wszystkie*, t. 64, Wrocław-Poznań 1965, s. 229.

² O. Kolberg, *Wielkie Księstwo Poznańskie cz. III, Dzieła wszystkie*, t. 11, Wrocław-Poznań 1963, s. 142.

lewski był prawnikiem, działaczem społecznym i politycznym, za udział w powstańczych akcjach był więziony przez władze Prus. W późniejszym okresie był posłem do sejmu pruskiego, a po 1871 roku posłem do parlamentu niemieckiego. Przez cały okres swojej działalności konsekwentnie występował przeciwko polityce germanizacyjnej i domagał się respektowania praw ludności polskiej w Wielkim Księstwie Poznańskim. W Morownicy Kolberg poznał osobiście Bogumiła Hoffa, rysownika i fotografa, który zaproponował Kolbergowi współpracę przy wielkopolskich tomach *Ludu*. Wspólną wycieczkę po Wielkopolsce odbyli dopiero latem 1869 roku. Zwiedzili wtedy południową Wielkopolskę, a Kolberg stacjonował między innymi w Wieleniu. Hoff – rysownik, odmiennie niż Kolberg – dokumentator, „wielkopolskie tomy *Ludu* wyobrażał sobie jako ozdobne albumy kolorowych ilustracji, z dodatkiem nut i skromnego opisu etnograficznego”. Realizacja wspólnego przedsięwzięcia nie tylko nie doszła do skutku, a wręcz doprowadziła do konfliktu. Jednak po latach Hoff z sympatią wspominał Kolberga i opisywał ich wspólne, czasem związane z niedogodnościami wycieczki terenowe¹.

Do Dębicza i prawdopodobnie do Morownicy Kolberg pojechał jeszcze w 1872 roku. W tym samym roku był też w Targoszycach w powiecie krotoszyńskim, gdzie gościł w domu historyka, bibliotekarza i archiwisty, Józefa Łukaszewicza. W znacznym stopniu mogło to ułatwić poszukiwanie materiałów dotyczących okolicy, ale i prawdopodobnie całej Wielkopolski. Ostatnie badania w tym regionie miały miejsce w 1875 roku, podczas podróży etnograficznej w Poznańskie oraz na tereny Wschodnich i Zachodnich Prus. Kolberg odwiedził wówczas między innymi Pakosław w ówczesnym powiecie krobskim (który stanowił dobra Stanisława Czarnieckiego, polityka i powstańca styczniowego) oraz Konojadu w powiecie kościańskim.

Dobra organizacja badań terenowych w Wielkopolsce była konsekwencją wcześniejszych kontaktów Kolberga ze środowiskiem powstałego w 1857 roku Towarzystwa Przyjaciół Nauk. W 1867 roku, podczas wizyty w Poznaniu, spotkał się z historykiem Emilem Kierskim, Leonem Wegnerem, pierwszym sekretarzem generalnym Towarzystwa i z Władysławem Nehringiem, wówczas wykładowcą w gimnazjum Marii Magdaleny, a także z Karolem Libeltem, rok później wybranym na prezesa Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Wizyta Kolberga miała na celu pozyskanie środków finansowych dla kolejnych tomów *Ludu*. Towarzystwo nie dysponowało środkami na takie wsparcie, jednak wydało zgodę na wypożyczenie badaczowi tak zwanych *Szematów*. Były to starannie przygotowane kwestionariusze (ankiety), których w 1859 roku wykonano i rozesłano

¹ Wspomnienia B. Hoffa zostały opublikowane w „Wiśle” w 1904 roku; cytaty podano za: A. Skrukwa, *Zwizyki Oshara Kolberga z Poznańskiem*, „Wielkopolskie Zeszyty Folkloru” 1966, nr 2, s. 2–13.

2000 egzemplarzy, każdy o nazwie *Szemat do spisywania materiałów mających służyć do opisu statystycznego Wielkiego Księstwa Poznańskiego*. Ankieta taka składała się z 22 pytań zawartych w trzech działach: topograficznym (pytania 1–9), etnograficznym (10–18) i historiograficznym (19–22). Adresatami ankiety byli ziemianie, nauczyciele, księża. Odzew nie spełnił oczekiwań Towarzystwa, gdyż z 2000 rozesłanych sztuk odebrano w sumie 570 ankiet.

Przygotowane *Sprawozdanie z czynności Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego do dnia 1go stycznia 1860*¹ prezentuje efekty pracy pierwszego roku (1859), w którym znajdziemy nazwiska respondentów oraz liczby odesłanych ankiet:

Powiat	Obwód	Nazwisko informatora	Liczba nadesłanych szematów	Liczba opisanych osad
babimostki (5 obwodów)	rakoniewiecki	hrabia Jan Mielżyński z Gościeszyna	15	31
bukowski (4 obwody)	bukowski	Feliks Wize z Michorzewa	3	4
Czarnkowski		p. Szułdrzyński z Lubasza	11	16
gnieźnieński	witkowski	ks. Józef Krasicki	3	3
	kłęcki	ks. dziekan Dudyński z Kłęcka	4	4
kościąński (5 obwodów)	śmigieński	Adam Skarzyński ze Spławia	9	18
	czempiński	ks. Tomicki z Konojadu	3	5
	krzywiński	Kajetan Morawski z Jurkowa	1	
Krobski	jutrosiński	ks. Kleiner z Dubina	1	
krotoszyński (4 obwody)	borecki	Aleksander Graeve	13	42
międzychodzki (5 obwodów)	starodworecki	p. Alkiewicz z Osiecka	23	25

¹ „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego” T. 1: 1860, s. 585–603.

Mogilnicki		p. Skrzydlewski z Dzierżązna	4	
obornicki (4 obwodów)	Murowana Goślina	Emil Kierski	3	10
	rogoziński	Faustyn Radoński z Ninina	6	12
odolanowski (5 obwodów)	rozsoczycki	p. Skórzewski z Rozsoczyc	5	7
	przygodzki	ks. Czaplicki z Wysocka	10	10
	skalmierzyski	Nepomicen Niemojewski ze Śliwnik	4	10
ostrzeszowski (5 obwodów)	opatowski	Feliks Wężyk z Mroczenia	1	7
	grabowski	ks. Strybel z Grabowa	1	4
pleszewski (5 obwodów)	mieszkowski	ks. dziekan Kierszniewski z Radlina	12	41
	jarociński	ks. Lewandowski z Jarocina	3	8
	sobocki	p. Franciszek Żychliński z Kars	2	6
śremski (5 obwodów)	dolski	p. Kurnatowski z Dusiny	6	12
średzki (5 obwodów)	Targowa Gór- ka	p. Karsnicki z Mystek	30	45
szamotulski (5 obwodów)	bytyński	p. Łubieński z Kiączyna	5	9
Wągrowiecki		p. Moszczeński z Wiatrowa	5	5
wrześniński (4 obwodów)	wrześniński	hrabia Edward Poniński z Wrześni	30	30
	żerkowski	ks. Łukaszewicz	17	20
wschowski	włoszakowicki	ks. Arndt z Włoszakowic	1	1

Z pozyskanych materiałów opublikowano w „Rocznikach” TPNP *Opis statystyczno-historyczny obwodu boreckiego* autorstwa Emila Kierskiego¹, natomiast *Opis statystyczny powiatu babimostskiego* przygotowany również przez Kierskiego został jedynie odczytany na jednym z posiedzeń².

Podczas swojego pobytu w Poznaniu Towarzystwo udostępniło Kolbergowi *Szematy*. Dla Kolberga było to doskonałe źródło do uzupełnienia swoich materiałów do Poznańskiego. Najprawdopodobniej w 1867 lub na początku 1868 roku przez tydzień sporządzał odpisy z ankiet, w końcu jednak otrzymał więc zgodę Emila Kierskiego na wypożyczenie części dokumentów, których nie zdążył skopiować. Dopiero po 17 latach, w październiku 1885 ówczesny sekretarz zarządu zwrócił się do Kolberga o zwrot materiałów. W *Poznańskim* znajdziemy zatem opisy wesel (między innymi z Wronczyna pod Stęszewem, Siekierk, Bnina, Włoszakowic, Michorzewa, Lipna, Skoroszewic, Topoli Wielkiej, Skoraczewa), pogrzebów (z kilku wsi powiatu ostrzeszowskiego oraz z Brzeźna w powiecie czarnkowskim), zwyczajów i strojów z kilkunastu miejscowości, a także niezliczone wzmianki z historii oraz podania i wiadomości o wierzeniach. Nie wiadomo ostatecznie, jaka była wówczas rzeczywista liczba ankiet pozostających w dyspozycji Kolberga. W jego archiwum znajdują się obecnie 3 szematy, przy czym tylko jeden zachował się w całości. Ten kompletny egzemplarz nadesłany został z Włoszakowic w ówczesnym powiecie wschowskim, a wypełnił go tamtejszy proboszcz Jan Arendt. Drugi szemat pochodzi z Wronczyna w powiecie kościańskim i zawiera wyłącznie ponumerowane odpowiedzi. Ostatni to pojedyncza kartka z kilkoma pytaniami i częściowymi odpowiedziami z okolic Nowego Miasta w powiecie pleszewskim³. Trudno dziś stwierdzić, czy w archiwum były jeszcze jakieś ankiety, które nie dotrwały do naszych czasów, czy też zaginęły gdzieś w zbiorach Towarzystwa. Pewne jest, że szematy z Włoszakowic, Wronczyna i Nowego Miasta to jedyne oryginalne egzemplarze ankiet, które dotrwały do naszych czasów. Zatem współcześnie, wobec niezachowania pozostałych kwestionariuszy, jedynie na podstawie kart *Ludu* możemy odtworzyć wiadomości zamieszczane przez informatorów.

Nie były to jedyne bezcenne materiały w archiwum Kolberga. Omiawiając wykorzystywane przez Kolberga źródła, nie sposób nie wspomnieć o przedrukowanych w drugiej części monografii manuskryptach dwóch autorów zawierających opisy zwyczajów w powiecie odolanowskim. Jeden z nich jest anonimowy, opatrzony notą Kolberga: „po Kucharskim”, drugi natomiast, podpisany nazwiskiem „Kociński”, zawiera dopisek au-

¹ Tamże, t. 3: 1865, s. 87–157.

² Tamże, t. 2: 1863 s. 779.

³ Szemat z Włoszakowic przechowywany jest w zbiorach PAN i PAU w Krakowie, sygn. 2184, natomiast pozostałe znajdują się w tekach założonych jeszcze przez samego Kolberga, teka 37, sygn. PTL 1331 i teka 9, sygn. PTL 1331; wszystkie dostępne są w Wielkopolskiej Bibliotece Cyfrowej.

tora *Ludu*: „Sulmierzyce 1820”¹. Prawdopodobnie materiały pochodzące ze zbiorów Kucharskiego dotyczą początku XIX. wieku, ale same opisy zostały sporządzone później. Nieznany z nazwiska autor zanotował bowiem: „W te dni, przed około 30 laty”, a Kolberg drukując ów tekst, opatrzył go informacją: „około r. 1800–1810”. Z kolei informację o datowaniu i lokalizacji rękopisu podpisanego: „Kociński” uzyskał zapewne od Kucharskiego. Sławista i filolog Andrzej Kucharski (1795–1862) interesował się kulturą i językiem wielu krajów słowiańskich, a jego materiały czeskie i łużyckie znalazły się później u Kolberga. Niewykluczone, że starszy od Oskara o pokolenie Kucharski, który był przez rok nauczycielem w Kaliszu, mógł posiadać w swoich zbiorach rękopisy dotyczące Wielkopolski (w tym również terenów Kaliskiego²). Zapisy te poświadczają stosunkowo wczesne zainteresowania obrzędowością wielkopolską, bowiem działania podejmowane w latach następnych, trzydziestych i czterdziestych XIX wieku, skupiały się raczej, podobnie jak na innych terenach, przede wszystkim na gromadzeniu tekstów ludowych, przeważnie pieśni. W poznańskich drukarniach ukazały się wówczas między innymi *Piosenki ludu wielkopolskiego* Józefa Jana Lipińskiego (1842), *Podania i legendy polskie, ruskie i litewskie* Lucjana Siemieńskiego (1845) czy *Pieśni ludu polskiego* Oskara Kolberga (1842–1845). Wydanie tych ostatnich kontynuował leszczyński „Przyjaciel Ludu”, które to piśmko drukowało szereg artykułów o charakterze ludoznawczym i folklorystycznym. Ze wszystkich tych publikacji, a także całego szeregu innych korzystał *Ludu* przygotowując monografię Wielkopolski, ale miał też spory zasób własnych materiałów pozyskanych w trakcie i podróży etnograficznych, które w tym regionie przebiegały nadzwyczaj pomyślnie.

Omówione tu materiały tylko w niewielkim stopniu są udokumentowane w rękopisach, gdyż zachowały się one częściowo. Na przeznaczonej dla materiałów z tego regionu tece 9. jeszcze sam Kolberg napisał: „Odpadki od materiałów z Wielkopolski, użytych w latach 1875–1882”, a Izydor Kopernicki w roku 1890 określił ją krótko: „Doszczętnie wyczerpana”. Autor *Ludu* po wydaniu monografii usunął bowiem większość wykorzystanych zapisów. Ale nawet niewielka liczba ocalałych manuskryptów badacza świadczy, że na etapie prac nad *Poznańskiem* starał się pozyskać jak najwięcej informacji wykraczających poza jego główny nurt zainteresowań, czyli folklor muzyczny i słowny. W archiwum zachowała się między innymi znaczna część przygotowanej do druku wersji opisu „Kraju” do dwóch

¹ Rkp. nieznanego autora i rkp. podpisany „Kociński”, Arch. PTL, teka 37, sygn. 1328/I, k. 108–110, zob. O. Kolberg W. Ks. *Poznańskie* (DWOK T. 10), Wrocław-Poznań 1963, s. 188–189, 203–204, 222; pierwodruk: 1876.

² Materiały z notatką Kolberga „po Kucharskim” znajdują się wśród rękopisów terenowych Kolberga, Arch. PTL, teka 8, sygn. 1160, a opublikowane zostały w: O. Kolberg, *Kaliskie i Sieradzkie* (DWOK T. 46), Wrocław-Poznań 1967, m. in. na s. 463, 469, 481.

pierwszych części monografii¹ oraz stosunkowo liczne notatki terenowe z opisami i rysunkami ubiorów oraz sprzętów domowych i urządzeń gospodarskich sporządzone w Dębiczu, Siekierkach i Targoszycach². Sądzić można, że większość informacji na temat pożywienia z okolic Morownicy czy Konojadu Kolberg zebrał sam, choć zachował się tylko fragment notatek na ten temat dotyczący mieszkańców Poznania³. Prawie wszystkie jego zapisy zawierają też wyrażenia gwarowe oraz lokalne nazwy. Gwarze wielkopolskiej poświęcił jednak wspomniany już oddzielny artykuł⁴.

Tak jak wcześniej w innych regionach i tu, w Wielkopolsce, rejestrował też przebieg zwyczajów i obrzędów. W Dębiczu opisał przebieg chrzcina i pogrzebu⁵, a także wesela, oznaczonego w pierwszej części monografii numerem VII, do którego brak dziś źródła. Z jego badań własnych pochodzą też, przynajmniej w części opisy wesel III (Spławie, Głuszyna, dziś część Poznania), V (Górczyn, część Poznania) i VI (Siekierki, Iwno) w tym samym tomie, a także prawdopodobnie kompletne opisy wesel w Morownicy i Konojadzie (w druku numer III)⁶ oraz z okolic Pakosławia (I) i Targoszyca (II) w części drugiej, do których brak niestety manuskryptów będących ich źródłem, podobnie jak w przypadku opisów zwyczajów z wymienionych tu miejscowości czy opisów strojów z Górczyna, Jeźyc i Rataj z 1870 roku⁷.

Zamieszczone przez Kolberga opisy ubiorów były przez niektórych etnografów w XX wieku komentowane jako błędne. Badaczka kultury Bamberów Maria Paradowska poddała w wątpliwość fragment opisu spódnicy Bamberki: „Kobiety mają na sobie 6 do 12 spódników sięgających kolan”⁸ i stwierdziła, że spódnice te były długie⁹. Po analizie dziewiętnastowiecznych źródeł problem wyjaśniła dopiero inna etnografka, znawczyni strojów, Zofia Grodecka:

[...] te nietypowe jak na ówczesne czasy, krótkie spódnice ratajskich Bamberk

¹ Rkp. Kolberga, Arch. PTL, teka 9, sygn. 1166, k. 1–11.

² Rkp. i rysunki odręczne Kolberga, Arch. PTL, teka 47, sygn. 1354/II, k. 44, 47–49, 64–66.

³ Rkp. Kolberga, teka 24, sygn. 1282, k. 17v; rkp. uszkodzony, oddarta górna część karty.

⁴ O. Kolberg *Rzecz o mowie ludu wielkopolskiego*, w: tegoż *Studia, rozprawy...* (DWOK T. 63), s. 342–388; pierwodruk w: „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej” 1877, T. 1, s. 3–36.

⁵ Odpis M. Turczynowiczowej z niezachowanego rkp. Kolberga, BN PAU i PAN, sygn. 2030/III, k. 247.

⁶ W rozdziale „Obrzędy” monografii Kolberga *W. Ks. Poznańskie cz. II* (DWOK T. 10), Wrocław-Poznań 1963; pierwodruk: Kraków 1876 wesele z Morownicy i Konojadu oznaczone jest numerem III, w spisie treści jako III i IV.

⁷ Opis sporządzony na podstawie własnych obserwacji, zob. O. Kolberg *W. Ks. Poznańskie cz. I* (DWOK T. 9), Wrocław-Poznań 1963, s. 61 i 62; pierwodruk: Kraków 1875.

⁸ O. Kolberg *W. Ks. Poznańskie cz. I* (DWOK T. 9), s. 62.

⁹ M. Paradowska *Bambrzy, mieszkańcy dawnych wsi miasta Poznania*, Warszawa-Poznań 1975, s. 108.

przywędrowały z Niemiec wraz z pierwszymi osadniczkami i były reliktem przepisów feudalnych, ustalających że długość spódnic poddanych wieśniaczek mogła sięgać tylko do połowy łydki. Wraz z przechodzeniem dawnego ubioru Bambrerek w strój i jego polonizacją spódnice uległy wydłużeniu, dotykając skrajem cholewek sznurowanych bucików sięgających kostki”¹

i ostatecznie stwierdziła, że „Kolberg prawidłowo przedstawił ubiory Bambrów z będących obecnie dzielnicami Poznania wsi Górczyn i Jeżyce, wizytowanych osobiście w 1870 roku”². Nadmienić jednak należy, że o ile badacz z pewnością widział i opisywał stroje bamburgskie, to wzmianka o krótszych spódnicach została zaczerpnięta przez niego z omówionych poniżej *Szematów*.

Za wiarygodne uznał też materiały Kolberga Aleksander Błachowski, który porównał opisy męskich nakryć głowy (m.in. *wykrawanki*) zamieszczone w *W. Ks. Poznańskim* ze sporządzonymi przez Adama Glapę, także na podstawie dawnych źródeł, ale i własnych obserwacji. Aleksander Błachowski pisał:

Obaj badacze – Kolberg samouk, pionier badań folklorystycznych z XIX wieku, i Glapa, profesjonalny etnograf z XX wieku, uzbrojony w fachowy kwestionariusz – starali się rzetelnie przedstawić identyczny element ubioru. Kolberg zapewne widział *wykrawanki* z bliska, na pewno nie jedną, zatem jego opinia oparta jest na dokładnej autopsji. On zobaczył wycięcie w kształcie korony, a Glapa *prymitywną rogatywkę z opuszką*. Zdarza się tak, gdy nawet doświadczony badacz prezentuje konstatację opartą na jedynym dostępnym przykładzie w przekonaniu, że ten posiada cechy formy typowej, powtarzanej w danym środowisku³.

Na zakończenie warto jeszcze zwrócić uwagę na postać Bibiany Moraczewskiej. Ta ceniona w Poznaniu działaczka patriotyczna, późniejsza autorka interesujących wspomnień, poznała Kolberga, gdy mieszkał on jeszcze w Warszawie. To Moraczewska przyjmowała w Poznaniu przesyłki z tomami *Ludu* i przekazywała je dalej odbiorcom. Dzięki jej rozległym kontaktom z rodzinami ziemiańskimi starała się uzyskać informacje etnograficzne i zapisy tekstów potrzebne Kolbergowi. Bibiana Moraczewska zwróciła uwagę Kolberga na wspomnianą rozprawę Teobalda Klepaczewskiego *Pogląd historyczny na czary w Polsce*. W odpowiedzi Kolberg poprosił ją o uzupełnienie materiałów dotyczących czarów:

Rozprawę p. Klepaczewskiego o czarach czytałem niegdyś sam i odpi-

¹ Z. Grodecka *Problem rekonstrukcji wielkopolskich strojów ludowych. Na przykładzie stroju z Siekierok*, „Etnografia Polska” 1991, T. XXXV, z. 1, s. 139.

² Tamże.

³ A. Błachowski *Ubiór i krajobraz kulturowy Polski i Ukrainy zachodniej*, Toruń 2011, s. 14.

sałem sobie z niej parę ustępów. Ale chodzi mi jeszcze o kilka formułek zażegnań ludowych, o których Szanowna Pani mogłabyś np. przez swoją służącą wywieźć się nawet w samym Poznaniu. Posyłam próbkę podobnych formułek na wzór, jako i parę definicji istot nadprzyrodzonych z zapytaniem, czy one są wiernie skreślone i nie potrzebują jakich uzupełnień¹.

Jak wspomniano, Kolberg ostatecznie skontaktował się z Klepaczewskim i ten ostatni przesłał mu swój rękopis. .

Postaci, z którymi Oskar Kolberg spotkał i kontaktował się w Wielkopolsce, było niewątpliwie znacznie więcej, jak choćby Marceli Antoni Szulc, z którym korespondował na temat biografii Chopina. Być może osobowość Oskara Kolberga, syna przybysza z Meklemburgii, jego niezwykła pracowitość, wychowanie w duchu ewangelickim doskonale harmonizowało z wielkopolską pracą organiczną tutejszych mieszkańców.

Prezentowany tu tom 74 *Poznańskie. Suplement do tomów 9-15* w pierwszej części niepublikowane wcześniej materiały zebrane w jego archiwum. Stosunkowo obszerny w porównaniu do innych, tzw. tomów suplementowych edycji DWOK jest rozdział „Kraj i Lud”. W pozostawionych przez Kolberga materiałach znalazły się obszerne opisy poszczególnych (choć nie wszystkich) powiatów ówczesnego Wielkiego Księstwa Poznańskiego, będące prawdopodobnie odzwierciedleniem pierwotnej koncepcji rozdziałów „Kraj”. Zostały one obecnie zaprezentowane w wersji zgodnej z rękopisami. Tom zawiera ponadto obszerny zbiór pieśni, w tym pieśni patriotycznych, które ze względu na cenzurę nie mogły zostać opublikowane w monografii tego regionu w XIX wieku. Stosunkowo liczne są też materiały dotyczące wierzeń oraz języka, a także spisy nazwisk mieszkańców poszczególnych powiatów. W drugiej, komentarzowej części tomu, zamieszczono wyjątkowo obszerne przypisy źródłowe odnoszące się do poszczególnych woluminów wydanych przez Kolberga w XIX wieku, które zawierają szczegółowe informacje o pochodzeniu materiałów (autorstwie rękopisu lub źródle publikacji).

Ewa Antyborzec

¹ O. Kolberg do B. Moraczewskiej, *Korespondencja cz. II*-(DWOK T. 65), s. 320.

SUPLEMENT DO „WIELKIEGO KSIĘSTWA POZNAŃSKIEGO”

KRAJ I LUD¹

Powiat poznański²

Kraj powiatu poznańskiego jest po większej części równy, wyjąwszy okolice po obu brzegach Warty na północ od Poznania, w których są wzgórza, a między nimi wyższa góra Anna zwana. Ma jedną większą rzekę Wartę i trzy rzeki mniejsze, tj. Cybinę, Głównę i Koplę. Warta przerzyna całą szerokość powiatu, płynąc od południa ku północy; na północ od Mosiny pod wsią Łęczycza wpływa do tego powiatu z powiatu śremskiego, a niedaleko wsi Radzimia wchodzi do powiatu obornickiego. Rzeka Cybina wpada do Warty pod Poznaniem, Główna przy wsi Głównie pod młynem Nadolnickim, Kopla pod wsią Czapury; wszystkie trzy na prawym brzegu Warty.

Jezior w powiecie jest 45, stawów 74; wszystkie są dość rybne. Do większych jezior liczą się: Kiekrz, Strykowo, Witobel, Swarzędz, a pod wsią Dębno są jeziora: Bochenek, Dębskie i Lipno.

We względzie policyjnym dzielił się powiat na 6 okręgów: Stęszewski, Komornicki, Tarnowski, Owiński, Poznański i Swarzędzki (dziś: Poznań, Stęszewo, Żabikowo, Sady, Czerwonak).

Cały powiat należał do dawnego województwa poznańskiego w obszerności mil kw. 19,88.

Głównym zatrudnieniem mieszkańców jest rolnictwo, wsparte niektórymi rodzajami przemysłu, pomiędzy którym liczyć należy gorzelnictwo, cegielnictwo i inne, tudzież chów bydła.

¹ W celu zachowania integralności rękopisu Kolberga (będącego w większości odpisem z publikacji L. Platera, zob. następny przypis) opublikowano tu całość manuskryptu zawierającego materiały przeznaczone w monografiach do oddzielnych działów „Kraj” i „Lud”.]

² [Opis powiatu poznańskiego i poszczególnych miejscowości w rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 9, por. *W. Ks. Poznańskie* cz. I (DWOK T. 9, w kolejnych odsyłaczach użyto już tylko zapisu skróconego „T. 9”), s. 3–20.

Przy opisie Poznania po słowie „wyspie” przypis, w którym Kolberg wymienia wykorzystane źródła: „L. Platera *Opisanie historyczno-statystyczne Wielkiego Księstwa Poznańskiego*, Lipsk 1846, s. 329; *Doręczniki statystyczne aż do r. 1870* oraz wiadomości już to ustne już to czerpane z *Szematów* nadesłanych Towarzystwu Przyjaciół Nauk w Poznaniu”. W cz. I monografii Kolberg zamieścił rozbudowany opis miasta Poznania, zawierający m.in. podania, zob. T. 9, s. 3–8.]

Należał ten powiat (1846) do dziewięciu powiatów średniozamożnych w dobytek i w ich rządzie zajmował drugie miejsce. Co do urodzajności ziemi liczyć można w powiecie gruntu bardzo urodzajnego mórg magdeburgskich 70,488, średniego 317,139, lekkiego 35,244.

Parafii katolickich 25, ewangelickich 4, synagogi 2.

Poznań – Miasto mocno dziś ufortyfikowane, głównie na lewym brzegu Warty położone. Ma sześć przedmieść; trzy z nich leżą na prawym brzegu Warty, są nimi: Waliszewo (v. Chwaliszewo), Śródka (v. Śrzodka) i Święty Roch. Są one kilkoma ramionami Warty poprzeryzane, a rzeczka Cybina przez przedmieście Śródka przechodzi i nieopodal od niego od niego z Wartą się łączy. Przedmieścia na lewym brzegu są: Święty Marcin, Święty Wojciech i Nowa Grobla.

Pierwotna posada miasta była na prawym brzegu Warty, gdzie teraz są przedmieścia Waliszewo i Śródka. Za Przemysła I, księcia poznańskiego w r. 1240 przeniesione zostało miasto na lewy brzeg. Z dawnych na prawym brzegu zabudowań zasługują na uwagę: Tum czyli katedra (z kaplicą obejmującą groby i posągi królów Mieczysława I i Bolesława Chrobrego), stare kościoły św. Jana i Panny Marii oraz pałac arcybiskupa. Kazimierz Wielki zbudował zamek na wyspie.

Miasto zawiera wiele fabryk i rękodzielni. Wspomnieć tu należy o trze-wikach w Poznaniu sztytych i wybornym chlebie pszennym pod nazwiskiem „bułki poznańskiej” powszechnie znanym.

Wieś Tarnowo z folwarkiem Karolewo – Zawiera w swej przestrzeni następ[ujące] dawne nazwiska pastwisk i pól: Wielkie Błoto, Błoto Księżę, Błoto Pańskie, Błoto koło Ostrej Górki, Zdrojki, Mokicie, Jagnięce Błoto, Cielęce Błoto.

Wieś Wronczyn – Na gruncie glina na dwa lub trzy sztychy pod powierzchnią, mieszana z marglem (barwy żółtawej i białej). Położenie ma równe z drobnym jednak spadem ku strumykowi (bez nazwy) wypływającemu w bliskości jeziora Strykowskiego, przeryzującego łąki Moderskie (wsi Modrze), Wronczyńskie, Zaparskie i Srockie, i wpadającego do Kanału Oberskiego w lesie Wronczyńskim. Jedno z pól zwane jest Wymokle od niskiego położenia, dawniej topieliska, dziś osuszone stanowią żyzną rolę. W lesie więcej jest nazw. Część lasu od Srocka po lewej stronie gaci nazywa się Czagi, od granicy Będziewa i Piotrowa – Brzezcie, bardziej ku zwirowce kościańskiej – Niwki (tu nieco wapieni); prócz tego w środku lasu: Lipówka, Wielki Grunt, Zakrętek, Laskowe (zarosłe leszczyną).

Powiat szamotulski¹

Kraj powiatu szamotulskiego jest równy; w dwóch tylko miejscach są małe wzgórza. Część na prawym brzegu Warty położona jest prawie cała leśna. Na południe od Warty aż do Ostroroga i Szamotuł są zapola; więcej znowu lasów między tymi miastami i gościńcem bitym Berlińskim, mniej na południe od tegoż gościńca.

Rzeka w powiecie szamotulskim większa jest jedna, to jest Warta, i dwie mniejsze, to jest Samica zachodnia i Ostroroga. Warta wypływając z powiatu obornickiego, przy dotknięciu powiatu szamotulskiego, stanowi przez ćwierć mili granicę oddzielającą go od powiatu obornickiego, dalej płynie około miast Obrzycka, Wronek, Nowego Mostu. Od karczmy Trzy Buki stanowi granicę z powiatem międzychodzkiem i o ćwierć mili dalej zupełnie do powiatu międzychodzkiego wpływa.

Jezior w powiecie jest 31; pomiędzy większymi są jeziora Chojno, Rzezczyń, Bytuń, Pniewy.

Wodna komunikacja powiatu jest przez rzekę Wartę, całą północną szerokość powiatu przerzynającą i ciągle żeglowną; lądową stanowi kolej żelazna i trakty bite.

We względzie policyjnym powiat szamotulski dzieli się na 5 okręgów, jako to: szamotulski, wronkowski/wronecki, ostrorogski, pniewski, dusznicki. Dobra rządowe w powiecie należą do jednego amtu ekonomii zadzierżawionej, to jest Duszniki. Cały dzisiejszy powiat szamotulski należał do dawnego województwa poznańskiego w obszerności mil geog. kw. 20, 10.

Głównym zatrudnieniem i środkiem utrzymania się mieszkańców jest rolnictwo i chów bydła. Należał powiat ten do jedenastu powiatów w Księstwie najzamożniejszych w dobytek i w ich rządzie zajmował szóste miejsce. Z liczby 410,406 morg magdeb. całej powierzchni należy do urodzajnego gruntu 136,764 m.m., do średniego tyleż i do lekkiego tyleż. Lasów w powiecie jest kilka.

Ludność w większej połowie katolicka, w mniejszej ewangelicka i żydowska.

W wielu miejscach (np. w Pakowiu, Kłodziskach) jest glina na cegłę, torf, cokolwiek rudy żelaznej, biały margiel, nie ma głązów napływowych [tak w rkp.] i kamieni wapiennych.

Prócz zboża sieją len, kukurydzę na paszę, dawniej chmiel, nieco konopi, łąbin itd. Miejscami są lasy, a w nich sarny, jelenie, dziki, jażwce, lisy, wiewiórki, jeże, tchórze, kuny, dzikie kaczki, gęsi, kuropatwy, przepiórki, sroki, sowy, derkacze, bekasy, dropie; na jeziorach wydry, nurki, łysice, czaple itd.

¹ [Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 10; w rkp. nazwy jezior poprawione inną ręką na formy przymiotnikowe: „Chojęńskie, Rzeczyńskie, Bytuńskie, Pniewskie”. Opis poszczególnych miejscowości powiatu szamotulskiego, por. T. 9 na s. 21–24.]

Szamotuły – Piękny kościół szamotulski jest dziełem tegoż Łukasza Górki; jest tu ołtarz obozowy Jana III. Dziś miasto ma wielu tkaczy i garbaczy.

Wronki – W czasie zamieszek domowych podczas bezkrólewia po królu Ludwiku Węgierskim w r. 1383 wynikłych, miasto wiele ucierpiało.

Chojno – Pagórki: Podchodzite, Cyganki, Ochodza, Pustelnia, Góra-Magda, Kaczmarska góra, Przekopana góra. Doliny i łąki: Łazie, Łązek, Staniowe doły, Kacze błoto, Czarnowy ką, Czarnoszyńska łąka, Rudno, Borownik, Bielawy, Suche bagno, Malinie, Żabiniec, Mościska, Niedźwiady, Dębnik, Jesienina, Radziszewo, Suche lasy, Smugi, Zatoka, Zamłynie, Między-stawki, Żurawinek (tu rosną żurawiny), Promiczne doły, Kały, Okrągły, Radziszewie, Kuchówek, Zakuchawie, Zarzecze (z lewej strony Warty). Jeziora: Radziszewo (dawnymi czasy, kiedy się zjeżdżano na polowania nad tem jeziorem radzono, gdzie i jak zakładać naganki), Kuchowo v. Kuchnowo (od kuchni, którą myśliwi mieli nad jeziorem). Z prawej strony wpływa do Warty struga Czarnoszyzna z błot i jest granicą Chojna i Samitego, z tejże strony druga struga Kuchownica między Chojnem i Lubowem.

Kłodzisko – Ma łąki: Kluczynka, Moczydła, Kierz; pagórek na wsi: Pluskawki. Jeziora: Grabowo, Kupiszewo, Czarne i Wielkie.

Pakowie – Ma pagórki: Dębnik (we wsi), Chmielnik, Sobolewo nad jeziorem, Szydłowo. łąki: Moczydło, Żurawiniec, Kaliszka, Białe-błoto, Czarotowiec. Folwark Dąbrowa nad szosą powstał z pustych gospodarstw wsi Pakowia około r. 1819.

Sokolniki Wielkie i Małe – łąki: Przychody, Żłoby, Gaza, Kopałka, Kluszczanka, Groblanka, Długie-błoto, Cebulka.

Wróblewo – Folwark Łucjanowo powstał z tak zwanych pustych gospodarstw (nieobsadzonych po odebraniu i wygonieniu z nich chłopów), nazwany od Łucji, pierwszej żony Kwileckiego, około r. 1818. Na gruntach tych zbudowano także w r. 1840 folwark Józefowo v. Grabowo.

Powiat obornicki¹

Kraj powiatu obornickiego jest równiną. Na północ od Warty w średniej części powiatu są bagna, niziny i lasy, zresztą zapola. Rzek przechodzi przez powiat dwie większych: Warta i Wełna. Warta wychodząc z powiatu po-

¹ [Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 11. Opis miejscowości powiatu obornickiego por. T. 9, s. 24–25. Fragmenty w klamrach naniesione inną ręką, a oryginalne teksty Kolberga skreślone, nieczytelne; ponadto tą samą ręką zmienione formy mianownikowe nazw miejscowości i jezior na odpowiednie przypadki, jednak w powyższym tekście zachowano oryginalną pisownię Kolberga.]

znańskiego od [Truskotowa do wsi Radzimia i Starczanowa] odgranicza powiat poznański od obornickiego, dalej płynie w kierunku północno zachodnim, oblewa miasto Oborniki, a nieopodal Stobnickich olendrów wchodzi do powiatu szamotulskiego. Pod miastem Oborniki przyjmuje rzekę Wełnę, a pod wsią Kiszewo rzeczkę Samica wschodnia. Wełna wychodzi z powiatu wągrowieckiego i pod młynem Cieślą wpływa do powiatu obornickiego, płynie około miasta Rogoźno, wsiów Wełna i Kowanówko, a pod miastem Oborniki wpada do Warty. Pod miastem Rogoźno łączy się z nią rzeczką Mała Wełna. Powiat ten ma jezior 29. Pomiędzy większymi są: Rogoźno, Budziszewo (ma 850 mórg, przechodzi przez nie strumień Mała Wełna), Włókno, Sycyna, Objezierze. Bagno jedno większe – Kończak. We względzie policyjnym powiat dzielił się na pięć okręgów: obornicki, bogdanowski, Rogoziński, połajewski i murowano-gośliński (dziś liczy cztery, po zwińczeniu bogdanowskiego). Dóbr rządowych w powiecie jest cztery, z tych dwa należą do amtów albo ekonomii zadzierżawionych Połajewo i Oborniki; jeden urząd ekonomiczno-poborowy w Rogoźnie i dwa folwarki oddzielnie zadzierżawione: Ciężyń i Młynkowo. Lasów rządowych trzy: Połajewski albo Obornicki (urząd jest w Boruszynie, Eksztelski i [w Zielonce]. Cały dzisiejszy powiat obornicki w obszerności mil kwadratowych 20,50 należał do dawnego województwa poznańskiego.

Głównym zatrudnieniem mieszkańców jest rolnictwo i chów bydła. Grunta ukazują dużo gliny i marglu siwego. W r. 1837 należał powiat do jedenastu powiatów w Księstwie najzamożniejszych w dobytek i w ich rzędzie zajmował dziewiąte miejsce. Z ogólnej powierzchni 430, 177 mórg magdeb. (6540 włók polskich) liczono w r. 1845 urodzajnego gruntu 143, 352 morgi magdeb., średniego 286, 025 mórg magdeb .

Parafii katolickich jest 17 i 5 filii (z tych w diecezji poznańskiej 16 i 5 filli w diecezji gnieźnieńskiej, zaś 1 parafia w Dąbrówce). Parafii ewangelickich 6, Żydzi mają 4 synagogi.

Długa Goślina – Nad jeziorem Wągradnem; pagórek Łysa-góra.

Ludomy – Pole graniczne zowią Granicznik; łąka – Koźliniec (były tu sarny), Orla góra (były orły), Bukowy grunt.

Międzylesie – Ma pola i łąkę Pólko, pole piaszczyste nad jeziorem Chudoba.

Nieszawa – Ma położenie górzyste i gliny; pole Michałowo.

Ninino – Z folwarkiem Nininko; rzeczka tu zwana Flinta idzie z jeziora Gembickiego do Wełny.

Słomowo – Ma wzgórze: Księżę-góry, Koci-sad; jest tu szary i biały margiel.

Powiat szredzki¹

Kostrzyn – Przy separacji w r. 1830 powstały nowe osady czyli folwarki w pobliżu: Skałowo, Andrzejewo, Antoniewo, Janopol, Goworzewko. Jest tu góra Jadwiszka zwana (ma być szaniec szwedzki). Na północ Kostrzyna pagórek Śrubianki, na zachód dolina Moczydła, na południe Rabiniec Księży, na zachód Turzyniec.

Małe Jezioro – W przyległych borach są nazwiska miejsc: Trumna-góra, Pomyśle (dolina), Kowalka, Rossochowa, Laskowa, Obreda, Żydoskie-góry, Krukowiec, Pijawki, Czarny Niemiec, Piłka. Bagniska w części leśne: Sosnowiec, Borek, Plens, Ostrowo, Prócz jezior dużych są stawy: Hamerski, Piła, Gaj, Kapustnik, Kuchenny, Przyczyna, Łózka, Pod Łysą-górą, Glinki, Fontanna, Walkański

Targowa Górka – Różne miejsca na gruncie mają nazwy: Koracin, Pasięka, Korbal. Jest tu glina garncarska.

Dębicz – Pola: Łysagóra, Otecznik łąka (dawne bagna), Na-Górach, Baba (pole nadgraniczne od Bagrowa, stąd zwane, że na między granicznej pochowano kobietę, która się obwiesiła w Bagrowie, a obok niej, później – Niemca, samobójcę); Gąsiornik (stawkę w brzozowym lesie); Zal – pole w górze piaszczyste. Niektóre pola nowopoorane nazwał dziedzic poprzedni od bitew, w jakich brał udział: Iganie, Zamość, Międzyrzec

Bagrowo – Filia z hubami Bagrowskimi i Gaślińskimi.

Chłapowo i kolonia Marianowo – Nad strugą Maskawa wypływającą z borów król. rewiru Jezierze. Las (są tu dęby i grabina) podzielony na obręby, z których jedna co rok bywa wycinana.

Czarnotki – Przy tej wsi była dawniej wieś Osieczna nad strumykiem Masowa schodzącym do jeziora Płasc, którego nazwa dla pięknego i obfitego połowu ryb, od płasac zdaje się pochodzić. Na gruncie są nazwy w lasach: Rogal, Konin, Grodzisk, Świnnik, Grzebień, pomiędzy pastwiskami: Wiązowo, Zdanie, Sadki, Świecichowa, Dworzysko (tu stał stary dwór). Margiel, glinka.

Mączniki – Pola: Osiek, Meszne; łąka: Mokra ; Na południe między łąkami pagórek Zawodzie; jeden z rowów zwany Maskawa wypływa z jeziora Mi-

¹ [Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 7; jest to spis miejscowości powiatu szredzkiego (dziś średzkiego), wzmianki o miejscowościach „uciśnięte” między kolumny z nazwami nie stanowią odrębnego rękopisu jak w przypadku innych powiatów, ponadto manuskrypt częściowo uszkodzony. Opis poszczególnych miejscowości tego powiatu u Kolberga, zob. T. 9, s. 26–34; wzmianka o Bargowie przy opisie Dębicza, por. T. 9, s. 31.]

łosławskiego i wpada do Warty. Strumyczek Podołucha płynie od Zielnik do Mącznik i wpada do Maszkawy v. Mazkawy.

Nadziejewo – W dolinie łączka Modła; rzeczka Maskawa; część pola zowie się Konarzewo.

Opatówek – Ze wzgórzami Babia góra i Sowia góra; doliny: Wielki i Mały Żurawiec, Odlogi (tu znajdują bursztyn).

Pławie v. Pławce – W pobliżu pagórek Lisie jamki

Połążewo – Łąka zwana Rogoźnica; bliżej Sobaszczewa łąka Żeleźnica; margiel biały.

Ramułki v. Ramołki – Pastwisko Płaczkowo do Garbów należące. Tu biały i siny margiel.

Rusiborz – Miejsce na polu zwane Jesionka i Kocie Ciernie.

Siedlce, Siedlec – Pagórki: Węgliska, Nowinki; doliny: Dębnik, Wężonice, Piękna; część: Młynek (był tu Młyn). Jest tu margiel

Stępcin, Stempocin – Jest tu najbardziej biały margiel, są łączki: Zajęcza noga, Modła, Działy.

Szrapki – Dawniej były Dominikańskie i Orzeszkowskie Szropki oraz Szropki rycersko-szlacheckie v. Michałowo. Na gruncie jest glina i biały margiel.

Trzek v. Trzeki – Z osadą Sułowo v. Sułowo. Jest tu torf i glina.

Zdziechowice, Zdzychowice v. Zdychowice – Dla niskiego położenia zdychało tu bydło. Jest tu margiel biały wapienny.

Powiat szremski¹

Bnin – Pod miastem okop Grodzisko, gdzie stał zamek; za przedmieściem nizina Rogoźnica, pastwisko Lizawy (błotne, gdzie dawniej), wzgórek Opocznicza (z krzemionki); przy granicy pól wsi Konarskie był bór zwany Michorzewem.

¹ [Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 8. Opis miejscowości tego powiatu por. T. 9, s. 34–38.]

Dolsk – Nad jeziorem Dolskim Małym i Wielkim dawniej zwanem Bąnie (od wsi t.n.) czy Bonie, Bdonie. Półwysep na małym jeziorunku zowie się Grodzisko. Na gruntach są miejsca: Rudki, Zgorzelec, Rogacz, Skrzyńki (cztery błota między górami, dziś łąki), Podrzekta (dawniej rzeczka czy strumień) i Góra Kramarska.

Mełpin, Małpin – Pagórki od Bodzeniewa zwane Stawy, Łysa Góra; jezioro Mączyn; stawy Wścisko i Koziura; lasek Włościęjewka. Jest tu glina, torf, margiel siwy.

Baranowo – Niedaleko Warty, która czasami wyrzuca bursztyn. Są tu jeziora: Królowka, Żacha, Stołowacze.

Biernatki – Na wschodnim brzegu Jeziora Bnińskiego. Na gruntach spotyka się margiel biały. Jest pastwisko Pławnica, pod wsią miejsce Głębokis-smug i Orocza; pagórek Pieczyńska.

Księgniki – Na gruncie pagórki: Osowa-góra i Przepiórki; wody: Rybnik, Kobylak, Wielka i Mała Grochówka i Moczydło; łąki: Błonie, Olszynka, Żalka; pastwiska: Małe i Wielkie Przybyłe, Gajki i Jatrzkowski dołek.

Kunowo – Szaniec po Szwedach; dolina Straszynie, pole Modła.

Międzychód – Pagórki mają nazwy: Krupczyn, Księżę-góry, Czubata-góra; doliny: Ścionki gawrońskie, Duchówka, Mleczyska.

Mórka v. Murka – Góry: Babica, Wiśniak, Wapniary. Na gruntach glina, wapno, torf, margiel siny.

Nowiec – Pagórek Pijanowa; był tu dawniej gościniec v. karczma, a dziś krzyż. łąki: Olszyna, Kościólek.

Ostrowieczno i Radzyn – Są tu jeziora i górki; łąka Śmierdząca; pastwisko Kały.

Prusinowo – Dolina za pastwisko służąca Wysiałki. Torf, glina.

Kusajdy, niem. Sachsenfelde – Polscy chłopci osadę tę zowią Kusajdy.

Tworzymierki – Ma łąki: Dobrzelina, Modła i Błotko; brzezina Wisiałki.

Zawory – Mają góry: Delasowa-góra v. Delas, Masłowska-góra, Prochownia; błoto: Czarny i Biały Kał; olszynę Uzdrzanowo, Łyski, Wycinki.

Powiat krobcki¹

Kraj powiatu krobkiego jest równy, wyjąwszy niektórych wzgórz około Gostynia, Ponieca i wsi Bartoszewice; miejscami są piski.

Rzek w powiecie większych jest dwie: Obra i Orla; mniejszych dwie: Dąbroźna i Kania. Obra pod wsią Mszycin i folwarkiem Talary, przez ćwierć mili tylko dotyka granicy powiatu krobkiego oddzielając go od powiatu szremskiego. Orla zrasza część południowo-wschodnią powiatu płynąc około miast Jutroszyna i Dubina, około wsi Widawy przyjmuje Dobroźnę i wpływa do Szląska. Dąbroźna v. Dobrocznia płynie wzdłuż średniej części powiatu, oblewa miasto Miejska Górka i łączy się z Orlą. Kania płynie z południa na północ, zrasza miasto Gostyń, niedaleko folwarku Bogusławki wpada do Obry. Oprócz tego są w powiecie dwie Kopanice; jedna na granicy Szląskiej idzie od Lasu Łaszczyńskiego nieopodal od miasta Rawicza, druga wpływa do powiatu wschowskiego.

Jezior i bagien w tym powiecie nie ma, chociaż są niziny i mokre łąki.

Cały prawie dzisiejszy powiat krobcki należał do dawnego województwa poznańskiego, w obszerności mil kw. geogr. 18,76. Mała część ze wsią Pałowo i dwoma mniejszymi osadami w obszerności mil kw. geogr. 0,33 należała do dawnego województwa kaliskiego.

Głównym sposobem zarobkowania mieszkańców powiatu jest rolnictwo i chów bydła. Należał on do 11 powiatów najzamożniejszych w dobytka i w ich rządzie zajmował pierwsze miejsce, przez co pod tym względem uważają go za najzamożniejszym w W. Księstwie Poznańskim. Urodzajność ziemi w powiecie oznaczyć można jak następuje: bardzo urodzajnego gruntu 136,693 morgów, średniego gruntu 136,749 morgów, lekkiego 136,749 morgów magdeburgskich.

Parafii katolickich 25 i 4 filie, protestanckich 8. Żydzi mają synagog 6.

Chumiętki – Smug, źródło i staw Drużbatki.

Pudliszki – Rów graniczny i strumień Kania v. Granicznik (od Rokosso-wa); wpada do Baryczy.

Skoroszewice – Części pól, łąk itd. zowią się Kał, Porąbka, Szyje, Góry, Rudunek.

Sowy, Gać, Białykał – Pagorek Nagłówka (za Sowią wsią), dolina Bocianik (przy Gaci); łąki: Poręba, Bielawy, Kocewo.

¹ [Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 4. Opis poszczególnych miejscowości tego powiatu por. T. 10, s. 125–130.]

Powiat krotoszyński¹

Kraj powiatu krotoszyńskiego jest równy i wyjąwszy małe wzgórze około Koźmina, zupełnie płaski.

Rzek większych w powiecie jest dwie: Obra, która w północnej części powiatu, niedaleko wsi Obra ze stawu także Obra zwanego wypływa i zaraz do powiatu szremskiego wchodzi i Orla oblewająca Koźmin, która niedaleko Kobylina wchodzi do stawu Bartosz i dalej do powiatu krobkiego. Rzek mniejszych pięć, tj. Lutynia płynąca około wsi Ligota, Sośnica, Lutynia i za tą wsią wchodząca do powiatu pleszewskiego; Ołobok wytryskujący w powiecie krotoszyńskim, strumień i wchodzący do pleszewskiego; Orla – tylna i Rzedziąca (Radenca), obydwie wpadające do rzeki Orla, pierwsza w powiecie krobkim, druga pod Kobylinem; na koniec Ochła wpadająca do Rzedziący pod Kobylinem.

Jezior i stawów w powiecie krotoszyńskim jest 66. Do większych należą stawy Bartosz, Trafary, Baran, Wandek, Maciejewo, Stencel, Kamienny Staw i jezioro Sworowo.

Rządowych dóbr jest dwa w powiecie: Borzęcice i Budy, i te ekonomii ani amtów nie składają.

We względnie policyjnym powiat dzieli się na cztery okręgi, tj. krotoszyński, kobyliński, borkowski i koźmiński.

Cały prawie dzisiejszy powiat krotoszyński wchodził w skład dawnego województwa kaliskiego w obszerności mil 17,10. Mała tylko częśćka ze wsią Szelejewo w obszerności mil 0,50, należała do województwa poznańskiego.

Głównem zarobkowaniem mieszkańców jest rolnictwo i chów bydła. Powiat ten należał do jedenastu powiatów w Księstwie najzamożniejszych w dobytek i w ich rzędzie zajmował czwarte miejsce. Co do urodzajności ziemi, liczyć można w powiecie gruntu średniego 189,056 morg magdeburgskich, gruntu letkiego 189,056 morg magdeburgskich.

Parafii katolickich jest 22 (tj. 14 do diecezji poznańskiej, a 8 do diecezji gnieźnieńskiej), protestanckich 5. Żydzi mają 5 synagog.

Baszków – Część wsi Włodyka (mieszkał włodarz, czyli sołtys).

Bruczków – Łąka Wilczy Dół (łowiono tam wilki w doły, gdy był bór).

Dębowiec – Folwark (dawniej las). Doły (dawniej stawy): Czarny Dół, Karczma, Mroczkowski, Szymek.

Głuchów – Pagórek: Grzempy (dawniej gaj i pastwisko). Pola wschod. płaskie Bielany.

¹ [Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 3. Opis poszczególnych miejscowości powiatu krotoszyńskiego, por. T. 10, s. 130–133.]

Pogorzela – Łąki: Trawniki, Trzcionka (w lesie); pole i rola: Dziełek.

Leonowo – Pagórek: Biskupka.

Wziąchów – Las: Dobrapomoc.

Kromlice – Na obszarze pól tej wsi stały w XV wieku dwie wsie: Karczewi i Dziadowo.

Konarzewo – Las Błocieć w XV wieku.

Starkowiec – Młyn Żabnik (1536 r.).

Mokronos – Łan pola *Zdępiński* (1665 r.).

Zduny Stawy (były) – Nowystaw, Koziełek, Maczkowski, Piaski; Młyn Wójcikowski.

Perzycze – Stawy (były) Glinka, Cieszkowski, Zdekiewski; strugi: Głogowiec i Cienka.

Wielowieś – był tu staw Kalina.

Powiat ostrzeszowski¹

Kraj powiatu ostrzeszowskiego jest równy. Są jednak wzgórza, osobiłwie w okolicach Ostrowa, Mikstatu i Kempna. Ziemia ostrzeszowska, zwana niegdyś rudzką, należała do województwa sieradzkiego ziemi wieluńskiej część stanowiącego.

Rzeka większa w powiecie jest jedna – Proсна, oddzielająca go prawie w całej jego długości od powiatu wieluńskiego guberni kaliskiej. Rzek mniejszych ma trzy, to jest Pomiankę wypływającą z błot smardzewskich i wpadającą do Proсны niedaleko Opatowa, Janicę mającą źródło swoje niedaleko Parzynowa, płynącą około miast Kempna, Baranowa i wpadającą do Proсны naprzeciw miasta Wieruszowa i Pratuę, która wypływa z Szłaska i wkrótce pod Siemianicami łączy się z Prosną.

Stawów w powiecie jest 10; znaczniejsze między nimi są Oleszyca, Jezioro, Jezioro, Jazy.

We względzie policyjnym powiat ostrzeszowski dzieli się na 5 okręgów jako to: ostrzeszowski, grabowski, opatowski, podzamecki i kobylogórski. Prawie cały dzisiejszy powiat ostrzeszowski ze wszystkimi miastami swy-

¹ [Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 6. Opis poszczególnych miejscowości tego powiatu por. T. 10, s. 134–136.]

mi należał do dawnego województwa sieradzkiego w obszerności mil kw. 16, 72. Częstka mała w północnej części ze wsiami Stefanowo, Strzyżewo i Kolonia należała do dawnego województwa kaliskiego w obszerności mil kw. 0,71.

Głównym zatrudnieniem mieszkańców jest uprawa roli i chów bydła. Powiat ten należał do 9 powiatów Księstwa średnio zamożnych w dobytka i w ich rzędzie zajmował ósme miejsce. Z liczby stanowiących jego powierzchnię 375,517 mórg magdeb. (5694 włók polskich) przypadało w r. 1846 na grunt średni 125, 133 mórg, na lekki 250, 334. Lasy rządowe należą do leśnictwa wielowiejskiego (pow. odolanowski), wsie rządowe do amtu ołobockiego (pow. odolanowski).

Powiat ma parafii katolickich 22, filii 9 i protestanckich parafii 2; Żydzi mają 2 synagogi.

Chlewo – Okop szwedzki; **Łąki**: Poręby, Strugi, Niedzerz, Roziniec, Łęgawka.

Kozłów – Pustkowia: Kania, Kabaś, Kędziora, Niewrzeckie, Roguszny, Dekonty. Pola: Dębina, Dąbrowa, Pólko, Kurzylasek, Wapnisko, Głozyska, Lus, Olszyna, Oboziska, Tarnia, Krzyże, Wyřebisko. **Łąki**: Łgawka, Ława, Łysagóra.

Jawor – Pole: Wydziernia.

Ignaców – Pola: Białanoga, Żabiniec, Kaischizna.

Kaliszkowice (Kaliskie i Ołobockie) – Pustkowia: Gozdowskie, Biernat, Czubaki, Trenkle, Skowronki, Wydry, Wykopki, Piekarskie, Puszczce, Bogddańszczyzna, Łepskie. **Łąka**: Wesna, Szmajna. Pola: Mościska, Chmielnik, Nort, Kędzieszewice, Rudunek, Dąbrowa, Ławickiego, Rachucińskiego, Olszyna, Niwki, Gołocina, Staw, Jamy, Buk.

Komorowo v. Komorów z folwarkami: Wanda, Helenów, Krysie. Pustkowia: Drabenty, Szychy, Pasie, Polak, Fijołki, Piwonie, Gloce, Jabłońskie, Pazdyki. Kolonia: Gnojnik. Pagórki: Łysagóra, Rusinowa Góra, Hober, Drożdżowa Górka. Strumień Piekielnica wypływa u podnóża Łysejgóry i wpada do stawu w Antoninie; strumień ten nazywa się na początku Gnojnik, dalej Piwońska, dalej Kałki, dalej Lucina, a niedaleko ujścia Bartkowskie. Stawek: Kobyle. Miejsca w lesie: Bodcłowskie, Borek, Wielkibór, Lesiska. Pola: Kobyle, Zagórze, Prośniska, Mościska, Lipy, Przydziałki, Zagórcze, Kąty, Jasionki, Mrówkikąt, Fasek. **Łąki**: Obały, Piwońskie.

Namysłaki – Stawy: Ławickiego, Rachucińskiego, Dobrywąż, Łęg. Pole: Rachowa, Czempinia, Nad-stawem.

Olszyna – Młyn: Papiernia (Rosenmühle). Osady: Przecznie – drogi, Taborek, Justynka, Pustkowie, Golus młyn, Gądkki Wielkie i Małe. Gościniec: Wyrębacz, Szeroń, Rataje, Omięciny (Charlottenhütte), Adasia, Karaś, Marki, Kuźniki.

Rojów – Pustkowie: Meszyn, Gąstwa, Psiagórka, Prochownia. Góra: Kościelna (gdzie był kościół). Las: Czarna kura

Tokarzów – W lesie miejsca: Wiązownia, Dymna-górka, Krępa, Guzy.

Trzcinica – Pustkowie: Kwasielina, Szczotki.

Zajączki – Wzgórza: Zagórze, Łysagóra. Struga: Do-pogorzeli do Proсны. Osady w boru: Kubera, Kamola.

Parzyńów – We wsi są nazwy jej części: Patrzychów, Białanoga i Jarcz.

Powiat odolanowski¹

Kraj powiatu odolanowskiego jest prawie równy, oprócz małych wzgórz około Sulmierzyc, Ostrowa, Ołoboku i Gniazdowa. Grunt składa się z gliny niezbyt ściślej pomieszaney z piaskiem; pod ziemią urodzajną od 6 do 12 cali obejmującą jest okra i różnego rodzaju kamienie.

Rzek większych w powiecie jest dwie, to jest Barycz i Proсна. Rzek mniejszych pięć, tj. Ołobok, Bystrzyca, Niedźwiada, Barycz Strzyżewska i Polska Woda albo Czarna Woda.

Barycz (Bartsch) ma swój początek w bagnie Baryckiem między wsiami Chinowa [Chynowa] i Smardowo, płynie na zachód, oblewa wieś Przygodzice, miasto Odolanów, pod którym przyjmuje strumień bezimienny, a za wsią Uciechowo wchodzi do Szląska, do okręgu regencyjnego wroślawskiego. Proсна płynie od południa na północ, odgranicza powiat odolanowski od obwodu kaliskiego guberni kaliskiej, niedaleko klasztoru ołobockiego przyjmuje Bystrzycę i Ołobok, ten ostatni wprzód zasilony Baryczą Strzyżewską i Niedźwiadą. Rzeczka Czarna Woda wpływa ze Szląska do powiatu odolanowskiego pod wsią Granowem, zrasza Młynik, Bogdaj i za tą ostatnią wsią wpływa na powrót do Szląska.

Jezior albo raczej stawów w powiecie jest do 30, osobliwie w części południowej. Znaczniejsze między nimi są: Trzecieliń, Dembino, Radziwiłł, Kociemba, Zborowiec, Krzyżna.

Dobra rządowe składają się w powiecie odolanowskim jeden amt albo ekonomią zadzierżawioną Ołobok [tak w rkp. spr. Jakieś źródła]. Urząd

¹ [Rkp. Kolberga, teka 1, sygn. 1166, k. 5. Opis poszczególnych miejscowości tego powiatu, por. T. 10, s. 137–139.]

ekonomiczny jest w Namyślach (pow. ostrzeszowski). Las jest jeden, tj. Wielowiejski.

We względzie policyjnym dzieli się powiat na pięć okręgów: odolanowski, lewkowski, przygodzicki, skalmierzycki i rososzycki.

Cały prawie dzisiejszy powiat odolanowski należał ze wszystkimi miastami do dawnego województwa kaliskiego w obszerności mil kw. 16,20. Częstka tylko mała ze wsiami Niwiska, Zamoście, Kania, Piaski i Raduchów należała w obszerności mil kw. 0, 63 do dawnego województwa sieradzkiego.

Głównym zatrudnieniem mieszkańców powiatu jest uprawa roli i chów bydła. Należał ten powiat do 11 powiatów w Księstwie najzamożniejszych w dobytek i w ich magdebue zajmował siódme miejsce. Powierzchnia powiatu obejmuje 361, 623 morgów magdeburskich (5498 włók polskich); w tej ilości domniemalnie liczyć można (r. 1846) roli i ogrodów 157, 620 mórg magdeb., łąk i pastwisk 44, 385, lasów 95, 601, pod drogami, wodami, zabudowaniami i nieużytku 64, 017 mórg magdeb. Co do plemności albo urodzajności gruntu przyjąć można (ob. Opis pow. odolanowskiego p. Landrata Tieschowitza, 1840), że się powiat na cztery dzieli oddziały. Do pierwszego pszennego liczy się wsiów 16 w północno-wschodniej i północno-zachodniej części powiatu położonych, obejmuje on około 32,000 mórg magdeburskich. Do drugiego jęczmiennego liczą wsiów 40 w średniej części powiatu rozsypanych, obejmuje on około 131,000 mórg magdeb. Do trzeciego owsianego albo dobrego żytnego należy wsi 47 podobnie rozsypanych, obejmuje ten oddział około 188, 000 mórg. Na koniec do czwartego oddziału piaszczysto-żytnego liczyć można 8 wsi na południowej granicy powiatu położonych; oddział ten zawierać może około 10, 623 mórg magdeburskich. Nadto okolice pod Ołobokiem, Massenowem, pod Wielką Gorzycą niedaleko miasta Ostrów, pod wsią Nabyszyce i niektóre inne mają obszerne przestrzenie czystego piasku.

Parafii katolickich jest 15, to jest 5 w diecezji poznańskiej, (Odolanów, Ostrów, Raszków, Pogrzebów, Wysocko), 10 zaś do diecezji gnieźnieńskiej. Parafii ewangelickich 2; Żydzi mają 3 synagogi.

Krempe – Góry: Wielka Góra alis Szwedzka, Małagóra; Łąki: Glińnica, Jaśtowiec, Grądy, Las i Trzciny; Grunta: Granicz, Mielcarek, Gmyrlas.

Lewków n. Niedźwiadą – Grunta: Wydory, Przykop, Kozikierz, Kaczyniec.

Ostrów – Pole do probostwa należące zowie się Dziewczy Dąb (dawniej był tu folwark)

Pruślin – Pola: Trawniki (były tu bory), Straszki, Puste Łąki (pastwiska), łąka: Stawisko.

Rossoszyja [właśc. **Rossoszyca**] – Role i pola: Tarnia, Szady-kierz, Zabórów, Do-kamienia, Pod-Ołobocze, Pod-zruszem; Łąki: Szdy, Do-zabucia, Glina, Utrata, Włodarski bród, Trzęsawy, Okrągła, Wycinki, Księża Doły. W lesie: Ostrowy, Goły-bór, Żabinka, Chojki.

Sieroszewice – Pagórek kamienisty: Brzost; Role: Lisy, Łój, Rudzynki. Łąka: Zakraszyniec, Kurek, Zawady, Mokracz., Stawki: Biały-łuk (ług), Bielnik. Dolina: Niedźwiedz (glina garncarska).

Śliwniki – góra piaszczysta: Łysagóra., Osada Zawady. Borowy mieszka na Cierniaku.

Tarchały – Las: Ostry lasek., Łąki: w Koźlu, Moście, Lisikąt, Bredziwy v. Brodziwy. Góra: Babia Góra.

Topola Wielka – Łąki: Poręby, Bielawy, Zempina, Podgórkki, Jawory. Pola: Sierakowe, Na-zyk, Pod-Baryczą.

Wielowieś – Role i pola: Sewle, Strużki, Zatoki, Zawisowie, Działy, Olszowiec, Wyrębiska, Przymiarki, Sredlisk, Kotlas, Ług i Lipiec.

Wturek [Wtórek] – Łąki: Las, Mielcarek. Pustkowie: Trąby. Źródło pod dostatkiem.

Wysocko Małe – Górka: Rzepna Góra; pola: Brzeziny, Grobek, Wilczedolę, Wymiarki, Kał.

Zembów – Borek: Lośnie v. Kopiec.

Powiat pleszewski¹

Kraj powiatu pleszewskiego jest równy, gdzieniegdzie wzgórkami przezwany.

Rzek większych jest trzy, to jest: Warta, żeglowna na większe statki odrzańskie, odgraniczająca na północ powiat ten od Szrodzkiego; Obrą, która słabym strumieniem koło folwarku Janowo, wsi Strzyżewka, Rusko, Cerekwica płynąc, za tą ostatnią wchodzi do powiatu szremskiego, dążąc ku Jaraczewowi; Proсна na wschodzie odgranicza powiat pleszewski od Królestwa Polskiego Kongresowego. Rzek mniejszych jest pięć, tj.: Lutynia, płynie od południa ku północy i zrasza wsie Karmin, Fabianów, Magnuszewice, Wilkowyja i przechodzi do powiatu wrzesińskiego; Struga

¹ [Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 2. Opis poszczególnych miejscowości tego powiatu por. T. 10, s. 139–141.]

wschodnia płynie około Pleszewa, wsi Brzezie i niedaleko od Rokułowa wpada do Proсны; Lubianka płynie około wsi Lubin Wielki i wchodzi do powiatu wrzesińskiego; Lubieska v. Lubieszczka, płynie około wsi Siedlemin, Brzostów, niedaleko miasta Mieszkowa, a za wsią Kąty wpada do Lutyni; Bóbr wypływa pod wsią Borucinem, płynie około wsi Krzywosądowa, Bobry, Kucharki, Szkudła, Czerminiek, Głuchów, a o pół mili dalej wpada do Proсны.

Jeziór ni stawów nie masz w pleszewskim powiecie żadnych.

We względzie policyjnym powiat pleszewski dzieli się na pięć okręgów, jako to: pleszewski, mieszkowski, jarociński, kotliński i sobotkowski.

Cały prawie dzisiejszy powiat pleszewski należał ze wszystkimi miastami do dawnego województwa kaliskiego, w obszerności mil geograficznych 18,90, wyjąwszy małej części, która z wsiami Chromiec Olendry, Chromiec Folwark, Kruczyn Mały Olendry, Józefowo Folwark, Boguszyn Olendry w obszerności mil 0,22 należał do dawnego województwa poznańskiego.

Głównym zatrudnieniem mieszkańców jest uprawa roli i chów bydła. Powiat należał do dwóch powiatów Księstwa najzamożniejszych w dobytek, a w ich rzędzie zajmował trzecie miejsce. Z liczby 410,836 morg magdeburskich całej powierzchni przyjąć można na grunt średni 342,354 morg magdeburskich, na lekki 34,241 morg magdeburskich, na błotny 34,000 morg magdeburskich (tj. 1/12).

Parafii katolickich jest 38, filii 2 (z tych 17 parafii i 1 filia do diecezji poznańskiej, zaś 21 parafii i 1 filia do diecezji gnieźnieńskiej) i parafii ewangelickich 2 i 1 filia. Żydzi mają 4 synagogi.

Pleszew – Mieszkańcy trudnią się fabrykacją sukna, płótna, skór, trzewików, czapek, tytoniu i potażu, i handlują końmi.

Mieszków – Mieszkańcy trudnią się garbarstwem.

Bogusław – Pola: Skórzewiec (był tu młyn, dziś zarośla i miejsce przechadzki oraz zdroj); Potasznia (wyrabiano tu potaż); Karpiewiec (był tu staw); Groby (cmentarz żydowski); Ługi (tu piec smolarny); Szubianki (miała tu stać niegdyś szubienica); Lipówka borek; Władysławów cegielnia; Tumidaj gościniec, karczma.

Broniszewice – Dawniej miał folwark: Kały.

Brzezie – Młyny: Przepadłe i Szopny. Strumień Ner.

Cerekwica – Z folwarkiem Strzyżewko. Góra Łysagóra.

Chromice [właśc. **Chromiec**] – Łąka Sady (niegdyś rosły tu drzewa owocowe), Pałki, Rosieńsko.

Gutowo – Pole Guliska, Słodka. Jeziorko Dalnik, karczma Kępa.
Lenartowice – Pagórek z pokładem kamienia wapiennego.

Roszków – Wzniosłe brzegi rz. Lubieski. Łąki: Lipiny, U koła (był tu młyn), Gatka (przy gaci stawu). Pola: Kopaszewo (była tu wieś), Kopalica i Dąbrowa.

Skoraszew – Po

le Ladorzęd v. Radorzęd (kawał wycięty olszowego lasu). Mieszkanie borowego: Draminek.

Wilkowyja – Łąki: Derszna (na lewym brzegu Lutyni), Trawniki, Podłowiec.

Zakrzewo – Mieszkanie borowego: Ozdrzelica.

Kotlin – Stawy: Rykała, Rozpacz, Janówka, Paprotnia (był staw). Bory i miejsca leśne: Szamratka, Bartykówiec, Zielona wierzba, Buchaliniac, Kamienny brodek, Głozyna. Smugi: Karczmarska strużka, Lizawki, Popówka, Świszka. Części wsi: Zawodzie, Nowy Świat.

Powiat wrzesiński¹

Kraj powiatu wrzesińskiego jest równy, wyjąwszy małe wzgórza około Miłosławia i Żernik.

Rzek większych w powiecie jest dwie, tj. Warta i Prosna. Rzek mniejszych cztery, tj. Lutynia, Września, Szywra i Struga. od wsi Warta przeżyna powiat w południowej jego części od wsi Paruchowa do wsi Orzechowo. Prosna o ćwierć mili na południe od wsi Żerniki dotyka powiatu wrzesińskiego i ciągle aż do ujścia w Wartę odgranicza go od powiatu konińskiego. Lutynia wypływa z powiatu pleszewskiego pod młynem Stęgosz, a pod wsią Pogorzelica wpada do Warty. Września o ćwierć mili od wsi Noskowo wpływa z powiatu gnieźnieńskiego do powiatu wrzesińskiego, oblewa miasto Wrześnię i pod Borzewem wchodzi do obwodu konińskiego. Szywra wypływa z małego jeziora niedaleko wsi Kaczanowo, oblewa miasto Miłosław, a niedaleko wsi Piątkowo Białe wchodzi do powiatu szredzkiego. Struga o ćwierć mili od miasta Mielżyna wypływa z powiatu gnieźnieńskiego, oblewa Brudzewo, Staw, Chwalbogowo, a o ćwierć mili od tej wsi ostatniej wchodzi do obwodu konińskiego.

¹[Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 1; nazwy pól w Miłosławiu na innej karcie z tej teki, sygn. 1167, k. 3. Opis poszczególnych miejscowości tego powiatu por. T. 10, s. 142–143.]

Jeziór w powiecie małych i stawów jest 9. Pod wsią rządową Borzykowo nad granicą powiatu konińskiego położoną było małe błoto, które osuszone zostało.

We względzie policyjnym powiat dzieli się na cztery okręgi, to jest: wrześniński, wulkowski, miłosławski i żerkowski. Dobra rządowe w powiecie należą do jednego amtu ekonomiczno-poborowego (rentamt), to jest do Gozdowa.

Największa część dzisiejszego powiatu wrześnińskiego należała do dawnego województwa kaliskiego z miastami Miłosław i Żerków w obszerności mil geogr. kwadratowych 11,30. Część mała z miastem Września należała do województwa gnieźnieńskiego w obszerności mil kwadratowych 1,21. Cząstka ze wsią Żberki należała do województwa poznańskiego w obszerności mili kwadratowych 0,3.

Głównym sposobem zarobkowania mieszkańców jest (w r. 1846) jest rolnictwo i chów bydła, tudzież gorzelnictwo, młynarstwo i fabrykacja oleju. Powiat ten należał do dwóch najzamożniejszych w dobytek powiatów i w ich rządzie zajmował drugie miejsce. Z liczby 271,149 morgów magdeburskich powierzchni (4124 włók polskich), należało do gruntu średniego 135,545 morg magdeburskich, do gruntu letkiego tyleż. Znaczniejszym lasem jest tylko Miłosławski.

Ludność jest katolicka; Żydzi stanowią 1/10 część ludności. Parafii katolickich jest 25 (z tej liczby 6 w diecezji gnieźnieńskiej: tj. Września, Skarboszew, Staw, Strzałków, Szemborów, Kretków, reszta w diecezji poznańskiej), filii 5. Protestanci mają 1 parafię w Wrześni i filię w Miłosławiu.

Miłosław – Pola: Sosnowica (była), Ku Zdrojkom (było), strumyk Szemrówka v. Szembrówka, Popielarnia (robiono potaż, dziś folwark plebański), Okręt (kotlina w polu), Gorzyczki (miejsce pogorzeli[ska], pole), Rutki część Potaszniki (gdzie były bory).

Chrzan, dawniej Krzan – Huby chrzańskie zwane Bagatela. W lesie zwierzyniec otoczony pagórkami: Trzęsidupa (że tam bywały tańce), Olszewiec i struga Niecki.

Gozdowo – Role: Żókwowiec v. Żukowiec i Moskal (dawniej błota).

Ludwinów – Osada mała Bogiel.

Ossowo – Okolica obfitowała w osiczyiny. Na łące pagórek Wilczy – rynek (były tu lasy i zarośla).

Raszewy – Zdrój o dziewięciu otworach zwany Ubiedrze (pod wsią Górą), strumień Lutynia, pole Buk, kopiec Szwedzki.

Sędziwojowo – Pola: Olszewiec, Błóżyna, Chobycze.

Żerkowo – Miasteczko to ma od południa siedem pagórków, od północy las Kaczorowo skąd płynęła struga Trudna, wpadająca do stawu plebańskiego.

Żerniki – Pagórek: Góry; błota Żurawiec pod borkiem; kawał łąki w państwie Rybniki; droga z Chociczy przez borek zowie się Gnieźnianką.

Powiat szubiński¹

Kraj powiatu szubińskiego jest równiną. Są jednak małe wzgórza około miasta Kcyni, Żnina, Szubina, około wsi Iwna, Dobieszewa, Chwaliszewa, Dembowej tak w rkp.] Góry.

Rzek w powiecie szubińskim jest dwie. Jedna większa, Noteć, przepływająca całą długość powiatu i rzeka mniejsza, Gąsawka, wypływająca z linii zachodniej jezior powiatu, płynąca około miasta Szubina, a pod Rybnarzewem wpadająca do Noteci.

Jezior jest w powiecie 47. Do większych należą: Wąsosz, Sobiejuchy, Dobrylewo, Żnin Wielki, Żnin Mały, Skarbienice, Wenecja, Biskupin, Gąsawa, Oczwieka, Odrowąż, Chomiąża, Ptur, Dombrowka [tak w rkp.], Smerzyn, Gombin, Babiegacie i Staw Rybnarzewski.

Cały prawie dzisiejszy powiat szubiński należał do dawnego województwa gnieźnieńskiego w obszerności mil kw. geog. 19, 64. Mała tylko część na prawym brzegu Noteci położona, z miastem Barcin, w obszerności mil kw. 1, 56 należała do dawnego województwa inowrocławskiego.

Głównym zatrudnieniem mieszkańców jest uprawa roli, połów ryb, wyrabianie drzewa, handel wodny i chow bydła. Powiat ten należał do 9 powiatów Księstwa średnio zamożnych w dobytek i w ich liczbie zajmował dziewiąte miejsce. Z całych obszarów jego liczyć można przez przybliżenie, gruntu urodzajnego 75,932 morgów magdeburskich, średniego 303,720, letkiego 75,043 morg. magdeb.

Zawiera 16 parafii katolickich, 2 protestanckich; katolickie należą do diecezji gnieźnieńskiej. Żydzi mają po miastach 5 synagog.

¹ [Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 12. Opis poszczególnych miejscowości tego powiatu por. T. 11, s. 9–11.]

Powiat bydgoski¹

Kraj powiatu bydgoskiego jest płaski wyjąwszy wzgórz niektórych położonych w nadleśnictwach rządowych Glinka i Jachcice.

Rzek w powiecie jest cztery jako to: jedna główna tj. Wisła, odgraniczająca powiat bydgoski na wschodzie od powiatu toruńskiego i chełmskiego. Większych dwie, to jest Brda i Noteć. Brda płynie z północy ku południowi i łączy się z Wisłą pod wsią Fordon Niemiecki. Noteć oddziela w części powiat bydgoski od szubińskiego. Jedna rzeka mniejsza, Sempolna, wypływa z powiatu złotowskiego i oddziela powiat bydgoski od chojnickiego aż do rzeki Brdy, z którą łączy pod osadą Lasek albo Laskowo.

Jezior w powiecie jest 69. Do większych należą: Kręgiel, Kusowo, Borowno, Dzidno, Kadzionka, Głusza, Łonsk, Słupowo, Stefanowo, Chmielniki i Śleszyn.

Główną komunikację wodną w powiecie stanowią: rzeka Wisła żeglowna na wszelkie statki, tudzież rzeka Brda żeglowna na większe statki od miasta Bydgoszczy do Wisły, i rzeka Noteć od miasta Nakła żeglowna na małe statki, tudzież Kanał Bydgoski.

Dobra rządowe w powiecie położone składają dwa tak nazywane rent-amty, to jest: bydgoski i koronowski.

Mniejsza część dzisiejszego powiatu bydgoskiego ze wsiami Śleszyn, Samsieczno, Słupowo, Wierzchocin Królewski, Łonsk Wielki i Mały, Wiksitno, Dzidno, Łuczmin etc. w obszerności mil geog. kw. 6,7 należała do dawnego województwa gnieźnieńskiego; większa część ze wszystkimi miastami w obszerności mil geog. kw. 21,4 wchodziła w skład dawnego województwa inowrocławskiego.

Głównem zatrudnieniem ludności jest rolnictwo, handel, wyrabianie leśne i chów bydła. Powiat ten należał do sześciu powiatów w Księstwie najmniej zamożnych w dobytek, lecz w ich rządzie zajmował pierwsze miejsce. Z liczby 582, 602 morg magdeb. powierzchnię jego stanowiących (8857 włók polskich) przyjęto w przybliżeniu gruntu urodzajnego 48, 550 m.m., średniego 97, 100 m.m., letkiego 388, 392 m.m., lotnego 48, 560 m.m. Lasów jest kilkanaście, w liczbie tych są leśnictwa rządowe Glinki, Jachcice i Mąkowsk.

Ludność protestancka przewyższa tu znacznie ludność katolicką; Żydzi stanowią 1/15 część. Parafii katolickich jest 15 i 5 filii (w tej liczbie do diecezji chełmskiej należą parafie w Koronowie, Fordonie, Byszewo, Durbuszcz [dziś Dobrcz], Osielsk, Wtelno, i Żołendowo wraz z filiami Wuszyn, Włuki i ś. Andrzeja w Koronowie; pozostałe zaś do diecezji gnieźnieńskiej.

¹ [Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 13. Opis poszczególnych miejscowości tego powiatu zob. T. 11, s. 11–12. W rkp. przy wzmiance o Kanale Bydgoskim odsyłać do źródeł opisujących ten kanał: L. Platera *Opisanie historyczno-statystyczne...*, s. 417 oraz O. Kolberg *Kujawy cz. II* (zob. DWOK T. 4), s. 290.]

Protestanckich parafii jest 3, filii 10; Żydzi mają 2 synagogi.

Bydgoszcz – Dziś mieszkańcy trudnią się wszelkim przemysłem. Kilka tu jest fabryk tabaki i tytoniu, cykorii, olejarnie, farbiarnie, fabryki octu, garbarnie, fabryki sukna, płótna, tkanek bawełniczych, pończoch i rękawiczek, piwowarnie, gorzelnie. Miasto handluje zbożem, mąką, winem używając do tego 24 statków odrzańskich, od 228 łasztów kaźden.

Powiat wągrowiecki¹

Kraj powiatu wągrowieckiego, wyjąwszy niektóre wzgórza jest rowny i jeziorami zroszony. Rzek większych przez powiat przepływających lub do niego dotykających jest dwie, to jest dwie, to jest Noteć i Wełna. Noteć odgranicza powiat wągrowiecki na północy od wyrzyckiego w przeciągu pół mili. Wełna płynie przez całą szerokość powiatu koło miast Żerniki, Janowiec, Mieścisko i Wągrowiec, i wpływa do powiatu obornickiego. Rzeka mniejsza jest w powiecie jedna, to jest Mała Wełna, która płynie do Kiszkowa z gnieźnieńskiego powiatu, oblewa miasto Skoki, a potem idąc ku Rogoźnowi, odgranicza powiat wągrowiecki od obornickiego przez przeciąg trzech ćwierci mili, a następnie wpływa do powiatu obornickiego.

Jezior większych jest w powiecie dwadzieścia; pomiędzy niemi znaczniejsze: Rogowskie, Tonowskie, Stępuchowo, Rgiel, Łekno, Grylewo, Durowo, Kaliszany, Czeszewo.

Lubo powiat nie podzielony na okręgi jak wiele innych powiatów, wsie jednak jego i osady w sześciu obwodach grupują się około miast jak następuje: około miasta Gołańcz, między Żernikami a Żninem, około Janowca i Łopienna, około Mieściska, około Wągrowca i około Łekna.

Większa część dzisiejszego powiatu wągrowieckiego należała do dawnego województwa gnieźnieńskiego w obszerności mil kw. geograficznych 12, 94 z miastami Gołańcz, Żerniki, Janowiec, Łopienna, Mieścisko, Łekno. Mniejsza połowa należała do dawnego województwa poznańskiego w obszerności mil kw. 10, 52, z miastami Wągrowiec i Skoki.

Głównem zarobkowaniem mieszkańców jest rolnictwo, po części rybołówstwo, tudzież chów bydła. Powiat należał do 11 powiatów Księstwa stosunkowo najzamożniejszych w dobytek i w ich rzędzie zajmował ósme miejsce. Co do urodzajności ziemi liczyć można przez przybliżenie gruntu średnio urodzajnego morgów magdeburskich 438,213, letkiego 87,655.

Z parafii katolickich, których jest 29 (i 5 filialnych), należy 24 do diecezji gnieźnieńskiej (i 4 filii), 4 zaś do diecezji poznańskiej (i 1 filia). W diecezji poznańskiej są parafialne: Skoki, Lechlin, Pruśce, Potulice i filialna Budziewo; wszystkie inne należą do diecezji gnieźnieńskiej. Parafia ewangelic-

¹ [Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 16. Opis miejscowości tego powiatu por. T. 11, s. 103–105.]

ka jest w Skokach; filialne kościoły są w Mirkowicach, Springbergu [pol. Zawada]; w Skokach jest kościół kalwiński. Żydzi mają 5 synagog po miastach.

Adolfowo – Dolina łączna Żóraw v. Żórawiec; woda Dziesiątnik.

Namoczydła – Góry piaskowe; woda czy dołek Młynik.

Sienno – Góra Wiatrakowa. Dołki rybne zwane: Kobus, Kobusek, Gościeńczyk, Kowal, Piątek i Wielkawoda. Łąka nad rz. Wełną pod Wągrowcem obfituje w węgorze, szczupaki, płotki, karasie, raki.

Przysieka (pod Skokami) – Las Kurki. Kilka po znacznej części osuszonych jeziorok zwanych: Strzyżyny, Żórawiniec, Czaplinek.

Rudnicz – Łąki: Brzezowska, Szubienica, Gapiniec, Borowego, Moczyska, Wilczyso, Manna.

Wiatrowo – Las Żelaski i Pokrzywnicki (tu do niedawna były niedźwiedzie).

Żelice – Dół Żurawiniec, Żórawiniec (może od żurawin, które tu rosły); strumień Rutka z jeziora Kaliszańskiego wpada do Wełny.

Kujawki – Wzgórze Babia-góra.

Powiat wyrzyski¹

Kraj powiatu wyrzyskiego jest równiną, na której gdzie niegdzie wznoszą się małe wzgórza, jako to około wsi Runowa i Womwelna [Wąwelna].

Rzek w powiecie jest osiem; to jest jedna większa i siedem mniejszych. Większa jest Noteć, która od południa odgranicza powiat wyrzyski od chodzieskiego, wągrowieckiego i szubińskiego prawie w całej długości powiatu. Mniejsze rzeki są: Łobżonka przeryniająca powiat od północy na południe i wpadająca do Noteci pod wsią Brzozówka; Gniła, która może się uważać za odnogę Noteci; Lubsia wypływająca z jeziora Trzywsie i wpadająca do Łobżonki między wsiami Kościerzyn Wielki i Kościerzyn Mały; Rudna biorąca swój początek w bagnie Dembowskim i łącząca się z Łobżonką między miastem Wyrzyskiem a folwarkiem Karolewo; Młynska Północna wychodząca z jezior Runowskich i Rośnińskich i wpadająca do Rudni pod wsią Radzice; Rokitka wychodząca z jeziora Zabartowo,

¹ [Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 14. Opis poszczególnych miejscowości tego powiatu zob. T. 11, s. 106–107.]

przechodząca przez Jezioro Wielkie około miasta Mroczy, wsi Sadki, Samostrzel i łącząca się z Gniłą niedaleko młyna Stojek; Młyńska Wschodnia wypływająca z powiatu bydgoskiego i pod Nakłem wpadająca do Noteci.

Jezior w powiecie jest 50, do znaczniejszych 8 należą: Sławianowo, Trzywsie, Borzyszkowo, Rośmin, Wiele, Drzewianowo, Falmirowo, Trzeboń.

Powiat wyrzyski ma komunikację główną wodną w Noteci; od Nakła żeglowną na statki większe odrzańskie, a przez nią w Kanale Bydgoskim także z jednej strony handlować może ze Szczecinem i Hamburgiem, a z drugiej z Gdańskiem. Ładową komunikację główną ma w gościńcu bitym bydgoskim, który przez całą długość powiatu, to jest przez mil 7 i 1/4 przechodzi od Lasu Grabowskiego do punktu między Śleszynem i Trzeciewicą (na granicy pow. bydgoskiego) położonego.

Dobra rządowe w powiecie składają dwie ekonomie zadzierżawione, Białosliwska i Wyrzyska, i jeden urząd ekonomiczno-poborowy (rent-amt) także w Wyrzysku.

Powiat wyrzyski wchodził w skład dawnego województwa gnieźnieńskiego; północna część powiatu, tak jak zachodnia powiatu złotowskiego przytykająca do Pomorza, nazywała się dawniej Krajną.

Głównem zatrudnieniem mieszkańców jest uprawa roli, handel słauny i chów bydła. Powiat wyrzyski należał do 11 powiatów Księstwa najzamożniejszych w dobytek i w ich liczbie zajmował dziewiąte miejsce. Z liczby składających go 462,041 morgów magdeb. czyli 7025 włók polskich przyjęto gruntu średnio urodzajnego 346,522 morg magd., letkiego 77,006, błotnego 38,513 m.m. Do rządowych lasów, leśnictwa nie formujących, należą wyrzyski i nakielski; prócz tego jest wiele lasów prywatnych.

Ludność w większej połowie jest protestancką, w mniejszej katolicką; 1/15 część stanowią Żydzi. Parafii katolickich (do diec. gnieźn.) obejmuje 15 i 1 filię; protestanckich jest 5 parafii 1 16 filii. Żydzi mają 3 synagogi.

Powiat chodzieski¹

Kraj powiatu chodzieskiego jest równy, wyjąwszy okolice Rządkowa, Kaczor, Morzevia i części lasu oleśnickiego, gdzie się wzgórze znajdują.

Rzeka większa w powiecie tym, Noteć, oddziela przez mil 3 powiat chodzieski od wyrzyskiego, potem wpływa cała do chodzieskiego, zrasza miasto Ujście i niedaleko folwarku Nowie wpływa do powiatu czarnkowskiego. Rzek mniejszych jest dwie: Głda (Küddow) [Gwda], wypływająca z okręgu regencyjnego kwidzyńskiego, oddzielająca przez milę powiat chodzieski od tegoż okręgu, potem wpływająca cała do chodzieskiego i oblewająca miasto Piłę, od którego zaczyna być słauną, a pod mia-

¹ [Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 15. Opis poszczególnych miejscowości tego powiatu zob. T. 11, s. 107–108.]

stem Ujściem wpadająca do Noteci; i Glumin [od niem. Glumen, właśc. Głomia, daw. Głumia] wypływająca z okręgu kwidzyńskiego, zraszająca wieś Schönfeld [Skórka] i niedaleko wsi Borkendorf [Dobrzyca] wpadająca do Gwdy.

Jezior w powiecie jest 38. Do większych należy osiem, to jest: jezioro około Zelgniewa, Brod, Kaczor, jezioro Worowo, Rataj, Niewimko, Margonin, Zbyszewice.

Główną komunikację wodną stanowi rzeka Noteć od Nakła żeglowna na małe statki. Komunikację lądową stanowi trakt bity i kolej żelazna. Jeden z traktów idzie na Piłę do Krajnców (Krojanka).

Dobra rządowe w powiecie składają amt jeden ekonomiczno-poborowy Piła, jeden zaś zadzierżawiony Podstolice.

Większa część dzisiejszego powiatu chodzieskiego należała do dawnego województwa poznańskiego w obszerności mil kw. 10, 36 z miastami: Piła, Ujście, Budzyń. Mniejsza część należała do dawnego województwa gnieźnieńskiego mil kw. 9, 78 z miastami: Chodzież, Margonin i Zamoczyn.

Głównem zatrudnieniem mieszkańców jest rolnictwo, handel wodny i chów bydła. Należał ten powiat do 6 powiatów w Księstwie najmniej w bydło zamożnych i w ich rzędzie zajmował drugie miejsce. Z liczby 432, 815 morg magdeb. całej powierzchni przyjęto gruntu średnio urodzajnego 324, 650 m. m., letkiego 72, 136 m.m., błotnego 36, 029. Lasów w powiecie znaczniejszych liczą 9.

Liczba ludności protestanckiej przeważa tu znacznie katolicką; żydowska stanowi 1/10 część. Parafii katolickich jest 10 i 6 filii (z tych Żoń, Jaktorowo, Morzeuo, Śmiełowo należą do diecezji gnieźnieńskiej, inne do poznańskiej), parafii ewangelickich 4 i 14 filii. Żydzi mają 6 synagog.

Chodzież – Mieszkańcy trudnią się sukiennictwem, płóciennictwem, wyrabianiem koronek i handlem zbożowym i kramarskim. Są tu prócz tego farbiarnie, garbarnie i fabryki kapeluszków.

Powiat czarnkowski¹

Kraj powiatu czarnkowskiego jest płaski, bagnami i nizinami po obu brzegach Noteci przerzięty.

Rzek większych w powiecie jest dwie, to jest Noteć, całą długość powiatu przebiegająca i wpadająca do niej Drawa (Drage) odgryzająca powiat czarnkowski od friedeburskiego (w Marchii Brandeb.) [pow. Strzelce Krajeńskie, niem. Friedeberg in der Neumark]. Rzek mniejszych 3, to jest: Łomnica wpadająca do Noteci o pół mili od wsi Biała; Trzcianka łącząca

¹ [Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 17. Opis poszczególnych miejscowości tego powiatu zob. T. 11, s. 108 – 110.]

się z Notecią pod Radolinem; Hamerka wschodnia wpadająca do Noteci niedaleko Czarnkowa; Gulcz pod wsią Rosko wpływająca do Noteci; Bukno zasłone rzeczkami Kota i Hamerka zachodnia, i podobnie z Notecią łącząca się; Młyńska Zachodnia wpadająca do tejże Noteci pod wsią Drasko.

Jezior w powiecie jest 47. Pomiędzy 10 większymi mieszczą się jeziora Łukacz, Wielkie, Straduń, Saskie, Wandat, Biała, Wysokie, Wielkie (południowe) i wielki staw Lubasz.

Powiat czarnkowski ma główną komunikację wodną rzeką Notecią, która w całym przebiegu w powiecie jest żeglowną na większe statki odrzańskie. Ładową ma prócz kolei żelaznej przez trakt bity Królewiecki, którego część mała (3/4 mili długości obejmująca) od rzeki Drawy na wieś Przesieki (Prosekel) ku wsi Cyce (Zütze) przechodzi do prow. Prus zachodnich.

Dobra rządowe w powiecie położone składają rent-amt trzciankowski z leśnictwem.

Cały powiat dzisiejszy czarnkowski ze wszystkimi miastami w obszerności mil kw. 28, 08 należał do dawnego województwa poznańskiego.

Głównem zatrudnieniem mieszkańców jest rolnictwo, handel, wyrabianie drzewa i chów bydła. Należał ten powiat do sześciu powiatów w Księstwie najzamożniejszych w dobytek i w ich rzędzie zajmował ostatnie miejsce. Z liczby 603, 448 morg. magd. powierzchni (włók pols. 9174) przypada tu na grunt średni 50, 287 m. m., na letki 502, 873 m. m., na błotny 50, 288 m. m. Las trzciankowski składa leśnictwo rządowe; prócz tego jest kilka lasów prywatnych.

Ludność protestancka stanowi przeszło 2/3, katolicka zaledwie 1/3 część ogólnej ludności; Żydzi 1/10 część. Parafii katolickich jest 5 i 2 filie (diecez. poznań.); ewangelickich 8 i 29 filii. Żydzi mają 3 synagogi.

Biała (Behle) – Pola: Kozeloshen, Luminen, Kordulken, Żirowen, Rosochen.

Brzeźno i Sarbia – Staw ku Gębicom zowie się Dubiołki.

Bzowo (Sagen) – Góra Babica i Łysagóra są częściami i przedłużeniem gór ciągnących się od Noteci aż do Warty. Dwa strumyki i pola nie mają nazw szczegółowych. Łąki zowią się: Grabusiec, Koniaawa, Cierpiąca, Bagna, Kąciki itd.

Dembe v. Dębe – Nazwy miejsc w górach: Glinice, Lisiwko, Koziegóry, Wygorzałki, Góra Kościelna i góry Czarnkowskie. Doliny: Psonnesa, Wierzbówka, Żale. Źródło Rudnik. Lasek Kasztelański.

Drasko (Dratzig) – Łąki: Obory, Przystajnia, Pasternik, Okole, Dalsza, Opacz, Pokrzywnica, Karmin, Okrągła, Nowiny, Bęty, Zielinie, Trzcinnie, Krajczowskie, Jesionowice, Muły. Pola: Wielkiebłota, Gęstwa, Szyja, Go-

rzałek, Sosny, Ostrowy, GolinoPodlesie, Doręka, Moczydło. Rola: Ryczywiec, Koziborek, Bazernik, Zkwarzeja, Brzezcie, Niwy.

Jaglina – Miejsca w boru: Abramowiec, Piekło, Wrydzle wielkie i małe, Grunt, Grundzik, Kamieniska, Zdrojek, Żydowska ścieżka, Wierzchowisko.

Kamionka – Nizina Skrzypowiec. Pola: Dąbrówka, Na Lisich Jamach.

Lubasz – Góry: Krasnagóra, Babica. Trzęsawisko Mułek.

Proboszczowski Folwark (Lubasz) – Ogród pod górą Babicą. Łąka na łągu Ciszkowskim zwana Księżę-jerzmo; druga pod Pianówką.

Marianowo (Fitzerie) – Staw zwany Kał u Szulca (Schulzen-kaule).

Sławno – Miejsca w polu: Łubno, Bukowce, Piaski. Łąki smużne: Zapadnia vel Dubielnia, Kącik, Maleniec, Rogoziniec, Zoborki, Moczadła, Zmysłowo. Pola: Porąbki, Odzieniak.

Uzupełnienia do „Ludu”¹

Niepodobna nareszcie pominąć coraz liczniej w ostatnich czasach przybywającej do Królestwa ludności rolnej z W. Ks. Poznańskiego, jakkolwiek ona ma tylko cechę półwędrowną, gdyż łatwo się osiedla, jeżeli warunki sprzyjające znajdzie po temu. Imigracja ta, o ile jest dobrowolną, a nie podszeptami przemysłowych handlarzy ludźmi wywołaną, przynosi korzyść krajowi; robotnik to bowiem wykształceńszy umysłowo, a gdy trzeźwy, to porządny i użyteczny.

Kiszkowo, Klecko²

Trudnią się opasem trzody chlewnej.

Jeden świniarz rzucił w kłótni na drugiego przekleństwo: „Bodaj ci wszystkie świnie pozdychały!”. A drugi mu na to, chcąc moc przekleństwa zniszczyć: „Bodaj sie twoje słowo w g... obróciło, toć nie zdechną!”.

¹ [Rkp. Kolberga, teka 11, sygn. 1176/1, k. 20. Jest to fragment artykułu [A. Wiślickiego] *Wędrowna ludność z a zarobkiem w Królestwie Polskim*, „Tygodniku Ilustrowanym” 1865 T. XI, nr 293, s. 161–162, cytowany tekst na s. 162. Por. T. 9 s. 43–44.]

² [Rkp. terenowy Kolberga, teka 37, sygn. 1326, k. 63; Klecko to dziś KłECKO.]

ZWYCZAJE

Kolęda

1

Gdy Woj - tek znu - zo - ny, snem w po - lu spo - czy - wa,
sły - szy, że go z bu - dy głoś ja - kiś uzy - wa,
po - ry - wa się jak spa - rzo - ny, są - dząc, że wilk za - kra - dzio - ny
o - wce mu za - brał.

Gdy Wojtek znużony snem w polu spoczywa,
słyszy, że go z budy głos jakiś wzywa,
porywa się jak sparzony,
sądząc, że wilk zakradziony
owce mu zabrał.

1. [Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 37, nr 120; jest to odpis ze zbioru M.M. Mioduszeu-
skiego *Dodatek do „Pastorałek i kolęd z melodyjami”*, Lipsk 1853, s. 254, tam jeszcze kolejne
zwrótki, z których dwie, bez melodii zostały opublikowane w T. 10 nr 48 (ten odsyłacz w rkp.).
W rkp. także odesłanie do wariantu melodii w Łęczycyckiem, zob. DWOK T. 22, nr 10.]

Wieniec

2

[Morownica]

żniwiarska

2. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 51, sygn. 1358, k. 42, tam zapis ołówkowy powyższej melodii, następnie wprowadzone przez Kolberga i skreślone atramentowe poprawki: nad t. 5– 8 notatka: „bis”, a po t. 8 dopisane atramentem t. 5– 8, tam w t. 7 ostatnia nuta h' , t. 8 ucięty.]

OBRZĘDY

Pogrzeb

Szrem¹

Gdy ksiądz po udzieleniu sakramentu odchodzi od chorego, a dym od świecy zagaszonej idzie w jego stronę (księdza), to chory musi umierać.

Jeśli umarły ma oko przymknięte, a drugie otwarte nieco, to ktoś z rodziny umrze.

Wesela

[Szamotulskie]²

Obrzędy ślubne, domowe, podobne do tych, które w okolicy obornickiej jeszcze się zachowują, dlatego, że parafia szamotulska będąc bardzo obszerną 6000 dusz liczącą, do której część zachodnia powiatu obornickiego należy, tedy wesela wzajemnie w kościele obiezierskim i szamotulskim się odbywają.

Powiat pleszewski, Nowe Miasto (z Szematów)³

Kawaler przy ślubie zazwyczaj w rękę trzyma różgę albo bat.

Do nowożeńców zabierających się do kościoła na błogosławieństwo małżeńskie, do rodziców i gości towarzyszących im tamże, drużba następującą miewa orację.

Stałem w kole zgromadzonych gości [...].

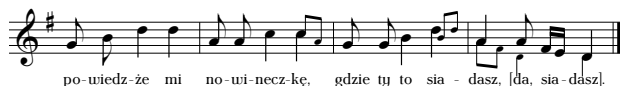
¹ [Rkp. terenowy Kolberga, teka 6, sygn. 1141, k. 26. Notatka znajduje się na karcie z podróży na Pomorze, publikowana w DWOK T. 39, s. 261; dawny Szrem to obecnie Śrem.]

² [Rkp. nieznanego autora, teka 37, sygn. 1329, k. 1.]

³ [Rkp. nieznanego autora, Szemat z TPNP z Nowego Miasta, teka 9, sygn. 1168, k. 2. W rkp. pełny tekst oracji opublikowany w *Kaliskiem* (DWOK T. 23), s. 197–199.]

Pieśni weselne z różnych okolic Wielkopolski

3

A ty ptaszku, kręgulaszku, gdzie ty ta latasz,
 powiedź mi nowineczkę, gdzie ty to siadasz, [da, siadasz].
 Powiem ci ja nowineczkę, ale nie długą,
 a już-ci-ć tę młodą pannę do ślubu wieżę.
 [Jeden]¹ niesie, drugi wiezie, trzeciemu się [...] żal,
 czwartemu się serce kraje, już nie będę miał [...].
 Ona jedzie do kościoła, żeby lelija,
 a Jasinek na koniku przed nią wywija.
 Ona siedzi w pirszy ławce między pannami,
 cztery różgi ślicznej mety między perłami.
 Ona idzie do ołtarza, żeby róży kwiat,
 czarne oczy zapłakane, związał [...].

4

[Siekierki pod Kostrzynem, Swarzędz]

Sadziłam ja jabłoneczkę z wieczora...

3. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/II, k. 64. Por. nr 137 i 138 w T. 12.]

4. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1322, k. 3/2r. Melodia z innym tekstem zob. T. 12 nr 429.]

¹ [W rkp. błędnie „Jedziesz” zamiast „Jeden”.]

[Dębicz]

Nie chcia - la, nie chcia la oj - ca, mat - ki słu - chać,
mu - sia - la, mu - sia - la ko - le - bec - z - ką ru - chać.

Nie chciała, nie chciała ojca, matki słuchać,
musiała, musiała kolebeczką ruchać.
Róbcie jej, róbcie jej, ze samiuški gazy,
niech ji się, niech ji się na główeczce świeci.
Róbcie jej, róbcie jej, ze samego złota,
[...], bo ona uboga sierota.

[Dębicz]

Da, u - cie - ka - la po ro - wie, go - ni - li ją pa - no - wie.
Nie u - cie - kaj, nie bój się, weź trze - wicz - ki, o - bój się.

Da, uciekała po rowie,
gonili ją panowie.
Nie uciekaj, nie bój się,
weź trzewiczki, obój się.

5. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (23. pięciolinia), tam melodia z incipitem: „Nie chciała” i teka 35, sygn. 1315/B, k. III, tam tekst. Wariant tekstu i melodii por. T. 9 nr 98, tam wśród pieśni weselnych, por. też T. 10 nr 137 i nr 16 w suplementcie.]

6. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (7. pięciolinia), tam melodia z incipitem: „Da uciekała” i teka 35, sygn. 1315/B, k. V, tam tekst. Melodia z innym tekstem zob. T. 13 nr 188; tekst zob. T. 11 nr 26, tam wśród pieśni weselnych.]

z Wielkopolski

Pod bo - rem, pod bo - rem, sto - i koń ko - ua - ny,
wy - wi - ja, wy - wi - ja, Ja - si - nek ko - cha - ny.

Pod borem, pod borem, stoi koń kowany,
|: wywija, wywija, Jasinek kochany :|.

Wywija, wywija, drobne listy pisze,
[...] dzieciątko kołysze.

Kołysze, kołysze i poczęła płakać,
albo mi wianek [...]¹

Mój Jasinku, nie jedźże mi tędy,
bo mi połamiesz u lawendy rzędy.

Rzędy mi połamiesz, mirty mi podepczesz,
zdradziłeś mnie hultaju, a teraz [mnie nie chcesz].

Zdradziłem cię, zdradził, ożenić się muszę,
widzi Bóg dalibóg, idzie mi o duszę.

7. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 26r.; t. 5 nieczytelny z powodu licznych wersji alternatywnych, obok zanotowany powtórnie w wersji opublikowanej powyżej, a następnie dodana jeszcze jedna wersja alternatywna: ósemki $h^1 a^1 h^1 e^2$. Wariant tekstu por. T. 12 nr 144.]

¹ [Dalszej części tekstu brak, a dla następnej zwrotki zanotowane tylko: „uracać”, „wsiąść” i „za Wisłę”.]

[Dębicz]

Pod zielonym dębem, stoi koń kowany,
kto na nim [wywija? Jasieńko kochany].

[Dębicz]

Pod zielonym [dęb]em stoi koń kowany,
wywija, wywija Jasinek kochany.

[Wywija], [wywija], drobne listy [pisze],
nadobna Kasia dzieciątko [kołysze].

[...] wróć mi Jasiu wianek, albo mi go zapłacisz.

[...] pojedę za Wisłę.

8. [Rkp. Kolberga: rkp. terenowy teka 35, sygn. 1315/A, k. 14r., (9. pięciolinia). Mel. zob. T. 9 nr 67, melodia z innym tekstem por. nr 15 w suplementcie. Tekst z inną melodią por. nr 7 i 9 w suplementcie i T. 12 nr 144.]

9. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (22. pięciolinia) – melodia i teka 35, sygn. 1315/B, k. III – tekst. W rkp. tekst zanotowany skrótowo, uzupełniono na podstawie T. 12 nr 144. Melodia zob. T. 12 nr 145, por. także nr 8 w suplementcie.]

Jasiu, Jasiu, nie jeźdź ta tędy,
a bo mi połamiesz u lawendy grzędę.

[...] a ja cię nie zdradził [...].

Nieszczęsna ta nocka [...]
[...] jak ta gorzałeczka,
hulała, pij[ą]ła jak nie panienczka.

10

Przy weselu

od Czarnkowa

Po - szła mu - cha po wo - dę do zim - ne - go zdro - ju,
a ku - mór ji za - stą - pił, nie dał ji po - ko - ju, ko - ju.

Poszła mucha po wodę do zimnego zdroju,
|: a kumór ji zastąpił, nie dał ji pokoju :|.

Kumorze, kumorze, czego mi zastąpiasz,
Po téj zimnéj wodzie, co ja sobie idę.

Pamiętasz ty kumorze, kiej ja była panną,
a nie jeden czapkę trzymał, co stojący za mną.

Pamiętasz ty mucho, kiej ja był młodzieńcem,
dwa pióra za czapeczką z lawendowym wieńcem.

A grajcie mu rachwije (requiem), bo już kumor nie żyje,
a bo kumor z dębu spad, wybił sobie w zadku gnat.

10. [Rkp. Kolberga, teka 11, sygn. 1176/15, k. 7, nr 595. Nad melodią nota: „Nuta nr 592”, winno być T. 12 nr 593, tam taki tekst z inną melodią. W rkp. pierwotnie powtórka t. 5–8 rozpisana jako t. 9–12, a następnie zapis skrócony przez Kolberga – takty 9–11 zanotowano małymi nutami nad t. 5–7, takt 12 zanotowany został jako t. 9–2. volta; w t. 7 w drugim wykonaniu pierwotnie ósemki *g' h' d' fis'.*]

Przy weselu

Po-szed Ci - chy na o-rze - chy, Ci - cha za nim nie - sła mie - chy.

Pocz - kaj Ci - chy, są tu mi - chy, od - pusz - czo - neć bę - dą grze - chy.

Poszedł Cichy na orzechy,
Cicha za nim niesła miechy.
Poczekaj Cichy, są tu michy,
odpuszczone-ć będą grzechy.

12

Jedna para, ma dziwkę, ta mu się około głowy obwija, przewija

13

Wiwat przy oczepinach

11. [Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 178v. Tekst por. T. 13 nr 263.]

12. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/II, k. 60v.]

13. [Rkp. Kolberga, teka 8, sygn. 1163, k. 210.]

[Kotlin]

Wstań mi o - two - rzyć...

The musical score consists of three staves. The first staff is a vocal line in G major, 3/8 time, with lyrics 'Wstań mi o - two - rzyć...'. The second and third staves are piano accompaniment, featuring a rhythmic pattern of eighth and sixteenth notes.

Wstań mi otworzyć...

Do ślubu w drodze

[Kotlin]

Po-wie-dział ten...

The musical score consists of two staves. The first staff is a vocal line in G major, 4/4 time, with lyrics 'Po-wie-dział ten...'. The second staff is piano accompaniment, featuring a rhythmic pattern of eighth and sixteenth notes.

Powiedział ten...

14. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 50, sygn. 1357/3, k. 28r. (mel. 1), melodia niedokończona. Rękopis stanowi całość z k. 26 z tej teki i k. 10 z teki 36, sygn. 1324. Pełniejszy tekst z inną melodią zob. T. 10 nr 125.]

15. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 50, sygn. 1357/3, k. 28r. (mel. 2). Rękopis stanowi całość z k. 26 z tej teki i k. 10 z teki 36, sygn. 1324. Takty 1–4 por.: T. 9 nr 67 i melodia z innym tekstem, zob. nr 8 w suplemencie.]

Oczepiny (z komory)

[Kotlin]

Nie chciała, nie chciała we wianeczku chodzić, kazała...

16. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 50, sygn. 1357/3, k. 28r., nr 12. Wariant melodii por. T. 10 nr 36, tam dogrywka instrumentalna, t. 9–17. Obszerniejszy tekst z inną melodią, zob. T. 10 nr 137 i T. 9 nr 98 i nr 5 w suplemencie.]

PIĘŚNI POWSZECHNE

Miłość. Zaloty

17

Szrem

A choć mi ją lu-dzie ga-nią, mo-je ocz-ki pa-trzą za nią,

A już mi jej nie zga-ni-cie, kiem spoj-rzał na cał-kie ży-cie.

A choć mi ją ludzie ganią,
 moje oczki patrzą za nią.
 | : A już mi jej nie zganiecie,
 kiem spojrział na całkie życie : |.

18

Ka - ra klacz - ka, ka - ra, a ko - ni - czek si - wuj,
 pó - ki ja cie nie znał, to by - lem szczę - śli - wuj.

A lu - dzie tak mó - wią i te - go nam rosz - czą,
 że my się ko - cha - my, te - go nam za - zdroszczą.

A ja zaś tak mó - wię, nie - chaj każ - den ko - cha,
 co ko - mu do te - go,

co mu jest mi - le - go.

Kara klaczka, kara,
 a koniczek siwy,
 póki ja cie nie znał,
 to byłem szczęśliwy.

A ludzie tak mówią
 i tego nam roszczę,
 że my się kochamy,
 tego nam zazdroścę.

17. [Rkp. Kolberga, teka 51, sygn. 1358, k. 2 i 31, tam wśród tańców kujawskich. W rkp. z k. 2 nad t. 1–8 lokalizacja jak wyżej, natomiast dalej lokalizacja: „Gniezno” i dopisek: „wesele”. Taktę 17–20 oznaczone cyfrą „1”, taktę 21–28 cyfrą „3”, a taktę 29–36 cyfrą „2”, co wskazywałoby na możliwość innej kolejności wykonywania poszczególnych fragmentów melodii. W rkp. z k. 31 lokalizacja: „Szrem” jak na k. 2, drobne zmiany w zapisie melodii, ostatni wers tekstu brzmi: „bo popatrzą całe życie”. Melodia t. 1–8 zob. T. 9 nr 19, melodia t. 9–20 i 30–37 por. T. 11 nr 28.]

18. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/II, k. 64r.]

A ja zaś tak mówię,
co komu do tego,
niechaj każdy kocha,
co mu jest miłego.

19

Hej-że, hej - że, nie żar-tuj - że, kie-dy ko - chasz, po-ca - łuj - że.

Hejże, hejże, nie żartujże,
kiedy kochasz, pocałujże.

20

Siekierki

Na o - gro-dzie ta - ta-recz - ka, za o - gro-dem pro - so,
przy - szli ka - wa - le - rzy do dzie - wu - li bo - so.

Na ogrodzie tatareczka, za ogrodem proso,
przyszli kawalerzy do dziewczuli boso.

19. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/II, k. 64v.]

20. [Odpis M. Turczynowiczowej z zaginionego rkp. Kolberga, sygn. 2030/I, k. 302. W rkp. tekst obszerniejszy, opublikowany z inną melodią w T. 13 nr 414.]

od Środy (Dębicz)

Zie - le - ni się pie - tru - szecz - ka, zie - le - ni się ślaz, da i ślaz,
pro - si - ła mnie ta dzie - wu - ła, że - bym z ko - nia zlaz, da i zlaz.

Zieleni się pietruszeczka, zieleni się ślaz, da i ślaz,
prosiła mnie ta dziewczula, żebym z konia zlaz, da i zlaz.

Oj, śpiewają słowicy,
oj, w ty jary pszenicy,
da, gdzie mi się obracają,
da ci moi zalotnicy.

Oj, jeden poszd na ptaki,
a ten drugi na zajęce,
a ten trzeci pasie wołki,
oj na zielony łące.

21. [Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 143v., nr 217. Obszerniejszy tekst z inną melodią, por. T. 12 nr 39. Melodia z innym tekstem zob. T. 12 nr 472.]

22. [Rkp. Kolberga, teka 33, sygn. 1308/II, k. 20; jest to odpis ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego cz. I*, Poznań 1842, s. 125.]

Moje dziewczę ukochane
wolałbym cię niż śniadanie,
bo śniadanie ja jem co dzień,
ciebie widzę raz przez tydzień.

Moje dziewczę gdyby jagła,
oj i chłopcom w serce wpadła.
Jak mu wpadła, nie wypadnie
już mu ji nikt nie wykradnie.

Miłosław

Oj i dana, dana, dana,
o co ci to za przygana,
oj i oczki jak tarczki,
a gąbeczka jak śmietana.

23. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/II, k. 45. W zapisie melodii skreślenia, poprawki i literowe oznaczenia nut, obok drugi zapis melodii:

24. [Rkp Kolberga: sygn. 465, k. 303, tam lokalizacja przekreślona i rkp. terenowy teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (22 pięciolinia), z lokalizacją ogólną: „Dębicz”, tam mel. z incipitem: „Oj dana, dana” i teka 35, sygn. 1315/B, k. III, tam tekst. W rkp. terenowym melodia zanotowana o tercję małą niżej w metrum $\frac{3}{4}$, w t. 6 brak górnej, w t. 7 brak dolnej wersji.]

od Obrzycka, Wielenia

Śpie - ua pta-szek na ro-ki - cie, śpie - ua so-bie roz-ma-i - cie,

Śpiewa ptaszek na rokiocie,
 śpiewa sobie rozmaicie,
 śpiewa, śpiewa, czubkiem kiwa,
 ta dziewczula sprawiedliwa.

Od Kórnika, Bnina

Ta dziew-czy-na gdy-by ja-gła już chłop-czy-nie w ser-ce upa-dła.

Jak mu upa-dła, nie wy-pad-nie, już mu jej nikt nie u-krad-nie.

Ta dziewczyna gdyby jagła
 już chłopczynie w serce upadła.
 Jak mu upadła, nie wypadnie,
 już mu jej nikt nie ukradnie.

25. [Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 178v., nr 399.]

26. [Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 143v., nr 220.]

Są pod borem szyszki, na boru kamyszki,
w ogródeczku leszczyna, leszczyna,
w ogródeczku leszczyna.

Na kominku popiół, daj mi Jasiu pokój,
bo ja wdzięczna dziewczyna, dziewczyna,
bo ja wdzięczna dziewczyna.

Iwno pod Kostrzynem

Polonez

Nie-po-do-bne rze-czy, byś nie mia-ła wie-dzieć, ko-muś gę-by da-ła,
mu-sisz mi po-wie-dzieć. Je-śli dwo-ra-ko-wi, żal się moc-ny Bo-że,
7
je - śli chłó - pu ze uści, do - po - móż ci Bo - że!

Niepodobne rzeczy, byś nie miała wiedzieć,
komuś gęby dała, musisz mi powiedzieć.

Jeśli dworakowi, żal się mocny Boże,
jeśli chłopu ze wsi, dopomóż ci Boże!

27. [Rkp. Kolberga, teka 16, sygn. 1209, k. 11, nr 646. Jest to odpis Kolberga ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 145 ten tekst. Wariant tekstu por. T. 13 nr 275, zwr. 1].

28. [Rkp. Kolberga, teka 33, sygn. 1305, k. 50, nr 145 – melodia i teka 16, sygn. 1209, k. 5, nr 169 – tekst. Tekst z inną melodią zob. T. 13 nr 275 zwr. 2 i 3.]

O, dla Bo - ga i - dzie pan, my - śli, że mu gę - by dam.

A ja uo - lę pa - rob - ku we sto - do - le na snop - ku.

O dla Boga idzie pan,
 myśli, że mu gęby dam.
 a ja wolę parobku
 we stodole na snopku.

[Dębicz]

Wszys - cy po - snę - li, po - snę - li, uszys - cy po - snę - li, po - snę - li,

a - by mo - ja ko - cha - ne - czka cho - dzi po sie - ni, po sie - ni.

|: Wszyscy posnęli, posnęli :|,
 aby moja kochaneczka chodzi po sieni, po sieni.

29. [Rkp. Kolberga sygn. 465, k. 132, obok zapisu notatka: „Pieśń”; tekst z inną melodią zob. T. 13 nr 419.]

30. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (7. pięciolinia), tam melodia z incipitem: „Wszyscy posnęli” i teka 35, sygn. 1315/B, k. V, tam tekst opublikowany z inną melodią w T. 13 nr 197.]

Kujawiak

od Nakła

Z Ku - jaw do Ku - jaw, do Ku - jaw, z Ku - jaw do Ku - jaw, do Ku - jaw,
do - sta - nę ja Ku - ja - wian - kę, jak - by ją u - lał, da, u - lał.

Z Kujaw do Kujaw, do Kujaw,
z Kujaw do Kujaw, do Kujaw,
dostanę ja Kujawiankę,
jakby ją ulał, da, ulał.

Wszystko dokoła, dokoła,
wszystko dokoła, do koła,
modre oczki u dziewczeczki
jak u sokoła, sokoła.

od Pobiedzisk

Sie - dzi szew - czyk na war - szta - cie, szy - je trze - wik Mał - go - rza - cie.
Mał - go - rza - ta się ra - du - je, że no - wy trze - wik o - bu - je.

31. [Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 167v., nr 409; w rkp. odsyłacz do wariantu melodii T. 4 nr 397.]

32. [Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 316v. W rkp. odesłanie do „Przyjaciela Ludu” R. 3: T. 2, 1836, nr 17, s. 133, tam taki sam tekst bez melodii.]

Siedzi szewczyk na warsztacie,
szyje trzewik Małgorzacie.
Małgorzata się raduje,
że nowy trzewik obuje.

Małgorzato, daj mi gęby,
obszyję ci trzewik wszędy.
I obszyję i podkuję,
jak cię pięknie pocałuję.

33

od Kostrzyna (Iwno)

Sie dzi szew-czyk na war-szta-cie, [na war-szta-cie], szy-je trze-wik Mał-go-rza-cie.

Siedzi szewczyk na warsztacie, [na warsztacie],
szyje trzewik Małgorzacie.

34

Z tam-tej stro-nj Wi-sły ja-leń wo-dę pi-je, Ja-gul-ko, Ja-gul-ko, ja dla cie-bie ży-je,
oj, ta da - na, rom ta ta ta da-na, oj, ta da - na, rom ta da.

Z tamtej strony Wisły jaleń wodę pije,
Jagulko, Jagulko, ja dla ciebie żyję,
oj, ta dana, rom ta ta ta dana,
oj, ta dana, rom ta da.

33. [Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 316v., incipit tekstu zanotowany pod melodią skreślony przez Kolberga. Pod melodią błędne odsyłacze do melodii nr 376, 560 i 559 w T. 12.]

34. [Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 321, wśród zapisów z okolic Gołańczy.]

od Buku

Ja wiem, nie po-wiem, co na bo - ru wi - si,

czer - wo - ne ja - błusz - ko u mo - jej Ma - ry - si.

Ja wiem, nie powiem, co na boru wisi,
czerwone jabłuszko u mojej Marysi.

Wiwat

od Wągrowca i Obornik

A ja wiem, nie po-wiem, co na bo - ru ku - ka,

To - ma - szek, ro - ba - szek swo - ji pan - ny szu - ka.

A ja wiem, nie powiem, co na boru kuka,
Tomaszek, robaszek swoji panny szuka.

A ja wiem, nie powiem, co na boru rośnie,
makolon do kolon, com go siała w poście.

A ja wiem, nie powiem, co na boru wisi,
czerwone jabłuszko u mojej Marysi.

35. [Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 273v.; w rkp. pieśń przekreślona.]

36. [Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 273v.]

od Wągrowca, Obornik

[A ja wiem, nie po-wiem, co na bo - ru ku - ka, ku - ka,
To - ma - szek, ro - ba - szek swo - ji pan - ny szu - ka, szu - ka.]

[| : A ja wiem, nie powiem, co na boru kuka : |,
| : Tomaszek, robaszek swoji panny szuka : |].

[Dębicz]

A ja wiem, nie po-wiem, co na bo - ru pu-ka.
Ka - na - rek, o - wczar - rek, swo - ij żo - ny szu - ka.

A ja wiem, nie powiem,
co na boru puka.
Kanarek, owczarek,
swoj żony szuka.

A ja wiem – nie powiem,
co na boru wisi.
Jabłuszko czerwone
dla mojej Jadwisi.

37. [Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 273v., w rkp. jest to kolejny zapis melodii dla poprzedniego tekstu.]

38. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (2. pięciolinia), tam melodia z incipitem: „A ja wiem” i teka 35, sygn. 1315/B, k. V, tam tekst. Tekst bez melodii zob. T. 12 nr 545, melodia por. T. 9 nr 62.]

Stoi w okieneczku, wygląduje szybą,
moja matuchniczku, kawalery idą.
Moja matuchniczku, pozwól mi się ubrać,
bo tu idą kawalery, będą ze mną igrac.

[Morownica]

Je - dzie Ja - sio od To - ru - nia, czar - ny wą - sik...

Jedzie Jasio od Torunia, czarny wąsik...

od Żnina

A mój mi - ły Ma - ty - jasz - ku nie rób - że mi krzyw - dy,
bo ty cię - giem do mnie ła - zisz, ja do cie - bie ni - gdy,
krzyw - dy, nie rób że mi krzyw - dy,
ni - gdy, ja do cie - bie ni - gdy.

39. [Rkp. Kolberga, sygn. 465 (dawna TNW 150), k. 173v., jest to odpis z „Przyjaciela Ludu” R. 2: 1836, T. 2, nr 28, s. 224.]

40. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 51, sygn. 1358, k. 42r., z lokalizacją ogólną: „Morownica”, tam pierwotnie w t. 3 na pierwszą miarę ósemki e² c², a w t. 4 pierwsza ósemka e².]

41. [Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 3v., nr 432. W rkp. tekst obszerniejszy opublikowany bez melodii w T. 13 nr 146. Wariant melodii z innym tekstem, por. T. 12 nr 447.]

A mój miły Matyjaszku,
nie róbże mi krzywdy, krzywdy, nie róbże mi krzywdy,
bo ty ciągiem do mnie łązisz,
ja do ciebie nigdy, nigdy, ja do ciebie nigdy.

42

Od Gołańczy (Czeszewo)

Du - dni wo - da, du - dni w po - duó - rzu, we stu - dni,
śląd - no się po - ko - chać, a - le prze - stać trud - niej.

Dudni woda, dudni
w podwórzu, we studni,
|: śładno się pokochać,
ale przestać trudniej :|.

43

od Szmigła (Morownica)

A ja cie - bie dziew - cze nie chcę, czar - ne no - gi masz.
A ja cie - bie chłop - cze nie chcę, bo rad w kar - ty grasz.

42. [Rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 117v., nr 411, rkp. terenowy, teka 47, sygn. 1354/II, k. 59v., bez lokalizacji, w obu rkp. jeszcze dwie zurotki tekstu, zob. nr 239 w T. 13, tam z wariantem melodii.]

43. [Rkp. Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 7r. W rkp. pod pieśnią odesłanie Kolberga do wariantu tekstu w cz. II *Kujaw* (DWOK T. 4) nr 113. Por. też tekst: T. 12 nr 22 i 23.]

A ja ciebie |: dziewczę nie chcę :|,
czarne nogi masz.
|: A ja ciebie chłopcze nie chcę,
bo rad w karty grasz :|.

Choć ja przegram sto talarów
i to niewiele,
a ty głowy nie czesała
cztery niedziele.

A cóż tobie, psie hultaju,
do mojej głowy,
okulbacz ty swego konia
i jedź do wdowy.

Ja się w wdowie nie zakochał,
ani w mężatce,
pierwsze moje zakochanie
w pannie Marynce.

Gostyń (Poznań)

O mój Ja - siu, mój Ja - sie - czku, za - wsze cho - dzę we wia - necz - ku.

Je - śli bę - dziesz mým ko - chan - kiem, dam ci się ba - wić tym wian - kiem.

O mój Jasiu, mój Jasieczku,
zawsze chodzę we wianeczku.
Jeśli będziesz mým kochankiem,
dam ci się bawić tym wiankiem.

44. [Rkp. Kolberga: teka 33, sygn. 1305, k. 63, nr 697 – melodia z incipitem: „O mój” i teka 16, sygn. 1209, k. 12, nr 746 i 747 – tekst; rkp. terenowy, teka 43, sygn. 1352, k. 8r., nr 6; w rkp. terenowym brak znaków przykluczowych, w t. 2 i 5 # przy c², w t. 8 ostatnie trzy nuty zanotowane o sekundę wielką niżej. Tekst zob. T. 19 nr 333.]

Kiedy kochasz, kochaj raźnie,
jak nie kochasz, przestań błąźnie.
Nie zadawaj sercu rany,
idź do diabła, mój kochany.

Co ja tobie Jasiu winna,
zostawiłeś na mnie sidła,
zostawiłeś w trzecim miejscu,
a ja jeszcze panną przez cię.

Sidełeczka zastawiała,
o i usidlić mnie chciała,
sidełeczka nie pomogą,
bo ja idę prostą drogą.

od Czerniejewa

Si-wa czap-ka, wierzch zie-lo-ny, nie-chaj będzie po-chwa-lo-ny.

Bia-ły spód-nik, chust-ka mo-dra, po-zdro-wio-na bądź, boś do-bra.

Siwa czapka, wierzch zielony,
niechaj będzie pochwalony.
Biały spódnik, chustka modra,
pozdrowiona bądź, boś dobra.

45. [Rkp. Kolberga, teka 16, sygn. 1209, k. 11, nr 639; jest to odpis ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, s. 109.]

46. [Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 15v., nr 354; wcześniej w rkp. przekreślona lokalizacja: „od Dolska”. Melodia z innym tekstem, por. T. 13 nr 265.]

[Dębicz]

A ja sobie sama jedna idę do domu,
odprowadź mnie ty chłopaku,
albo każ komu.

Komu takiemu –
choćby bratu rodzonemu,
nie wierzyłbym mu.

[Dębicz]

Z tej tam stro-ny War-sza-wy...

Z tej tam strony Warszawy
stoi ojciec łaskawy,
ma córeczki ładne.

47. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (6. pięciolinia), tam melodia z incipitem: „A ja sobie sama” i teka 35, sygn. 1315/B, k. V, tam tekst. Melodia z innym tekstem zob. T. 13 nr 269.]

48. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14r., (8. pięciolinia), tam melodia z incipitem: „Z tej tam strony Warszawy” i teka 35, sygn. 1315/B, k. V, tam tekst. Obok melodii notatka Kolberga: $\frac{2}{4}$ i w tymże metrum wariant melodii i tekstu opublikowany w T. 13 nr 42, por. też T. 13 nr 41.]

Pojadę ja do niego,
mam konika siwego,
buciki paradne.

Tatulu, matulu,
jak się tu miewacie,
powiedzcie, rzeknijcie,
czy mi córkę dacie?

Ta grzeczna, ta ładna,
ta ma oczki czarne,
jak też to, jak też to,
jest ta nieprzystojna.

Ino ja tam zajdę,
zrobię ja tam paradę
przed dziewulą ładną [...].

[Dębicz]

Prze-pió-recz-ka ładny ptá-szek od-je-chał mnie mój bra-tá-szek
i ser-ca mi nie dał smu-cić. da. bo miał sie wnet po-uró-cić.

Przepióreczka ładny ptászek,
odjechał mnie mój bratászek¹
i serca mi nie dał smucić,
da, bo miał się wnet powrócić.

49. [Rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 183v. i rkp terenowe: teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (21. pięciolinia) – melodia i teka 35, sygn. 1315/B, k. III – tekst. Melodia z innym tekstem zob. T. 11 nr 36.]

¹ [W rkp. po „bratászek” przekreślone: „jak odjechał tak [...]”.]

[Dębicz]

Bo - dajś hu - la - ła dziew - ko, bo - dajś hu - la - ła, [hu - la - ła],
 oj - ca, mat - ke o - puś - ci - ła, mnie żeś wo - la - ła, wo - la - ła.

Bodajś hulała dziewczko, bodajś hulała, [hulała],
 ojca, matkę opuściła, mnie żeś wolała, wolała.

Od Kiszkowa

Z gó - ry wo - da cie - cze, na do - le się mą - ci,
 so - ba - ka ka - wa - ler, co dwie ba - ła - mu - ci.

Z góry woda ciecze, na dole się mąci,
 |: sobaka kawaler, co dwie bałamuci :|.

50. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14r. (3. pięciolinia), tam melodia z incipitem: „Bodaj” i teka 35, sygn. 1315/B, k. V, tam tekst.]

51. [Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 15v. Zapis przekreślony, poniżej błędne odesłanie „Przyjaciela Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 3, tam takiej pieśni brak.]

Od Gniezna (Żydowo)

Gdzie ja ja - de, to ja ja - de, to mi uszę - dzie dziew - ki ra - de.

Jeść mi da - dzą, pić mi da - dzą, do łó - żecz - ka za - pro - wa - dzą.

Gdzie ja jadę, to ja jadę,
to mi uszędzie dziewczki rade.
Jeść mi dadzą, pić mi dadzą,
do łóżečka zaprowadzą.

A łóżečko malowane,
poduszczyki sznurowane.
A któż ci je usznurował?
Ten kochanek, co wędrował.

Chęć i niechęć ożenku

53

Hej, na gó - rze dę - bi - na, przy dę - bi - nie do - li - na,
 przy do - li - nie sta - we - czek, przy sta - wecz - ku mły - ne - czek,
 mły - ne - czek, mły - ne - czek.

Hej, na górze dębina,
 przy dębinię dolina,
 | : przy dolinie staweczek,
 przy staweczku młyneczek, młyneczek, młyneczek : |.

54

[Siekierki pod Kostrzynem, Swarzędz]

Mo - ja ma - tu - lin - ko ja - dą go - ście,
 pan Zel - man na przod - ku, je - go brat w po - środ - ku,
 a mój naj - mi - lej - szy na sa - mým os - tatku.

53. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 2v. nr 7. W rkp. tekst obszerniejszy opublikowany z inną melodią w T. 12 nr 87.]

54. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1322, k. 3/2r. – melodia i k. 3/1r. – tekst. Wariant por. T. 12 nr 82 i 83.]

Moja matulinku jadą goście,
pan Zelman na przodku, jego brat w pośrodku,
a mój najmilejszy na samym ostatku.

A moja córeczko, cóż będą jedli?
Pan Zelman gęsinę, jego brat kurzynę,
A mój najmilejszy kuropatwinę.

A moja córeczko, gdzie będą spali?
Pan Zelman na ławie, jego brat w kurzawie,
A mój najmilejszy na łóżku przy mnie.

[Dębicz]

Ja - dą tu go - ście ma - tu - siu, ja - dą tu go - ście.

Mu - raw - ski na przod - ku, brat je - go w po - środ - ku,

a ten naj - mi - lej - szy, [a ten naj - mi - lej - szy] na os - tat - ku.

Jadą tu goście matusiu,
jadą tu goście.
Murawski na przodku,
brat jego w pośrodku,
|: a ten najmilejszy :| na ostatku.

Gdzie będą siedzieć matusiu?
Murawski na ławie,
brat jego na krześle,
a ten [najmilejszy] na kanapie.

55. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (20. pięciolinia), tam melodia z incipitem: „Jadą tu goście” i teka 35, sygn. 1315/B, k. III, tam tekst. W zapisie melodii t. 7–8 niewypełnione, uzupełniono na podstawie t. 5–6. Tekst z inną melodią zob. T. 12 nr 84.]

Co będą jedli matusiu?
 Murawski gęsinę,
 brat jego kurzynę,
 a ten najmilejszy kapłoninę.

Co będą pili [matusiu]?
 Murawski wineczko,
 brat jego piweczko,
 a ten najmilejszy gorzałeczkę.

Gdzie będą spali [matusiu]?
 Murawski na ławie,
 brat jego na krześle,
 a ten najmilejszy ze mną na łóżeczku.

Czem się przykryją [matusiu]?
 Murawski łaciskiem,
 brat jego papciskiem,
 a ten najmilejszy pierzyneczką.

Dziękują goście matusiu,
 Murawski cząpkę zdjął,
 brat jego uchylił,
 a ten najmilejszy,
 d... wypiął.

Rybno pod Gnieznem, Kiszkowo

56. [Rkp. Kolberga: teka 36, sygn. 1324, k. 11v.; melodia bez tekstu w rkp. terenowym, teka 43, sygn. 1352, k. 58, nr 37. W rkp. terenowym tylko dolna uwersja, w t. 7 i 9 na drugą i trzecią miarę ósemki: $e^2 d^2 c^2$. Tekst por. T. 12 nr 245–249 i 251.]

Pojmijże mnie, Jasiu mój za żonę,
da nam matka pierzynę.

[Dębicz]

Obiecał mnie Feluś zielony kapelusz,
wstążeczkę u niego, abym była jego.

Kapelusza nie chcę, wstążeczki nie lubię,
jeszcze sobie roczek w panieństwie poślubię.

57. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (9. pięciolinia), tam melodia z incipitem: „Obiecał mi Feluś” i teka 35, sygn. 1315/B, k. II, tam tekst. Tekst bez melodii opublikowany w T. 13 nr 23, zwrotka 1 i 2. Melodia zob. T. 12 nr 155.]

od Poznania

Cztery lata |: wierniem służył :|
takem sobie wszystko wróżył,
|: że dostanę onę,
Kasińkę za żonę :|.

Pamiętacie gospodarze
jak my do karczmy chodzili,
za waszą Kasinkę
gorzałeczkę pili?

Pamiętajże miły bracie,
że Kasińka mała na cię.
Oj da, dana, dana,
poszłaby za pana.

O lubże mnie, luba i lub,
o lubże mnie, luba i lub,
pojedziemy do Powidza,
tam weźmiemy ślub, da i ślub.

58. [Rkp. Kolberga, teka 12A, sygn. 1190, k. 13r. Tekst z niewielkimi zmianami zob. T. 12 nr 211, tam bez melodii. W rkp., podobnie jak w T. 12, odesłanie do J. J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, s. 129.]

59. [Rkp. Kolberga, teka 16, sygn. 1209, k. 11, nr 651; jest to odpis ze zbioru J. J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, s. 169.]

Powiedź mi, dziewczę, powiedz,
co masz powiedzieć, powiedzieć,
dać, wiedziało serce moje,
że mnie uwiedziesz, uwiedziesz.

Powiedź mnie, dziewczę, powiedz,
co masz na myśli, na myśli,
czy mam zanieść na zapowiedź,
czyli kto inny, kto inny?

[Kožmin]

Zrób - cie mi co chce - cie, nie pój - dę za nie - go,
ką - pał się w na - szej sa - dzaw - ce, wi - dzia - lam u nie - go.

Zróbcie mi co chcecie,
nie pójde za niego,
kąpał się w naszej sadzawce,
widziałam u niego.

Igraszka. Swawola

61

Có-ruś mo - ja, dzie-cię mo - je, co w po-ko - ju pu - ka?

ma-tu-lin-ku, do-bro-dziej-ko, ko-tek mysz-ki szu - ka, szu - ka.

Córuś moja, dziecię moje, co w pokoju puka?
 | : Matulinku, dobrodziejko, kotek myszki szuka : |.

Córuś moja, dziecię moje, ma ten kotek oczy?
 Ma, ma, matulu, bo chodzi po nocy.

Córuś moja, dziecię moje, ma ten kotek nogi?
 Ma, ma, matulu, ma srebrne ostrogi.

Córuś moja, dziecię moje, ma ten kotek ręce?
 Ma, ma, matulu, ma złote obręce.

Córuś moja, dziecię moje, co tam łóżko trzescy?
 [...], bo nie z jednej deski.

Córuś moja, dziecię moje, co tam słoma chrzęści?
 [...], bo nie z jednej garści.

Córuś moja, dziecię moje, czyje dziecię krzycy?
 [...] naszej komornicy.

Córuś moja, dziecię moje, żeli to nie twoje?
 [...] chociażby i moje.

Córuś moja, dziecię moje, a to bym cię biła.
 [...] samaś taka była.

Córuś moja, dziecię moje, a mnie zapłacono,
 [...], a mnie obiecano.

Córuś moja, dziecię moje, a mnie talarami,
 [...] dukatami.

Córuś moja, dziecię moje, a mnie tysiącami,
 [...] milionami.

[Dębicz]

U lnu'm była matusiu, u lnu była
i byłam też u konopi,
zobaczyłam gdzie ta lepiej –
u lnu lepi.

A szłam też ta koło dworu,
wstąpiłam też do pokoju,
Jaś był chory.
A po coś ta wstępowała,
pewnieś ty mu zdrowie dała,
zaraz zdrowy był.

Coś ta jadła moja córka,
kiedyś mi tak bardzo zbladła?
Karpiego ogon, a (w)szak ja go też jadła,
tak bardzo [zbladła], bo surowy był.
A (w)szak ja ci garka dała,
żebyś ogon gotowała, dziurawy był.

Coś ta piła [moja córko],
kiedyś mi się tak wzdeła?
Zdrową wodę, a (w)szak ja, ją [...] mętna była,
a (w)szak ja ci sitka dała
żebyś wodę precedzała,
włosa nie było.

A cóż mi tu po Kasperze,
kiedy jedno w polu orze,
jeden będzie w polu orał,
drugi będzie jeść gotował.

62. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (19. pięciolinia), tam melodia z incipitem: „U lnum” i teka 35, sygn. 1315/B, k. II, tam tekst. Melodia zapisana w wersji zamieszczonej powyżej, następnie zmieniono kolejność taktów: t. 5–8 oznaczono jako „1”, t. 1–4 jako „2”]

W ol-sy - nie mnie noc-ka za - szła, w ol-sy - nie ja woł-ki pa - sła,
w ol-sy - nie mnie ma-ma bi - ła, zem se Ja - sia na-mó-wi - ła.

W olsynie mnie nocka zaszła,
w olsynie ja wołki paśła,
w olsynie mnie mama biła,
zem se Jasia namówiła.

Wo - ła oj-ciec, wo - ła mat-ka, pódz do do-mu Mał-go-rzat - ka.
Ja nie pój-dę, idź-cie sa - mi, bo ja pój-dę zcho-pa-ka - mi.
Pódz do do - mu, pódz do do - mu, byś nie da-ła gąb-ki ko - mu.

Woła ojciec, woła matka, pódz do domu Małgorzatka.
Ja nie pójde, idźcie sami, bo ja pójde z chopakami.
Pódz do domu, pódz do domu, byś nie dała gąbki komu.

Walc

Na gó - rę cho - dzi - ła, u - ła - nów u - a - bi - ła,
chodź - cie tu u - ła - ny, mój mąż jest prek.

Wieleń

63. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/II, k. 54, tam zapis ołówkowy, liczne skreślenia i poprawki dokonane atramentem. Tekst z innymi melodiami zob. T. 12 nr 381 i 382.]

64. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v., (11. pięciolinia), tam melodia z incipitem: „Woła” i notatką: „Weselna” i z drugim incipitem: „Leci woda” i teka 35, sygn. 1315/B, k. II, tam tekst. Melodia z tekstem „Leci woda” zob. T. 9 nr 112, tekst „Woła” zob. T. 12 nr 389.]

65. [Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 178v., nr 398.]

Na górę chodziła,
ułanów wabiła,
chodźcie tu ułany,
mój mąż jest prek (precz).

od Brodnicy

Polonez

U mły-na-rza Mar-ci-na jest tu pię-kna dziew-czy-na...

U młynarza Marcina jest tu piękna dziewczyna...

[Siekierki pod Kostrzynem, Swarzędz]

Ty od pola, ja od pola,
krzywe nogi masz Antola,
daj je sobie naprostować,
nie będą cię nic kosztować.

66. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1324, k. 11v. Prawdopodobnie chodzi o Brodnicę w pow. Śrem.]

67. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1322, k. 3/1r.]

[Dębicz]

Przy o - knie spa - ła, o - knem pa - trza - ła,
ja do niej rup, tup, tup, o - na się śmia - ła.

Przy oknie spała, oknem patrzyła,
ja do niej rup, tup, tup, ona się śmiała.

O moje życie, ukochałbym cię,
jakbym cię ukochał, miałabyś dziecię.

A przyszedem w piątek,
ona krowy doi,
dała mi się mleka napić,
aż mi głowa boli.

A przyszedem w sobotę,
ażeby mnie zmyła,
ona wzięła garnek waru,
łeb mu sparzyła.

[Dębicz]

Prze-no-cuj mnie, prze-no-cuj, bo mnie desz-czyk ob-mo-czył.
Nie bę-dę cię no-co-uwać, bo byś ty chciał fi-glo-uwać.
Prze-no-cuj mnie w ko-mo-rze, desz-czyk pa-da na dwo-rze.

68. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14r. (15. pięciolinia), tam melodia z incipitem: „Przy oknie” i teka 35, sygn. 1315/B, k. V, tam tekst. Melodia z innym tekstem por. T. 12 nr 436. Tekst z odesłaniem do innej melodii opublikowany przez Kolberga, zob. T. 12 nr 371.]

Przenocuj mnie, przenocuj,
bo mnie deszczyk obmoczył.

Przenocuj mnie w komorze,
deszczyk pada na dworze.

Nie będę cię nocować,
bo byś ty chodził figlować.

[Dębicz]

Po-dar-leś mi sznu-ró-wecz-kę, po-darł-eś mi szorc, szorc,
da ja to-bie po-drę port-ki, da ja to-bie po-drę port-ki, i-no przyj-dzie noc.

69. [Rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 114v., rkp. terenowe: teka 35, sygn. 1315/A, k. 14r. (21. pięciolinia), tam melodia z incipitem: „A przenocuj mnie” i teka 35, sygn. 1315/B, k. V, tam tekst. W rkp. z k. 14r. melodia zanotowana dwukrotnie, w pierwszej wersji dodane interiekcje:

A prze-no-cuj mnie, prze-no-cuj, da, bo mnie desz-czyk ob-mo-czył.

A prze-no-cuj mnie w ko-mo-rze, da, desz-czyk pa-da na dwo-rze.

drugi zapis z notą: „lepiej”:

A prze-no-cujmnie, prze-no-cuj, da, bo mnie desz-czyk ob-mo-czył.

A prze-no-cuj mnie w ko-mo-rze, da, desz-czyk pa-da na dwo-rze.

tam w t. 8 dolna wersja zanotowana obok, jako wersja alternatywna. Ten zapis z innym tekstem por. T. 13 nr 300.]

70. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (1. pięciolinia), tam melodia z incipitem: „Podarłeś” i teka 35, sygn. 1315/B, k. V, tam tekst. Melodia z innym tekstem por. T. 12 nr 364.]

|: Podarłeś mi sznuróweczkę,
 podarłeś mi szorc, szorc :|,
 |: da ja tobie podrę portki :|,
 ino przyjdzie noc.

[Buk]

Z tam - tej stro - ny Ży - to - mie - rza ki - wa dziw - ka na żoł - nie - rza.
 Pa - nie żoł - nierz pójdz o - bla - piac, jesz - czem nie jad, Bóg ci za - plać.

Z tamtej strony Żytomierza
 kiwa dziwka na żołnierza.
 Panie żołnierz pójdz obłapiać,
 jeschcem nie jad, Bóg ci zapłać.

Strata wianka. Żale

od Kostrzyna (Nekla)

Ku - ja - wian - ka nie ma wian - ka, bo go nie - god - na, nie - god - na,
 5
 urzu - ci - la go w ten sta - wy - szek, po - szed jej do dna, da, do dna.

Kujawianka nie ma wianka,
 bo go niegodna, niegodna,
 wrzuciła go w ten stawyszek,
 poszed jej do dna, da, do dna.

71. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/B, k. VII. W rkp. brak znaku powtórki, w t. 4 pierwotna wersja zapisana o sekundę wielką niżej.]

72. [Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 195v., nr 201, w rkp. odesłanie do T. 12 nr 359. Melodia por. T. 13 nr 229, tekst zob. T. 13 nr 252, 2. zwr.]

z Wielkopolski

Pierw - sze da - ła - m z ce - reć - ką,
 kie - dym by - ła dziew - [czę - ciem], dru - gie da - ła - m z wy - szy - ciem,
 kie - dym by - ła dziew - czę - - - ciem,

Pierwsze dałam z cerečką, kiedym była dziew[częciem],
 drugie dałam z wyszyciem, kiedym była dziewczęciem.

Trzecie dałam z kwiatami, kiedym była z bratami,
 cz[warte] dałam z leliją, mój Jasiu wróż mi ją,
 [...] dałam ze złotem, co mi była nic potem.

Dopiero ci ją wrócę, jak ci z wojny powrócę,
 kole rącki owinę, ciebie z dala wyminę,
 w buciki ją weściele i z ciebie się naśmieję,
 konikiem ją stratuję, tobie resztę daruję.

73. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 26r.]

74. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/II, k. 59v.]

Bez to pole, bez oboje, bez zielony brzost,
 dałaś buzi Jasienkowi,
 teraz ci będzie brzuszek (łono) rósć.
 Bez przełazik, bez delany (dyle, deski),
 przez (bez) ogrodzenie,
 dałaś buzi Jasienkowi na spróbowanie.

Ob-jad-łam się klu-sek z uo-dą, te-raz mię po brzusz-ku bo-da,
 nie ta-ka ciał kłus-ki z uo-dą, jak ki-szusz-ka z czar-ną bro-dą.

Objadłam się klusek z wodą,
 teraz mię po brzuchu bodą,
 nie taka ciał kłuski z wodą,
 jak kiszuszcza z czarną brodą.

Wyszła ba dróżeczkę, skacze,
 spojrziała na brzuszek, płacze,
 Jezus i Maryja, co my się
 po brzuszku uwyja,
 ni to gorączka, ni to wrzód,
 tylko od kochanka powód.

Wy-szła Ka-sia mię-dzy uro-ty, za-pła-ka-la swo-ji cno-ty.
 Nie płacz Ka-siu, nie fra-suj [się], ku-pię far-by, u-ma-luj się.

75. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/II, k. 59v.]

76. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/II, k. 59v.]

Wyszła Kasia między wroty
zapłakała swoji cnoty.
Nie płacz Kasiu, nie frasuj [się],
kupię farby, umaluj się.

Nic nie nada odmalować,
dałam gęby pocałować,
za stoliczek usiadła,
jak najbielsza chusta zbladła.

Trafił się kawaler, nie bardzo podciwy,
darował my obrózik, ale był żywy.
Ja bidna dziewczyna, co ja czynić mam,
ja dla tego obrózka miejsca nie mam.

Włożę go w książeczkę, nie zmieści my się,
włożę go do skrzynki, zadusi my się,
przytulę do siebie, rozśmiejemy się.

Smutek. Strapienie

[Dębicz]

Ciężka mi żałość, da żałość,
były ścieszki dla dziewczeczki,
musiały zarość, da zarość.

Poznań

77. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/B, k. II.]

78. [Rkp. terenowy, teka 43, sygn. 1352, k. 8r., nr 7.]

Tęskno mi, tęskno,
 żytko mi nie zeszło
 |: na tej mojej nowinie :|.

Serce mi się kraje,
 płacz mi się nadaje
 po tej mojej dziewczynie.

Dumy (Ballady)

Wielkopolska (Raszków), Pleszew

Czar - na ro - la, bia - ły ka - mień,
 Po - do - lan - ka sie - dzi na nim, Po - do - lan - ka sie - dzi na nim.

Czarna rola, biały kamień,
 |: Podolanka siedzi na nim :|.

Przyszed do niej Ślązaniniec,
 moja panno daj mi wiéniec.

Jakbym tobie winiec dała,
 bym się brata nie bojała.

Otruj, otruj brata swego,
 będziesz miała mnie samego.

Ni mam ziela takowego,
 bym otruła brata swego.

79. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 26r. Tekst bez melodii por. T. 12 nr 406 i na podstawie tego numeru uzupełniono tekst w klamrach.]

Idź do sadu, do kobiału,
urwij jadu jadowego,
otrujesz ci brata swego.

Nagotujze w czarnym piwie,
dajze bratu, niech wypije.

Nagotujze w czarnej jusze,
to pozbędzies z brata dusze.

A brat jedzie tą ulicą,
siostra idzie ze śklanicą.

Naści bracie, pij to piwo,
boś go nie pił jakże żywo.

A brat pije, z konia leci,
ratujcie mnie moje dzieci.

Pójdźze teraz Ślązaninie,
bo juz bracisek nie żyje.

Otrułaś ty brata [swego],
otrulaś mnie samego.

Ni ja brata, ni Ślązaka,
szłabym teraz za żebraka.

Same zwony zazwoniły,
organy się obróciły.

Brata chowają, chowają,
[siostrę kowają, kowają].

Wielkopol[aska]

Sta - ła się nam no - ui - na,
 sta - ła się nam no - ui - na, pa - ni pa - na za - bi - ła,
 pa - ni pa - na za - bi - ła.

|: Stała się nam nowina :|,
 |: pani pana zabiła :|.
 W ogródku go schowała,
 leliją go obsiała.

Rośnij, rośnij, lelija,
 jeszcze większa niżli ja.
 A jakże ja rosnąć mam,
 kiedy ciało pode mną.

Wejrzyj dz[...]
 [...]

Przyjechali panowie,
 nieboszczyka bratowie.
 Kłaniam, kłaniam, bratowa,
 nieboszczyka katowa.

[...]
 Zajechali przed Kraków,
 kupił kwartę orzechów.
 Na bratowa orzechy,
 tyle twej pociechy.

Trzy orzechy zgryziemy
 i tobie w łeb strzelimy.

80. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 26v. Pełniejsze wersje tekstu por. T. 1 nr 3, wariant melodii i tekstu por. T. 12 nr 423.]

[Siekierki pod Kostrzynem, Swarzędz]

...wy- wi- ja Ja- sio na Po- znań- skiem bło- niu...

...wywija Jasio na Poznańskim błoniu...

Małżeństwo. Rodzina

[Górczyn]

Zie - lo - na rós - ka, ja - ło - wiec, le - pszy ka -
 wa - ler niż wdo - wiec, [a] bo u wdow - ca
 dzie - ci są, a mło - dzie - niec i - no som.

Zielona róska, jałowiec,
 lepszy kawaler niż wdowiec,
 [a] bo u wdowca dzieci są,
 a młodzieniec ino som.
 Będą mi dzieci płakały,
 aże macechy doczekały,
 a ón mi będzie wymówił,
 że pierwszą żonę lepszą miał.

81. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1322, k. 3/2r., fragment tekstu podpisany pod t. 6, t. 2 i 6 podzielone każdorazowo na dwa takty i zanotowane w metrum $\frac{2}{4}$]

82. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/III, k. 60. Por. nr 44 i 45 w T. 12.]

Z tej ta strony jeziora zielini się przeora,
 jeno ja rozśmiele, to przeorę zasieję.
 A któż mi ją będzie żań,
 kiej mi Pan Bóg żonkę wziąn?
 Nie kłopc się o żonkę,
 da ci Pan Jezus panienkę.
 Jest pszeniczka, będzie mąka,
 są dziewczątka, będzie żonka.

Zabawa. Karczma.

od Swarzędza

Obertas

Tań-co-wał ci Ku-ba w sie-ni, a dziew-ki mu czap-kę wzię-ni,
 oj, nie fra-suj się Ku-ba, a znaj-dzie się two-ja zgu-ba,
 oj, nie fra-suj się Ku-ba, a znaj-dzie się two-ja zgu-ba.

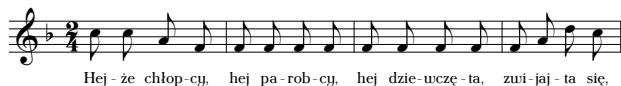
Tańcował ci Kuba w sieni,
 a dziewczki mu czapkę wzięni,
 |: oj, nie frasuj się Kuba,
 a znajdzie się twoja zguba :|.

83. [Rkp. Kolberga, teka 16, sygn. 1209, k. 2, nr 70; jest to odpis ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, s. 55.]

84. [Rkp. Kolberga: teka 33, sygn. 1305, k. 30, nr 44 – melodia z incipitem: „Tańcował ci Kuba” i teka 16, sygn. 1209 k. 5, nr 168 (pod zapisami z Kaliskiego); teka 36, sygn. 1322 k. 3/1v. – tekst i melodia bez tekstu tamże, k. 3/2r., oba rkp. z lokalizacją ogólną: „Siekiery pod Kostrzynem, Swarzędz”.]

Porąbali, posiekali,
krew się leje rękawami.
A dajże mi tasiemeczki,
zawiąże se rękaweczki.

85

Hejże chłopcy, hej parobcy,
hej dziewczęta, zwijajta się,
Stefuś Basię, Maciek Kasię,
rażno chłopcy zwijajta się.

86

Od Gołańczy (Czeszewo)

85. [Rkp. terenowy Kolberga teka 36, sygn. 1324, k. 4r. Poniżej notatka Kolberga: „lub ¾”. Tekst por. T. 13 nr 127a i 127b.]

86. [Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 100v. Tekst opublikowany bez melodii pod pieśnią nr 314 w T. 13. Melodia z innym tekstem zob. nr 204 w T. 13.]

Kasińka gdyby igła,
ino my się w tańcu mięła,
|: a Jasinek gdyby zając,
za Kasińką podrygając :|.

[Dębicz]

Co to za dzie-we- czka i-dzie do ta-ne-czka, każ-dy jej się dzi-u-u - je...

The musical score is written on three staves in G major and 3/4 time. The first staff contains the vocal melody with lyrics. The second and third staves provide a piano accompaniment. The piece concludes with a double bar line.

Co to za dziewczeczka
idzie do taneczka,
każdy jej się dziuuje...

od Obornik (Ocieszyn)

W tańcu

Oj, ciuch, ciuch po po-dło - dze, u - my-kej sie no-ga no - dze,
a ko-ry - szek ko-rysz-ko - ui, a dziew-cząt - ko chłop-czy-ko - wi.

The musical score is written on two staves in G major and 3/8 time. The first staff contains the vocal melody with lyrics. The second staff provides a piano accompaniment. The piece concludes with a double bar line.

87. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14r. (23. pięciolinia). Melodia z innym tekstem por. T. 12 nr 438. Pełniejszy tekst zob. T. 12 nr 463 zurotka 2.]

88. [Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 176v., nr 390. W zapisie melodii liczne skreślenia i poprawki, obok ponownie zanotowane i poprawione t. 1-4. Tekst por. T. 13 nr 157.]

Oj, ciuch, ciuch po podłodze,
 umykej sie noga nodze,
 a koryszek koryszkowi,
 a dziewczątko chłopczykowi.
 Oj, tąpnij, tąpnij nogą,
 są pieniążki pod podłogą,
 choćbym tapał i obiema,
 nie wyletą, bo ich nie ma.

[Dębicz]

Czerwone buty, żółte nogáwy,
 zagraj mi graczu, dam ci gorzáły,
 zagraj mi graczu, zagraj mi ráz,
 pójdę w tány, bom bardzo zmárzł.

Kiszkowo

Do-bra go - rzał - ka, ma-tu - lu, do-bra go - rzał - ka, je-dy - na,
 le - psze jesz - cze w ty-gie-lecz - ku sma-żo - ne klus - ki, da dy - na.

Dobra gorzałka, matulu, dobra gorzałka, jedyna,
 lepsze jeszcze w tygieleczku smażone kluski, da, dyna.

89. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/B, k. II.]

90. [Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 15v., nr 357. Wariant melodii z innym tekstem por. T. 12 nr 479.]

A jak pójdziesz z karczmy do dom,
 trąćże mnie nogą,
 a ja sie też domarkuję,
 pójdę za tobą.

92

Wzię-łem po oj - cu po - sa - gu wie - le,
 bu - re - go wo - lu i be - stre cie - le.

Za wo - lu wzią - łem dwa ta - la - ry, a za cie - lę ko - żuch sta - ry

i tom już prze - pił, pił, pił, [i tom już prze - pił].

Wziąłem po ojcu posagu wiele,
 burego wołu i bestre ciele.
 Za wołu wziąłem dwa talary,
 a za ciele kożuch stary
 i tom już przepił, pił, pił,
 [i tom już przepił].

93

Oj ma - mu - lu, oj ma - mu - lu, za - bij - cie tę klem - pe,

bo o - na wam mlé - ka nie da, jesz - cze na - ua - la na rę - kę.

[Kotlin]

91. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/B, k. IV.]

92. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1319, k. 1v., nr 5, w rkp. tekst obszerniejszy, opublikowa-
 ny z wariantem melodii w T. 12 nr 482.]

93. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/II, k. 62v.]

Oj mamulu, oj mamulu, zabijcie tę klempe,
bo ona wam mléka nie da, jeszcze nawala na rękę.
Oj, mamulu, oj, mamulu, zabijcie tę krowę,
bo ona wam mleka nie da, jeszcze nawala na głowę.

Ubogi ja pijanica, idę z karczmy do gościńca,
minę jedną, minę drugą, do tej trzeci prostą drogą.

O co to tu za wieś taka, co to za ludzie,
nie dadzą się piwka napić dróżnemu słudze.

Oj, nie pij koniu wody, oj, napijesz się piwka,
oj, lepsza na wsi świnia, oj, niż we dworze dziwka.

Wojsko. Łowy

94

Skrzy - nec - ki je - dzie, trzy - sta ko - ni wie - zie,
ho - la, ho - la, pa - nie bra - cie, nie bę - dą to two - je,
ho - la, ho - la, pa - nie bra - cie, nie bę - dą to two - je.

Skrzynecki jedzie, trzysta koni wiezie,
|: hola, hola, panie bracie, nie będą to twoje :|.
Skrzyneckiego ręce i złote pier[ścieńce]
już nie będą wywijały sabelką na wojence.
Skrzyneckiego nogi złote i ostrogi
już nie będą zachodziły Moskalowi drogi.

94. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/II, k. 54. Nad melodią nadpisany incipit: „Chłopek ci ja, chłopek”, zob. nr 527 w T. 12 i przypis do numeru 97 w suplemencie. Tekst „Skrzynecki jedzie” por. nr 510 w T. 12.]

Skrzyneckiego oczy
 już [nie będą] wypatrywać skąd się wojna toczy.
 Skrzyneckiego uszy
 już nie będą] wysłuchiwać skąd się wojna ruszy.
 Skrzynecki jedzie Warszawską ulicą,
 wylatuje siostra jego z połową szklanicą.
 Teraz mi go dajesz, jak mi nie potrzeba,
 jak żem siedział we więzieniu nie dałaś mi chleba.
 Podajcie mi skrzypce, podajcież mi dwoje,
 co ja sobie podwesełę za ojczyznę moje.
 Podajcież mi skrzypce, podajcież mi basy,
 co ja sobie podwesełę za me wsykie casy.

od Sierakowa (Chalin) pow. Międzychód (skreślone)

Idzie drogą zając, zając, towarzyszu mój.
 Daj te charty na wolę, niech zająca dogonia, towarzyszu mój.

Rody. Stany

96

A je - stem ci ja Ma - zur bo - ga - ty,
 błyszczą się na mnie bo - ga - te sza - ty.
 Ko - szu - le - czka dre - lisz - ko - wa, ta - ka ni - by ba - tys - to - wa,
 dratwami szyta, jedyna, dratwami [szyta] : |.

A jestem ci ja Mazur bogaty,
 błyszczą się na mnie bogate szaty.
 |: Koszuleczka dreliszkowa,
 taka niby batystowa,
 dratwami szyta, jedyna, dratwami [szyta] : |.

96. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 21v., nr 7. Tekst z inną melodią zob. nr 516 w T. 12. W rkp. odesłanie Kolberga do wariantu melodii w cz. I *Kujaw* (zob. DWOK T. 3) nr 55.]

od Poznania

Kra-kus ci ja, Kra-kus, kra-ko-wia - ki śpie-wam,

jed - nych roz - we - se - le, a dru-gich roz - gnie-wam.

Krakus ci ja, Krakus,
 krakowiaki śpiewam,
 |: jednych rozweselę,
 a drugich rozgniewam :|.

Poniedziałek, wtorek,
 środa, czwartek, piątek,
 to mi jest najmiłsza,
 co mi ma majątek.

Różia jest mi miła,
 Basia wdzięk zupełny,
 lecz ta najpiękniejsza,
 co ma worek pełny.

Stoi gruszka w polu,
 gruszek nie ma na ni,
 pamiętasz dziewczyno,
 jak my się kochali?

Tak my się kochali,
 jak gołębie w parze,
 a kto nas rozłączył,
 ciężko go Bóg skarze!

97. [Rkp. Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 6r. W rkp. nad melodią przekreślona lokalizacja: „od Szmigła (Morownica)”, pod melodią podpisana 1. zwr. tekstu, następnie skreślona i innym atramentem nadpisany tekst:

„Chłopek ci ja, chłopek,
 dobrze w polu orzę,
 dobrze mi się dzieje,
 chwala Tobie Boże”,

a pod tekstem odesłanie Kolberga do wariantu melodii z tekstem *Chłopek ci ja, chłopek*, zob. T. 4, s. 194, nr 358 (w rkp. numer przekreślony).]

Skarże ci go, skarże,
na duszy i ciele,
zobaczycie ludzie,
wszyscy przyjaciele!

98

Od Gołańczy (Czeszewo)

Dwaj pa-rob - cy wę-dro-wa - li, do mar-nuj u-si się py-ta - li.

Mó-wi je - den do dru-gie - go: służ-ma o - baj u jed-ne - go.

Dwaj parobcy wędrowali, do marnyj u-si się pytali.
Mówi jeden do drugiego: służma obaj u jednego.
Ino sobie wymawiajmy, z kónikami nie ligajmy,
jeno w domu pod pierzyną, z tą Kasinką, z tą jedyną.

99

od Obornik (Ocieszyn)

A w Po-za - niu pod wo - zem le-ży Ży - dek z kier - no - zem.

Trzesz - czy uóz, bę - dzie mróz, zdech - nie Ży - dek i kier - nóz, i kier - nóz.

98. [Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 309v.; obok nota: „Czasami trzy pierwsze taktj grają o ton cały wyżej, tj. z C-dur” i uwaga Kolberga: „Też same słowa i na nutę Ser. IX nr 112”, jest to błędne odesłanie do T. 11, wariant tekstu z inną melodią por. nr 301 w T. 13.]

99. [Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 176v., nr 391. Tekst por. T. 13 nr 310.]

A w Poznaniu pod wozem
 leży Żydek z kiernozem.
 |: Trzeszczy wóz, będzie mróz,
 zdechnie Żydek i kiernóz :|.

Powiesili Żydzisko
 na drzewie za brodzisko.
 Drzewo trzeszczy, Żydek wrzeszczy,
 aj, waj, moje brodzisko, brodzisko.

Ni masz ci to jak ow-cza - rzom, bo na za - cią - g nie wy - ła - ża,
 tyl - ko cho - dzą za ow - ca - mi, pod - pie - ra - ją się la - la - mi.

Ni masz ci to jak owczarom,
 bo na zaciąg nie wyłażą,
 tylko chodzą za owcami,
 podpierają się lalami.

[od Kórnik]

A ten Dę-bicz pięk-na wios-ka, ni ma żyt-ka, ni o - wies-ka,
 A - dy je - den jest poć - ci - wy, sie - dem ra - zy w tyl - cu krzy - wy.
 Ni ma żyt - ka sie - czo - ne - go, ni chło - pa - ka pocz - ci - we - go.

100. [Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 166v., nr 403. W rkp. tekst obszerniejszy opublikowany z inną melodią w T. 13 nr 266.]

101. [Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 170v. Tekst z inną melodią opublikowany w T. 13 nr 220.]

A ten Dębicz piękna wioska, ni ma żytkła, ni owieska,
Ni ma żytkła sieczzonego, ni chłopaka pocziwego.
Ady jeden jest poćwiwy, siedem razy w tylcu krzywy.

od Kiskzowa (Myszki)

Ta - kie do - bre kuaś - ne mli - ko ja - ko i ma - ślon - ka,
ta - ka do - bra wiej - ska dziw - ka ja - ko i ślach - cion - ka.

Takie dobre kwaśne mliko jako i maślönka,
taka dobra wiejska dziwka jako i ślachcionka.
U ślachcionki krzywe nogi, dydki jako zbanki,
na głowie ma kukuryki, u tyłka organki.

od Kościana (Czacz)

Takie dobre (2)

Wiwat

Ta - kie do - bre kuaś - ne mli - ko ja - ko i ma - ślon - ka,
ta - ka do - bra wiej - ska dziw - ka ja - ko i ślach - cion - ka.

102. [Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 132; w rkp. nota lokalizacyjna przekreślona. Tekst z drobnymi zmianami opublikowany bez melodii w T. 13 nr 307 jako zwr. 1 i 3. Tekst por. także *Kujawy. Suplement do T. 3 i 4 cz. I* (DWOK T. 72/I) nr 484.]

103. [Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 181v. W rkp. pierwotnie podpisany inny tekst: „Przyjdę sobie przed grajczyków...”, zob. T. 13 nr 421, 2. zwrotka, następnie skreślony przez Kolberga i poprawiony. Tekst z inną melodią zob. powyższy numer w suplemencie, tekst bez melodii w T. 13 nr 307 jako zwr. 1 i 3, a także *Kujawy. Suplement do T. 3 i 4 cz. I* (DWOK T. 72/I) nr 484.]

Takie dobre kwaśne mlisko jako i maślanka,
taka dobra wiejska dziwka jako i ślachcionka.
U ślachcionki krzywe nogi, dydki jako zbanki,
na głowie ma kukuryki, u tyłka organki.

104

Oj, uszyszt-kie ko-nie do-bre, da naj-lep-szy mój kasz-tan,
gdzie ja ja-dę, to ja ja-dę, to mi uszę-dzie mó-wią waś-pan.

Oj, wszystkie konie dobre,
da najlepszy mój kasztan,
gdzie ja jadę, to ja jadę,
to mi wszędzie mówią waśpan.

105

od Szubina

A bed-narz ci ja, bed-narz, da, pa-tro-na ślach-ci-ca,
oj, chłop cho-dzi po zie-mi, da, be-dnarz po tar-ci-cach.

A bednarz ci ja, bednarz,
da, patrona ślachcica,
oj, chłop chodzi po ziemi,
da, bednarz pop tarcicach.

104. [Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 118v., nr 191, wśród zapisków z okolic Poznania. W rkp. dopisane liczne wersje alternatywne, następnie skreślone, dziś trudne do odczytania. Wariant melodii z innym tekstem por. nr 265 w T. 13; tekst zob. T. 13 nr 235, zwr. 1.]

105. [Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 168v., nr 443. Wariant melodii z innym tekstem por. T. 13 nr 144 (tam takty 1–5).]

Młynarz i kominiarz

Ko-mi-nia-rza stan ma-lut-ki, wy-trze ko-min, ły-knie wód-ki.

Kominiarza stan malutki,
wytrze komin, łyknie wódki.

[Siekierki pod Kostrzynem, Swarzędz]

Za sto - do - łą, za Je - wi - ną,

tań - co - wał ksiądz, [tań - co - wał ksiądz] z go - spo - dy - nią.

Za stodołą, za Jewiną,
tańcował ksiądz, tańcował ksiądz z gospodynią.
Kogut zapiał, pies zaszczekał,
ksiądz zawinął rewerendę i uciekał.

Dobry mój mąż,
obił mnie już,
wszystkie mi garczyska potłukł,
dobry mój mąż.

106. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 2v.]

107. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1322, k. 3/1r. – tekst i tamże k. 3/2r. – melodia oraz teka 42, sygn. 1349, k. 4. Melodia z innym tekstem zob. T. 12 nr 388 i T. 9 nr 97.]

Tuczno, Główna

Ot, ja Ko-zak z U-kra - i - ny, Ko - zak z ro - du, Ko - zak z mi - ny,
ot, ja ni-gdy nie za - płaczu, za - wsze we - sół, za - wsze ska - czu.

Ot, ja Kozak z Ukrainy,
Kozak z rodu, Kozak z miny,
ot, ja nigdy nie zapłaczu,
zawsze wesół, zawsze skaczu.

[od Poznania, Gniezna]

I - dzie Ko - zak z U - kra - i - ny, pod - kóu - ka - mi krze - sze,
za nim i - dzie grzeci-na pan - na, war - ko - czyk se cze - sze.

Ot, ja Kozak z Ukrainy,
Kozak z rodu, Kozak z miny,
ot, ja nigdy nie zapłaczu,
zawsze wesół, zawsze skaczu.

108. [Rkp. Kolberga: teka 36, sygn. 1320, k. 12r. i sygn. 465, k. 273v., tam melodia bez tekstu zanotowana jako wariant obok melodii z tekstem: „Ot, ja Kozak z Ukrainy” – zob. następny numer w suplementcie. W rkp. 465 w t. 4 dwie ćwierćnoty $h^1 g^1$, w t. 6 trzecia ósemka c^2 i w t. 8 dwie ćwierćnoty $c^2 c^2$.]

109. [Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 273, pod melodią podpisana 2. zwrotka tekstu, za melodią zanotowany bez tekstu wariant melodii – zob. poprzedni numer w suplementcie. Zwrotka 2 i 3 bez melodii w rkp. terenowym Kolberga, teka 36, sygn. 1322, k. 3/1r., z lokalizacją ogólną: „Siekierki pod Kostrzynem, Swarzędz.”]

Idzie Kozak z Ukrainy,
podkówkami krzesze,
za nim idzie grzeczna panna,
warkoczyk se czesze.

I czesała się grzebykiem,
czesała się szczotką,
smarowała buzię miodem,
żeby miała słodką.

w Poznaniu i Kujawach

Ich bin ro-dem in Au-stry-ja...

The image shows two staves of musical notation. The first staff is in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 6/8 time signature. It contains the melody for the lyrics 'Ich bin ro-dem in Au-stry-ja...'. The second staff is in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 2/4 time signature, providing a rhythmic accompaniment.

Ich bin rodem in Austryja...

Rola. Praca. Służba. Pasterstwo

Pa-ro-becz-ku, ustań-ma do dnia, wy-młó-ce-my z men-del, ze dua,
go-spo-da - rzu, sła-by to, snop-ki du - że, mo - kre ży - to.

The image shows two staves of musical notation. The first staff is in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 3/8 time signature. It contains the melody for the lyrics 'Pa-ro-becz-ku, ustań-ma do dnia, wy-młó-ce-my z men-del, ze dua, go-spo-da - rzu, sła-by to, snop-ki du - że, mo - kre ży - to.'. The second staff is in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 2/4 time signature, providing a rhythmic accompaniment.

110. [Rk p. Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 21v.; dalszy ciąg tekstu nieczytelny. Tekst por. T. 6 nr 602, 2. zwrotka.]

111. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 20, sygn. 1253/C, k. 12A v. Rkp. uszkodzony, brak pierwszej nuty, którą uzupełniono analogicznie do t. 5 i pierwszej sylaby tekstu. Wariant tekstu por. T. 13 nr 178 i następny numer w suplemencie.]

Parobeczku, wstańma do dnia,
wymłócemy z mendel, ze dwa,
|: gospodarzu, słaby to :|,
snopki duże, mokre żyto.

Parobek ja, parobek
i wezmę ja kosę w rękę
i zaniesę ją na łąkę,
na sam pośrodek.

I sieczcie tu wszystkie żaby,
a bo ja parobek słaby,
a parobek ze Sobótki,
nie chcę piwa, ino wódki.

od Mogilna

Nasz go - spo - darz ry - chło usta - je, nic nie ro - bi, je - no ła - je,
a my go się też bo - je - my, gdzie znaj - dzie - my to sto - je - my.

Nasz gospodarz rychło wstaje,
nic nie robi jeno łąje,
a my go się też bojemy,
gdzie zajdziemy, to stajemy.

Parobeczku wstańma do dnia,
wymłócemy mendel, ze dwa,
gospodarzu, siła by to,
wielkie snopy, mokre żyto.

112. [Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 270v., nr 437. Tekst zwr. 2 z inną melodią zob. poprzedni numer. Melodia z innym tekstem zob. T. 13 nr 302.]

113

113

Pleszew

Śmi-gaj po ro - sie, Ja-go - da, śmi-gaj po ro - sie,
po-zna-ją mnie woł-ki mo - je za-raz po gło - sie.

Śmigaj po rosie, Jagoda,
śmigaj po rosie,
poznają mnie wołki moje
zaraz po głosie.

114

Za - tchnij płu-żek, za - tchnij woł-ki, nie u - wa-żaj, choć są doł-ki.

Zatchnij płużek, zatchnij wołki,
nie uważaj, choć są dołki.

113. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 6, sygn. 1141, k. 11. Melodia z innym tekstem por. T. 13 nr 435.]

114. [Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 312v., tam przekreślona nota lokalizacyjna: „Miłosław, Górzycy”. Obszerniejszy tekst z inną melodią, zob. T. 13 nr 162.]

114

115

od Gniezna

[A] po-ja - de ja do Wrze - śni, ku - pię so - bie pług, da i pług,
bę - de o - rał i prze - o - rał ko - chan - ce o - dlóg.

[A] pojedę ja do Wrześni,
kupię sobie pług, da i pług,
będę orał i przeorał
kochance odlóg.

116

[Dębicz]

A ka - zał mi ksiądz ta - ta - re - czkę żąc,
a ja sta - ry przy - gę - ża - ły, a ja sta - ry przy - gę - ża - ły, nie mo - głem się zgiąć.

A kazał mi ksiądz
tatareczkę żąc,
a ja stary przygężały,
nie mogłem się zgiąć.

115. [Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 141v., nr 378. Tekst zob. T. 13 nr 162, zwr. 2, tam z inną melodią.]

116. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (5. pięciolinia), tam melodia z incipitem: „A kazał mi” i teka 35, sygn. 1315/B, k. V, tam tekst; takty 7–8 niewypełnione, uzupełniono na podstawie t. 5–6, obok melodii dopisek Kolberga: „jak dożynkowa” – dotyczy melodii w T. 9 nr 22. Tekst z inną melodią por. T. 13 nr 216.]

[Dębicz]

A ja pa - nu mu - szę słu - żyć, do ro - bo - ty mu - szę dą - żyć,
do ro - bo - ty za - wo - ła - ją i ba - ty mi w du - pę da - ją.

A ja panu muszę służyć,
do roboty muszę dążyć,
do roboty zawołają
i baty mi w dupę dają.

Różne

[Dębicz]

Oj i bie - giem dzie - wczę, bie - giem, za - pa - dła ci dróż - ka śnie - giem.
Oj i nie bo - ję się śnie - gu, oj i mám trze - wicz - ki w mie - chu.

Oj i biegiem dziewczę, biegiem,
zapadła ci dróżka śniegiem.
Oj i nie boję się śniegu,
oj i mám trzewiczki w miechu.

117. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14r. (23. pięciolinia), tam melodia z incipitem: „A ja panu” i teka 35, sygn. 1315/B, k. V, tam obszerniejszy tekst opublikowany z inną melodią w T. 13 nr 257. W rkp. z k. 14r. zapis połączony jest z wariantem melodii zanotowanym poniżej z tekstem: „A co to tu po tych babach” por. nr 124 w suplemencie.]

118. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (4. pięciolinia), tam melodia z incipitem: „Oj i biegiem” i teka 35, sygn. 1315/B, k. V, tam tekst. W rkp. z k. 14v. widoczne trudności Kolberga w zapisie metroritmicznym, t. 1–2 zanotowane są w metrum $\frac{3}{8}$, w powyższym zapisie ujednolicono metrum analogicznie do t. 5–6.]

U na - sze - go je - go - moś - ci
 zmar - la dziu - ka, zmar - la dziu - ka ze sta - roś - ci,
 zmar - la dziu - ka, zmar - la dziu - ka ze sta - roś - ci.

U naszego jęgomości
 |: zmarła dziwka, zmarła dziwka ze starości :|.
 A po śmierci chce się żenić,
 już nie rychło tę rzecz czynić.

Niesczęśliwe lata, co je ja używał,
 będę ja to za to w piekle odpoczywał.
 Ciało powstajało, z dusą się witało.

119. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 6, sygn. 1141, k. 11.]

120. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 8, sygn. 1159, k. 83. Pod tekstem dopiski Kolberga: „od Pleszewa, Kalisza” i dalej ołówkiem: „Piotrków, Kalisz”.]

Mia - lem ci ja, mia - lem pięć ko - szu - le - czek,
 oj, a tę piątą to uszy zja - dły,
 nie u - kra - dzio - ne, za - pra - co - wa - ne,
 pá - sek o - sta - ui - ły, bo był bar - dzo twardy.
 jed - na w wan - nie, dru - ga na mnie, trze - cia w o - knie, czwar - ta mo - knie,

Miałem ci ja, miałem pięć koszuleczek,
 nie ukradzione, zapracowane,
 jedna w wannie, druga na mnie,
 trzecia w oknie, czwarta moknie,
 oj, a tę piątą to uszy zjadły,
 pasek ostawiły,
 bo był bardzo twardy.

Mo - je dziew - czę tą - pnij no - ga, są pi - nią - dze pod po - dło - ga,
 choć - bym tą - pla i o - bie - ma to nie brzą - k - na, bo ich nie ma,
 [choć - bym ta - pla i o - bie - ma to nie brzą - k - na, bo ich nie ma.]

121. [Rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 303v., rkp. terenowe teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (11. pięciolinia) – melodia z incipitem „Miałem ci” i teka 35, sygn. 1315/B, k. II – tekst, oba z lokalizacją ogólną: „Dębicz”. W rkp. o sygn. 465 odesłanie Kolberga do tekstu w cz. II *Krakowskiego* (zob. DWOK T. 6) s. 191. W rkp. terenowym melodia zapisana w metrum $\frac{3}{4}$, w t. 5 i 7 na trzecią miarę alternatywnie ósemką f^1 , w zapisie tekstu w przedostatnim wersie: „oj, aby pasek zostawiły”.]

122. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/II, k. 60v.]

Moje dziewczę tąpnij nogą,
 są piniądze pod podłogą,
 choćbym tąpła i obiema
 to nie brząkną, bo ich nie ma,
 [choćbym tąpła i obiema
 to nie brząkną, bo ich nie ma].

Iwno [Dębicz]

Mazur

A sie-dzia - ła ba-ba w li-pie, wy-trzesz - cza - ła na mnie śli - pie,
 a ja my - ślał, że to za-jąc, chcia-łem ba - bę
 do dom za - jąć.

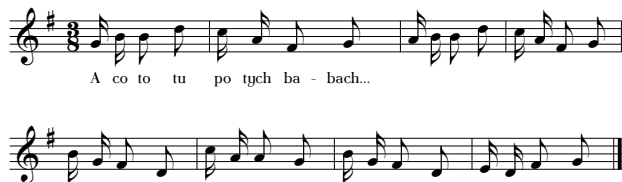
A siedziała baba w lipie,
 wytrzeszczała na mnie ślipie,
 a ja myślał, że to zajęc,
 chciałem babę do dom zajęc.

123. [Rkp. terenowe Kolberga: teka 36, sygn. 1317/d, k. 6 – melodia z incipitem: „A siedzia-ła baba w lipie, wytrzeszczała na mnie ślipie” i teka 35, sygn. 1315/B, k. II – tekst, z lokalizacją ogólną: „Dębicz”.]

119

124

[Dębicz]

A co to tu po tych babach...

125

Zrządziła się psota, szkodniczce nicpocie,
poszła na makówki i uwięzła w płócie.

126

Buk

Mój ojciec wielki
skoczył do belki,
a ja, syn jego
nie umiem tego.

Tańczują myszy,
bo kot nie słyszy,
jak kot usłyszy,
do dziury myszy.

124. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14r. (24. pięciolinia), w rkp. odesłanie Kolberga do wariantowej melodii zanotowanej powyżej, zob. nr 117 w suplementcie. Obszerniejszy tekst zob. nr 212 w T. 13.]

125. [Rkp. Kolberga, teka 12A, sygn. 1185, k. 33v. W rkp. pod tekstem odesłanie Kolberga do pracy M. Rudkowskiego *Melodie do piosnek wiejskich dla ochronek*, Poznań 1863, tam na s. 32 tekst z melodią.]

126. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/B, k. VIIr.]

[Dębicz]

A ow-cza - ry - szek sko - czy - bruz - da, u - więz - ła mu w d[łu - pie] róż - ga,
 a nie róż - ga, i - no ki - jak, ow - cza - ry - szek wiel - gi pi - jak.

A owczaryszek skoczybruzda,
 uwięzła mu w d... różga, w d... różga¹,
 a nie różga, ino kijak,
 owczaryszek wielgi pijak.

od Swarzędza

Ow - cza - ry - szek sko - czy - bruz - da, u - więz - ła mu w za - dzie róż - ga,
 a nie róż - ga, ji - no ki - jak, ow - cza - ry - szek wiel - gi pi - jak.

Owczaryszek skoczybruzda,
 uwięzła mu w zadzie różga,
 a nie różga, jino kijak,
 owczaryszek wielgi pijak.

127. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14r. (10. pięciolinia), tam melodia z incipitem: „A owczaryszek...” i teka 35, sygn. 1315/B, k. V, tam tekst, z lokalizacją: „Dębicz”; rkp. sygn. 465, k. 196v., tam wśród melodii „od Środy (Dębicz)”, tam zapis wielokrotnie skreślony, przez co trudny do odczytania. Tekst z inną melodią zob. następny numer i nr 326 w T. 13.]

128. [Rkp. Kolberga, sygn. 3199, k. 41, tam z notatką: „tak”. W rkp. melodia zanotowana dwukrotnie, pierwotna wersja zanotowana jako dalszy ciąg numeru 324 w T. 13, wielokrotnie przekreślona, a powyżej zapisana ponownie, z notatką: „tak”. Tekst z inną melodią zob. poprzedni numer i nr 326 w T. 13.]

¹ Ta poutórka nie pasuje do melodii

121

129

[Buk, Konin wieś]

Dyn-dy rgn - da kaw - ka, na du - pie bro - daw - ka,
a na brzu - chu chros-ta, wi - dział ją sta - ros - ta.

Dyndy rynda kawka,
na dupie brodawka,
a na brzuchu chrosta,
widział ją starosta.

130

Dębicz

Mia - la mat-ka nie-ru-cha-ja, usa-dzi - la go na dwa ja - ja,
siedz tam, cho-pie, nie-do - le - go, wy - le - żesz mi je - dno gę - go.

Miała matka nieruchaja,
wsadziła go na dwa jaja,
siedz tam, chopie, niedołęgo,
wylężesz mi jedno gęgo.

129. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/B, k. Vlv. Melodia z innym tekstem por. T. 13 nr 120, t. 21–26.]

130. [Rkp. terenowe Kolberga: teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (20. pięciolinia), tam melodia z incipitem: „Miała” i drugim: „Przedem dworem” i teka 35, sygn. 1315/B, k. III, tam tekst. Melodia z tekstem „Przedem dworem” zob. T. 9 nr 79; tekst „Miała matka” z inną melodią, zob. T. 13 nr 350 i por. T. 13 nr 387.]

[Siekierki pod Kostrzynem, Swarzędz]

Stoi grusza w szczerem polu,
gruszek na niej, Panie – ratuj.

Chociaż ci ja w kamizoli,
Pan Jezus mnie nie opuści.

Moja matusiu świecę zaświeć,
bo w komorze siedzi niedźwiedź.

Matusia świece zaświecili,
niedźwiedź się za beczkę schował.

Jedna dyna, druga dyna,
trzecia dyna, czwarta dyna.

I zeszło się cztery dyny,
niechże będzie pochwalony.

Oj, święta Magdalena
gorzałeczkę przepalała.

Oj, święty Piotr się upił,
Magdalenę pobił.

Matka suka, córka suka,
wszyscy sukają, sukają.

A czy ja pies, czy ja mucha,
co mnie nie chce ta dziewucha.

A czy ja pies, czy ja żmija,
co mnie nie chce psia manija.

Oj z kamyka na kamyk,
oj przelatuje sroczka.

Oj nasza siwa krowa,
oj tego nie potrafi.

LEGENDY. PIEŚNI DZIADOWSKIE

132

Czeszewo

Naj-święt-sza Pa-nien-ka po świe-cie cho-dzi-ła
i Pa-na Je-zu-sa [i Pa-na Je-zu-sa] w ży-wo-cie no-si-ła.

Najświętsza Panienska po świecie chodziła
i Pana Jezusa, [i Pana Jezusa] w żywocie nosiła.

133

Poznań

Dziadowska

Da-umiej dzia-do-wie pi-li w Kra-ko-wie,
lud pro-sty my-ślał, że a-po-sto-ło-wie.
Za-pa-try-wał się ze skru-cha na ich twa-rze,
jak na oł-ta-rze.

132. [Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 107. W zapisie melodii pierwotnie: w t. 4 na pierwszą miarę ósemki $e^2 f^2$, w t. 5 na pierwszą i drugą miarę ósemki $h^1 d^2 d^2 d^2$, a w t. 7 ostatnia ósemka h^1 , skreślone i poprawione przez Kolberga. W rkp. tekst obszerniejszy, zob. T. 12 nr 614 i przypis źródłowy do tego numeru.]

133. [Rkp. Kolberga/terenowy, teka 36, sygn. 1320, k. 21r., nr 4. Obszerniejszy tekst z inną melodią zob. nr 617 w T. 12. Melodia por. nr 431 w T. 6.]

Dawniej dziadowie pili w Krakowie,
lud prosty myślał, że apostołowie.
Zapatrywał się ze skrucą
na ich twarze, jak na ołtarze.

RELIGIJNE

134

Pieśń o Najświętszej Maryi Pannie

O k - tó - rej ber - ła, łąd i mo - rze słu - cha,
je - dny - na mo - ja po Bo - gu o - tu - cha.
O gwia - zdo mo - rza, o świę - ta Dzie - wi - co,
na - dzie - i mo - ich nie - bie - ska ko - tui - co.

O której berła, łąd i morze słucha,
jedyna moja po Bogu otucha.
O gwiazdo morza, o święta Dziewico,
nadziei moich niebieska kotwico.

Pieśń o Niepokalanym Poczęciu Panny Maryi

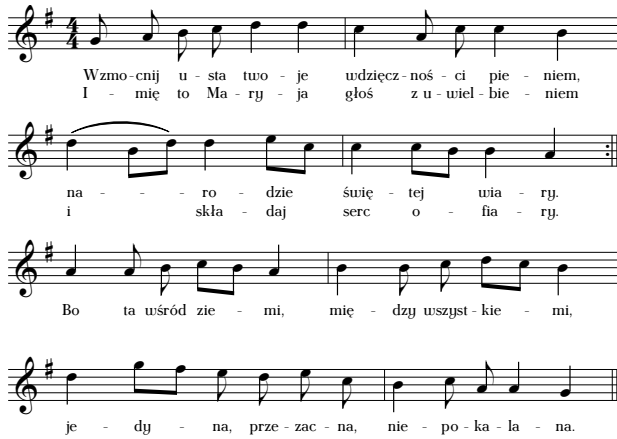
Zdro - waś Ma - ry - ja Bo - ga - ro - dzi - co,
bla - ga - my Cie - bie Świe - ta Dzie - wi - co,
niech ła - ska Two - ja za - usze nam sprzy - ja,
módl się za na - mi, zdro - waś Ma - ry - ja!

Zdrowaś Maryja Bogarodzico,
błagamy Ciebie Święta Dziewico,
niech łaska Twoja zawsze nam sprzyja,
módl się za nami, zdrowaś Maryja!

Panno przezczysta, Panno bez zmaży,
broń nas od chorób, strzeż od zarazy
i jak cudowna wonna lilija,
oczyść powietrze, zdrowaś Maryja!

Ty, coś karmiła świata Zbawienie,
ty nam jak matka daj pożywienie.
Niech brak żywności nas nie zabija,
broń nas od głodu, zdrowaś Maryja!

Ty, coś płomieni innych nie znała,
tylko miłością Boską gorzała,
spraw niechaj pożar dom nasz omija,
strzeż nas od ognia, zdrowaś Maryja!

Wzmo - cnij u - sta two - je wdzięcz - noś - ci pie - niem,
I - mię to Ma - ry - ja głós z u - wiel - bie - niem

na - - - ro - dzie świę - tej wi - a - ry,
i skła - daj serc o - fia - ry.

Bo ta wśród zie - mi, mię - dzy wszyst - kie - mi,

je - dy - na, prze - zac - na, nie - po - ka - la - na.

Wzmocnij usta twoje wdzięczności pieniem,
nardzie świętej wiary.
Imię to Maryja głós z uwielbieniem
i składaj serc ofiary.
Bo ta wśród ziemi, między wszystkimi,
jedyna, przezacna, niepokalana.

136. [Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 134. W rkp. odesłanie do M.M. Mioduszelewskiego Śpiewnik kościelny, czyli pieśni nabożne z melodyjami w kościele katolickim używane, Kraków 1838, s. 489.]

O św. Janie Kantym

O - so - bli - wy i praw - dzi - wy,
 czys - ty w swym kan - do - rze, wie - czys - ty cnót uzo - rze,
 Ja - nie Kan - ty, Ja - nie Kan - ty.

Osobliwy i prawdziwy,
 czysty w swym kancorze,
 wieczysty cnót wzorze,
 Janie Kanty, Janie Kanty.

O św. Łazarzu

Co się sta - ło przed la - ty! Czło - wiek je - den bo - ga - ty,
 z zło - ta, z sre - bra miał sza - ty, z zło - ta, z sre - bra miał sza - ty.

Co się stało przed laty!
 Człowiek jeden bogaty,
 z złota, z srebra miał szaty,
 z złota, z srebra miał szaty.

137. [Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 103, nr 385, tam odesłanie do tekstu w T. 15 s. 215 i do zbioru M.M. Mioduszeńskiego Śpiewnik kościelny... s. 233.]

138. [Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 110, nr 403, tam melodia z 1. zwrotką tekstu, pełen tekst zob. T. 9 s. 269.]

MIASTA. DWORY

Świat. Los

139

Notation: Treble clef, 4/4 time signature, key signature of one flat (B-flat). The first staff contains the first line of music and lyrics. The second staff contains the second line of music and lyrics, including a repeat sign. The third staff contains the final line of music and ends with a double bar line and repeat dots.

Nie wierz for-tu - nie, co sie - dzisz wy-so - ko, miej na po-śle - dnie
ko - ła bacz-ne o - ko, bo to nie sta - ła pa - niz przy-ro - dze - nia,

Nie wierz fortunie, co siedzisz wysoko,
miej na poślednie koła baczne oko,
bo to nie stała pani z przyrodzenia,
często więc rada sprawy swe odmienia.

Nie ufaj w złoto i żadne pokłady,
każdej godziny obawiaj się zdrady,
fortuna co da, to znowu wziąć może,
a u niej żadna dawność nie pomoże ... itd.

139. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1317/d, k. 7r. W rkp. na górze karty notatka: „Poznańskie”, nad melodią: „Muz. T. Klonow[uskiego]”, zob. wstęp s. 000; ponadto w rkp. odesłanie do utworu J. Kochanowskiego. zamieszczonego w zbiorze J. Ch. Poplińskiego *Nowe wypisy polskie czyli wybór różnych wyimków prozę i poezją zawierający*, cz. 1, wg. Estreichera wyd. 1: Leszno i Gniezno 1834 (u Kolberga 1831), s. 324; odnaleziono w wyd. 2 tegoż: Leszno i Gniezno 1841, także s. 324. Pierwodruk oryginalnego tekstu J. Kochanowskiego zob. *Pieśni Jana Kochanowskiego*. *Księgi dwoje*, Kraków 1586, s. 35.]

[Szrem]

By-waj mi zdro-wa pię-kna do-li-no, już ja do cie-bie nie uró-cę.

Piosn-kę za-nu-cę, raz je-szcze przy-po-mnę chwi-le łas-kaw-sze,
bo o-ne mó-wią mi za-wsze, że się już wię-ciej nie uró-cę.

|: Bywaj mi zdrowa piękna dolino,
już ja do ciebie nie wrócę :|.
Piosnkę zanucę, raz jeszcze
przypomnę chwile łaskawsze,
bo one mówią mi zawsze,
że się już więcej nie wrócę.

Strzelno¹

Staś mi z jar-mar-ku przy-niósł pier-ścień-ek...

Staś mi z jarmarku przyniósł pierścioneek...

140. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 27r. (nr 2). Obszerniejszy tekst z inną melodią por. T. 13 nr 18.]

141. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 12v. W rkp. nad melodią notatka: „Miłość”; na tej karcie powyżej pełniejszy tekst z inną melodią, por. nr 37 w T. 13.

¹ [W rkp. lokalizacja przekreślona.]

od Czarnkowa

Bo - daj go Bóg są - dził, co mną przed - tém rzą - dził,
 ży - cząc mo - jej zgu - by, po - dał mnie w te klu - by,
 w rę - ce dzie - du sta - re - mu, w rę - ce dzie - du sta - re - mu.

Bodaj go Bóg sądził,
 co mną przedtém rządził,
 życząc mojej zguby,
 podał mnie w te kluby,
 | : w ręce dziadu staremu : |

Jam sobie życzyła,
 bym wiek z młodym żyła,
 stary nadskakuje,
 broda przydmuchuje,
 a ja w płacz, nędzna pani!

Jam sobie życzyła,
 bym wiek z młodym żyła,
 oni gwałtem tkali,
 dziadu wolność dali,
 a ja w płacz, nędzna pani!

A wejdrzę wesoło,
 że stoi młódź wkoło,
 stary przytrębuje
 i w kij przydmuchuje,
 a ja w płacz, nędzna pani!

142. [Rkp. Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 1. Z boku pieśni odesłanie Kolberga melodii w T. 12 nr 2 i w cz. I *Krakowskiego* (zob. DWOK T. 6) nr 320, natomiast pod pieśnią przypis: „Nuta przypomina znaną pieśń: *A kiedy odjeżdżasz, bywaj zdrów! O naszej przyjaźni dobrze mów!*”.]

Już się uszy-scy po-zbie-ra-li, a-by mo-dnej mszy słu-cha-li.

Bi-je duu-na - sta go - dzi - na, ucho-dzi pa - ni sta - roś - ci - na,

bi - je duu - na - sta go - dzi - na, ucho - dzi pa - ni sta - roś - ci - na.

Już się wszyscy pozbiali,
 aby modnej mszy słuchali.
 |: Biję dwunasta godzina,
 wchodzi pani starościna :|.

143. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 29r. W rkp. nad melodią notatka: „Różne”; tekst obszerniejszy, opublikowany bez melodii w T. 13 nr 6, tam też odsyłacz do wariantu melodii w cz. I *Krakowskiego* – T. 6 (a nie jak błędnie podano w druku T. 4.), nr 589.]

Miłość. Tęsknota

144

W gajku zielonym
dziewcę ruie jagody,
na koniku wronym
jedzie panicz młody.

I grzecznie się skłoni
i z konia zeskooczy,
dziewcę się zapłoni,
na dół spuści oczy.

Dziewczyno kochana,
dziś na te dąbrowy
z kolegami z rana
przybyłem na łowy.

144. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 28/1r. Nad melodią notatka Kolberga: „Miłość”. Oryginalny obszerniejszy tekst zob. *Panicz i dziewczyna* zob. A.E. Odyniec *Poezje*, Poznań 1832, T. II, s. 66–67, tam z przypisem: „Ostatnie dwie strofy są pióra P. Adama Mickiewicza”, toż np. w: A. Mickiewicz *Dziela*, Wydanie Narodowe T. 1: oprac. W. Borowy i L. Płoszowski, Warszawa 1948, s. 115–118.]

Pię - kne go - ździ - ki, śli - czne tu - li - pa - ny,
 gdzie mi się po - dział mój Lu - duiś ko - cha - ny?
 [Gdzież mi się po - dział mój Lu - duiś ko - cha - ny?]

Piękne goździki, śliczne tulipany,
 | : gdzież mi się podział mój Ludwiś kochany? : |
 Może żeglarze wzięli go na morze,
 | : bo mi się serce ukoić nie może. : |

Po - tok pły - nie do - li - ną, nad po - to - kiem ja - wo - ry,
 tam ja z swo - ją Ju - sty - ną słod - kie pę - dził wie - cz{o - ry}.
 [Gdzież mi się podział mój Ludwiś kochany? : |
 Może żeglarze wzięli go na morze,
 | : bo mi się serce ukoić nie może. : |]

145. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 29r. Nad melodią notatka: „Miłość, tęsknota”. W rkp. jeszcze kolejne zwrotki opublikowane z wariantem melodii, zob. T. 12 nr 231.]

146. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1317/d, k. 7v., nr 15. W rkp. na odwrocie karty nota: „Poznańskie”. Pod tekstem odesłanie do F. Karpińskiego, zob. np. *Przypomnienie dawnej miłości*, w: *Dzieła F. Karpińskiego*, wyd. J. N. Bobrowicza, T. 1: Lipsk 1835, s. 156–157 (pieśń XXX).]

Potok płynie doliną,
nad potokiem jawory,
tam ja z swoją Justyną
słodkie pędził wiecz[ory].

The image shows a musical score for the song 'Kiedy ja usiądę koło mej Dorydy itd.' in 2/4 time. The score consists of five staves of music. The first staff includes the lyrics: 'Kie - dy ja u - sią - - dę, ko - ło mej Do - ry - dy itd.' The melody is written in a single treble clef. The music features a mix of quarter, eighth, and sixteenth notes, with some rests and a final double bar line at the end of the fifth staff.

Kiedy ja usiądę koło mej Dorydy itd.

147. [Rkp. Kolberga 36, sygn. 1320, k. 30r., nr 4. W rkp. nad melodią notatka: „Miłość”. Pełny tekst z inną melodią zob. nr 35 w T. 13. Zob. *Szczęście przy Dorydzie*, w: *Dzieła F. Karpińskiego*, wyd. J. N. Bobrowicza, T. 1: Lipsk 1835, s. 157–158 (pieśń XXXI).]

Po - wiedz, dla - cze go ró - ża usty - dem pło - nie,
 po - wiedz, dla - cze - go na jej śnie - żnem ło - nie,
 kie - dy ją ze - fir tchnie - niem swem o - wio - nie,
 we - so - ły mo - tył po - i się u - ro - czy.
 O, po-wiedz mi, jak zda się ci, cze-mu Bóg wlał, ten lu-by szal?

Powiedz dlaczego róża wstydem płonie,
 kiedy ją zefir tchnieniem swem owionie,
 powiedz, dlaczego na niej śnieżnym łonie,
 wesoły motyl poi się uroczy.
 |: O, powiedz mi, jak zda się ci,
 czemu Bóg wlał ten luby szal :|.

Niech będzie Jezus Chrystus pochwalony,
 powiedz mi pani, nie będę wzgardzony itd.

148. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 12r., z notą: „Miłość. Tęsknota”. Obszerniejszy tekst bez melodii opublikowany w T. 13 nr 67.]

149. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315 B, k. IV. Jest to odpis Kolberga z „Przyjaciela Ludu” R. 2: 1835, T. 1, nr 26, s. 208, tam tekst obszerniejszy. Por. T. 13 nr 44.]

On te-mi gó-ry za las o-bró-cił i czar-ne po-wlekł tam o - czy,

jak-by był kon-tent, że mnie po-rzu-cił, wzrok je-go był zbyt o - cho - czy.

On temi góry za las obrócił
i czarne powlekł tam oczy,
|: jakby był kontent, że mnie porzucił,
wzrok jego był zbyt ochoczy :|.

Uparł się, poszedł tak jakby strzała,
nie zatarł śladu po sobie,
ni się obejrzał, gdy go wołała,
najniezszczęśliwszą w tej dobie.

Tyranie, tyś mnie trosków nabawił,
zostawiłeś mnie nad skałą,
samąś mnie tylko, samą zostawił,
najniezszczęśliwszą, lecz stałą.

150. [Rkp. Kolberga: teka 36, sygn. 1320, k. 23v., nr 8 i teka 35, sygn. 1315/A, k. 2. W rkp. z teki 36 nad melodią notatka Kolberga: „Tęsknota, miłość”. W rkp. z teki 35 nad melodią przekreślona notatka: „Podług melodii rosyjskiej”, a pod tekstem: „Z Warszawy”; w t. 3 na drugą miarę ósemki *e¹ f.*]

Pieśń Hafiza

Słodko morskie huczają wały, słodko szumi las ponury, słodsze
 czys-tych serc za - pa - lją, bo mi - łość du - szą na - tu - ry, słod - sze
 czys-tych serc za - pa - lją, bo mi - łość du - szą na - tu - ry. Próż - no
 żół - knie plon je - sie - ni, wio - sna ró - że swe roz - wi - ja, świat
 ca - lją w grób się za - mie - ni, sko - ro ci mi - łość nie sprzy - ja, świat
 ca - lją w grób się za - mie - ni, sko - ro ci mi - łość nie sprzy - ja.

Słodko morskie huczają wały,
 słodko szumi las ponury,
 |: słodsze czystych serc zapalały,
 bo miłość duszą natury :|.
 Próżno żółknie plon jesieni,
 wiosna róże swe rozwija,
 |: świat cały w grób się zamieni,
 skoro ci miłość nie sprzyja :|.

Burzliwego władcy morza,
 wiatronośne rozpuść floty,
 niech ci państwo, gdzie wstaje zorza,

151. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 28/1v. W rkp. nad melodią notatka: „Tęsknota, miłość”.]

iskrzące zwożą klejnoty.
 I zbytków chciwość zastraszy,
 nigdy wstręt gorzki nie mija,
 w skarbach ułakniesz rozkoszy,
 skoro ci miłość nie sprzyja.

Panuj niech czerń niewolnicza
 strach mając rytę na czole,
 w blasku twojego oblicza
 pokornym mostem się ściele.
 Przez gęste Spahów twych bronie
 jak śliska wdarłaby się zmija,
 dojmie ci żal i na tronie,
 skoro ci miłość nie sprzyja.

Dumka

Tam pod brzo - za, pod cie - ni - sta, błysz - czą - ca mu - raw - ka,
 a przy pień - ku, przy spa - lo - nym, wy - pa - lo - na trau - ka.

Tam pod brzożą, pod cieniastą,
 błyszcząca murawka,
 |: a przy pieńku, przy spróchniałym,
 wypalona trawka :|.

152. [Rkp. nieznanego autora teka 36, sygn. 1324, k. 4r.; nad melodią notatki Kolberga: „Teśknota, ogólne”. W rkp. tekst obszerniejszy opublikowany bez melodii w T. 13 nr 16, tam odesłanie do melodii w T. 12, wariant melodii z innym tekstem T. 12 nr 106.]

To - wa - rzysz - ko ży - cia uio - sny, po - wier - ni - co tkli - wej du - szy,

brzmią - cych strun twych dźwięk za - ło - sny, niech west - chnie - nia me za - glu - szy.

Towarzyszko życia wiosny,
powiernico tkliwej duszy,
brzmiących strun twych dźwięk żałosny,
niech westchnienia me zagłuszy.

Moderato

Le - tą list - ki z drze - wa, co po - ro - sły w le - sie,

nad mo - gi - łą śpie - wa ja - kiś pta - szek pie - śnie.

Letą listki z drzewa,
co porosły w lesie,
nad mogiłą śpiewa
jakiś ptaszek pieśnię¹.

153. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1317/d, k. 7a. W rkp. na poprzedniej karcie nota: "Poznańskie", a nad melodią: „Do gitary. (J.B. Zaleskiego)", zob. J.B. Zaleski *Do gitary* w: tegoż *Poezje*, T. 1, Lwów 1838, s. 117–118 i „muz. T. Klonouskiego”.]

154. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 23. Nad melodią notatka Kolberga: „Tęsknota. Ogólna”]

¹ [W rkp. nad: „pieśnię” nadpisane: „plecie”.]

Czas w rączym biegu...

Gdy gęsta mgła w posępnej nocy
 kryła wzrok ciemny zasłoną swą,
 |: mówiłeś mi: wszak w niebios nocy,
 że jeszcze możemy szczęśliwi być :|.
 Nie trzeba nigdy tracić nadziei,
 bo bez nadziei trudno nam żyć!

Tam wskazał cię, wskazał na wieki
 na miłość cierpień, rozpaczy jęk,
 |: mówiłeś mi: w nieszczęść kolei,
 że jeszcze możemy szczęśliwi być :|.
 Nie trzeba nigdy tracić nadziei,
 bo bez nadziei jakże by żyć?

155. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1317/d, k. 7v., nr 16. W rkp. na odwrócić karty nota: „Poznańskie”. Tekst z inną melodią por. nr 69 w T. 13. Tekst w zbioru T. Klonowskiego *Pieśni i piosneczki szkolne z melodyjami na 2, 3 i 4 głosy*, Poznań 1848, s. 14, nr 15, tam z inną melodią.]

156. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 30r. W rkp. nad mel. notatka: „Tęsknota” i „przerobione z Halevy (*Błyskawica*)” (chodzi o operę J. Halewyego *Błyskawica*, graną i popularną również w Polsce; zob. *Ulubione śpiewy z opery Błyskawica z towarzyszeniem Forte-Pianu z tekstem polskim i francuskim. No 4., Romans* w Warszawie w Składzie Muzyki Ię. Klakowskiego [1836]), tam melodia inna niż w rękopisach Kolberga. Por. wariant melodii z incipitem nr 157 i 158.]

Gdy ciem-na mgła po - sę-pnej no - cy kry-ła wzrok twój za - sło-ną

swą, mó-wi-leś mi uszak w nie-bios mo-cy, że zni-kną cie-nie,

co twarz tuą ćmią, że zni-kną cie - nie, co twarz tuą ćmią.

Gdy ciemna mgła posepnej nocy
 kryła wzrok twój zasłoną swą,
 mówiłeś mi uszak w niebios mocy,
 |: że znikną cienie, co twarz tuą ćmią :|.

Mówiłeś mi w nieszczęść kolei,
 że mogę jeszcze szczęśliwi być,
 nie trzeba nigdy tracić nadziei,
 bo bez nadziei jakżeby żyć.

157. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1317/d, k. 28/2r.; tekst wśród zapisów z Poznańskiego. Pod tekstem notatka Kolberga: „także z *Błyskawicy Halevy´ego*”, zob. poprzedni przypis, tam melodia inna niż w rękopisach Kolberga. Incipit „Gdy gęsta mgła w posepnej nocy” z inną melodią zob. nr 156 i nr 158 w suplemencie.]

Gdy gę - sta mgła w po - sę - pnej no - cy..

The image shows a musical score for a song. It consists of six staves of music. The first staff is a vocal line in 2/4 time, with lyrics underneath. The second staff is a piano accompaniment line. The third, fourth, and fifth staves continue the vocal and piano parts. The sixth staff is a piano accompaniment line ending with a double bar line and repeat dots. The lyrics are: "Gdy gę - sta mgła w po - sę - pnej no - cy..".

Gdy gęsta mgła w posępnej nocy...

158. [Rkp. Kolberga. teka 36, sygn. 1320, k. 13r. Nad mel. notatka Kolberga: „Tęsknota”. Pierwotnie melodia zapisana w metrum $\frac{4}{4}$, następnie dodane kreski taktowe i poprawione na $\frac{2}{4}$. Wariant melodii z pełnym tekstem zob. nr 156 i nr 157 w suplemencie.]

Gó - ry od cie - bie już mnie od - da - la - ją..

Góry od ciebie już mnie oddalają..

Gó - ry od cie - bie już mnie od - da - la - ją,
 uszysł - kie wi - do - ki smut - ne mi się zda - ją
 i e - cho tyl - ko po - uta - rza te sło - wa:
 by - waj mi, by - waj, ma ko - chan - ko zdro - wa.

159. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 25r. Pełny tekst z inną melodią zob. T. 13 nr 63 i nr 160 w suplemencie.]

160. [Rkp. Kolberga 36 1320 k. 45v. Tekst z inną melodią zob. nr 63 w T. 13 i nr 159 w suplemencie.]

Góry od ciebie już mnie oddalają,
wszystkie widoki smutne mi się zdają
i echo tylko powtarza te słowa,
bywaj mi, bywaj, ma kochanko zdrowa.

161

Chcesz a - bym ci piosn-kę śpie - wał dłu-gą jak nić z mo-tka...

Chcesz abym ci piosnkę śpiewał długą jak nić z motka...

Kraj. Wieś. Rola. Łąka

162

Kościan

Mi-ło bie-gać nam wśród wios-ny i kwia-te-czki zry - wać,
mi-ło bar - dzo śpiew ra-dos - ny o Kra-ko - wie śpie - wać,
mi-ło bar - dzo śpiew ra-dos - ny o Kra-ko - wie śpie - wać.

161. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 24; Nad melodią notatka Kolberga: „Miłość” oraz „muzyka T. Klonowskiego”. Tekst por. T. 4 nr 336.]

162. [Rkp. Kolberga, teka 48/1a, k. 10r.]

Miło biegać nam wśród wiosny |: i kwiateczki zrywać :|,
 |: miło bardzo śpiew radosny o Krakowie śpiewać :|.

Bo ten Kraków był stolicą drogiej naszej ziemi,
 złote krzyże w nim się świecą z wieżyczkami swemi.

Na Wawelu zamek stary, wkoło trzy mogiły,
 a grobowce, a sztandary, zliczyć nie ma siły.

Da Bóg doczekać, podrośniemy i więcej poznańcy,
 więcej sercem czujemy, więcej zaśpiewamy.

Wielkopolska

Ma - ła chat - ka przy do - li - nie w któ - rej stru - myk pły - nie,
 ka - wał ni - wy, nie - le - ni - wy, łą - czka na po - trze - by swo - je,
 to bo - gac - two mo - je.

Mała chatka przy dolinie
 w której strumyk płynie,
 kawał niwy, nieleniwy,
 łączka na potrzeby swoje,
 to bogactwo moje.

Cztery woły i dwa konie
 niedrzymiące¹ w bronie,
 koło ściany wóz kowany
 i pług, którym skiby kroje,
 to bogactwo moje.

163. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 42r. Tekst z inną melodią zob. T. 13 nr 78.]

¹ [W rkp. nad: „y” nadpisane: „e”.]

Czarna z owiec ma sukmana
i czapeczka z barana,
pas wełniany w domu tkany
i świąteczne w skrzyni stroje,
to bogactwo [moje].

Dobry sąsiad, święta zgoda,
w domu żonka młoda,
niezwabliwa, lecz poczciwa,
stary ojciec dzieci swoje,
to bogactwo [moje].

Czerstwe zdrowie, serce hojne,
sumienie spokojne,
myśl niewinna, pieśń rodzinna,
co przy pracy słodzi znoje,
to bogactwo [moje].

164

Nie na tem to szczę-ście za - le - ży, nie na tem,

że - by żyć w do - stat - kach, czy - nić się bo - ga - tym.

Ten u mnie szczę - śli - wym, któ - ry w ży - ciu ca - lem

żył za - usze pocz - ci - wie i prze - stał na ma - lem,

[żył za - usze pocz - ci - wie i prze - stał na ma - lem].

164. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 21v., nr 11, nad melodią notatka: „Rola”. Ob-
szerniejszy tekst bez melodii zob. nr 79 w T. 13]

Nie na tem to szczęście zależy, nie na tem,
 żeby żyć w dostatkach, czynić się bogatym.
 Ten u mnie szczęśliwy, który w życiu całym,
 żył zawsze poczciwie i przestał na małym,
 [żył zawsze poczciwie i przestał na małym.]

165

Go - rą - ce dni na - sta - wa - ją, su - che ro - le się po - da - ją.

Pol - ny świerszcz, co gło - su sta - je, gwał - to - u - ne - mu słoń - cu ła - je.

Gorące dni nastawają,
 suche role się podają.
 |: Polny świerszcz, co głosu staje,
 gwałtownemu słońcu łaje :|.

166

Go - rą - ce dni na - sta - wa - ją, su - che ro - le się pa - da - ją.

pol - ny świerszcz, co gło - su sta - je, gwał - to - u - ne - mu słoń - cu ła - je.

[gwał - to - u - ne - mu słoń - cu ła - je].

165. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1317/d, k. 7v., nr 13. W rkp. na odwrocie karty nota: „Poznańskie”, a pod tekstem: „Jan Kochanowski”, zob.np. tegoż *Pieśń świętojańska o Sobótce*, tegoż *Dziela wszystkie*, T. IV: *Pieśni*, oprac. M.R. Mayenowa i K. Wilczevska, Wrocław 1991, s. 214–247, pieśń Panny 6 (zob. też www.staropolska.pl); pierwodruk: Kraków 1586. Tekst z inną melodią por. nr 80 w T. 13 i nr 166 w suplementcie.]

166. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 21, nr 9. W rkp. nad mel. notatka Kolberga: „Rola”. Jest to fragment *Pieśni Świętojańskiej o Sobótce* J. Kochanowskiego, zob. poprzedni przypis. Tekst z inną melodią por. nr 80 w T. 13 i nr 165 w suplementcie.]

Gorące dni nastawają,
suche role się padają,
polny świerszcz, co głosu staje,
|: gwałtownemu słońcu łąje :|.

Poznań, Kostrzyn

Do - bra - noc, pię - knie ze - szedł nam ten dzień,
po skoń - czo - nej dnia ro - bo - cie, po wy - la - nym czo - ła po - cie,
ach, za - pa - da no - cny cień, do - bra - noc,
do - bra - noc, do - bra - noc.

Dobranoc, pięknie zeszedł nam ten dzień,
po skończonej dnia robocie,
po wylanym czoła pocie,
ach, zapada nocny cień,
dobranoc, dobranoc, dobranoc.

167. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 12v., tam brak ostatniego taktu. Nad mel. notatka Kolberga: „Cnota. Różne”, a pod melodią odesłanie do: „Carl Geissler 100 Jugend- und Volkslieder“ für Schule und Haus zur Einführung und Benutzung beim Schulunterricht und zur Veredlung des deutschen Volksgesangs ... Leipzig. Bock, 1859. W tymże zbiorze powyższa melodia zanotowana w 2-głosie, pod tytułem „Abendlied” i z tekstem: „Gute Ruhe, die Arbeit ist vollbracht” na str. 97.]

muz. T. Klonowskiego

Czy do pra - cy świ - tem spie - szę, czy w mrok ura - cam z ni - wy,

za - wsze śpie - wam, wciąż się cie - szę, bom chło - pek szczę - śli - wy.

Czy do pracy świtem śpieszę,
 |: czy w mrok wracam z niwy :|,
 zawsze śpiewam, wciąż się cieszę,
 bom chłopak szczęśliwy.

Czy do pra - cy świ - tem spie - szę, czy w mrok ura - cam z ni - wy,

za - wsze śpie - wam, wciąż się cie - szę, bom chło - pak szczę - śli - wy, śli - wy.

Czy do pracy świtem śpieszę,
 czy w mrok wracam z niwy,
 |: zawsze śpiewam, wciąż się cieszę,
 bom chłopak szczęśliwy :|.

168. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1317/d, k. 7r. Nad melodią nota: „Muz. T. Klonowskiego”. W *Zbiorze pieśni i piosneczek szkolnych ułożonych na 2, 3 i 4 głosy do śpiewania, jednakże tak, że po większej części na 2 głosy wykonywane być mogą*. Seria 2, wydał T. Klonowski, Poznań 1854, ten tekst na s. 32 nr 19 pod tytułem: „Piosnka wesołego rolnika” z melodią inną, niż wszystkie przykłady u Kolberga (nr 168–171 w suplementie). Obszerniejszy tekst zob. T. 13 nr 105.]

169. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1317/d, k. 7v., nr 11. W rkp. na odwrocie karty nota: „Poznańskie”, a nad melodią: „muz. T. Klonowskiego”, zob. przypis do nr 168. Obszerniejszy tekst zob. T. 13 nr 105, zob. też nr 168, 170 i 171 w suplementie.]

Czy do pra - cy św i - tem spie - szę...

Czy do pracy świtem spieszę...

Czy do pra - cy św i - tem spie - szę, czy w mrok ura - cam z ni - wy,
za - wsze śpie - uam, wciąż się cie - szę, bom chł o - pek szczę - śli - wy, śli - wy.

Czy do pracy świtem spieszę,
|: czy w mrok wracam z niu y :|,
|: zawsze śpiewam, wciąż się cieszę,
bom chłopak szczęśliwy :|.

170. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1317/d, k. 7v., nr 12. W rkp. na odwrocie karty nota: „Poznańskie”, a nad melodią: „muz. T. Klonowskiego”, zob. przypis do nr 168. Obszerniejszy tekst zob. T. 13 nr 105, zob. też nr 168, 169 i 171 w suplementcie.]

171. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 23, nr 5 i teka 36, sygn. 1320, k. 24r., z notą: „Rola”, tam tekst obszerniejszy, zob. T. 13 nr 105, tam tylko tekst z odesłaniem do melodii nr 99 w T. 13 – w numerze 99 t. 5–13 zgodne z t. 9–12 w melodii publikowanej powyżej.]

Stany. Rody

Pieśń czeladników w Poznaniu

Taniec

Po-wstań-my tu bra-cia spo-łem, za-tań-cuj-my so-bie wko-ło,
bo Pan z pa-nów, Pan nie-bio-sów spo-glą-da na nas we-so-lo,
spo-glą-da na nas we-so-lo.

Powstańmy tu bracia społem,
zatańczymy sobie wkoło (kołem),
bo Pan z panów, Pan niebiosów
|: spogląda na nas wesoło :|.

172. [Rkp. Kolberga: teka 36, sygn. 1317/d, k. 7r. i teka 35, sygn. 1315/A, k. 3. W rkp. z teki 36 na górze karty nota: „Poznańskie”; w rkp z teki 35 nad melodią notatka: „Pieśń (niedzielną wieczorną) czeladników w Poznaniu”.]

Je-stem ci ja pa-ro-be-czek, mam u pa-sa sto kó-le-czek,
 uszy-scy na mnie spo-glą-da-ja, bo kó-le-czka tu brzą-ka-ja,
 bo kó-lecz-ka, bo kó-le-czka tu brzą-ka-ja, tu brzą-ka-ja.

Jestem ci ja parobeczek,
 mam u pasa sto kółeczek.
 Wszyscy na mnie spoglądają,
 bo kółeczka tu brząkają,
 bo kółeczka tu brząkają.

A na głowie parobeczka
 jest ci czerwona czapeczka,
 a na niej też pawie pióra,
 a wąs czarny niby chmura.

Kataneczka moja krótka,
 na niej koszula bielutka,
 choć katanka jakaś kusa,
 ale u mnie harda dusza.

Dalej ognia! Parobeczki,
 bo stalowe podkóweczki,
 toporzyskiem wywijamy
 i wesoło zaśpiewajmy.

173. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 27v. W rkp. nad melodią notatka: „Prowincja!” i „muzyka T. Klonowskiego”; pod tekstem odesłanie do *Nowych wypisów polskich* cz. II, r. 1838. Odesłanie być może błędnie umieszczone pod tą pieśnią; powinno prawdopodobnie dotyczyć cz. I publikacji *Nowe wypisy polskie czyli wybór wyimków prozę i poezję zawierając. Dla użytku młodzieży szkolnej*, odnaleziono wyd. Leszno, Gniezno 1841, tam tego tekstu brak, ale zawiera kilka innych tekstów zamieszczonych w T. 13 i w rkp. Kolberga. Część II tej publikacji dotyczy prozy polskiej (Leszno 1838), tam również brak takiego tekstu. Wariant tekstu z inną melodią opublikowany w T. 13 nr 102.]

[Poznań]

Moderato

Rześ-ko, żwa-wo, stu-ku, pu-ku, tak do pra-cy dzie-ci uzy-wam
i przy dziel-nym mło-ta hu-ku sta-ry ko-wal tę pieśń śpie-wam.

Kie-ruj-cie się, jak mo-że-cie, a-le pa-mię-taj-cie o tem,

że tak zaw-sze na tym świe-cie być ko-wa-dłem al-bo mło-tem,

że tak zaw-sze na tym świe-cie być ko-wa-dłem al-bo mło-tem.

Rześko, żwawo, stuku, puku,
tak do pracy dzieci wzywam
i przy dzielnym młotka huku
stary kowal tę pieśń śpiewam.

Kierujcie się, jak możecie,
ale pamiętajcie o tem,
|:że tak zawsze na tym świecie
być kowadłem albo młotem:|.

Pieśń stróża nocnego

Po-słu-chaj-cie pro-szę pil-nie, już dzie-sią-tą ze - gar bi - je.

O - gie-nia-szek za - cho-uaj-cie, na cze-ladź się nie spuszc-zaj-cie.

Posłuchajcie proszę pilnie,
już dziesiątą zegar bije.

Ogieniaszek zachowajcie,
na czeladź się nie spuszczaćcie.

Bo czeladka we dnie robi,
w nocy rada spokojowi.

Posłuchajcie wy rakarze,
a wy śpicie, a ja łążę.

175. [Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1330, k. 8. W rkp. widoczne trudności Kolberga w zapisie metrycznym. Por. T. 13 nr 95, tam tekst bez melodii.]

Pieśń żeglarska

z Poznańskiego

We - so - lo że - gluj - my, we - so - lo, po ży - cia bu - rzli - wym po -
to - ku. Jak o - rły w gra - do - wym po - to - ku, choć wi - chry, pio - ru - ny wo -
ko - lo. We - so - lo że - gluj - my, we - so - lo.

Wesoło żeglujmy, wesoło,
po życia burzliwym potoku.
Jak orły w gradowym potoku¹,
choć wichry, pioruny wokoło.
Wesoło żeglujmy, wesoło.

Daléj, prędzéj i daléj,
burza się dąsa daremnie.
Kochanka znalazła we mnie,
z kochankiem twoim pohulaj.
Daléj i prędzéj i daléj.

Muzyka, śpiewy i tańce,
pochodnią godów zatlijcie.
Śpiewajcie, tańczcie i pijcie,
za nim przystawim kagańce
spłoszym muzykę i tańce.
Wesoło...

176. [Rkp. nieznanego autora (zob.wstęp), teka 36, sygn. 1317/d, k. 28/1r. i rkp. Kolberga, teka 36, sygn.1317/d, k. 28/2v. – melodia z incipitem „Wesoło żeglujmy, wesoło”. U dołu karty 28/1r. notatka Kolberga: „Mazew, z Poznańskiego, od Gniezna, Trzemeszna”.]

¹ [Tak w rkp., w oryginalnym tekście: „obłoku”.]

Daléj tu do mnie młodzieńcze,
niech każdy kielich wypróźni.
Za życia my ziemi dłużni,
stróymy ją w laurowe wieńce.
Żyjmy wielkością młodzieńcze.

Niech każdy półbogiem będzie,
choć gorycz dymi z kielicha.
Niech pije, niech się uśmiecha,
niech listek laura zdobędzie,
a każdy półbogiem będzie.
Wesoło itd.

Przesączmy życie dla życia,
[w] wielki ocean ludzkości,
oddajmy ducha i kości,
a unikniemy rozbicia,
oddając życie dla życia.

Każde łańcucha ogniwo,
przekłète, gdy się rozpadnie.
Gdy rdza się u niego zakradnie,
to ogniem czyścić co żywo
rdzawe łańcuch ogniwo.
Wesoło żeglujmy itd.

Karczma

177

Hej, hej, i - dzie wio - sna, sprze - da - la się z bo - ru so - sna,

hej, hej, nie dba - ło się, pó - ki by - ło hu - la - ło się,

hej, hej, nie dba - ło się, pó - ki by - ło hu - la - ło się.

177. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 29r. W rkp. nad melodią notatka: „Karczma” i „od panny Marchwickiej”. W rkp. t. 9–11 niewypełnione, uzupełniono na podstawie t. 5–7.]

Hej, hej, idzie wiosna,
 |: sprzedała się z boru sosna :|,
 |: hej, hej, nie dbało się,
 póki było hulało się :|.

Hej, hej, idzie lato –
 a tu ani grosza na to,
 |: hej, hej, nie dbało się,
 póki było hulało się :|.

Hej, hej, idzie jesień –
 a tu u mnie próżna kieszeń,
 |: hej, hej, nie dbało się,
 póki było hulało się :|.

Hej, hej, idzie zima –
 a tu ani grosza ni ma,
 |: hej, hej, nie dbało się,
 póki było hulało się :|.

Córka (mówi) o wyprawę,
 diabli wzięli taką sprawę,
 |: hej, hej, nie dbało się,
 póki było hulało się :|.

Mysłiwska

178

178. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 13r. W rkp. nad melodią notatka: „Mysłiw[skie]”. W rkp. część karty odcięta; brak 3 i 4 wersu w zwrotce 3, brak zwrotki 4 oraz 2, 3 i 4 wersu w zwrotce 7 i prawdopodobnie brak zwrotki 8.]

Oto ponowa dla nas myśliwych,
pewno dzień jeden dla nas szczęśliwych.
Niech sforują gończe nasze,
pojedziemy na wabiasze.

Tu temi bory ponad wodami,
staniesz Macieju z swemi chatrami.
Gracza weź na smycz do wędki,
bo on jest zanadto prędkki.

Tam od tej góry, aż do padolu
zakładaj sieci z góry do dołu

...

Tyś ubił dzika, a ja rogacza,
tam Janek lisa do torby wkłada,
z tamtej strony ciągną wilka,
więc zginęło zwierząt kilka.

Tam się dał słyszeć odgłos człowieka,
tu widzę przed nim, kot się pomyka.
Kaź go dolotą i wędką,
oto mi się spisał prędko – złapał kota.

Zatrąbcie na psy, dajcie im odprawę,

....

Patriotyczne. Historyczne. Wojsko

179

Chociaż pod ubogą strzechą,
 obok braci, ojca, matki,
 |: można pędzić dni z pociechą
 nie wychodząc z swojej chatki :|.

180

[Siekierki pod Kostrzynem, Swarzędz]

179. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1317/d, k. 7r., W rkp. na górze karty notatka: „Poznańskie”, nad melodią nota: „Chatka” i „muz. T. Klonowskiego”. W zbiorze *Pieśni i piosneczki szkolne z melodyjami na 2, 3 i 4 głosy zebrał, ułożył i po większej części skomponował T. Klonowski, Poznań 1848* ten tekst z inną melodią na s. 18, nr 19, zob. także: *Zbiór pieśni i piosneczek szkolnych ułożonych na 2, 3 i 4 głosy do śpiewania, jednakże tak, że po większej części na dwa głosy wykonane być mogą*. Ser. 2, wyd. T. Klonowski, tam na s. 39 nr 22 pod tytułem: „Śpiewka rodzinna”, tam również z inną melodią.]

180. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1322, k. 3/1r. – tekst, tamże k. 3/2r. – melodia, tam z z incipitem: „Pod Pułtuskim, pod”, z boku tekstu notatka Kolberga: „Patriotyczne”; teka 47, sygn. 1354/II, k. 54 – tam tylko incipit: „Pod Pułtuskim, pod miasteczkiem, tam...”, a dalej tekst: „W dniu Szczepana”.]

Pod miasteczkiem, pod Pułtuskim,
tam Moskale stojali,
w województwie mazowieckim
o Francuzach dumali.

Francuz żwawy od Warszawy,
bije, pędzi Moskali,
a raniąc przez bój krwawy
do Pułtuska się wali.

Pułtusk smutny, rezolutny,
wszyscy się polekali
i na taki strach okrutny
odpowiedz mi dali.

W dniu Szczepana jeszcze z rana,
już konnica francuska
leci pędem od Warszawy,
nacierają do Pułtuska.

Pułtusk smutny, strach okrutny,
wtem Kamiński woła dzieci,
mieście się z ostrożności,
Moskwa na oślep leci.

[Siekierki pod Kostrzynem, Swarzędz]

Pod Warszawą, pod Grochowem
batalia pierwsza,
tam Moskale sto tysięcy
noga nie wyszła.

We - śli Miem - cy do kra - ju we - dług swe - go zwy - cza - ju
z cie - lę - ce - mi tor - ba - mi, a te - raz są pa - na - mi.

Weśli Miemcy do kraju według swego zwyczaj
z cielęcami torbami, a teraz są panami.

Na te małe roгатki nałożyli podatki,
co podatek, to nowy, każą płacić od głowy.

Pan Bóg głowy darował, a Prusak ją stoczował
a te święte kościoły porobili stodoły.

Kładą zboże i żyto – a bodaj ich pobito.

Wielkopolska, Pakosław

Śpiewka

Pol - ska po - usta - je, we - so - la pieśń brzmi,
dum - ny des - po - ta na swym tro - nie drży.
Oj, daj - my mu dzi - siał w skó - re, pędz - my za dzie - sią - tą gó - re,
da - lej na koi, ży - wo za broń, marsz, marsz, marsz!

182. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1319, k. 2r., bez lokalizacji, na odwrocie karty zapiski z Poznańskiego.]

183. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1317/d, k. 29r., nr 3.]

Polska powstaje, wesoła pieśń brzmi,
dumny despota na swym tronie drży.
Oj, dajmy mu dzisiaj w skórę,
pędźmy za dziesiątą górę,
dalej na koń, żywo za broń,
marsz, marsz, marsz!

184

Nie masz dziś ko - mu za - śpie - uać pie - śni,
co dzień nam smut - niej, tęs - kniej, bo - le - śniej,
nie masz dziś ko - mu i łez u - ro - nić,
le - piej łzę u - kryć, pie - śnią nie dzwo - nić.

Nie masz dziś komu zaśpiewać pieśni,
co dzień nam smutniej, tęskniej, boleśniej,
nie masz dziś komu i łez uronić,
lepiej łzę ukryć, pieśnią nie dzwonić.

Młódź wypłoszona z ojczystej strzechy,
nie wiem za swoje, czy ojców grzechy,
starczy znękani, w żalach dziewice,
matron ze smutku obwisłe lice.

Już nie wesołe i drobne dzieci
i dla nich gwiazda pociech nie świeci,
smutek dokoła, grobowe cienie,
jedno żałości wtórują pienie.

184. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1317/d, k. 7v., nr 18. W rkp. na odwrócie karty nota: „Poznańskie”, a nad melodią: „Ojczyzna”. Pod teksem notatka: „wiersz Fr. Kocinskiego, probošcza w Dobrzycy 1851”.]

Obcy się rozmógł na śmieci naszój,
gorzkim przekąsem jak upiór straszy,
swój niewolnikiem we własnym domu,
nie masz dziś pieśnią zanucić komu.

Umilknij raczej żałosna lutni
i kapłan i lud, wszyścysmy smutni,
pobiegniem nad brzeg wód Babilonu,
czekać czy żalów końca, czy zgonu.

Wielkopolska, Pakosław

Orzeł biały

Cię - ko ran - ny z wień - cem chwa - ły i zbro - czo - ny wła - sną krewią,
w pę - tach le - żał o - rzeł bia - ły ję - cząc nad nie - do - łą swą.

Ciem - ne bo - ry, gę - sty las,
szu - mią pow - ta - rza - jąc wraz:

Ciężko ranny z wieńcem chwały
i zboczony własną krwią,
w pętach leżał orzeł biały
jęcząc nad niedola swą.

Ciemne bory, gęsty las,
szumią powtarzając wraz:
Orle powstań z więzów, ran,
orle wzleć nad polski łąn.

od Śmigła

Cięż - ko ran - ny w bo - ju chwa - ły i zbro - czo - ny wła - sną krwią, w pę - tach

le - ży o - rzeł bia - ły, ję - czy nad nie - do - łą swą.

Ciem - ne bo - ry, gę - sty las, smu - tno pow - ta - rza - ją wraz: or - le

po - ustań z wię - zów, ran, or - le zleć na pol - ski łąn.

Ciężko ranny w boju chwały
i zbroczony własną krwią,
w pętach leży orzeł biały,
jęczy nad niedola swą.

Ciemne bory, gęsty las,
smutno powtarzają wraz:
orle powstań z więzów, ran,
orle zleć na polski łąn.

186. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 27r. Nad melodią notatka Kolberga: „Marsz, tęsknota pol...”. Tekst z inną melodią por. nr 185 i 187 w suplemencie.]

Cieźko ranny z wieńcem chwały
i zbuczony własną krwią,
w pętach leży orzeł biały,
jęcząc na niedolę swą.

Ciemne bory, gęsty las
smutnie powtarzają wraz:
orle powstań z więzów, ran,
orle wzleć nad polski łąn.

187. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1317/d, k. 8r. W rkp. nad melodią nota: "Ojczyzna".
Tekst z inną melodią por. nr 185 i 186 w suplementcie.]

Wielkopolska, Pakosław

Dumka

O - by or - łem być, lot so - ko - li mieć.

Lo - tem or - lim lub so - ko - lim u - no - sić się nad Po - do - lem.

Ach tam żyć, tam żyć, ach tam żyć, tam żyć!

Oby orłem być, lot sokoli mieć.
 Lotem orlim lub sokolim
 unosić się nad Podolem.
 Ach tam żyć, tam żyć,
 ach tam żyć, tam żyć!

Wielkopolska, Pakosław

Śpiewka (z czasów mordów warszawskich)

Na gro - by, bra - cia, na gro - by, tra - wa już uzra - sta nad nie -

mi. Ko - piąc od do - by do do - by, grze - biąc i star - ce i młodź. Na

gro - by, gdy braknie zie - mi, ach Bo - że, zmar - łych ich uzbudź!

188. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1317/d, k. 29r., nr 5.]

189. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1317/d, k. 29r., nr 6.]

Na groby, bracia, na groby,
trawa już wzrasta nad niemi.
Kopiąc od doby do doby,
grzebiąc i starce i młóźdz.

Na groby, gdy braknie ziemi,
ach Boże, zmarłych ich wzbudź!

Wielkopolska, Pakosław

Śpiewka narodowa

Gdy na - ród na po - le wy - stą - pił z o - rę - żem, pa -
Gdy na - ród za - wo - lał zgi - niem lub zwy - cię - żem, pa -
no - wie na sej - mach ra - dzi - li. Oj, cześć wam pa - no - wie ma -
no - wie o czyn - szach pra - wi - li.
gna - ci, za - na - szą nie - wo - łą, kaj - da - ny. Oj, cześć wam ksią - że - ta,
hra - bio - wie, pra - ła - ci, za kraj nasz krwią brat - nią zbryz - ga - ny.

Gdy naród na pole wystąpił z orężem,
panowie na sejmach radzili.
Gdy naród zawołał zginiem lub zwyciężem,
panowie o czynszach prawili.

Oj, cześć wam panowie magnaci,
za naszą niewolę, kajdany.
Oj, cześć wam książęta, hrabiowie, prałaci,
za kraj nasz krwią bratnią zbryzgany.

190. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1317/d, k. 29r., nr 7. Autorem oryginalnego tekstu, napisanego w 1836 roku, był G. Ehrenberg, pierwodruk w: *Dźwięki minionych lat*, Paryż 1848.]

Gdy naród do walki dobył oręża
 we krwi nastali magnaci,
 gdy naród wrogów bije, zwycięża,
 panowie cygaro palili.
 [...] Panowie, książęta, magnaci [...].

Zapytanie

Andante

Ach, po-wiedz mi, co jest ży - cie, ach, a - nie - le mój.

Jest to mo - cne ser - ca bi - cie, łza - we o - ko, myśl wy - so - ko,

laur na skro - ni, o - reż w dło - ni. Bo to ta chwi - la ra - do - sna,

bo to mi - łość, bo to wio - sna ach i ma - rzeń rój,

bo to mi - łość, bo to wio - sna, ach i ma - rzeń rój.

Ach, powiedz mi, co jest życie,
 ach, aniele mój.
 Jest to mocne serca bicie,
 łzawe oko, myśl wysoko,
 laur na skroni, oręż w dłoni.
 Bo to ta chwila radosna,
 bo to miłość, bo to wiosna
 ach i marzeń rój,
 bo to miłość, bo to wiosna,
 ach i marzeń rój.

Wielkopolska, Pakoślaw

Pożegnanie

Andante Vivace

Za Niem-nem tam precz, hej ko - niu leć ku - lą, dziew -
 czy - no Zu - zu - lo, uś - ci - śnij, daj miecz. Za
 Niem-nem, za Niem-nem i cze-muż uza-jem-nem nie przyłgniesz tu ser-cem i
 cze-muż za Niem-nem? Czy kraj tam pię-kniej-szy, kwie-cist-sza tam błoń, czy
 mił - sze dzie - wo - je, że śpie - szysz tak doń?

Za Niemnem tam precz,
 hej koniu leć kulą,
 dziewczyno Zuzulo,
 uściśnij, daj miecz.

Za Niemnem, za Niemnem
 i czemuż wzajemnem
 nie przyłgniesz tu sercem
 i czemuż za Niemnem?

Czy kraj tam piękniejszy,
 kwiecistsza tam błoń,
 czy miłsze dziewoje,
 że śpieszysz tak doń?

Jak się ma - cie Bar - to - mie - ju, jak się bra - cie masz,
jak się mie - wa żon - ka wa - sza, ca - ły do - mek wasz?

Bo - gać do - brze mój bra - ci - szku, wszę - dy bie - da uszak,

uszak i Ja - nek wam po - wia - da, że i u nas tak.

Jak się macie Bartłomieju,
jak się bracie masz,
jak się miewa żonka wasza,
cały domek wasz?

Bogać dobrze mój braciszku,
wszędę bieda uszak,
uszak i Janek wam powiada,
że i u nas tak.

Już te juchy Moskaliska
nie ustąpią, nie,
stoją i tu po kwaterach
wyją, aże strach,
już też człeku świat ten obrzydł,
śmierdzi własny dach.

Biorą co rok do żołnierzy,
pędzą Bóg wie kej,
nie masz chłopków jak
a imię ostatniego daj.

194. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1317/d, k. 8r. Nad melodią notatka: „Ojczyzna”, a w środku tekstu: „czy nie z pieśni Janusza”. Tekst odnaleziono w piśmie „Prawda. Pismo Poświęcone dla Ludu”, 1848, nr 3, s. 46–48 jako *Pieśń chłopka z Królestwa Polskiego*, bez podania autora.

A zaś pędzą na Syberią,
tak, że aż za świat,
jest tam naszych już nie mało,
jest tam i wasz¹ brat.

Ciężko, ciężko, mój braciszku,
ciężko Bóg widzi,
pewniej lepiej od nas Turkom,
szczęśliwsi Żydzi.

Już płakać nam nie wolno,
serce pęknać chce,
już wolność nasza stracone,
nie wróci nam się.

Każą łapać misariuszów,
kieby jakie psy,
broń go Boże pożałować,
pojedziesz i ty.

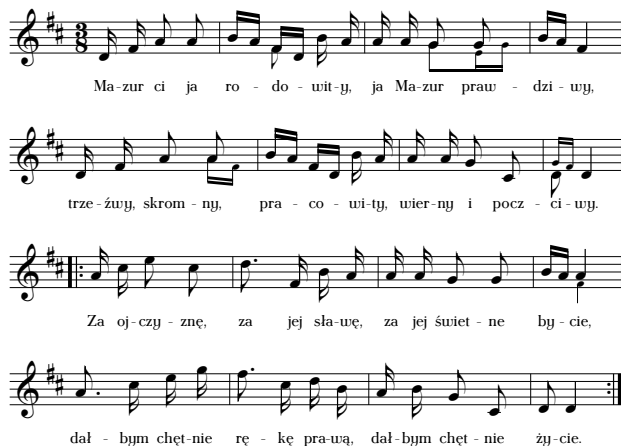
Toć i u nas ich łapano,
piękny panicz był,
skoro go tylko pojmano,
godziny nie żył.

Pójdźmy do propinatora,
wypijem z sobą,
bo mnie pobiera ochota,
złe zapic z tobą.

Oj, nie chodźmy mój braciszku,
bo źli ludzie są,
mógłbyś plasnąć jakim słówkiem,
oni na to wrą.

¹ [W rkp. alternatywnie nadpisane: „mój”.]

Mazur

Ma-zur ci ja ro - do - wit - y, ja Ma-zur praw - dzi - wy,
 trze - żywy, skrom - ny, pra - co - wi - ty, wier - ny i pocz - ci - wy.
 Za oj - czy - zne, za jej sła - wę, za jej świet - ne by - cie,
 dał - bym chęt - nie rę - kę pra - wą, dał - bym chęt - nie ży - cie.

Mazur ci ja rodowity, ja Mazur prawdziwy,
 trzeźwy, skromny, pracowity, wierny i poczciwy.
 Za ojczyznę, za jej sławę, za jej świetne bycie,
 dałbym chętnie rękę prawą, dałbym chętnie życie.

Czego płaczesz moja luba? Nie płacz proszę ciebie,
 wróci nam się dawna zguba, jeszcze Pan Bóg w niebie.
 Wróci, wróci, ja ci ręczę, jakieś mam przecucie,
 jeszcze ostrogą zabręczę, w mazowieckim bucie.

195. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1317/d, k. 7r. W rkp. nad melodią notatki: „Ojczyzna” i „Poznańskie”.]

Z Poznańskiego

Pię-kna na - sza zie-mia pol - ska...
 1.
 2.

Piękna nasza ziemia polska...

Lucin p. Szremem

Siadł zwo-szczyk na przo-dzie, koń dzuwon-kiem za - dzwo-nił,
 le - cia - ła ki-bit - ka, jak - byj ją uia-tr go - nił,
 i Mo-skujy sze - ro - kie mi - ja - ła u - li - ce.
 Ka - ca - py z bro - da - mi raz - dzia-wiuw - szy gę - by,
 to Po-lak bun - to - uczyk mru - cze - li przez zę - by
 i na mnie zgłu - pia - ła zura - ca - li źre - ni - ce.

196. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1317/d, k. 28/2v., nr 13.]

197. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 25r. Nad melodią notatka Kolberga: „Sybir”, rkp. uszkodzony, w t. 16 i 20 brak ostatniej nuty. Pod tekstem błędne odesłanie Kolberga do „Dziennika Literackiego” 1864, nr 23, oryginalny tekst zob. G. Ehrenberg *Podróż na Syberię*, Paryż 1848. Por. następny numer w suplemencie.]

Siadł zwoszyk na przodzie, koń dzwonkiem zadzwonił,
 leciała kibitka, jakby ją wiatr gonił,
 i Moskwy szerokie mijają ulice.
 Kacapy z brodami razdziawiwszy gęby,
 to Polak buntowczyk mruczeli przez zęby
 i na mnie zgłupiałe zwracali źrenice.

198

Siadł swoj - szczyk na przo - dzie, koń dzwon - kiem za - dzwo - nił...

Siadł swojszczyk na przodzie, koń dzwonkiem zadzwonił...

198. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 12r. Por. poprzednią pieśń.]

199

Księ-życ w noc ci-chą go-ni za chmu-rą, bla-do do-li-nie przy-świe - ca,
 smu-tny mło-dzie-niec z tua-rzą po-nu-rą, w bla-da-we pa-trzał mu li - ca,
 smu-tny mło-dzie-niec z tua-rzą po-nu-rą, w bla-da-we pa-trzał mu li - ca.

199. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 24r., nr 3. W rkp. nad melodią notatka Kolberga: „Tęsknota, patriotyczna”.]

Księżyc w noc cichą goni za chmurą,
 blado dolinie przyświeca,
 |: smutny młodzieniec z twarzą ponurą,
 w bladawe patrzył mu lica :|.

Smutny młodzieńcze, ponurej twarzy,
 czemuż w twarz patrzysz księżycu?
 Czemu twe oko tak smutnie marzy,
 czemu tak blade¹ twe lica?

Czemu ja smutny, czemu w żalobie?
 Jestem wygnańcem na ziemi,
 dumam o matce, co leży w grobie,
 płaczę nad braćmi swojemi.

Lat temu kilka, jam się radowałam,
 gwiazda nadziei błysnęła,
 ale zagasła, Bóg mnie ją schował²,
 boleść me serce ścisnęła.

200

Poznań

Mło-dy wo-jow - nik u-po-sród ob-cej zie-mi, u-sród ob-cych lu-dów
 drę-czo-ny nie-do - lą, u - siadł za-ję - ty ny-śla-mi tę-skne - mi
 nad lo-sem Pol - ski i swą uła-sną do - lą.

200. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 28r. Nad melodią notatki Kolberga: „Tęsknota Sybiraka”, „od Klonowskiego” i „Jaskółki”, ta ostatnia dotyczy tekstu w tłumaczeniu K. Gajdowskiego *Jaskółki. Naśladowanie z Beranżera w: tegoż Poezje*, Paryż 1844, s. 56–57, ten utwór także w wyd. *Poezji*, Lipsk 1868, s. 157.]

¹ [W rkp. wcześniej zapisane: „czemu bladawe”]

² [W rkp. wcześniejszy zapis przekreślony: „wróg ją zachował”.]

Młody wojownik wpośród obcej ziemi,
wśród obcych ludów dręczony niedolą,
usiadł zajęty myślami tęsknemi
nad losem Polski i swą własną dolą.

A wtem jaskółki z zachodu leciały,
młodzieniec rzekł im z wyrazem boleści:
Wyście zapewne nad Polską bujały,
jakież mi stamtąd przynosicie wieści?

Jedna z was może w tejże okolicy
przy moim domku gniazdo ulepiła,
przy owym domku nad brzegiem Pilicy,
gdzie gaj tak piękny, dolina tak miła.

Tam czuła matka łąy codzienne leje,
myślą powrotu mojego się pieści,
nadzieją żyje i traci nadzieję,
jakież o matce niesiecie mi wieści?

Możeście byli nad brzegami Wisły
kędy me serce utęsknione woła,
gdzie pierwsze szczęścia promienie mi błysły,
gdziem poznał miłość w wspomnieniu anioła.

Czyliż pamięta o mnie moja miła,
czy gdy od wschodu wietrzyk zaszeleści,
tęskliwie ku mnie westchnienia posyła,
od mej kochanki jakież macie wieści?

Gdzie przyjaciele, co ze mną walczyli
w jednych szeregach za wolność, niestety!
A ja nieczynny gnuśnieję w tej chwili,
biegnę z zapałem na wroga bagnety.

Czy wszyscy żyją? Których z przyjacieli
zimna mogiła w gronie swym już mieści,
może niestety wszyscy poginęli?
Od mych przyjaciół jakież macie wieści?

Wśród mego domu może głosem pana,
uróg rozkazuje w zuchwałstwie¹ swych tłumie.
Próżno go błaga matka zapłakana,
głosu czułości dzikość nie rozumie.

¹ [W rkp. alternatywnie nadpisane: „zuchwałców”]

Ja tęskny wzdycham z radości do twrogi,
co dzień mną sprzeczne miotają powieści.
Jaskółki mówcie o ojczyźnie drogiej,
o Polsce jakież niesiecie mi wieści?

201

Wie-czo-rem na gan - ku sie-dział Ku - ba z Fran - kiem,
o³ jak-że ich ser - ce bo-li żyć w ta-kiej nie - do - li,
o³ jak-że ich ser - ce bo-li żyć w ta-kiej nie - do - li.
Oj, da - na, da - na, [da-na], swo-bo-do ko - cha - na,
oj, da - na, da - na, [da-na], swo-bo-do ko - cha - na.

Wieczorem na ganku siedział Kuba z Frankiem,
|: o jakże ich serce boli żyć w takiej niedoli :|
|: Oj, dana, dana, [dana], swobodo kochana :|

Janku bądź gotowy, pojedziem na łowy,
już dziesiąty świta ranek, załóż psy do sanek.
Oj, dana itd.

Janku, nie marszcz czoła, będziem żyć wesoło,
pojedziemy do Kamczatki hulać na ostatki.
Oj, dana itd.

201. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 24v. Nad melodią notatka Kolberga: „Tęsknota, Sybir”; w zapisie melodii t. 9–10 niewypełnione, uzupełniono na podstawie t. 5–6, podobnie t. 17–18 uzupełniono według t. 13–14.]

Jaka piękna droga, śniegiem wybielona,
chaty w ziemi jak piwnice, jak pniaki dziewice.
Oj, dana itd.

202

Tar - ga swój wia - ne - czek w rze - wnych łzach dzie - wcy - na,
ze jej ko - cha - ne - czek je - dzie do Lu - bli - na.
A w Lu - bli - nie są Kra - ku - sy, żywa - we chłop - cy i wia - ru - sy.
Oj, da, da - na, da - na, [da - na, da - na, da - na, da - na].

Targa swój wianeczek w rzewnych łzach dziewczyna,
ze jej kochaneczek jedzie do Lublina.
A w Lublinie są Krakusy, żywawe chłopcy i wiarusy.
Oj, da, dana, dana, [dana, dana, dana, dana].

Nie jedź, nie jedź Janku, śmierć tam grozi tobie,
czy ja bez przestanku mam płakać w żalobie.
Uśmierz dziewczę troski twoje, będziemy żyli oboje.
Oj, da, dana, dana, [dana, dana, dana, dana].

Ostre tam szabelki, kulki ołowiane,
pójdiesz na bój wielki, a ja żyć przestanę.
Uśmierz dziewczę twe katusze, ja ojczyźnie służyć muszę.
Oj, da itd.

Jak cię Moskal srogi zrani lub zabije,
jak wrócisz bez nogi, tego nie przeżyję.
Choć poniosę śmierć lub bliznę, lecz poratują ojczyznę.
Oj, da itd.

A więc z sobą razem zabierz swą dziewczynę,
 jak zginiesz żelazem i ja z tobą zginę.
 Siedź, siedź, dla mnie Bóg się chowa, daj buziaka, bywaj zdrowa.
 Oj, da itd.

[Gołańcz]

Już się na - chy - la słoń - ce do wo - dy,
 noc ciem - nym bla - skiem po - kry - wa gó - ry.
 Ja - skra - we słoń - ce o - świe - ca chmu - ry,
 pa - ster - ka z po - la spę - dza swe trzo - dy.

Już się nachyla słońce do wody,
 noc ciemnym blaskiem¹ pokrywa góry.
 |: Jaskrawe słońce oświeca chmury,
 pasterka z pola spędza swe trzody :|.

Dzielny koń igra po pięknej łące,
 ten odgłos niesie pasąc tysiące.
 Piękna Rozalia nad brzegiem stała
 i wszystkie skarby, co są, widziała.

203. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1319, k. 1r. W rkp. nad melodią dopisek Kolberga: „Wojsko”, oraz przekreślone: „Rinaldo” dotyczące tytułu związanego z popularną w XIX w. powieścią Ch. A. Vulpisa o szlachetnym zbójcy pt. *Rinaldo Rinaldini, herszt bandytów, opowieść romantyczna naszego stulecia*, opublikowaną w latach 1797–1800. Wariant tekstu por. T. 13 nr 66; melodia i tekst por. też w T. 4 nr 344.]

¹ [W rkp. wariantowo nadpisane: „płaszczem”.]

Waltornie, bębny, grajcie wokoło,
w nieprzyjaciela uderz wesoło.
Ach bije! Miesza, jak piorun z chmury,
ach wbija, wpędza, wojska w te góry.

Pewnieć na próżno łyzy hojne leje,
czynisz igraszkę, słyszeć się zdaje.
Echo zabrzmiało, błysły orężę,
Kościuszek śmiały wpadł na żołnierze,
zwarły się szyki i walczą mężę.

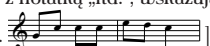
Dolsk

Księżyc na o - bóz w swej wy - bla - klej twa - rzy
tam mło - dy żoł - nierz po - sta - uion na stra - ży,

rzu - cił blask sła - by w pół - cie - niu za - uwar - ty,
tak so - bie du - mał na swój bro - ni uspar - ty.

Słod - ki ze - fi - rze, ze - fi - rze je - dy - ny,
po - wiedz, że ży - je tu za - je - ty ca - ły

Księżyc na obóz w swej wyblakłej twarzy
rzucił blask słaby w półcieniu zawarty,
tam młody żołnierz postawion na straży,
tak sobie dumął na swój broni wsparty.
Słodki zefirze, zefirze jedyny¹,
nieś me westchnienia do lubej krainy²,

204. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 24v. W rkp. nad melodią notatka Kolberga: „Wojsko”. Po t. 16 brak znaku powtórki, a po nim jeszcze dwa takty z notatką „itd.”, wskazujące na początek drugiej zwrotki, dalszy przebieg melodii jak w zwr. 1.

¹ [W rkp. też wariant: „zefirze miły”.]

² [W rkp. też wariant: „zanieś me pienia do lubej Pauliny”.]

powiedz, że żyję tu¹ zajęty cały
moją² ojczyzną i wielkością chwały.

Jutro okazać trzeba dowód męstwa³,
wraz z wschodem słońca bitwa się odsłoni⁴,
śmierć mnie zastanie może wśród zwycięstwa,
lecz choć polegnę⁵, to obok méj broni.
Słodki zefirze itd.

Broń swą serdecznie młody rycerz ścisnął,
tobie do grobu, rzekł, wierność (mam) nieść,
tak rozczulony tkliwie łzy wycisnął,
wsparty na broni, tak rzucił swą pieśń.
Słodki zefirze, zefirze jedyny,
nieś me westchnienia do łubej krainy,
powiedz, żem poległ broniąc swej krainy,
wierny ojczyźnie i swojej jedyniej.

205

By - waj dzie - uczę zdro - we, oj - czy - zna mnie wo - ła,
wal - czyć mu - szę uro - ga, wśród ro - da - ków ko - ła,

a choć i naj - da - lej ści - gać bę - dę wro - ga,
ni - gdy nie za - po - mnę jak mi jes - teś dro - ga.

Bywaj dziewczę zdrowe, ojczyzna mnie woła,
walczyć muszę wroga wśród rodaków koła,
a choć i najdalej ścigać będę wroga,
nigdy nie zapomnę jak mi jesteś droga.

205. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 27v. Nad mel. notatka Kolberga: „Tęsknota, miłość, patriotyczna”. Por. tekst z inną melodią nr 206 w suplementcie, a także T. 13 nr 58 (tekst na s. 34) i *Kujawy. Suplement*. T. 72/II nr 134). Por. np. *Wybór pieśni narodowych zebrał J.Ch[ociszewski]*, Poznań 1882, s. 24.]

¹ [W rkp. nad: „żyję tu” nadpisane: „jestem dziś”.]

² [W rkp. nadpisane: „lubą”.]

³ W rkp. nadpisane: „Jutro wraz z świtem walka się odsłoni”.]

⁴ [W rkp. nadpisane: „trzeba dowody dać swego męstwa”.]

⁵ [W rkp. nadpisane: „jeżeli legnę”.]

By - waj, dzie - wczę, zdro - wa, oj - czy - zna mnie wo - ła,
 pój - dę za kraj wal - czyć, wśród ro - da - ków ko - ła,
 a gdy przyj - dzie ści - gać jak naj - da - lej uro - ga,
 pa - mię - taj dzie - wczę - no,

Bywaj dziewczę zdrowa, ojczyzna mnie woła,
 pójdę za kraj walczyć wśród rodaków koła,
 a gdy przyjdzie ścigać jak najdalej uroga,
 pamiętaj dziewczyno jakaś mi jest droga.

Czemuż łza w oku, czemuż serca bicie,
 tobie winien miłość, a ojczyźnie życie,
 pamiętaj żeś Polka, że to za kraj walka,
 niepodległość Polski to twoja rywalka.

Polka mnie zrodziła z mlekiem to wyssałem,
 być ojczyźnie wiernym, a kochance stałym,
 a gdy przyjdzie zginąć w ojczystej potrzebie,
 nie rozpaczaj dziewczę, zobacym się w niebie.

206. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 42/2, ostatnie dwa takty nieczytelne. Por. T. 13 nr 58 i *Kujawy. Suplement*. T. 72/II nr 134. Wariant por. nr 205 w suplemencie. Por. np. *Wybór pieśni narodowych zebrał J.Ch[ociszewski]*, Poznań 1882, s. 24.]

Na za-pa-gór-ku, gdzie wio-ska sta-ra, woj-sko kwar-cia-ne cze-ka Ta-ta-ra,

bo jak ze szpie - gów do - wie - dzieć sna - dnia,

hor - dzie w tych miej - scach no - cleg wy - pa-dnie.

Tak już u-ra-dził plan ca-lej spra-uy, wiel-mo-żny het-man pol-nej bu-ła-uy,

tak już u-ra-dził plan ca-lej spra-uy, wiel-mo-żny het-man pol-nej bu-ławy,

[wiel - mo - żny het - man pol - nej bu - ła - uy].

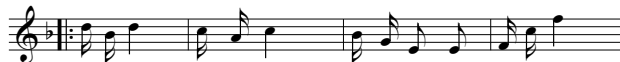
Na zapagórku, gdzie wioska stara,
wojsko kwarciane czeka Tatara,
bo jak ze szpiegów dowiedzieć snadnie,
hordzie w tych miejscach nocleg wypadnie.

|: Tak już uradził plan całej sprawy,
wielmożny hetman polnej buławy :|,
[wielmożny hetman polnej buławy].

Hej, gdzie wypadnie dzicz hajdamacka,
spoza pagórka wypaść znienacka,
a bronić niskie strzechy wioskowe,
krymskich bandytów pobić na głowę.

Jak uspa-nia-la na-sza po-stać, jak się w słoń-cu bły-szczy stal,
koń drży, zie-mi nie chce do-stać, pój-dziesz ko - niu, pój-dziesz w dal.

Ta-ki los wy-padł nam, dzi-siaj tu, a ju-tro tam,

ta-ki los wy-padł nam, [dzi-siaj] tu, a ju-tro tam.

Jak wspaniała nasza postać,
jak się w słońcu błyszczący stal,
koń drży, ziemi nie chce dostać,
pójdiesz koniu, pójdiesz w dal.

Taki los wypadł nam,
dzisiaj tu, a jutro tam,
taki los wypadł nam,
[dzisiaj] tu, a jutro tam.

Ty najmilszy nie płacz wiele,
tylko jedną łezkę roń,
wy się zbliżcie przyjaciele
i ściśnijcie moją dłoń.

Taki los itd.

My nie możemy żyć wesoło,
bo nie wiemy gdzie nasz grób,
jedna kulka świśnie w czoło,
a o ziemię runie trup.

Taki los itd.

208. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 29v. W rkp. nad melodią notatka: „Wojsko” i data „1860”. Oryginalny tekst zob. Józef Przerwa Tetmajer *Pieśń wojskowa* w: *Pieśni*, Lwów 1829, s. 40–41. Ten tekst z inną melodią zob. nr 213 w suplementcie.]

Sk-ro ro za-świ-ta ju-trzen-ka-no-wa, żwa-wo wia-ru-sy śpie-uaj-cie tu.

Każ-dy się zry-wa i każ-dy wo-ła, spieszy do sze-re-gu, trą-ba go wo-ła.

Skoro zaświta jutrzienka nowa,
 żwawo wiarusy śpiewajcie tu.
 Każdy się zrywa i każdy woła,
 spieszy do szeregu, trąba go woła.

A tu feldfeber wiarusów liczy,
 sierżant się gniewa, a kapral krzyczy.
 O krzyczy, krzyczy i nie ustaje,
 gdyż on wzajemną burę dostaje.

To broń na ramię, to znów do nogi,
 a wreszcie cały pułk i w szeregu stój!
 Odwrót na lewą, to znów na prawą,
 żołnierz uważaj: raz, dwa, trzy!

Zoczysz na boku śliczną dziewicę,
 co ci jej wdzięki zajmuje wzrok.
 Rad byś uściskał te śliczne lice,
 lecz rozkazują: krok za krok!

Nic tu u mnie ładna kobiéta,
 kiedy gorzałka lub okowita.
 Oj łyku, łyku, oj łyku w brzuch!
 Jak się napiję, tom wielki zuch.

209. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 29v. W rkp. nad melodią notatka: „Wojsko” i data „1860”.]

Par - la - men - cie nie - bie - ski, em - pi - ryj - skie nie - ba,
 po-wiedz-cie mi, kę - dy praw-dy szu - kać trze - ba, trze - ba.

Parlamencie niebieski,
 empiryjskie nieba,
 |: powiedzcie mi, kędy
 prawdy szukać trzeba :|.

Nie masz prawdy na świecie,
 już prawda nie żyje,
 ustąpiła z korony (polskiej)
 aż w cudze nacyje.

Pójdę tylko do Szląska,
 do Niemczech, do Prusa,
 ale widzę ta sama
 co u nas pokusa.

Guten Morgen, Herr Bruder,
 nie widziałeś prawdy?
 Nie było jej u nas
 i nie będzie zawdy.

Pójdę tylko do Rusi,
 jak z Polski stupali,
 może naszą prawdę
 ze sobą zabrali.

Zdrów, ty, panie prawidiet,
 kiedy ty stupajes,
 a ty durniak, job twój mać,
 czego ty szukajesz?

210. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 27v. Nad melodią notatka Kolberga: „Gdzie prawda? Cnota”, a pod tekstem: „podobna myśl u Schillera: Das verschleierte Bild”.]

Nie ma prawdy u nas,
nigdy się nie dzieje,
bośmy w ruskiej krainie
są sami złodzieje.

Bo u nas, kto prawdą żyje,
ten wiele utracą,
okpić kogo, oszukać,
to u nas popłaca.

Pójdę tylko do Węgier,
acz tam prawda żyje,
może iż tam zabawia,
dobre winko pije.

Zdrów bądź, panie Węgrzynie,
dobre wino macie,
może naszą prawdę
u siebie chowacie.

Od początku świata
jak Węgrzy nastali
i przodkowie nasi
prawdy nie kochali.

Puszczę ja się do Rzymu,
bo tam pielgrzym idzie,
nie powiada o prawdzie,
lecz tylko o biedzie.

Kłaniam ci się nabożnie
mości panie pielgrzymie,
powiedźże mi na słowo,
czy jest prawda w Rzymie?

Roma est benedictus
populus maledictus,
Rzym ci wprawdzie święty,
ale lud przeklęty.

Roma est benedictus
populus maledictus,
po łacinie gadają,
lecz prawdy nie znają.

Pójdę tylko na morze,
czy tam prawda słynie?
Może się tam zabawiła,
do nas nie dopłynie.

Wszedłem na okręty,
lecz i tu wykręty,
żeglarze są łgarze,
nikt prawdy nie pokaże.

Stałem u portu,
dostałem raportu:
szkoda bracie ciebie,
prawda w samym niebie.

Pieśni patriotyczne z rękopisu nieznanego autora¹

211

z Poznańskiego

Krakusy

Grzmią pod Stoczkiem armaty,
błyszczą białe rabaty,
a Dwernicki na przędzie,
na Moskali sam jedzie.

211. [Rkp. nieznanego autora, teka 36, sygn. 1317/d, k. 28/1r. – tekst i rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1317/d, k. 28/2v., nr 8 – melodia z incipitem: „Grzmią pod Stoczkiem armaty, błyszczą białe rabaty”. U dołu karty notatka Kolberga: „Mazew, z Poznańskiego, od Gniezna, Trzemeszna”.]

¹ [Domniemanym autorem rękopisu był M. Galewski, zob. wstęp s. 000.]

Hej, za lance chłopacy,
czego będziem tu stali,
tam się biją rodacy,
a myż będziem słuchali.

Choćma trzepać Moskala,
bo dziś Polska powstała.
Niech nam Polski nie kala,
hej, zabierzma mu działa.

I zerwali się razem,
posterunek rzucili,
nie wołani rozkazem,
na batalią przybyli.

Cóż tu słychać ułanie?
Pyta jeden z nich żwawo.
Kopią naszych mospanie,
słońce zaszło dziś krwawo.

Ejże, kropią mówicie,
jakże kropić nie mają,
kiedy tu stoicie,
a wej oni strzelają!

Wszak to działa nie dziwo?
Wszak to blisko wiarusy?
Hej, na działa, a żywo!
Dalej naprzód Krakusy!

I krzyknęli wraz – hurra!
Właśnie gdy wróg nacierał.
Co tam leci za chmura?
Pyta sztabu generał.

Generale, Krakusy
snać swą pocztę rzucili.
Oszaleli wiarusy,
bez rozkazu ruszyli.

A to czyste wariaty,
patrz jak lecą po roli,
patrz jak świszczą granaty,
nie daruję swawoli.

Lecz gdy wódz się tak gniewa,
groźnie patrzy dokoła.
Ktoś od walki przybywa
i z daleka już woła.

Jenerale! To chwaty!
Od lewego skrzydła
wiodą cztery armaty,
a Moskali jak bydła.

Lecą, lecą wzdłuż błonia,
grzmią krakowskie kopyta,
a Dwernicki spał konia
i okrzykiem ich wita.

Dzielnieście się spisali!
Zawsze Polak tak bije,
a Krakusy wołali:
Nasza Polska niech żyje.

Śmierć jenerała Sowińskiego

z Poznańskiego

Gdy trzechset dział gromy grzmiące
dały hasło na bój krwawy,
a moskiewskich rot tysiące
biegły na szanice Warszaw.

212. [Rkp. nieznanego autora, teka 36, sygn. 1317/d, k. 28/1r – tekst, rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1317/d, k. 28/2v., nr 9 – melodia z incipitem: „Gdy trzechset dział gromy”. U dołu karty 28/1 notatka Kolberga: „Mazew, z Poznańskiego, od Gniezna, Trzemeszna”. Jest to wariant pieśni K. Gaszyńskiego zob. tenże *Poezje*, Paryż 1844, s. 43–45, tam też pod utworem notatka, że powstała ona w Kreutzburgu, w grudniu 1831.]

Garstka naszych za wałami
przy Wolskim skryta kościele,
witając wrogów strzałami,
z ich trupów wał drugich ściele.

Wódz o szczudle im przewodzi,
włos jego kryje siwizna,
lecz młodzieńczą siłę rodzi
honor, wolność i ojczyzna.

To Sowiński – krwią okryty,
próżno wygląda pomocy,
szaniec przez wrogów zdobyty,
męstwo uległo przemocy.

Na kilku żołnierzy czele,
co z nim przysięgli umierać,
szablą drogę sobie ściele,
tysiącom chce się opierać.

W święcone mury kościoła
cofa się wraz ze swoimi,
i na szczupły hufiec woła:
gińmy, lecz gińmy wolnymi!

Zdumieni niewolnicy,
zdaj się mówią: nie walcz z nami!
A on im z okien świątnicy
odpowiada wystrzałami!

Biegną tłumy rozsrożone,
nowa ją wściekłość zagrzała,
już drzwi kościoła skruszone,
ale walka nie ustała.

Bronią się rycerze śmieli,
lecz co chwila ich nie staje,
wreszcie wszyscy wyginęli
i Sowiński sam zostaje.

Sam został, lecz nieugięty
przed pomocą się nie zniża,
poszanowaniem przejęty
dowódca wrogów się zbliża.

Krzycz pandon – z dała go wzywa,
szaleństwem jest śmiałość taka,
Sowiński pierś mu przesywa:
oto jest pardon Polaka.

Te były słowa ostatnie,
zsiwiałego bohatera,
zginął za swobody bratnie:
tak syn wolności umiera!

Już nie żył, a dzikie wrogi
w milczeniu wstrzymały kroki,
okiem szacunku i trwogi
patrzac na rycerza zwłoki.

Takich Polska miała synów,
takich wodzów sprawa święta,
a w nagrodę takich czynów
dziś ohydne dźwiga pęta.

Śpiew drugiego pułku ułanów

z Poznańskiego

Jak uspa-nia-ła na-sza po-stać, jak się błę-szczy w słoń-cu stal.

Koń drze zie-mię, nie chce do-stać, pój-dziesz ko-niu, pój-dziesz w dal.

Ta-ki los wy-padł nam, dzi-siaj tu, ju - tro tam!

213. [Rkp. nieznanego autora i Kolberga, teka 36, sygn. 1317/d, k. 28/1r. – tekst i rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1317/d, k. 28/2v., nr 10 – melodia z incipitem: „Jak wspaniała nasza postać”. U dołu karty 28/1 notatka Kolberga: „Mazew, z Poznańskiego, od Gniezna, Trzemeszna”. Dwie ostatnie zwrotki dopisane przez Kolberga w innej części rękopisu i połączone odsyłaczem. Oryginalny tekst zob. Józef Przerwa Tetmajer *Pieśni wojskowa w: Pieśni*, Lwów 1829, s. 40–41. Tekst z inną melodią zob. nr 208 w suplementcie.]

Jak wspaniała nasza postać,
 jak się błyszczą w słońcu stal.
 Koń drze¹ ziemię, nie chce dostać,
 pójdiesz koniu, pójdiesz w dal.
 |: Taki los wypadł nam,
 dzisiaj tu, jutro tam! :|

Ty² dziewczuszko, nie płacz wiele,
 tylko jedną łezkę zroń,
 wy się zbliżcie przyjacielle,
 uściskajcie³ jej dłoń.
 Taki los itd.

Czyż możemy żyć wesoło,
 bo nie wiemy gdzie nasz grób,
 i o ziemię runie trup.
 Taki los itd.

Wspomnij dziewczę wtedy na mię
 i moglię łzami zlej,
 to przyjaźni będzie znamię
 i stałości ku mnie twej.

Dalej bracia oto droga
 pokazuje cel już nam,
 pójdźmy hyżo, zbijmy wroga,
 na dziesięciu idę sam.

¹ [W rkp. nadpisana przez Kolberga niejasna notatka: „ na miejscu”.]

² [W rkp. nadpisane przez Kolberga: „Piękna”.]

³ [W rkp. nadpisane: „bracia”.]

Cztery wiwaty

z Poznańskiego

Hej Po-la - cy! Hej ro - da - cy! W tak szczę - śli - wej do - bie,
stań - my w ko - ło i we - so - ło, za - śpie - waj - my so - bie.

Hej Polacy! Hej rodacy!
W tak szczęśliwej dobie,
stańmy w koło i wesoło,
zaśpiewajmy sobie.

Przeszły chwile, w których tyle
cierpieliśmy razem,
dziś uderzmy i odbierzmy
ojczyznę żelazem.

Niech wróg hardy, godne wzgardy,
ciągnie tłuszczę mnogie,
pójdziem śmiało walczyć z chwałą,
działami zaryczem.

Szczerbcem błysniem, kulą świśniem,
działami zaryczem,
pierwej mieczem w pień wysieczem,
potem wrogów zliczem

Wszak wśród świata
w męstwie nie zadrzymał.
Nikt mu w bitwach, ni w gonitwach
placu nie dotrzymał.

214. [Rkp. nieznanego autora (zob. wstęp), teka 36, sygn. 1317/d, k. 28/1 r. i rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1317/d k. 28/2v. – melodia z incipitem: „Hej Polacy, hej rodacy, w tak szczęśliwej dobie” U dołu karty 28/1notatka Kolberga: „Mazew, z Poznańskiego, od Gniezna, Trzemeszna”.]

My przykładów z naszych dziadów
 dosyć w dziejach mamy.
 Wieść nie brednia, co do Wiednia
 i kijowskiej bramy.

Ojców godne, nieodrodne,
 wolnych przodków plemię,
 głupiej dumie, bić nie umie
 czołem własną ziemię.

Gdy stal szczęknę, wróg zajęknę,
 warkną śmierci groty,
 w duchu bratnim trzy łby płatniem,
 niech giną despoty!

Dziś w pokoju, nim do boju,
 polecim na blizny.
 Kielich w górę, odgłos w chmurę,
 za wolność ojczyzny!

Teraz w kolej, wina dolej,
 zagrzmi pieśń wesoła:
 Niechaj żyje, z nami pije,
 podchorążych szkoła!

Toast trzeci za was leci
 cni akademicy!
 Coście żwawo, z chlubą, z sławą,
 bronili stolicy.

Kielich czwarty, któż uparty
 niech wychyli duszkiem.
 Wam cześć, chwała, wdzięczność cała
 Dwernicki z Kościuszkiem!

Teraz basta, wnuki Piasta,
 skończone wiwaty:
 Pić niewiele, walczyć śmieje,
 to cnota Sarmaty.

Modlitwa wojska polskiego

Boże coś Polskę przez tak liczne wieki
otaczał blaskiem potęgi i chwały.
Coś ją zasłaniał tarczą swej opieki
od nieszczęść które przywołać ją miały.
Przed Twe ołtarze zanosim błaganie,
ojczyznę, wolność racz nam wrócić Panie.

Ty, któryś potem tknięty jej upadkiem,
walczących wspierał za najświętszą sprawę,
i chciał świat cały mieć jej męstwa świadkiem,
w nieszczęściach samych pomnażał jej sławę.
Przed Twe ołtarze itd.

Wróc nowej Polsce świetność starożytną,
użyźniaj pola, spustoszałe łąny,
niech szczęście, pokój na wieki w niej kwitną,
poprzestań karać Boże zagniewany.
Przed Twe ołtarze itd.

Boże, którego ramie sprawiedliwe,
żelazne berła władców świata kruszy,
znieważ tych wrogów zamiary szkodliwe,
obudź nadzieję w polskiej naszej duszy.
Przed Twe ołtarze itd.

Boże najświętszy, przez twe wielkie cudy,
oddal od nas klęski, mordy boju,
połącz wolności węzłem twoje ludy,
pod jedno berło anioła pokoju.
Prze Twe ołtarze itd.

215. [Rkp. nieznanego autora, teka 36, sygn. 1317/d, k. 28. Na odurocie karty notatka Kolberga: „Mazew, z Poznańskiego, od Gniezna, Trzemeszna”.]

Krakowiak

Dalej bracia, bierzmy kosy
i przysiężmy razem,
Polsko nawrócimy¹ twe losy
uściskim żelaza.
Dana, dana, dana,
ojczyzno kochana!

Umykajcie szelmy Rusy,
bo jadą Krakusy,
szablą świśnie, kulą gwiźnie,
aż się Rus obliźnie.
Dana, dana, dana,
ojczyzno kochana!

A co Krakus nie pomoże,
ani mocny Boże
i czarci was nie zastonią
przed ich dzielną bronią.
Dana, dana, dana,
ojczyzno kochana!

Krakusy się nie ulękną,
choć armaty pękną,
śmiałym w całym boju staną
za Polskę kochaną.
Dana, dana, dana,
ojczyzno kochana!

Maszerując od Warszawy
modlińskim gościńcem,
lepszy tu nam suchar z wody,
niż być Rusa jeńcem.
Dana, dana, dana,
ojczyzno kochana!

216. [Rkp. nieznanego autora, teka 36, sygn. 1317/d, k. 28. Na odwrocie karty notatka Kolberga: „Mazew, z Poznańskiego, od Gniezna, Trzemeszna”.]

¹ [Tak prawdopodobnie w rkp., zapis słabo czytelny.]

Piosnka dzieci na wałach w Warszawie

Jeszcze Polska nie zginęła
kiedy my żyjemy,
dzieci do ważnego¹ dzieła
pomoc przyniesiemy.
Marsz, marsz na wały,
z doroślejszym mały,
choć nie duże chłopcy,
możem wznieść okopy.

Gdy nam jeszcze sił nie starczy
do dźwigania broni,
niech łopata szybko warczy,
[w] polskich dzieci dłoni.
Marsz, marsz na wały,
z doroślejszym mały,
choć nie duże chłopcy,
możem wznieść okopy.

Niech w szeregi wszystko staje,
niech za nimi leci,
niech zobaczą obce kraje
co to polskie dzieci.
Marsz itd.

Czy na błoto, czy na lody,
małe to kłopoty,
kawał chleba, kubek wody,
dalej do roboty.
Marsz, marsz itd.

Potem znowu od kopania
wrócim do nauki,
do czytania, do pisania,
do wojennej sztuki.
Marsz itd.

217. [Rkp. nieznanego autora, teka 36, sygn. 1317/d, k. 28. Na odwrocie karty notatka Kolberga: „Mazew, z Poznańskiego, od Gniezna, Trzemeszna”.]

¹ [Tak w rkp.]

A jak tylko podrośniemy,
za broń uchwycimy,
bo tak przecież przynależy
do polskiej młodzieży.
Marsz, marsz itd.

Krakowiak

Granatowy mundur, kieszenie u boku,
wypędzimy wrogów może tego roku.
Nie płaczmy Polacy, wyjdziem z tej niedoli,
jak wybijem wrogów, wyjdziem z tej niedoli.

Biorą nam pieniądze i wioski sprzedają,
Żyd z N[iemcem] je grabi, za to się kochają.
Taka to jest korzyść mieć w swym kraju Niemca,
bierzmy się Polacy zgnębić cudzoziemca.

Wtedy będą czasy jak dawniej bywały,
kiedy polskie baty N[iemców] okładały.
Uciekaj więc Niemcze, uciekaj czempredzej,
dla łatwej ucieczki nie bierz nam pieniędzy.

Idź do kraju twego flancować tabakę,
worek z kartoflami zarzuć na twą barkę.
Pchaj taczkę przed sobą do własnego kraju,
boś potrzebny nie był wcale tu mazgaju.

Dalej chłopcy, dalej, chciejcie się z tym wsławić,
zgnębić szelmę wroga, nic mu nie zostawić.
Po czerwonym polu, latał orzeł biały¹,
to rzecz niepodobna, by Niemcy zostały.

Nie masz nic milszego jak nasz orzeł biały,
nim to tchną Polacy, z nim to duch jest śmiały.
Wzbijaj się więc w górę ukochany ptaku,
niech się łamie zbroja na każdym Prusaku.

218. [Rkp. nieznanego autora, teka 36, sygn. 1317/d, k. 28. Na odwrocie karty notatka Kolberga: „Mazew, z Poznańskiego, od Gniezna, Trzemeszna”.]

¹ [Pierwotnie w rkp.: „dwa orły latały”.]

Zgiął księżę Józef, pamiątkę zostawił,
ostry oręż w ręku, by się Polak wsławił.
Bijmy więc Polacy, bijmy tylko szczerze,
a zerwiem moskiewskie i pruskie przymierze.

Na czerwonym polu dwa orły latały,
ostremi szponami mocno się trzymały.
Stało się, że biały czarnego zwyciężył,
biały się wzbił w górę, a czarny się zniżył.

Bierzcie przykład wrogi z drapieżnego ptaka,
że was jeszcze hańba czeka od Polaka.
Polacy! Przysięga niechaj będzie z nami,
żyjmy z sobą w zgodzie, a wzgardźmy wrogami.

Trzeci Maj

Kto dyktatury nie chce,
kto nie zdradzał swoich braci,
kogo pieniądź nie załechce,
ten honoru nie utraci.

Trzeci Maj, wiwat graj,
on nam wróci święty Maj.

Kto układał plan do boju
i ojczyznę umie cenić,
kto wśród pracy, cudów, znoju,
nie potrafił się odmienić.

Trzeci Maj ...

Ten, co na polach grochowskich
zbił najezdźników ojczyzny,
Janów, Dybiczów [...].

Trzeci Maj ...

219. [Rkp. nieznanego autora, teka 36, sygn. 1317/d, k. 28. Na poprzedniej karcie notatka Kolberga: „Mazew, z Poznańskiego, od Gniezna, Trzemeszna”.]

Boże ulecz jego rany,
by nam wrócił wódz ukochany,
aby wśród wolnego kraju,
zrobił szczęśliwych jak w raju.

[...] woła kraj, wróć nam [...].

Śpiew narodowy

Czyliż pamiętasz? Mówił do żołnierza
poważny rotmistrz od znaku pancerza.
Czyli pamiętasz jak z kosynierami
walczyłeś mężnie pod Racławicami?

Czyli pamiętasz jak wobec Kościuszki
wpadł jeden z naszych na rosyjskie puszki.
Przez jedno czapkę zapału pokrycie,
ocalił wodza i rycerzy życie.

Czyli pamiętasz ów sztandar rolniczy,
co go nazywać śmiano buntowniczy?
Snopek i kosa, nie herby, korony
wyszyte były na hasło obrony.

Przed nim pierzchały dumne Brandebury,
czy pod Bydgoszczą, czyli w przejściu Bzury.
Czyli pamiętasz, żeśmy byli sami,
cośmy walczyli z trzema mocarstwami?

Czyli pamiętasz, że na koniec siła
bytu ojczyzny mężnych pozbawiła?
Czyli pamiętasz, żeśmy rozproszeni
szukali siebie po świata przestrzeni?

Ojczyzny świętym szalem zachwycony,
Polak utwarzał włoskie legiony.
Nie dbał o stopień, żył w nędzy bez płacy,
wsparciem rodaków bili się Polacy.

220. [Rkp. nieznanego autora, teka 36, sygn. 1317/d, k. 28; Na poprzedniej stronie notatka Kolberga: „Mazew, z Poznańskiego, od Gniezna, Trzemeszna”.]

Czyli pamiętasz kiedyśmy z czarnymi
bili się boso po spieczonej ziemi?
Skwar, głód, choroby i rozliczne blizny
znosił cierpliwie Polak dla ojczyzny.

Wspomnij, żeś widział piramidy szczyty,
że twój jest napis wśród męźnych wyryty,
że sława, głosząc Francuzów zwycięstwo,
wszędzie Polaka umieściła męstwo.

Czyli pamiętasz, że jak błyskawice
przebiegaliśmy niemieckie stolice?
Na koniec Polska krzywd swoich mściciela
ujrzała, a w nim bytu wskrzesiciela.

Wyrzekł: obaczę, czy jesteście godni,
dając wam czasu do czterech tygodni.
Chcę od was wojska trzydzieści tysięcy,
miesiąc nie wyszedł, a stanęło więcej.

Czyli pamiętasz, jak to pod Raszynem,
żołnierz nasz polski okrył się wawrzynem?
Zebrana siła Ferdynanda cała,
garstki Polaków pobić nie zdołała.

We dwóch miesiącach chciej przypomnieć sobie,
oczyściliście Galicję obie.
Zapał powszechny był w każdym człowieku,
dla kraju i dla bohatera wieku.

Uległ na koniec i oręż zwycięski,
po świetnych bitwach nastąpiły klęski.
Gdy sprzymierzeńcy i swoich zdradzali,
Polacy wierni, jedni mu zostali.

Czyliż pamiętasz, już nie masz pamiętki,
wielkości dawnej zachowajmy szczątki.
A gdy nadziei w przyszłości nie robię,
chciej łez poświęcić kilka na mym grobie.

Różne

221

Cyganka

Wielkopolska, Pakosław

Za mo-drą fa-lą, go-niąc wej-rze-niem mło-da cy-gan-ka sie-dzia-ła.

Z brzę-kiem gi-ta-ry, z ci-chem wes-tchnie-niem

szem-ra-nia wia-trów słu-cha-ła, wia-trów słu-cha-ła.

The musical score is written in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 3/8 time signature. It consists of three staves. The first staff contains the first line of music and lyrics. The second staff contains the second line of music and lyrics. The third staff contains the third line of music and lyrics, with two first endings marked '1.' and '2.' above the staff.

Za modrą fałą, goniąc wejrzeniem
 młoda cyganka siedziała.
 |: Z brzękiem gitary, z cichym westchnieniem
 szemrania wiatrów słuchała :|.

222

Litwinka

Wielkopolska, Pakosław

Li-tui-ne - czko, ko-cha-ne - czko, stój na Bo - ga, stój.

Jam stru-dzo-ny i spę-dzo-ny, ka-ry ko-nik mój,

[jam stru-dzo-ny i spę-dzo-ny, ka-ry ko-nik mój].

The musical score is written in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 3/8 time signature. It consists of three staves. The first staff contains the first line of music and lyrics. The second staff contains the second line of music and lyrics. The third staff contains the third line of music and lyrics, with the lyrics enclosed in brackets.

221. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1317/d, k. 29v., nr 10; na odwrocie karty notatka Kolberga: „Patrio[tyczne]”.]

222. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1317/d, k. 29v., nr 11, w t. 8 na trzecią miarę błędnie ćwierćnuta; na odwrocie karty notatka Kolberga: „Patrio[tyczne]”.]

Litwineczko, kochaneczko,
 stój na Boga, stój.
 Jam strudzony i spędzony,
 kary konik mój,
 [jam strudzony i spędzony,
 kary konik mój].

Dawniej a teraz

Wielkopolska, Pakosław

Nie tak in il-lo tem-po-re by-wa-ło, Mo-ści Cze-śni-ku, da-wnyj mój są-sie-dzie,

by-ło dość zło-ta, a wy-da-tku ma-ło, pi-liś-my wła-sny mio-dek przy o-bie-dzie.

Nie tak in illo tempore bywało,
 Mości Cześniku, dawny mój sąsiedzie,
 było dość złota, a wydatku mało,
 piliśmy własny miodek przy obiedzie.

223. [Rkp. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1317/d, k. 29v., nr 12; na odwróceniu karty notatka Kolberga: „Patrio[tyczne”].]

Alpuhara

Wielkopolska, Pakosław

Już w gruzach leżą Maurów posady...

...

Bronią się...

224. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1317/d, k. 29v., nr 14; na odwrocie karty notatka Kolberga: „Patrio[tyczne”. W rkp. nota: „Alpuhara”, jest to tytuł ballady A. Mickiewicza w poemacie *Konrad Wallenrod*, pierwodruk: Petersburg 1828.]

Król dębów (Erlkönig)

Wielkopolska, Pakośław

Ktoś
i

Andante

kon-no w pół - noc - nej pos - pie - sza za - mie - ci,
u - jął chłop - czy - nę w prze - sil - ne ra - mio - na,

to oj - ciec z swym sy - nem wy - ru - szył i le - ci,
i ścis - ka go moc - no i tu - li do lo - na.

Dla - cze - go drżysz sy - nu i kry - jesz twarz w dło - ni? Nie

wi - dzisz mój oj - cze, król dę - bów nas go - ni. Roz -

Allegro

ta - cza o - go - ny, we wień - cach skroń pa - ła, cyt,

sy - nu, to z je - zior pow - sta - je mgła bia - ła.

Ktoś konno w północnej pospiesza zamieci,
to ojciec z swym synem wyruszył i leci,
i ujął chłopczynę w przesilne¹ ramiona,
i ścisza go mocno i tuli do łona.

225. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1317/d, k. 29v., nr 15; na odwrocie karty notatka Kolberga: „Patrio[tyczne]”. Tekst jest tłumaczeniem ballady J. W. Goethe’go „Der Erlkönig”. Zob. np. *Król dębów w: Wybór prozy i poezji polskiej* wydał A. Popliński, Poznań 1844, s. 255.]

¹ [W rkp. błędnie: „prześliczne”.]

Dlaczego drżysz synu i kryjesz twarz w dłoni?
 Nie widzisz mój ojczy, król dębów nas goni.
 Roztacza ogony, we wieńcach skroń pała,
 cyt, synu, to z jezior powstaje mgła biała.

Świtezianka

Wielkopolska, Pakoślów

Ja - kiż to chło - piec pię - kny i mło - dy,
 ja - każ to o - bok dzie - wczy - na...

Jakież to chłopiec piękny i młody, jakaż to obok dziewczyna...

226. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1317/d, k. 29v., nr 16; t. 26–30 niewypełnione; na odwrocie karty notatka Kolberga: „Patrio[tyczne]”. Oryginalny tekst zob. A. Mickiewicz Świtezianka w: tegoż *Ballady i romanse*, Wilno 1822.]

Wielkopolska, Pakosław

A - nie - le stró - żu du - szy z po - ko - rą bła - gam Cię,
 gdy ziem - ska myśl mnie wzru - szy, ach, nie o - pu - szczaj mnie.
 Niech pod skrzy - dła - mi Twe - mi, złych ma - rzeń pierz - chnie rój,
 ach, wspie - raj mnie na zie - mi, A - nie - le stró - żu mój,
 ach, wspie - raj [mnie na zie - mi, A - nie - le stró - żu mój].

Aniele strózu duszy
 z pokorą błagam Cię,
 gdy ziemska myśl mnie wzruszy,
 ach, nie opuszczaj mnie.

Niech pod skrzydłami Twemi,
 złych marzeń pierzchnie rój,
 ach, wspieraj mnie na ziemi,
 Aniele strózu mój,
 ach wspieraj [mnie na ziemi,
 Aniele strózu mój].

Jak błądy promyk świeci,
 Twój obraz w niebios tle,
 ku Tobie duch mój leci,
 z radości serce me.

227. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1317/d, k. 29v., nr 17; na odwrocie karty notatka Kolberga: „Patriotyczne”.]

Nie-szczę-śli-we na-sze pa - ny, choć ma-ją-tek jest im da - ny,

bądź to ską-py, bądź to hoj-ny, z nich jest każ-dy nie-spo - koj - ny,

bądź to ską-py, bądź to hoj-ny, z nich jest każ-dy nie-spo - koj - ny.

Nieszczęśliwe nasze pany,
 choć majątek jest im dany,
 |: bądź to skąpy, bądź to hojny,
 z nich jest każdy niespokojny :|.

CZARY. WIERZENIA

[O siłach nadprzyrodzonych]¹

Aż nadto często zdarza nam się widzieć, jak bardzo oddaliliśmy się od naszej przeszłości. Jeszcze niedawno diabły, czary i czarownice, wielką odgrywały rolę w wyobraźni ludzkiej, wnikały we wszelkie ludzkie sprawy, bano ich się powszechnie starano się przejednać lub dla siebie pozyskać; lecz znikły też, gdy ich się bać przestano. Dziś nawet już i w tej częście literatury mówionej, powiastkowej, która się tylko jeszcze w ustach naszych piastunek przechowuje, aby małe dzieci zabawić lub uspić, coraz już rzadziej odgrywa główną rolę diabeł lub czarownica. Ale czyż to dowodzi żeśmy tak bardzo zmańdrzeli, iż na koniec przestaliśmy wierzyć w to wszystko, co tylko było wyrojonem? Czyż duch ludzki tak bardzo się podniósł i spotężniał, iż zbliżając się coraz bardziej do swego Stwórcy, odrzuca od siebie iż sam jest potęgą, a w ludzkiej niezłomnej woli leży talizman i tajemnica cudu, iż przez swą stałość, chęć i wolę, wszystkiego dokonać potrafi?

Postępujemy wprawdzie coraz dalej na tej rozumowej drodze, coraz silniej bierzemy naszą wolę za kierowniczkę naszych czynów, lecz jakże często jeszcze, osobiwie w stanowczych i ciężkich do przebycia chwilach, chcielibyśmy wyścignąć czas i zbadać tajnie przyszłość, albo przynajmniej ją choćby w najsłabszym poznać cieniu tylko. Jeszcześmy więc nie całkiem zdołali otrząsnąć ze siebie ową ludzką słabość i wiarę, że są jakieś nadprzyrodzone siły, które niejako tylko wybranym pomiędzy ludźmi udzielone zostały, a między tém także i moc odgadywania przyszłości. Do takich wybranych policzono niedawno² panią Lenormand i szereg innych (to znaczy jasnowidzących kabalarek itd.) przepowiadających przyszłość. A lubo te nic wspólnego z dawnymi czarownicami nie miały, bo nie były ani straszne ani złośliwe, pani Lenormand nawet pewne znaczące w społeczeństwie zajmowała stanowisko kontynuowane zaś częstokroć dla igraszki lub nudy jedynie bywały, to jednak przypisywany im przez wielu dar odgadywania przyszłości, więc mniemana ich siła nadludzka, stawiały je pod tym względem z dawniejszemi czarownicami (angurka-

¹ [Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1326, k. 64. Nad tekstem notatka Kolberga: „Kierski”, prawdopodobnie odesłanie do autora tekstu.

² [W rkp. w nawiasie przekreślone: „obok różnych jasnowidzących”.]

mi) na równi. Wiadomo jak chciwie przed niedawnym jeszcze czasem czytano pisemka z jej przepowiedniami czy też tylko pod jej nazwiskiem wydane, które rozwój dalszy wypadków bieżących zapowiadały na przyszłość. Przypomnijmy sobie zresztą owe wirujące stoły, owe zaklinania, zapytywania i odpowiedzi duchów (spirytyzm) itd., które w nowszych już czasach tyle głów pozawracały. Jeżeli w naszych, postępowych czasach podobne objawy jakichś potęg nadmysłowych, wymarzonej mgły tak wielką odgrywać uszędzie rolę, to nie dziwota bynajmniej, że przodkowie przywiązywali tak silną wiarę do diabłów, wróżek i czarownic.

[Z rkp. T. Klepaczewskiego *Pogląd historyczny na zabobony w Polsce*¹

Słyszając dzisiaj lud opowiadający o czarownicach, ich działaniu, schadzkach na łysej górze i orgiach tamże odbywanych, jako też o tem, jak często się zdarza człowiekowi, którego porwano i użyto za grajka podczas siedad na łysej górze, że go nakarmiono ekskrementami. Słyszając o owych i demonach mieszkających w tak zwanych nawiedzonych, które dają moc wrózenia i leczeniach, o czem wszystkim będzie jeszcze szczegółowo na swoim miejscu. Słyszając o tem wszystkim, powiadam, zdumieć się nad tem przychodzi, jakim sposobem owa recepta spisana przez Psellusa przed siedmiu przeszło wiekami (umarł on bowiem 1105 roku), tak szczegółowo mogła przejść aż do ludu naszego i utrzymać się w tradycji wiernie u niego aż do naszych czasów. Nikt by pewno o naszych czarach i czarownicach nigdy nie pomyślił, że one nie podług narodowego jakowego wyobrażenia, ale powstały i ukształciły się podług podań o dawniejszych kacerzach i sektach Massylicznów, Euchetów i Satanczyków, którym znou narzucono praktyki pogańskich wyobrażeń i zabobonów. Taki to łańcuch wiąże nasze czary i zabobony z starożytnym i pogańskim światem.

[Z rkp. T. Klepaczewskiego *Przyczynki do wyobrażenia o ciotach*]²

Druga córka mojej Frąsiowej, Marysia, tęga, krępa dziewucha, prawie ciągle się rano skarżyła, że ją mora co raz dusi. Jednego razu, a było to przed miesiącem może, ocuciła w nocy, tak ją mora dusiła. Patrzy, a tu Frącek z Chartowa parobek siedział na niej, a kiedy widział, że ocuciła, zesunął się w nogi, a stamtąd pod łóżko i nareszcie zniknął. Marysia rano opowiedziała o tem matce, matka mnie; a skoro nazajutrz Frącek z Chartowa przechodził do kuźni na Malte, zawołała go Marysia do izby, dokąd przyszedł Frącek wraz z bratem Marysi, Antkiem, także parobkiem z Chartowa. Tu Marysia poczęstowała Frącka dobrą wódką i rzekła: „Masz, Frącek,

¹ [Rkp. Klepaczewskiego, teka 37, sygn. 1327, k. 16.]

² [[Rkp. podpisany: „T. Klepaczewski, z Malty 4.VI.81”, teka 37, sygn. 1328, k. 11a.]

pij – a przecie mnie tak nie męcz w nocy, bom ci przecie nic nie przeszkórzyla!”. Frącek wypił, uśmiechnął się, otarł głowę i poszedł sobie. Odtąd już mora nie dusiła Marysi. Więc Frącek niby się przyznał, że jest morarem i że Marysię dusił? – zapytałem Frąsiowej. A jakże, proszę W[ielmożnego] Pana! Przecie on ta nie będzie się zapierał, kiedy go Marysia widziała, jak na niej siedział i skrył się zaś pod łóżko, a on też zwoboczył, że go Marysia dojrzała!... Hale, wej!

[Pozostałe materiały dotyczące wierzeń]

Anegdota z Czeszewa¹

Ksiądz jeden młody spotkał z rana ciotę, która nie miała wróżyć. Nie mając wtedy czasu, zamówił się do niej na wieczór. Wieczorem tedy przyszedł do jej chaty wraz z organistą, który miał bat za nadrą. Wszedł do izby, a organiście kazał czekać przede drzwiami. Poczem zapytał jej, wiele ona ma diabłów, a gdy baba odrzekła, że trzech, zaczął jej wybijać z głowy ciotostwo i nawracać na prawdziwą wiarę, lecz widząc, że to idzie oporem, zapytał, gdzie się owe diabły znajdują, w którym miejscu u niej siedzą. Ciota rozgniewana, sądząc, że z niej żartuje, pokazała na swój tyłek, mówiąc: oto ich mam w d..., na co odpowie ksiądz, wołając organistę z batem: no kiedy tak, to ja ich tu zaraz wypędzę i nuże smagać babę, kazał jej dobrze skórę przetrzepać.

[Kórnik]²

Rękopism pisany między r. 1780 a 1783 (podający także zdarzenia z czarownicą na Czerwonej Rusi zaszłe), zawiera w sobie niektóre historyczne ułamki, wiersze małej wartości, tę wiadomość, jak równie o spaleniu w r. 1762 czarownicy, które w przekładzie z łacińskiego poniżej dołączam (obacz: Lud ser. XV str. 248 nr 57). Co do zdarzenia przytoczonego, tak autor tego rękopismu mówi: „Ś. p. nieboszczyk, mój ojciec słyszał to od ojca swego, a mego ś. p. dziada, iż nie raz o tém mówiąc, dziwił się, że sejm (w r. 1776) zabronił palenia czarownic, kiedy takie wszeteczności popełniają”.

¹ [Rkp. terenowy Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 78. Z boku karty jeszcze notatka Kolberga: „Łekno”.]

² [Rkp. Kolberga, teka 8, sygn. 1160, k. 327. Zgodnie z odesłaniem Kolberga jest to odpis z pracy K. W. Wójcickiego *Zarysy domowe* T. III, Warszawa 1842, tam na s. 137–138, w przypisie zamieszczony fragment; informacje w powyższym tekście, podane w nawiasie pochodzą od Kolberga.]

W Kurniku w W. Ks. Poznańskim żyje dotąd (piszę w r. 1835) kat stary, który zachował wszystkie narzędzia do męczenia i palenia czarownic? „Dawniej (mówił on) to człek się zawsze domacał prawdy. Jeżeli był jaki człowiek twardy, albo czarownica co nie chciała się zaraz przyznać, to za drugim lub trzecim razem na męce, wszystkiego się dowiedziała. Bywało, pałę czarownicę, to aż grad bije na jej krzyki; a teraz psuja bydło, sprowadzają szkodne grady i bez kary im to uchodzi.”

[Kozmin]¹

Zamek w Kozminie złożony jest z trzech części, które niewątpliwie nie w jednym czasie wzniesione zostały. Narożna wieża zdaje się być najdawniejszą; jest ona może dziełem Borkowiczów, żyjących za panowania Kazimierza Wielkiego i odnosi się do wieku, w którym tyle murowanych warowni w kraju naszym stanęło. Od tej wieży, jak wielu mieszkańców Kozmina twierdzi, ma być podziemny ganek, prowadzący Czarnego Sadu, wioski o pół mili od Kozmina położonej; tam ów ganek wychodzić ma na pagórek zwany łysa góra, na którą czarownice dawniej uczęszczać miały.

Wspomnieć nam tu należy, że w drugiej połowie XVII wieku, zagęściły się były w tej okolicy czarownice, które magistrat Kozmina karcić nie omieszczał. Księgi miejscowe następujących w tym przedmiocie udzielają wiadomości, które my dla uzupełnienia opisu Kozmina tu umieszczamy.

Istotnie, w czasach dawniejszych zachodziły w Kozminie rozmaite zdarzenia z czarownicami. W ogóle kary na czarownice były takie, że je pławiono w stawach i palono na stosach. Tak, razu pewnego sprzedawała pewna niewiasta, która miała być czarownicą, śledzie, gdy druga od niej śledzia jednego kupiła i zjadła, twierdziła, iż razem z tym zjadła czary. Przejęta nienawiścią, poszła do ówczesnych wójtów miejskich na ratusz z tém uzaleniem i prosiła, aby na czarownicę sprawiedliwość wymierzona została. Ci zgromadzeni, wszyscy razem jednozgodnie zdecydowali, aby czarownica na stosie została spalona. Nastąpił wymiar kary, gdzie ułożywszy stos za miastem na błoniach pod szubienicą, niedaleko traktu poznańskiego, włożono czarownicę w beczkę, wywieziono ją z miasta i na stos podpalony włożono. Tu po zapaleniu już beczki, wydobyła się z niej czarownica i zalała stos cały wytryskując z beczki wodą. Wójtowie miejsca widząc, iż ich zamiar się nie spełnił, kazali drugi raz większą ilość drzewa włożyć, którą znowu tym samym sposobem zalała. Aż dopiero trzecią ilość jeszcze większą włożywszy, zadość uczynili wydanemu dekretowi i czarownica na trzecim stosie się spaliła.

¹ [Rkp. Kolberga, teka 8, sygn. 1160, k. 335. Zgodnie z odesłaniem Kolberga jest to odpis z pracy E. Raczyńskiego zob. *Wspomnienie z Wielkopolski*, T. 2, Poznań 1843, s. 279–281. W rkp. także odesłania do opisów Kozmina w serii X i XV *Ludu*, zob. DWOK. T. 10, s. 130–131 i 377 oraz T. 15 s. 241 i nast.]

Z biegiem czasu rozmnożyło się w Koźminie prześladowanie winnych i niewinnych niewiast tak, iż małe między sobą nieporozumienia stawały się powodem prześladowania i wkrótce większa część niewiast w Koźminie została w porozumieniu być ciotami i czarownicami. Wójtowie miasta, troskliwi o dobro jego, robili doświadczenia, aby się przekonać, która istotnie jest czarownicą. Do tego użyto pławienia (jak wszędzie indziej), tak się przekonano, iż ta niewiasta, która wkrótce utonęła, wolną była od tego zarzutu, tę zaś, która przez pięć lub sześć godzin pływała, uznano za istotną czarownicę i wtenczas chyba za szczególnymi staraniami od kary (ognia) uwolnioną została.

Pewnego razu tańcząc pewna niewiasta z mężczyzną, dała mu jabłko do zjedzenia. Przypadek zdarzył się, iż człowiek ten zjadłszy jabłko, dostał wielkich konwulsji i cierpiąc je czas niejakiś, na ostatek umarł. Porozumienie zaraz padło, iż niewiasta ta była czarownicą i familija zmarłego, bez zezwolenia nawet wójtów związawszy ją w nocy, utopiła w jednym ze stawów koźmińskich. Winowajcy uszli kary za ten występpek, owszem, czyn ich był pochwalony.

Inna niewiasta, lubiąca samotność, nie obcowała z nikim i często nawet, dla uniknienia obcowania z innymi, ukrywała się po lasach i borach. To jej życie zwróciło powszechną na nią uwagę i stało się powodem, iż złapałszy ją ludzie, bez najmniejszego dowodu twierdzili, iż jest czarownicą i że spalić ją potrzeba. Wójci miejscy trzymając się wyrazów Pisma Świętego: „Niech złe z pośrodku nas wyrzucone będzie” – chętnie na spalenie jęj pozwolili. Zapakowawszy ją przeto zwyczajem powszechnym w beczkę, wkrótce zobaczyli iż kruk przeleciawszy, siadł na tę beczkę i tak długo nie dał się z nięj nikomu odstraszyć ani złapać, dopóki beczka z mniemaną winowajczynią na stosie nie spaliła się; potem dopiero uleciawszy w powietrze, znikł z oczu przytomnych.

(Z rękopismu w Koźminie zachowanego.)

Dobrzyca, Targoszyce¹

Mora, zmora, dusi ludzi.

U Libelta, Czeszewo²

Nad brzegami Warty w gaju dębowym stała świątynia Dziewanny, bogini lasów i zwierząt, więc i myślistwa. Świątynia Nii w Gnieźnie na 1 z 7-miu pagórków; była to bogini piekieł i opiekunka umarłych.

¹ [Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 92.]

² [Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 68.]

Dębicz, Środa¹

Nie patrz na tego, kogo kropią święconą wodą gdy wypędzają zeń diabła, bo w ciebie może wlecieć.

od Szamotuł i Wroniek²

Siejąc proso, ażeby wróble go nie jadły, należy siać do dnia, póki śpią ptaki nago i milcząco, a na każdym rogu swego stają, trzeba wziąć garstkę ziemi i rzucić za siebie, nie oglądając się. Wówczas wróble nie przylecą.

Bydgoszcz, Gniezno³

Barwinek, odwar z niego daje się temu, kogo się chce oczarować, czyli komu chce się uczyścić.

Pieńczykowo, Miłosław⁴

Mówią, że Niemiec pochodzi z połączenia wałacha z diablicą.

[Cuda]⁵

Idący z Wodnej ulicy na Rynek miał domy Sypniewskiego i Powelskiego po lewej ręce; pierwszy z nich, a drugi od rogu, już zniknął z tego świata jako samoistna jednostka, a raczej stanowi część tej oto kamienicy w stylu dziwaczno-rokokowym przed kilkunastu laty wystawionej na miejscu bardzo starego narożnego domu Anów (dziś Szumanów). Dom ten miał także, jak sobie przypominam swoją historyczną chwilę. Otóż w roku 49-tym czy 50-tym (recte w r. 1867), po bardzo gwałtownym deszczu, zrobiła się na jego spłaszczonym rogu, ściekiem farby, wielka ciemna plama, która wieczorem oświetlona będącą u góry latarnią, mogła mieć do krzyża zamazanego pewne podobieństwo. Wpadło to najpierw w oczy niewątpliwie jakiejś pobożnej babince i zdało jej się być cudem. Stała patrząc ze skruchością; przyszła druga i trzecia, zaczęli się koło nich ludzie gromadzić, powstały tłumy, dziwy i krzyki, że się Pan Jezus objawił na murze. Widziano cierniową koronę, oczy, twarz całą, ręce, nogi, a nawet i gwoździe. Tłumy musiała nareszcie policja rozpedzić, bo zawaliły cały koniec Wodnej i Je-

¹ [Rkp. terenowy Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 101.]

² [Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1327, k. 60.]

³ [Rkp. terenowy Kolberga, teka 6, sygn. 1146, k. 10.]

⁴ [Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1327, k. 73.]

⁵ [Rkp. Kolberga, teka 8, sygn. 1160, k. 333. Zgodnie z notą Kolberga jest to odpis z „Dziennika Poznańskiego” R. 30: 1888 nr 18, tam w felietonie *Przechadzki po mieście* zamieszczony fragment. Informacje w powyższym tekście, podane w nawiasie pochodzą od Kolberga.]

zuickiej ulicy, ale ponieważ wieść rozeszła się po całym mieście i populus był rozciekawiony, przeto powtarzały się dziwy, zbiegowiska i harce z policją przez kilkanaście wieczorów, dopóki swej plamy nie zamalowano. Podobne oszołomienie gawiedzi zdarzyło się widzieć już przedtém na inném miejscu w Poznaniu. Rok 1831, podczas trwającej jeszcze rewolucji w Królestwie, przechodził jakiś ktoś przez Nowy Rynek, a spojrzawszy przypadkiem na krzyż u szczytu farnej wieży, uwidział sobie, że ów krzyż się obrócił. Za jego przykładem stanęli inni, którym spostrzeżenia swego udzielił; każdy potwierdził i każdy się dziwił. Wnet Nowy Rynek napełnił się ludźmi, a w mniemanym zwrocie krzyża ku Warszawie upatrywano cud i przepowiednię szczęśliwej wojny dla naszych.

OPOWIEŚCI LUDOWE. ANEGDOTA

Chłop ministrem¹

Razu jednego było królewskie polowanie. I byli rozdzieleni na dwa oddziały. W tem zginął król. Jedni myśleli, że tam jest, a drudzy myśleli, że tam jest. Potem król słyszał głos rąbania drzewa i poszedł za głosem i doszedł do chłopca, który szykował sobie drzewo na wóz i mówi do niego: gdzie ty to drzewo powieziesz? A chłop powiada: do Warszawy. Król się pyta: co za to dostanie? Trzy złote. A król powiada: ja ci dam talara, a nie bierz drzewa, tylko zawieś mnie. A chłop: ja swojej ciężki pracy w ludzki śmiech nie dam. I nakład drzewa, zrobił trochę miejsca w środku i powiada: siadaj łyku! I siadł król, a sám (chłop) szedł pieszo. I gdy jechał przez wodę, stanął, a koń się wysusiał. A ón (chłop) powiada: mój koń to taki głupi jak polski król. A król pyta się: czemu? Bo tam gdzie jest dość wody, to on siasiá jeszcze więcej, a żeby nasiusiá na suche miejsce, to by urosła trawa. A czemu też król taki głupi? Anu, bo nie zrobi ministra z chłopca, żeby go wydzwignął z biędzy, tylko ślachcica bogatego pana, co ma dość, to mu król jeszcze więcej daje. Potem, gdy przyjechali do Warszawy, król poszedł do domu, a chłop pojechał z drzewem na rynek i król wysłał służącego po tego chłopca, aby go przyprowadził. Wtem przychodzi chłop, a król go się pyta: kogo przywiózł? A on: bo ja wiem? Nu, łyka jakiegoś. A król powiada: to mnie żeś przywiózł, ale coś ty powiedział? A chłop mu na to: przecie jasny król wie, kiedy jechał. Anu, powiedziałeś, że nie zrobisz z chłopca ministra, więc ciebie zrobisz.

I kázali mu wszystkie jego rzeczy zrzucić i ładnie się wykąpać i włosy mu uszykowali po ministrowsku. I jak się już ubrał, to zaś ukleknął i król mu włożył rękę na głowę i powiada: to teraz bedziesz minister i ślachcic. A wtem on pierdnął, a król na niego zaczął się gniewać, że takie świnstwo w pokoju robi. A ón powiada: przepraszám nájasniejszego króla, bo kiedy głową ma rządzić już ślachcic, to chłop niechaj przód d...ą wyleci. I wszyscy się śmiali i uznali go, że on jest mądry i był ministrem.²

¹ [Rkp. nieznanego autora, teka 8, sygn. 1161, k. 250. W rękopisie liczne, niekonsekwentne próby ugiarowania tekstu oraz nieliczne poprawki Kolberga. Rękopis przygotowany przez Kolberga do druku.]

² [W rkp. jeszcze na końcu przekreślone zdanie: „Potem pojechał też po swoją żonę”.]

od Pyzdr, Wrześni¹

Wierny owczarz

Jeden pon miał bardzo wiernego owczarza, co nigdy nie skłamał przed nim. Ten pon miał gości i powiada, że ma bardzo wiernego owczarza. Ci goście: on jednak przed panem raz skłamię. Nie, ón nie skłamię, bo ani raz nie skłamał. Tak wysłał jeden pan z tych gości, córkę swoją do tego owczarza. Ona mówi: dobry wieczór owczarzu (jak przyszła do niego) – a ón: dobry wieczór pani. Dłuży się pewnie czas tak tutaj owczarzowi samemu. Nie dłuży mi się, bo ja już tego zwyczajny, zawdy jeno sam jesdem. Tak idą owce do szkody. On idzie za owcami, tak i óna też idzie za nim i gada do niego rozmowę, zabawia go i usiadła kole niego, a ón sobie stanął, podpar się na kij (jak to owcarze stają). Tak z tych mowów przyszło do więcy uczynków, bo go podrząźniła². Wtenczas żądała z jego trzody tego czarnego baranka, a ón ij chciał dać białą owcę nieznaczną, a óna koniecznie tego czarnego. Tak złapał tego czarnego i dał ij. Ona posła sobie z tym baranem do domu. On zdjął czapkę z głowy i postawił bez trzy zagony od siebie na kij. I mówi do tej czapki: dobry wieczór panu. I sam odpowiada (niży od czapki): dobry wieczór owczarzu. Cóż ta słyhać nowego na polu? – Żle, niedobrze (odpowiada owczarz do tej czapki, bo się chciał nauczyć kłamać), oto wilk wleciał między owce i uzion czarnego baranka. Nie owczarzu, tak bydź nie może, to by inną był trafił, nie tego czarnego, to źle, niedobrze. Tak wzion znowu owczarz te czapkę i postawił bez dwa zągony od siebie. Tak leciał pies i rozpłoszył mi te owce i zginął mi ten czarny baranek. Nie owczarzu, tak bydź nie może, to by inną była zginęła, to źle, niedobrze. Tak postawił te czapkę bez zągon jeden od siebie.

[...]

Dobry wieczór owczarzu. Dobry wieczór panie. Cóż ta słyhać nowego, owczarzu na polu? Żle, niedobrze, panie. Przecie zawdy owczarzu było dobrze, a dziśby miało być źle! Szła taka szelma, mówi owczarz, pociągła mnie do złych rzeczy i dałem ji czarnego baranka. Dobrześ zrobił owczarzu.

Teraz pędzi do dom (ón się już nauczył na polu). Powychodzili wszyscy

¹ [[Rkp. terenowy i czystopis Kolberga, teka 8, sygn. 1161, k. 240; tam pierwotnie lokalizacja: „od Poznania (Górczym)”, przekreślona przez Kolberga. Zapis terenowy do słów: „bez zągon jeden od siebie”; dalej tekst zredagowany przez Kolberga na podstawie skreślonego zapisu terenowego, powyżej karta odcięta. Wariant tej opowieści zob. *Kaliskie i Sieradzkie* (DWOK T. 46) s. 524–526.]

² [W rkp. po tych słowach jeszcze przekreślony tekst: „Jak stojał pole nij, patrzy ciągiem na dół. Ona mówi: czemu wy owczarzu też na mnie nie patrzycie, jeno się nie wstydyć. Wejrzzał na nią i ochota go wziena, i bez zagon ją zaraz przewrócił i z nią pofiglował.”]

panowie, a ta panna z tym czarnym barankiem jest w pokoju. Tak wyszedł pan jego naprzeciw onemu owczarzowi. Owczarz: dobry wieczór panu. Dobry wieczór owczarzu. Cóż tu słyhać nowego na polu, owczarzu? Żle, niedobrze panie. A czemuż to? Zawdy było dobrze, a dziś źle? Szła taka szelma, pociągnęła mnie do złych rzeczy, ją ji dałem tego czarnego baranka. Dobrześ zrobił owczarzu.

Tak dostępuje do niego ten ojciec tej panny: kiedy ją szelmą robisz, więc ją sobie weźmiesz, coś z nią miał do czynienia. Wierny był i powiedział prawdę i za prawdę dostał pannę.

Przemęt (Priemtsdorf)¹

Król, ksiądz, i młynarz

W jednej wsi bół ksiądz przeór, chtóry żył bez chłopotu. Tak sobie dał tablice wymalować i złotem literami wypisać, że „ksiądz przeór żyje bez chłopotu”.

Jednego razu przejeżdża tamtędy król i czyta na ty tablicy te wyrazy. Tak sobie pomyślał: cóż to? Ksiądz przeor żyje bez chłopotu, a ja jezdem król, a mám wielgi chłopot. Zawołał tego księdza do siebie i powiada: co to tu napisano na tej tablicy? No, tak jest, jaśnie królu. No dobrze, jak tu będe przejeżdżał jeszcze ráz, to mi powiesz: wiele gwiaz(d) ná niebie? Jaki świat szeroki? I co ja myślę? Te trzy rzeczy.

Tak ten ksiądz przeór, co ni miał chłopotu, w okropny wtedy chłopot upadł. Myślał sobie: jak ja to sie wytłomacze temu królowi? Ale bół tam mynarz w tej wsi, dosyć bogaty, tak ón ta coraz u tego księdza często przebywał. A ksiądz barzo był smutny. Mynarz go sie pyta: co ksiądz przeór taki smutny, dziwny, choc chłopotu ni ma. A ksiądz: eh cóż, kiedy mi majster nie poradzi, w tym moim smutku, bo sie i chłopot znalazł. A mynarz powiada: chto wie? Może i poradze, a jaki to chłopot jes? Ksiądz odpowiada: tu przejeżdżał król wczorajszego dnia i czytał na tablicy, że ksiądz przeór żyje bez chłopotu, więc mówił: to ja, choć jezdem król, a mám wielgi chłopot, á ón jes tylko ksiądz i żyłby bez chłopotu! To też nádał mi taką karę, takie pytanie, że: wiele jes gwiaz(d) na niebie? Jaki świat szeroki? I co ón (król) myśli? Tak ten mynarz powiada: mały chłopot jes, ja wtem poradze; kiedy tu ten król bedzie miał przejeżdżać, to ja tu przyjde i ubiere sie w księżę rzeczy, a ksiądz przeór nie potrzebuje sie na świat pokazywać w ten dzień.

Wzión mynarz wielki papiór, wzión duzo śpilek i pożygał ten papiór, że wiecy nidz prawie nie było, tylko same dziurki. Jak król miał przyjechać, tak ten mynarz w ten dzień poszed do księdza, ubrał sie w księżę rzeczy i czekał za nim. Król przyjechał i posłał po księdza. Tak ten mynarz

¹[Rkp. Kolberga, teka 8, sygn. 1161, k. 242; w rkp. pierwotnie lokalizacja: „Wschowa, przekreślona. Rękopis przygotowany przez Kolberga do druku.]

przebrany za księdza wzioł laske i ten pożgany papiór do kieszeni i przyszed przed króla. Król najprzód sie zapyta: wiela gwioz na niebie? A ten mynarz otwija papiór i daje mu i káže mu rachować i mówi: król jes jako słońce, a słońce zbiéra gwiozdy naokoło nie rachując ich. Król ten patrzy, niepodobno rachować i powiadá: a chtóz to w stanie porachować, juźci-ć tyła musi być tych gwiaz. Teraz ten król sie pyta: jaki świat szeroki? A ón mynarz mu utknoł laske na pośrodku drogi przy samym królu i káže mu mierzyć od ty laski na te strone, na te strone, i na chtórą mu się podoba, od środka, że zawsze koło króla środek świata. Król powiadá: a chtóz teraz jest w stanie rozmierzyć? Toć musi być prawda, że tu gdzie já, jes środek świata. A teraz pyta sie król: powiedz, co ja myślę? A ten mynarz powiadá: jaśnie król myśli, że já jezdem ksiądz przeór, a ja jezdem mynarz. A to co innego, powiadá król.

I utenczas ksiądz przeór wygrał, bo mu mynarz dopomóg i pozbył mu chłopotu. Tak ten król powiadá: kiedy ksiądz przeór może żyć bez chłopotu, dzięki mynarzowi, to teraz by i ja chciał żyć bez chłopotu; to téż mynarza wezwe do siebie, do swego boku, bo ón widzę dobry do odpędzania chłopotów.

[Poznańskie]¹

Ekonom z furą pszenicy zajechał do gościńca. Prosi gościnnego, że chciałby z jego żoną spać i da mu furę pszenicy. Gościny pozwolił. Spał koło niej ekonom, a gościny obok, na kuferku. Ile razy się w nocy ekonom do niej chce brać, to gościny mówi: śpij, a nie ruchaj! I tak przeszło, aż do dnia. Na drugi dzień wychodzi zafrasowany ekonom do stajni i powiadá, że przegrał furę pszenicy. Maciek furman powiadá, że na to poradzi i wyjechał przed karczmę z workami pszenicy, a jeden ułożył na przodku woza. Gościny zbliża się i chce brać, ale wprzody wacha tą pszenicę czy nie stęchła, a Maciek do niego: śpij, nie wuchaj! (wączaj) i nie dał mu pszenicy.

Anegdota²

Wieszaj panie Jakubie

W Kiszkwie był sąd. Ktoś z okolicy zawinił i sąd ten skarał go na śmierć przez powieszenie. Lecz gdy dziewczka jaka zarzuci na niego chustkę, wówczas wolny będzie. Otóż jeden delikatniś, widząc szkaradną kobietę, która mu rzuciła chustkę, zawołał na kata: „wieszaj panie Jakubie”.

¹ [Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1330, k. 8.]

² [Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/II, k. 45.]

ZAGADKI ¹

Stoi dąb na środku wsi,
a na każdy podwórtek (podwórzec) gałąź wisi.

Morownica

Słońce albo Księżyc.

Stoi łąch na górach,
rozczapierza ręce – ku Bożej męce.

Wietrzny młyn v. wiatrok.

Stoi panna na wrotach,
w dziesiąci kabátach.

Cebula.

Jest to zwierzę,
ma sztyry nogi i pierze.

Łózko.

Całki las zmok(ł),
a cztery gałunzki nie.

Krowa (bo ona sama zmoknie, a 4 dydki (cycki) nie).

Kiedy zając ma największy strach?

Jak ucieknie do lasa po wystrzale strzelców i w kierzki się schowa –
bo wtedy dopiero zaczyna strach jego się zmniejszać.

Która owca najwyższa między stadem?

Czarna, bo ją wśród białych najdalej widać.

Wiele owca usra bobków z fury siana?

Żadnego, bo przecie ona nie wlezie na furę.

Orałem pługiem z trzema sochami,
miał jedną dziurę między nogami!

Myśnica v. miśnica (sprzęt drewniany na trzech nogach do umywania talerzy).

¹ [Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1330, k. 1.]

Miałem konia siwego, bez ucha żadnego;
jedno nożem urznięte, drugie kosą ucięte.

Ławka bednarza lub stelmacha od strugania klepków v. klapków.

Miał dwie dziury w nosie,
wucha (wącha), co mu zdrowie zniesie.

Gwóźdź żelazny w tej ławce od strugania.

Miał ogon długawy i trochę białawy.

Deptarz przy tej ławce, co się przytrzymuje, kiedy się struże.

Miał kopyta białe, ale, że bardzo małe.

Nogi u tej ławki.

Był kuty podkowami żelaznymi
i g(w)óździami drewnianymi.

Strug, t. j. narzędzie którym się struże przy tej ławce.

Miał grzybę (grzywę) rzadkawą
i po trosze siwąwą.

Jest to grzywię pałkowate, u wierzchu tej ławki.

Miał oczy na wierzku,
a był całki bez sierzku (sierści).

Jest to dziura, gdzie główka od tej ławki stoi.

Miał dwa zęby na przodku,
jedną dziurę na zadku.

Jest to część przy główce u tej ławki, do przytrzymywania struganego drzewa.

Stoi panna w sklepie, dydki sobie klepie.

Masło w kierzni.

7 dni w tygodniu – czemu 6?

4 u małego – czemu 3?

Na wierzchu zapieczętowane,

pod spodkiem wywiercone – czemu tak?

Kawaler chcąc się z panną żenić, posłał jej 7 jabłek przez posłańca i o 7 jabłkach napisał w liście, lecz posłaniec zjadł jedno w drodze i odniósł tylko 6, zaś posłał jej zająca z 4 nogami, a posłaniec urwał w drodze jedną nogę i oddał go tylko z 3 nogami. W końcu posłał sądeczek z winem, a poseł wywiercił w nim dziurę i wypił wino, a oddał go próżnym, choć zaszpuntowanym. Panna tę zagadkę kawalerowi napisała do odgadnienia, za cenę swej ręki. Nie odgadł jej, więc ręki nie otrzymał.

Jedno tfu, a drugie plu!
Trzecie chy, a czwarte wu!
A w ostatku wszystko fiu!

Ziemia, woda i ogień i czwarte powietrze,
a wszystko w niwecz pójdzie, gdy Bóg áswiat w proch zetrze.

Przyleciały dzikie gęsi, a swojska gęś siedziała na gnoju i powiada, że:
leci stado dzikich gęsi, a dzikie odpowiedziały, że: gdyby było jeszcze raz
tyle i pół tyle i ćwierć tyle i jeszcze óna sama, to by było rychtyk sto.

Gęś.

Śmigel

Jedzie nie wozem, kręci dyszłem, smaga nie biczem, skubie nie pierze,
rzucá nie koście.

Ryba.

Gounili się ráz sterech braci i jak sie gounią, tak się gounią, a dogónić
sie ni mogą.

Koła u wozu.

Kościan

Dwa ślipiaki, dwa źgajaki, jedne zamachaje, sztyry kopytaje.

Wół.

Zagadki z „Pisma dla Ludu Polskiego”¹

Niziuśkie, wążiuśkie, ale gdyby wstało,
do nieba by dostało.

Droga lub ścieżka.

Cóż to jest: czego Pan Bóg nie widzi nigdy,
cesarze i króle rzadko, panowie częściej,
a chłop prawie zawsze widzi.

Równy, równego.

Pojechał chłop na targ i kupił konia, ale bez ogona;
lecz gdy przyjechał do dom, przyprawił mu ogon.

Igła z nicią.

W czerwieni się narodziło, w zieleni się nachodziło,
a w bieli je ścięto i do grobu wzięto.
(vel. przyszed czas, było ścięte i do grobu wzięte.)

Żyto.

¹ [Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1330, k. 2; jest to odpis z „Pisma dla Ludu Polskiego” R. 1: 1845, z. 5, s. 168, z. 6, s. 188, z. 7/8, s. 244, z. 9/10, s. 290.]

We dnie spało, nie leżało, wieczór całą ziemię obieżało i obsiało;
rano wstawszy, co zasiało, pozbierało.

Rosa i słońce.

Jedzie nie wszem, śmiga nie biczem, łowi nie zwierza,
jé nie mięso, a rzuca nie kości.

Rybak.

Cztery nogi mam i pierze,
chociem nie ptak ani zwierzę.

Łózko.

Stoi słup, na nim trup,
chciałbym przysiąc, że w nim tysięcy.

Makówka.

Kulają się goście, po lipowym moście,
do glinianego dwora.

Trzebić groch do garnka.

Maluśkie, czarnińskie, przy ziemi go nie znać, nie dá się okiełznać.

Pchła.

Po śmierci, ciele było w kościele.

Jałowicze buty.

Mniejsze jak kot, kiedy leży,
większe jak koń, kiedy bieży.

Siodło.

Co jest najstarsze u woza?

Buks, bo ma wąsy.

Bez czego cieśla nie może postawić budynku?

Bez sęka.

Bez czego chłop nie zwiezie zboża do stodoły?

Bez czego oracz nie zorze zagona?
(przy dostatecznym porządku)
Jakiego drzewa najwięcej w lesie?
Która owca największa w trzodzie?¹

¹ [W rkp. przy trzech ostatnich zagadkach notatka Kolberga: „Nie ma rozwiązania”. Te trzy ostatnie zagadki powtórzone w rkp. Kolberga, teka 37, sygn.. 1330, k. 6, z lokalizacją: „Pałuki”.]

Pod Kościanem, Gostyniem i Krotoszyńnem opowiadają [za]gadkę¹:

Przyjechał ślachcic do panny w komplementa. Pannie się on podobał, lecz rodzice wydać ją za niego nie chcieli. Umówił się więc z nią i wykradł ją, powiedziawszy do niej te słowa: „Stoi burza za borem, jak te ptaszki zaśpiewają, co rogowe dziobki mają, czy będzie (wtedy) deszcz, czy nie będzie deszcz?” Panna na to odpowiedziała: „Jak się dąb z lipą obali, to będzie deszcz.”

Znaczyło to zapytanie iż: „Stoi powóz za dworem, jak ci stróże zagwizdają w rogi, czy pojedziesz ze mną, czy nie?” Odpowiedź panny: „Jak ojciec z matką pójdą, to z tobą umknę.”

od Kościana²

Był to róz jeden szewc, który chodził kole Bożej męki (figury) z domu swego do miasta. Przychodzi on do Bożej męki i zawsze się kole niej modli. A był biedny szewc i prosi, żeby mu Pan Bóg dał 99 talarów, ale jak będzie spełna sto, to nie weźmie. Więc też mu róz dał Pan Bóg 99 talarów, że jeden chłop położył te talary kole Bożej męki. Szewc, jak przechodził, widzi, że tam leży trzos, poczón rachować i znalazł 99 talarów. Ten człowiek, który je tam położył, poczón tego szewca gónić, a szewc mu nie chciał oddać, bo powiedział, że mu Pan Bóg dał.

Przygotowanie do rozwiązania. Szewc ten, to był mularz, a te 99 talarów, to były cegły, jak na wozie leżały. Więc mularz wzión je i wmurował, a jeszcze dziura była wielga w murze. A ten człowiek (pan?), co to murował, pyta się: gdzie się te 99 cegieł podziały? A mularz powie, że się zamurowało i jesczek dziury są, bo ich nikt nie zamuruje i nie potrafi. (Kto tę historię chce gadać, niech zada drugim, żeby zgadywali, co do czego się tyczy) – dodał opowiadający.

Rozwiązanie. Jest to wóz z kołami. A mur to wóz. Dziury były w kołach wozu pomiędzy szprychami, szpicami, bo tych nikt nie zamuruje. A ten pan (?) i mularz, to oznaczały we wozie kłonicę. Boża męka był dyszel.

¹ [Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1330, k. 2. U dołu karty przypis Kolberga: „Tu opowiadający (pod Kościanem) dodał: Jak ja zadaję, jest to zagadka, chto chce niech gaudá (gada) ouz (aż) zgadnie.” Ponadto w rkp. odesłanie do cz. IV *Krakowskiego* (zob. DWOK T. 8) nr 87.]

² [Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1330, k. 2. Pod tekstem odesłanie Kolberga do T. 10 s. 14, z notą: „tu mowa o 99 wiatrakach”.]

PRZYSŁOWIA

Z Krotoszyńskiego¹

Bóg najlepszy gospodarz.
Kto żyje w nadziei, ten umiera w głodzie.
Kiedy próżniaki śpią, to orz głęboko ziemię, a będziesz miał zboże i dla siebie i na sprzedaż.
Wtedy siano grabią, kiedy słońce świeci.
Drzeć łyka, kiedy się dadzą.
Zły ten ptak, który zdobycz ze szpony wypuszcza.
Uciekaj od zabaw, a będą cię (one) gonić.
Pilnej prządce nie zabraknie koszuli.
Jeśli chcesz dobrze sprawić interes, sam idź; jeśli chcesz źle, poślej kogo innego.
Pańskie oko konia tuczy.
Brak starania więcej nam szkodzi niż brak nauki.
Nie doglądać czeladzi, jest otwierać im własny worek.
Kto kogo szczyptą, tego diabeł całą garścią (kto o kim źle mówi).
Śmierć i żona jest od Boga przeznaczona.

Morownica²

Gdzie rodzą góry, w stodole dziury.
Gdzie rodzą doły, pełne stodoły.
Co się prędko roznieci, nie długo świeci.
Co mom w pysku, to mom w zysku.

Kościan³

Kto mieszka przy Obrze, ten ma się dobrze.
Kto mieszka nad Obrą doi krówkę dobrą.
Ciapu groch, ciapu kapusta (mieszanina).
Kto kulawy, to go w piątek będą palić.

[Kościan, Ostrzeszów]⁴

Kiedy się za broną kurzy to się zboże burzy.
Wszystkie rozumy pojadł, a (na) swoim się udawił (v. udławił).

¹ [Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1329, k. 4.]

² [Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1329, k. 5 i 7.]

³ [Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1329, k. 7.]

⁴ [Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1329, k. 7.]

Ostrzeszów, Pleszew¹

Usrał się Grzegół, a ty nam pierdól. (Kiedy jeden po drugim głupstwa gada.)

Haru, haru! Ni pieniędzy, ni targu. (Kiedy próżny hałas robią.)

Haru, haru! Ni pieniędzy, ni towaru. (Szukaj i hałasuj, a tu wszystko zginęło) v. (Gdy kto się krząta i pracuje nadzwyczajnie bez korzyści.)

Oborniki²

Gównu chłopu dać, a nie zegarek: (Ani się umywał do tego – niech mu się o tem ani marzy!) Oborniki

Pałuki³

Zgoda buduje, niezgoda rujnuje (na piniaczy po sądach).

Kto buduje ten ma wiórki, kto się prawuje, ma papiórki.

Czego skorupka za świeża nasiąknie, tém na zawsze trąci.

Kogo nieba skarać chciały, tego nauczycielem zrobiły.

[Poznańskie]⁴

Siedzi jak pies na płocie (o złym jeźdźcu).

Ominęły psa głuby (zawód w oczekiwaniu).

Gównu chłopu nie zégarek (ani się umywał do tego, niech mi się ani warzy).

Pychy na trzy sztychy (zarozumiały, a nie ma z czego).

Groszek to go żgá w nosek (v. groszek drapinosek).

Kapustka, nie gustka, kluseczki same idą z miseczki (gdy dziecko przebiera w jedzeniu).

Przyszedł na psa mróz (oberwał, przyszła kreska na Matyska).

Grać jak z deski (bez czucia na skrzypcach).

haru, haru, ni pieniędzy ni towaru (gdy kto się [...]⁵)

nicować (krytykować, rozprawiać, wyciągać, informować).

[Przysłowia bez noty lokalizacyjnej]⁶

Koń nie dba o świętki, byle nie wiedział, co piątki (posty).

Gdy ujedziesz milę – postój koniom chwilę,

gdy ujedziesz trzy – oczy koniom wytrzym,

gdy ujedziesz sześć – dajże już koniom jeść.

¹ [Rkp. Kolberga teka 37, sygn. 1329, k. 7.]

² [Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1329, k. 7.]

³ [Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1329, k. 15.]

⁴ [Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1326, k. 63.]

⁵ [Rękopis uszkodzony.]

⁶ [Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1330, k. 3.]

JĘZYK

Wyrażenia

Morownica¹

wolczak – wołek młody
kociou(ł), wstou(ł)²
wnet, dziś wnet obiad (rychło dali)
telko – tylko
beć – być
porumbał
gałuzka
włozuł

Środa³

wielgachny, wysolachny, długachny, dalechno

Z Pleszewskiego⁴

Kozak – chłopak, wisus.

***5

Samotuła, nazywa lud gminny chodzących od wsi do wsi za uproszeniem jałmużny, mianowicie dworskich, surdutowych, szukających służby, w innych okolicach dają im przydomek łata.

Kurka na buty, nazywają człowieka figlarza, psotnika, naśmiewającego się z pracowitych robotników, leniucha i niechętnego do pracy.

[h]ejna, ma znaczyć tam daleko

***6

¹ [Rkp. terenowy Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 72.]

² [Do obu wyrażen komentarz Kolberga: „ł jak u, wszędzie”.]

³ [Rkp. terenowy Kolberga, teka 6, sygn. 1145, k. 2.]

⁴ [Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 2a.]

⁵ [Rkp. nieznanego autora, teka 37, sygn. 1329, k. 1. Zob. T. 9 s. 50, tam „Skórka na buty”.]

⁶ [Rkp. terenowy Kolberga, teka 37, sygn. 1326, k. 63. Na odwrocie karty lokalizacja: Kiszkowo, KłECKO.]

Nasz Kozielski kapitan [...] – że mu trzeba doktora.
 jesta – jest (ku Szamotułom, Wronkom)
 nojść (ją nojdém) – znaleźć (Pozn.)

***¹

„uściwy” (mieszczanin), „opatrzny” (mieszczanin lub chłop), hołdernia do ryb.

[Zawody]²

Bugaj pod Miłosławiem: pomagier v. pomocnik, komornik, komornica, skotarz, fornal, służebnik i służebnica, owczarz, owczarek, wolarz (pasterz do wołów), rataj (oracz), porządkowuy, stróż, gorzelany, gorzelany, gorzelańczyk, kredencierz, włodarz, kredencierz, świniarek, ręczniak v. służący podręczny, od ręki, stajenny, ogrodowuy i ogrodowczyk, borowuy.

Nazwiska

[Nazwiska z różnych miejscowości spisane przez Kolberga]³

Bugaj pod Miłosławiem

Urbaniak, Szumigała, Napiérała, Dziąbera, Oberski, Kubacki, Linkowski, Skrzypczak, Diament, Michalak, Marciniak, Jószzak, Modrowski, Kuźniak, Trepczyński, Jankowiak, Sikora, Sypniewski, Pindraszak, Zajdowicz, Weroniczak, Michalski, Zawadzki, Zielinski, Pawłowski, Dopierała, Wojciechowski, Stasiński, Lusa, Lipert, Jóźwiak, Szudrowicz, Lewandowski, Różański, Woźniak, Pawlaczyc, Hujara, Walczak, Perkiwicz, Jadryczak, Krzysztofiak, Górny, Kaczmarek, Cieślaczyc, Staszkiwicz, Stachowiak, Cepel, Grzegorzewicz, Tomczak, Niciński, Dębiński, Śmiełowski, Szembrowicz, Błaszczak, Waliński, Kaźmierczak, Czarzyński, Żółciak, Śmiglewski, Kłosik, Szafranski, Orchowski, Sobczak, Letki, Staszak, Zmywajczyk, Rutkowski, Konieczko, Rewelski, Silski, Zajdowicz, Jankowski, Kosmowski, Krupa, Sobierajczyk, Szypperski, Jeziorowski, Knopiński, Włodarczak, Drecki, Promelski, Nowacki, Gniatowski, Lisiecki, Bartczak, Rękwicz, Sobkiewicz, Szwedka, Bednarowicz, Muszalski, Wiśniewski, Patrykowski, Krześniński, Mikołajewski, Grześkowiak, Fijałkowski, Strych, Paulak, Płócienniczak, Domżał, Rozumek, Drzewiecki, Zajączek, Zbierski, Kranc, Żołnierkiewicz, Ślachetka, Białecki, Furmaniak, Mądelak, Zabrzewski, Majewski, Franczak, Grębowicz, Kaźmierczak, Leżała, Sokołowski, Chlebowski, Wygoda.

¹ [Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1167, k. 3.]

² [Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1167, k. 3.]

³ [Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1167, k. 3–5.]

Kębłowo:

Wroniewicz, Muszalski, Jeziółkowski, Marciniak, Józwiak, Leszczyński, Andrzejczak, Kubiak, Krzyżaniak, Piczwajda, Lewandowski, Nowak, Krzemiński, Węgorek, Szuba, Tojak, Kubacki, Mafecki, Maćkowiak, Wróblewski, Herman, Banaszak, Tyran, Starański, Michalak, Kubiak, Antczak, Walczak, Kopacki, Kwiatkowski, Mikołajczak, Różański, Korek, Waligóra, Grześkowiak, Sroka, Dopierała, Szczepaniak, Pawlaczyk, Sobczak, Górny, Gabała, Stryszak, Pilarczyk, Marciniak, Rychlewski, Letki, Woźniak, Makowski, Przytułski, Wojciński, Śmiejak, Młotek, Skrzypczak, Hochman, Chleboś, Orzechowski, Kolecki, Miara, Kowalski, Martyszeuski, Ślaski, Waszak v. Owczarzak, Nowaczyk, Raczkowski, Szumigała, Najdowski, Byszewski, Matysiak, Kaźmierczak, Niezabitowski, Książkiewicz, Kłosik, Molaś, Graczyk, Połuniak, Klauza, Zgorecki, Drzażdżyński, Zbieczyński, Szcześniak, Pawlaczyk, Mańkowski, Śniegocki, Dziewiątkowski, Bartylak, Kowalewski, Jędraszewski, Olszewski, Niewiedzielski, Ryzler, Jankowski, Woźniak, Przytułski, Szymczak, Sobczak, Skotlewski.

Lipie:

Nowacki, Nowaczyk, Walczak, Błaszak, Górny, Sypniewski, Chojnacki, Gibowski, Hofman, Wyland, Nowakowski, Kocik, Butlak, Suchorski, Donaj, Winiewski, Koszewski, Ratajczak, Bartkowiak, Nowak, Szubarga, Reszka, Wątroba, Jankowiak, Szałapięta, Makowski, Błaszak, Grębowicz, Lesiński, Jakubczak, Banaszak, Jeziut, Durczak, Kuźniak, Staśkiewicz, Marczak, Marciniak, Rybak, Wróblewski, Cieślaczyk, Sawiński, Skrzypczak, Woźniak, Wojeński, Szumigała, Nowicki, Wawrzyński, Budaszewski, Chojnacki, Kościelniak, Zjała, Grześkowiak, Grzegorzewicz, Gorzelańczyk, Misiewicz, Pietrzykowski, Bukowski, Melewski, Pospieszny, Siankowski, Samsonowski, Najdowski, Odolanowski, Otoczka, Bielawa, Sawiński, Knopkiewicz, Grębowicz, Maciejewski, Urbaniak, Leżała, Marcinkiewicz, Cychner, Wiśniewski, Wiczorek, Jószcak.

Rudki:

Szymkowski, Borowiak, Szymański, Melewski, Gawarecki, Pawlak, Jakubczak v. Cichy, Modrzejewska, Pankowski, Wojciechowski, Walicki, Jankowiak, Zajdowicz, Wolek, Uklijewski, Kubiak, Kornacki, Kaźmierczak, Błaszak, Chylak, Bukowski, Warczyński, Rychliński, Kurzawa, Górny, Zgórecki, Fagas, Waliński, Dominiak, Wojciński, Kocik, Borowiak, Styszek, Spychaj, Jędraszak, Miara, Szcześniak, Refermat, Gozdziejewski, Bukowski, Modrzejewski, Graczyk, Kopczyński.

Bażantarnia:

Napieralski, Goszczyński, Zajdowicz.

Franulka:

Walczak, Antkowiak, Chylak, Leżała, Błaszak, Wróblewski, Mardas, Lipert, Kałużny, Kretkowski, Konieczny, Fabiszczak, Stefaniak, Strysek, Wojciński.

Gorzyce:

Stołowski, Wiśniewski, Świerkowski, Braciak, Szczepański, Marcinkiewicz, Kamieński, Nowicki, Pietraszak, Ławniczak, Kołtuniak, Walczak, Bałazyk, Wachowiak, Nowaczyk, Izydorski, Purul, Łyskawa, Kosmowski, Kotkowski, Bączkowski, Masłowski, Samowski, Rzepka, Grunwald, Sikora.

Brzecza:

Szymański, Skrzypczak, Łuczak, Czerwiński, Łamek, Rewelski.

Mościska:

Nowak, Gibowski, Walkowiak, Płócienniczak.

Leśnictwo:

Skaraczewski, Pleciński, Cieślaczyk, Olejniczak, Goszczyński, Borowski, Dopierała.

Kozubiec:

Kowalski, Kubacki v. Dziąbera, Tomczak, Zenderski, Stachowiak, Bednarczak, Kuźniak, Zapędzki, Woźniak, Łopiński, Jakubowski, Tomczak, Śląski, Woźniak, Stróżyk, Kłosik, Konopka, Domżał, Hujara, Koralewski, Modrzejewski, Kaźmierczak, Jadryszak, Tyłski, Bartoszak, Cieślaczyk, Mielcarek, Stryszak¹, Konieczka, Jankowski, Krupa, Jószcak, Graczyk, Łuczak, Walczak, Mądelak, Mąkowski, Mazurkiewicz, Walczak, Ogrodowicz, Flisiak, Sierakowski, Goździejewski, Sobierajczyk, Sikora, Grobelniak, Strych, Zmywaczyk, Oliński, Stefaniak, Paulaczyk, Olejniczak, Staszak, Raczyński, Zaworski, Śmiglewski, Kałużny, Kopczyński, Łaskawa, Rumiński, Szafrański.

Miłosław z przedmieściem Maciejewo i Popielarnia:

ks. Tułodziecki, Rakowski, Gorzelańczyk, Gogólski, Kiełdyk, Brynkiewicz, Jewasiński, Dachtyra, Wolnowski, Mizerka, Desztelewicz, Szymański, Kubiak, Kominiszczak, Ograbisz, Miąskiewicz, Kamiński, Dóbski, Sobiechowski, Wolf, Głowiński, Borowski, Iwiński, Banaszak, Orcholski, Wojciechowski, Kaczor, Bul, Bydłowski, Dylikowski, Wojciechowski, Miętlicki, Rauchut,

¹ [W rkp. nad: „a” nadpisane: „e”.]

Strajkowski, Szwarz, Stankowski, Michnikowski, Bentkowski, Wódka, Czarzyński, Tyranowski, Koniecpolski, Grajewski, Mański, Staszyński, Kubacki, Goszczyński, Kałużny, Kasprzak, Jaroń, Kurczewski, Woźniak, Benich, Załuski, Nowak, Śruba, Grochowski, Janicki, Nowaczyk, Noculak, Mikulski, Bartylak, Zambrzycki, Fuchsman, Piwiński, Stein, Monarszyński, Perzyński (nazwisko przekreślone), Stankowski, Maciejewski, Gorzelańczyk, Ciesielski, Budaszewski, Wiśniewski, Pluciński, Merdusiński, Sroczyński, Kujawiński, Bartoszkiewicz, Siciński, Tobolski, Bazylewicz, Lewicki, Gołębski, Lach, Strycharczyk, Szubert, Olszewski, Szczachowski, Tabernacki, Mizgalski, Gabała, Piotrowski, Wilda, Mizerka, Oburski, Włodarczak, Janczakowski, Stroiński, Wąsicki, Czerniak, Guz, Kaczmarek, Urbanowicz, Janicki, Żołnierkiewicz, Kwiatkowski, Snowodzki, Robiński, Bukowiecki, Hoffman, Wicic, Topolewski, Mańkowski, Pielczyński, Bielawa, Wiernikiewicz, Nowak, Tomczak, Cieślak, Górniak, Krzyżewski, Nowakowski, Koźłowicz, Polarski, Orlikowski, Zieliński, Kupś, Piechowiak, Bednarowicz, Rozpłochowski, Kuczmazewski, Ulaszkiewicz, Przygodzki, Piotrowicz, Rutkowski, Wroniewicz, Gośliński, Cieślak, Kasprzak, Kowalewski, Krakowski¹, Roszyk, Szafranski, Koczorowski, Domagalski, Chudak, Najder, Woźniak, Duszczak, Modlitowski, Czapliski, Jankowiak, Kotowski, Orzechowski, Radziejewski, Trzeciak, Florczak, Łuczak, Wujec, Ciesielski, Waleryszak, Krupa, Joachimiak, Rydlewicz, Kostanowicz, Nawrocki, Górny, Nowakowski, Trawiński, Czaprowicz, Szudrowicz, Ginter, Kleinert, Szulczyński, Frankowski, Tengler, Jazdanowicz, Saturna, Korytowski, Makowski, Pawlaczyk, Kwaśniewski, Wiśniewski, Marciniak, Zwoniarski, Czerniejewski, Lepczyński, Piotrowski, Piasecki, Owczarzak, Sobiechowski, Bartylak, Życzyński, Kapczyński, Czapliski, Fagas, Otomański, Andruszewski, Knaplewski, Stefaniak, Tomaszewski, Prusinowski, Lewicki, Jarząbski, Sławiński, Brandt, Borecki, Kruliński, Zielichowski, Czarnecki, Kolanowski, Grabkowski, Budny, Kiliński, Tyrakowski, Jaroniak, Kurzawski, Sz]lachtetka, Chwiałkowski, Gintrowicz, Zalewski, Rozpłochowski, Jakubowski, Wąsik, Szymański, Jakubek, Czechowski, Bąkowski, Sobkiewicz, Rybacki, Zabilski, Dylkowski, Rajnisz, Kroll, Szulakiewicz, Placanowski, Jeryzkowski, Wąsiewicz, Barański, Kowalski, Bystry, Szylderowicz, Monarcha, Franckowiak, Andrzejczak, Bydłowski, Brudzikowski, Skalski, Zuker, Durczak, Mazurek, Woźniak, Skarbiński, Weinert, Dolata, Czajka, Świerczyński, Ancpol, Dąbkiewicz, Stein, Owczarzak, Bałażyk, Skrzypkowski, Stachowiak, Głowacki, Wróblewski, Chudak, Zejdowicz, Kardański, Jeziółkowski, Orlikowski, Krzyżaniak, Szubarga, Czaprowicz, Jakubik, Waligóra, Garszt-kiewicz, Dzikowski, Poturalski, Cichocki, Nowicki, Krzyżański, Jankowski, Spachacz, Norkowiak, Bibrowicz, Szafranski, Domicz, Sparman, Tobolski, Michalak, Modrowski, Nowaczyk, Moszner, Hercog, Czernicki, Dropiński, Mioduszewski, Dolacki, Grześkowiak, Rądziera, Baranowski, Gaszyński, Mizera, Rutkowski, Chojnacki, Piechocki, Sierszulski, Klimczak, Olejniczak,

¹ [W rkp. nad: „a” nadpisane: „o”.]

Franciszkowski, Ginttler, Jankiewicz, Biedziodowski, Nerlich, Szałkowski, Drzażdżyński, Melewski, Korytowski, Bierwagen, Stajnic, Kowalski, Krokowski, Gabała, Kanclerz, Stanisławski, Woźniak, Suchowiak, Weroniczak, Grębowicz, Mielcarzewicz, Szuba, Cieślaczyk, Zabilski, Myszkowski, Hałas, Błaszak, Cieślak, Bartylak, Graczyk, Spaszewski, Kałucki, Grobelniak, Kolański, Kamrowski, Cnotliwy.

1570–1610: Gruchot, Sitko, Sobieraj, Rymarz, Nadmiskorka, Ślusarz, Pietruszka, Kępka (Kępczyna), Paparucha v. Paparuszka, Jeżyk, Zminda¹, Piotr Roborcom² Szott (może Robertson), Włoczych (z. Włoczyszka), Mru-gała, Wilk (Wilkowa) v. Wilczek, Jaksa, Wociecz³ alias Kulka, Pielarz, Baran, Szczech (Szczęsny) Szmieszek, Sierszeń, Jebas alias Milka v. Mielka, Krawiec z Pierzchna, Sturlich, Gierucha babiarka (akuszerka), Malik, Pi-skorzewski, Nossalik, Kwapich, Szewc, Jarmuż (Jarmuska), Niemiał v. Nie-miała, Kłonik⁴, Sierszula, Woziwoda, Białek (Białkowa), Fortuna, Kłębek v. Kłembek, Łapiszek, Psiara (myśliwiec), Nikiel (Niklewa, Niklewna), Szotek, Ossełka, Przechlust v. Przechlustka, Drapiwilk, Głowiński, Batralik⁵, Żabi-król, Gruchot.

1654–1659: Godon, [albo] Godan, Szukała, Komornica, Jebasik (z. Je-baska), Jaksa (z. Jaksina v. Aksina, Aksiążka), Garbał, Dybalski, Rataj, Kembłowski, Debczyński, Gnosior, Szołdzyk, Pilat, Śmieszek, Kudła (z. Kudlina), Całny, Kulawiecki, Jekowicz, Jaroszkowicz, Kołodziej, Gill v. Giel, Gilowa (Gilka), Olejniczak (Olejniczka), Szwedka, ks. Skopowicz, Młynek, Płocienik, Barańczyk, Świercz, Wesoły, Dybała (Dybalina), Strugała (Stru-galina), Wędzimucha, Szołtysiewicz⁶, Krężołek (Krezolkowa), Gawron, Szotka (Szotkowa), Korek, Poddańszczyk, Kaliski, Żytny, Basiński, Figuła v. Trafny (Trafna), Kwapich, Kamystka, Jagieła (Jagielonka), Wielczek, Zba-razy.

1570–1610: Boiniński, Miksa, Łojek, Podśmieluch, Dusza, Roch, Siecha (Sieszyna), Kęssy, Boszkowski, Zdan v. Zdon, Gryger v. Gryska, Narożny⁷, Laski v. Lasek, Gil v. Giel, Gielik, Wędzimucha, Kantorek, Serojatka, Harhała v. Chathała = łka, Mendograł, Burno v. Burnik, Rolka, Wyrwa (Wyrwina), Trestka, Ożga v. Oszga, Oko v. Oczko, Piwk, Krupka, Szoltisowic, Łapich, Bednarz naprzemianek (alias) Zadorek, Krzyżan v. Krzyżanek, Wieczorek, Czarkowski, Sukienik alias Malarz, Stawicki, Gierusza, Głab, Brykcy v. Brych, Płocienik v. Philipek (z. Płócieniczka), Smyk, Gnat, Chmielarz (z. Chmielarka), Papiernik, Buta, Niedziela, Guz, Cieszka, Kolczyk, Szkrzypek, Bębenek, Dupa (z. Dupina), w r. 1603 Dupka, wreszcie Dóbski, Jurko v.

¹ [W rkp. po nazwisku notatka: "dzik".]

² [W rkp. nadpisane: „syn”.

³ [tak w rkp.]

⁴ [W rkp. nazwisko przekreślone.]

⁵ [W rkp. nad drugim: „a” nadpisane: „y”.]

⁶ [W rkp. nad drugim: „i” nadpisane: „z”.]

⁷ [W rkp. nazwisko „Narożny” przekreślone.]

Jurek, Reszka, Krawiec, Storzypiętka, Gaska, Sosna, Piekielnik, Potrzebowski, Kowal, Zając, Bogusławski, Biesaga (Biesażyna), Skórka (Skórczyna), Kruczek, Szepielak, Twardochleb, Borowy, Miela v. Mielka, Szmieszek, Złamaný v. Złamanik, Gromacki, Gromacczyk, Funik, Bieńko, Kwiatucha v. Kwiatuszka, Włoczyh, Pásternak, Gzelcz, Młynarz, Sikta, Sichta, Bednarz, Przytuła, Miśliwiec, Ołowny, (Ołowna), Bociąn v. Bocionik, Farbierz, Mielcarz, Radło, Dygan, Kapusta, Chlebowski, Barwierz (Barwierka), Wcisło, Gwizdaj, Jarmużyk, Cichobąk, Musiełek, Szukała, Kłębyszek, Nawrot, Krzywiński, Mrugała, Przebiegała, Zagabała v. Zagabałka.

Miłosław 1560–1610: Chubidurka, Czajka, Kopiński, Kuszniierz, Krąciwąs¹, Bachorka (Bachorczyzna), Gaska, Zdora, Przysembora², Nyc, Mikza, Brzezinka v. Będzinka, Jaskoła (Yaszkoła), Niedbała, Czathala [albo] Czautola (Czatalina), Czallny v. Czaly, Czallus, Malik (Maliczka), Surus, Piotraszka, Gorazdo, Narożny, Wochalka, Rybak (Ribaczka), Funiczyk, Siestka (Siestczanka), Lemparth³, Dupczyk, Kopacz, Ziółko, Snowacki, Maliarz v. Malarz, Babiary, Rażny, Matiaszek, Maruszczyk (Marusczyzna), Pichna, Wit v. With, Krzywiński, Kowal, Gnaczyk, Grzegorek, Chrahała, Boszkowski, Czieszki (Cieżki), Zwonkowski v. Dzwonkowski v. Dzwonek, Herisz, Stossek⁴, Drziogon, Kozubek (Kozupkowa), nobilis Kuczuczki, Wuj v. Wuja (Wujewa), Marzelik, Zeliasko, Wygonek, Wolny, Fliak (Fliakowa).

Miłosław 1640–80: Wociech alias Czarny-Wojtek, Kiernozeck, Taszasz (1668), Trojan, Czapla, Krężelkowicz, Wyrelak, Przysembora, Warczygeba, Męczywilk, Krewkowicz, Tasacz, Swiercz, Garbal, Żela, Iglicki, Korek, Sroka, Całuń (po Całniu), Maślanka, Dwornik, Kania, Niemiec, Kopinski, Przysembora, Kluka (Kluczyna), Kręciwąs⁵, Gruszka (Gryszcząnka), Ambrozik, Chlebowski, Smieszek, Grzegorzewski, Musiełkowicz, Kaweckci, Jewasik, Bartlewicz (dziś Bazylewicz), Wrzeski ksiądz, Nieleniuwy.

Winna Góra: Grzymała (1607) Jadamkowicz, Sołtys;

Hołaczew: Zagabała (1607)

Chudzice: Kiełbasa (1607) opatrzny Jan Kiełbasa

Krotoszyn: Bednarz, Rossołek (1611)

Września: Kraska (Kraszczyzna), Krawiec, Rybak

Borek: Chciał (1601), Starostka

Piątków: Rygas⁶, Bębniwół, Więsek

Murzynowo: Rugała (Rugalina)

Szrapki: Drozd, Górny

Buk: Kłoszka (1570)

¹ [W rkp. nazwisko przekreślone.]

² [W rkp. nazwisko przekreślone.]

³ [W rkp. nad: „e” nadpisane: „a”.]

⁴ [W rkp. nad drugim: „s” nadpisane: „z”.]

⁵ W rkp. po: „Kręci” nadpisane: „=sowski”.]

⁶ [W rkp. nad: „s” nadpisane: „sz”.]

Kotlin, Pleszew: Bandura, Furjanek, Kirandneja, Baranek, Kowalczyk, Samsik, Kosiński, Stawicki alias Maślanka, Cierzniak, Płócienniczak alias Laniewicz alias Waurzyniak, Nowicki, Michalski, Giełdzik, Szymanek, Ptak, Kanarek, Rogacki, Błaszczyk, Idziaszek, Chudy, Siła, Sipa, Tomaszczak alias Chanaj, Szymendera, Draniczarek, Cichy, Benedyczak, Doginała, Korbal, Matuszak, Kapiwąg, Koroniak, Bontura, Szczesny, Sobczak, Błazel, Kuberka, Bruzi, Zięciak, Roszak, Sierszeń, Augustyniak, Garsztka, Marczak, Hałas, Marciniak, Żegar, Ignaszak, Bartczak, Derbich, Broda, Filipiak, Juszcza, Mikołajczak, Kozik, Wosik, Wojcieszak, Ryczkowski, Rataj, Wojtczak, Brodziak, Kapała, Glapa, Duszyński, Bińkowski, Sikorski, Kaźmierczak, Taszarek, Wałęsiak, Olejniczak alias Jankowski, Jędrzejczak, Kłazyński, Bachorz, Mróz, Karolczak, Świątek, Stasik, Benuszak, Bączyk, Krzysztofiak, Szyzka, Woźniak, Szczepaniak, Posadny, Walczak, Roguszczak, Zimny, Zacharyjasz, Robakowski, Żurek, Aleksandrowicz, Lewandowicz, Doróżalski, Szyzka, Morkowski.

Kotlin, parafia (Twardowo, Wilcza, Magnuszewice, Lutynia, Słaboszewice², Galewo, Piekarzewo, Suchorzewo) od r. 1654–1700 : Kowal, Wybierek, Wach, Walek (Walkówna), Małek v. Małecki, v. Małecki, Marek v. Marczyk, Marchrzak, Kupiec (ż. Kupcowa), Musioł (Musiołka), Duś, Figaj, Kasprzyk (Kasprzycka), Kaczmarek, Mendicz, Czap, Cieślia (Cieślina), Mielcarz, Marcinek, Młynarz (Młynarka), Mazur, Szarmal, Ostrowski, Mularski, Wolniczyna, Rataj, Krawiec, Basik, Gawel, Woźniak, Grabarek, Grabarz, Stary, Tillicz, Sawicki, Skotarz, Owcarz (ż. Owcarza), Wardeski, Gizałka, Woźniak, Trzask, Kuśnierz (ż. Kuśnierza), Magdzicki, Oremus (Oremuszka), Parobek, German, Biernat (Biernatka), Gościny, Florek, Otreba, Folusz, Poradka, Scepanek v. Szepańczyk³, Błach (Błaszewa, Błaszewna), Błasik, Paluch, Pilaszewna, Sobota, Głodzik, Szuba (Szubina), Włodarz (Włodarka), Kielczyk, Biskup (Biskupka), Tyburka, Sadowy, Łachawiec, Kobylński, Brozek, Głuska (Głoskowa, Głoskówka), Grela, Kazubek, Pozywiołek, Pik (Piczyzna), Dworcowy, Dziubczyk, Taczała, Duliba, Dulibina, Robakowski, Dzubek, Dzubkowa, Paskowski, Paskowiczanka, Wielewic, Malandy, Wielki, Woźnica, Paczanowski, Kurobajka, Siętnik, Gorecki, Człowiczka, Pomykała, Banaścik, Franckoway, Korbał (ż. Korbałka), Haluptak, Włodarczak, Wyskowski, Iniechowic, Jagła, Dragan, Cernewic, Czapił, Cirpołka, Sobociak, Buda (Budzianka), Spiliony, Grajczak, Żalnierz, Węglicki, Łapigrosz, Kochaniec, Kaczór.

Twardowo 1656: Kłos, Błach (Błaszyna), Kmieć.

Dębie (Czarnkowski) [prawdopodobnie nazwisko informatora]: Galuba, Pertek, Kuźma v. Koźma, Kurek, Gacek, Szlanga, Pyterek, Faferek.

¹ [Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1167, odpowiednio k. 1, 2a, 9, 9v., 10.]

² [Prawdopodobnie chodzi o Sławoszew.]

³ [Tak w rkp.]

[bez noty lokalizacyjnej]: Żurek, Przychodni, Perda, Mizera, Wichłacz, Rogala, Kałmuk.

Baranów (pow. ostrzeszowski). Nazwy mieszczan. Niegdys były nazwy: Chyda, Falbierz, Jagiełło, Karwat, Koziołek, Kokot, Mierzuwa, Obol, Piątek, Spik, Sutara, Zanpart itd., które potem przybrały szlachecką końcówkę na ski.

Spisał ksiądz proboszcz z Orchowa ze swojej parafii – powiat mogilnicki. Wyraźnie zajrzał w akta kościelne¹.

Adamczak Franciszek, Adamkiewicz Michał, Adamski Paweł, Andrzejczak Szczepan, Andrzejewska Marianna, Antkowiak Jakub, Augustyniak Wojciech,

Balcerzak Magdalena, Bank Sebastian, Barańska Tekla, Barkowska Katarzyna, Bartylak Walenty, Bąkowska Helena, Bąkowski Tomasz, Bekanowski Piotr, Bernatowski Franciszek, Białkowski Walenty, Bielawski Leon, Bitońska Irena, Bitoński Nikodem, Bobrowska Jadwiga, Bobrowski Marcin, Bobrzyński Jan, Boiński Walenty Bojakowski Jan, Borowczyk Józef, Borysiak Antoni, Bosacki Wawrzyn, Bronisz Michał, Budzyński Bartłomiej, Burzyński Łukasz

Chęciński Wojciech, Chlebek Jan, Chmielewska Anastazja, Chwałik Józefa, Chwiłka Szczepan, Chybiół Emilia, Cierka Franciszek, Ciesielczyk Stanisław, Ciesielski Ignacy, Ciękuszewska Michalina, Czerniak Karolina, Czerniak Marianna, Ćwiklińska Petronila, Ćwikliński Stanisław

Derda Andrzej, Derecki Jan, Dębski Wojciech, Dobroć Marianna, Dobroszewicz Wojciech, Drelak Jan, Drzazgowski Walenty, Dycha Walenty, Dzikowska Helena, Dzióbczyński Jakub

Ewert Marcin

Fabiszak Szczepan, Ficer Jan, Figas Szczepan, Fiszer Marianna, Fiugaj Marianna, Foremski Wawrzyn

Gałowicz Julian, Gawek Józefa, Gąsiorowski Jakub, Geppert Maciej, Giecz Jan, Gładyszewska Józefa, Gniew Katarzyna, Gniew Walenty, Gólinkiewicz Franciszek, Gorzelańczyk Michał, Górniak Wojciech, Górka Rozalia, Graczyk Katarzyna, Grochowski Antoni, Gronowiecki Franciszek, Gronowiecki Walenty, Gryger Maciej, Grzechowiak Józef, Grzechowski Jan, Grześkowiak Andrzej, Grzmot Ewa

Harczewski Stanisław, Harędarski Benedykt, Hartwich Maciej, Hejmanowski

Jagodziński Piotr, Jakóbowski Franciszek, Janecka Franciszka, Janicka Anna, Jankowski Józef, Janowczyk Marcin, Janowicz Elżbieta, Janowski Kasper, Jarońska Katarzyna, Jaroszewski Walenty, Jasiński Paweł, Jastrzębski Michał, Jaworowicz Michał, Jaworska Marianna, Jezierski Józef

¹ [Rkp. Nikodema Siega, teka 9, sygn. 1167, k. 2. Autorstwo rkp. ustalono na podstawie notatki z boku karty: „Sieg nadesłał”. Ks. Nikodem Sieg (1834–1897), proboszcz parafii pw. Wszystkich Świętych w Orchowie, działacz społeczny i gospodarczy. W rkp. również notatka Kolberga: „Wieś Orchowo, folwark Dąbrowa, Orchowiec, Wólka Orchowska”. Pierwotnie w rkp. inna kolejność nazwisk, układ alfabetyczny naniesiony w trakcie redakcji tekstu.]

Kaczmarek Wojciech, Kaczor Jakub, Kameduła Stanisław, Kamiński Marcin, Kamyszek Stanisław, Karaban Marcin, Karczewski Marcin, Karniszewska Józefa, Kasprzak Marcin, Kawa Michał, Kaźmierowska Michalina, Kędzierska Petronila, Kępski Wojciech, Kierzkowski Julian, Kina Jan, Klich Augusta, Klimczak Jan, Klinger Brunon, Kociński Józef, Kodrans Władysław, Kokoszyńska Małgorzata, Kokowicz Teofil, Kolański Kasper, Kolberg Wojciech, Konieczka Józef, Koperek Magdalena, Koralewski Wawrzyn, Korek Jan, Koszarek Antoni, Kościelski Michał, Kowalewski Marcin, Kowalski Józef, Kozłowski Kajetan, Krajewski Jan, Krasicki Augustyn, Królak Klemens, Krygier Karol, Krzekorski Józef, Krzyżanowski Antoni, Krzyżański Józef, Kubiak Jan, Kubicki Szymon, Kubiska Domicela, Kuczkowiak Rozalia, Kulczak Katarzyna, Kurdykowski Józef, Kurek Wawrzyn, Kurek Wojciech, Kurzyński Maciej

Labiak Stanisław, Lechert Antoni, Leśniak Józef, Lewandowska Anna, Libert Wawrzyn, Liczbińska Teodozja, Losik Agnieszka, Lubelski Leon

Ładewski Wincenty, Łągiewski Władysław, Łagocka Rozalia, Łuczak Walenty, Łukomska Józefa, Łukowski Onufry

Maćkowiak Kornelia, Madecki Wawrzyn, Majchrzak Antoni, Małkowska Justyna, Marcinkowska Joanna, Marcinkowski Antoni, Marczyński Wawrzyn, Masłowski Jakub, Matuski Franciszek, Matuszak Marcin, Matykiewicz Ignacy, Michalski Łukasz, Michalski Tomasz, Michałowski Wojciech, Milewski Jakub

Naurocki Walenty, Niedosiek Józef, Niedzielska Marianna, Nowak Józef, Nowak Leonard, Nowakowski Kornel, Nowakowski Marcin, Nowicka Katarzyna, Nowicki Walenty

Ojczenasz Wojciech, Olejniczak Józef, Olewińska Marianna, Olszewski Wojciech, Orlik Andrzej, Osiecki Jakub, Osiński Ludwik, Owczarzak Błażej

Pacholski Ignacy, Padniewska Katarzyna, Panert Marcin, Perlik Marcin, Piasecki Michał, Piechocki Jakub, Pieczyński Antoni, Pieszak Michał, Pietrzak Józef, Pilarowski Michał, Pilarska Łucja, Piński Piotr, Piotrowski Andrzej, Pogodzińska Marianna, Politowicz Anna, Polski Maciej, Polus Bartłomiej, Porębski Andrzej, Powąła Jadwiga, Późniak Karol, Promiński Andrzej, Promiński Jakub, Przespolewski Michał, Przybylski Michał, Przybysz Franciszka, Przybyszewski Walenty, Pudelski Roch, Pukaczewska Józefa, Pytlewicz Michał

Ranecki Herman, Reszelewski Wincenty, Rewers Baltazar, Robaszkiewicz Andrzej, Rosińska Marianna, Rybicki Jan, Rybicki Wojciech, Rzepecki Marcin

Sarnowski Wacław, Sawicka Urszula, Sępska Agnieszka, Siwiak Jan, Skowroński Piotr, Skórzewski Józef, Słoma Jakub, Słowiński Walenty, Smarowski (Smaruj) Antoni, Smorczyński Franciszek, Smykowski Kazimierz, Sobczak Józefa, Socha Franciszek, Sokołowski Ludwik, Staniecki Tomasz, Starzyńska Wiktoria, Starzyński Antoni, Staszak Izabella, Staszak Józefa, Staszewski Antoni, Stawicki Szymon, Stawowska Agnieszka, Stelter

Jan, Stępniewicz Antonina, Stępnikowski Augustyn, Stolińska Marianna, Stranz Michał, Stręk Franciszek, Stube Augustyn, Studzińska Marianna

Studziński Wit, Sypniewski Antoni, Szelewska Józefa, Szerszyńska Rozalia, Szeszycki Jan, Szklarkowska Honorata, Szmańda Tomasz, Szubarski Kazimierz, Szudrowicz Rozalia, Szymański Stanisław, Szymczak Szczepan, Szymkowiak Marcin, Śramkowska Agnieszka, Świątek Franciszek, Świątek Piotr

Tarkowska Julia, Terlikowska Marianna, Tomczak Michał, Tórz Konstancja, Trzeciak Rozalia, Trzuskawka Franciszek

Ulatowski Wojciech, Urbaniak Józef

Wabiszewski Stanisław, Walczak Jakub, Walkowski Jakub, Wapniewska Magdalena, Wardęski Michał, Wareńczak Jan, Waszak Tomasz, Wawrzyniak Kalikst, Wąsniewska Katarzyna, Wietrzykowski Józef, Wikaryjczak Ignacy, Wiśniewski Jan, Witkowska Apolonia, Włodarczyk Walenty, Wojciechowski Walenty, Wojtaszak Nepomucena, Wolkiewicz Andrzej, Wolniakowski Józef, Woźniak Mikołaj, Wróblewski Tomasz, Wyłębski Franciszek, Wyłębski Józef

Zawierucha Sebastian, Zawodniak Katarzyna, Zawodniak Wojciech, Zbytowski Michał, Ziarniak Jan, Zieliński Franciszek, Zieliński Józef, Zrodowska Franciszka, Żrobek Wiktoria, Żurek Tomasz

[...]urwasiński Jan

[Nazwiska z rkp. B. Moraczewskiej]¹

Wieś Zielątkowo, powiat obornicki, parafia Sobota: Dudzianek, Sitkowiak, Nowolita, Rosołek, Najdek, Bąbel, Pachciarek, Karczmarek, Owczarzak, Wojtkowiak, Cegielski.

[Nazwiska z rkp. nieznanego autora]²

Sielec pow. krobki: Małecki, Morysson, Nawrot, Olszakowski, Olsztyński, Ptak, Poniecki, Plewa, Paulak, Pomoger, Parniak, Radojewski, Raduła, Ratajewski, Rojek, Rygus, Synowiec, Ścigacz, Szymkowiak, Szkudlarski, Snadny, Sierleja, Sikora, Starzęcki, Tyczowski, Wlaskliński, Warciński, Wróblewski, Wierzyk, Zwierzowski.

Szymonki: Antkowski, Bąk – Basiński, Dyba, Dopta, Dubiski, Firlikowski, Gryglewicz, Jędrzejak, Jerzycki, Kasprzak, Knura, Kędziora, Latusek, Musioł, Morysson, Nawijaczyk, Nieborak, Nowacki, Pomoger, Ratajeski, Rybarczyk, Szpurtacz, Stachowiak, Synowiec, Świadek, Tyczewski, Urbański, Waściński, Zyber.

¹ [Rkp. B. Moraczewskiej, teka 9, sygn. 1167, k. 6. U góry karty notatka Kolberga: „od Moraczewskiej” i data 1872, natomiast z boku karty notatka: „Wypisałam z pamięci – rodzina moja urosła i ludzi z niej widuję czasami – B. Moraczewska”].

² [Rkp. nieznanego autora, teka 9, sygn. 1167, k. 4 i 5.]

Zmysłów: Matyjacz, Mańczak, Olechowski, Pawlicki, Pośrednik, Stróżyński.

Bartoszewice pow. krobski: Antkowiak, Buduj, Latusek, Łakomy, Dudziak, Grzywacz, Maćkowiak, Migas, Hadryan, Horała, Michalak, Nowak, Jozkowiak, Jamroży, Nawrot, Nieborak, Juskowiak, Następnik, Kuczyński, Knura, Ptaszak, Przewoźny, Konieczny, Kubeczka, Pawlicki, Rajka, Holenda, Kowalski, Rosa, Stachowiak, Świeżawski, Śmierzkowski, Świadek, Snadny, Trawka, Tadeuszyk, Woźniak, Włodarczak, Wierzyk, Wycisk, Wojtkowiak.

Grąbków: Adamiak, Błażejczak, Budziszewski, Cwojdziański¹, Ciesielski, Dyba, Forszpaniak, Gryczka, Gwizdek, Grzesiak, Grzywaczyk, Gabiś, Hoder, Janiak, Kapała, Kurzawa, Klepacki, Konieczny, Kostaj, Kędziora, Krawczyk, Klupś, Kwiatkowski, Łapacz, Lewandowski, Michalak, Miśkowiak, Mielcarek, Matyaszczyk, Musielak, Młynarek, Nowak, Nowaczyk, Nawrot, Niziak, Ogrodowski², Olszycki, Olejniczak, Pewniak, Piechocki, Polny, Rajda, Rakowski, Ratajski, Smehtała, Swora, Sobota, Sobkowiak, Spychała, Szymański, Szynka, Trzęsiak, Tyczyński, Urbaniak, Wycisk, Wolny, Wawrzyński, Wojtyczka, Żarkowiak, Żwierzakowski.

Pawłów: Buduj, Cudera, Dżiczek, Gezak, Gryglewicz, Gabiś, Jankowski, Kulawski, Kędziora, Kotecki, Krzyżosiak, Łakomy, Lis, Małeckci, Musioł, Pawlak, Płaczak, Pośrednik, Przybylski, Pietrzyk, Rybakowski, Rybak, Ratura, Stanisławiak, Sierleja, Szczepaniak, Stachowiak, Synowiec, Tyrakowski, Waściński, Wojtyczka.

Płaczków: Błażejewski, Józkowiak, Kubacki, Marczewski, Mrug, Olejniczak, Przykłada, Strzyżewski, Szmil, Wojciechowski.

Piskornia: Gabiś, Kaczmarek, Kasprzak, Nawrocki, Śmieszkowski.

Rogozowo³: Andrzejewski, Biernat, Błach, Buduj, Basta, Cwojdzia, Ciesielski, Dyba, Frąckowiak, Frońda, Grela, Haciałkowiak, Hanza, Jasiński, Junker, Jasio, Janowicz, Juskowiak, Kamiński, Kowalski, Kaczmarek, Kuczewski, Kocarska, Kupczak, Kołata, Kasprzak, Lis, Ladanek, Łysiński, Lorak, Morysson, Matysiak, Mańkowiak, Michalak, Maćkowiak, Nawrot, Nowak, Nowacki, Orzechowski, Pietrowski, Pawlicki, Pośrednik, Pietruła, Pawlak, Rychel, Ratajeski, Raduliński, Ratajczak, Świadek, Skowroński, Śmierzkowski, Sałata, Starzęcki, Skorupka, Sporny, Synowiec, Szymanowski, Stanisławski, Tyczewski, Tyrała, Tisor, Tatarek, Waściński, Wlański, Wierzyk, Wachowiak, Książek.

Sielec: Andrzejak, Bernarczyk, Biderman, Basiński, Ciesielski, Dyba, Frońda, Grzelczak, Jasiński, Jędrzejak, Janiak, Knura, Krystek, Kapała, Kasprzak, Łysikowski, Lewandowski, Mrugałski, Michalak, Malchrowicz.

¹ [W rkp. prawdopodobnie błędnie: Cwojdziański.]

² [W rkp. prawdopodobnie błędnie: Odrodowski.]

³ [Dzisiaj: Rogożewo.]

[Nazwiska z rkp. nieznanego autora]¹

Wielkopolska, powiat krobski, parafia Żytowiecko: Biernacik, Przybył, Paszkowiak, Ptaszyński, Kurek, Andersz, Średnicki, Wozignój, Musielak, Smektała, Rosiński, Górski, Rajewski, Błaszczuk, Dudka, Kawczyński, Łagoda, Zieliński, Michalak, Woziwocki, Zakrzewski, Pierdek, Pierzchała, Iwan, Wujczak, Gąsiorok, Rosik, Mačkowiak, Śmierzchała, Kędzia, Kasprowiak, Świtalski, Klupś, Łapawa, Kędziora, Tórz, Tomkowiak, Dworniczak, Serwatka, Pewny, Musioł, Wujek, Kowalski, Kubiaczyk, Wozich, Leśniarek, Zjeżdżałka, Kordek, Idowiak, Parzek, Piątek, Handke, Pęczynska, Mądry, Wojciechowski, Kaczmarek, Dziubała, Konieczny, Polowczyk, Bartlewicz, Brodziak, Nowaczyk, Rogasik, Fiszer, Katarzyński, Kostusiak, Juskowiak, Konury, Łuczak, Skrzypczak, Głowacki, Kulczak, Węderski, Filipiak, Gęsty, Zielonacki, Kosmala, Klich, Grzesiak, Kopiński, Matyla, Lisiecki, Małecki, Grodzki, Wawrzyniacyk, Polarzek, Pomykała, Brzeskot, Jarzyna, Majchrzak, Ptak, Strugała, Danielczak, Mikołajczyk, Broda, Gołębecki, Kubacki, Gruszka, Szpurka, Sipura.

Ze wsi Szurkowo, pow. krobski: Majchrzak, Wolny, Humlik, Bystrzycki, Lanronz [?], Domagała, Józkowiak, Semdłak, Nowak, Wycisk, Gęsiorowski, Hedrych, Bortkowiak, Krawczyk, Dolitorowski, Pazuła, Frackowiak, Kotala, Belka, Stróżyński, Mikołajewska, Rozpęda, Tomczyński, Wawrzyniak, Giżewski, Bartosz, Szaszczak, Kuzman.

Z Zakrzewa, pow. krobski: Michałowicz, Młody, Kowalczyk, Leciejewski, Gołabek, Głowacki, Błochowiak, Szczepański, Lipowczyk, Michalak, Bronecki, Błochowiak, Wawrzyniak, Kordek, Popielas, Kuchniczak, Imalski, Stelmaszczyk.

¹ [Rkp. nieznanego autora, teka 9, sygn. 1167, k. 7 i 8, na liście nazwisk z notą: „Wielkopolska” dopisana przez Kolberga data: 1870.]

**PRZYPISY ŹRÓDŁOWE
DO WIELKIEGO KSIĘSTWA POZNAŃSKIEGO (T. 9 – 15)**

PRZYPISY ŹRÓDŁOWE DO CZ. I W. KS. POZNAŃSKIEGO (T. 9)

Wstęp (s. I–IV)

- s. I Wymienione przez Kolberga tytuły czasopism oraz nazwiska autorów publikacji, zob. Bibliografia.
- s. II w. 7–10g. – Kolberg wymienia tzw. *Szematy* czyli ankiety Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego przygotowane w latach 1858–1859, które służyć miały do opisu Wielkiego Księstwa Poznańskiego.
- s. IV w. 5–8g. – Kolberg wymienia *Instrukcję do badania właściwości ludowych* Jana Nepomucena Sadowskiego, zatwierdzoną przez Komisję Antropologiczną Akademii Umiejętności, zob. *Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego Akademii Umiejętności*, T. 1, Kraków 1874, s. XC–XCV, obejmującą takie zagadnienia, jak: nazwa badanej ludności, jej charakter i granice rozsiedlenia, gwara, poezja, muzyka, taniec, przysłowia, gadki, podania, obrzędy i uroczystości, ubiór, mieszkanie, narzędzia.
- w. 11g. Współpraca Kolberga z B. Hoffem, zob. wstęp do tomu suplementowego.

Kraj (s. 1–38)

- Ryc. przed s. 1 – Rycina wykonana według akwareli B. Hoffa; wcześniej została zamieszczona w „Kłosach” 1872, T. XIV, nr 359, s. 336 z podpisem: „Jeźyce pod Poznaniem” jako uzupełnienie do artykułu *Lud z okolic Poznania. (Wyjątek z drukującego się obecnie w Poznaniu dzieła O. Kolberga pt. Lud, jego zwyczaje itd.)*.
- s. 2 przyp. 1 – Odesłanie Kolberga dotyczy następujących prac: L. Platera *Opisanie historyczno-statystyczne Wielkiego Księstwa Po-*

znańskiego, wyd. J. Bobrowicza, Lipsk 1846; *Encyklopedii powszechnej* S. Orgelbranda, wydawanej w Warszawie w latach 1859–1868, tam m.in. hasło *Poznańskie Wielkie Księstwo*, T. 21: 1865, s. 488–497; *Adressbuch des Grundbesitzes im Grossherzogthum Posen (Wykaz alfabetyczny wszystkich posiadłości ziemskich w W. Ks. Poznańskim)*, Berlin 1872; *Kurzgefasstes statistisches Handbuch der Provinz Posen*, Posen 1865 (1870, 1877).

- s. 3–16 **(Powiat Poznański)** – W rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 9 inaczej sformułowany opis powiatu poznańskiego oraz miasta Poznań, zob. opis „Kraju i ludu” w suplementcie. Źródła wykorzystane przez Kolberga w druku, zob. przypisy poniżej.
- s. 3 **w. 5g. i przyp. 1** – Kolberg w przypisie wymienia wykorzystaną do opisu Poznania pracę J. Łukaszewicza *Obraz historyczno-statystyczny miasta Poznania w dawniejszych czasach*, Poznań 1838, T. 1–2, zob. następne przypisy; dalej mowa o anonimowej recenzji tego dzieła, która została zamieszczona w „Tygodniku Literackim” 1839, T. 1, nr 44, s. 351, nr 45, s. 358–359, nr 46, s. 366–368, nr 47, s. 374–376, tam w dziale „Przegląd pism”; następnie wymienia pracę J. Łukaszewicza *Krótki opis historyczny kościołów parafialnych, kościółków, kaplic, klasztorów, szkółek parafialnych, szpitali i innych zakładów dobroczynnych w dawnej diecezji poznańskiej*, T. 1–2, Poznań 1858 oraz E. Raczyńskiego *Wspomnienia Wielkopolski*, T. 2 Poznań 1843, tam rozdział VII *Miasto Poznań* na s. 124–253.
- s. 3–4 **ust. 1** – Tekst zaczerpnięty przez Kolberga z dzieła Łukaszewicza *Obraz historyczno-statystyczny...*, T. 1, s. 1–4, za tą pracą odwołanie do W. Surowieckiego, a w przypisie 1 na s. 1 odesłanie do pracy Surowieckiego *O upadku przemysłu i miast w Polsce*, Warszawa 1810; był on też autorem dzieła *Śledzenie początków narodów słowiańskich. Rozprawa czytana na publicznym posiedzeniu Królewsko-Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w dniu 24 stycznia 1824 roku w Warszawie*.
 Za Łukaszewiczem także przywołane: *Kronika Polska* Galla Anonima, wyd. *Kronika Marcina Galla*, tłum. Z. Komarnicki, Warszawa 1873 (zob. https://pl.wikisource.org/wiki/Kronika_Marcina_Galla (dostęp: 20. 01. 2021)); praca St. Sarnickiego (s. 3 w. 7d.), zob. S. Sarnicki *Descriptio veteris et novae Poloniae*, pierwodruk: Kraków 1585, tam hasło *Posnania*, zob. też *Annales sive de origine et rebus gestis Polonorum et Lithuanorum*, Kraków 1587; Ditmar (s. 4 w. 3g.), zob. edycja J.A. Wagnera *Dithmari episcopi Merseburgensis chronicon* wydana w Norymberdze w 1807 roku, pierwodruk: *Chronici Dithmari Episcopi Mersepurгии*, Francfurt am Main 1580 oraz Bielskiego (s. 4 w. 7g.), zob. M. Bielski *Kronika*

polska, w wydaniu K. Turowskiego: Kraków 1856, T. 1, ks. 1, ta informacja na s. 46.

s. 4–5 **ust. 2 i przypisy** – Por. J. Łukaszewicz *Obraz historyczno-statystyczny...*, T. 1, s. 4–5, tam także wymieniony Michał Dąbrowski, a w przypisie wzmianka o jego opisie kościoła świętego Jana Jerozolimskiego przechowywanym w archiwum kościelnym. W przypisach (s. 4 i 5) odwołanie do J. Długosza, zob. *Dziejów polskich ksiąg dwanaście*, Kraków 1867, T. 1, ks. 1, s. 10 i tamże, ks. 2, s. 101 (wydanie A. Przędzieckiego w ramach edycji *Dzieł wszystkich*, tom 2, przekład K. Mecherzyńskiego) oraz do pracy J. Jabczyńskiego *Rys historyczny miasta Dolska i jego okolic* wydanej w Poznaniu w 1857 roku, tam polemika z Długoszem na s. 21. W przyp. 1 na s. 4 wzmianka o teorii Łukaszewicza dotyczącej nazwy Warty, zob. *Obraz historyczno-statystyczny...*, T. 2, s. 178.

s. 5–6 **ust. 3 i przyp. 2** – Tekst (bez przypisu) zaczerpnięty z pracy J. Łukaszewicza *Obraz historyczno-statystyczny...*, T. 2, s. 51–52, tam przytoczona przez Kolberga legenda oraz wzmianka o utworze F. Morawskiego.

Wiersz tego autora pt. *Góra Poznańska* został zamieszczony, zgodnie z informacją Kolberga (w przyp. na s. 6), w „Przyjacielu Ludu” R. 4: 1837, T. 1, nr 19, s.151–152.

s. 6–7 **ust. 4** – Kolberg wykorzystał fragmenty tekstu J. Łukaszewicza *Obraz historyczno-statystyczny...*, T. 1, s. 5–11; w przypisie przywołał pogląd E. Raczyńskiego, zob. tegoż *Wspomnienia Wielkopolskie*, T. 2, s. 127 i 129; wymieniony wiersz, zgodnie z odsyłaczem Kolberga, zamieszczony został w dziele *Scriptores Rerum Prussicarum*, Lipsk 1861, T. 1, s. 771–772, wyd. T. Hirscha, M. Toppena i E. Strehlke.

s. 7–8 **ust. 5** – Podobne informacje dotyczące dziejów miasta zamieszczone w dziele Łukaszewicza *Obraz historyczno-statystyczny...* na s. 12–50.

s. 8 **ust. 6** – Powołanie Mikołaja Żalaszowskiego *Jus Regni Poloniae*, Poznań 1701, T. 1, s. 606 za Łukaszewiczem *Obraz historyczno-statystyczny...*, T. 2, s. 102–105, u Łukaszewicza także (T. 2, s. 104) wspomniane epitafium oraz odwołanie do dzieła Szymona Starowolskiego *Monumenta Sarmatorum, viamvniuerfae carnis Ingreffrum*, Kraków 1655.

Pisząc o Tumie w Poznaniu i o pomniku monarchów postawionym staraniem Raczyńskiego, Kolberg powołuje się na artykuły: *Tum w Poznaniu* podpisany inicjałami X. K., „Przyjaciel Ludu” R. 1: 1835 (nie 1834), T. 2, nr 34; *Kaplica królewska w Poznaniu* podpisany przez J. M., tamże R. 8: 1842, T. 2, nr 30; *O pomniku*

Mieczysława i Bolesława, tamże R. 4: 1838, T. 2, nr 27, podpisany inicjałem R.

- s. 9–12 **ust. 7 i przypisy** – Informacje o kościele u Łukaszewicza *Obraz historyczno-statystyczny...*, T. 2, s. 140 i 256; za Łukaszewiczem powołanie (także w przyp. 1 na s. 10) na J. Długosza *Dziejów polskich...*, Kraków 1868, T. III, ks. X, s. 506 (wyd. A. Przędzieckiego, *Dzieła wszystkie*, tom IV), Tomasza Tretera *Trzy święte hostie, w Poznaniu 1399 roku, nożami Żydów uktóte*, Poznań 1772 r.; w przyp. na s. 10 wymieniony anonimowy artykuł *Kościół Bożego Ciała w Poznaniu*, „Przyjaciel Ludu” R. 2: 1835, T. 1, nr 3, s. 17–19.
- W tym samym przypisie (s. 10–11) wymieniony utwór F. S. Klonowica *Worek Judaszowy to jest złe nabycie majątności*, Kolberg zacytował fragment części VIII *De Plago sive Plagiato*, zob. tegoż, *Dzieła*, wyd. nowe J. N. Bobrowicza, Lipska 1836, T. II, s. 55–56. W dalszej części przypisu (s. 11) cytata z publikacji K. Jarochońskiego *Kilka słów o Prusach południowych* zamieszczonej w numerach 234–279 „Gazety Warszawskiej” z 1856 roku, przytoczony fragment pochodzi z numeru 242. W ostatnim akapicie przypisu tekst zaczerpnięty z pracy J. Łukaszewicza *Obraz...*, T. 2, s. 342.
- Na s. 11 w. 12 g. przywołane dzieło E. Raczyńskiego *Wspomnienia Wielkopolski*, T. 2, tam w przypisie na s. 215–218 historia o hostiach opowiedziana przez Tretera, na s. 244 Raczyński pisze o odebraniu Żydom przywilejów i o ich prześladowaniu, na s. 249 jest wzmianka o kościele Karmelitów.
- Dalej, s. 11 w. 13g., Kolberg odsyła do pracy Łukaszewicza *Obraz...*, T. 2, tam na s. 134 i 315 mowa o znalezieniu w roku 1620 stołu, na którym Żydzi kłuli hostie i o założeniu kaplicy.
- s. 12–13 **ust. 9 i 10** – Kolberg zacytował tekst zamieszczony przez Łukaszewicza w *Obrazie...*, T. 2, w przypisie na s. 146.
- s. 13 **ust. 11 i przyp. 1** – Treść pierwszego akapitu tego ustępu oraz początek przypisu jak u J. Łukaszewicza *Obraz...*, T. 2, s. 275, tam także powołanie Sz. Starowolskiego *Monumenta Sarmatorum, viamvniuerfae carnis Ingreffrum*, Kraków 1655, s. 462.
- Obszerne informacje o Powodowskim, zgodnie z odsyłaczem Kolberga, w pracy E. Raczyńskiego *Wspomnienia Wielkopolski...*, T. 2, s. 207–209. Hasło *Powodowski*, dotyczące Hieronima, opracował F.M. Sobieszkański, *Encyklopedia powszechna* S. Orgelbranda, T. 21: Warszawa 1864, s. 459–460.
- s. 14 **ust. 12** – Zgodnie z odsyłaczem Kolberga cytata pochodzi z dzieła Łukaszewicza *Obraz...*, T. 2, s. 309.
- s. 14–15 **ust. 13** – Kolberg zacytował (zmieniając niektóre słowa) tekst

zamieszczony przez Raczyńskiego we *Wspomnieniach Wielkopolski*, T. 2, s. 183–184, tam w przypisie.

- s. 15–16 ust. 14–15 i przyp. 1 – Tekst obu ustępów zaczerpnięty z artykułu F.M. Sobieszczańskiego *Obrazy Wielkopolskie*, „Tygodniku Ilustrowany” 1860, T. II, nr 66, s. 628.

Opis Sobieszczańskiego (bez dat) dotyczy zapewne największej powodzi z 1736 roku, o której informacje podaje Łukasiewicz w *Obrazie historyczno-statystycznym...*, T. 2, na s. 380 (jak w przyp. 1), natomiast na wskazanej na końcu ust. 14 s. 354 dzieła Łukasiewicza została opisana powódź z roku 1698.

- s. 16 w. 12 d. – Opisując majątek miasta Kolberg oparł się na informacjach podanych przez Łukasiewicza w *Obrazie...*, T. 1, s. 221–222.

- s. 18 w. 3–12g. (Owińska) – Informacje o Owińskach zaczerpnięte z artykułu E. Kierskiego *Owińska*, „Tygodniku Ilustrowany” 1866, T. XIII, nr 346.

- s. 18 w. 6d. – s. 19 w. 2g. i przypis (Stęszewo) – Tekst w przypisie pochodzi z anonimowej notatki pt. *Nawodziska* (nie: *Nawodzisko*), „Kraj” (wydawany w Krakowie w latach 1869–74) 1872, nr 91, s. 3.

- s. 19 w. 17–20g. (Jankowice) – Odsyłacz Kolberga dotyczy pracy E. Raczyńskiego *Wspomnienia Wielkopolski...*, T. 1, s. 270–275.

w. 13–12d. (Tarnowo) – Zob. też s. opis „Kraju i ludu” w suplemencie.

- s. 19 w. 10d. – s. 20 w. 3d. i przyp. na s. 20–21 (Lusowo) – Cytat pochodzi ze wskazanego numeru „Czasu” (1872, nr 11 z 14 stycznia, s. 3), tam bez tytułu i autora, rozpoczyna się od słów: „W sprawie odkrycia”.

Za „Czasem” powołanie (s. 20 w. 10d.) na rozprawę K. Szulca *Budowle i usypaliska Sławian pogańskich. Ich rodzaje i znaczenie*, „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego” 1863, T. 2, s. 345–411; tam wzmianka o cmentarzach wendyjskich na s. 350. Zamieszczony w przypisie na s. 19 cytat pochodzi z anonimowej notatki pt. *Nawodziska* (nie: *Nawodzisko*) opublikowanej w „Kraju” 1872, nr 91, s. 3.

- s. 21 w. 1–27g. (Szamotuły) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 10; w rkp. tekst jak w druku do słów: „przywiązana jest legenda”, a dalej zamiast streszczenia legendy i przysłowia inny opis, zob. s. opis „Kraju i ludu” w suplemencie.

Odesłanie do pracy E. Raczyńskiego *Wspomnienia Wielkopolski...*, dotyczy T. 1, s. 172–176. Na końcu opisu Kolberg przywołuje anonimowy artykuł *Głuchy by od Szamotuł*, „Przyjaciel Ludu” R. 4: 1837, T. 1, nr 12, s. 91–92.

- Przysłowie „Głuchy by od Szamotuł” z wyjaśnieniem pochodzenia w rkp. nieznanego autora, teka 37, sygn.1329, k. 1.
- s. 21 w. 28g. – s. 22 w. 2g. (**Wronki**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 10; w rkp. opis obszerniejszy, zob. opis „Kraju i ludu” w suplementcie.
- s. 22 w. 3–7g. (**Pniewy, Obrzycko, Nowymost**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 10.
- w. 8–14g. (**Ostroróg**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 10. Informacje na temat miasteczka Ostroróg zaczerpnięte z dzieła E. Raczyńskiego *Wspomnienia Wielkopolski...*, T. 1, s. 186–190 oraz z pracy L. Platera *Opisanie historyczno-statystyczne Wielkiego Księstwa Poznańskiego*, wyd. J. N. Bobrowicza, Lipsk 1846, s. 368; w rkp. także odesłanie do tych publikacji.
- w. 15–24g. (**Nowawieś, Gałowo, Biezdrowo**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 10. W rkp. przy opisie miejscowości Nowawieś na początku jeszcze: „Była we wsi tej cukrownia”, a dalej wcześniejsza wersja tekstu zamieszczonego w druku: „Dziś (1846) w pałacu Dzieduszyckiego jest księgozbiór”.
- s. 22–23 i przyp. 1 (**Wierzchocin**) – Kolberg cytuje fragmenty artykułu F. Wawrowskiego *Popielnice starostwiańskie i obrzędy przy pogrzebach*, „Przyjaciel Ludu” R. 13: 1846, T. 1, nr 8 (całość artykułu nr 7 i 8). Za Wawrowskim przywołany E. Tyszkiewicz, zob. tegoż *Opisanie zabytków niektórych starożytności*, „Przyjaciel Ludu” R. 10: 1843, T. 1, nr 3–5. Na końcu przypisu Kolberg odsyła do wymienianego już artykułu K. Szulca *Budowle i usypaliska Sławian pogańskich...*, T. 2: 1863.
- s. 23 w. 3–13g. (**Ćmachowo**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 10.
- s. 24 w. 10–22g. i przyp. 1 (**Oborniki**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 11. Odesłanie do pracy E. Raczyńskiego *Wspomnienia Wielkopolski...*, dotyczy T. 1, s. 158–161, tam opis miejscowości. W przypisie 1 Kolberg przywołuje artykuł Gumberta *O grobach pogańskich w powiecie obornickim*, „Przyjaciel Ludu” R. 10: 1843, T. 1, nr 15, s. 114–116.
- w. 23–24g. (**Ryczywół**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 11.
- s. 24 w. 25g. – s. 25 w. 12g. (**Rogoźno**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 11. Odesłanie na s. 25 w. 9g. dotyczy artykułu podpisanego inicjałem A. *Opisanie miasta Rogoźna*, „Przyjaciel Ludu” R. 4: 1837, T. 1, nr 19, s. 147–148;
- na s. 25 w. 10 g. Kolberg odsyła prawdopodobnie do *Starożytności polskich* zebranych przez A. Moraczewskiego (autorem był m.in. E. Kierski; Poznań 1842 (T. 1) i 1852 (T. 2), tam w T. 2, s. 212

hasło *Ossa*, a w nim wzmianka o słupach między Rogużnem (Rogenhhausen) a Łaszynem, ponadto w T. 2 na s. 7 hasło Łaszyn [właśc. Łasin], tam także mowa o słupach na Ossie między Łaszynem a Rogożnem (zapewne błędnie zamiast „Rogużnem”).

- s. 25 w. 13–16g. (**Goślina**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 11.
 w. 17–18g. (**Ludomy**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 11, zob. opis „Kraju i ludu” w suplementcie.
 w. 19g. (**Ninino**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 11, zob. też s. opis „Kraju i ludu” w suplementcie.
 w. 20–24g. i przyp. 1 (**Włókna**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 11. W ostatnim akapicie oraz w przypisie przywołana praca L. Platera *Opisanie historyczno–statystyczne...*, tam na s. 21 autor jedynie wymienia jezioro Włókna i wieś o tej nazwie.
- s. 26 w. 2–20g. (**Środa**) – Kolberg przywołuje *Kronikę polską* Marcina Kromera, pierwodruk: Kraków 1611, toż, wydanie polskie, Sanok 1857, tam na s. 404 informacja o śmierci Laskonogiego po oblężeniu Gniezna (a nie Gdańska, jak napisał Kolberg); dalej odesłanie do *Volumina legum*, Petersburg 1859, T. 1. Wiadomości o kolegiacie zaczerpnął Kolberg z artykułu T. Żychlińskiego *Środa*, „Tygodnik Ilustrowany” 1864, T. IX, nr 227, s. 41–42.
- s. 26 w. 21g. – s. 28 w. 5g. i przypisy (**Pobiedziska**) – U J. Długosza, do którego odsyła Kolberg, tylko wzmianka o spaleniu Pobiedzisk pod rokiem 1331, zob. *Dziejów polskich...*, wyd. Przeddzieckiego T. 3, ks. 9, Kraków 1868, s. 134

W przyp. na s. 26 wymienione zostały źródła podające nazwę „Pobiedziska”: *Carte de la Pologne divisée eu palatinats*, wydana w Paryżu w 1772, której autorem był Rizzi-Zannoni i *Mappa W. Księstwa Poznańskiego* ułożona i wydana przez W. Kurnatowskiego, Poznań 1861; *Dykcjonarzyk geograficzny czyli opisanie królestw, prowincyi, miast, biskupstw, księstw, hrabstw, margrabstw, portów, fortec i innych miejsc znaczniejszych w czterech częściach świata*, autorem oryginalnej angielskiej wersji był L. Echard, natomiast autorem polskiej wersji był F. Siarczyński, tam w T. 2 wydanym w Warszawie w 1782 hasło „Pobiedziska” na s. 292.

Na s. 27 Kolberg cytuje publikację E. B. [Bojanowski] *Podanie ludu o Lennej górze pod Pobiedziskami*, „Przyjaciel Ludu” R. 10: 1843, T. 1, nr 10, s. 78 z pominięciem jedynie ostatniego zdania; odsyła także do „Przyjaciela Ludu” R. 9: 1843, T. 2, nr 51, w którym zamieszczono publikację *Wyspa na jeziorze pod Lenną górą* (s. 403) zaczerpniętą ze *Wspomnień Wielkopolski...* Raczyńskiego; we *Wspomnieniach...*, T. 2, s. 375–376, Raczyński pisał o po-

dejmowaniu w Lednogórze cesarza Ottona, pominął zaś podanie ludu.

Ostatni odsyłacz (s. 28 w. 3–4g.) dotyczy artykułu E. Kierskiego *Jeziro Lednogórskie w Wielkim Księstwie Poznańskim*, „Kronika Wiadomości Krajowych i Zagranicznych” 1859, nr 133 i 134.

- s. 28 w. 6g. – s. 29 w. 27g. i przyp. (Zaniemyśl) – Na początku opisu odesłanie do J. Długosza, zob. *Dziejów polskich...*, wyd. Przeddzieckiego, T. 3, ks. 9, s. 136. Na s. 28–29 Kolberg wykorzystał fragment artykułu podpisanego B. [R.W. Berwiński] *Kępa Zaniemyska* z „Przyjaciela Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 12; opis pieniędzy znajduje się w artykule B. *O pieniążkach wykopanych pod Zaniemyślem*, „Przyjaciel Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 18 i 19; do obu artykułów odesłanie także w przyp. 1 na s. 29, tam także przywołane dzieło E. Raczyńskiego *Wspomnienia Wielkopolski...*, o Zaniemyślu Raczyński pisał w T. 1, s. 302–304.
- Opis Zaniemyśla zakończony odsyłaczem do hasła J. Bartoszewicza *Polska marynarka*, *Encyklopedia powszechna* S. Orgelbranda, T. 21: Warszawa 1865, s. 126–136.
- s. 30 w. 7–11g. (Kępa Wielka) – Odsyłacz Kolberga do „Przyjaciela Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 12, s. 89 dotyczy ryciny pt. *Igrzysko przedstawiające bitwę morską na Jeziorze Zaniemyskim dane w roku 1819*, w dalszej części pisma zamieszczono wspomniany już tekst Berwińskiego *Kępa Zaniemyska*.
- W spisie miejscowości powiatu średzkiego (rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 7) notka: „Kępa Wielka ma też nazwę Eichbord”.
- s. 30 w. 14–33g. (Nekla) – Kolberg wykorzystał artykuł podpisany F. [Feldmanowski] *Grobla Twardowskiego* z „Przyjaciela Ludu” R. 12: 1845, T. 1, nr 15, s. 118; natomiast w tym tomie (R. 12: 1845, T. 1), nr 3 na s. 24 zamieszczony został wiersz *Grobla Twardowskiego (z gminnego podania)* podpisany H. Feldmanowski oraz przypis na temat grobli.
- w. 5–3 d. (Targowa Górka) – Zob. też s. opis „Kraju i ludu” w suplemencie.
- s. 30 w. 2d. – s. 31 w. 17g. (Giecz) – Informacje o miejscowości Kolberg zaczerpnął z pracy E. Raczyńskiego *Wspomnienia Wielkopolski...*, T. 1, s. 293–297, tam odesłanie do *Chronica Bohemorum (Kronika Czechów)* Kosmasy z Pragi. Odesłanie do J. Długosza dotyczy prawdopodobnie wzmianki o sprowadzeniu Ryxy, zob. *Dziejów polskich...*, wyd. Przeddzieckiego, T. 2, ks. 7, s. 466. Ponadto na końcu opisu odesłanie do artykułu E. K. *Giecz* opublikowanego w „Przyjacielu Ludu” R. 3: 1837, T. 2, nr 30, s. 236 oraz do pracy J. Jabczyńskiego *Rys historyczny miasta Dolska...*, tam opis Gie-

cza w przypisie na s. 13.

- s. 31 w. 10–1d. (**Zdychowice**) – Rkp. nieznanego autora, teka 37, sygn. 1332, k. 1; zamieszczony tekst to początek obszerniejszego opracowania zawierającego m. in. opis obrzędu weselnego, zob. przypisy do wesela VII.
- s. 32 w. 8–24g. (**Głębokie**) – Kolberg zacytował tekst bez tytułu zaczynający się od słów: „Od hr. A. Węsierskiego z Zakrzewa odebraliśmy pismo następujące” zamieszczony w „Dzienniku Poznańskim” R. 14: 1872, nr 234, s. 3, w dziale „Wiadomości miejscowe i potoczne”.
- s. 34 w. 5d. – Odesłanie Kolberga dotyczy dzieła E. Raczyńskiego *Wspomnienia Wielkopolski...*, T. 1, tam opis Śremu na s. 298–302.
- s. 34 w. 4d. – s. 35 w. 10 g. (**Kórnik**) – Do opisu miejscowości Kolberg wykorzystał artykuł podpisany J. Ł. [Łukaszewicz] *Zamek w Kurniku*, „Przyjaciel Ludu” R. 2: 1835, T. 1, nr 20, s. 153–155, z tego artykułu pochodzi też cytat; ponadto odesłał do: anonimowego artykułu *Kościół w Kurniku*, „Przyjaciel Ludu” R. 8: 1841, T. 1, nr 12, s. 89–90; pracy E. Raczyńskiego *Wspomnienia Wielkopolski...*, T. 1, s. 287; artykułu A. Białeckiego *Kórnik*, „Księga Świata” 1858, cz. 1, s. 1–4.
- s. 35 w. 4d. – s. 36 w. 3g. (**Bnin**) – W zachowanym rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 8 inne informacje o miejscowości Bnin, zob. suplement opis „Kraju i ludu”.
- s. 36 w. 4–16g. (**Mosina**) – Opis Mosiny sporządzony na podstawie pracy E. Raczyńskiego *Wspomnienia Wielkopolski...*, T. 1, s. 275–277.
- w. 20–26g. (**Dolsk**) – W zachowanym rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 8 podobny początek opisu, a dalej inne informacje o miejscowości, por. s. opis „Kraju i ludu” w suplemencie. Informacje podane przez Kolberga w pracy J. Jabczyńskiego *Rys historyczny miasta Dolska...* na s. 56.
- s. 36 w. 4d. – s. 37 w. 5 g. (**Rogalin**) – Kolberg odsyła do *Wspomnień Wielkopolski...* E. Raczyńskiego, T. 1 s. 278–283. Tekst jak we *Wspomnieniach* także w artykule *Rogalin* zamieszczonym w „Przyjaciel Ludu” R. 8: 1842 T. 2 nr 40 i 41, jego autorem jest też prawdopodobnie Raczyński.
- s. 37 w. 6–9g. i przyp. 1 (**Nochowo**) – Odesłanie Kolberga dotyczy J. Długosza *Dziejów polskich...*, w wyd. Przeddzieckiego T. 1, ks. 1, s. 47.
- s. 37 w. 24g. – s. 38 w. 3g. i przyp. 2 (**Mełpin**) – W rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 8 inne informacje o miejscowości, zob. suplement s. opis „Kraju i ludu”.

Zgodnie z odesłaniem Kolberga w przyp. przetłumaczony fragment tekstu z J. Grimma *Deutsche Mythologie*, Getynga 1844, Bd. 2, s. 934 (zob. <http://digital.bibliothek.uni-halle.de/hd/content/pageview/189841>, dostęp: 11.05. 2020).

- s. 38 w. 4–5g. (Dusino) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 8; w rkp. po „Dusino” jeszcze: „z folwarkiem Pożegowo i osadą Szczotków” i dalej tekst jak w druku.
- w. 6–13g. (Mchy) – Odesłanie Kolberga dotyczy *Wspomnień Wielkopolski...*, T. 1, s. 304.

Lud (s. 41–111)

- s. 41 w. 5d. – s. 42 w. 14g. – Kolberg zacytował fragment anonimowego artykułu *Wieśniacy z okolic Poznania* zamieszczonego w „Przyjacielu Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 11, s. 82–84.
- s. 42 w. 15g. – s. 43 w. 5 g. i przyp. 1 – Rkp. Kolberga, teka 24, sygn. 1282, k. 13r.; jest to odpis z przedmowy J. Lipińskiego do wydanych przez niego *Piosnek ludu Wielkopolskiego*, Poznań 1842, s. V–VI.
- W przypisie odesłanie do artykułów w „Bibliotece Warszawskiej”, zob. A. Michalski *Włościanie i ich regulacja. Rzut oka na stosunki gospodarcze w W. Księstwie Pozn. przed uregulowaniem włościan*, „Biblioteka Warszawska” 1845, T. 1, s. 372–444; ponadto Kolberg wymienił anonimowy artykuł *O stanie chłopów w Wielkiem Księstwie Poznańskim* zamieszczony w „Tygodniku Literackim” 1841, nr 3–4, s. 19–21 i 27–29; cykl artykułów J. Lelewela *Posiadłości kmiecie dwojakiej natury dziedzictwo i wola* opublikowanych w „Tygodniku Literackim” 1841, nr 5–10; *Parę scen z życia chłopca polskiego*, „Tygodnik Literacki” 1844, nr 12, s. 89–90, tam w dziale „Poezja”; J. Wojkowskiej *Wyjątek z dzieła „Kilka wspomnień i kilka obrazów”*, „Tygodnik Literacki” 1844, nr 13, s. 99–100 i nr 14 s. 107–108.
- s. 44 przyp. 1 – Kolberg omawia recenzję H. Szumana pt. *Kilka uwag nad publikacją Dra Karola Libelta pod tytułem: Koalicja kapitału i pracy* zamieszczony w czasopiśmie „Ziemiańin” wydanym w Poznaniu, 1868, nr 19. Wymienił ponadto publikację Serafina Jonasa *W domu najlepiej: powieść dla ludu polskiego*, wydana w Poznaniu w 1872 roku.
- s. 47–48 przyp. 1 – W przypisie streszczony tekst J. F. Neigebaura *Die Süd-Slaven und deren Länder in Beziehung auf Geschichte, Cultur und Verfassung*, Leipzig 1851, s. 356.

- s. 48. w 1g. – 49 w. 3d. – Kolberg zaczerpnął tekst z ankiety TPNP (*Szematu*); w archiwum zachował się oryginalny egzemplarz nadesłany ze wsi Wronczyn (gmina Sęszew), teka 37, sygn. 1331, k. 2, opis na potrzeby ankiety sporządził prawdopodobnie ks. I. Kubalak.
- s. 50 w. 13g. – Wyrażenie „Skórka na buty” por. „Język” w suplemencie.
- w. 17–24g. – Kolberg powołuje się na artykuł E. Kierskiego *Mieszkańcy z okolic Kurnika*, opublikowany w „Tygodniku Ilustrowanym” 1862, T. VI, nr 161.
- s. 51 w. 8 d – s. 53 w.16 g. – Kolberg wykorzystał fragmenty tekstu F. Staszica *Obrazy Wielkopolskie* zamieszczonego w numerach 26, 28, 34, 36 i 40 „Tygodnika Ilustrowanego” 1860, T. I; pieśń na s. 51, tekst cytowany do słów: „do piekła” (s. 52 w. 1g.) oraz przypis 1 na s. 52 to cytaty z numeru 26; dalsza część tekstu zredagowana na podstawie całego artykułu, a śpiewka na s. 52 zaczerpnięta z numeru 28. W numerze 29 czasopisma z tego roku także artykuł F. Staszica „*Zwyczajne wielkanocne nad Wartą*”.
- s. 53 **przyp. 1** – Kolberg odsyła do ankiet TPNP (tzw. *Szematów*).
- s. 54 w 19 g. – W odsyłaczu Kolberga brak rocznika i numeru „Przyjaciela Ludu”, być może chodzi o anonimowy artykuł *Żebraki w Polsce* zamieszczony w tym czasopiśmie, R. 2: 1836, T. 2, nr 51, s. 407–408; drugi odsyłacz dotyczy „Kalendarza Katolicko-Polskiego z drzeworytami na rok Pański zwyczajny 1868” Sjerp-Polaczka (właśc. Julian Prejs); tego egzemplarza w dostępnych zachowanych zbiorach cyfrowych brak.
- s. 54 **przyp. 1** – Odesłanie do pracy E. Raczyńskiego *Wspomnienia Wielkopolski...*, winno być: T. 1 (nie T. 2), tam opis Rogoźna na s. 162–169, na s. 168 Raczyński pisze o gospodzie dziadowskiej.
- s. 56 w. 22g. – s. 59 w. 17g. i **przypisy** – Kolberg zacytował fragmenty publikacji E. Kierskiego *Zwyczajne, zabobony i obrzędy ludu w niektórych okolicach W. Ks. Poznańskiego*, „Tygodnik Ilustrowany” 1861, T. IV, nr 109, s. 158–161; niektóre partie tekstu Kierskiego nieznacznie zmienione.
- Nie wiadomo jakiej pracy Kierskiego dotyczy odesłanie w przyp. 1 na s. 59; w artykule zamieszczonym w wymienionym „Tygodniku Ilustrowanym” informacji o sadach polubownych brak.
- Wyrażenia „żandarm”, „dukat” i „sekuciarz” na s. 58 także w rkp. nieznanego autora, teka 37, sygn. 1329, k. 1 z podobnym wyjaśnieniem.
- s. 59 w. 21g. – Kolberg odwołuje się do pracy L. Zienkowicza *Les costumes du peuple polonais* wydanej w Paryżu w 1841.
- s. 62 (ust. 2) – Kolberg prawdopodobnie zaczerpnął tekst z ankiety TPNP (*Szematu*).

- s. 63 (ust. 3) – Kolberg zacerpnął tekst z ankiety TPNP (*Szematu*); w archiwum zachowała się część oryginalnego egzemplarza, który nadesłany został ze wsi Wronczyn (gmina Stęszew), teka 37, sygn. 1331, k. 2, opis na potrzeby ankiety sporządził prawdopodobnie ks. I. Kubalak. Ostatnie 3 wiersze od słowa „około szycji” uzupełnione w ankiecie ręką Kolberga.
- s. 64 (ust. 4–6) i przyp. 1 – Zgodnie z informacją Kolberga zamieszczoną w przypisie opisy pochodzą z ankiet TPNP (*Szematów*); ankiety dotyczące wymienionych miejscowości nie zachowały się.
ryc. po s. 64 – Rycina wg akwareli B. Hoffa, wcześniej została zamieszczona w „Kłosach” 1772, T. XIV, nr 358, s. 324 z podpisem: „Wieśniaczki z Winiar” jako uzupełnienie do artykułu *Lud z okolic Poznania. (Wyjątek z drukującego się obecnie w Poznaniu dzieła O. Kolberga pt. Lud, jego zwyczaje itd.)*.
- s. 65–69 w. 10g. – Opisy oznaczone datą „1858” pochodzą z niezachowanych ankiet TPNP (*Szematów*); autorem opisu z Ninina (s. 68–69 ust. 4) był Faustyn Radoński.
- s. 69–70 przyp. 1 – W wymienionym przez Kolberga „Przyjacielu Ludu” R. 13: 1846, T. 1, nr 1 anonimowy autor zamieścił notatkę zaczynającą się od słów: „Baczni na naszą narodowość” informującą o wydanym przez Leona Zienkowicza w języku francuskim dziele dotyczącym strojów, nadając mu własny tytuł *Zbiór ubiorów ludu polskiego* (tytuł oryginalny: *Les costumes du peuple polonais*, zob. przypis do s. 59); dalej zamieszczono tłumaczenie fragmentu rozdziału „Les habitants de la Grande-Pologne” nadając tekstowi polski tytuł *Mieszkańcy Wielkopolski* oraz czarno-białą wersję ryciny Wielkopoleń (u Zienkowicza s. 29–30). Cytowany przez Kolberga tekst to fragment *Mieszkańców Wielkopolski* z „Przyjaciela Ludu”.
- s. 69–73 ust. 1 (Siekierki) – Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/II, k. 44; w rkp. także rysunki ubiorów z notatkami dotyczącymi kolorów.
- s. 73–75 ust. 8 (Dębicz) – Opis sporządzony na podstawie rkp. terenowego Kolberga, teka 47, sygn. 1354/II, k. 47–49, zawierającego liczne rysunki ubiorów z naniesionymi obok notatkami.
- s. 75 ust. 9 – s. 79 ust. 12 – Opisy oznaczone datą „1858” pochodzą najprawdopodobniej z niezachowanych ankiet TPNP (*Szematów*).
- s. 79 w. 16g. – 3d. – Kolberg zacytował wymieniany już artykuł E. Kierskiego *Zwyczaje, zabobony i obrzędy ludu...*, „Tygodnik Ilustrowany” 1861, T. IV, nr 109, s. 161.
- s. 80 w. 16g. – s. 81 w. 14d. – Rkp. Kolberga, teka 24, sygn. 1282, k. 17v.; rkp. uszkodzony, oddarta górna część karty, na której zanotowa-

ny był początek tekstu, prawdopodobnie od słów „Od Wielkiej Nocy” lub „Potrawy”.

- s. 85 w.8d. – s. 86 w. 4g. – Cytat pochodzi z pracy J. Łukaszeowicza *Krótki historyczno-statystyczny opis miast i wsi w dzisiejszym powiecie krotoszyńskim od najdawniejszych czasów aż po rok 1794*, wydanej w Poznaniu w 1869 roku, s. 303–304.
- s. 86–87 przyp.1 – Kolberg przytacza informacje zawarte w pracy J. Łukomskiego *O najwłaściwszych sposobach spieniężania drzewa w celu uniknięcia złych skutków i strat, wynikających dla właścicieli borów i lasów z powodu nieznamomości technologii leśnej*, opublikowanej w wydawanym w Poznaniu czasopiśmie „Ziemianin” 1868, nr 11, 13 i 15.
- s. 90 w. 17g. – s. 91 w. 3g. – Cytat pochodzi z wymienionej już pracy J. Łukaszeowicza *Krótki historyczno-statystyczny opis miast i wsi w dzisiejszym powiecie krotoszyńskim...*, s. 304–305.
- s. 92 przyp. 1 – Zgodnie z odesłaniem Kolberga cytat pochodzi z pracy J. Łukaszeowicza *Krótki historyczno-statystyczny opis...*, s. 304.
- s. 94–95 przyp. 2 – Kolberg wykorzystał publikację P. Świtkowskiego, cytat pochodzi ze s. 80–82 pracy *Budowanie wiejskie: Dziedzicom dóbr i possessorom toż wszystkim jakąkolwiek zwierzchność po wsiach i miasteczkach mającym do uwagi i praktyki podane*, wyd. Warszawa, Lwów 1782 i Warszawa 1793; tekst częściowo przeredagował celu łatwiejszego jego zrozumienia, niektóre fragmenty ze wskazanych stron pominięte.
- s. 96 przyp. 1 – Kolberg przywołał pracę E. Raczyńskiego *Wspomnienia Wielkopolski...*, T. 1, s. 133; inwentarz budynków u Raczyńskiego na s. 133–135.
- s. 98 w. 10 d. – s. 99 w. 3g. – Kolberg przetłumaczył zdanie z ogólnego opisu Wielkopolan w pracy L. Zienkowicza *Les costumes du peuple polonais...*, s. 29.
- s. 100 w. 7–18g. – Zgodnie z odsyłaczem Kolberga cytat pochodzi z artykułu E. Kierskiego *Zwyczaj, zabobony i obrzędy ludu...*, „Tygodnik Ilustrowany” 1861, T. IV, nr 109 (s. 161).
- s. 103 w. 2g. i 104 w. 5d. – Nie wiadomo, z jakiego kalendarza korzystał Kolberg, brak jakichkolwiek wskazówek jak np. nazwa, rocznik.
- s. 107 przyp. 1 – Nie ustalono źródła, na które powołał się Kolberg; wzmianki i wspomnienia ks. Jabczyńskiego na temat zabobonów w wymienianej już pracy *Rys historyczny miasta Dolska...*
- s. 110 w. 29g. – W rkp. terenowym Kolberga, teka 35, sygn. 1315, k. VI notatka: „buszta – deska na przodzie pługa”.

w. 9–8 d. – Zob. H. Cegielskiego *Cennik machin i narzędzi rolniczych z fabryki H. Cegielskiego w Poznaniu*, Poznań 1863 i tegoż *Praktyczna mechanika rolnicza w zastosowaniu do potrzeb ziemian polskich*. Warszawa 1863, tam opisy i rysunki pługów znajdują się w rozdziale *Narzędzia rolnicze. 1. Pługi* na s. 7–27. Ukazał się m.in. katalog *Narzędzia i maszyny rolnicze uznane za najpraktyczniejsze, a mianowicie te, które w własnej wyrobia fabryce, opisał i rycinami objaśnił H. Cegielski* wydawanym w Poznaniu, 1858.

Zwyczaj (s. 113–147)

- s. 115 **ust. 1** – Kolberg zacytował fragment artykułu *Panowanie Zygmunta III i ówczesne obyczaje, z Pamiętników A. M. dotąd drukiem nieogłoszonych* drukowanego w odcinkach w „Przyjacielu Ludu” R. 12: 1845, T. 1; cytat pochodzi z części zatytułowanej *O pielgrzymach*, nr 19, s. 145 (początek cyklu: nr 17).

ust. 2 i przyp. 1 – W przypisie odesłanie Kolberga do pracy Antoniego Mierzyńskiego *Jan Łasicki. Źródło do mytologii litewskiej* opublikowanej w „Rocznikach Towarzystwa Nauk Krakowskiego” 1870, T. 41, s. 1–102, tam hasło „Klamals” s. 62 i nast.

- s. 115–116 **ust. 3** – Kolberg przytoczył fragment artykułu E. Kierskiego *Zwyczaj, zabobony i obrzędy ludu...*, „Tygodnik Ilustrowany” 1861, T. 4, nr 109, s. 159.

- s. 117 **w. 5g.** – s. 118 **nr 1** – Kolberg przytoczył prawie cały anonimowy artykuł (z pominięciem wstępu) *Kolęda*, „Przyjacielu Ludu” R. 9: 1842, T. 1, nr 10, s. 78–79, tam tekst pieśni bez melodii.

Pieśń nr 1 – Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 29, nr 48, z notą: „Kolędniczy”, tam melodia z pierwszą zwrotką. W rkp. melodia zanotowana o sekundę wyżej, w metrum $\frac{3}{4}$ w podojonych wartościach rytmicznych, t. 10–11 inaczej urytmizowane, znak powtórki również w t. 5–11; ponadto w rkp. notatki Kolberga: „Nuta ob. Nr 36” – odnosi się do pieśni „Hej, w dzień narodzenia” zanotowanej w tym samym rkp. na k. 28. W rkp. także nota oznaczająca przeznaczenie pieśni: „Lud IX str. 117”, a także „wariant Lud X str. 64” – dotyczy wariantu pieśni w T. 10, str. 64, nr 4.

Rkp. z teki 41 jest odpisem ze zbioru ks. M.M. Mioduszeńskiego *Pastorałki i kolędy z melodyją czyli piosnki wesole ludu w czasie świąt Bożego Narodzenia po domach śpiewane*, Kraków 1843, s. 97; ze zbioru Kolberga zaczerpną też pozostałe zwrotki tekstu.

- s. 118 w. 9d. – s. 119 w. 3g. – Źródła cytatu nie ustalono.
- s. 119 w. 10–19g. – Cytat pochodzi z pracy J. Łukaszcwicza *Obraz historyczno-statystyczny miasta Poznania...*, T. 1, s. 129.
- s. 119 nr 2 – Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1317/d, k. 8, tam nad pieśnią notatka Kolberga: „Kolęda w dzień Bożego narodzenia, na godach”; odpis M. Turczynowiczowej z zaginionego rkp. Kolberga, sygn. 2030/I, k. 73, tam tekst bez melodii. W obu rkp. tak jak w druku odesłanie do *Kantyczek* (tak datowanego wydania w Krakowie bibliografie nie odnotowują); ta pieśń m.in. u M.M. Mioduszeńskiego *Pastorałki i kolędy...*, s. 187–192, a także w wymienionym przez Kolberga na następnej stronie *Kancjonale* (zob. przypisy źródłowy do s. 120 nr 5) w wydaniu z 1888 na s. 225, a w wydaniu z 1818 na s. 92.
- s. 120 nr 3 – Rkp. Kolberga: teka 36, sygn. 1317/d, k. 8; odpis M. Turczynowiczowej z zaginionego rkp. Kolberga, sygn. 2030/I, k. 73, w obu rkp. melodia z tekstem.
- W obu rkp. w t. 1, 3, 7 i 11 tylko górna wersja, w t. 6, 10 i 13 inny rytm: trzy ósemki, w t. 15 na trzecią miarę alternatywnie c^1 , w t. 5–16 znak powtórki. W rkp. o sygn. 2030 tak jak w druku odesłanie do *Śpiewnika kościelnego* M.M. Mioduszeńskiego, Kraków 1838, s. 33, tam dwa warianty tej pieśni rozpoczynające się od słów: „Dzieciątko się narodziło”.
- s. 120 nr 4 – Rkp. Kolberga. teka 36, sygn. 1317/d, k. 8; odpis M. Turczynowiczowej z zaginionego rkp. Kolberga, sygn. 2030/I, k. 73, w obu rkp. melodia z tekstem.
- W obu rkp. tylko zapis górnych nut, t. 5–10 ze znakiem powtórki.
- nr 5 Pierwszy odsyłacz pod pieśnią dotyczy *Kancjonatu pieśni nabożnych według obrządku kościoła św. katolickiego na uroczystości całego roku*, w wydaniu: Częstochowa 1888 pieśń „Na kopie siana” na s. 145, a pieśń „Północ już była” na s. 179; w wydaniu: Kraków 1818 (nie Częstochowa) na zachowanych kartach pierwszej pieśni brak, a druga na s. 200 i 201. W w. 1d. odesłanie do zbioru M.M. Mioduszeńskiego *Pastorałki i kolędy...*, s. 102–103.
- s. 121 nr 6 – Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 23v. W rkp. melodia zanotowana o kwartę czystą niżej, w t. 7 tylko dolna wersja, trzecia ósemka d^2 ; pod melodią tekst jak w druku oraz podobnie jak w przypadku pieśni nr 2 niejasne odesłanie do zbioru *Kantyczek*; ta pieśń m.in. w *Kancjonale pieśni nabożnych według obrządku kościoła św. Katolickiego...*, w wydaniu: Częstochowa 1888 (nie 1818) na s. 229, a w wydaniu: Kraków 1818 na s. 241.

- s. 121 **nr 7** – Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 29, nr 49; jest to odpis ze zbioru Mioduszewskiego *Pastorałki i kolędy z melodyją...*, s. 99–101, tam obszerniejszy tekst.
- Ponadto w rkp. nad melodią notatka: „Nuta ob. Nr 7” – dotyczy podobieństwa pierwszego taktu w pieśni „Apokaliptyczny baranku” zanotowanej w tym samym rkp. na k. 25; w rkp. także nota dotycząca umiejscowienia pieśni w druku: „Lud IX str. 121”, odesłanie do wariantu tekstu w cz. I. *Mazowsza*, s. 105 oraz wzmianka: „Na tęż nutę: *Ta noc nieszczęśliwa, aż serce omdlewa /:w mem cie-le:/ itd*” – dotyczy pieśni ze zbioru M.M. Mioduszewskiego *Pastorałki i kolędy...*, s. 166.
- przyp. 1** – Treść przypisu w odpisie M. Turczynowiczowej z zaginionego czystopisu Kolberga, sygn. 2030/I, k. 73. Odesłania Kolberga dotyczą: pracy J. Pauly’ego *Hymni Breviarii Romani. Zum Gebrauche für Kleriker*, Aachen 1868, s. 17–18; M.M. Mioduszewskiego *Dodatek do Śpiewnika kościelnego*, Kraków 1842, tam s. 26–57 (strona 121 podana przez Kolberga dotyczy prawdopodobnie wcześniejszej wersji *Śpiewnika*, przed nadaniem wspólnej numeracji stron dla wszystkich części tej publikacji); M.M. Mioduszewskiego *Dodatek do Pastorałek i kolęd*, Lipsk 1853, s. 256–263 oraz innych zbiorów, wymienionych m.in. w przypisach źródłowych, zob. bibliografia.
- s. 123 **w. 10–16g. (ust. 1 i 2)** – Kolberg przytoczył fragment artykułu E. Kierskiego *Zwyczajy, zabobony i obrzędy ludu...*, „Tygodnik Ilustrowany” 1861, T. 4, nr 109, s. 159.
- s. 125 **nr 10** – Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (14. pięciolinia), z lokalizacją ogólną: „Dębicz”. W rkp. melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$, w podwojonych wartościach rytmicznych, w t. 2, 5 tylko dolna wersja, w t. 6 na drugą i trzecią miarę dodana wersja alternatywna: szesnastki $a^1 d^1 fis^1 a^1$, a w t. 7 na pierwszą miarę szesnastki $d^2 d^2$; w całej melodii brak rytmów punktowanych: w t. 1, 4 i 8 na pierwszą miarę dwie szesnastki, w t. 3 i 7 dwie ósemki; pod melodią tekst jak w druku.
- s. 126 **w. 8–1d. (ust. 1)** – Cytat pochodzi z zachowanej części ankiety TPNP (tzw. *Szematy*), teka 37, sygn. 1331, k. 3; opis na potrzeby ankiety sporządził prawdopodobnie ks. I. Kubalak.
- s. 127 **w. 1–29g. (ust. 2)** – Opis pochodzi najpewniej z niezachowanych ankiet PTPN (*Szematów*); materiały z okoli Mystek i Targowej Górki nadesłał Karol Karśnicki.
- nr 13** – odsyłacz do DWOK T. 5 *Krakowskie* dotyczy wariantu tekstu.
- s. 128 **przyp. 1** – W przyp. przetłumaczony z niemieckiego fragment tekstu z pracy J. Grimma *Deutsche Mythologie...*, 1844, Bd. 2,

s. 1189 (zob. <http://digital.bibliothek.uni-halle.de/hd/content/page-view/189841>, dostęp: 2. 01. 2021); za Grimmem przywołany cytat z J. Łasickiego *De deis Samagitarum*, wydana w Bazylei w 1615, wydanie kolejne: 1627, zob. też wydanie A. Bielensteina i W. Manhardta *De diis Samagitarum*, Riga 1868, tam na s. 14 (91) cytat z oryginału ze s. 50.

- s. 130 w. 9 d. – s. 131 w. 2g. i przypisy s. 130–132 – Cytat pochodzi z pracy J. Łukaszevicza *Obraz historyczno-statystyczny miasta Poznania...*, T. 1, s. 129–130. Za Łukaszeviczem przywołany też przyp. 1 zaczynający się na s. 130, natomiast w przyp. 1 na s. 131–132 cytat z artykułu *Panowanie Zygmunta III i ówczesne obyczaje...* z „Przyjaciela Ludu” R. 12: 1845, T. 1, nr 19, s. 145.
- s. 131 w. 7g. – s. 132 w. 4g. – Zacytowany fragment pochodzi ze *Starożytności polskich...*, T. 1, s. 583, tam hasło *Kwietna niedziela* opracowane przez W.A.W. W utworze M. Reja *Świętych słów a spraw Pańskich, które tu sprawował Pan a zbawiciel nasz (...)* *Kronika albo Postilla polskim językiem uczyniona* znajduje się rozdział *Na dzień kwietnej niedzieli*, w wydaniu: Kraków 1560, s. 87–90; w wydaniu: Kraków 1571, s. 85–90.
- s. 132 w. 15–9d. (ust. 1) – Przytoczony fragment jest cytatem z pracy J. Łukaszevicza *Obraz historyczno-statystyczny miasta Poznania...*, T. 1, s. 130.
- s. 133 w. 1–4g. (ust. 2) – Informacja pochodzi z zachowanej części ankiety TPNP (tzw. *Szematy*), teka 37, sygn. 1331, k. 3; jej autorem był prawdopodobnie ks. I. Kubalak.
- w. 12–22g. i przypisy – Cytat pochodzi z pracy J. Łukaszevicza *Obraz historyczno-statystyczny miasta Poznania...*, T. 1 (nie T. 2 jak podaje Kolberg), s. 130.
- W przyp. Kolberg odsyła do prac I.J. Hanuša (Hanuscha): *Die Wissenschaft des slavischen Mythus*, Lemberg (Lwów) 1842, tam o dyngusie na s. 197; *Bájeslovný kalendář slovanský* wydany w Pradze w 1860, s. 126.
- W przyp. 2 ponownie odesłanie do *Die Wissenschaft...* Hanuscha, ale nie jest to źródło cytatu.
- s. 134 w. 1–6 (ust. 5) – Cytat pochodzi z pracy J. Łukaszevicza *Obraz historyczno-statystyczny miasta Poznania...*, T. 1, s. 130.
- w. 7–9g. – Informacja pochodzi z zachowanej części ankiety TPNP (tzw. *Szematy*), teka 37, sygn. 1331, k. 3; jej autorem był prawdopodobnie ks. I. Kubalak.
- s. 135 w. 1–24g. i nr 14 (ust. 11 i 12) – Cytaty zostały zaczerpnięte z artykułu F. S[taszica] *Zwyczaj wielkanocne nad Wartą*, „Tygodnik

- Ilustrowany” 1860, T. 1, nr 29, s. 255, tam także tekst pieśni. Odwołanie na końcu numeru 11 dotyczy artykułu F. S(taszica) *Obrazy Wielkopolskie*, „Tygodnik Ilustrowany” 1860, T. 1, nr 26, s. 227–228 i dokończonego w numerze 28, s. 250–251, tam autor pisał o wsi Mądre, ale cytat nie pochodzi z tego artykułu.
- s. 135 w. 7d. – s. 136 w. 6d. i nr 15 (ust. 13) – Cytat został zaczerpnięty z artykułu F. S[taszica] *Zwyczajy wielkanocne nad Wartą*, „Tygodnik Ilustrowany” 1860, T. 1, nr 29, s. 255, tam tekst pieśni bez melodii.
- s. 136 w. 5d. – s. 137 w. 2g. (ust. 15) – Informacja pochodzi najpewniej z niezachowanych ankiet PTPN (*Szematów*); materiały z okoli Mystek i Targowej Górki nadesłał Karol Karśnicki.
- s. 139 w. 4–11g. (ust. 19) – Opis sporządzony na podstawie informacji zamieszczonej przez L. Zienkiewicza w liście do Kolberga, sygn. 2185/3, k. 252.
- s. 139 w. 14d. – s. 140 w. 22g. (ust. 1) – Kolberg przytoczył fragmenty pracy J. Łukaszewicza *Obraz historyczno-statystyczny miasta Poznania...*, T. 1, s. 133 i 140.
- s. 140 w. 11–15g. (ust. 2) – Cytat pochodzi z artykułu Kierskiego *Zwyczajy, zabobony i obrzędy ludu...*, „Tygodnik Ilustrowany” 1861, T. 4, nr 109, s. 159.
- s. 141 w. 23–30 (ust. 2) – Cytat pochodzi z artykułu Kierskiego *Zwyczajy, zabobony i obrzędy ludu...*, „Tygodnik Ilustrowany” 1861, T. 4, nr 109, s. 159.
- s. 141 w. 5d. – s. 142 w. 11g (ust. 1) – Rkp. Kolberga, teka 24, sygn. 1282, k. 13r.; jest to odpis z przedmowy J. Lipińskiego do wydanych przez niego *Piosnek* (nie pieśni) *ludu Wielkopolskiego...*, s. VII–VIII.
- s. 141–142 przyp. 1 – Odsyłacze Kolberga dotyczą prac: A. Mierzyńskiego *Jan Łasicki. Źródło do mytologii litewskiej*, „Roczniki Towarzystwa Nauk Krakowskiego” 1870, cytowany fragment w przypisie na s. 142; I.J. Hanuscha *Die Wissenschaft des slavischen Mythos...*, o sobótcie na s. 200; I.J. Hanuscha *Bájeslovní kalendář slovanský...*, s. 175–192; K.G. Antona *Erste Linien eines Versuches über der alten Slawen Ursprung, Sitten, Gebräuche, Meinungen und Kenntnisse*, Bd. 1, Lipsk 1783, s. 81 (nie 73), tam cytat i odwołanie do kolejnej publikacji: J.G. Georgi *Beschreibung aller Nationen des russischen Reichs: ihrer Lebensart, Religion, Gebräuche, Wohnungen, Kleidungen und übrigen Merkwürdigkeiten*, St. Petersburg 1776 (vol. 1), s. 27 (całość 1776–80).
- s. 142 . 12g. – s. 143 w. 10g. (ust. 2 i 3) – Kolberg przytoczył fragmenty

z artykułu E. Kierskiego *Zwyczaję, zabobony i obrzędy ludu...*, „Tygodnik Ilustrowany” 1861, T. 4, nr 109, s. 159.

- s. 143–144 **przyp. 1** – Zacytowany przez Kolberga fragment pochodzi z anonimowego tekstu zamieszczonego w rubryce *Wiadomości miejscowe i potoczne* w „Dzienniku Poznańskim” R. 14: 1872, nr 142.
- s. 144. 11–15g. (ust. 2) – Rkp. terenowy Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 101, tam wśród zapisów z Dębicza i z dopiskiem „Środa”.
- s. 145. 10–12g. (ust. 1) – Cytat pochodzi z artykułu E. Kierskiego *Zwyczaję, zabobony i obrzędy ludu...*, „Tygodnik Ilustrowany” 1861, T. 4, nr 109, s. 159.
- s. 146. 1– 5g. (M. B. Siewna) – Rkp. terenowy Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 101, tam wśród zapisów z Dębicza i z dopiskiem „Środa”.
- s. 6–10g. – Cytat pochodzi z artykułu E. Kierskiego *Zwyczaję, zabobony i obrzędy ludu...*, „Tygodnik Ilustrowany” 1861, T. 4, nr 109, s. 159.
- s. 147. 1 – 9g. – Cytat pochodzi z artykułu E. Kierskiego *Zwyczaję, zabobony i obrzędy ludu...*, „Tygodnik Ilustrowany” 1861, T. 4, nr 109, s. 159.
- s. 147 **rzyp. 1** – Pochodzenie cytatu nieznane.

Wieniec (s. 149–164)

- s. 151. 1g. – s. 154 w. 16g. (ust. 1) – Opis wieńca zaczerpnięty z artykułu podpisanego L. *Wieniec*, „Przyjaciel Ludu” R. 1: 1834, T. 1, nr 16 (nie 14). Za autorem artykułu Kolberg odwoływał się do utworu I. Krasickiego *Pan Podstoli*, tam wieńce opisane są w T. 1, księdze III, Wrocław 1825, s. 110–111 oraz do *Psalmu LXV* J. Kochanowskiego, zob. *Psalterz Dawidów*, Kraków 1587, s. 92–93.
- s. 154. 17–19g. i nr 17 – Odsyłacze Kolberga dotyczą pieśni *Na wieńcu wieśniacy śpiewają w Poznańskim*, „Przyjaciel Ludu” R. 2: 1835, rok 2, T. 1, nr 22, tam tylko dwa wersy pieśni oraz pieśni *Wieśniacy śpiewają na wieńcu*, „Przyjaciel Ludu” R. 2: 1836, T. 2, nr 29, gdzie pieśń wydrukowano w całości; z tego ostatniego numeru Kolberg wykonał odpis, rkp. Kolberga teka 35, sygn. 1315/B, k. IV, tam z tytułem *Śpiew na wieńcu* i z powołaniem na źródło.
- s. 154. 3d. – s. 157 w. 5d. oraz nr 18 i 19 – Kolberg przytoczył część artykułu F. S[taszica] *Dożynki w Wielkopolsce*, „Tygodnik Ilustrowany” 1860, T. 2, nr 52, s. 487–489; w artykule teksty pieśni bez melodii.
- Pieśń nr 19 – Taka melodia z innym tekstem zob. nr 17 w suplementcie, tam jako fragment tańca kujawskiego.

- s. 160 nr 22 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (14. pięciolinia), z lokalizacją ogólną: „Dębicz” – tam melodia z incipitem: „Przynosimy plon” zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$, w podwojonych wartościach rytmicznych, w t. 2 na pierwszą miarę szesnastki h^1 d^1 , przy c^2 brak krzyżyka, po t. 4 znak powtórki, w t. 6 druga szesnastka a^1 , w t. 8 na pierwsza miarę tylko górna wersja, na drugą i trzecią ósemki a^1 fis^1 .

W rkp. taka sama melodia z incipitem: „A kazał mi” zob. nr 116 w suplemencie.

przyp. 1 – Kolberg zacytował zdanie z pracy J. Łukaszevicza *Obraz historyczno-statystyczny miasta Poznania...*, T. 1, s. 140.

- s. 161–162 nr 24 – Rkp. Kolberga: rkp. terenowy, teka 36, sygn. 1324, k. 4r. i czystopis, teka 36, sygn. 1320, k. 30v.

W rkp. terenowym melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$ w podwojonych wartościach rytmicznych. W obu rkp. w t. 3 tylko dolna, w t. 6 i 8 tylko górna wersja, w t. 5 i 7 brak rytmów punktowanych, każdorazowo dwie ósemki, w t. 9 na pierwszą i drugą miarę dodana wersja alternatywna: trzykrotnie b^1 w rytmie dwie szesnastki, ósemka; w obu rkp. na końcu, zamiast „plon niesiem, plon” – „przynosimy plon” w zwr. 1 i „jak najlepszy plon” w zwr. 2.

- s. 162 w. 10–7d. – Informacja pochodzi z zachowanej części ankiety TPNP (tzw. *Szematy*), teka 37, sygn. 1331, k. 3; jej autorem był prawdopodobnie ks. I. Kubalak.

- s. 164 nr 25 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14r., z lokalizacją ogólną: „Dębicz”, tam melodia z incipitem: „Kulało się”, na zakończenie melodii notatka: „i do wilka”.

W zapisie melodii t. 2 alternatywnie: na pierwszą miarę ósemka e^2 , na trzecią dwie szesnastki c^2 h^1 , t. 6, t. 8 zanotowany jako 2. volta, przed nim 1. Volta.

nr 26 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14r., z lokalizacją ogólną: „Dębicz”, tam melodia bez tekstu, obok melodii notatka: „Wilk”. W rkp. melodia zanotowana o kwartę czystą wyżej, w t. 1 tylko górna wersja, przy drugiej nucie alternatywnie g^1 , na drugą i trzecią miarę jeszcze jedna wersja alternatywna: szesnastki fis^1 fis^1 g^1 h^1 , w t. 3 tylko górna wersja, w t. 4 przy piątej nucie dwie trzydziestodwójki g^1 fis^1 , w t. 5 i 7 na trzecią miarę ósemka g^1 , w t. 6 na trzecią miarę alternatywnie szesnastka c^2 i trzydziestodwójki h^1 a^1 , w t. 8 na trzecią miarę alternatywnie ósemka fis^1 .

Obrzędy (s. 165–254)

- s. 167 w. 1–18g. (Chrzczyny) – Odpis M. Turczynowiczowej z niezachowanego rkp. Kolberga, sygn. 2030/III, k. 247.
- s. 167–169 przyp. 1 – Kolberg wykorzystał obszerne fragmenty artykułu F. Wawrowskiego *Popielnice starostwianańskie i obrzędy...*, „Przyjaciel Ludu”, R. 13: 1846, T. 1, rok 13, nr 8, część tekstu cytowana, część przeredagowana; za Wawrowskim przywołana publikacja W.A. Sembery *O Slovenach w Dolnich Rakausich*, „Časopis Českého Museum” R. 19: 1845, z. 2, s. 163–189 i z. 3, s. 346–357 oraz zbiór Ź. Paulego *Pieśni ludu polskiego w Galicji*, Lwów 1838, tam na s. 52–57 w rozdziale „Stypowe i żałobne” wzmianka o stypie i trzy pieśni.
- s. 170 w. 6–14g. (ust. 2) – Fragment tego opisu od słów „Nigdy trumny” do „odciągają” w rkp. terenowym Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 101, tam wśród zapisów z Dębicza i z dopiskiem „Środa”.
- s. 170 w. 7d. – s. 173 w. 15g. – Kolberg zaczerpnął tekst wraz z oracją z anonimowego artykułu *Wieśniacy z okolic Poznania* opublikowanego w „Przyjacielu Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 11, s. 82–84.
Oracja, zgodnie z odesłaniem Kolberga, także w zbiorze K.W. Wójcickiego *Pieśni ludu Białochrobatów, Mazurów i Rusi znad Bugu*, T. 2, Warszawa 1836, s. 109–112.
- s. 173 nr 27 i 28 – Odesłania Kolberga dotyczą: pieśni nr 27 opublikowanej pt. *Wianek* w „Przyjacielu Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 17, s. 133 oraz pieśni pt. *O wianeczku lawendowy* zamieszczonej w zbiorze K.W. Wójcickiego *Pieśni ludu Białochrobatów...*, T. 2, s. 112–113; pieśń nr 28 także u Wójcickiego w T. 2, s. 104 z tytułem *Zielona łączka*, odesłanie do DWOK T. 4 Kujawy dotyczy wariantu tekstu
- s. 176 nr 32 – Porównanie do nr 49, 72 i 98 w tymże tomie dotyczy wariantów tekstu
- s. 176–177 nr 33–35 – Zgodnie z odsyłaczem Kolberga na s. 177 pieśni zaczerpnięte z artykułu J.J. Lipińskiego *Porządek obrzędu weselnego w Wielkim Księstwie Poznańskim (wyjątek ze zbioru pieśni gminnych tejże ziemi)*, „Biblioteka Warszawska” 1842, T. 2, s. 285–308.
- s. 177 w. 15g. – s. 178 w. 7d. i nr 36–38 – Opis zaczerpnięty z wymienionego artykułu J.J. Lipińskiego *Porządek obrzędu weselnego...*, s. 285–308.
- s. 178–185 (wesele II) – Większość opisu pochodzi prawdopodobnie z ankiety TPNP (tzw. *Szematy*), której autorem był prawdopodobnie ks. I. Kubalak; w archiwum zachowała się znaczna część oryginal-

nej ankiety, teka 37, sygn. 1331, k. 3, ale z opisu wesela pozostał tylko krótki fragment, zob. s. 184 w. 3–6g. od słowa „Poczem” do „Pana”.

s. 199–200 (wesele IV) – Opisy oznaczone datą „1859” pochodzą z niezachowanych ankiet TPNP (*Szematów*).

s. 202 nr 59 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/III, k. 60, z lokalizacją ogólną: „Górczyn” i notatką z boku karty: „Wesele”.

W rkp. t. 3–4: wersja jak w druku zanotowana poniżej z notatką: „lepiej”, obok zanotowana wersja alternatywna dla t. 9–10: ponadto w rkp. zwr. 1 zanotowana skrótoowo tekst do słów „nie narobił...”, dalej, zamiast powtórzenia „chmielu nieboże” – „chmielu niezbędny”, a na zakończenie jeszcze:

„Oj, chmielu, ty rozbójniku, zdradziłeś mi dziewczę przy pasterniku”.

nr 60 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/III, k. 60, z lokalizacją: „Górczyn” i notatką z boku karty: „Wesele”; nad melodią notatka: „Do oczepin”.

W rkp. melodia zanotowana w ośmiu taktach, z licznymi poprawkami i wersjami alternatywnymi, obok zanotowana kolejna wersja alternatywna dla t. 4, pod melodią tekst jak w druku.

w. 6–1d. – Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/III, k. 60, z lokalizacją ogólną: „Górczyn” i notatką z boku karty: „wesele”; pod opisem odręczny rysunek Kolberga.

s. 203 nr 61 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v., tam melodia z tekstem, zanotowana o sekundę wielką niżej, w t. 5 druga ósemka *gis*¹, ćwierćnuta *h*¹, w t. 5–8 brak znaku powtórki; w zapisie tekstu: „gały” zamiast „udźce”. Odsyłacz do melodii nr 46 niejasny.

s. 203–225 (wesele VI) – Opis sporządzony prawdopodobnie na podstawie badań własnych Kolberga, zob. też przypisy do pieśni nr 67 i 79 oraz niezachowanych PTPN (*Szematów*); materiały z okoli Mystek i Targowej Górki nadesłał Karol Karśnicki.

s. 207 nr 62 – Wariant melodii por. nr 38 w suplementcie.

s. 211 nr 67 – Melodia z tekstem „Pod zielonym dębem stoi koń kowany”, zob. nr 8, a takty 1–4 por. nr 15 w suplementcie .

s. 222 nr 79 – Rkp. terenowe Kolberga: teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (20. pięciolinia), tam takty 1–4 z dwoma incipitami: „Przed dworem” i „Miała” oraz takty 5–8 z incipitem: „A sio kury”; teka 35, sygn. 1315/B, k. III, tam tekst, oba rkp. z lokalizacją ogólną: „Dębicz”. W zapisie melodii w t. 2 na trzecią miarę alternatywnie *c*², w t. 7 tylko dolna wersja, brak znaków powtórki; w zapisie tekstu: „cze-

go ja też” zamiast „czego ja się” i w zur. 2: „Doczekała wielkiej...” zamiast „Doczekałam wielkiej...”.

Tekst „Miała” z tą samą melodią zob. nr 130 w suplementcie.

- s. 225–242 (wesele VII) – Opis sporządzony na podstawie badań własnych Kolberga i być może z materiałów pozyskanych od współpracowników w okolicach Dębicza, zob. następne przypisy źródłowe.
- s. 225 w. 7– 13g. – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1332, k. 2, zapis sporządzony na rękopisie nieznanego autora, z lokalizacją: „Wieś Zdychowice (graniczy z Bagrowem i Pławcami)” i z notą Kolberga: „powiat Środa” i „do Dębicza”, tam na początku jeszcze zdanie: „Zwyczajnie przy ślubach zapewne na całą Wielkopolskę są jedne i te same”.
- s. 227 w. 16d. – s. 228 w. 1g. – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1332, k. 2, zapis sporządzony na rękopisie nieznanego autora z lokalizacją: „Wieś Zdychowice (graniczy z Bagrowem i Pławcami)” i z notą Kolberga: „powiat Środa” i „do Dębicza”; dalsza część tekstu zanotowana przez nieznanego autora, zob. następny przypis źródłowy.
- s. 228 w. 2g. – s. 231 w. 11g. – Rkp. nieznanego autora, teka 37, sygn. 1332, k. 2–3, z lokalizacją: „Wieś Zdychowice (graniczy z Bagrowem i Pławcami)” i z notą Kolberga: „powiat Środa” i „do Dębicza”.
- s. 232 nr 86 – Odsyłacz do cz. I *Kujaw* (zob. DWOK T. 3) nr 93 niejasny.
- s. 234 nr 88 – Rkp. terenowe Kolberga: teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (21. pięciolinia), tam melodia z incipitem: „Puść mnie” i teka 35, sygn. 1315/B, k. III, tam tekst; takty 1–8 bez tekstu także w rkp. z teki 35, sygn. 1315/A, k. 14r. (17. pięciolinia); wszystkie rkp. z lokalizacją ogólną: „Dębicz”.

W rkp. z k. 14v. melodia zanotowana o sekundę wielką wyżej, w t. 3 tylko górna wersja, ostatnia ósemka a^1 , w t. 6 tylko dolna, w t. 8 tylko górna wersja.

W rkp. z k. 14r. melodia zanotowana o sekundę wielką wyżej, t. 3 zamiast pierwszej ósemki szesnastki $d^2 c^2$, w t. 6 na drugą miarę ósemki $a^1 a^1$ w takcie 8 tylko dolna wersja.

- s. 235 nr 89 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14r. (18. pięciolinia), z lokalizacją ogólną: „Dębicz”, zapis w druku jest połączeniem dwóch odrębnych melodii, zanotowanych w rkp. obok siebie.

Takty 1– 8, z notatką „Wiwat”, tam w t. 1 dodana wersja alternatywna, w t. 2 tylko górna wersja, brak znaku powtórki, t. 7–8 rozszerzone do czterech taktów i te opatrzone znakiem powtórki.

Takty 9–16 zanotowane o tercję małą wyżej, zamiast rytmów punktowanych każdorazowo dwie ósemki, w t. 10 ostatnia ósemka h^1 .

- s. 235 **nr 91** – Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (ostatnia pięciolinia), z lokalizacją ogólną: „Dębicz” i notą: „Weselna, po ślubie w domu”. W rkp. melodia zanotowana o sekundę wielką wyżej, w t. 7, 8 i 9 na trzecią miarę tylko dolna wersja, pod melodią tekst jak w druku.
- s. 236 **nr 92** – Rkp. terenowe Kolberga: teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (13. pięciolinia), tam melodia z incipitem: „O, pójde ja do Mazurów” i teka 35, sygn. 1315/B, k. II, tam tekst, z notą: „Weselna, przy obiedzie”, oba rkp. z lokalizacją ogólną: „Dębicz”.
W rkp. melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$, w t. 3 przy drugiej ósemce alternatywnie c^2 , w t. 9 tylko dolna wersja, w t. 12 ostatnia nuta h^1 .
- s. 236 **nr 93** – Rkp. terenowe Kolberga: teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (15. pięciolinia), tam melodia z incipitem: „Jedna baba z Gołażewa” i teka 35, sygn. 1315/B, k. II, tam tekst, oba rkp. z lokalizacją ogólną: „Dębicz”.
W zapisie melodii w t. 2 zamiast ostatniej ósemki dwie szesnastki $c^2 d^2$, w t. 3 tylko górna wersja, t. 4 i 9, w t. 5 i 10 na pierwszą miarę górna wersja, na drugą dodana wersja alternatywna: dwie ósemki $g^1 d^1$, w t. 7 trzecia ósemka a^1 , w t. 8 na drugą miarę brak przednutki, ósemki $h^1 d^1$.
- s. 237 **nr 95 i nota nad pieśnią** – Nota i tekst pieśni bez melodii w rkp. nieznanego autora teka 37, sygn. 1332, k. 4, z lokalizacją: „Wieś Zdychowice (graniczy z Bagrowem i Pławcami)” i z notą Kolberga: „powiat Środa” i „do Dębicza”.
W rkp. jeszcze jedna zwrotka:
„Żebyś ty, chmielu, na tyczki nie লাź,
nie robiłbyś z panienek niewiast,
oj, chmielu, ty nieboże,
co na dół, to na górze, chmielu, nieboże”.
- s. 238 **nr 97** – Rkp. terenowe Kolberga: teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (przedostania pięciolinia), tam melodia z incipitem: „A ty miły rozmarynie” i teka 35, sygn. 1315/B, k. II, tam tekst, oba rkp. z lokalizacją ogólną: „Dębicz”.
W zapisie melodii w t. 4 na pierwszą miarę dodana wersja alternatywna: szesnastki $c^2 h^1$, w zapisie tekstu z k. II w zwr. 1 początek jak na k. 14 i „szukałam” zamiast „com cię siała”. Melodia z innym tekstem zob. T. 12 nr 388 i nr 107 w suplementcie.
- s. 238–239 **nr 98** – Tekst zwr. 1–5 bez melodii i tekst „Ty wołosiu” w rkp. nieznanego autora teka 37, sygn. 1332, k. 4, z lokalizacją: „Wieś Zdychowice (graniczy z Bagrowem i Pławcami)” i z notą Kolber-

ga: „powiat Środa” i „do Dębicza”. Wariant melodii i tekstu zob. T.10 nr 137. Tekst z wariantem melodii por. nr 5 i 16 w suplementcie.

s. 239 nr 99 – Tekst bez melodii w rkp. terenowym Kolberga, teka 35, sygn. 1315/B, k. V, z lokalizacją ogólną: „Dębicz”.

s. 240 nr 100 – Rkp. terenowe Kolberga: teka 35, sygn. 1315/A, k. 14r. (7. pięciolinia), tam takty 1–6 z incipitem: „A gdzie jedziesz, Jasieczku” i teka 35, sygn. 1315/B, k. V, tam tekst jak w druku, oba rkp. z lokalizacją ogólną: „Dębicz”.

W zapisie melodii w t. 2 na trzecią miarę alternatywnie szesnastki $d^2 e^2$, w t. 3 dodana wersja alternatywna, w t. 4 przy pierwszej szesnastce alternatywnie d^2 , na trzecią miarę alternatywnie szesnastki $e^2 f^2$.

Odsyłacz do melodii błędny.

s. 242 nr 103 – Rkp. terenowe Kolberga: teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (3. pięciolinia od dołu), tam melodia; teka 35, sygn. 1315/B, k. III, tam tekst, oba rkp. z lokalizacją ogólną: „Dębicz”.

W rkp. takty 1–4 z incipitem: „Siano grabiła” i notatką: „Weselna”, w t. 1 druga ósemka d^2 ; na k. III tekst wariantowy:

„Siano grabiła, piasek wiązała,
przy ty robocie tydzień leżała,
o leży, leży, bolą ją kości,

nie od roboty [...] od złości”, por. T. 12 nr 173.

s. 242 nr 104 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (8. pięciolinia), z lokalizacją ogólną: „Dębicz”, w rkp. melodia z notatką: „Wiwat”, zanotowana o sekundę wielką wyżej.

s. 242 w. 9d. – s. 244 w. 15g. – Opis wesela z okolic Bnina i Kórnika (bez pieśni nr 105–109) pochodzi z artykułu E. Kierskiego *Mieszkańcy z okolic Kurnika...*, „Tygodnik Ilustrowany” 1862, T. VI, nr 161, s. 161; niektóre fragmenty tekstu przeredagowane przez Kolberga.

s. 245 nr 109 – Błąd w druku, brak pieśni. Odsyłacz do nr 87 winien być melodią nr 108.

nr 110 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (17. pięciolinia), z lokalizacją ogólną: „Dębicz”, w rkp. melodia z notatką: „Wiwat”, w t. 8 brak znaku powtórki.

s. 246 nr 111 – Rkp. Kolberga: teka 50, sygn. 1357/3, k. 6, nr 546, z lokalizacją: „Osięciny”.

W rkp. z teki 50 w t. 3 na trzecią miarę alternatywnie h^1 , w t. 4 tylko górna wersja, w t. 5 na drugą miarę a^1 , t. 6 jak t. 2, t. 7 jak t. 3, tu na trzecią miarę ósemka e^1 lub alternatywnie gis^1 ; w tymże

rkp. noty Kolberga: „Seria IV nr 412” (ten odsyłacz do cz. II *Kujaw* dotyczy tylko podobieństwa w t. 1) i „Seria IX (T. 9) nr 111”. Por. nr 463 w DWOK T. 72/1 (*Kujawy. Suplement do T. 3 i 4*).

- s. 248 **nr 112** – Rkp. terenowe Kolberga: teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (11. pięciolinia), tam melodia z dwoma incipitami: „Woła” (obok notatka: „Weselna”) i „Leci woda”; teka 35, sygn. 1315/B, k. II, tam tekst „Leci woda”, a także tekst „Woła ojciec”, oba rkp. z lokalizacją ogólną: „Dębicz”; ponadto melodia i tekst „Idzie woda” w odpisie M. Turczynowiczowej z zaginionego rkp. Kolberga, sygn. 2030/I, k. 348–349, nr 99, z przekreśloną lokalizacją: „Miłosław”, zob. T. 12 nr 98.
- Zapis melodii z rkp. z teki 35 z tekstem „Woła”, zob. nr 64 w suplemencie.
- s. 249 **nr 113** – Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (ostatnia pięciolinia), z lokalizacją ogólną: „Dębicz”. W zapisie melodii tylko górna wersja, w zapisie tekstu brak fragmentu: „bodajże cię, Jasiu, ukarać”.
- s. 251 **nr 114** – Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (18. pięciolinia), z lokalizacją ogólną: „Dębicz”, tam melodia bez tekstu, zanotowana o sekundę wielką wyżej, w metrum $\frac{3}{4}$ w podwojonych wartościach rytmicznych; w t. 1 i 3 tylko dolna wersja, w t. 3 ostatnia ósemka e^2 , w t. 5 i 7 w dolnej wersji na trzecią miarę ósemka e^1 .
- s. 251 **nr 115** – Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14r. (18. pięciolinia), z lokalizacją ogólną: „Dębicz”.
- s. 252 **nr 116** – Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (8. pięciolinia), z lokalizacją ogólną: „Dębicz”. W rkp. t. 1–4 zanotowane bez kresek taktowych, w t. 2 i 5 brak znaku powtórki, w t. 7 na drugą miarę ósemki $fs^1 a^1$, t. 8–9 puste.
- s. 253 **nr 117** – Odesłanie do nr 62 błędne (taki nr w cz. I *Kujaw*, DWOK T. 3, ale tam melodia instrumentalna, inna niż nr 117).
- nr 118** – Rkp. terenowe Kolberga: teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (12. pięciolinia), tam takty 1–6 z incipitem: „Przedała”, zanotowane o tercję małą niżej i teka 35, sygn. 1315/B, k. II, tam tekst, oba rkp. z lokalizacją ogólną: „Dębicz”.
- s. 254 **przyp. 1** – W przyp. wymieniona powieść P. Wilkońskiej *Wawrzyna*, Petersburg 1851, zob. Pauline von Wilkonska *Rechtsschaffene Herzen: eine Erzählung*, tłum. A.H. Arndt, Stuttgart 1868 (nie 1869).

Gry i zabawy (s. 255–262)

- s. 255 **przyp. 1** – W przyp. odesłanie do pracy Ł. Gołębiowskiego *Gry i zabawy różnych stanów w kraju całym lub niektórych tylko prowincjach*, Warszawa 1831.
- s. 259–260 **nr 119** – Kolberg zamieścił pieśń drukowaną w zbiorze S. Jachimowicza *Śpiewy dla dzieci*, Warszawa 1854, s. 47–48, tam pt. *Pieśń przy grze z obrączką*. Kolberg odsyła też do publikacji T. Klonowskiego *Zbiór pieśni i piosneczek szkolnych*, Poznań 1860, seria 3, s. 72.
- s. 260 **nr 120** – Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 6v., rkp. uszkodzony, w zapisie melodii widoczne tylko t. 1–5, nad melodią notatka: „Gra”, t. 1 jak t. 3, w t. 3 w górnej wersji na trzecią miarę ósemka z kropką e^2 i szesnastka d^2 ; poniżej tekst jak w druku.
- s. 261 **nr 122** – Rkp. Kolberga, teka 48/1b, k. 5, z lokalizacją: „Gniezno”; nad melodią notatka: „Na Żydów – palcem ich się wskazuje gdzie znak xx”.

Przypisy (s. 265–315)

- s. 265–267 (1. Do s. 4) – Kolberg zacytował artykuł (z pominięciem kilku pierwszych zdań) *Czem był Poznań przed stu laty* opublikowany w „Przyjacielu Ludu” R. 1: 1835, T. 2, nr 49, s. 386–387, informacja o autorze J. Łukaszewicz] pochodzi od Kolberga.
- s. 267 **przyp. 1** – Odesłanie Kolberga dotyczy ryciny zamieszczonej w pracy E. Raczyńskiego *Wspomnienia Wielkopolski...*, T. 2, s. 253.
- s. 267–271 (**przypis do s. 54**) – Kolberg przytoczył anonimowy artykuł *Żebraki w Polsce*, „Przyjaciela Ludu” R. 2: 1836, T. 2, nr 51, s. 407–408.
- Pieśń o Łazarzu także w rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 110, tam pierwsza zwrotka z melodią, zob. nr 138 w suplemencie; jest to odpis ze zbioru ks. M.M. Mioduszeńskiego, zob. *Dodatek do Śpiewnika kościelnego z melodiami*, Kraków 1842, s. 758.
- s. 271 **w. 22d. – s. 282 (przyp. do s. 54)** – Kolberg przytoczył powieść I. Danielewskiego *Czemu dziad jest zawsze dziadem, choć mu wszyscy dają?* wydrukowaną w „Kalendarzu Katolicko-Polskim z drzeworytami na rok Pański zwyczajny 1868” Sjerp–Polaczka (właśc. Julian Prejs); tekst porównano w wydaniu powieści: Chełmno 1909.

- s. 283 (przyp. do s. 60) – Informacje o strojach mieszkańców Poznania Kolberg zaczerpnął z pracy J. Łukaszewicza *Obraz historyczno-statystyczny miasta Poznania...*, T. 1, s. 140–145; fragment tekstu jest cytatem ze s. 142, pozostały tekst został przeredagowany. Odesłanie Kolberga na końcu akapitu odnosi się do ryciny zamieszczonej w pracy E. Raczyńskiego *Wspomnienia Wielkopolski...*, T. 2, s. 253.
- s. 283 w. 11d. – s. 285 w. 14g. (przyp. do s. 83) – Tekst zaczerpnięty z anonimowego artykułu *Z gościny w Poznańskiem* z „Kroniki Wiadomości Krajowych i Zagranicznych” R. 2: 1857, nr 245, tam w dziale „Korespondencja, Kroniki”.
- s. 285 w. 15g. – s. 288 w. 27g. (przyp. do s. 86–96) – Kolberg przytoczył anonimowy artykuł *Ułamek o architekturze*, „Przyjaciel Ludu” R. 4: 1838, T. 2, nr 49, s. 386–387; przypisy wprowadzone przez Kolberga.
- Na s. 285 w przyp. 1 odesłanie do pracy Ł. Gołębiowskiego *Domy i dwory*, Warszawa 1830, cytata ze s. 6; za Gołębiowskim przywołany M. Kromer - chodzi prawdopodobnie o *Polonia sive de situ, populis, moribus, magistratibus et republica regni polonici (Polska, czyli o położeniu, obyczajach, urzędach i rzeczypospolitej Królestwa Polskiego)*, pierwodruk w języku łacińskim, Kolonia 1577. W wydaniu polskim W. Syrkomli, Wilno 1853, s. 44 i 36, tekst inaczej zredagowany, tam też brak ostatniego zdania.
- Na s. 287 w przyp. 1 cytata z pracy E. Raczyńskiego *Wspomnienia Wielkopolski...*, T. 1, s. 356; Raczyński z kolei wykorzystał fragment publikacji A.K. von Holsche *Gergraphie und Statistic von West-Süd- und Neu-Ostpreussen: nebst einer kurzen Geschichte des Königreichs Polen bis zu dessen Zertheilung*, Berlin: Bd 1: 1800, Bd 2: 1804.
- s. 287 przyp. 2 – odesłanie Kolberga dotyczy opisów Raczyńskiego zawartych we *Wspomnieniach Wielkopolski...*; natomiast ryciny u Raczyńskiego nie przedstawiają wiejskich chat.
- s. 288 w. 11–9 d. – Kolberg odsyła do rozdziału *Mieszkania i sprzęty* w pracy J. Łukaszewicza *Obraz historyczno-statystyczny miasta Poznania...*, T. 1, s. 147.
- s. 288 w. 8d. – s. 291 w. 4g. – Kolberg przytoczył w całości anonimowy artykuł *O drzewnianym budownictwie* zamieszczony w „Przyjacielu Ludu” R. 5: 1838, T. 1, nr 14, s. 106–107.
- s. 291 w. 5g. – s. 292 w. 2g. – Kolberg wykorzystał obszerną część anonimowego artykułu *O przyozdobieniach wiejskich ułamek* z „Przyjaciela Ludu” R. 5: 1838, T. 1, nr 17, s. 131–132.

- s. 292 w. 3–9g. – Informacje o kształtach okien Kolberg podał za artykułem Dr N. *Okna i oczy*, „Przyjaciel Ludu” R. 13: 1846, T. 1, nr 23, s. 179–183.
- w. 10–13g. – Odesłanie Kolberga dotyczy artykułu K. Szulca *Budowle i usypaliska Sławian pogańskich...*, T. 2: 1863 (nie 1864).
- s. 292 w. 14g. – s. 293 w. 9d. – Cytat pochodzi z pracy J. Łukaszeowicza *Krótki historyczno-statystyczny opis miast i wsi w dzisiejszym powiecie krotoszyńskim...*, s. 305–308.
- s. 293 w. 8d. – s. 295 w. 20g. i przyp. 1 – Kolberg wykorzystał rozdział III *O przyzwoitym i wygodnym ułożeniu podwórza folwarcznego* oraz rozdział IV *Model nowego i regularnego folwarku pańskiego* z przywołanej pracy P. Świtkowskiego *Budowanie wiejskie*, Warszawa 1793, s. 45–92.
- Na s. 295 przyp. 1 odesłanie do „Kalendarza Gospodarskiego”; odnaleziono egzemplarz „Kalendarza Gospodarskiego na rok Pański 1870” I. Kraszewskiego, tam także artykuł o wskazanej tematyce *Wyrachowania potrzeby niektórych materiałów na różne budowle gospodarskie* na s. 39–40.
- s. 295 w. 21g. – s. 298 w. 17g. (przyp. do s. 86–96) – Zgodnie z odesłaniem Kolberg zacytował dzieło J. Łukaszeowicza *Obraz historyczno-statystyczny miasta Poznania...*, T. 2, s. 372 i 374 oraz s. 375–377.
- s. 298 w. 18g. – s. 300 w. 18d. (przyp. do s. 100–102) – Kolberg częściowo zacytował, a częściowo omówił tekst z pracy Łukaszeowicza *Krótki historyczno-statystyczny opis miast i wsi...*, s. 323–327 oraz s. 337.
- s. 300 przyp. 1 – Nie wiadomo, czy Kolberg korzystał bezpośrednio z raptularza ks. Brysiewicza, czy przywołał tekst za innym źródłem.
- s. 301 w. 1g – s. 302 w. 6g. (przyp. do s. 103) – Kolberg wykorzystał artykuł N. Budzyńskiego *O wpływie i skutkach łubinu na gospodarstwo nasze*, „Ziemiańin. Tygodnik Przemysłowo-Rolniczy” 1868, nr 17–18, s. 129–132; tekst został przez Kolberga przeredagowany, duża część opuszczona, niektóre fragmenty zamieszczone w innej kolejności.
- s. 302 w. 7g. – 1d. (przyp. do s. 121) – Opis kuligu Kolberg zaczerpnął z powieści W.A. W. *Kulig*, „Przyjaciel Ludu” R. 4: 1838, T. 2, nr 36–37, cytat pochodzi z nr 36, s. 285–286. W ostatnim akapicie odesłanie do powieści A. Malczewskiego *Maria*, Warszawa 1825.
- s. 303 w. 1g. – s. 307 w. 20g. (przyp. do s. 123, 132, 142, 132–142, 141, 144) – Odesłania dotyczą pracy J. Grimma *Deutsche Mythologie...*

Bd. 1 i 2 oraz wskazanych przez Kolberga stron (zob. <http://digital.bibliothek.uni-halle.de/hd/content/pageview/189841>, dostęp: 2. 01. 2021).

- s. 307 w. 21g. – s. 308 w. 24g. (przyp. do s. 151–162) – Cytat po niemiecku pochodzi z pracy K. G. Antona *Erste Linien eines Versuches über der alten Slawen Ursprung...*, Bd. 1, Lipsk 1783, s. 77–79, tam odwołanie do publikacji T. Pennata *A tour of Scotland*, T. 1: London 1869, s. 110.
- W ostatnim akapicie Kolberg odesłał do prac I.J. Hanuscha: *Die Wissenschaft des slavischen Mythus...*, s. 375 i *Bájeslovný kalendár slovanský...*, s. 196–197.
- s. 308 w. 16d. – s. 310 w. 18g. (przyp. do s. 163) – *Spoczynek po pracy* jest przedrukiem artykułu o tym samym tytule, podpisanego D., zamieszczonego zgodnie z odesłaniem w „Przyjacielu Ludu” R. 2: 1836, T. 2, nr 52, s. 415 i 416.
- s. 310 w. 22d. – s. 312 w. 14g. (przyp. do s. 170) – Kolberg wymienia pracę L. Zienkowicza *Les costumes du peuple polonais...* (u Kolberga *Zbiór ubiorów ludu polskiego*), tam opis wesela po francusku od s. 30; obszerne cytaty Kolberg przytoczył z tłumaczenia pracy Zienkowicza *Mieszkańcy Wielkopolski...*, „Przyjaciel Ludu” R. 13: 1846, T. 1, nr 1, s. 4–6.
- s. 312 w. 15g. – s. 313 w. 10g. i przyp. 1 (przyp. do s. 170) – Kolberg zacytował fragmenty pracy R. Berwińskiego *Powieści Wielkopolskie*, Wrocław 1840, tam na s. 231–281 znajduje się powieść *O dwunastu rozbójnikach* (nie ma w tytule „nad Obrą” jak podał Kolberg), natomiast przytoczone cytaty pochodzą z *Przypisków do dwunastu rozbójników*, s. 282–284 (tam błąd drukarski: s. 282 ma wydrukowany numer 382). Treść przyp. 1 zaczerpnięta ze s. 261 pracy Berwińskiego.
- s. 313 w. 11g. – s. 315 w. 7g. i przyp. (przyp. do s. 170) – Kolberg zacytował fragment pracy J. Łukaszewicza *Obraz historyczno-statystyczny miasta Poznania...*, T. 1, s. 125–126; Łukaszewicz zacytował fragment z przywołanego w przypisie *Laudum ku poskromieniu zbytków w częstowaniu i strojach i ordynacyja ze strony wesel, kolacyj, pogrzebów mieszczanom Poznańskim należąca*, ze wzmianką, że jest to uchwała z 1621 roku.
- W przypisie odesłanie do późniejszego druku, zob. *Laudum ku poskromieniu zbytków...*, „Przegląd Wielkopolski Historyczny i Literacki” 1869, zeszyt 2, s. 116–118, cytat pochodzi ze s. 116.

PRZYPISY ŹRÓDŁOWE DO CZ. II W. KS. POZNAŃSKIEGO (T. 10)

Strona tytułowa – Pomimo noty „Z ryciną wedle rysunku Hoffa” w cz. II W. Ks. Poznańskiego ilustracji brak; reedycję wydano na podstawie dostępnych egzemplarzy wydanych w XIX wieku, ale tam również ilustracji brak. Kolberg zamierzał tu włączyć rycinę pt. „Niegolewo pod Bukiem”, wcześniej zamieszczoną w „Kłosach” 1772, T. XIV, nr 359, s. 336 jako uzupełnienie do artykułu *Lud z okolic Poznania. (Wyjątek z drukującego się obecnie w Poznaniu dzieła O. Kolberga pt. Lud, jego zwyczajaje itd.)*.

Wstęp (s. I–II)

s. I–II – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1169, k. 5 i 4; w druku niewielkie zmiany redakcyjne w stosunku do rękopisu z k. 5, a na k. 4 brudnopis fragmentu dotyczącego bliskości Śląska i samogłosek nosowych (s. I w. 10–1d.).

Kraj. Okolice W. Księstwa zachodnia (s. 1–24)

- s. 3 w. 4–10g. (**Skwierzyna**) – Odwołanie Kolberga dotyczy pracy E. Raczyńskiego *Wspomnienia Wielkopolski...*; tam opis Skwierzyny w T. 1 na s. 204.
- w. 13–10d. (**Bledzew**) – Odsyłacz Kolberga dotyczy artykułu P. Widańskiego *Kościół i klasztor księży Cystersów w Bledzewie* zamieszczonego w „Przyjacielu Ludu” R. 10: 1843, T. 1, nr 7, s. 49–56.
- s. 4 w. 11–3d. i s. 4–5 przyp. 1 (**Zbąszyń**) – Informacje, zgodnie z odsyłaczem Kolberga, zostały zaczerpnięte z pracy L. Platera *Opisanie historyczno-statystyczne...*, s. 266. W przypisie Kolberg zacytował podanie ze *Wspomnienia Wielkopolski...*, E. Raczyńskiego T. 1, s. 219–221.
- s. 5 w. 6g. – s. 6 w. 9g. (**Paradyż**) – Opis Paradyża u E. Raczyńskiego we *Wspomnieniach Wielkopolski...*, T. 1, s. 206–209.
- s. 6 w. 16–27g. i przyp. (**Powiat Babimostski/Babimost**) – Zamieszczone w nawiasie zdanie „Rzeczyński wspomina, że około roku 1252 już winnice pod Babimostem istniały” to cytat z pracy L. Platera *Opisanie historyczno-statystyczne...*, tam s. 180 przyp. 1; nie wiadomo o jaką pracę Gabriela Rzączyńskiego chodzi.

- W przyp. na s. 6 – Odesłanie dotyczy anonimowego artykułu *O lubuskim biskupstwie*, „Muzeum Domowe” 1836, nr 52, s. 411.
- s. 6 w. 6d. – s. 7 w. 5g. i przyp. (Wolsztyn) – Zacytowany przez Kolberga fragment pochodzi, zgodnie z odesłaniem, ze *Wspomnień Wielopolski...* E. Raczyńskiego, T. 1, s. 221.
- s. 7 w. 11d. – s. 8 w. 2g. (właśc. Kębłowo) – Odesłanie dotyczy pracy L. Platera *Opisanie historyczno-statystyczne...*, tam s. 183–184.
- s. 8 w. 21–30g. (Obra) – Kolberg odesłał do „Przyjaciela Ludu” R. 8: 1842, T. 2, nr 27, tam na s. 212 zamieszczono anonimowy artykuł *Klasztor i kościół księży Cystersów w Obrze*; w artykule mowa o dawnej zamożności opactwa.
- s. 9 w. 5–14g. (Kramsko Nowe) – Kolberg przytoczył tekst z pracy L. Platera *Opisanie historyczno-statystyczne...*, przypis 2 na s. 188.
- w. 21–9g. i przyp. (Przement, dziś Przemęt) – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 135.
- s. 9 w. 7d – s. 10 w. 6d. (właśc. Nowe Łąkie i Gościeszyn) – Opis miejscowości w zachowanym rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 144, tam z notą: „Wsie (dalszy ciąg)”, a na górze karty nota: „Morownica/Kościąn” – zapewne miejsce zapisu.
- s. 11 w. 9d. – s. 12 w. 10g. i przyp. 1 (Opalenica) – W przypisie na s. 11–12 Kolberg powołał się na anonimową publikację *Wyimki z podróży malowniczej po Wielkiej-Polsce. Opalenica miasto zamieszczoną w „Przyjacielu Ludu”* R. 4: 1837, T. 1, nr 16, s. 122–124; mimo zastosowanego cudzysłowu tekst nie jest cytatem. Na s. 12 dwukrotnie odesłanie do *Wspomnień Wielopolski...*, tam o Opalenicy pisał Raczyński w T. 1, s. 263–266, cytat pochodzi ze s. 265.
- s. 12 przyp. 1 – Kolberg nie podał rocznika czasopisma „Ziemianin”.
- s. 13 w. 9–10g. oraz s. 13–14 przyp. 1 (Woźniki) – Odesłanie Kolberga dotyczy artykułu *Wyimek z rękopismu podróży malowniczej po W. Polsce. Woźniki*, „Przyjaciel Ludu” R. 4: 1837, T. 1, nr 18; tekst jest tylko w części cytatem, w części został przeredagowany.
- s. 15 w. 15d. – s. 16 w. 3g. (Racot) – Informacje na temat miejscowości Racot Kolberg zaczerpnął ze *Wspomnień Wielopolski...* Raczyńskiego, T. 1, s. 250–255 oraz z publikacji *Racot* autorstwa J. Ł. wydrukowanej w „Przyjacielu Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 25, s. 193–195.
- s. 16 w. 6–27g. (Lubiń) – Odesłanie Kolberga na końcu opisu miejscowości dotyczy publikacji *Kościół XX Benedyktynów w Lubinie* zamieszczonej w „Przyjacielu Ludu” T. 2: 1835, T. 1, nr 5, s. 33–35.
- s. 17 w. 17–18d. (Rombin, dziś Rąbin) – Kolberg odesłał do artykułu *Kościół parafialny w Rombiniu* drukowanego w „Przyjacielu Ludu” R. 8: 1841, T. 1, nr 17.

- s. 18 w. 4–30g. i przyp. 1 (**Gryżyna**) – Odesłania na końcu opisu dotyczą: wierszowanego podania *Brzoza. (Powieść gminna)*, „Przyjaciel Ludu” R. 1: 1835, T. 2, nr 47, s. 372–373; utworu [F. Morawskiego] *Brzoza Gryżyńska. (Ballada do Ireni...)*, „Przyjaciel Ludu” R. 3: 1837, T. 2, nr 34, s. 266–267; wiersz Morawskiego *Brzoza Grażyńska. Do Ireni* także w: tegoż, *Pisma*, Wrocław 1841, T. 1, s. 98–103.

W przyp. 1 nawiązanie do Starego Testamentu, zob. *Biblia Tysiąclecia, Stary Testament*, 1 Księga Królewska (zob. <https://biblia.deon.pl>, dostęp: 22.03. 2021).

- s. 21 w. 11d. – s. 21 w. 5g. i przyp. (**Leszno**) – W przypisie 1 Kolberg powołał się na publikację J. Łukaszewicza *Historia szkół w Koronie i w Wielkim Księstwie Litewskim od najdawniejszych czasów aż do roku 1794*, T. 1: Poznań 1849, tam o szkołach w Lesznie na s. 377–391.
- s. 21 w. 6–20g. i przyp. (**Wschowa**) – W przypisie 2 odesłanie do pracy *Wyjutki z dziejów ziemi wschowskiej i stołecznego miasta Wschowy, zebranych i spisanych przez Józefa Jonemana, a dotąd nie wydanych* drukowanej w periodyku „Przegląd Wielopolski Historyczny i Literacki” 1869, s. 119–125.
- s. 21 w. 25g. – s. 22 . 7g. i przyp. (**Rydzyzna**) – W przypisie informacje zaczerpnięte z publikacji M. *Zamek Radzyński (Powieść)*, „Tygodnik Literacki” 1838, nr 20, s. 155–156.
- s. 22 w. 10g. i przyp. 2 – s. 23 w. 5g. (**Osieczna**) – W przyp. 2 na s. 22 informacje zaczerpnięte z artykułu A. B. *Osieczna. (Zbiór gawęd wielopolskich)*, „Przyjacielu Ludu” R. 3: 1840, T. 2, nr 37, s. 290 (całość na s. 289–293).

Tekst od słów: „W ostatnich latach” (s. 22 w. 22g.) pochodzi z pracy E. Raczyńskiego *Wspomnienia Wielkopolski...*, T. 1, s. 243; niektóre zdania pracy Raczyńskiego zostały pominięte.

- s. 23 w. 9–27g. (**Włoszakowice**) – Informacje zawarte na początku opisu Włoszakowic (do ks. Anhaly-Dessau) zaczerpnięte zostały z pracy E. Raczyńskiego *Wspomnienia Wielkopolski...*, T. 2 (nie T. 1), tam na s. 62–63 rozdział Łoszokowiec czyli Włoszokowice, z którego korzystał Kolberg.

Dalszy ciąg opisu pochodzi z ankiety TPNP (*Szematu*); w archiwum zachował się fragment oryginalnego egzemplarza nadesłanego z Włoszakowic, sygn. 2184, k. 315, odpowiedzi na potrzeby ankiety sporządził ks. Jan Arnent (Arendt). W ankiecie także wzmianka o „Przyjacielu Ludu” R. 9: 1843, nr 47, s. 370, tam przedrukowano wskazany wyżej rozdział z T. 2 *Wspomnień Wielkopolski*.

- s. 23 w. 11d. – s. 24 w. 2g. i przyp. (Lubonia) – W przypisie Kolberg zamieścił obszerną opowieść sugerując, że jest ona cytatem ze *Wspomnień Wielkopolski...* T. 1, s. 247; u Raczyńskiego w spisie treści nazwa „Lubonia”, a w tytule rozdziału „Lubin” na s. 244–250, tam brak przytoczonego przez Kolberga podania.

Lud (s. 25–53)

- s. 29–30 przyp. 2 – Odesłanie dotyczy pracy *Mądry Wach według opowiadania Jana Grzeli* spisał ks. S. Tomicki, Poznań 1866; cytat ze s. 147 z pominięciem dwóch zdań w środku tekstu. Ksiądz Roch Józef Symforian Tomicki przesłał też z Konojadu ankietę TPNP. Na końcu przypisu odesłanie do cz. III *Krakowskiego*, zob. DWOK T. 7.
- s. 30 przyp. 2 – Cytat za: *Mądry Wach...*, s. 82–83.
- s. 32 w. 14g. – 2d. – Opis sporządzony na podstawie z ankiety TPNP (*Szematu*); w archiwum zachował się fragment oryginalnego egzemplarza nadesłanego z Włoszakowic, sygn. 2184, k. 314, odpowiedzi na potrzeby ankiety sporządził ks. Jan Arnent (Arendt).
- s. 33 przyp. 1 – Kolberg częściowo wykorzystał tekst L. Platera *Opisanie historyczno-statystyczne...*, s. 175.
- s. 34 w. 18–20g. i w. 22–23g. – Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/B, k. VI; w rkp. ujęte w cytaty zdania z notką lokalizacyjną: „Buk, Konin wieś”.
- s. 36 – Oznaczone datą „1860” opisy pochodzą z ankiet TPNP (*Szematów*); ankiety dotyczące wymienionych miejscowości nie zachowały się, autorem opisów z okolic Michorzewa był Feliks Wize.
- s. 38–40 – Oznaczone datą „1860” opisy pochodzą z ankiet TPNP (*Szematów*); ankiety dotyczące wymienionych miejscowości nie zachowały się, autorem opisów z okolic Konojadu był ks. Tomicki.
- s. 41 w. 11–9d. (Święciochowa) – Oznaczony datą „1860” opis pochodzi najprawdopodobniej z ankiet TPNP (*Szematów*). Ankieta dotycząca tej miejscowości nie zachowała się.
- s. 41 w. 7d. – s. 42 w. 10g. (Włoszakowice) – Opis sporządzony na podstawie z ankiety TPNP (*Szematu*); w archiwum zachował się fragment oryginalnego egzemplarza nadesłanego z Włoszakowic, sygn. 2184, k. 314, odpowiedzi na potrzeby ankiety sporządził ks. Jan Arnent (Arendt).
- s. 42 w. 11g. – w. 1d. (Lubonia) – Oznaczony datą „1860” opis pochodzi prawdopodobnie z ankiet TPNP (*Szematów*).

- s. 46 w. 11–23g. (**Włoszakowice**) – Opis sporządzony na podstawie z ankiety TPNP (*Szematu*); w archiwum zachował się fragment oryginalnego egzemplarza nadesłanego z Włoszakowic, sygn. 2184, k. 314, odpowiedzi na potrzeby ankiety sporządził ks. Jan Arnent (Arendt).
- s. 47 w. 17 g.– s. 49 w. 26g. i przyp. na s. 47– Cytaty pochodzą z tekstu *Mądry Wach...*, ze s. 1–12, ostatni akapit na s. 49 to cytat ze s. 39; w przyp. 1 na s. 47 fragment ze s. 95.
 Ponadto tekst od s. 48 w. 12d. (od słowa: „[Małgo]rzata”) do końca opisu (s. 49 w. 26g.) w uszkodzonym rkp. Kolberga, sygn. 3208, k. 47, jest to odpis z wymienionej pracy *Mądry Wach...*
- s. 51 w. 13–12d. – Tekst do słowa: „roboty” w rkp. terenowym Kolberga, teka 37, sygn. 1330, k. 4.
- s. 52 w. 4–9g. – Rkp. terenowy Kolberga, teka 37, sygn. 1330, k. 3, tam skrótowo zanotowane zawołania na konie i nazwy krów.
 przyp. 1 – W przypisie odesłanie do „Rocznika Kółek Rolniczych Włościańskich” T. 1: 1875, z przedmową patrona kółek Maksymilina Jackowskiego; w tomie wzmianka o założeniu kółka w Konojadzie w 1867 roku w: ks. Tomicki *O kółku w Konojedzie* (tak w druku), s. 23–24.
 Na końcu przypisu wymieniona publikacja I. Łyskowskiego *Gospodarz*, określana jako encyklopedia rolnicza, zob. wyd. drugie: Brodnica 1853.

Zwyczaj (s. 55–72)

- s. 58 w. 1–2g. (**Jarogniewice**) – Oznaczony datą „1860” opis pochodzi, zgodnie z odesłaniem Kolberga, z ankiety TPNP (*Szematów*); ankieta z tej miejscowości nie zachowała się.
- s. 58 w. 8g. – s. 59 w. 1d.– Tekst został zaczerpnięty z publikacji *Mądry Wach...*, s. 124–133; tekst cytowany z pominięciem niektórych słów, fragmentów zdań, a w dalszej części całych akapitów.
- s. 60 nr 1 – Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 38, nr 132, bez lokalizacji.
 W rkp. melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{8}$ w zmniejszonych o połowę wartościach rytmicznych, w t. 3 przy drugiej ósemce alternatywnie d^2 , a pod melodią tekst jak w druku; jest to odpis ze zbioru M.M. Mioduszeńskiego *Dodatek do „Pastorałek i kolęd”*, Lipsk 1853, s. 274, do którego Kolberg odesłał w rkp. i w druku.
 W rkp. także nota dotycząca umiejscowienia pieśni w T. 10 oraz naniesione później odsyłacze do monografii *Mazowsze: cz. III*

- (DWOK T. 26), s. 67, [nr 18], tam obszerniejszy tekst z inną melodią i cz. IV (DWOK T. 27), s. 120, [nr 5], tam wariant tekstu.
- s. 62 w. 3 d – s. 63 w. 10g. i przyp. na s. 63 – Cytaty pochodzą z publikacji *Mądry Wach...*, s. 161–164.
- s. 64 w. 2–6g. (Machcin) – Oznaczony datą „1860” opis pochodzi prawdopodobnie z ankiet TPNP (*Szematów*).
- s. 65–66 przyp. 1 i s. 66 w. 1–18g. – W przypisie cytat z publikacji *Mądry Wach...*, s. 179 i 181; na s. 66 cytat ze s. 175–177 z pominięciem niektórych zdań.
- s. 71 nr 10 – Rkp. Kolberga, teka 51, sygn. 1358, k. 42, z lokalizacją ogólną: „Morownica”, z notą: „Żniwiarskie”; melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$ w podwojonych wartościach rytmicznych, w t. 5 w pierwszym wykonaniu na drugą miarę c^2 , w t. 7 w drugim wykonaniu na trzecią miarę h^1 , w t. 9 widoczna tylko pierwsza ósemka c^2 , w całym zapisie brak przednutek.
- s. 72 (Sokołowo, Radomicko, Michorzewo) – Oznaczone datą „1860” opisy pochodzą z ankiet TPNP (*Szematów*); ankiety dotyczące wymienionych miejscowości nie zachowały się, autorem opisów z okolic Michorzewa był Feliks Wize.

Obrzędy (s. 73–120)

- s. 75 przyp. 1 – W przypisie cytat z publikacji *Mądry Wach...*, s. 206.
- s. 80 w. 8g. – s. 90 w. 9d. (wesele I) – Zgodnie z odesłaniem Kolberg zacytował obszerne partie artykułu E. Kierskiego *Zwyczaj, zabobony i obrzędy ludu w niektórych okolicach W. Ks. Poznańskiego*, „Tygodnik Ilustrowany” 1861, T. IV, nr 109, s. 158–159; część zdań z artykułu pominięta.
- Od Kolberga pochodzą zapisy nutowe, zob. przypisy źródłowe do pieśni.
- s. 86 nr 14 – Melodia bez tekstu w rkp. Kolberga, teka 51, sygn. 1358, k. 42r., z lokalizacją ogólną: „Morownica”, tam melodia zanotowana o tercję małą wyżej, w metrum $\frac{3}{4}$ w podwojonych wartościach rytmicznych, w t. 4 na drugą i trzecią miarę dwie ósemki a^1 a^1 , w t. 6 i 8 na drugą miarę ósemka e^2 , na trzecią szesnastki h^1 d^2 , brak t. 11–12, w t. 1, 3, 5 i 9 mordent nad pierwszą nutą.
- s. 96–120 (wesele III) – Fragmenty opisu wesela III dotyczące Morownicy i Konojadu (s. 96–111) sporządzone prawdopodobnie na podstawie badań własnych Kolberga; z jego zapisów pochodzą też najpewniej melodie. Zob. kolejne przypisy do opisu wesela III.

- s. 109 nr 36 – Wariant melodii t. 9–17 (dogrywka instrumentalna/9 por. nr 16 w suplementcie).
- s. 114 **przyp. 1** – Odesłanie dotyczy opisu czepin w publikacji *Mądry Wach...*, s. 89–90.
- s. 119 w. 1–8g. – Opis wesela z Włoszakowic sporządzony na podstawie ankiety TPNP (*Szematu*); w archiwum zachował się fragment oryginalnego egzemplarza nadesłanego z Włoszakowic, sygn. 2184, k. 315, odpowiedzi na potrzeby ankiety sporządził ks. Jan Arnt (Arendt).
- w. 9–11g. i nr 45 (**Lubonia**) – Kolberg odesłał do anonimowego artykułu *Przy oczepinach* opublikowanego w „Przyjacielu Ludu” R. 2: 1836, T. 2, nr 36, s. 288, skąd zaczerpnął pieśń nr 45.

Gry (s. 121–122)

- s. 121 **przyp. 1** – W przypisie odesłanie do spisanej przez ks. Tomickiego opowieści *Mądry Wach...*, Kolberg zacytował fragmenty ze s. 23–27 (nie 23–25), pomijając część tekstu, ostatnie zdanie nie jest cytatem.

Kraj. Okolice południowa (s. 123–143)

- s. 125 w. 2–21g. (**Rawicz, Bojanowo, Sarnowo**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 4.
- s. 125 w. 6d. – s. 126 w. 7g. (**Miejska Górka**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 4, tam także z odesłaniem do wiersza autorstwa A. B. pt. *Wiano Halinki* zamieszczonego w „Przyjacielu Ludu” R. 4: 1838, T. 2, nr 29, s. 232.
- s. 126 w. 8–14g. (**Poniec**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 4, tam także z odesłaniem do anonimowego artykułu *Bitwa pod Poniecem w roku 1704*, „Przyjacielu Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 3, s. 23–24.
- w. 15–29g. (**Gostyń**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 4, tam także odesłanie do pracy E. Raczyńskiego *Wspomnienia Wielkopolski...*, tam w T. 1, s. 336–343 opis Ottona Pircha. Znaczną część informacji zawartych w tekście zaczerpnął Kolberg z artykułu *Kościół XX. Filippinów pod Gostyniem*, „Przyjacielu Ludu” R. 1: 1834, T. 1, nr 9, s. 67–69, do którego odesłał na końcu akapitu.

- w. 9–1d. (**Piaski, Krobia, Jutrosin**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 4. Przy opisie Krobi, w druku dodane odesłanie do dzieła Jana Długosza, zob. *Dziejów polskich ksiąg dwanaście*, T. 1, s. 353, w: tegoż, *Dzieła wszystkie*, wyd. A. Przezdzieckiego, T. 2, Kraków 1867. W rkp. Kolberga ostatnia miejscowość pod nazwą „Jutroszyn”.
- s. 127 w. 1g. (**Dubin**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 4; w rkp. bez przypisu.
- w. 2–12g. (**Golejewko**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 4; tam także z odesłaniem do pracy E. Raczyńskiego *Wspomnienia Wielkopolski...*, T. 1, s. 358–362, informacje o wydarzeniach z 1737 r. na s. 361.
- Odsyłacza na końcu opisu w rkp. brak, dotyczy on artykułu podpisanego inicjałami A. B. *Urywek, do podróży malowniczej po Wielkopolsce. (Wspomnienie o Golejewku)*, „Przyjacielu Ludu” R. 4: 1838, T. 2, nr 28, s. 218–220 i nr 29, s. 227–228, informacja o Czestramie w numerze 28.
- w. 13–15g. (**Pakosław**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 4, tam przy nazwie miejscowości tylko: „z zamkiem dobrze utrzymanym i przyozdobionym”.
- s. 127 w. 16g. – s. 128 w. 16g. (**Konary**) – Zgodnie z informacją Kolberga przytoczona prozą legenda została opublikowana wierszem w „Przyjacielu Ludu” R. 4: 1837, T. 1, nr 17, s. 136, tam pt. *Kamień Konarski (Gminna powiastka)* i podpisana inicjałami A. B.
- s. 128 w. 17–28g. (**Czelusin, Kołaczkowice, Smolice, Chocieszewice**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 4.
- w. 10–3d. (**Pampowo**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 4; odsyłacze naniesione w druku, dotyczą artykułu *Kościół w Pępowie*, „Przyjacielu Ludu” R. 1: 1835, T. 2, nr 31, tam informacja, że kościół zbudowany został według planu Raczyńskiego oraz *Wspomnień Wielkopolski...*, tam rozdział *Pampów i Chocieszewice* w T. 1, s. 363–364.
- s. 128 w. 2d. – s. 129 w. 3g. (**Grabonóg**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 4; jest to odpis z niewymienionej w rkp. pracy L. Platera *Opisanie historyczno-statystyczne...*, s. 232, przypis 2.
- s. 129 w. 4–10g. (**Krajewice, Konarzewo, Smogorzewo, Strzelce Wielkie**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 4.
- w. 11–16g. (**Dzięczyn**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 4; w rkp. z odesłaniem do *Wspomnień Wielkopolski...*, w pracy Raczyńskiego bardzo podobny tekst w T. 1, s. 349–350, przy czym tam nazwa wsi „Dzięcin”.

w. 17–21g. (**Zakrzewo, Rokossowo**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 4; w rkp. przy Rokossowie tylko: „z pięknym pałacem i zabudowaniami gospodarskimi”.

w. 16–3d. (**Skoroszewice**) – Zob. też s. opis w suplementcie.

s. 129–130 **przyp.** 1 – Zgodnie ze wzmianką na końcu przypisu informacje zaczerpnięte z ankiety TPNP (*Szematu*), której autorem był Ludwik Szymański; ankieta nie zachowała się.

s. 130 w. 1–4g. – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 4; w rkp. poszczególne wsie opisane oddzielnie:

„Gogolewo – z pięknym dworem właściciela

Drzewce – z pięknym ogrodem

Łęka Wielka – z pięknymi zabudowaniami

Zalesie – z pięknym dworem i ogrodem

Sarbinowo – z pałacem

Dłonie – z fabryką cukru

Pudliszki – ma cukrownię”.

Wzmianka o wsi Pudliszki, zob. też suplement.

w. 10–16g. (**Krotoszyn**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 3.

s. 130 w. 17g. – s. 131 w. 8g. (**Koźmin**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 3. Odsyłacz na końcu opisu uzupełniony w druku, dotyczy wiersza *Pan Przyjemski*, podpisanego inicjałem M., opublikowanego w „Przyjacielu Ludu” R. 5: 1838, T. 1, nr 6, s. 48.

s. 131 w. 9–12g. (**Zduny**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 3. Odsyłacz na końcu opisu naniesiony w druku, dotyczy pracy J. Łukaszewicza *Krótki historyczno-statystyczny opis miast i wsi...*, tam w T. 1 na s. 410 w przypisie informacja o nadaniu Zdunom mocy założenia miasta na prawie magdeburskim.

W spisie miejscowości sporządzonym przez Kolberga jeszcze inne informacje o Zdunach, zob. suplement.

w. 13–22 g. (**Kobylin**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 3; informacje pochodzą ze *Wspomnień Wielkopolski...*, T. 1, s. 366–369. U dołu akapitu Kolberg odesłał też do pracy Łukaszewicza *Krótki historyczno-statystyczny opis miast i wsi...*, T. 1, s. 1–250. Obie publikacje wymienione też w rkp.

w. 23–26g. (**Pogorzela**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 3. Odsyłacz na końcu opisu naniesiony w druku, dotyczy pracy E. Kierskiego *Opis statystyczny i historyczny obwodu boreckiego w W. X. Poznańskim, w powiecie krotoszyńskim*, „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego” T. 3: 1865 (nie 1869),

informacje o Pogorzeli znajdują się na s. 123. W rkp. także inna wzmianka o tej wsi, zob. suplement.

w. 11–6d. (Dobrzyca) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 3. Odsyłacz na końcu opisu naniesiony w druku, dotyczy artykułu T. A. *Patac w Dobrzycy* zamieszczonego w „Przyjacielu Ludu” R. 1: 1835, T. 2, nr 46, s. 361–362.

w. 5– 1d. (Borek) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 3. Odsyłacz na końcu opisu naniesiony w druku, dotyczy pracy E. Kierskiego *Opis statystyczny i historyczny...*, o Borku na s. 98–107.

- s. 132 **w. 1–11g. oraz przyp. 1 (Zdziesz)** – W rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 3, tylko drugie zdanie z opisu, a zamiast wymienionych broszur słowa: „o którym wspomina Cellariusz”.

W druku Kolberg przywołuje następujące publikacje: E. Kierskiego *Opis statystyczny i historyczny obwodu boreckiego...*, s. 131–153; za Kierskim (s. 133) wydanie polskie *O początku i dawności Obrazu Zdieszewskiego, a jako się rozszerzyła sława i uczciwość Jego, gdzie też opisuje się kształt i postura tegoż Obrazu*, Kalisz 1766, tam też wspomniane wyd. łąciński: Kraków 1682; ostatni odsyłacz dotyczy *Zbioru pieśni nabożnych katolickich do użytku kościelnego i domowego* Sz. Kellera, Pelplin 1871, tam na s. 604–605 pieśń nr 580 *O najśw. Maryi Pannie Borkowskiej*.

w. 12–14g. (Borzęciczki) – W rkp. Kolberga, teka 1, sygn. 1166, k. 3 tylko notka: „Borzęciczki – pastwisko Kępina”.

- s. 132 **w.15g. – s. 133 w. 8g. (Bułaków)** – Kolberg przytoczył (zmieniając kilka słów) fragment pracy E. Kierskiego *Opis statystyczny i historyczny obwodu boreckiego...*, s. 112.

- s. 133 **w. 11–29 g.** – Wszystkie informacje, zgodnie z odesłaniami, pochodzą z dzieła J. Łukaszewicza *Krótki historyczno-statystyczny opis miast i wsi...*, T. 1: **Mokronos** na s. 397–404, **Olcha** na s. 404–410, **Starkowiec** na s. 421–436, **Starygród** na s. 436–441, **Wielowieś** na s. 454–460.

W rkp. Kolberga krótkie wzmianki o wsiach Mokronos, Starkowiec i Wielowieś, zob. suplement.

- s. 134 **w. 2–5g. (Kempno, dziś Kępno)** – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 6, w rkp. ostatni fragment: „w kościele ewangelickim nabożeństwo odbywa się po polsku”; por. L. Plater *Opisanie historyczno-statystyczne...*, s. 299.

w. 6–16g. (Ostrzeszów, Grabów, Baranów) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 6; por. L. Plater *Opisanie historyczno-statystyczne...*, s. 299–301.

- s. 135 **w. 1–13g. (Mixtat, dziś Mikstat)** – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn.

1166, k. 6, tam tylko pierwsze zdanie, ale zakończone: „bydło i konie”; opis miejscowości por. L. Plater *Opisanie historyczno-statystyczne...*, s. 301.

Odsyłacz Kolberga dotyczy zbioru W.K. Wójcickiego *Klechdy. Starożytne podania i powieści ludu polskiego i Rusi*, T. 1, Warszawa 1837, toż pt. *Klechdy. Starożytne podania i powieści ludowe*, Warszawa 1851, prawdopodobnie chodzi o klechdy *Dżuma* i *Homen* w wyd. z 1851 na s. 139 i 142 oraz komentarz zawarty w *Przypisach do pierwszej części Klechdów*, s. 181–185.

w. 14g. (Chlewo) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 6; tam jeszcze wzmianki o łąkach.

w. 19–27g. (Zajączki) – Zob. też suplement.

w. 9–7d. (Doruchowo) – Odesłanie Kolberga dotyczy publikacji *Relacja naocznego świadka o straceniu razem 14-stu mniemanych czarownic w drugiej połowie 18-go wieku*, relację, podpisaną inicjałami X.A.R., publikował „Przyjaciel Ludu” R. 2: 1835, T. 1, nr 16, s. 126–127, nr 17, s. 134–135 i nr 18, s. 138–139.

- s. 135 w. 7d. – s. 136 w. 6g. (Mikorzyn) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 6; w rkp. odesłanie do wymienionego na s. 136 artykułu A. Przedzieckiego *Sprawozdanie o kamieniach runicznych mikorzyńskich zamieszczonego w „Roczniku Ces. Król. Towarzystwa Naukowego Krakowskiego” 1872, poczet 4, T. 20 (ogólnego zbioru T. XLIII), s. 373–409.*

Wzmianka o *Pieśni o ś. Idzim, opacie, cudami słynącym w Mikorzynie w Zbiorze pieśni nabożnych katolickich...* s. 747–748, nr 733 naniesiona w druku.

- s. 136 w. 11–16g. (Kotłów) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 6; w rkp. tylko pierwsze zdanie opisu.

- s. 136–137 przypis 1 i 2 – Informacje zamieszczone w przyp. 1 pochodzą prawdopodobnie z „Roczników” TPNP, jednak Kolberg nie podaje rocznika ani tomu; niewykluczone, że mogły zostać zaczerpnięte z ankiet TPNP (Szematów), podobnie jak informacje zawarte w przyp. 2.

- s. 137 w. 2g. – s. 138 w. 2g. (Ostrów) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 5.

- s. 138 w. 2–8g. (Odolanów) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 5; w rkp. także odesłanie do J. Długosza *Dziejów polskich ksiąg dwanaście...*, T. 3: Kraków 1868, s. 437.

- w. 9–17g. (Sulmierzyce, Raszków) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 5; w rkp. jeszcze wzmianka o Sulmierzycach: „Mieszkańcy trudnią się rolnictwem, chowem bydła i wyrabianiem oleju”.

- w. 18–27g. (**Antonin**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 5; w rkp. także odesłanie do anonimowego artykułu *Antonin, zamek myśliwski księżąt Radziwiłłów*, „Przyjaciel Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 1, s. 2. Początek opisu zaczerpnięty z pracy E. Raczyńskiego *Wspomnienia Wielkopolski...*, tam Ostrów i zamek w Antoninie opisane zostały w T. 2, s. 289–291.
- s. 139 w. 3–6g. (**Ocięż**) – Odsyłacz Kolberga dotyczy publikacji R. Zamarskiego (właśc. Zmorski) *Podania i baśni ludu w Mazowszu (z dodatkiem kilku śląskich i wielkopolskich)*, Wrocław 1852, tam podanie *Lisie góry w Ociężu w Wielkopolsce*, autor na s. 153 pisze „starożytne okopiska (...) Liesiem i górami zwane”.
- w. 7–9g. (**Ołobok**) – Odesłanie Kolberga dotyczy artykułu podpisanego inicjałami W.L. *Klasztor w Ołoboku*, „Przyjaciel Ludu” R. 8: 1841, T. 1, nr 25, s. 195.
- w. 10–11g. (**Sieroszewice**) – Zob. też suplement.
- w. 11g. – 1d. (**Pleszew, Jarocin, Mieszków, Nowemiasto, Boguszyn**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 2. W rkp. opis Jarocina tylko do słów: „na wieprze”; ponadto w rkp. jeszcze inne notatki dotyczące Pleszewa i Mieszkowa, zob. suplement.
- s. 140 w. 1–6g. (**Gołuchów**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 2; w rkp. z odesłaniem do pracy E. Raczyńskiego *Wspomnienia Wielkopolski...*, T. 2, s. 283–287.
- w. 7–9g. (**Kotowiecko, Bieganin**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 2; przy opisie Bieganina jeszcze: „nad strumieniem Ołobok”.
- w. 10–25g. (**Bogusław, Broniszewice**) – Zob. też suplement.
- w. 11–8d. (**Turisko**) – Odesłanie Kolberga dotyczy pięciu pieśni *O Najśw. Maryi Pannie w Tursku Laskami słynącej* zamieszczonych w *Zbiorze pieśni nabożnych katolickich...* [Sz. Kellera], s. 605–609.
- s. 140 w. 2d. – s. 141 w. 4d. (**Lenartowice, Wilkowyje, Kotlin**) – Zob. też suplement.
- s. 141 w. 1–3d. (**Górzycy**) – Informacje o cmentarzyisku zamieszczono w lipcowym zeszycie czasopisma „Biblioteka Warszawska” 1875, T. 3, s. 174 w dziale *Wiadomości bieżące, naukowe, literackie i artystyczne*.
- s. 142 w. 2–3g. (**Września**) i przyp. 1 – Opis Wrześni w rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 1, tam bez przypisu.
- W przypisie Kolberg odesłał do anonimowego artykułu *Wycieczka nad Wartę* drukowanego w odcinkach w „Przyjacielu Ludu” R. 15: 1848, T. 1, nr 5–8, odesłanie dotyczy wymienionych w nawiasie miejscowości Strzałkowo i Słupca.

- w. 4–12g. (**Miłostław**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 1, tam bez odesłania do artykułu E. Kierskiego *Miłostław* opublikowanego w „Tygodniku Ilustrowanym” 1865, T. 12, nr 321, s. 205–206.
- w. 13–17g. (**Żerków**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 1, tam z odesłaniem do artykułu ks. M. Łukaszewicza *Kronika probostwa w Żerkowie od roku 1600* publikowanego w odcinkach w „Pamiętniku Religijno-Moralnym” 1856, T. 30, nr 4, s. 361–397 i nr 6, s. 623–651 oraz T. 31, nr 7, s. 5–28.
- w. 18–21g. (**Biechowo**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 1, tam wieś wymieniona dwukrotnie. Najpierw tylko notka: „Biechowo Duchowne: wzgórze Pałac, rów zwany *Lisztewnica*”, a następnie opis jak w druku i odesłanie do *Dykcjonarzyka geograficznego...*, autorem oryginalnej angielskiej wersji był L. Echard, natomiast autorem polskiej wersji był F. Siarczyński, tam w T. 1, Warszawa 1782 hasło „Biechów” na s. 78.
- s. 142 w. 4d. – s. 143 w. 5g. (**Gozdowo**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 1, odsyłacz do pracy L. Platera *Opisanie historyczno-statystyczne...*, wprowadzony w druku, dotyczy s. 395 przyp. 2, s. 396 przyp. 1 i s. 398 przyp. 4.
- s. 143 w. 6g. (**Raszewy**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 1, zob. też suplement.

Lud (s. 145–182)

- s. 147 w. 6d. – s. 148 w. 4g. – Cytat pochodzi z artykułu *Wieśniacy z pod Krotoszyzna*, „Przyjaciel Ludu” R. 15: 1848, T. 2, nr 46, s. 363–364; cytowany fragment na s. 363 (nie 367).
- s. 148 w. 5–18 g. – Kolberg zacytował fragment publikacji E. Kierskiego *Mieszkańcy z okolicy Pleszewa* zamieszczonej w „Tygodniku Ilustrowanym” 1862, T. 6, nr 160, s. 160.
- s. 148 w. 19g. – s. 149 w. 8g. – Zgodnie z notą Kolberga informacje pochodzą z ankiet TPNP (*Szematów*); ankiety ze wsi Skoroszewice, Krzyżanki, Broniszewice i Ołobok nie zachowały się.
- s. 149 w. 11g. – s. 150 w. 1d. – We wskazanym przez Kolberga numerze brak takiego tekstu.
- s. 151 w. 2–16g. – Zgodnie z odesłaniem Kolberg zacytował korespondencję *Września, 8 października* zamieszczoną w rubryce *Wiadomości miejscowe i potoczne*, „Dziennik Poznański 1872”, nr 228, s. 3.
- s. 154 przyp. 2 – Wskazane przez Kolberga numeru nie odnaleziono.

- s. 155 w. 4–5g. – Fragment dotyczący mowy w rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1169, k. 5 i 4, zob. też tekst zamieszczony we wstępie, s. I–II.
- s. 157 w. 14–15 g. i s. 157 w. 18g. – s. 160 w. 3g. – Opisy oznaczone datą „1860” pochodzą z ankiet TPNP (*Szematów*), ankiety z wymienionych miejscowości nie zachowały się.
- s. 159–160 **przyp. 1** – Kolberg przytoczył fragment artykułu *Wieśniacy z pod Krotoszyna...*, nr 46 na s. 363–364; odesłał też do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na nieliczbowanych stronach: przed stroną tytułową, pomiędzy s. 146 i 147, pomiędzy s. 202 i 203 zamieszczono ryciny przedstawiające odpowiednio: strój powszedni zimowy od Kościana, od Kórnika strój świąteczny.
- s. 161 w. 17g. – s. 162 w. 5g. oraz s. 161 **przyp. 1** – Wszystkie informacje dotyczące ubiorów są cytataми z pracy E. Kierskiego *Opis statystyczny i historyczny obwodu boreckiego...*, tam: ubiór ze wsi Borek na s. 100, Cielmice – s. 112 (tekst w nawiasie dodany został przez Kolberga), Pogorzela – s. 120, Skokowo – s. 125–126, Wziąchów – s. 131; tekst w przypisie ze s. 89–90.
- s. 162 w. 6g. – s. 163 w. 6g. – Rysunki terenowe Kolberga z Targoszyca wraz z notatkami dotyczącymi szczegółów ubioru.
- s. 165 w. 22–25g. (**Rossoszycja**) – Źródłem informacji była ankieta TPNP.
- s. 168 w. 6–8 g. – Przytoczone przez Kolberga zdanie pochodzi z artykułu R. Kierskiego *Radlin*, „Tygodnik Ilustrowany” 1862, T. VI, nr 146, s. 13–14.
- s. 168–169 **przyp. 1** – Odesłanie Kolberga dotyczy artykułu E. Kierskiego *Mieszkańcy z okolic Pleszewa...*, nr 160, cytat pochodzi ze s. 160.
- s. 169 w. 17–19g. – Rysunki terenowe Kolberga z Kotlina z notką: „kaptur, czapka”.
- s. 175 **przyp. 1** – Odesłanie dotyczy pracy J. Łukaszevicza *Krótki historyczno-statystyczny opis miast i wsi...*, T. 1, s. 451; przytoczony tekst nie jest cytatem, u Łukaszevicza mowa o konkretnych miejscowościach: Targoszyce i Poradowo, zamiast „r. 1820–30” jest „przed dwudziestu kilku laty”.
- s. 176 w. 26–30g. – Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/II, k. 66, z notą: „od Koźmina, Targoszyce”, tam notatki wśród rysunków sprzętów.
- s. 177 w. 1–20g. – Rysunki terenowe Kolberga przedstawiające sprzęty gospodarskie z okolic Koźmina i Targoszyca wraz z notatkami, teka 47, sygn. 1354/II, k. 66.
- przyp. 1** – Kolberg powołał się na czasopismo „Ziemiańin”, w którym w dziale *Rozmaitości* znajdowały się m.in. porady dotyczące spraw gospodarskich, zob. np. „Ziemiańin” 1868, nr 8, s. 64 i 328;

zob. też tamże, nr 4 – obszerny artykuł H. Cegielskiego *Mleczarnia systemu Girarda*, s. 27–32.

- s. 178 w. 5–10g. – Odesłanie Kolberga dotyczy pracy L. Platera *Opisanie historyczno-statystyczne...*, Plater o powiecie odolanowskim pisze na s. 285, a o powiecie ostrzeszowskim na s. 299.
- przyp. 1** – Kolberg powołał się na pracę J. Łukaszewicza *Krótki historyczno-statystyczny opis miast i wsi...*, tam na wskazanych stronach mowa o mieszkańcach wsi.
- s. 179 **przyp. 1** – Pierwszy cytat przypisu pochodzi z publikacji *Nocleg w gościńcu (zdarzenie prawdziwe), wedle ustnej opowieści wieśniaka spisał Podlaski*, „Pismo dla Ludu Polskiego” R. 1: 1845, zeszyt 6, s. 174 (całość na s. 170–184), drugiego cytatu brak.
- przyp. 2** – Pierwsze zdanie jest cytatem z publikacji spisanej przez ks. Tomickiego *Mądry Wach...*, s. 31.
- s. 180 w. 4d. – Termin „rusek” wśród notatek terenowych Kolberga dotyczących nazw, teka 47, sygn. 1354/II, k. 64; wyrażenia gwarowe zostały opublikowane w artykule Kolberga *Rzecz o mowie ludu wielkopolskiego*, DWOK T. 63, s. 342–388 (wyrażenia z k. 64 na s. 379 i 380), pierwodruk artykułu: „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej” 1877, T. 1, s. 3–36.

Zwyczaje (s. 183–212)

- s. 186 w. 11–20g. – Opis pochodzi z ankiet TPNP (*Szematów*).
- s. 187–188 nr 48 – Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 37, nr 120; tam tekst z melodią; jest to odpis ze zbioru M.M. Mioduszeńskiego *Dodatek do „Pastorałek i kołęd”...*, s. 254 (tam jeszcze kolejne zwrotki). W rkp. także odesłanie do wariantu w Łęczyckiem, zob. DWOK T. 22, nr 10. Tekst zwrotki pierwszej z zapisem nutowym, zob. nr 1 w suplemencie.
- s. 188 w. 6g. – s. 190 w. 7g. i nr 49 (*Zapusty, ust. 1*) – Rkp. nieznanego autora, teka 37, sygn. 1328/I, k. 108; w rkp. na górze karty prawdopodobnie nazwisko: „Ł. Dropiń...” i nota Kolberga: „Odolanowskie, Ostrzeszowskie” i dopiskiem: „po Kucharskim” u dołu karty.
- W druku niewielkie zmiany redakcyjne w stosunku do rkp.; tekst na s. 188 w. 2d. w rkp. poprzedzony zdaniem: „Bachanalie czyli mięsopusty, bez wątplenia zabytek najodleglejszych sięgający czasów bałwochwalstwa”. Na zakończenie opisu jeszcze uwaga autora rkp. dotycząca moralizatorskiego aspektu opisywanego zwyczaju (ukaranie winnego).

Przypis pod pieśnią nr 49 wprowadzony przez Kolberga, dotyczy opisu zapustów w cz. I *Krakowskiego* (DWOK T. 5), s. 263–264.

- s. 191 w. 17g. – w. 1d. (**Podkociołek, ust. 1**) – Źródłem opisu z 1818 roku były najprawdopodobniej również materiały po J. Kucharskim.
- s. 192 w. 1g. – s. 193 w. 10d. – Opis pochodzi z ankiet TPNP (*Szematów*); ankieta z Sieroszewic nie zachowała się.
- s. 194 w. 10g. – s. 195 w. 3g. i nr 52 (**Popielec, ust. 1**) – Opis pochodzi z ankiet TPNP (*Szematów*). Pieśń nr 52 zwrotki zwr. 2 i 3 w rkp. Kolberga: teka 13, sygn. 1193, k. 4, sygn. 465, k. 97 i teka 35, sygn. 1315/B, k. II, z lokalizacją ogólną: „Dębicz”.
W rkp. z teki 13 tekst zanotowany wśród odpisów ze zbioru K. W. Wójcickiego *Pieśni ludu Białochrobatów...*, T. 2, s. (101) – dotyczy strony w dziale „Uwagi” po „Zakończeniu”; w rkp. o sygn. 465 z odesłaniem do „Przyjaciela Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 19, s. 152, tam w artykule *Przysłowia i piosnki gminne*, zob. też T. 13 nr 232 zwr. 2.
- s. 195 w. 21g. – s. 196 w. 12g. – Rkp. nieznanego autora, teka 37, sygn. 1328/I, k. 108 (4); w rkp. na górze karty prawdopodobnie nazwisko: „Ł. Dropiń..” i nota Kolberga: „Odolanowskie, Ostrzeszowskie” i dopiskiem: „po Kucharskim” u dołu karty.
- s. 196 nr 53 – Rkp. Kolberga, teka 35, sygn. 1315/B, k. IV.; jest to odpis tekstu *Maik, czyli nowe latko* zamieszczonego w „Przyjacielu Ludu” R. 2: 1836, T. 2, nr 38, s. 304.
- s. 197 nr 54 – Zgodnie z odesłaniem Kolberga tekst pieśni pochodzi z artykułu *Wieśniacy z pod Krotoszyna*, „Przyjaciela Ludu”, R. 15: 1848, T. 2, nr 46, s. 364.
w. 19–26g. (**Jawór**) – Opis pochodzi z ankiet TPNP (*Szematów*); ankieta z miejscowości Jawór nie zachowała się.
- s. 198 w. 7–1d. – Opis pochodzi z ankiet TPNP (*Szematów*); ankieta z Sieroszewic nie zachowała się.
- s. 199 w. 1–27g. – Źródłem opisu z 1820 roku były najprawdopodobniej również materiały po J. Kucharskim.
- s. 200 w. 2d. – s. 202 w. 10g. – Opis pochodzi z ankiet TPNP (*Szematów*); ankieta z Sieroszewic nie zachowała się.
- s. 202 w. 11–15g. – Opis pochodzi z ankiet TPNP (*Szematów*); ankieta z miejscowości Chlewo nie zachowała się.
- s. 203 w. 19d. – s. 204 w. 9g. – Rkp. nieznanego autora, teka 37, sygn. 1328/I, k. 108; w rkp. na górze karty prawdopodobnie nazwisko: „Ł. Dropiń..” i nota Kolberga: „Odolanowskie, Ostrzeszowskie” i dopiskiem: „po Kucharskim” u dołu karty.

- s. 205 w. 8–23g. – Opis pochodzi prawdopodobnie z niezachowanych materiałów po A. Kucharskim.
- s. 206 **przypp. 1** – Przytoczony fragment jest cytatem z artykułu E. Kierskiego *Mieszkańcy z okolic Pleszewa...*, nr 160; Kierski przywołuje utwór I. Krasickiego *Pan Podstoli*, w wydaniu K.J. Turowskiego: Kraków 1862, tam opis wieńca w cz. 1, księga 3, s. 78.
- s. 212 w. 4g. – 1d. i nr 65 (**Wilk, ust. 1 i 2**) – Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/II, k. 46, z lokalizacją: „pow. Września, Kołaczkowo” i dopiskiem: „Miłosł[aw]”. W rkp. początek opisu: „Parobek, co pierwszy raz siecze kosą na żniwach, to w Sobotę...” i dalej skrótowno zanotowany tekst jak ust. 2.

Obrzędy (s. 213–325)

- s. 216 w. 19–27g. (**ust. 3**) – Opis pochodzi z ankiet TPNP (*Szematów*); ankieta z miejscowości Baranów i Jawór nie zachowała się.
- s. 221 w. 4–1d. (**ust. 3**) – Opis pochodzi z ankiet TPNP (*Szematów*); ankieta z miejscowości Pudliszki i Rokossowo nie zachowała się.
- s. 222 w. 1–10g. (**ust. 4**) – Rkp. nieznanego autora, teka 37, sygn. 1328/I, k. 108 (4); w rkp. na górze karty prawdopodobnie nazwisko: „Ł. Dropiń...” i nota Kolberga: „Odolanowskie, Ostrzeszowskie” i dopiskiem: „po Kucharskim” u dołu karty. W rkp. tekst nieznanego autora do słowa: „nakłonić”, a dalsza część zdania dopisana przez Kolberga.
- w. 11g. – 1d. (**ust. 5–10**) – Opisy pochodzą z ankiet TPNP (*Szematów*); ankiety z wymienionych przez Kolberga nie zachowały się.
- s. 223–237 (**wesele I**) – Część opisu pochodzi z badań własnych Kolberga, który przebywał w Pakosławiu w 1875 roku; rękopisy nie zachowały się.
- s. 232 nr 77 – Odsyłacz nad pieśnią dotyczy zbioru ks. M.M. Mioduszewskiego *Śpiewnik kościelny...*, s. 100, pieśń XII; ta pieśń także w rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 41r., nr 105, tam wśród odpisów z wymienionego zbioru z notami dotyczącymi jej umiejscowienia w druku: T. 20 (*Radomskie cz. II*), nr 41 i T. 10, nr 77. Nad zapisem notatka Kolberga: „Pozdrowienie ran Zbawiciela przy odejściu od grobu”, melodia zanotowana o kwintę czystą niżej, w t. 2 tylko dolna wersja, w t. 4 na pierwszą miarę ćwierćnuta c^2 , w t. 5 na trzecią miarę ćwierćnuta d^2 , w t. 6 i 8 pierwsza ósemka d^2 , w t. 7 górna wersja, druga ósemka d^2 .
- s. 234 nr 79 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 8r., z loka-

lizacją: „Poznań (Gostyń)” i notą: „Weselna”; w rkp. melodia zanotowana o kwartę czystą wyżej, brak t. 13–16.

- s. 237–250 (**wesele II**) – Część opisu pochodzi prawdopodobnie z badań własnych Kolberga, który przebywał w Targoszycach w roku 1872. Z podróży Kolberga zachowała się tylko niewielka część rękopisów, zob. kolejne przypisy.
- s. 241 **przyp. 1** – Rkp. terenowy Kolberga, teka 37, sygn. 1328/I, k. 90.
- s. 243 **nr 88** – Rkp. terenowy Kolberga, teka 50, sygn. 1357/3, k. 28r., (mel. 6), tam melodia z incipitem tekstu: „Pod borem sośnia stoją” zanotowana o sekundę wielką wyżej, w t. 3 na trzecią miarę szesnastki $f^2 es^2$, w t. 5 i 6 tylko dolna wersja, w t. 7 ostatnia ósemka d^2 , w t. 9 na trzecią miarę alternatywnie szesnastki $c^2 a^1$. Zob. komentarz do numeru 129 w tym tomie.
- przyp. 1** – Rkp. terenowy Kolberga, teka 37, sygn. 1328/I, k. 90; w rkp. tekst do słowa: „szafran”.
- s. 246 **w. 16–26g.** – Ten fragment opisu zanotowany skróto w rkp. terenowym Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 2a; rkp. jest wycinkiem większej karty.
- s. 249–250 **nr 95** – Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/II, k. 64v., z lokalizacją: „Targoszyce”; w rkp. w zapisie melodii w t. 7 na pierwszą miarę dwie ósemki $h^1 h^1$, w t. 9 dwie ćwierćnuty $g^1 d^1$; tekst bez powtórzenia: „od sib raz”.
- s. 254–268 (**wesele IV**) – Zgodnie ze wzmianką Kolberga część opisu została zaczerpnięta z ankiety TPNP (*Szematu*); ankieta nie zachowała się.
- s. 261 **nr 106** – Melodia bez tekstu w rkp. terenowym Kolberga, teka 50, sygn. 1357/3, k. 28r. (mel. 14), z lokalizacją ogólną: „Kotlin”, rękopis stanowi całość z k. 26 z tej teki i k. 10 z teki 36, sygn. 1324. W rkp. jak w druku nad melodią notatka: „Chodzony”, w t. 1 nad trzecią nutą mordent, w t. 2 na drugą miarę alternatywnie ćwierćnuta e^2 , t. 3 jak t. 1 w rkp., w t. 6 na trzecią miarę ósemki $h^1 a^1$, t. 7–8 niewypełnione, po nich jeszcze raz powtórzone t. 1–4, tam w t. 1 i 3 na drugą miarę alternatywnie dwie szesnastki $c^2 d^2$ i ósemka a^1 .
- nr 107** – Melodia bez tekstu w rkp. terenowym Kolberga, teka 50, sygn. 1357/3, k. 28r. (mel. 15), z lokalizacją: „Ostrzeszów”, rękopis stanowi całość z k. 26 z tej teki i k. 10 z teki 36, sygn. 1324. W melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$ w podwojonych wartościach rytmicznych, brak znaków przykluczowych, w t. 2 na pierwszą miarę dwie szesnastki na drugą i trzecią miarę ósemki $e^2 d^2$, w t. 4 na pierwszą miarę dwie szesnastki i znak powtórki dla t. 1–4, w t. 5 górna wersja, w t. 7 pierwsza nuta c^2 .

- s. 263 nr 111– Melodia bez tekstu w rkp. terenowym Kolberga, teka 50, sygn. 1357/3, k. 28r. (mel. 18), z lokalizacją: „Ostrzeszów” (u góry karty lokalizacja ogólna: „Kotlin”), rękopis stanowi całość z k. 26 z tej teki i k. 10 z teki 36, sygn. 1324. W rkp. melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$ w podwojonych wartościach rytmicznych, w t. 1 na trzecią miarę ósemka g^2 lub alternatywnie szesnastki $e^2 g^2$, w t. 2 górna wersja, w t. 3 w dolnej wersji na trzecią miarę ósemka g^2 , w t. 5 na trzecią miarę szesnastki $e^2 g^2$, w t. 6 na trzecią miarę szesnastki $e^2 d^2$.
- s. 266 nr 121– Melodia bez tekstu w rkp. terenowym Kolberga, teka 50, sygn. 1357/3, k. 28r. (mel. 8), z lokalizacją: „Ostrzeszów” (u góry karty lokalizacja ogólna: „Kotlin”), rękopis ten stanowi całość z k. 26 z tej teki i k. 10 z teki 36, sygn. 1324. Przy kluczu tylko jeden krzyżyk: fis, w t. 2 zanotowane dwie wersje: ósemki $d^2 h^1 a^1 fis^1$ lub $d^1 a^1 fis^1 d^1$, t. 4–5 jak t. 10–11, t. 6 i 12: ósemki $e^1 d^1$ i ćwierćnuta d^1 , w t. 8 dodana wersja alternatywna.
- s. 267 nr 122 – Melodia bez tekstu w rkp. terenowym Kolberga, teka 50, sygn. 1357/3, k. 28r. (mel. 10), z lokalizacją: „Ostrzeszów”. Nad melodią notatka: „Chodzony” a obok „Chodzony v. Biegany (kseb) Weselny”. Rękopis stanowi całość z k. 26 z tej teki i k. 10 z teki 36, sygn. 1324.
- s. 269–283 (wesele V) – Opis lub jego część pochodzi prawdopodobnie z badań własnych Kolberga prowadzonych w okolicach Targoszyc w 1872 roku, zob. następne przypisy źródłowe.
- s. 271 nr 125 – Incipit: „Wstań mi otworzyć” z inną melodią zob. nr 14 w suplemencie.
- s. 271 w. 4d. – s. 272 w. 2g. – Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/II, k. 61, z lokalizacją: „Kotlin” i „Dębicz”; rkp. uszkodzony, karta odcięta.
- s. 272 w. 16–26g. – Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/II, k. 62, z lokalizacją: „Kotlin” i „Pleszew”; widoczna tylko część opisu, karta przecięta wzdłuż.
- s. 275 nr 126 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 50, sygn. 1357/3, k. 28r. (mel. 3.), z lokalizacją ogólną: „Kotlin”; rękopis stanowi całość z k. 26 z tej teki i k. 10 z teki 36, sygn. 1324. W tymże rkp. melodia z incipitem: „Oj, siadaj...”, zanotowana o kwartę czystą wyżej; obok melodii notatka: „Do ślubu w drodze”. W melodii widoczne trudności Kolberga w zapisie metrycznym, w t. 1 na pierwszą miarę dwie ósemki $g^1 g^1$, w t. 2 na czwartą miarę dodana wersja alternatywna: triola ósemkowa $a^1 h^1 c^2$, w t. 3 na pierwszą miarę dwie ósemki $d^2 e^2$, brak przednutki, dalej tylko górna wersja, t. 4 skrócony – po dwóch ósemkach tylko ćwierćnuta g^1 , w t. 5 brak pierwszej miary, w t. 6 tylko górna wersja, w t. 8 brak półnoty.

- s. 276 **nr 128** – Rkp. terenowy Kolberga, teka 50, sygn. 1357/3, k. 28r., nr 4, z lokalizacją ogólną: „Kotlin”, tam melodia z incipitem „Gdzieś działa”.
- W rkp. w t. 1 pierwsza nuta alternatywnie h^1 , w t. 2 brak ostatniej nuty, w t. 1–4 widoczne trudności Kolberga w zapisie metrorytmicznym, liczne skreślenia i poprawki spowodowały, iż taktury te są bardzo trudno czytelne, zapewne z tego powodu Kolberg zanotował je na zakończenie melodii ponownie.
- s. 277–278 **nr 129** – W rkp. terenowym Kolberga, teka 50, sygn. 1357/3, k. 28r. (mel. 6) zapis nutowy jak nr 88 z incipitem: „Pod borem sośnia stojała”, zob. komentarz do tego numeru.
- s. 279 **nr 130** – Rkp. terenowy Kolberga, teka 50, sygn. 1357/3, k. 28r., nr 7, z lokalizacją ogólną: „Kotlin”. W rkp. w pierwszym wykonaniu w t. 1 i 3 tylko górna wersja, w drugim wykonaniu t. 1–2 niewypełnione, w t. 5 na drugą miarę alternatywnie ósemki $e^1 e^1$, w t. 6 na drugą miarę ósemki $a^1 a^1$.
- s. 279 **nr 131** – Rkp. terenowy Kolberga, teka 50, sygn. 1357/3, k. 28r. (mel. 9), z lokalizacją ogólną: „Kotlin”. W rkp. melodia zanotowana o tercję małą niżej, w t. 2: na pierwszą miarę górna wersja, ostatnia szesnastka alternatywnie e^2 , na drugą miarę alternatywnie ósemki $a^1 a^1$, w t. 3 tylko górna wersja, w t. 5 ostatnia ósemka f^2 , w t. 7: w pierwszym wykonaniu na pierwszą miarę górna wersja, na drugą miarę dolna wersja, ostatnia ósemka e^2 , w drugim wykonaniu górna wersja, ostatnie dwie szesnastki $b^1 a^1$.
- s. 280 **nr 134** – Melodia bez tekstu w rkp. terenowym Kolberga, teka 50, sygn. 1357/3, k. 28r. (mel. 11) z lokalizacją ogólną: „Kotlin”. Rękopis stanowi całość z k. 26 z tej teki i k. 10 z teki 36, sygn. 1324. Obok melodii notatka: „Oczepiny. Do komory”. Melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$, w podwojonych wartościach rytmicznych, o tercję wyżej, w tonacji g-moll, ale bez znaków przykluczowych, w t. 1 na pierwszą miarę ósemka e^1 i dwie szesnastki $fis^1 g^1$, lub alternatywnie $fis^1, g^1 a^1$, w t. 2 dolna wersja, w t. 3 przy pierwszej nucie alternatywnie d^2 , na trzecią miarę triola $d^2 c^2 h^1$, w t. 4 górna wersja, w t. 5 na trzecią miarę triola szesnastkowa $g^1 fis^1 e^1$, w t. 9 górna wersja, na pierwszą miarę szesnastki $g^1 h^1$.
- s. 280 **nr 135** – Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1324, k. 10, bez lokalizacji, tam melodia bez tekstu. W rkp. w t. 1 tylko górna wersja, w t. 1 i 2 (górna wersja).
- s. 281 **nr 137** – Tekst do słowa: „kazała” z inną melodią zob. nr 16 w suplementcie. Wariant melodii por. nr 5 w suplementcie. Por. też T. 9 nr 98.
- s. 281–282 **nr 139** – Rkp. Kolberga, teka 50, sygn. 1357/3, k. 26, bez lo-

kalizacji (karta odcięta), z notą: „Oczepiny, Z komory (obwinięta, zakryta)”.

W rkp. melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$; w podwojonych wartościach rytmicznych, w t. 1 i 4 nad ćwierćnutą *tr*, w t. 6 w obu wykonaniach dolna wersja, w drugim wykonaniu na trzecią miarę dodane alternatywnie szesnastki $a^1 g^1$, w t. 8 przy drugiej szesnastce alternatywnie d^2 ; w zapisie tekstu: „wczoraj była panienczką” zamiast „wczoraj była panną urodliwą”.

- s. 283–289 (wesele VI) – Część opisu, zgodnie z notą Kolberga, została zaczerpnięta z ankiety TPNP; zapisy nutowe (prawdopodobnie z tekstami) pochodzą z jego badań terenowych; rękopisy, podobnie jak *Szemat* nie zachowały się.
- s. 290–293 (wesele VII) – Zgodnie z notą Kolberga opis zaczerpnięty został z ankiet TPNP.
- s. 293–295 (wesele VIII) – Zgodnie z informacją zamieszczoną w przypisie opis został zaczerpnięty z artykułu E. Kierskiego *Mieszkańcy z okolic Pleszewa...* drukowanego w numerze 160 (nie 150) „Tygodnika Ilustrowanego” z 1862 roku. Pieśń nr 147 pochodzi z zapisów Kolberga, zob. następny przypis.
- s. 295 nr 147 – Takty 1–10 z incipitem: „Zebyś ty chmielu” w rkp. terenowym Kolberga, teka 50, sygn. 1357/3, k. 28r. (mel. 5), z lokalizacją ogólną: „Kotlin”.

W rkp. melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$ w podwojonych wartościach rytmicznych, w t. 3 na pierwszą miarę w dolnej wersji szesnastki $d^2 c^2$, w t. 9 tylko górna wersja. W druku błędnie zanotowane metrum – winno być $\frac{3}{8}$.

- s. 296–302 (wesele IX) – Zgodnie z odsyłaczem Kolberga opis zaczerpnięty z pracy E. Kierskiego *Opis statystyczny i historyczny obwo-du boreckiego...*, opublikowanej w T. 3 „Roczników Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego” 1865. Początkowe partie tekstu wraz z oracją drużby pochodzą ze s. 90–91, dalej cytaty ze s. 95, a ostatnia partia tekstu z oracją na podstawie s. 96 i 97.

Bardzo podobny tekst w rkp. nieznanego autora, teka 9, sygn. 1168, k. 1, z notką: „pow. gnieźniński”; być może ten rkp. dołączony był do jednego z szematów, które opracował Kierski i mylnie zamieścił w opisie obwo-du boreckiego.

- s. 303–310 (wesele X) – Część opisu, zgodnie z notą Kolberga, została zaczerpnięta z ankiety TPNP; zapisy nutowe (prawdopodobnie z tekstami) pochodzą z jego badań terenowych; rękopisy, podobnie jak *Szemat* nie zachowały się.
- s. 310–325 (wesele XI) – Zgodnie z informacją zamieszczoną w przypisie

na s. 310 większość opisów została zaczerpnięta z ankiet TPNP; zapisy nutowe pochodzą prawdopodobnie ze zbiorów Kolberga; ankiety i rękopisy nie zachowały się.

Przypisy (s. 329–383)

- s. 331–332 (przyp. nr 1, do s. 34) – Kolberg zamieścił w całości list *Do redakcji Przyjaciela Ludu* opublikowany w tym czasopiśmie, R. 6: 1839, T. 1, nr 12, s. 91; w „Przyjacielu Ludu” brak nazwiska autora listu.
- s. 333–334 (przyp. nr 3, do s. 36) – Poza ankietą TPNP Kolberg wykorzystał prawdopodobnie materiały nadesłane z Pakosławia już po jego wyjeździe w 1875 roku, stąd data: „1876”.
- s. 334–339 (przyp. nr 4, do 28 i 51–52) – Kolberg wykorzystał obszerne fragmenty „Rocznika Kółek Rolniczych Włościańskich w Wielkim Księstwie Poznańskim” T. 1: 1875, w tym *Spis kółek rolniczych włościańskich*, s. 5–6 oraz sprawozdania: J. Brzeskiego *Kółko rolnicze w Szczepanowie*, s. 51–53 i J. Gładysza *Kółko rolnicze w Krerowie*, s. 26–30.
- Na s. 335 w. 1d. wymieniona publikacja I. Łyskowskiego *Gospodarz*, określana jako encyklopedia rolnicza, zob. wyd. drugie: Brodnica 1853.
- s. 339–348 (przyp. nr 5, do s. 52 i 178) – Przytoczone teksty są cytatami zaczerpniętymi z *Encyklopedii rolnictwa i wiadomości związek z niem mających*, red. J.T. Lubomirski, E. Stawiski, S. Przysiański, T. 2: Warszawa 1874. Kolberg korzystał z anonimowego hasła *Gospodarstwo włościańskie w ościennych prowincjach* ze s. 1129–1135 (całość hasła s. 1113–1169); przy informacji, że Wielkopolska jest uboga w pieśni ludowe (s. 345 w. 13d.) Kolberg dodał znak zapytania. Na s. s. 340–341 w przyp. 1 odesłanie do hasła J. Sypniewskiego *Gospodarcze stosunki W. Ks. Poznańskiego, Prus zachodnich i wschodnich* (w tej kolejności), s. 895–909, dalej do hasła W. G. *Gospodarstwa folwarczne w szczegółowych opisach pojedynczych gałęzi*, tam m.in. gospodarstwo rolne w dobrach Turwia opisane na s. 949–954 oraz gospodarstwo rolne w dobrach Babrowo na s. 954–956; następnie do hasła opracowanego przez F.W. *Obecne urzędy gminne w ważniejszych państwach*, s. 1129–1135.
- s. 348–350 (przyp. nr 8, do s. 52 i 178) – Kolberg odesłał do *Referatu z opisów celniejszych gospodarstw w W. Ks. Poznańskim*, przez Członka Zarządu, P. Wolniewicza, na walnym zebraniu Centr. Tow. Gosp. W Poznaniu dnia 24 lutego roku bieżącego

odczytanego, który został opublikowany w czasopiśmie „Ziemiannin” 1868, nr 18–22; pod tekstem w numerze 18 podpisany Teofil Chosłowski i Józef Chełmicki, a w numerze 20 Karol Karśnicki. Kolberg zreferował tekst zawarty w numerze 20 oraz zacytował fragment (cytat zaznaczony w tekście) z numeru 22.

Ponadto w rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1169, k. 3 nota bibliograficzna dotycząca „Ziemiannina” oraz początek przypisu: „W *Ziemianninie* (Poznań 1868) wedle referatu p. Wolniewicza po opisie większych gospodarstw, u p. Szczanieckiego w Międzychodzie, u hr. Ponińskiego pod Wrześnią, u hr. Seweryna Mielżyńskiego w Bugaju pod Miłosławiem (gdzie poniesiona jest korzyść z wyzysku torfu) i u p. Lutomskiego w Stawie, zamieszczony jest opis trzech gospodarstw włościańskich w tych słowach”; w tym rkp. także tekst jak w. 4–2 d. na s. 349.

- s. 351–353 (przyp. nr 11, do s. 64, 196, 202) – Tekst niemiecki do s. 353 w. 19g. pochodzi, zgodnie z odesłaniem, z pracy K.G. Antona *Erste Linien eines Versuches über der alten Slawen Ursprung, Sitten...*, ze s. 71–77; za tą pracą odsyła do kolejnych publikacji: na s. 352 do „Lausizisches Magazin” T. 3: 1770 (s. 6), tam na s. 84–87 tekst *Von Austreibung des Todes am Sonntage Látare*; u Antona wymieniony też J. Długosz (woryginalne odesłanie do p. 94) oraz J.G. Georgi *Beschreibung aller Nationen des russischen Reichs, ihrer Lebensart, Religion, Gebräuche, Wohnungen, Kleidungen und übrigen Merkwürdigkeiten*, St. Petersburg 1780 (vol. 4), s. 499.

W ostatnich dwóch akapitach na s. 353 Kolberg odsyła do opisów I.J. Hanuscha w *Die Wissenschaft des Slavischen Mythus...*, s. 140, 198 i tego samego autora w *Bájeslovný kalendář slovan-ský...*, s. 131.

- s. 353–355 (przyp. nr 12, do s. 64, 196) – Odesłanie Kolberga dotyczy J. Grimma *Deutsche Mythologie...*, winno być: Bd. 2, s. 722–732 (zob. <http://digital.bibliothek.uni-halle.de/hd/content/pageview/189841>, dostęp: 11.05.2020). Na s. 354 w. 4g. wymieniony S. Lindego *Słownik języka polskiego*, T. 1: Warszawa 1807, o kołędzie na s. 1045.
- s. 355–356 (przyp. nr 13) – Odesłanie Kolberga dotyczy *Deutsche Mythologie...*, winno być: Bd. 2, s. 743–744 (zob. <http://digital.bibliothek.uni-halle.de/hd/content/pageview/189841>, dostęp: 11.05.2020). Na s. 355 ponadto odesłanie do artykułu *Kleine Schriften* zamieszczonego w „Allgemeine Literatur Zeitung” (wyd. w Halle) 1807, Bd. 2, s. 807 (zob. https://zs.thulb.uni-jena.de/rsc/viewer/jportal_derivate_00060929/ALZ_1807_Bd2_402.tif, dostęp: 4.12.2024); w w. 2d. wymieniony S. Lindego *Słownik języka polskiego...*, hasło *Lela*

T. 1, s. 1250.

- s. 356–359 (przyp. nr 14, do s. 111) – Kolberg przytoczył fragment publikacji ks. Tomickiego *Mądry Wach...*, s. 59–68, tekst został przedredagowany i skrócony, obszerne fragmenty Kolberg pomiął, niekiedy dodał parę słów, a w pierwsze zdania włączył tekst ze s. 56 i 57.
- s. 362 (przyp. nr 17, do s. 125) – Odsyłacz Kolberga dotyczy wiersza *Wiano Halinki* podpisanego A. B. opublikowanego w „Przyjacielu Ludu” R. 4: 1838, T. 2, nr 29, s. 232; Kolberg zacytował dokładnie tekst znajdujący się w przypisie do tego wiersza.
- s. 362–368 (przyp. nr 18, do s. 126) – Kolberg przytoczył obszerne partie tekstu z artykułu *Do malowniczej podróży po Wielko-Polsce, Gostyń i jego okolica*, „Przyjaciel Ludu” R. 5: 1839, T. 2, nr 27, s. 210–212 i nr 28, s. 224–224, z ryciną *Fara w Gostyniu* w numerze 27. Przypisy na s. 365 i 366 (i odesłania do Paska) również pochodzą z tego artykułu. Kolberg odsyła też do przedruku artykułu w czasopiśmie „Muzeum Domowe”, przedruku nie odnaleziono.
- s. 368–369 (przyp. nr 19, do s. 126) – Przytoczony przez Kolberga tekst pochodzi z anonimowego artykułu *O kamieniach ostrowskich. (Legenda)*, „Przyjaciel Ludu” R. 13: 1846, T. 1, nr 3, s. 21–22; w tym samym numerze na s. 22 artykuł *Kamień św. Jadwigi*, zob. przypis do s. 377.
- s. 369–371 (przyp. nr 20, do s. 126) – Kolberg przytoczył tekst *Biedna komornica. (Prawdziwe zdarzenie z zimy 1838 roku)* podpisany Wojtuś Grajek od Gostynia, opublikowany w „Przyjacielu Ludu” R. 5: 1838, T. 1, nr 9, s. 72.
- s. 371–377 (przyp. nr 21, do s. 126) i nr 166 – Kolberg wykorzystał tekst *Wieczornica I i II Legenda o dziecku wybawionym od pioruna; legenda o kościele ś. Idziego w Krobi; wspomnienie ludu z czasów morowego powietrza w środku XVII i na początku XVIII wieku*, „Przyjaciel Ludu” R. 4: 1838, nr 32, s. 250–252, nr 33, s. 263, nr 34, s. 269–271; ten tekst połączył z wierszem *Sen. (Gadka z okolic Rawicza)*, autorstwa A. B., „Przyjaciel Ludu” R. 4: 1838, T. 2, nr 49, s. 392.
- W „Przyjacielu Ludu” nr 34 także pełny tekst pieśni „Przezacna księżna dziewica” bez melodii numerze 34, zob. też następny przypis źródłowy.
- Pieśń nr 166 – Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 116, nr 413 z tekstem:

„Witaj różo bez ostrości, pomoc w morowej przykrości.
Rozalijo, panno święta, Bogu miła, światu wzięta.”

W tymże rkp. nr 414 z tekstem jak w druku.

Oba zapisy, zgodnie z odsyłaczami w rkp., są odpisami ze zbiorów M.M.

Mioduszewskiego: nr 413 ze *Śpiewnika kościelnego...*, s. 244–245; nr 414 z

Dodatku do „Śpiewnika kościelnego”..., s. 545–548, u Mioduszewskiego oba teksty wielozwrotkowe.

Ponadto pod zapisem nr 413 odsyłacz Kolberga dotyczący umieszczenia pieśni w T. 10. Odesłanie do *Zbioru pieśni nabożnych katolickich...* [Sz. Kellera], s. 812 wprowadzone w druku (u Kellera także tekst wielozwrotkowy).

- s. 377 **(przyp. nr 22, do s. 128)** – Kolberg przytoczył w całości anonimowy tekst *Kamień świętej Jadwigi w Pępowie*, „Przyjaciela Ludu” R. 13: 1846, T. 1, nr 3, s. 22.
- s. 377–378 **(przyp. nr 23, do s. 130)** – Utwór, podpisany M. pochodzi, zgodnie z odesłaniem Kolberga, z czasopisma „Przyjaciel Ludu” R. 5: 1838, T. 1, nr 6, s. 6, tam pt. *Pan Przyjemski*.
- s. 378 **przyp. 1 dolny** – Kolberg odesłał do klechdy K.W. Wójcickiego *Oczy uroczę*, zamieszczonej w zbiorze *Klechdy. Starożytne podania i powieści...*, T. 1, s. 55–72.
- s. 379 **(przyp. nr 25, do s. 132)** – Odesłanie dotyczy pieśni *O najśw. Maryi Pannie Borkowskiej* zamieszczonej w *Zborze pieśni nabożnych katolickich...*, 604–605.
- s. 379–380 **przyp. 1 dolny** – W zbiorze M.M. Mioduszewskiego *Śpiewnik kościelny...*, na s. 214 pieśń *Ty, któraś pięknie dni swoje skończyła*, a na s. 194 – *Zawitaj córko Ojca przedwiecznego*. Wzmianka o *Dodatku...* błędna, *Dodatek do „Śpiewnika kościelnego”...* rozpoczyna się na s. 381, a *Dodatek do Pastorałek...* na s. 227.
- s. 380 **przyp. 1 dolny** – Odesłanie dotyczy rozprawy K. Szulca *Autentyczność kamieni Mikorzyńskich zbadana na miejscu przez...*, „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego” T. 9: 1876, s. 71–222.
- s. 381 **(przyp. nr 28, do s. 206)** – Odsyłacz Kolberga dotyczy artykułu w odcinkach podpisanego N. K. *Dzień żniwny (opis humorystyczny)*. Odcinki zamieszczone były w „Przyjacielu Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 7, s. 54–55, nr 8, s. 63, nr 9, 66–67, nr 10, 75–76; z każdego numeru Kolberg zacytował po kilka wersów wyjętych z różnych miejsc, słowa w nawiasach dodał od siebie.

PRZYPISY ŹRÓDŁOWE DO CZ. III W. KS. POZNAŃSKIEGO (T. 11)

Wstęp (s. VII–XII)

- s. X w. 8–7d. – Prace E. Raczyńskiego, J. Łukaszewicza, E. Kierskiego, ks. I. Polkowskiego, o których wspomina Kolberg zostały wymienione w kolejnych przypisach źródłowych oraz w bibliografii.
- w. 4d. – Wspomniany F.W. Schmitt był autorem prac publikowanych w „Preussische Provinzial Blätter”, zob. *Topographie der zum ehemaligen Netz-Distrikt gehörigen Kreise West-Preussens*, tamże Bd. VI, Königsberg 1854, s. 257–289 i 432–461, Bd. VII, Königsberg 1855, s. 42–46 i 105–118.
- s. XI w. 1–2g. – Zob. I.J. Hanuša (Hanuscha) *Bájeslovní kalendář slovanský* wydany w Pradze w 1860; A.S. Petruševič *Obščerusskij dnevník cerkownych, narodnych, semejnych prazdnikov i chozjajstvennych zanjatij, primět i hadanij*, „Vremennik Stavropi-gijskiego Instituta na god 1866”, s. 67–156 i odbitka: Lvov [1865].
- Ryc. po s. XII – Rycina wg rysunku B. Hoffa; wcześniej została zamieszczona w „Kłosach” 1782, T. XIV, nr 358, s. 324 z podpisem: „Wieśniacy z okolic Środy” jako uzupełnienie do artykułu *Lud z okolic Poznania. (Wyjątek z drukującego się obecnie w Poznaniu dzieła O. Kolberga pt. Lud, jego zwyczaje itd.)*.

Kraj. Okolica W. Księstwa Wschodnio-Północna (s. 3–35)

- s. 3–5 (Gniezno) – Zob. kolejne przypisy.
- s. 3 przyp. 1 – Kolberg odsyła do następujących publikacji: artykułu N. pt. *Kościół katedralny w Gnieźnie*, „Przyjaciel Ludu” R. 1: 1835, nr 45, s. 353–355; anonimowego artykułu *Grób ś. Wojciecha w Gnieźnie*, „Przyjaciel Ludu” R. 2: 1835, nr 11, s. 84; do pracy T. Wolańskiego *O pomnikach pogańskich w Gnieźnie*, „Tygodnik Literacki” 1844, T. 7, nr 18, s. 137–139; E. Raczyńskiego *Wspomnienia Wielkopolski to jest województw poznańskiego, kaliskiego i gnieźnieńskiego*, T. 1–2, Poznań 1842–1843, przy czym Kolberg powołuje się na tom 2, tam rozdział poświęcony miejscowości Gniezno; do artykułu *O kościele metropolitalnym w Gnieźnie*, „Pamiętnik Religijno-Moralny”, 1852, T. 22, nr 1, s. 1–21; dalej do artykułu A. Ł. *Gniezno* zamieszczonego w „Tygodniku Ilustrowanym” 1865, T. 12, nr 324, s. 234 oraz do pracy J. Łepkowskiego *O zabytkach Kruszwicy, Gniezna i Krakowa*,

Kraków 1866 i artykułu tegoż autora *Pomnik w katedrze gnieźnieńskiej arcybiskupa prymasa Oleśnickiego, dzieło Wita Stwosza*, „Tygodnik Ilustrowany” 1866, T. 14, nr 377, s. 279. Prace Łepkowskiego rozdzielone odesłaniami do „Czasu” – Kolberg nie wskazał numerów. Ostatni odsyłacz dotyczy artykułu Dr N. Kościół *św. Michała w Gnieźnie*, „Przyjaciel Ludu” R. 11: 1845 (nie 1844), nr 32, s. 250–251.

przyp. 2 – Kolberg zacytował fragment tekstu z pracy E. Raczyńskiego *Wspomnienia Wielkopolski...*, T. 2, s. 372.

s. 4

w. 4g. – Odesłanie dotyczy pracy K. Szajnochy *Lechicki początek Polski. Szkic historyczny*, Lwów 1858, tam na s. 109 wbrew zdaniu Kolberga Szajnocha wywodzi nazwę miasta od gniazda.

przyp. 1 – Odsyłacze Kolberga dotyczą prac: M. Kromera *Kronika polska... biskupa warmińskiego, ksiąg XXX, dotąd w trzech językach mianowicie w łacińskim, polskim i niemieckim* wydana, na język polski z łacińskiego przełożona przez Marcina z Błażowa Błażowskiego, wydanie K.J. Turowskiego: Sanok 1857 (na podstawie wydania: Kraków 1611), tam s. 344, pierwodruk łac. *De origine de rebus gestis Polonorum libri XXX*, Bazylea 1555; T. Czackiego, zob. np. *O litewskich i polskich prawach*, T. 1, Warszawa 1800, s. 48 (wyd. 2: *Dzieła*, T. 1, Poznań 1843, s. 66, wyd. J. Turowskiego, Kraków 1861, s. 55, 64); W.A. Maciejowskiego, zob. m.in. *Piśmiennictwo polskie od czasów najdawniejszych aż do roku 1830*, T. 1, Warszawa 1851, s. 315–321; A. Przezdzieckiego *O dwóch odpisach pieśni „Boga Rodzica” i rekopismie Historji polskiej Herburta przez...*, „Rocznik Ces. Król. Towarzystwa Naukowego Krakowskiego” 1869, T. 15 (39), s. 339–348, zob. też tegoż *Pieśń Bogurodzica wraz z nutą, z rękopisu częstochowskiego z końca wieku XV, wydana w podobiznie i porównana z dwoma dawniejszemi odpisami i drukowanymi tekstami*, „Biblioteka Warszawska” 1866, T. 1, s. 309–328; N. Bętkowskiego *Boga Rodzica. Słowa z muzyką z najdawniejszych pomników zestawione i rozebrane przez...*, „Rocznik Ces. Król. Towarzystwa Naukowego Krakowskiego” 1869, T. 15 (39), s. 276–338; ks. P. Pękalskiego *Pieśń „Bogarodzica” w odpisie ks. Benedykta Herbesta S.J. z egzemplarza gnieźnieńskiego, z przydaniem niektórych uwag nad „Uwagami” o pochodzeniu tej pieśni*, „Przegląd Lwowski” R. 1: 1871, z. 21, s. 597–605 i tegoż *Uwagi nad podaniem o starodawnej pieśni „Bogarodzica” świętemu Wojciechowi przyznawanej*, „Rocznik Ces. Król. Towarzystwa Naukowego Krakowskiego”, 1872, T. 20 (43), s. 1–32; W. Nehringa *Über den Einfluss der alttschechischen Literatur auf die altpolnische*, „Archiv für slavische Philologie” 1876, T. 1, s. 60–81, odb. Leipzig 1875.

Dalej Kolberg odwołuje się do pracy J. Niemcewicza *Śpiewy historyczne z muzyką i rycinami*, Warszawa 1816, tekst pieśni na s. 23–24, przed tymi stronami nuty, a na s. 13 w przypisie informacja o podziale pieśni przez Lessla; w wymienionym przez Kolberga „Przyjacielu Ludu” R. 3: 1837, T. 2, nr 38 i 39 ukazał się artykuł [J. Moraczewskiego] *Bogarodzica*. (*Wyjątek z rękopismu: Słownik starożytności polskich*), też w: *Starożytności polskie*, T. 1, Poznań 1842, s. 97; kolejny odsyłacz dotyczy *Śpiewnika kościelnego* ks. Michała Mioduszeńskiego wydane w Krakowie w 1838 roku, pieśń *Bogurodzica* z nutami na s. 491–96 jako *Pieśń IX od św. Wojciecha ułożona*.

Ostatnie odsyłacze dotyczą publikacji *Krótki rys historii powszechnej muzyki* zamieszczonej w redagowanym przez J. Sikorskiego „Ruchu Muzycznym” 1861, nr 24, 25, 26, 27, 31 (artykuł nie jest podpisany); artykułu O. Kolberga *Rzut oka na pierwotne muzyki dzieje z powodu pieśni Bogarodzicy*, „Pamiętnik Muzyczny i Teatralny” (pod red. J. Sikorskiego, do 1861 wychodził jako „Ruch Muzyczny”) 1862, nr 12 i 13, s. 178–181 i 194–197, zob. przedruk: *Pisma muzyczne* cz. II (DWORK T. 62), s. 536–544.

s. 5 w. 2–4 g. i przyp. 1 – Odesłanie Kolberga dotyczy pracy E. Raczyńskiego *Wspomnienia Wielkopolski...*, T. 2, s. 375–376.

W przyp. wymienione kolejne publikacje zawierające informacje o jeziorze Lednica (obecna nazwa) i Ostrowie Lednickim: E. Kierskiego *Jezioro Lednogórskie w Wielkim Księstwie Poznańskim*, „Kronika Wiadomości Krajowych i Zagranicznych” 1859, nr 133 i 134; natomiast w numerze 10, wśród wiadomości pt. *Poznań* relacja z prac Towarzystwa Przyjaciół Nauk i wzmianka o pracy Kierskiego *O starożytnych ruinach na wyspie Jeziora Lednogórskiego*, rozprawa czytana na posiedzeniu w 1859 roku, co potwierdza *Sprawozdanie z czynności Tow. Przyj. Nauk Poznańskiego z 1 stycznia 1860* T. Działyńskiego, w: „Roczniki TPNP”, T. 1 [1860], s. 587 (całość s. 585–603); F. Staszica *Dodatek do wiadomości o Jeziorze Lednogórskim w Wielkim Księstwie Poznańskim*, „Kronika Wiad. Krajowych i Zagranicznych” 1859, nr 138; A. Przezdzieckiego *Wykopalisko na wyspie, na jeziorze Lednicy, pod Gnieznem*, „Biblioteka Warszawska” 1869, T. 3, s. 253–265; praca M. Sokołowskiego *O ruinach na ostrowiu jeziora Lednickiego* została wymieniona jako „dostarczona” do Akademii Umiejętności w „Roczniku Zarządu AU w Krakowie 1875” (1876), s. 120, w poprzednim „Roczniku 1874” (1875) wzmianka o pracach Sokołowskiego na s. 176; artykuł A. P. (podpisanego P. A.) *Czem był Ostrów Lednicki?*, „Warta” R. 1: 1875, nr 43.

w. 6–9g. i przyp. 2 (Niechanowo) – W druku przyp. 2 po przyp.

3; w przypisie cytata z niezachowanych ankiet TPNP (tzw. *Szematów*), opis chrzcielnicy w kościele w Niechanowie mógł na potrzeby ankiet sporządzić ks. J. Dydyński.

w. 13–20 g. (**Klecko, dziś KłECKO**) – Na końcu opisu odesłanie do pracy J. Dydyńskiego *Wiadomości historyczne o mieście KłECKU*, Gniezno 1858, tam na s. 101–103 o procesie i spaleniu czarownic.

w. 21–22 i przyp. 3 (**Powidz**) – W druku przyp. 3 błędnie przed przyp. 2; Kolberg przytoczył tekst z pracy J.J. Lipińskiego będący przypisem do pieśni *Zapytanie* zamieszczonej w *Piosnkach ludu wielkopolskiego*, Poznań 1842, s. 165.

s. 6 w. 15–26g. (**Wilkowyja**) – Tekst zaczerpnięty z niezachowanych ankiet TPNP.

s. 6 w. 6d. – s. 7 w. 11 g. (**Mogilno**) – Informacje zaczerpnięte z pracy E. Raczyńskiego *Wspomnienia Wielkopolski...*, T. 2, s. 382–383.

s. 7 w. 12–30g. (**Trzemeszno**) – W opisie odesłanie do „Przyjaciela Ludu” R. 7: 1841, T. 2, nr 27 i 30, tam anonimowy artykuł *Kościół i szkolny gmach w Trzemesznie*, natomiast opisy kielichów zostały zamieszczone w 4 artykułach, których autorem był K. Ney: *Drugi kielich Dąbrówki*, „Przyjaciel Ludu” R. 16: 1849, T. 1, nr 15, *Kielich Św. Wojciecha*, tamże, nr 1, *Kielich Kazimierza Wielkiego*, tamże, nr 20, *Kielich z czasów króla Władysława Jagiełły*, tamże, nr 23. Kielichy opisane zostały i zilustrowane w przywołanej pracy A. Przeddzieckiego *Wzory sztuki średniowiecznej w dawnej Polsce*, seria 1: Warszawa-Paryż 1853–55 i seria 2: Warszawa 1855–58, tam brak opisu kielicha Władysława Jagiełły. Ostatnie odesłanie dotyczy pracy E. Raczyńskiego *Wspomnienia Wielkopolski...*, T. 2, s. 376–382.

s. 7 w. 8d. – s. 8 w. 5g. i przyp. 1 na s. 8 (**Pakość**) – Opis sporządzony na podstawie T. Świąteczkiego *Opis starożytnej Polski*, Warszawa 1816, s. 253; w przyp. Kolberg zacytował fragment pracy Józefa Łukaszewicza *Krótki historyczno-statystyczny opis miast i wsi w powiecie krotoszyńskim*, Poznań 1869, T. 1, przypis s. 235–236.

s. 9 w. 6g. (**Szubin**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 12; tam jeszcze: „Mieszkańcy trudnią się uprawą roli”.

w. 7–16g. (**Łabiszyn**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 12. W rkp. po słowie „Pomarzanów” jeszcze: „Dziś jest w posiadaniu Skórzewskich. Gdyby rzeka Noteć lepiej była uspławiona od Nakła do Gopła, Łabiszyn stałby się ważnym punktem handlu ze Szczecinem, Berlinem, Hamburgiem”.

Kolberg zaczerpnął informacje ze *Wspomnień Wielkopolski...*, T. 2, tam Raczyński opisuje Łabiszyn na s. 397–402; wzmianka

o fundacji w roku 1313 u Raczyńskiego w przypisie na s. 397 (nie 400). Odsyłacz do *Wspomnień...* winien być: s. 402 (s. 392 dotyczy Kcyni).

- s. 9 w. 17g. – s. 10 w. 2g. (**Kcynia**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 12; zgodnie z odesłaniem Kolberg korzystał z pracy E. Raczyńskiego *Wspomnienia Wielkopolski...*, T. 2, s. 392–393.
- s. 10 w. 3–9 g. (**Żnin**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 12; zgodnie z odesłaniem Kolberg korzystał z pracy E. Raczyńskiego *Wspomnienia Wielkopolski...*, T. 2, s. 385–387.
- w. 10g. (**Rynarzewo**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 12; w rkp. jeszcze: „Mieszkańcy trudnią się uprawą roli”.
- w. 11–12g. (**Barcin**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 12; w rkp. jeszcze: „Mieszkańcy trudnią się w części sukiennictwem”.
- w. 14– 26g. (**Gąsawa**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 12; w rkp. jeszcze: „Mieszkańcy trudnią się rolnictwem”. Odesłania Kolberga dotyczą artykułu *Leszek Biały w Gąsawie* podpisanego inicjałami A. G. zamieszczonego w „Przyjacielu Ludu” R. 3: 1837, T. 2, nr 47 oraz Raczyńskiego *Wspomnień Wielkopolski...*, T. 2, s. 385.
- w. 11–7d. (**Lubostroń**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 12, tam tylko do pierwsze zdanie. Informacje o miejscowości pochodzą z anonimowego artykułu *Lubostroń* zamieszczonego w „Przyjacielu Ludu” R. 2: 1836, T. 2, nr 39.
- s. 10 w. 32g. – s. 11 w. 13 g. (**Dobieszewko**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 12. Kolberg zacytował fragment tekstu A. Przeddzieckiego zamieszczonego jako *Dodatek I: O dwóch stacjach krzemiennych w ziemiach polskich, o pałaficie Czeszewskim, o żalniku Dobieszewskim i okazach z epoki brązu, znalezionych w krajach dawnej Polski* w „Roczniku Ces. Król. Towarzystwa Naukowego Krakowskiego” 1872 (nie 1870), T. 20, s. 164 (całość s. 158–165); *Dodatek* dołączono do artykułu Przeddzieckiego *Kongres międzynarodowy antropologiczny i archeologiczny odbyty w Bolonii w październiku 1871*. Na końcu opisu Dobieszewka odesłanie do artykułu J. Łepkowskiego *Cało dochowane cmentarzysko pogańskie* zamieszczonego w „Tygodniku Ilustrowanym” 1864, T. 10, nr 262 (nie 263), tam w dziale „Korespondencja Tyg. Ilustrowanego”.
- s. 11 w. 17–20 g. (**Złotowo**) – Opis Złotowa u E. Raczyńskiego we *Wspomnieniach Wielkopolski...*, T. 2, s. 402–403.
- s. 11 w. 12d. – s. 12 w. 3g. (**Bydgoszcz**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 13. W rkp. tekst obszerniejszy, zob. suplement. Na końcu

opisu Kolberg odesłał do „Przyjaciela Ludu” R. 11: 1844 („11” błędnie wydrukowane jako „II”), T. 1, nr 1, tam w „Spisie treści” całego rocznika wymienione *Podanie gminne o założeniu miasta Bydgoszczy*, które opublikowane zostało w tymże tomie w numerach 5 i 6, podpisane inicjałami M.E. S. Kolberg nie korzystał z informacji zawartych w tym tekście.

- s. 12 w. 4–8g. (**Fordon**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 13.
w. 9–10 (**Solec**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 13.
w. 11–13g. (**Koronowo**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 13; tam jeszcze: „Dziś mieszkańcy trudnią się głównie garncarstwem i cegielnictwem”.
- s. 12 w. 14–16g. (**Potulice**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 13. O wsi Potulice Raczyński pisał w rozdziale *Złotów* w T. 2, s. 402–403 *Wspomnień Wielkopolski...*
przyp. 1 – Kolberg zacytował fragment rozprawy A. Mickiewicza *Pierwszowieki historii polskiej*; sprawdzono w wyd. Paryż 1868, s. 42; Odesłanie Kolberga dotyczy wydania: *Pisma Adama Mickiewicza*, T. 6: *Pisma pośmiertne*, Lipsk 1869, tam s. 74.
przyp. 2 – W przyp. Kolberg wymienił artykuł *Mysza wieża w Kruszwicy* podpisany inicjałem R. „Kłosa” 1873, T. 16, nr 394, s. 45 i rycinę *Jezioro Orle w Kujawach* zamieszczoną w „Kłosach” 1872, T. 15, nr 375.
- s. 12–13 **przyp. 3** – W przyp. Kolberg odwołał się do artykułu K. Karśnickiego *Rys geologiczny W. Ks. Poznańskiego*, „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego” 1863, T. 2, s. 323–344, cytaty pochodzą z s. 324–325; w drugiej części przypisu cytaty z rozdziału *Gopło jezioro ze Wspomnień Wielkopolski...* E. Raczyńskiego, T. 2, ze s. 413–414.
- s. 13 w. 3–5 g. (**Parchanie**) – Odsyłacz dotyczy wyd. A. Przedzieckiego dzieła J. Długosza, zob. *Opera omnia*, T. 2: *Dziejów polskich ksiąg dwanaście*, T. 1, przekł. K. Mecherzyńskiego, Kraków 1867, s. 344.
- s. 13 w. 13g. – s. 14 w. 5g. (**Siedlimowo**) – Akapit zaczerpnięty z anonimowej wzmianki w „Czasie” 1874, nr 137 (w numerze 131 krótsza wzmianka o pieniądzach znalezionych w tej wsi) – w obu numerach w dziale „Kronika miejscowa i zagraniczna”; odesłanie do „Bromberger Zeitung” bez podania rocznika i numeru za „Czasem” nr 137.
- s. 14 w. 13–28g. (**ust. 1**) – Cytowany tekst pochodzi z *Encyklopedii rolnictwa i wiadomości związek z niem mających*, T. 3: Warszawa 1875, s. 35, tam w artykule *Grunta*.

przyyp. 1 – Odsyłacz Kolberga, w którym zacytował on fragment dzieła Jakuba Kazimierza Haura *Oekonomika ziemiańska generalna*, Warszawa 1757, s. 110–111.

przyyp. 2 – W przyyp. 2 odesłanie do artykułu *Wiadomości dotyczące gospodarstwa włościan i kolonistów w Kujawach* w: *Encyklopedia rolnictwa...*, T. 2: Warszawa 1874, s. 1101–1102.

przyyp. 3 – Kolberg nie wskazał o jakiej pracy A.S. Petruševiča mowa.

- s. 15 w. 1–17g. (**ust. 2**) – Cytowany przez Kolberga tekst pochodzi z pracy R.W. Berwińskiego *Powieści Wielkopolskie*, Wrocław 1840, s. 210–211.
- s. 15 w. 19g. – s. 16 w. 1d. (**Osięciny**) – Fragment podania (s. 16 w. 7–12g.) widoczny na odwrocie korespondencji Kolberga do Akademii Umiejętności, sygn. 2185/4, k. 8v.

Lud (s. 17–35)

- s. 19 w. 6–19g. – Ankiety TPNP (tzw. *Szematy*), z których Kolberg zaczerpnął informacje, nie zachowały się.
- s. 20–21 **przyyp. 1** – Kolberg wykorzystał (częściowo przeredagując tekst) fragmenty opowiadania *Karczma we wsi Dziurawicach* zamieszczonego w „Piśmie dla Nauczycieli Ludu” R. 1: 1845, z. 9/10, s. 272 i 282 (całość na s. 261–284), opowiadanie podpisane: „Fl-ski, nauczyciel elementarny”.
- s. 22 w. 9–27 g. – Cytat pochodzi z artykułu *Opis gospodarstwa cząstkowego we wsi Niechanowie* zamieszczonego w *Encyklopedii rolnictwa...*, T. 2: Warszawa 1874, s. 1137 (całość s. 1135–1137).
- s. 22 w. 12d. – s. 23 w. 8g. – Cytaty zaczerpnięte z artykułu A. Śniegockiego *Instytucje* zamieszczonego w *Encyklopedii rolnictwa...*, T. 2, s. 909 (całość s. 909–910).
- s. 23 w. 11 i 13g. – Ankiety TPNP (tzw. *Szematy*), na które powołał się Kolberg, nie zachowały się.
- s. 24 w. 3, 10 i 22g. – Ankiety TPNP (tzw. *Szematy*), na które powołał się Kolberg, nie zachowały się.
- s. 25 w. 4, 6 i 8g. – Ankiety TPNP (tzw. *Szematy*), na które powołał się Kolberg, nie zachowały się; materiały dot. wsi Dzierżąno sporządzone przez p. Skrzydlewskiego.
- s. 25 **przyyp. 1** – Cytat pochodzi z artykułu *Opis gospodarstwa cząstkowego we wsi Niechanowie*, zamieszczonego w *Encyklopedii rolnictwa...*, T. 2, s. 1137 (całość s. 1135–1137).

- s. 28 w. 7d. – s. 29 w. 3g. – Cytat pochodzi z artykułu *Opis gospodarstwa częściowego we wsi Niechanowie...*, s. 1137.
- s. 30 w. 17–28 g. – Cytat pochodzi z artykułu *Opis gospodarstwa częściowego we wsi Niechanowie...*, s. 1137.
- s. 31 w. 12–32 g. – Cytat pochodzi z artykułu *Opis gospodarstwa częściowego we wsi Niechanowie...*, s. 1137.
- s. 31 w. 2d. – s. 35 w. 1d. – Kolberg zacytował artykuł J. Sypniewskiego *Gospodarcze stosunki W. Ks. Poznańskiego, Prus Wschodnich i Zachodnich* zamieszczonego w *Encyklopedii rolnictwa...*, T. 2, s. 904–906, niektóre zdania przeredagowane, kilka pominiętych.

Na s. 32–33 w przyp. 1 Kolberg odwołuje się do *Słownika języka polskiego* S. Lindego, tam hasło „Hollender” w T. 1: Warszawa 1808, s. 833; nie wiadomo jednak o jaką pracę J. Łukaszevicza chodzi. Na końcu przypisu wymieniona publikacja T. Wojciechowskiego *Chrobacya. Rozbiór starożytności słowiańskich*, T. 1: Kraków 1873, poświęcona m.in. pochodzeniu nazw, ale odesłanie Kolberga do s. 236 niejasne; natomiast poprawne odwołanie do s. 39 w pracy M. Beheim-Schwarzbacha *Friedrich der Grosse als Gründer deutscher Kolonien in den im Jahre 1772 neu erworbenen Landen*, Berlin 1864.

Zwyczaje (s. 37–48)

- s. 39 nr 1 – Rkp. Kolberga: teka 36, sygn. 1317/d, k. 7r., tam melodia z incipitem: „W żłobie leży” i teka 41, sygn. 1347, k. 12, nr 20, tam melodia i tekst do słowa: „małemu”; oba rkp. bez lokalizacji.

W obu rkp. w t. 7 na drugą miarę ćwierćnuta c^2 , w t. 9 na pierwszą i na drugą miarę inny rytm.

W rkp. z teki 36 błędnie podane metrum $\frac{3}{8}$, winno być $\frac{3}{4}$, w t. 4 brak znaku powtórki.

W rkp. z teki 41 melodia zanotowana o sekundę wielką wyżej, w t. 6 na trzecią miarę alternatywnie ćwierćnuta b^1 , brak ostatniego taktu, a pod nutami notka wskazująca na przeznaczenie zapisu: „Lud XI str. 39”. Rkp. z teki 41 jest odpisem ze zbioru ks. M.M. Mioduszeńskiego *Śpiewnik kościelny*, Kraków 1838, s. 32, przy czym u Mioduszeńskiego tekst obszerniejszy.

W druku pod pieśnią także odesłanie do *Zbioru pieśni nabożnych katolickich do użytku kościelnego i domowego* [Sz. Kellera], Pelplin 1871, tam na s. 123 także obszerniejszy tekst, ale bez melodii.

Nie wiadomo natomiast, do jakiego zbioru kantyczek odsyła Kolberg.

- s. 39–40 nr 2 – Rkp. Kolberga: teka 36, sygn. 1317d, k. 7r. i teka 41, sygn. 1347, k. 18, nr 50, oba rkp. bez lokalizacji.

W rkp. z teki 36 melodia z incipitem: „Bóg się rodzi, gwiazda wschodzi”, tam w t. 4 znak powtórki dla t. 1–4, w t. 5–6 tylko górna wersja.

W rkp. z teki 41 melodia z obszerniejszym tekstem zanotowana w metrum $\frac{2}{4}$, przy zachowaniu tych samych wartości rytmicznych; pod nutami jeszcze 4 zwrotki tekstu i notatka wskazująca na przeznaczenie tego zapisu: „Lud XI str. 39”.

Rkp. z teki 41 jest odpisem ze zbioru ks. M.M. Mioduszeńskiego *Dodatek I do Śpiewnika kościelnego*, Kraków 1842, s. 421–423, przy czym u Mioduszeńskiego tekst dziesięciozwrotkowy (Kolberg przepisał zwr. 1–3, 6 i 10).

W *Zbiorze pieśni nabożnych...* Sz. Kellera, do którego odsyła Kolberg, na s. 214–215 także 10 zwrotek, bez melodii.

Pierwszy odsyłacz pod pieśnią dotyczy pracy J. Pauly’ego *Hymni Breviarii Romani. Zum Gebrauche für Kleriker*, Aachen 1868, s. 17–18.

- s. 40 w. 24d. – Ankiety TPNP (tzw. *Szematy*), na które powołał się Kolberg, nie zachowały się.
- s. 41 nr 4 – Odesłanie nad i pod pieśnią dotyczy zbioru K.W. Wójcickiego *Pieśni ludu Białochrobatów, Mazurów i Rusi znad Bugu*, Warszawa 1836, T. 1, s. 264–265.
- s. 42 nr 5 – Odsyłacze do T. 9 i 10 dotyczą wariantów pieśni.
- s. 43 w. 14–19g. (ust. 3) – Na końcu akapitu odesłanie do pracy J. Wiślickiego *Opis Królestwa Polskiego pod względem historycznym, statystycznym, rolniczym, fabrycznym, handlowym, zwyczajowym i obyczajowym*, Warszawa 1850, T. 2, tam na s. 63 krótki opis zwyczajów zwanego wtedy „smigustem”.
- s. 46 w. 2–5g. – Ankiety TPNP (tzw. *Szematy*) dot. Padniewa, na które powołał się Kolberg, nie zachowały się.
- nr 6 – Odsyłacze do T. 9 i 10 dotyczą wariantów melodii i tekstu.
- s. 47 nr 8 – Odsyłacz do T. 3 (*Kujawy cz. I*) dotyczy wariantu tekstu.
- s. 47 w. 5d. – s. 48 w. 11g. – Zamieszczone przez Kolberga informacje pochodzą prawdopodobnie także z niezachowanych Ankiety TPNP (tzw. *Szematów*).

Obrzędy (s. 49–99)

- s. 52 w. 10d. – s. 67 w. 5g. (**wesele I**) – Kolberg wykorzystał w całości artykuł J.J. Lipińskiego *Porządek obrzędu weselnego w Wielkim Księstwie Poznańskim (wyjątek ze zbioru pieśni gminnych tejże ziemi)*, „Biblioteka Warszawska” 1842, T. 2, s. 285–308. Kolberg pominął nieliczne fragmenty tekstu i niektóre pieśni (z okolic Śremu i Poznania), dodał nuty, ponumerował zwrotki, przypisy do pieśni, które zamieścił Lipiński zastąpił objaśnieniami w nawiasach (s. 54–55). Zob. też przypisy źródłowe do poszczególnych pieśni.
- s. 57–58 nr 11 – U Lipińskiego w tym miejscu jeszcze jedna pieśń „z okolic Śremu”.
- s. 58 nr 12 – U Lipińskiego w tym miejscu jeszcze jedna pieśń „z okolic Śremu”. Odsyłacz do T. 10 dotyczy wariantu tekstu.
- s. 59 nr 14 – Odsyłacz do T. 9, nr 76 dotyczący wariantu tekstu został wprowadzony przez Kolberga.
- s. 60 nr 16 – Melodia wprowadzona przez Kolberga, u Lipińskiego tylko tekst. Ta melodia z tekstem: „Co ja pocznę z tym Jasieńkiem” por. nr 449 w DWOK T. 72/I (*Kujawy. Suplement cz. I*).
- nr 17 – Odesłanie nad pieśnią do T. 3, nr 24 dotyczące wariantu tekstu wprowadzone przez Kolberga.
- nr 18 – Odsyłacz do T. 9, nr 58 wprowadzony przez Kolberga, dotyczy wariantu tekstu.
- s. 61 nr 19 – Odsyłacz do T. 3, nr 63 wprowadzony przez Kolberga, dotyczy wariantu tekstu.
- s. 61–62 nr 21 – Odsyłacz nad pieśnią do T. 9, nr 106 wprowadzony przez Kolberga, dotyczy tekstu.
- s. 63 nr 26 – Taki tekst w rkp. terenowym Kolberga, teka 35, sygn. 1315/B, k. V, z lokalizacją ogólną: „Dębicz”, tam połączony z inną melodią, zob. nr 6 w suplementcie.
- nr 28 – Melodia por. nr 17 w suplementcie (tam takty 9–20 i 30–37).
- s. 64 nr 31 – Odsyłacz nad pieśnią do T. 9, nr 49 wprowadzony przez Kolberga, dotyczy tekstu.
- s. 66 nr 35 – Przypis wprowadzony przez Kolberga.
- s. 67 w. 6g. – s. 75 w. 21g. (**wesele II**) – Opis zaczerpnięty z niezachowanych ankiet TPNP (tzw. *Szematów*). Na s. 73 w. 1d. wprowadzony przez Kolberga odsyłacz do opisów wesela w T. 3 (*Kujawy cz. I*).
- s. 75 w. 22g. – s. 79 (**wesele III**) – Opis, zgodnie ze wzmianką Kolberga, jest połączeniem informacji z niezachowanych ankiet TPNP

(*Szematów*) i relacji ustnej; prawdopodobnie oba zapisy melodii pochodzą od Kolberga, ale zachował się jedynie rkp. do numeru 36, zob. następny przypis.

nr 36 – Melodia z innym tekstem, zob. nr 49 w suplemencie.

- s. 79–84 w. 22g. (**wesele IV**) – Odnaleziono wyd. 8 broszury *Pieśni weselne dla młodzianów i drużbów w czasie aktu ślubnego*, wyd. J. Chociszewski, Poznań 1900, tam cytowane przez Kolberga oracje na s. 41–49 (wcześniej: Poznań 1851, wyd. 2: 1862).
- s. 84 w. 23g. – s. 95 w. 23g. (**wesele V**) – Kolberg nie podał źródła tego opisu, być może częściowo zaczerpnięty został z ankiet TPNP; pieśni nr 40 i 41 pochodzą zapewne z jego zbiorów, ale zachował się jedynie rkp. do ostatniej z nich, zob. następne przypisy źródłowe.
- s. 89 nr 39 – Odsyłacz nad pieśnią dotyczy melodii nr 66 w T. 3 (*Kujawy* cz. I), tam z wariantem tekstu.
- s. 94 nr 41 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 7, sygn. 1156, k. 3r., z lokalizacją: „Ruszków”. W rkp. zapis melodii i tekstu jak nr 680 w DWOK T. 72/I.
- s. 95 w. 24g. – s. 99 w. 22g. (**wesele VI**) – Opis sporządzony na podstawie kilku źródeł: niezachowanych ankiet TPNP (w druku oznaczone datą: „1858”), prawdopodobnie materiałów nadesłanych z Liszkowa (1870), zapisów Kolberga i wypisów z literatury, zob. następne przypisy źródłowe.
- s. 95 w. 1 d. – s. 96 w. 11d. – Opis zaczerpnięty z niezachowanych ankiet TPNP (*Szematów*); odesłanie do „Przyjaciela Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 11 dotyczy anonimowego artykułu *Wieśniacy z okolic Poznania*, w którym zamieszczono inny opis obrzędów weselnych.
- s. 98 w. 33 d. – s. 99 w. 1d. – Tekst oracji zaczerpnięty z pracy J. Rymarkiewicza *Wzory prozy. Stopień I*, wyd. 1: Poznań 1856, wyd. 4: Poznań 1869, tam s. 421–422 i nota nad tekstem: „Oracja drużby, Kozłowski z Dulska, str. 435”; w wyd. 5: 1874, s. 407.

Kraj. Okolice W. Księstwa Zachodnio-Północna (s. 101–110)

- s. 103 w. 2–9g. (**Wągrowiec**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 16. Kolberg zaczerpnął te informacje z pracy E. Raczyńskiego *Wspomnienia Wielkopolski...*, T. 1, s. 169–170.
- w. 10–18g. (**Skoki**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 16.
- s. 103 w. 6d. – s. 104 w. 6g. i przyp. 1 (**Gołańcz**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 16. Kolberg wykorzystał pracę E. Raczyńskiego *Wspomnienia Wielkopolski...*, T. 2, s. 389–392.

W przypisie mowa o utworze *Szturm Gołańczy czyli poświęcenie Polki. Rapsod historyczny w dwóch pieśniach* przez K z G [Karol Czarnecki], Poznań 1845.

s. 104 w. 7g. – s. 105 w. 3g. (Łopienno, Mieścisko, Janowiec, Łekno, Żerniki, Smogulec, Głogowiniec, Wapno, Danaborz) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 16; w rkp. tekst nieco inaczej zredagowany, przy wszystkich miejscowościach wzmianki, że mieszkańcy trudnią się rolnictwem.

s. 105 w. 4–23g. (Czeszewo) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 16. Odesłania Kolberga przy opisie Czeszewa dotyczą: sprawozdania *Kongres międzynarodowy antropologiczny i archeologii przedhistorycznej odbyty w Bolonii od 1 do 8 października 1871 roku opisany przez członka kongresu Aleksandra hr. Przędzieckiego*, a w nim *Dodatek I: O dwóch stacjach krzemiennych w ziemiach polskich...*, s. 158–165 i toż, „Biblioteka Warszawska” 1872, T. 1, s. 1–29, tekst zamieszczony przez Kolberga pochodzi ze s. 23 i nie jest dokładnym cytatem.

Na końcu opisu odesłanie do wymienianego już artykułu J. Łepkowskiego *Cało dochowane cmentarzysko pogańskie...*, nr 262 (nie 263), s. 369–370.

s. 105 w. 24–31g. (Namoczydła, Sienno, Zelice) – W rkp. Kolberga inne wzmianki o tych wsiach, zob. suplement.

s. 106 w. 1g. i przyp. 1 – Opis pow. wyrzyskiego zob. suplement. W przypisie odwołanie do utworu R. Zmorskiego *Przekłete jezioro. (Podanie gminne)*, „Tygodnik Ilustrowany” 1864, T. 10, nr 271, s. 455–456.

w. 2–3g. (Wyrzysk) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 14; w rkp. zdanie po średniku brzmi: „Mieszkańcy trudnią się nieco sukiennictwem, lecz po większej części rolnictwem”.

w. 3–25g. (Łobżenica) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 14. Opisując Łobżenicę (w. 3–18g.) Kolberg wykorzystał tekst E. Raczyńskiego ze *Wspomnień Wielkopolski...*, T. 2, s. 404–405. Na końcu zamieścił (w. 19–25g.) początek *Pieśni o Najśw. Pannie Góreckiej u XX Bernardynów pod Łobżenicą ze Zbioru pieśni nabożnych katolickich...*, s. 616 (całość: s. 616–618).

s. 106 w. 5d. – s. 107 w. 9–10g. (Nakło) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 14, tam jeszcze: „Mieszkańcy trudnią się handlem zbożowym, który na Noteci i Kanale Bydgoskim jest bardzo kwitnący, tudzież wyrobem kapeluszków”.

Przy opisie Nakła Kolberg odesłał do pracy E. Raczyńskiego *Wspomnienia Wielkopolski...*, T. 2, s. 393–397; za Raczyńskim

wymieniona *Kronika Polska* Galla Anonima, zob. np. wyd. BN, Kraków 1923, s. 103, 140, 170, zob. też: https://pl.wikisource.org/wiki/Kronika_Marcina_Galla (dostęp: 20.12.2020), tam na podstawie wyd. *Kronika Marcina Galla*, tłum. Z. Komarnicki, Warszawa 1873. Kolberg wymienia też pracę A. Naruszewicza *Historia narodu polskiego od początków chrześcijaństwa*, T. 3: Warszawa 1803, s. 48–49 i 160–163.

- s. 107 w. 11g. (**Mrocze**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 14.
- w. 12g. (**Wysoka**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 14; tam jeszcze na początku: „o $\frac{3}{4}$ mili na północ od gościńca bitego Bydgoskiego położona”.
- w. 13g. (**Miasteczko**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 14; tam: „pół mili na północ od Noteci położone. Mieszkańcy trudnią się głównie rolnictwem”.
- w. 16–18g. (**Gromadno**) – Odsyłacz dotyczy *Wspomnień Wielkopolski...*, T. 2, s. 405.
- s. 107 w. 13–12d. (**Chodzież**) – W rkp. obszerniejszy opis, zob. suplement.
- w. 11–6d. (**Piła**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 15; w rkp. po „trudnią się” zamiast „handlem” zanotowane: „wyprawianiem skór angielskimi zwanymi, sukna, koronek”, a ponadto brak fragmentu o Białej-górze.
- w. 5d. (**Szamocin**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 15; tam opis: „na trakcie z Wągrowca do Wyrzyska położony. Mieszkańcy trudnią się sukiennictwem i rolą”.
- w. 4–3d. (**Margonin**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 15; tam zamiast „miasteczko przemysłowe” notka: „Mieszkańcy trudnią się wyrabianiem sukna, baji i wyprawą skór”.
- s. 107 w. 2d. – s. 108 w. 5g. (**Ujście**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 15; te informacje zaczerpnięte ze *Wspomnień Wielkopolski...*, T. 2, s. 91–97. W rkp. na końcu jeszcze: „Mieszkańcy trudnią się sukiennictwem, gorzelnictwem i obszernym handlem ryb. Jest tu huta szklana”.
- s. 108 w. 6g. (**Budzyń**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 15; tam notka: „Mieszkańcy trudnią się po największej części uprawą roli”.
- w. 8–20g. (**Czarnków**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 17, tam jeszcze: „Mieszkańcy wyrabiają sukno, płótno i koronki”.
- s. 108 w. 12d. – s. 109 w. 8g. (**Wieleń**) i przyp. – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 17, tam tekst do słowa: „Sapiehów”, a dalej jeszcze: „Mieszkańcy trudnią się wyrabianiem sukna i koronek”.

Kolberg wykorzystał tekst z pracy E. Raczyńskiego *Wspomnienia Wielkopolski...*, T. 2, s. 117–121.

- s. 109 w. 9g. (**Radolin**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 17, tam jeszcze: „Mieszkańcy trudnią się wyrabianiem sukna”.
- w. 10–11 g. (**Trzcianka**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 17, tam jeszcze „mieszkańcy trudnią się głównie sukiennictwem”.
- w. 14–26g. (**Lubasz**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 17. Odesłania Kolberga do „Przyjaciela Ludu” dodane w druku, dotyczą one: artykułu podpisanego X. D. *Kościół w Lubasz*, zamieszczonego w R. 2: 1835, T. 1, nr 8, s. 61–62, z ryciną o takim samym tytule oraz prawdopodobnie artykułu tego samego autora, także podpisanego X. D., *Czarnków nad Notecią* zamieszczonego w tymże czasopiśmie R. 3: 1836, T. 1, nr 6, s. 43–44 i nr 7, s. 59–60, z ryciną *Widok Czarnkowa nad Notecią*. Na końcu opisu Lubasza odsyłać do pracy E. Raczyńskiego *Wspomnienia Wielkopolski...*, T. 1, s. 181–186.
- w. 27–29g. (**Ciszkowo**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 17.
- w. 30–31g. (**Gembice**) – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 17, tam jeszcze „odkryto w r. 1835 znaczne gniazdo bursztynu”.
- s. 110 w. 1g. – Rkp. Kolberga, teka 9, sygn. 1166, k. 17.
- w. 2–9g. (**Biała**) – O wsi Biała pisał E. Raczyński we *Wspomnieniach Wielkopolski...*, T. 2, s. 109–111, tam też zamieścił rycinę.

Lud (s. 111–138)

- s. 113 w. 4–6g. i 19–20g. – Odesłanie Kolberga dotyczy pracy zbiorowej *Starożytności polskie*, której twórcą był J. Moraczewski, T. 1: Poznań 1842 i T. 2: Poznań 1852; hasło *Krajna* w T. 1, s. 488, a hasło *Pałuki* w T. 2, s. 227, oba hasła anonimowe.
- przyp. 1** – W przyp. informacje zaczerpnięte z publikacji L. Platera *Opisanie historyczno-statystyczne...*, s. 538–539.
- s. 114 w. 3d – s. 115 w. 23g. – Opis zaczerpnięty z niezachowanych ankiet TPNP (*Szematów*); zamieszczone informacje pochodzą najprawdopodobniej od rodziny Szułdrzańskich, Józefa lub jego synów.
- s. 115 **przyp. 1** – Przywołanie J. Łukaszewicza dotyczy prawdopodobnie rozdziału II jego pracy *Obraz historyczno-statystyczny miasta Poznania...*, T. 1, s. 58–118; Kolberg odesłał też do pracy E. Raczyńskiego *Wspomnienia Wielkopolski...*, T. 1, tam rozdział 1: *Rys historii polskiej z względu jej na województwa wielkopolskie*.

- s. 115 w. 10d. – s. 116 w. 2d. **przyp. 2** – Wymienionych przez Kolberga numerów „Dziennika Polskiego” nie odnaleziono, m.in. w zbiorach Jagiellońskiej Biblioteki Cyfrowej brak rocznika 1876.
- s. 116 w. 2g. – s. 118 w. 21g. – Opis zaczerpnięty z niezachowanych ankiet TPNP (*Szematów*).
- s. 118 **przyp. 1** – W **przyp.** pierwsze zdanie pochodzi od Kolberga, dalej cytat z anonimowej notatki zamieszczonej w rubryce *Wiadomości miejscowe i potoczne*, „Dziennik Poznański” 1872, nr 233, s. 3.
- s. 120 w. 14–15 g. – Wyzwisko „zatruty pies” wśród notatek terenowych Kolberga z Czeszewa, teka 47, sygn. 1354/II, k. 58.
- s. 121 w. 5, 12, 15, 17g. – Kolberg odwołuje się do ankiet TPNP (*Szematów*), ankiety nie zachowały się.
- s. 122 w. 4g. – 123 w. 22g. (**Czeszewo**) – W notatce terenowej Kolberga z Pałuk, teka 16, sygn. 1213, k. 1 wymienione niektóre elementy ubioru: „płaszcz z peleryną, kapelusz, jaka, sukmana, kafton, portki, spódnik (spódnica), i szorc na wierzch, kafton z rękawami, stanik, kapki (czapki kobiece, krynki, kolorowe)”. Ponadto w jego rkp. terenowym, teka 47, sygn. 1354/II, k. 51v. notatki ołówkowe dotyczące ubioru kobiecego i męskiego wraz z odręcznymi rysunkami.
- s. 125 w. 3–8g. – W rkp. terenowym Kolberga, teka 47, sygn. 1354/II, k. 53, wśród zapisów z Wielenia opis drewniaka.
w. 9g. – s. 126 w. 11g. – Informacje zamieszczone przez Kolberga pochodzą z ankiet TPNP (*Szematów*).
- s. 128 w. 1–2d. – Ostatnie zdanie na tej stronie na podstawie rkp. terenowego Kolberga z okolic Wielenia, teka 47, sygn. 1354/II, k. 55.
- s. 129–130 **przyp. 1** – Źródło tekstu nieznane, generał Kajetan Iwański wymieniony w pracy M. Bära *Westpreussen unter Friedrich dem Grossen*, Bd. 2, Leipzig 1909, s. 744.
- s. 131 w. 23–25g. – Zdanie od słowa „porządkarnia” do końca w notatkach terenowych Kolberga z okolic Wielenia, teka 47, sygn. 1354/II, k. 51.
- s. 134 **przyp. 2** – Zamieszczony w **przyp.** cytat pochodzi ze *Wspomnienia* Au. Wi. [A. Wilkońskiego] opublikowanego w „Bibliotece Warszawskiej” 1844, T. 4, s. 430–431 w przypisie (całość na s. 425–437).
- s. 135 w. 27–30g. – Zachowały się słabo czytelne notatki terenowe Kolberga, teka 47, sygn. 1354/II, k. 51.

Zwyczaje (s. 139–157)

- s. 141 w. 4g. – s. 142 w. 6g. – Kolberg zacytował wybrane fragmenty publikacji [I. Danielewskiego] *Powiatki i opowiadania Majstra od przyjaciela ludu*, Chełmno 1865, nakład Danielewskiego.
- s. 143 w. 2d. – Nie wiadomo z jakiego „Kalendarza” korzystał Kolberg, brak też rocznika i numeru.
- s. 144 nr 46 – Odesłanie do melodii nr 70 w T. 11 błędne.
- s. 145–146 nr 48 – Odsyłacz do T. 4, nr 133 błędny.
- s. 147–148 przyp. 1 – Kolberg zacytował fragment pracy E. Raczyńskiego *Wspomnienia Wielkopolski...*, T. 2, s. 89–90; za Raczyńskim przywołane dzieło A. Naruszewicza, chodzi zapewne o *Historię narodu polskiego...*, tam w T. 2: Warszawa 1780, s. 32 Naruszewicz pisał o skakaniu przez ogień.
- s. 153 w. 1–9g. – Opisy zaczerpnięte najprawdopodobniej z niezachowanych ankiet TPNP (*Szematów*).

Obrzędy (s. 159–207)

- s. 164 nr 55 – Pod pieśnią odesłanie do *Zbioru pieśni nabożnych katolickich...* Sz. Kellera, tam na s. 942–943 tekst obszerniejszy bez melodii, pt. *Spór diabła z aniołem o duszę człowieka*.
- nr 56 – Odsyłacze pod pieśnią dotyczą: *Książki do nabożeństwa dla wszystkich katolików z polecenia arcybiskupa Dunina*, Leszno i Gniezno 1844, tam na s. 778 obszerniejszy tekst pt. *Pieśni przy grzebaniu zmarłych*, bez melodii; *Zbioru pieśni nabożnych katolickich...*, tam na s. 959–960 także obszerniejszy tekst bez melodii.
- s. 165 w. 1–5g. (**Brzeźno**) – Informacje zaczerpnięte prawdopodobnie z ankiet TPNP (*Szematów*).
- w. 6–10g. (**Lubasz, Miłkowo**) – Informacje zaczerpnięte zostały z ankiety TPNP wypełnionej przez ks. Teodora Dyniewicza.
- w. 11–15g. – Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/II, k. 55, tam między zapisami z Wielenia.
- s. 166–187 (**wesele I**) – Część materiałów (w tym melodie) pochodzi prawdopodobnie z zapisów własnych Kolberga sporządzonych podczas jego pobytu w Czeszewie; rkp. Kolberga nie zachowały się. Zob. przypisy źródłowe do poszczególnych pieśni dotyczące odsyłaczy Kolberga.

- s. 181 nr 66 – Odsyłacz nad pieśnią do T. 3, nr 27 dotyczy prawdopodobnie taktów 1–8. Natomiast odesłanie pod pieśnią do T. 3, nr 26 dotyczy wariantu tekstu z melodią; do numeru 34 – błędne, a do numerów 64 i 74 dotyczy melodii.
- s. 181–182 nr 67 – Odsyłacze do T. 9, nr 51 (s. 194) i nr 97 (s. 238) dotyczą wariantów tekstu.
- s. 182 nr 68 – Odsyłacz nad tekstem błędny.
- s. 182–183 nr 70 – Odesłanie Kolberga do T. 3, nr 31 dotyczy wariantu rytmicznego, do numeru 32 – wariantu tekstu, nr 33 – wariant melodii (takty 6–8); s. 318 nr 102 – wariant melodii (takty 5–8).
- s. 183–184 nr 71 – Odsyłacze Kolberga do T. 3, nr 21, 39 i 78 dotyczą tekstu.
- s. 184 nr 72 – Odsyłacz do T. 4, nr 129 (s. 16 i 76) winien być: nr 128 – tam wariant tekstu, nr 127 – wariant melodii.
- s. 184 nr 73 – Odsyłacz do T. 9, nr 49 dotyczy wariantu tekstu.
- s. 187–191 (wesele II) – Opis zaczerpnięty z ankiet TPNP (*Szematów*); zapis melodii może pochodzić z niezachowanego rkp. Kolberga.
- s. 191–203 (wesele III i IV) – Opis wesela III mógł zostać częściowo zaczerpnięty z ankiet TPNP.
- s. 193 nr 80 – Odsyłacz do T. 10, nr 126 dotyczy wariantu tekstu.
- s. 195 nr 81 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/II, k. 53v. (na odwrocie zapisy z Wielenia); rkp. zniszczony, karta odcięta, widoczny fragment tekstu pod taktami 3 i 4.
nr 82 – Odsyłacz do T. 3, nr 65 dotyczy tekstu.
- s. 197 nad nr 87 – Tekst od słowa „Młody przybywa” w rkp. terenowym Kolberga, teka 47, sygn. 1354/II, k. 53v. (na odwrocie zapisy z Wielenia); rkp. zniszczony, karta odcięta.
- s. 200 nr 92 – Odsyłacz do T. 4, s. 146 dotyczy numeru 202, tam wariant tekstu z inną melodią.
- s. 203 nr 95 – Odsyłacz do numeru 47 w T. 11 dotyczy wariantu melodii.
- s. 203–207 (wesele V) – Opis zaczerpnięty z ankiet TPNP (*Szematów*).
- s. 206 w. 6g. – Odsyłacz do T. 9, nr 118 dotyczy obszerniejszego wariantu tekstu wraz z melodią.
- s. 206–207 nr 96 – Nad pieśnią odesłanie do T. 9, s. 173, tam obszerniejszy tekst.
- s. 207 nr 97 – Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego*, Poznań 1842, tam na s. 73–74 taki sam tekst bez melodii. Odsyłacze do T. 11, nr 20 i 29 dotyczą wariantu tekstu, podobnie jak odsyłacz do DWOK T. 2 nr 45, tam wraz z melodią.

Gry i zabawy (s. 208–211)

- s. 208 nlb. przyp. 1 – Odesłanie Kolberga do zbioru J. Kollára dotyczy pracy *Narodnie zpiwanky, čili písně světské Slowáku w Uhrách jak popolitého lidu i vyšších stáwu*, T. I–II, Buda 1834–35. Kolejny odsyłacz dotyczy zbioru P.J. Šafařika, J. Kollára, J.B. Blahoslava *Písně světské lidi slovenského w Uhrich*, Sv. I–II, Peszt 1823–1827; jako ostatnia przywołana praca I.J. Hanuša (Hanusch) *Die Wissenschaft des Slawischen Mythus*, Lemberg 1842, s. 350–351.

Przypisy (s. 213–243)

- s. 215–220 (przyp. 1 do s. 4) – Na s. 215 pierwsze odesłanie dotyczy pracy ks. I. Polkowskiego *Katedra gnieźnieńska*, Gniezno 1874. Na s. 215 w. 8g. – s. 216 w. 6g. i przyp. 1 Kolberg zacytował fragmenty anonimowego artykułu *Zburzenie bałwanów przez Mieczysława* zamieszczonego w „Przyjacielu Ludu” T. 1: 1834, T. 1, nr 12, s. 89–91. W przyp. 1 na s. 215–216 odesłanie do J. Grimma *Deutsche Mythologie...*, Bd. 2, s. 957–958 (zob. <http://digital.bibliothek.uni-halle.de>, dostęp: 30. 12. 2020). Następnie na s. 216 w. 7g. – s. 217 w. 13g. wykorzystane fragmenty anonimowego artykułu Ś. Wojciech. Biskup Pragski, „Przyjaciel Ludu” R. 1: 1834, T. 1, nr 5, s. 33–35; natomiast w przywołanym przez Kolberga „Przyjacielu Ludu” R. 4: 1838, T. 2, nr 46, s. 364–365 zamieszczono *Pieśń św. Adalberta* nadesłaną do redakcji przez X.

Na s. 217 w. 14g. – 219 w. 7g. Kolberg przytoczył *Podanie ludu o siedmiu pagórkach Gniezna* podpisane inicjałami E. B., „Przyjaciel Ludu” R. 10: 1843, T. 1, nr 9, s. 65–66. Na s. 219 w. 8g. zgodnie z odesłaniem Kolberg zacytował fragmenty pracy I.J. Hanuša (Hanuscha) *Die Wissenschaft des Slawischen Mythus...*, s. 411–413; powołanie m.in. Naruszewicza za Hanušem, zob. A. Naruszewicz *Historia narodu polskiego...*, T. 2, s. 75. Na s. 219 w. 13g. odesłanie do pracy K. Szajnochy *Lechicki początek Polski...*, s. 109; Szajnocha wywodzi nazwę miasta od gniazda. Na s. 219 w. 14d. i 5d. oraz s. 220 w. 7g. ponownie odsyłacz do pracy *Narodnie zpiwanky, čili písně světské Slowáku...*, a na s. 219 w. 3d. odsyłacz do pracy T. Narbutta *Dzieje starożytne narodu litewskiego*, T. 1: *Mitologia litewska*, Wilno 1835, s. 80. Na s. 220 w. 1g. przywołany „Królewski rękopis” zawierający najstarsze pieśni czeskie rzekomo odnalezione w 1817 roku, który okazał się fałszerstwem; Kolberg powołał się zapewne na wydanie polskie, zob. *Krółodowski rękopis. Zbiór staroczeskich bohaterzkich*

i lirycznych śpiewów odnalezionych i wydanych przez Wacława Hanke. Z czeskiego na polskie przez L. Siemińskiego przełożonych, Kraków 1836.

- s. 220 (przyp. 2 do s. 4–5) – Odsyłacz Kolberga dotyczy pracy ks. I. Polkowskiego *Opis starożytnych ruin na wyspie jeziora Lednickiego*, Gniezno 1876.
- s. 220–221 (przyp. 3 do s. 14) – Przywołane ankiety TPNP (*Szematy*) nie zachowały się.
- s. 221–222 (przyp. 4 do s. 16) – Kolberg nie wskazał numeru czasopisma „Wiek”; w dostępnych zbiorach bibliotek brak rocznika 1876 „Dziennika Polskiego”, w którym opublikowano artykuł *O jeziorze w Sadłóżku i jego skarbach*.
- s. 222–225 (przyp. 5 do s. 20) – Na s. 222–223 w. 15g. Kolberg zacytował informację *Korespondenta Posener Zeitung* z „Dziennika Poznańskiego” 1872, nr 221 (z 27 września), tam w rubryce *Wiadomości miejscowe i potoczne*. Na s. 224 w. 9 i 10g. wymieniona „Gazeta Narodowa” - numer brak; dalej na s. 224 i 225 dwukrotnie wymieniona praca M. Beheim-Schwarzbacha *Friedrich der Grosse als Gründer...*, Berlin 1864 oraz *Wykaz miejscowości, których nazwiska polskie do roku 1874 na niemieckie zmienione zostały*, Poznań 1875, zredagowany po polsku przez J. Lekszyckiego.
- s. 225–s. 226 (przyp. 6 do s. 21) – Kolberg zamieścił tekst E. Estkowskiego *Dla tych co piją jeszcze wódkę*, „Pismo dla Ludu Polskiego” R. 1: 1845 (kwiecień), s. 142–143.
- s. 226–229 (przyp. 7 do s. 35) – Pierwsza część przypisu (na s. 226) to fragment z *Korespondencji z powiatów. Z nad Noteci*, podpisanej Sz., „Ziemianin. Tygodnik Przemysłowo-Rolniczy” 1867, nr 42, s. 340. Dalej (s. 226–228 w. 8g. to cytat z artykułu Sz. *Korespondencje z powiatów. Z nad Noteci*, „Ziemianin. Tygodnik Przemysłowo-Rolniczy” 1868, nr 22. W przyp. 1 informacje zaczerpnięte z *Referatu z opisów celniejszych gospodarstw w W. Ks. Poznańskiem przez Członka Zarządu p. Wolniewicza*, „Ziemianin” 1868, nr 21 (dokończenie nr 22). Pod tekstem „Gospodarstwo” odsyłacz Kolberga do *Encyklopedii rolnictwa...*, T. 2, tam na s. 1101–1102 artykuł *Wiadomości dotyczące gospodarstwa włościan i kolonistów w Kujawach*, a na s. 1135–1137 *Opis gospodarstwa cząstkowego we wsi Niechanowie*, cytat pochodzi ze s. 1137.
- s. 229–231 (przyp. 8 do s. 40–44 i 142–147) – Kolberg zamieścił tłumaczenie pracy A. Kuhna *Märkische Sagen und Märchen: nebst einem Anhange von Gebräuchen und Aberglauben*, Berlin 1843, ze wskazanych stron, zob. <https://reader.digitale-sammlungen.de> (dostęp: 12. 01. 2021). Na końcu odsyłacz dotyczy publikacji M. Karasow-

skiego *Friedrich Chopin. Sein Leben, seine Werke und Briefe*, Dresden 1877, Bd. 1, s. 222.

- s. 231 (przyp. 9 do s. 41) – Cytat pochodzi z pracy H.H. Ploss'a *Das Kind in Brauch und Sitte der Völker*, Stuttgart 1876, Bd. II, s. 237. W ostatnim akapicie Kolberg wymienił artykuł F. Schmidta *Den Tod austragen und den Sommer gewinnen*, „Globus. Illustrierte Zetschrift für Länder- und Völkerkunde” 1876, Bd. XXX, nr 19, s. 299–302.
- s. 232–235 (przyp. 10 do s. 105) – Obszerny pierwszy akapit (do s. 233 w. 16d.) to cytat z artykułu J. Łepkowskiego *O starożytnych mieszkalnych budowlach wznoszonych wśród jezior i na rzekach*, „Tygodniku Ilustrowany” 1866, T. 13, nr 330, s. 30 (całość na s. 28–30). Nie wiadomo natomiast, o jaki numer „Gazety Polskiej” chodzi; informacja w nawiasie o wzmiance w „Bibliotece Warszawskiej” 1864, T. 4, s. 321 (tam w dziale „Wiadomości literackie” bez autora i tytułu, tekst zaczyna się od słów: „Zajmujące wiadomości o odkrytych budowlach na palach”). Na s. 232 w. 10–9d. Łepkowski odsyła do własnego artykułu *Cało dochowane cmentarzysko pogańskie...*, nr 262.
- Na s. 233 w. 15–3d. cytat pochodzi z *Wiadomości z pola literatury i sztuki*, „Kłosa” 1871, T. XII, nr 289, tam tekst zaczyna się od słów: „Przed sześcioma laty, uczony nasz archeolog, dr Józef Łepkowski, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, odkrył...”; za tym artykułem przywołana praca Łepkowskiego *O zabytkach Kruszwicy, Gniezna i Krakowa*, Kraków 1866. Na s. 234 w. 1–2g. Kolberg wymienił artykuł K. Libelta *Mieszkania nadwodne przedhistoryczne*, „Tygodnik Wielkopolski” 1870, nr wstępny i 1871, nr 1–5.
- Na s. 234–235 w. 22g. tekst „Brzegi rzeki Wełny” zacytowany za czasopismem „Warta” R. 1: 1875, nr 41, tam artykuł bez tytułu podpisany R.; „Posener Zeitung” przywołana za „Wartą”.
- s. 235 w. 16d. – s. 236 w. 7d. – Kolberg przytoczył informację z rubryki „Wiadomości miejscowe i potoczne”, „Dziennik Poznański” 1875, nr 215, s. 3.
- s. 236 w. 3d. – s. 239 w. 7g. i przyp. – Cytat pochodzi z artykułu X. D. *Czarnków nad Notecią zamieszczzonego* w „Przyjacielu Ludu” R. 3: 1836, nr 6, s. 43 (całość s. 43–44). Na s. 238 w. 11d. odwołanie do artykułu X. D. *Dom Kostków*, „Przyjaciel Ludu” R. 2: 1836 (nie 1832), T. 2, nr 44, s. 348–349. Na s. 238 w przyp. 1 odesłania do następujących pozycji: X. D. *Pomnik Czarnkowskich w Czarnkowie*, „Przyjaciel Ludu” R. 2: 1835, T. 1, nr 14, s. 106–109; X. D. *Trumna Adama Sędziwoja Czarnkowskiego*, „Przyjaciel Ludu” R. 8: 1841, T. 1, nr 22, s. 172–173 i nr 23, s. 178–179; X. D. *Pomnik*

Macieja Czarnkowskiego, kasztelana bydgoskiego i Katarzyny z Opaleńskich, żony jego znajdujących się w kościele kolegiackim czarnkowskim, „Przyjaciel Ludu” R. 11: 1844, T. 1, nr 19, s. 145–146, z ryciną.

- s. 239 w. 8g. – s. 241 w. 29g. i przypisy – Kolberg przytoczył artykuł X. D. *Kościół w Lubaszu*, „Przyjaciel Ludu” R. 2: 1835, T. 1, nr 8, s. 61–62; przypisy również pochodzą z tego artykułu. Na s. 239–240 w przyp. 1 wymienione drugie wydanie dzieła *Krasna Góra Lubaska cudami bożymi w kościele lubaskim N. M. P. wstawiona*, Poznań 1762, zredagowanego ponownie przez ks. F. Siatkiewicza; pierwodruk: Poznań 1686, autor nieznan. Na s. 240 w. 5g. wymieniony artykuł X. D. *Urny wykopane w Lubaszu w W. Ks. Poznańskim*, „Przyjaciel Ludu” R. 2: 1836, T. 2, nr 40, s. 319–320. W przypisie dolnym na tej stronie odesłanie do czasopisma „Muzeum Domowe” 1836, nr 43, s. 340–341, tam ten sam artykuł (nie: *Urny wykopane na Krasnej Górze w Lubaszu*) bez podania nazwiska autora. W tym samym przypisie Kolberg odwołał się do pracy E. Raczyńskiego *Wspomnienia Wielkopolski...*, T. 1, s. 183–186. Na s. 240 w. 26g. – s. 241 w. 1g. odesłanie do pracy J. Dobrowský’ego *Über eine Stelle im 19. Briefe des hl. Bonifacius, die Slawen und ihre Sitten betreffend*, Prag 1788 (tak w bibliografiach, nie 1787).
- s. 241 w. 12d. – s. 242 w. 4g. i przyp. 1 – Opis zaczerpnięty z niezachowanych ankiet TPNP (*Szematów*); zamieszczone informacje pochodzą najprawdopodobniej od rodziny Szułdrzeńskich, Józefa lub jego synów; przypis prawdopodobnie wprowadzony przez Kolberga, tam wymieniona praca J.E. Wocel’a *Grundzüge der böhmischen Alterthumskunde*, Prag, 1845, s. 17 i 12.
- s. 242 w. 5–22g. – Informacje pochodzą z pracy J. Łukaszewicza *Krótki opis historyczny kościołów parochialnych, kościółków, kaplic, klasztorów, szkótek parochialnych, szpitali i innych zakładów dobroczynnych w dawnej diecezji poznańskiej*, Poznań 1858, T. 1, s. 233 (całość T. 1–3, Poznań 1858–1863); pozostałe informacje o Lubaszu mogą pochodzić z tego dzieła, jednak uzupełnione zostały o fakty, o których Łukaszewicz nie wspomina.

PRZYPISY ŹRÓDŁOWE DO CZ. IV W. KS. POZNAŃSKIEGO (T. 12)

Wstęp (s. III–VIII)

- s. VII w. 13–14g. i przyp. 1 – Wspomniany przez Kolberga Jan Józef Lipiński (1816–1864) przebywał w latach czterdziestych XIX wieku na terenie Wielkopolski; opracował zbiór *Piosnki ludu wielkopolskiego*, który został wydany w Poznaniu w roku 1842 (nie 1840). Wymieniony w przypisie Strzałków to miejscowość w powiecie buskim w woj. świętokrzyskim.

Pieśni i dumy (s. 3–312)

- s. 3 nr 2 – Taki sam tekst bez melodii w „Przyjacielu Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 3, s. 24, tam w dziale „Przysłowia i piosnki gminne”.
- s. 5 nr 6 – Odesłanie do nr 135 na s. 18 w cz. II *Kujaw* niejasne.
- nr 7 – Rkp. terenowe Kolberga: teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v., melodia z incipitem: „Przez te bory” (początek 4. zwrotki) i teka 35, sygn. 1315/B, k. III tekst zwr. 4, oba rkp. z lokalizacją ogólną: „Dębicz” oraz teka 16, sygn. 1209, k. 11, nr 643, bez lokalizacji, tam tekst zwr. 1–3 bez melodii. W zapisie melodii tylko t. 1–4, w t. 2 na trzecią miarę ósemki $h^1 d^2$; w rkp. ta melodia powiązana z tekstem zwr. 4 z k. III. W rkp. z teki 16 tekst wśród odpisów ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, s. 139. Odsyłacz do nr 79 niejasny. Tekst zwr. 4 por. nr 195 w T. 12.
- s. 6 nr 8 – Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1322, k. 3, z lokalizacją ogólną: „Siekierki pod Kostrzynem”, tam melodia z incipitem: „Moja Kasiu wykraść” (k. 3/2) i tekst (k. 3). W rkp. melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$, w t. 1 na drugą miarę a^1 , t. 6–9 ze znakiem powtórki.
- nr 9 – Rkp. Kolberga, teka 16, sygn. 1209, k. 11, nr 651; jest to odpis ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, s. 165.
- s. 6–7 nr 11 – W zbiorze J. J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, s. 20 tekst bez melodii z notą: „z okolic Gniezna”, tam w. 1: „Przyjechał Jasinek z pola”.
- s. 7 nr 12 – W zbiorze J. J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, s. 21 taki sam tekst z notą: „z okolic Śremu”.
- s. 8 nr 13 – Taki sam tekst bez melodii w piśmie „Przyjacielu Ludu” R. 2: 1836, T. 2, nr 50, s. 400, tam w dziale „Przysłowia i piosnki gminne”.

- s. 9 nr 15 – Odsyłacze Kolberga dotyczą zbiorów: J. J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 94–97 taki sam tekst i melodia; Ź. Paulego *Pieśni ludu polskiego w Galicji*, Lwów 1838, tam na s. 151–152, nr 16 wariant tekstu. Odesłanie do cz. II *Kujaw* (DWOK T. 4) nr 111 dotyczy tekstu.
- s. 9–10 nr 16 – W zbiorze J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, s. 107 taki sam tekst bez melodii.
- s. 12–13 nr 22 i 23 – Wariant tekstu z inną melodią por. nr 43 w suplementcie.
- s. 13 nr 24 – Odesłanie do melodii dotyczy prawdopodobnie nr 46 (nie 45) w T. 12.
- s. 16 nr 31 – Zgodnie ze wzmianką Kolberga początek pieśni to wariant utworu F. Karpińskiego *Laura i Filon*, w: tegoż *Dzieła*, wyd. J.N. Bobrowicza T. 1: Lipsk 1835, s. 456, zob. też F. Karpiński *Poezje wybrane*, oprac. T. Chachulski, Wrocław 1997, BN I 89, s. 18–19.
- s. 18 nr 35 – Tekst zwr. 1 i 3 w rkp. Kolberga, teka 35, sygn. 1315/B, k. IV, tam z odesłaniem do źródła zapisu, zob. *Miałam ci ja kawalera*, „Przyjaciel Ludu” R. 2: 1836, T. 2, nr 33, s. 264, tam w dziale „Przysłowia i piosenki gminne” tekst bez melodii.
- s. 18–19 nr 37 – W „Przyjacielu Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 19, s. 152 taki sam tekst bez melodii, tam w dziale „Przysłowia i piosenki gminne”.
nr 39 – Tekst zwr. 1 z inną melodią por. nr 21 w suplementcie.
- s. 19–20 nr 40 – Melodia bez tekstu w rkp. terenowym Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14r., (21. pięciolinia), z lokalizacją ogólną: „Dębicz”, w t. 1, 3 i 6 tylko górna, w t. 5 tylko dolna wersja.
- s. 20 nr 41 – Odesłanie do T. 10 nr 162 błędne.
- s. 21 nr 44 – Wariant tekstu por. nr 82 w suplementcie.
Odsyłacze Kolberga pod pieśnią dotyczą: zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 28 (błąd druku, winno być 27) zwr. 1 i 2, a zwr. 3 i 5 jako wariantowe zamieszczone w przypisie; „Przyjaciela Ludu” R. 2: 1836, T. 2, nr 28, s. 224 tam tekst zwr. 1–3; odesłanie do cz. II *Krakowskiego* (DWOK T. 6) winno być: nr 246 i 247.
nr 45 – Wariant melodii por. nr 82 w suplementcie.
Odesłanie do „Przyjaciela Ludu” R. 2: 1836, T. 2, nr 28, s. 224 dotyczy utworu „Zielona lipka, niebieski jałowiec” (tam bez tytułu).
nr 49 – Tekst „Żebyś ty mnie” winien być powiązany tylko z melodią nr 6 w T. 12.
- s. 23 nr 50 – Rkp. terenowe Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14r., (6. pięciolinia) tam melodia z incipitem: „Lepsza ja, Jasiu” i teka 35,

sygn. 1315/B, k. V, tam tekst jak w druku, oba rkp. z lokalizacją ogólną: „Dębicz”. W rkp. z k. 14r. melodia zanotowana o kwartę czystą wyżej, w t. 1 i 3 na pierwszą miarę alternatywnie szesnastki $h^1 c^2$, w t. 2 i 6 na drugą miarę szesnastki $g^1 h^1$, w t. 4 dodana wersja alternatywna. Odesłanie do cz. II *Kujaw* (DWOK T. 4) nr 123 błędne.

nr 51 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/III, k. 60v., z lokalizacją ogólną: „Górczyn”. W rkp. w zapisie melodii t. 3 zanotowany pierwotnie w innym rytmie, obok wersja poprawiona jak w druku, po t. 6 znak powtórki, t. 6 jako pierwsza volta; tekst jak w druku.

nr 52 – Rkp. Kolberga, teka 16, sygn. 1209, k. 11, nr 645, bez lokalizacji; jest to odpis ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, do którego odsyła Kolberg, u Lipińskiego na s. 141 obszerniejszy tekst bez melodii, tam między zwr. 1 i 2 jeszcze 2 zwrotki, przy czym jedna z nich jak zwr. 2 następnej pieśni (nr 53).

s. 23–24 **nr 53** – Tekst jak w zbiorze J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, s. 141, tam jeszcze 2 zwrotki, przy czym ostatnia jak zwr. 2 poprzedniej pieśni (nr 52).

s. 24 **nr 54** – Odsyłacz do melodii nr 40 niejasny.

s. 24–25 **nr 55** – Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, s. 84–85, tam taki sam tekst i melodia.

s. 25 **nr 57** – Takty 1–6 i tekst w rkp. terenowym Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 26r., z lokalizacją: „Wielkopolska”. W rkp. w t. 2 i 3 tylko dolna wersja, w t. 2 na drugą miarę a^1 , po zwr. 1 jeszcze dalsze fragmenty tekstu: „Wstąpże Jasiu do mnie, wstąp, dobre piwko mam, albo mi go [...]”.

s. 25–26 **nr 58** – Taki tekst bez melodii, zgodnie z odesłaniem Kolberga, w „Przyjacielu Ludu” R. 13: 1846, nr 25, s. 200; jest to część publikacji zamieszczonej w numerach 19, 23 i 25 *Piosnki ludu wielkopolskiego* zebranych przez F. Wawrowskiego.

s. 26 **nr 59** – Taki sam tekst bez melodii w „Przyjacielu Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 3, s. 24, tam w dziale „Przysłowia i piosnki gminne”.

s. 29 **nr 65** – Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/III, k. 60v., z lokalizacją ogólną: „Górczyn”, tam melodia z tekstem. W rkp. melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$, w podwojonych wartościach rytmicznych, w t. 7 przy pierwszej nucie dodane alternatywnie a^1 ; w zapisie tekstu w zwr. 1 „ojciec” zamiast „ojczuszek” i bez „go” na końcu, dalej:

„o, ojcze, ojcze, idź precz ode mnie,
a bo duszyczka umiera we mnie”,

a następnie tylko zanotowane skróto: „matusia jego, braciszek jego, siejstrzyczka jego, ciotyńka jego, dziaduszek jego, wujaszek jego, kochanka jego. Kochanko, kochanko, połóż się kole mnie, a bo duszyczka ożyła we mnie”.

Ten tekst także w rkp. terenowym Kolberga, teka 35, sygn. 1315/B, k. V, z lokalizacją ogólną: „Dębicz”, tam powiązany z melodią jak nr 66, zob. następnym przypis.

- s. 29–30 nr 66 – Rkp. terenowe Kolberga: teka 35, sygn. 1315/A, k. 14r., (9. pięciolinia) melodia z incipitem: „A na tej łące, na tej zielonej” i teka 35, sygn. 1315/B, k. V tekst, oba rkp. z lokalizacją ogólną: „Dębicz”. W rkp. z k. 14r. po t. 4 brak znaku powtórki, pozostawione tylko dwa puste takty, w t. 5 w drugim wykonaniu na drugą miarę alternatywnie ósemka d^2 , w t. 6 w obu wykonaniach tylko górna wersja, w t. 9 na trzecią miarę szesnastki $d^2 h^1$. W rkp. z k. V tekst obszerniejszy, zob. T. 12 nr 65 i poprzedni przypis.
- s. 32 nr 71 – Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosenki ludu wielkopolskiego...*, s. 125, tam taki sam tekst bez melodii.
- s. 32–33 nr 72 – Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosenki ludu wielkopolskiego...*, s. 88–89 tam taki sam tekst bez melodii.
- s. 34 nr 75 – Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosenki ludu wielkopolskiego...*, s. 123, tam taki sam tekst bez melodii.
- s. 37–38 nr 82 – Wariant melodii i tekstu por. nr 54 w suplementcie.
Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosenki ludu wielkopolskiego...*, s. 186, tam taki sam tekst bez melodii.
- s. 38 nr 83 – Wariant tekstu z melodią por. 54 w suplementcie.
- s. 39 nr 84 – Tekst z inną melodią zob. nr 55 w suplementcie.
- s. 40 nr 87 – Tekst w rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 22, z notą: „mel. Stała nam się nowina”. Tekst z inną melodią zob. nr 53 w suplementcie.
nr 88 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/B, k. IV, tam fragmenty tekstu: zwr. 1 w. 1 i 2, zwr. 2 w. 5 i 6 oraz zwr. 3 w. 1 i 2. W rkp. tak jak w druku odesłanie do „Przyjaciela Ludu” R. 2: 1836, T. 2, nr 35, s. 280, tam taki sam tekst jak w T. 12 z tytułem *Ach żebym to ja miał żonę!*
- s. 41 nr 89 – Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosenki ludu wielkopolskiego...*, s. 176, tam taki sam tekst bez melodii. Odesłanie do cz. IV *Kujaw* (DWORK T. 4) nr 267–269 niejasne.
- s. 42–43 nr 91 – Pod pieśnią odesłanie do „Przyjaciela Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 17, s. 133, tam taki sam tekst (zwrotki 2 i 3 w odwrotnej kolejności) w dziale „Przysłowia i piosenki gminne”.

- s. 44–45 nr 94 – W rkp. Kolberga, teka 33, sygn. 1308/I, k. 21–22, nr 118, z lokalizacją: „od Poznania”, melodia i tekst wraz z opracowaniem fortepianowym, zob. *Pieśni i melodie w opracowaniu fortepianowym* cz. I (DWORK T. 67/I) nr 167. Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 70–72 tekst i melodia jak u Kolberga.
- s. 47–48 nr 98 – Odpis M. Turczynowiczowej, sygn. 2030/I, k. 348–349, nr 98, z lokalizacją, notatką nad nutami i odsyłaczem jak w druku. W zapisie melodii w t. 1, 3 i 5 na trzecią miarę brak dolnej wersji; tekst jak w druku. Por. T. 9 nr 112.
- s. 49–50 nr 102 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/III, k. 60v., z lokalizacją ogólną: „Górczyn”. W rkp. melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{8}$, w podwojonych wartościach rytmicznych, w t. 1 przed pierwszą nutą przednutka h^1 , na trzecią miarę dodana wersja alternatywna: szesnastki $h^1 g^1$, w t. 2 przed f^2 dodana przednutka e^2 , w t. 4 przed c^2 przednutka h^1 , w t. 5 na drugą i trzecią miarę ósemki $d^2 h^1$, na trzecią miarę alternatywnie szesnastki $d^2 h^1$, w t. 9 na trzecią miarę h^1 ; pełny zapis tekstu tylko dla zwr. 1, tam „pirszy, nie do wirszy” zamiast „robi wierszy”, w zwr. 2 „nadto długi” zamiast „ma nos długi”.
- s. 51–52 nr 105 – Melodia bez tekstu w rkp. terenowym Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14r. (23 pieciolinia), z lokalizacją ogólną: „Dębicz”, tam dodane wersje alternatywne. Pod pieśnią odesłanie do zbioru J. J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 147–148 taki sam tekst bez melodii.
- s. 52–53 nr 106 – Rkp. Kolberga: rkp. terenowy, teka 36, sygn. 1320, k. 2v., z lokalizacją: „od Poznania”, tam melodia bez tekstu; teka 36, sygn. 1324, k. 8, bez lokalizacji, tam także melodia bez tekstu; teka 35, sygn. 1315/B, k. IV, bez lokalizacji, tam tekst.
- W obu rkp. melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{8}$, w podwojonych wartościach rytmicznych, w t. 1, 2 i 5 tylko górna wersja; w rkp. z teki 36, sygn. 1320, k. 2v. w t. 6 na drugą i trzecią miarę ósemki $c^2 f^2$; w rkp. z teki 36, sygn. 1324, k. 8 melodia zanotowana o sekundę wielką niżej, w t. 5 druga szesnastka b^1 , tam z odesłaniem do zbioru M. Rudkowskiego *Melodie piosnek wiejskich dla ochronek*, Poznań 1863, s. 44, nr 13 (tam z innym tekstem); w rkp. z k. IV, tak jak w druku, tekst z numerem 106 i z odesłaniem do „Przyjaciela Ludu” R. 2: 1836, T. 2, nr 32, s. 236, tam taki tekst z tytułem *Pieśń panny chcącej iść za mąż* (w zwr. 11 w. 4: „trafiło” zamiast „zdarzyło”). W zbiorze J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, s. 117–119 taki sam tekst; w obu publikacjach bez wariantu: „v. jak źwierciadełeczko”. Wariant melodii por. nr 152 w suplementcie.

- s. 54 **nr 109** – Rkp. Kolberga, teka 16, sygn. 1209, k. 11, nr 642, bez lokalizacji, tam tekst; jest to odpis ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 130 taki sam tekst bez melodii.
nr 110 – Odesłanie do nr 537 w cz. II *Krakowskiego* (DWOK T. 6) błędne.
- s. 55–56 **nr 112** – Melodia bez tekstu w rkp. Kolberga sygn. 465, k. 195v., z lokalizacją: „od Poznania (Spławie, Głuszyna)”, tam nad melodią notatka jak w druku. W rkp. melodia połączona z następującym zaraz po niej tańcem, taniec ten zanotowany dwukrotnie, w pierwszej wersji kilkakrotnie przekreślonej, z notą „Prędkki” poprawioną na „Wiatrak”, poniżej wersja poprawiona. Obok notatka Kolberga: „Pieśni”. Pod pieśnią odesłanie do zbioru J. J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 40 taki sam tekst bez melodii.
- s. 57 **nr 116** – Pod pieśnią odesłanie do „Przyjaciela Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 3, s. 24, tam taki sam tekst w dziale „Przysłowia i piosnki gminne”.
nr 117 – Pod pieśnią odesłanie do „Przyjaciela Ludu” R. 13: 1846, T. 1, nr 25 s. 200, tam taki sam tekst; jest to część publikacji zamieszczonej w numerach 19, 23 i 25 *Piosnki ludu wielkopolskiego* zebranych przez F. Wawrowskiego.
- s. 58 **nr 118** – Pod pieśnią odesłanie do „Przyjaciela Ludu” R. 2: 1836, T. 2, nr 36, s. 288, tam taki sam pt. *Dworzanie*; w zbiorze J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, na s. 69 taki sam tekst. Odsyłacz do cz. I *Kujaw* (DWOK T. 3) błędny.
nr 119 – Zwr. 2–4 w rkp. terenowym Kolberga, teka 35, sygn. 1315/B, k. V zanotowane jako fragment pieśni nr 123. Pod pieśnią odesłanie do „Przyjaciela Ludu” R. 2: 1835, T. 1, nr 23, s. 184, tam wariant tekstu z tytułem *Hej tam na górze*; w zbiorze J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, na s. 22–24 taki sam tekst i melodia, przy czym u Lipińskiego zwr. 4, 8 i 9 zamieszczone w przypisie jako wariantowe.
- s. 59 **nr 122** – Odsyłacz do cz. I *Kujaw* (DWOK T. 3) błędny.
- s. 60 **nr 123** – Rkp. terenowe Kolberga: teka 35, sygn. 1315/A, k. 14r., (1. pieciolinia), tam melodia z incipitem: „Na szklanej górze” i teka 35, sygn. 1315/B, k. V, tam tekst zwr. 1 i 9–11, oba rkp. z lokalizacją ogólną: „Dębicz”. W rkp. z k. 14r. nad melodią notatka Kolberga „weselna”, w t. 2 na trzecią miarę szesnastki $g^2 e^2$, w t. 7 na drugą i trzecią miarę ósemki $c^2 h^1$, w t. 8 na drugą i trzecią miarę ósemki $d^2 h^1$, w zapisie tekstu po zwr. 1 jeszcze kolejne jak zwr. 2–4 numeru 119. Odsyłacz do T. 10, nr 32 dotyczy wariantu melodii w t. 1–4.
- s. 61 **nr 126** – Rkp. terenowe Kolberga: teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v., (15. pięciolinia), tam melodia z incipitem: „Dziewucho moja” i teka

35, sygn. 1315/B k. II, tam tekst jak w druku, oba rkp. z lokalizacją ogólną: „Dębicz”. W zapisie melodii w t. 1 na trzecią miarę, alternatywnie szesnastka fis^2 i ósemka z kropką e^2 , w t. 2 i 4 czwarta ósemka a^1 i alternatywnie na drugą miarę szesnastki $d^2 c^2 h^1 a^1$, t. 3 niewypełniony, t. 5 i 7 równocześnie zanotowany krzyżyk i kawsownik w powyższym przykładzie wskazują na trudności intonacyjne wykonawcy, w t. 8 bemol przy h^1 .

- s. 64 nr 132 – Pod pieśnią odesłanie do „Przyjaciela Ludu” R. 3: 1837, T. 2, nr 50, s. 400, tam taki sam tekst i melodia w rozdziale „Pieśni gminne”, zob. *Pieśni i melodie ludowe... cz. I* (DWOK T. 67/I) nr 77.
- s. 65–66 nr 135 – Odsyłacz do cz. I *Kujaw* (DWOK T. 3) nr 49 niejasny.
- s. 67–68 nr 137–138 – Tekst z inną melodią niż w odsyłaczu Kolberga, por. nr 3 w suplemencie.
- s. 68–69 nr 139 – Pod pieśnią odesłanie „Przyjaciela Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 1, s. 8, tam taki sam tekst bez melodii w dziale „Przysłowia i piosnki gminne”.
- s. 70 nr 141 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 107v., z lokalizacją ogólną: „Czeszewo”, tam melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{8}$, słabo czytelna, z licznymi skreśleniami, poprawkami i literowymi oznaczeniami nut, w t. 3 wersje alternatywne, w t. 6 alternatywnie cis^2 zamiast c^2 ; w rkp. jeszcze dalszy ciąg tekstu:

„Wyjechali na pole, krzyknęli: wesele,
obacz Frąsineczka, czy masz wszystko swoje.
Wszystko i nie wszystko mam tutaj swoje,
zobaczyłam wieńca, złotego pierścieńca
u matuli na stole.
Żeliś Jasiu mój, to mi się wróc pón,
jak my się nie wrócisz, serce my zasmucisz
i nie będziesz mój”.

Odsyłacz do *Sandomierskiego* (DWOK T. 2) nr 137 na str. 112, a nie 107 jak podaje Kolberg, dotyczy tekstu.

- s. 71–72 nr 144 – Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 183–185 wariant tekstu bez melodii. Odesłanie do T. 11, nr 31 błędne. Warianty tekstu z innymi melodiami por. nr 7–9.
- s. 72–73 nr 145 – Melodia z innym incipitem: „Pod zielonym” zob. nr 9 w suplemencie. Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 24–25 obszerniejszy wariant tekstu.

- s. 74–75 nr 150 – Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 124–125 taki sam tekst bez melodii.
- s. 75 nr 151 – W druku błędnie podane metrum, winno być $\frac{3}{4}$.
- s. 77 nr 154 – Odesłanie do T. 11, nr 80 błędne.
- s. 77–78 nr 155 – Melodia z innym incipitem: „Obiecał mi Feluś”, zob. nr 57 w suplemencie.
- s. 78 nr 156 – Rkp. Kolberga: teka 51, sygn. 1358, k. 11, nr 471 i k. 22, nr 473, oraz teka 42, sygn. 1350, k. 158 nr 249 we wszystkich tych rkp. z lokalizacją jak w druku, zob. *Kujawy. Suplement* (DWORK T. 72/I) nr 320 t. 9–23 i tamże, k. 170 nr 334, zob. też DWORK T. 72/I nr 502, t. 1–12.
- s. 78–79 nr 157 – W rkp. terenowym Kolberga, teka 35 sygn. 1315/B, k. IV, bez lokalizacji incipit: „Przez uwagi mąż żonę bije”. Pod pieśnią odesłanie „Przyjaciela Ludu” R. 3: 1837, T. 2, nr 50, s. 400, tam w dziale „Pieśni gminne”, zob. *Pieśni i melodie ludowe... cz. I* (DWORK T. 67/I) nr 41.
- s. 80 nr 158 – Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam s. 28–29, zob. *Pieśni i melodie ludowe... cz. I* (DWORK T. 67/I) nr 113.
- s. 80–81 nr 159 – Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 30–31 taki sam tekst z odwołaniem do melodii opublikowanej na s. 28–29 z tekstem „Już mąż mnie bije”, zob. przypis do nr 158 w tym tomie.
- s. 81 nr 160 – Odesłanie do T. 10, nr 133 błędne.
- s. 85 nr 168 – Odesłanie do T. 10 winno być: nr 106 (nie s. 106). Tekst por. też *Kieleckie. Suplement* (DWORK T. 76) nr 834.
- s. 87 nr 171 – Melodia bez tekstu w rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 141v., z lokalizacją jak w druku, tam takty 1–4 i 9–12, tylko górna wersja. Tekst w rkp. Kolberga, teka 42, sygn. 1349, k. 3r., z lokalizacją: „z Wielkopolski”. Pod pieśnią odesłanie do zbioru J. J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 103 taki sam tekst bez melodii.
- s. 87–88 nr 172 – Odsyłacz do nr 21 w tym tomie błędny.
- s. 88 nr 173 – Tekst z inną melodią por. T. 9, nr 103.
- nr 174 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/B, k. IV, bez lokalizacji. W rkp. tekst oznaczony numerem 174 tak jak w druku i z odesłaniem do „Przyjaciela Ludu” R. 2: 1836, T. 2, nr 30 (nie 29), s. 240, tam taki sam tekst zatytułowany *Wilczek*, bez melodii; w zbiorze K. W. Wójcickiego *Pieśni ludu Białochrobatów, Ma-*

zurów i Rusi z nad Bugu, Warszawa 1836, T. 2, s. 18 wariant zur. 3 wśród pieśni weselnych, natomiast trzyzwrotkowy wariant zamieścił Wacław z Oleska w *Pieśniach polskich i ruskich ludu galicyjskiego*, Lwów 1833, s. 156, nr 487.

s. 90 nr 177 – Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 153 wariant tekstu bez melodii.
nr 178 – Odsyłacz do *Sandomierskiego* (DWOK T. 2) nr 165 błędny.

s. 91–92 nr 180 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/B, k. II, z lokalizacją ogólną „Dębicz”, tam zur. 1 i w. 1–2 zwrotki 2, przy czym w zur. 1 w. 3: „A powiedz mi, ty miły kruczkuz”, a w. 4 brak „miejskie panny”.

Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 114 taki sam tekst z melodią. Odsyłacz do *Sandomierskiego* (DWOK T. 2) nr 155 błędny. Zur. 3 i 4 por. nr 184 w tym tomie.

s. 93–94 nr 184 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v., (17. pięciolinia), melodia z incipitem: „Oj, zajęto, zajęto” i teka 35, sygn. 1315/B, k. II, tam tekst, oba rkp. z lokalizacją ogólną: „Dębicz”. W rkp. melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$ w podwojonych wartościach rytmicznych, w t. 2 i 4 tylko górna wersja, w t. 5 i 8 na trzecią miarę szesnastki $g^1 e^1$, w t. 6 na drugą miarę h^1 , w t. 10 tylko ćwierćnuta g^1 . Obok z notatką: „vel” zanotowana wersja alternatywna. Por. nr 180 zur. 3 i 4 w tym tomie.

s. 96–97 nr 190 – Rkp. Kolberga, teka 13, sygn. 1193, k. 26, nr 2165, bez lokalizacji, tam tekst zur. 1, 3 i 4; jest to odpis ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, s. 146. Odsyłacz do nr 434 w tym tomie błędny.

s. 97–98 nr 191 – Pod pieśnią odesłanie do: „Przyjaciela Ludu” R. 2: 1836, T. 2, nr 34, s. 272, tam taki sam tekst w dziale „Pieśń gminna”; w zbiorze J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...* na s. 135–136 również taki sam tekst.

s. 100–101 nr 195 – Rkp. Kolberga, teka 42, sygn. 1349, k. 16r., z lokalizacją: „Małopolska”; tekst jak zur. 8 w rkp. terenowym Kolberga, teka 35, sygn. 1315/B, k. III, z lokalizacją ogólną: „Dębicz”. W rkp. z teki 42 tylko t. 1–8, zanotowane w metrum $\frac{3}{4}$ w podwojonych wartościach rytmicznych, w t. 2 tylko dolna wersja, w t. 5 pierwsza nuta d^2 , w t. 8 ćwierćnuta z kropką g^1 ; tekst jak w druku. W rkp. z teki 35 (w zur. 9) „leszczynę” zamiast „dolinę”.

Melodia z innym tekstem „Niechże lepiej już nie żyję” w rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320 k. 69r., zob. *Pieśni i melodie ludowe...*

cz. I (DWOK T. 67/I) nr 115, tam z akompaniamentem fortepianu.

W rkp. i w druku odesłanie do zbioru K. W. Wójcickiego *Pieśni ludu Białochrobatów...*, T. 1, na s. 279–280 taki sam tekst z melodią zatytułowany *Pieśń kujawska*.

- s. 102–103 nr 198 – Rkp. Kolberga, teka 16, sygn. 1209, k. 2, nr 71, bez lokalizacji, tam tylko tekst; jest to odpis ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 66 (błędnie oznaczona jako 63) taki sam tekst bez melodii.
- s. 103 nr 199 – Rkp. Kolberga, teka 16, sygn. 1209, k. 2 nr 70; jest to odpis ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 55 taki sam tekst.
- s. 103–104 nr 200 – Pod pieśnią odesłanie do „Przyjaciela Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 9, s. 72, tam tekst zatytułowany *Sielanka nadwiślańska* z melodią w opracowaniu fortepianowym; w zbiorze J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...* na s. 99 taki sam tekst bez melodii; kolejny odsyłacz dotyczy zbioru K. W. Wójcickiego *Pieśni ludu Białochrobatów...*, T. 2, s. 98–99 (wkładka po s. 383), tam taki sam tekst z melodią I.F. Dobrzyńskiego.
- s. 104 nr 201 – Pod pieśnią odesłanie do zbioru J. J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 128 taki sam tekst bez melodii.
- s. 105–106 nr 204 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/II, k. 60v., z lokalizacją i notatką nad nutami jak w druku. W zapisie melodii w t. 2 na drugą miarę tylko dolna wersja, w t. 3 na trzecią miarę ćwierćnuta d^2 i alternatywnie ósemki $d^2 c^2$, w t. 6 trzecia ósemka d^2 , przy ostatniej ósemce alternatywnie szesnastki $a^1 gis^1$, w t. 7 na trzecią miarę ósemki $d^2 e^2$ lub alternatywnie $d^2 c^2$, w t. 8 na pierwszą miarę alternatywnie szesnastki $h^1 h^1 gis^1 gis^1$; w zapisie tekstu w zwr. 3 zamiast w. 1–4:

„Żebyś ty wiedział, kochaneczku mój,
jakie moje serce było, jak mieczem przebite”,

a w. 5 i 6 bez zmian.

- s. 108 nr 208 – Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 17r., z lokalizacją: „Poznań”. W rkp. w t. 3 tylko górna wersja, w t. 7 druga ósemka a^1 ; zapis tekstu tylko do słowa: „wstają!”.

Pod pieśnią wymieniony obszerny artykuł J.F. Królikowskiego *Rozprawa o śpiewach z muzyką i o zastosowaniu poezji do muzyki*, „Pamiętnik Warszawski” 1817, T. 9 (grudzień), s. 377–407, tam na s. 401 (nie 400) obszerniejszy tekst; całość artykułu: 1817, T. 9, nr 10–12 i 1818, T. 10, nr 1–4.

nr 209 – Rkp. Kolberga, teka 33, sygn. 1308/I, k. 24, nr 180, bez lokalizacji, w rkp. melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$ w podwojonych wartościach rytmicznych; jest to odpis ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 45 taki sam tekst i melodia.

s. 109 nr 211 – Tekst z melodią, zob. nr 58 w suplementcie.

Pod pieśnią odesłanie do zbiorów: Waclawa z Oleska *Pieśni polskie i ruskie...*, tam na s. 97–98 oraz 298 warianty tekstu, natomiast u K.J. Lipińskiego *Muzyka do „Pieśni polskich i ruskich ludu galicyjskiego”*, Lwów 1833 tylko jedna melodia z tekstem „Cztery lata...” na s. 118, nr 105; K.W. Wójcickiego *Pieśni ludu Białochrobatów...*, T. 2, s. 263, tam wariant tekstu „od Rypina”; J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 129 tekst jak u Kolberga w druku.

s. 110 nr 212 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/II, k. 61, z lokalizacją: „Kozmin”. W rkp. w t. 2 przy pierwszej ósemce alternatywnie dwie szesnastki $d^2 c^2$, przed h^1 przednutka c^2 ; tekst jak w druku, ale bez zwr. 6.

s. 110–111 nr 213 – Odesłanie do cz. II *Krakowskiego* (DWOK T. 6) niejasne.

s. 113 nr 217 – Rkp. Kolberga, teka 35, sygn. 1315/B, k. IV, bez lokalizacji, tam tekst zwr. 3 i zwr. 4 wiersz 3 i 4.

Pod pieśnią odesłanie do „Przyjaciela Ludu” R. 2: 1836, T. 2, nr 28, s. 224, tam wariant tekstu („Marysia zamiast „Kasińka”, brak w. 1 i 2 w zwr. 4); w zbiorze J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...* na s. 44 tekst jak u Kolberga, ale bez w. 1 i 2 zwr. 4.

nr 218 – Melodia bez tekstu w rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 312v., z lokalizacją: „Siekiery”, obok zapisu notatka: „Pieśń”. Odsyłacz do cz. II *Kujaw* (DWOK T. 4) nr 170 błędny.

s. 113–114 nr 219 – Odesłanie do *Pieśni ludu polskiego* (DWOK T. 1) dotyczy wątku nr 24 od s. 236.

s. 114 nr 220 – Pod pieśnią do „Przyjaciela Ludu” R. 2: 1836, T. 2, nr 29, s. 232, tam taki sam tekst zatytułowany *Pan Dąbrowa (Pieśń gminna)*.

s. 115 nr 221 – W przypisie pod pieśnią wymienione dwa tytuły z *Deutsche Sagen* braci Grimm; w pierwszym wydaniu tej pracy (Berlin Bd. 1: 1816 i Bd. 2: 1818) tekst *Heinrich der Löwe* T. 2, s. 241, nr 520, a *Des edlen Möringers Wallfahrt* T. 2, s. 253, nr 523 (WWW.de.wikisource.org/wiki/Deutsche_Sagen), dostęp: 22.03.2020); numeracja jak podana przez Kolberga, zob. J.L. Grimm i W.C. Grimm *Deutsche Sagen. Vollständige und Illustrierte Ausgabe*, published

by Null Papier Verlag, Deutschland 2012 (www.books.google.pl,
dostęp: 22.03.2020).

- s. 120–121 nr 228 – Rkp. terenowe Kolberga: teka 35, sygn. 1315/A, k. 14r., (2. pięciolinia) melodia z incipitem: „Rosa siada” i teka 35, sygn. 1315/B, k. V, tekst zur. 1–6, oba rkp. z lokalizacją ogólną: „Dębicz”. W rkp. z k. 14r. w t. 2 krzyżyk przy f^2 , w t. 3 tylko górna wersja, pierwsza nuta a^2 ; w rkp. zamiast odesłania do nr 226 następujący tekst:

„Nie bój się ty grzeczne dziewczę, by ja zdradził ciebie,
a bodaj ja szyję złamał jadący do ciebie.
I wyjechał na dróżeczki, na rozstajne drogi,
i spad z konia, szyję złamał i koń pod nim nóżki”;

w zur. 4 w. 2: „wszystko” zamiast „daje”.

- s. 122 nr 230 - Odsyłacz do cz. II *Kujaw* (DWOK T. 4) nr 150 błędny, a odesłanie do cz. II *Krakowskiego* (DWOK T. 6) winno być przy nr 231 w tym tomie.
- s. 123 nr 231 – Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 29r., nr 3, tam tekst z wariantem melodii, przy czym w zur. 1: „Ludwisiu” zamiast „Stasiu”, zob. nr 145 w suplemencie.
- s. 124 nr 233 – Odsyłacz do cz. II *Kujaw* (DWOK T. 4) nr 150 błędny.
- s. 124 nr 234 – Tekst w rkp. Kolberga, teka 16, sygn. 1209, k. 11, nr 654; jest to odpis ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 173 tekst jak u Kolberga w druku.
- s. 125 nr 236 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/III, k. 60r., z lokalizacją ogólną: „Górczyn”. W zapisie melodii tylko t. 1–8, w t. 2 dodana wersja alternatywna; w t. 4 na drugą miarę dwie ósemki $a^1 fis^1$, na pierwszą miarę alternatywnie ósemki $h^1 c^2$, w t. 6 i 7 na pierwszą miarę tylko dolna wersja, w t. 8 tylko dolna wersja, na drugą miarę ćwierćnuta fis^1 ; w rkp. jeszcze jedna zwrotka:

„Bo ja sierota uboga, chodziłam sobie chędogo,
da i chodziłam i będę, choć jegó żoną nie będę”.

- s. 128–129 nr 242 – Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 212–213 taki sam tekst, przy czym zakończenie ostatniej zwrotki takie jak pozostałych: „Dziewczę kochane”.
- s. 131 nr 245 – Pod pieśnią odesłanie do „Przyjaciela Ludu” R. 3: 1837, T. 2, nr 44, s. 352, tam w rubryce „Piosnki gminne z północnych okolic Wielkopolski” tekst *Jaś i Kasia* oraz zapis nutowy, przy czym w czasopiśmie najpierw zur. 1 jak pod nutami u Kolberga,

dalej zwr. 3, 4 i oznaczona jako 1 „Weźże mnie, Jasiu”. Odesłanie do *Kujaw cz. I* (DWOK T. 3) błędne, winno być tylko do cz. II (DWOK T. 4) nr 154.

- s. 131–132 nr 246 – Pod pieśnią odesłanie do „Przyjaciela Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 17, s. 133, tam tekst zatytułowany *Kasia* będący wariantem zurotek 2–4, przy czym słowa nieco się różnią, nie ma też nut ani numeracji zwrotek; w zbiorze J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...* na s. 214–215 tekst jak u Kolberga, bez melodii.
- s. 136–137 nr 256 – Rkp. Kolberga: teka 42, sygn. 1349, k. 1a i teka 8, sygn. 1159, k. 56, oba rkp. bez lokalizacji, tam tekst zwr. 2–4, są to odpisy ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 87 taki sam tekst bez melodii, przy czym w rkp. tak jak u Lipińskiego „usłyszże mnie” zamiast „odezwij się”, zob. nr 257 w T. 12. Tekst zwr. 2–5 w rkp. terenowym Kolberga, teka 35, sygn. 1315/B, k. V, z lokalizacją ogólną: „Dębicz”, tam zwr. 2 jak w nr 257, w zwr. 3 „głosem” zamiast „na Jasia”, w zwr. 4 w. 1: „Choć ty będziesz płakać”, w. 3 „ujadę mileczkę”, a zwr. 5 wariantowa:

„Choć ty będziesz pisał, nie będę czytała
i o tobie Jasineczku, nie będę wiedziała”.

W rkp. z teki 35 tekstowi odpowiada melodia jak nr 257, zob. następny przypis.

- s. 137 nr 257 – Rkp. Kolberga: rkp. terenowe teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v., (5. pięciolinia), melodia z incipitem: „Nie pojedę ja” i teka 35, sygn. 1315/B, k. V – tekst, oba rkp. z lokalizacją ogólną: „Dębicz”; w rkp. Z k. V tekst czterozwrotkowy, zob. poprzedni komentarz. Tekst także w rkp. Kolberga, teka 8, sygn. 1159, k. 56, tam jeszcze dalszy ciąg jak nr 256 zwr. 3 i 4, zgodnie z odsyłaczem jest to odpis ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, s. 87.

W zapisie melodii z teki 35 w t. 1 druga nuta a^1 , w t. 2 na drugą miarę c^2 , w t. 3 tylko dolna wersja, w t. 5 na drugą miarę c^2 , w t. 6 druga ósemka g^1 , w t. 8 dwie ćwierćnuty $a^1 a^1$.

- s. 138 nr 260 – Pod pieśnią odesłanie do „Przyjaciela Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 9, s. 72, tam taki tekst bez melodii zatytułowany *Jaś i Marysia*; w zbiorze J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...* na s. 24–25 tekst jak u Kolberga, bez melodii.
- s. 138–139 nr 261 – Tekst zwr. 1–7 w rkp. Kolberga: teka 13, sygn. 1193, k. 26, nr 2163; teka 35, sygn. 1315/B, k. IV; teka 16, sygn. 1209, k. 11, nr 650, te trzy zapisy bez lokalizacji, są to odpisy ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...* na s. 105–106 również

taki sam tekst bez melodii. Tekst zwr. 4–7 w rkp. Kolberga, teka 13, sygn. 1193, k. 4, wśród odpisów ze zbioru K.W. Wójcickiego *Pieśni ludu Białochrobatów...*, T. 2, s. 100 (rozdział „Uwagi” na końcu tomu. Pod pieśnią odesłanie do „Przyjaciela Ludu” R. 2: 1836, T. 2 nr 33, s. 264, tam tekst jak zwr. 1–7 bez melodii zatytułowany *Do Kasi*; a na s. 164 tekst jak zwrotki nienumerowane, przy czym tam na początku jeszcze:

„Oj i gęgała, gęgała, da i siwa gęś za wodą,
nie dziu, że szaleję, dziewulo, za tobą”;

- s. 139 nr 262 – Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 139 taki sam tekst; w zbiorze Wacława z Oleska *Pieśni polskie i ruskie...* na s. 167 nr 590 wariant zwr. 1 i 2 z muzyką, zob. K. J. Lipiński *Muzyka do...*, s. 60, nr 49, ponadto w zbiorze Wacława z Oleska na s. 143 nr 348 także wariant zwr. 2.
- s. 140 nr 263 – Rkp. terenowe Kolberga: teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (5. pięciolinia) – melodia z incipitem: „Jedźmy do domu” i teka 35, sygn. 1315/B, k. V – tekst jak w druku, oba rkp. z lokalizacją ogólną: „Dębicz”. Melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$, melodia inaczej urytmizowana.
- s. 140–141 nr 265 – Rkp. Kolberga, teka 16, sygn. 1209, k. 11, nr 649, bez lokalizacji, tam tekst zwr. 7 wśród odpisów ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, u Lipińskiego na s. 161–162 zwr. 1–6 i na s. 162 zwr. 7 jako osobna pieśń, obie bez melodii; odesłanie do zbioru M. Rudkowskiego *Melodie piosnek wiejskich dla ochronek...*, Poznań 1863 dotyczy melodii zamieszczonej na s. 39, tam w rozdziale „Dumki” melodia nr 1.
- s. 142 nr 267 – Melodia z innym tekstem w opracowaniu fortepianowym, zob. *Pieśni i melodie ludowe... cz. I* (DWOK T. 67/I) nr 73. Tekst w rkp. Kolberga, teka 16, sygn. 1209, k. 11, nr 653; jest to odpis ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam s. 171. Odsyłacz do T. 13, nr 47 błędny.
- s. 142–143 nr 268 – Odsyłacze do nr 154 i 268 w T. 12 błędne.
- s. 144 nr 270 – Melodia t. 1–8 bez tekstu w rkp. Kolberga, teka 42, sygn. 1350, k. 148, nr 116B, z lokalizacją: od Chodcza”, zob. DWOK T. 72/I nr 152 (tam t. 1–8). Melodia t. 1–8 z innym tekstem: „Wielkiś bałamut, chłopaku” w rkp. Kolberga: teka 51, sygn. 1358, k. 5, nr 696 i tamże, k. 39, nr 696), oba rkp. z lokalizacją: „od Włocławka” (w rkp. cały zapis skreślony przez Kolberga); w obu zapisach pod melodią tekst następujący:

„Wielkiś bałamut, chłopaku, wielkiś bałamut, bałamut,
Ja się w tobie kochała, tyś mnie zawiódł, da, zawiódł”.

Odesłania do melodii w T. 12 nr 43 i 258 i do *Pieśni ludu polskiego* (DWOK T. 1) błędne.

- s. 144–145 nr 271 – Odesłanie do cz. II *Kujaw* (DWOK T. 4) nr 160 błędne.
- s. 145 nr 272 – Odesłanie do melodii nr 232 błędne.
- s. 147 nr 276 – Rkp. terenowe Kolberga: teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (3. pięciolinia) - melodia z incipitem: „Na tej mokrej rosie” i teka 35, sygn. 1315/B, k. V, tekst, oba rkp. z lokalizacją ogólną: „Dębicz”. W rkp. Z k. V brak wierszy 5–8 zwrotki 2. Odesłanie do melodii nr 145 i 146 błędne.
- s. 148 nr 277 – Rkp. Kolberga, teka 16, sygn. 1209, k. 2, nr 67, bez lokalizacji; jest to odpis ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 26 taki sam tekst bez melodii.
- s. 148–149 nr 278 – Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 208 taki tekst bez melodii. W przypisie odesłanie winno być: *Sandomierskie* (DWOK T. 2) od s. 108 (nie s. 105).
- s. 149–150 nr 280 – Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 59–61 taki sam tekst z melodią.
- s. 150–151 nr 281 – Rkp. Kolberga, teka 15, sygn. 1204, k. 41, bez lokalizacji, tam tekst bez melodii; jest to odpis ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, s. 209–211.
- s. 151–152 nr 283 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 26v., z lokalizacją: „Wielkopolska”. W rkp. w t. 5 tylko dolna wersja, pierwsza nuta *f*², w t. 6 tylko górna wersja; w zapisie tekstu po zwr. 2 jeszcze:

„Posadził ją na krześle, czekaj, czekaj,
kochaneczko, aż po świece poślę.
Trzy się świce spaliły, niż się namówili,
czwarty, szósty do połowy, niż się położyli”,

a dalej zwr. 3 jak w druku.

- s. 152 nr 284 – Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 149 taki sam tekst bez melodii.
- s. 154–155 nr 288 – Rkp. terenowy Kolberga, sygn. 2185/4, k. 318–319, z lokalizacją: „Siekierki”, tam melodia z wariantem tekstu nr 290; w zapisie melodii w t. 4 i 8 druga szesnastka *d*², w t. 5 pierwsza

- szesnastka a^1 , w t. 6 pierwsza szesnastka g^1 . Odesłanie do nr 280 w T. 12 błędne.
- s. 155 nr 289 – Rkp. Kolberga, teka 13, sygn. 1193, k. 5, nr 147, tam tekst zwr. 3 bez melodii.
- s. 155–156 nr 290 – Tekst z melodią nr 288 w rkp. Kolberga, sygn. 2185/4, k. 318–319, z lokalizacją „Siekierki”; w zapisie tekstu we wszystkich zwrotkach „Kasia” zamiast „panna”, w zwr. 2 w. 1: „Biegnij, Kasiu, biegnij”, w zwr. 3 w. 1: „Jeszcze nie zajechał”, w zwr. 5 w. 1 i 2: „Skoro Kasię nalaz, skoczył z konia naraz”.
- s. 156 nr 291 – Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 215–216 tak sam tekst bez melodii.
- s. 156–157 nr 292 – Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 16–18 taki sam tekst bez melodii.
- s. 158 nr 294 – Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 142–144 taki sam tekst i melodia.
- s. 162–163 nr 303 – Rkp. Kolberga, teka 51, sygn. 1358, k. 13, nr 641 i tamże, k. 35, nr 641, oba rkp. z lokalizacją: „od Chodcza (Chocień)”, w obu tych rkp. melodia t. 1–8 z pierwszą zwr. Tekst zwr. 1 z inną melodią zob. DWOK T. 72/I nr 587. Melodia bez tekstu, zob. DWOK T. 72/I nr 405.
- s. 164 nr 306 – Odsyłacz do T. 10 błędny.
- s. 164–165 nr 307 – Tekst zwr. 1–3w rkp. Kolberga, teka 16, sygn. 1209, k. 11, nr 647, bez lokalizacji; jest to odpis ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 154 tekst jak zwr. 1–3, bez melodii.
- s. 165–166 nr 309 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/II, k.60v., wśród zapisów z Czeszewa. W rkp. nad nutami notatka: „Chodzony v. Polski – do koła się idzie”; w t. 1 na trzecią miarę alternatywnie ósemki $e^1 d^1$, w t. 2 na pierwszą miarę ósemki $a^1 gis^1$, dla t. 6–8 obok wersja alternatywna; w zapisie tekstu w zwr. 2: „brzusek” zamiast „łono” oraz „i „, zamiast „rzewnie”.
- s. 167–168 nr 314 – Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 109–110 taki sam tekst.
- s. 168 nr 315 i przyp. – W przypisie do pieśni cytat ze *Słownika języka polskiego* S.B. Lindego, Warszawa 1812, cz. III: vol. 5 (R-T), s. 338–339, tam także fragment utworu J. Kochanowskiego *Szachy*, zob. też m.in.: J. Kochanowski *Dzieła*, T. 3, wyd. J. N. Bobrowicza, Lipsk 1835, tam s. 78 (całość utworu na s. 69–86); www.staropolska.pl; pierwodruk utworu: Kraków 1562–66, wyd. 2: 1585.

- s. 169 nr 317 – Odesłanie do cz. II *Kujaw* (DWOK T. 4) nr 175 błędne; tekst zwr. 3 zob. *Kujawy. Supplement cz. I* (DWOK 72/I) nr 449.
- s. 169–170 nr 318 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/II, k. 64, z lokalizacją: „Koźmin” i skreślone „Ochla”. W rkp. t. 2–3 skrócone do jednego taktu, w t. 5 na drugą miarę alternatywnie ćwierćnuta a' , nad t. 9–10 notatka: „czasem bez tego”; w zapisie tekstu w zwr. 5 brak w. 3 i 4, w zwr. 6 brak w. 1 i 2, w zwr. 9 brak w. 5 i 6.
- s. 170–171 nr 321 – Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 108 taki sam tekst bez melodii.
- s. 171 nr 322 – Rkp. Kolberga, sygn. 2185/4, k. 340v., z lokalizacją jak w druku. W rkp. w t. 6 na pierwszą miarę ósemki c2; tekst jak w druku, a po nim jeszcze:

„A jak ja cię wpuścić mam, kiej ja biedna, a tyś pan.
 Składam czapkę na stole, wyśpima się oboje.
 Albo chtoż nas ta obudzi, chto obudzi dwóch ludzi.
 Jaskółeczka ranny ptak, obudzi nas w sam widok.
 Kasia się dowiedziała, za Jasiem pobiegała”;

por. T. 12 nr 318.

- s. 174–175 nr 330 – Rkp. Kolberga, 2185/4, k. 339v., z lokalizacją: „Koźmin”. W zapisie melodii w t. 2, 3 i 11 tylko górna wersja. W rkp. zwr. 1 jak w druku, zwr. 2 wariantowa:

„A było nie siadać w ganku, ach, ciuch, ciuch,
 byłabyś chodziła w wianku, dziewulo moja itd.”;

dalej jeszcze:

A jak będziemy syna mieli [...].
 Gdzie my go zaś oddajemy i do szkół go odesłamy.
 Oddamy go do Krakowa, będzie z niego mądra głowa.
 A w Krakowie Mazurowie, zafukają dziecko moje.
 Oddajże go do Lublina, będziesz miała skurwysyna.
 Otdąd, Jasiu, żart na stronę, pojmiij mnie sobie za żonę.
 A w tyłku bym ja rozum miał, żebym kurwę za żonę brał”.

W druku, pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 198–200 tekst jak zwr. 1–8 bez melodii.

- s. 175–176 nr 331 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v., (21. pięciolinia), melodia z incipitem: „Lato, lato” i teka 35, sygn. 1315/B, k. III, tam tekst jak w druku, oba rkp. z lokalizacją

ogólną: „Dębicz”. W zapisie melodii w pierwszym wykonaniu: w t. 2 i 4 tylko dolna wersja, w drugim wykonaniu: w t. 1 na trzecią miarę ćwierćnuta c^2 , w t. 2 na drugą miarę górna, na trzecią dolna wersja, między drugim i trzecim taktem takt pusty ze znakiem ./., oznaczający powtórkę taktu drugiego, następnie takt trzeci z wersją alternatywną, w t. 4 górna wersja.

- s. 176–177 nr 334 – Odesłanie do „Przyjaciela Ludu”, R. 3: 1836, T. 1, nr 3, dotyczy tekstu *Morawianka*, tam na s. 8 bez nut w rubryce *Przyśłowia i piosnki gminne*.
- s. 177–178 nr 335 – Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 51 taki sam tekst bez melodii.
- s. 178–179 nr 337 – Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 67–68 taki sam tekst bez melodii.
- s. 179–180 nr 339 – Odsyłacz do cz. II *Krakowskiego* (DWOK T. 6) nr 311 może dotyczyć początku melodii, a do *Sandomierskiego* (DWOK T. 2) winno być nr 154 (nie 178) – tam też wariant „Jedzie Jasio”.
- s. 180–181 nr 340 – Rkp. Kolberga, teka 8, sygn. 1160, k. 367, z lokalizacją: „od Pyzdr”, melodia i tekst wraz z opracowaniem fortepianowym, opublikowane w tomie *Pieśni i melodie ludowe... cz. II* (DWOK T. 67/II) nr 127 II.
- Pod pieśnią odesłania do zbiorów: K. W. Wójcickiego *Pieśni ludu Białochrobotów...*, T. 1, s. 41–43, tam tekst z melodią jak w druku; w zbiorze J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, na s. 32–33 wariant tekstu bez melodii, tam zwr. 1 jak przytoczona przez Kolberga pod odsyłaczami.
- s. 183 nr 346 – Rkp. terenowe Kolberga: teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v., (18. pięciolinia), melodia z incipitem: „Oj, siedziąła” i teka 35, sygn. 1315/B, k. II, tam tekst, oba rkp. z lokalizacją ogólną: „Dębicz”. Melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$, brak t. 4–6; w zapisie tekstu brak zwr. 2, a w zur. 4 w. 2: „jeszcze ją próbuje”. Odesłanie do cz. II *Kujaw* (DWOK T. 4) błędne.
- s. 185 nr 351 – Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 138 taki sam tekst, przy czym zwr. 5 u Lipińskiego w przypisie jako wariantowa.
- s. 185–186 nr 353 – Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 111–112 taki tekst bez melodii. Odsyłacz do nr 14 w T. 12 błędny.
- s. 185 nr 354 – Odesłania do wszystkich melodii błędne.
- s. 187 nr 356 – Rkp. Kolberga, sygn. 2185/4, k. 338v., z lokalizacją: „Machcin”. W zapisie melodii brak t. 4–6; tekst zwr. 1 i 2 jak w druku,

a dalej jeszcze kolejne zwrotki będące wariantami numeru 356 i 358 w T. 12:

„Jak się Kasia dowiedziała, po koniki posyłała.
 Posyłała dwa talary, jeden nowy, drugi stary.
 Starosta talarów nie chciał, żeby z Kasią nockę przespał.
 A przyjdźże jak z wieczora, będzie komórka roztwora.
 A przyjdźże ty jak najciszej, co cię stara nie usłyszy.
 A przyjdźże, a nie tąpaj (tupaj), i podkówkami nie brząkaj.
 A stara tam usłyszała, na starego zawołała.
 Nim się stary z łóżka ruszył, to Jasinek już wyniknął.
 I wyskoczył i wyswisnął, siadł na konia i wykrzyknął.
 Oj, ty Kasiu, zostań zdrowa, ja kawaler, a ty gdowa.
 Nie tacy tu przebywali, a mnie gdową nie nazwali.
 Ty tu jeno nockę przespał, za co żeś mnie gdową przezwiał.
 Wysła Kasia przede wroty, wypłakuje swojej cnoty.
 Twoja cnota marnie ginie jak to liście na drzewinie.
 Choć byś siadła na sto koni, już tej cnoty nie dogoni.
 W rkp. numeracja zwrotek „przerabiana”,

obok powyższego tekstu jeszcze dwie, słabo czytelne, zaplanowane przez Kolberga po wierszu: ja kawaler, a ty wdowa”:

„[Hnaty] ja się ogdowiła, jedną noc z tobą gadała.
 Choćby tylko i godzinkę, już się nie uczyni panienką”.

nr 357 – Rkp. Kolberga, sygn. 2185/4, k. k. 338v., z lokalizacją jak w druku. W zapisie tekstu „A Jasiek” zamiast „Pan starosta”.

- s. 190 nr 363 – Odesłanie do melodii nr 350 błędne.
- s. 190–191 nr 364 – Melodia z innym tekstem: „Podarłaś” zob. nr 70 w suplementcie. Odesłania Kolberga do melodii niejasne.
- s. 191–192 nr 366 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/III, k. 60, z lokalizacją ogólną: „Górczyn”. W rkp. melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$, w podwojonych wartościach rytmicznych, w t. 1 i 3 na pierwszą miarę dwie szesnastki; w zapisie tekstu początek zwr. 1: „Matulinku, matulinku”, w zwr. 2: „Córulinku, Hanulinku”, tam jeszcze:
- „Córulénku, sukienka krótka, bo żyd sztukę ukrad,
 czyje dziecię płacze, to naszyc kucharce,
 by nie twoje było, cóż by z tego było”,
- por. nr 367 w T. 12.
- s. 192 nr 367 – Odesłanie do melodii nr 100 błędne, por. nr 366 w T. 12.
- s. 193 nr 369 – Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 9–11 taki sam tekst.

- nr 370 – Tekst bez melodii w rkp. Kolberga, teka 33, sygn. 1308/II, k. 15; jest to odpis ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, s. 201.
- s. 194 nr 371 – W rkp. Kolberga zamiast odesłania do melodii nr 439 tekst z zapisem nutowym, zob. nr 68 w suplementcie.
nr 372 – Rkp. terenowe Kolberga: teka 35, sygn. 1315/A, k. 14r., (8. pięciolinia) z lokalizacją ogólną: „Dębicz”, tam melodia z incipitem: „U młynarza Marcina”, zanotowana w metrum $\frac{3}{8}$, w t. 3 i 7 tylko górna wersja, w t. 5 piąta ósemka g^1 , w t. 6 druga ósemka e^1 , piąta ósemka g^1 . Tekst z takim incipitem zob. przypis do nr 374.
Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 191–192 tekst jak zur. 1–14 bez wariantu zur. 9 (tekst w nawiasie) i bez melodii; u Lipińskiego na s. 193–194 jeszcze jeden wariant tej pieśni, którego część stanowi tekst jak zur. 16, 17 w. 1–2 i 18–22 u Kolberga.
- s. 195 nr 374 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/B, k. V, z lokalizacją ogólną: „Dębicz”, tam wariant zur. 1: „U młynarza Marcina jest tam ładna dziewczyna, tam de, ode dana, tyli woli dana, jest tam”.
- s. 195–196 nr 375 – W rkp. Kolberga, teka 16, sygn. 1209, k. 2, (pod tekstem nr 65), bez lokalizacji tylko zur. 7; jest to odpis ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 12–13 taki sam tekst.
- s. 196 nr 376 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/III, k. 60v., z lokalizacją ogólną: „Górczyn”. W rkp. melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$ w podojonych wartościach rytmicznych, w t. 3 na trzecią miarę alternatywnie szesnastki $g^1 h^1$, w t. 5 na drugą miarę alternatywnie ósemka h^1 , w t. 9–11 b^1 zamiast h^1 , w t. 16 na pierwszą miarę alternatywnie ósemka f^1 ; w zapisie tekstu w zur. 1 „łóże” zamiast „ławka”, brak zur. 2, w zur. 5 „złote” zamiast „jedwabne”, w zur. 6 w. 1: „Wolno też temu grać, co żonę ma” i dalej jak w druku.
- s. 198 nr 381 – Tekst z inną melodią zob. nr 63 w suplementcie.
nr 382 – Tekst z inną melodią zob. nr 63 w suplementcie. Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 126–127 taki sam tekst i melodia. Odesłanie do melodii nr 55 błędne.
- s. 200 nr 385 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 8, sygn. 1159, k. 83, bez lokalizacji, (na karcie z zapisami z Kaliskiego), tam melodia z incipitem: „Gdzieżeś mi to córko była”.
- s. 201 nr 388 – Melodia z innym tekstem zob. nr 107 w suplementcie i nr

- 97 w T. 9. Odesłanie do cz. II *Kujaw* (DWOK T. 4) nr 291 i 292 błędny.
- s. 202 nr 389 – Tekst z inną melodią zob. nr 64 w suplementcie.
nr 390 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/B, k. IV, bez lokalizacji. W rkp. tak jak w druku odesłanie do „Przyjaciela Ludu” R. 2: 1836, T. 2, nr 35, tam na s. 280 taki sam tekst jak w T. 12 *Jak ja jechał do Saxonii*. Por. T. 13 nr 221 zwr. 2 .
- s. 202–203 nr 391 – Odesłanie pod pieśnią dotyczy „Przyjaciela Ludu”, R. 13: 1846, T. 1, nr 25, s. 200, tam tekst *Trzej Ptaszkowie*.
- s. 203 nr 392 i przyp. 1 – W rkp. Kolberga, teka 33, sygn. 1308/I, k. 16, nr 130 melodia i tekst wraz z opracowaniem fortepianowym, zob. *Pieśni i melodie ludowe... cz. II* (DWOK T. 67/II) nr 667.
Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 120–121 taki sam tekst i melodia oraz cytaty zamieszczony w przypisie.
- s. 207 nr 401 – Pod pieśnią odesłanie do „Przyjaciela Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 18, s. 207, tam taki sam tekst; w zbiorze J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, na s. 14–15 także taki sam tekst.
- s. 207–208 nr 402 – Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 131–133 taki sam tekst, przy czym wariant zwr. 1 zamieszczony przez Kolberga w nawiasie - u Lipińskiego w przypisie.
- s. 210 nr 406 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 37, sygn. 1334, k. 26r., tam tekst z melodią zob. nr 79 w suplementcie.
- s. 212 nr 411 – Odesłanie do nr 426 w T. 12 błędne.
- s. 214 nr 414 – Odesłanie do nr 351 w T. 12 błędne.
- s. 219 nr 422 – Takty 1–3 w rkp. nieznanego autora, teka 36, sygn. 1320, k. 110 z lokalizacją: „Morownica”, tam pod melodią inny incipit: „Gdziesz podziła te szaty, com ci sprawił”. Rękopis uszkodzony, brak dalszego ciągu. W t. 1 na pierwszą miarę ósemki $g^1 cis^2$.
- s. 219 nr 423 – Wariant melodii por. nr 80 w suplementcie.
- s. 220 nr 424 – Odesłanie pod pieśnią dotyczy „Przyjaciela ludu”, R. 3: 1836, T. 1, nr 5, s. 40, tam dłuższy utwór *Kalina (Pieśń gminna)*, który zaczyna się podobnie jak pieśń u Kolberga, dalsze zwrotki zmienione.
- s. 220–221 nr 426 – Odesłanie pod pieśnią dotyczy „Przyjaciela Ludu”, R. 2: 1836, nr 27, s. 216, tam taki tekst pt. *Burmistrzanka. (Ballada gminna)*.
- s. 222 nr 428 – Odsyłacz do cz. I *Kujaw* (DWOK T. 3) błędny.
- s. 223 nr 429 – Melodia z innym tekstem zob. nr 4 w suplementcie.

- s. 226–227 nr 435 i przyp. – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 42a v., z notą: „Kowal, Kujawy, Poznań”, tam melodia z tekstem jak nr 436, zob. następny przypis. Tekst jak w druku w rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 81. W rkp. z karty 42a melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$. W rkp. z k. 81 tak jak w druku odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 115 taki sam tekst bez melodii, stamtąd też pochodzi informacja zamieszczona przez Kolberg w przypisie na s. 226. Odsyłacz do cz. II *Kujaw* (DWOK T. 4) winien być tylko do nr 223.
- s. 227–228 nr 436 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 42a v., z notą: „Kowal, Kujawy, Poznań”, tam tekst podpisany pod melodią jak nr 435, zob. poprzedni przypis. W rkp. zwr. 5 wariantowa:
 „Widzi Pawłowski, że to nie żarty,
 już plecy zbite i łeb odarty,
 ugiął się do pasa i gic, gic do lasa
 przed żoną”.
- Melodia z innym tekstem: „Przy oknie” zob. nr 68 w suplemencie.
- s. 228 nr 437 – Tekst w rkp. Kolberga, teka 16, sygn. 1209, k. 11, nr 655; jest to odpis ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 185.
- s. 228–229 nr 438 – Melodia z innym incipitem: „Co to za dzieweczka idzie do taneczka, każdy jej się dziwuje” zob. nr 87 w suplemencie. Odesłanie do nr 470 w T. 12 błędne.
 Pod pieśnią odesłanie do pieśni *A jakeś mi mawiał* w „Przyjacie lu Ludu”, R. 2: 1836, T. 2, nr 33, s. 264; w zbiorze J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, na s. 178–179 taki sam tekst bez melodii
- s. 229 nr 440 – Odesłanie do nr 266 w T. 12 błędne.
- s. 229–230 nr 441 – Tekst w rkp. Kolberga, teka 16, sygn. 1209, k. 11, nr 638, bez lokalizacji; jest to odpis ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 104 taki sam tekst bez melodii.
- s. 230 nr 442 – Rkp. terenowe Kolberga: teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (7. pięciolinia), tam melodia z incipitem: „Dobry” i teka 35, sygn. 1315/B, k. V, tam tekst, oba rkp. z lokalizacją ogólną: „Dębicz”. W zapisie melodii w t. 3 w drugim wykonaniu na drugą miarę alternatywnie szesnastki $h^1 c^2$, t. 5 w obu wykonaniach jak t. 1, w t. 6 w pierwszym wykonaniu ćwierćnuta h^1 ; w zapisie tekstu w zwr. 2 w. 2: „smarował” zamiast „skatował”. Odesłanie do cz. II *Kujaw* (DWOK T. 4) dotyczy nr 229 (nie 227).
- s. 232 nr 446 – Odesłanie do nr 445 w T. 12 błędne.

- s. 232–233 nr 447 – Wariant melodii z innym tekstem: „A mój miły Matyjaszku” por. nr 41 w suplementcie.
- s. 233–234 nr 449 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/III, k. 60v., z lokalizacją ogólną: „Górczyn”. W rkp. melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$, w podwojonych wartościach rytmicznych, t. 1–4 dwukrotnie wykonane: w pierwszym wykonaniu w t. 2 na drugą miarę alternatywnie szesnastki d^2 cis² t. 5–6 bez znaku powtórki, w t. 7 tylko dolna wersja; tekst jak w druku.
- s. 234–235 nr 452 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14r., (18 pięciolinia), tam melodia z incipitem: „Ja starego nie chcę” i teka 35, sygn. 1315/B, k. V, tam tekst jak w druku, oba rkp. z lokalizacją ogólną: „Dębicz”. W zapisie melodii w t. 1 w drugim wykonaniu pierwsza nuta h^1 , w t. 8 druga nuta a^1 .
- s. 235 nr 454 – W druku błędnie podane metrum, winno być $\frac{3}{4}$.
- s. 236 nr 457 – Odesłanie do nr 62 w T. 9 błędne.
- s. 236–237 nr 458 – Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 150–152 taki sam tekst bez melodii. Odesłanie do nr 421 w T. 12 błędne.
- s. 238 nr 461 – Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 67; tam tak jak w druku odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 174 taki sam tekst także bez melodii.
- s. 239 nr 462 – Rkp. Kolberga: teka 33, sygn. 1305, k. 63, nr 695 – melodia z incipitem: „Czem naładniej”, z lokalizacją: „Poznań” i teka 16, sygn. 1209, k. 11, nr 652 – tekst. W rkp. z teki 33 melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$. Zapis tekstu wśród odpisów ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 169 taki sam tekst z melodią.
- nr 463 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14r., z lokalizacją ogólną „Dębicz”, tam fragment zwr. 2. z inną melodią, zob. nr 87 w suplementcie.
- s. 241 nr 467 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/II, k. 62, z lokalizacją ogólną: „Kozmin” i bez noty „Kujawiak”. W rkp. w t. 1–4 dodana wersja alternatywna, w t. 6 przy ostatniej ósemce alternatywnie d^2 , w zapisie tekstu w zwr. 2 w. 3 i 4:
- „Oj, toś ty to pomyślała, że ja pijany,
da, coś się ty obróciła głęba do ściany”.
- s. 243–244 nr 472 – Tekst w rkp. Kolberga, teka 16, sygn. 1209, k. 11, nr 648, bez lokalizacji; jest to odpis ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 158 taki sam tekst bez melodii. Melodia z innym tekstem: „Zieleni się pietruszczka” zob. nr 21 w suplementcie.

Odesłanie do nr 218 i 263 w T. 12 błędne.

- s. 244 **nr 473** – Tekst w rkp. Kolberga, teka 42, sygn. 1349, k. 8r.; jest to odpis ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 163–164 taki sam tekst bez melodii.
- s. 245 **nr 474** – Tekst w rkp. Kolberga, teka 42, sygn. 1349, k. 8r.; jest to odpis ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 205–207 taki sam tekst.
- s. 245–246 **nr 475** – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1319, k. 2; rkp. uszkodzony, widoczny tylko tekst zwr. 1 w. 1 i 4, zwr. 2 bez w. 2 i zwr. 3–6.
- s. 246–247 **nr 476** – Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 21r., z lokalizacją: „Kostrzyń”, nad melodią notatka: „Do tabaki”. W rkp. w t. 2 i 8 tylko dolna wersja, t. 3 jak t. 7, t. 4 jak dolna wersja w t. 8, t. 6 jak dolna wersja w t. 2; tekst jak w druku.
- s. 247 **nr 477** – Odesłanie do nr 292 w T. 12 błędne.
- s. 247–248 **nr 479** – Tekst w rkp. Kolberga, teka 16, sygn. 1209, k. 11, nr 657 i 658; jest to odpis ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 62 taki sam tekst bez melodii.
Wariant melodii z innym tekstem por. nr 90 w suplementie. Odsyłacz do nr 50 w T. 12 niejasny.
- s. 248 **nr 480** – Odesłanie do ballad nr 38 a–m w *Pieśniach ludu polskiego* (DWOK T. 1) dotyczy mowy złodziejskiej.
- s. 249 **nr 481** – Odsyłacz do cz. II *Kujaw* (DWOK T. 4) nr 364 błędne (tam brak takich numerów).
- s. 249–250 **nr 482** – Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1319, k. 1r., z notą: „Provinc.”, tam tekst jak w druku z wariantem melodii, zob. nr 92 w suplementie. Odesłania do melodii błędne.
- s. 252 **nr 486** – Rkp. terenowe Kolberga: teka 35, sygn. 1315/A, k. 14r., (3. pięciolinia) tam melodia z incipitem: „Jakem wędrował” i teka 35, sygn. 1315/B, k. V, tam tekst jak w druku, oba rkp. z lokalizacją ogólną: „Dębicz”.
- s. 253 **nr 488** – Odesłanie do melodii błędne.
- s. 254–255 **nr 490** – Odesłanie dotyczy „Przyjaciela Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 24, s. 192, tam taki tekst pt. *Piosenka żołnierska*; w wymienionym przez Kolberga numerze 37 tego pisma (R. 3: 1837) na s. 296 *Muzyka do pieśni w N. 24 Przyj. Ludu z r. 1836*, tam z akompaniamentem fortepianowym.
- s. 256 **nr 493** – Odesłanie do nr 487 w T. 12 błędne.
- s. 256 **nr 494** – Rkp. Kolberga, teka 33, sygn. 1308/II, k. 23; jest to odpis ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, s. 170.

- s. 256–257 nr 495 – Odesłanie pod pieśnią do „Przyjaciela Ludu”, R. 2: 1836, T. 2, nr 50 s. 400, tam taki tekst bez tytułu w dziale *Piosnki gminne*. Kolberg dodał numerację zwrotek oraz zmienił układ wersów.
- s. 261 nr 503 – W rkp. Kolberga, teka 33, sygn. 1308/I, k. 19, nr 165 melodia i tekst wraz z opracowaniem fortepianowym, zob. *Pieśni i melodie ludowe... cz. II* (DWOK T. 67/II) nr 693.
Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 37–39 taki sam tekst (mimo noty „Z muzyką” strony z melodią brak).
- s. 262 nr 505 – Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1322, k. 3/2, bez lokalizacji, tam melodia z incipitem: „Kieby mak kwitnie” zanotowana o sekundę wielką wyżej, w t. 8 tylko dolna wersja; w tymże rkp. na k. 3/1v., z lokalizacją ogólną: „Siekierki pod Kostrzynem, Swarzędz” – tekst.
W rkp. Kolberga, teka 33, sygn. 1308/I, k. 19, nr 166 melodia i tekst wraz z opracowaniem fortepianowym, zob. *Pieśni i melodie ludowe... cz. 2* (DWOK T. 67/II) nr 694.
- s. 264 nr 509 – Pod pieśnią odesłanie do „Przyjaciela Ludu” R. 13: 1846, T. 1, nr 19, s. 152, tam w rozdziale „Piosnki ludu wielkopolskiego ze zbioru Fr. Wawrowskiego”, pt. *O Gogolewskim*, tam z uwagą przytoczoną przez Kolberga o *Pamiętnikach do panowania Augusta III i Stanisława Augusta z rękopismu X. Andrzeja Kitowicza* wydane przez A. Wojkowskiego, Poznań 1840, na. Wymienionych stronach Kitowicz opisuje Gogolewskiego.
- s. 264–265 nr 510 – Tekst por. nr 94 w suplemencie.
- s. 265–266 nr 511 – Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 21v., nr 8, z lokalizacją: „Bogdaj pod Odolanowem”. W rkp. melodia zanotowana w metrum $\frac{2}{4}$, z zachowaniem tych samych wartości rytmicznych, w t. 1 czwarta ósemka d^2 , w t. 2 dolna wersja, pierwsza ósemka c^2 , czwarta d^2 , na czwartą miarę ósemka c^2 i pauza ósemkowa, w t. 5 na trzecią i czwartą miarę ćwierćnuta g^2 i ósemki f^2 es^2 , w t. 6 górna wersja, na pierwszą miarę dwie ósemki d^2 d^2 ; w rkp. tylko zwr. 1–5 Ołówkowa notatka Kolberga nad melodią nieczytelna.
- s. 266–267 nr 513 – Rkp. Kolberga, teka 42, sygn. 1349, k. 12r.; melodia i tekst wraz z opracowaniem fortepianowym, zob. *Pieśni i melodie ludowe... cz. II* (DWOK T. 67/II) nr 655.
- s. 267 nr 514 – Wymieniony K. Reyzner wydawał w Poznaniu *Pieśni i piosneczki narodowe z fortepianem*, w kilku zachowanych zbiorach z różnych lat tej pieśni brak.
- s. 267–268 nr 515 – Odesłanie pod pieśnią do „Przyjaciela Ludu”, R. 3: 1836, T. 1, nr 16, s. 128; tam tekst *Przysłowia i piosnka gminna*;

w zbiorze K.W. Wójcicki *Pieśni ludu Białochrobatów...* tekst w T. 1, s. 177–178.

- s. 268 nr 516 – Tekst z inną melodią zob. nr 96 w suplemencie.
- s. 268 nr 517 – Tekst w „Kalendarzu Katolicko-Polskim z drzeworytami na rok Pański 1870” Sjerp-Polaczka (właśc. J. W. Prejs), tam *Przechwałka kujawska* na s. 112 w części „Noworocznik Ludowy”.
- s. 269 nr 519 – Odesłanie do nr 514 w T. 12 błędne.
- s. 270 nr 521 – Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 63–64 taki sam tekst.
- s. 270–271 nr 522 i przyp. 1 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 14v., nr 28. W rkp. wariant tekstu z melodią, tylko t. 1–8; melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$; w podwojonych wartościach rytmicznych, w t. 2 w pierwszym wykonaniu druga szesnastka alternatywnie cis^2 , w t. 3 pierwszy szesnastka d^2 ; pod melodią tekst następujący:
- A skad jedziesz, |: chłopie chamie:|, od Krakowa, mości panie.
Jaka w tobie harda dusza, nie uchylisz kapelusza.
- Tekst bez melodii zamieszczony w przypisie w rkp. terenowym Kolberga, teka 37, sygn. 1328/I, k. 107, z lokalizacją „Czeszewo”, tam tekst jak pod nutami oraz tekst zwr. 3 do słowa: „znał”. Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 65 taki sam tekst bez melodii.
- s. 271 nr 523 – Odesłanie do nr 175 błędne.
- s. 272 nr 526 – Odesłanie do cz. II *Kujaw* (DWOK T. 4) nr 358 błędne.
nr 527 – Incipit: „Chłopek ci ja, chłopek” dopisany nad pieśnią: „Skrzynecki jedzie”, zob. nr 94 w suplemencie.
- s. 273 nr 528 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/III, k. 60r., z lokalizacją ogólną: „Górczyn”. W rkp. melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$; w podwojonych wartościach rytmicznych, w t. 2 w dolnej wersji inny rytm, w t. 5 przed d^2 przednutka h^1 , w t. 6 na trzecią miarę alternatywnie szesnastki $a^1 fis^1$, w t. 7 tylko dolna wersja; w zapisie tekstu w zwr. 3 w 4: „dziecko” zamiast „statkuj” i brak tekstu w nawiasie.
- s. 274–275 nr 531 – Odsyłacz do nr 182 w T. 12 błędny.
- s. 275 nr 532 – Rkp. terenowe Kolberga: teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (3 pięciolinia) – melodia bez tekstu, tam tylko takty 1–8 i teka 35, sygn. 1315/B, k. V – tekst zwr. 1, oba rkp. z lokalizacją ogólną: „Dębicz”.
- s. 276–277 nr 533 – W T. 13 brak nr 561, do którego odsyła Kolberg.

- s. 276–277 nr 535 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14r., (20. pięciolinia), z lokalizacją ogólną: „Dębicz”, tam melodia z incipitem: „A za lasem moje wołki”, w t. 1 tylko dolna wersja.
- s. 277 nr 536 – Odesłanie do nr 427–428 w T. 12 błędne.
- s. 277–278 nr 537 **przyp. 2** – Cytat pochodzi z *Listu z Berlina* opublikowanego w „Dodatku Miesięcznym” czasopisma „Czas” (Kraków) 1857 (maj), T. 6, z. 2, s. 501–510, cytat ze s. 503.
- s. 278 nr 539 – Odesłanie do cz. II *Kujaw* (DWOŚ T. 4) nr 279 może dotyczyć „ryku byka”, pozostałe odsyłacze błędne.
- s. 279 nr 540 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14r., z lokalizacją ogólną: „Dębicz”, tam melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{8}$, widoczne trudności Kolberga w zapisie melodii, liczne skreślenia i poprawki, w t. 1–4 w obu wykonaniach tylko górna wersja, zamiast t. 6 dwa skreślone, trudno czytelne takty, t. 9 zapisany w kilku alternatywnych wersjach. W rkp. obok zapisu notatka „Owczarek”, zapis ten połączony jest z następną melodią: „Krzywo orzecie” opublikowana przez Kolberga w T. 13 nr 159, por. komentarz do tego numeru.
- nr 541 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (4. pięciolinia), tam melodia z incipitem: „Pędźże wołki” i teka 35, sygn. 1315/B, k. V, tam tekst zwr. 1, oba rkp. z lokalizacją ogólną: „Dębicz”. W zapisie melodii brak znaków powtórki; w zapisie tekstu na zakończenie zwr. 1 jeszcze: „jedyna”.
- s. 280 nr 542 – Odsyłacz do nr 275 w T. 12 błędny.
- nr 543 – Rkp. Kolberga, teka 47, sygn. 1347/II, k. 64v., z lokalizacją ogólną: „Targoszyce”. W rkp. melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$, t. 2 w drugim wykonaniu pierwotnie melodia zanotowana o sekundę wielką wyżej; tekst jak w druku.
- nr 544 – Rkp. Kolberga, teka 16, sygn. 1209, k. 2, nr 68, bez lokalizacji, tam tylko tekst; jest to odpis ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 50 taki sam tekst bez melodii.
- s. 280–281 nr 545 – Tekst w rkp. terenowym Kolberga, teka 35, sygn. 1315/B, k. V, z lokalizacją ogólną: „Dębicz”, tam z melodią, zob. nr 38 w suplementcie.
- s. 281 nr 546 – Rkp. terenowe Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (6. pięciolinia), tam melodia i teka 35, k. 1315/B, k. V, tam tekst, oba rkp. z lokalizacją ogólną: „Dębicz”. Melodia zanotowana dwukrotnie w metrum $\frac{3}{4}$; najpierw t. 1–3, a obok cała melodia z notatką: „owczarek”, zanotowana o sekstę czystą wyżej, w t. 1 i 5 wersja alternatywna, zanotowana o sekundę wielką niżej, w t. 2 i 6 przed każdą ósemką przednutka d^1 , w t. 4 druga nuta g^1 , w t. 7 trzecia

nuta h^1 , w t. 8 na pierwszą miarę alternatywnie ósemka g^1 ; w rkp. tekst jak pod nutami, bez słowa: „jego” i bez wariantu z okolic Śmigła.

nr 548 – Melodia por. *Kujawy. Suplement do T. 3 i 4* (DWOK T. 72/1) nr 510.

- s. 282 nr 549 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/III, k. 60/2, z lokalizacją ogólną: „Górczyn”, nad melodią notatka „na piszczałce”. W rkp. melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$, w podwojonych wartościach rytmicznych, w całym zapisie grupa rytmiczna zanotowana jako dwie szesnastki, w t. 5 na drugą miarę tylko dolna, na trzecią tylko górna wersja, w t. 6 na trzecią miarę alternatywnie szesnastki $gis^1 e^1$, w t. 7 na trzecią miarę alternatywnie ósemka d^2 , poprzedzona przednutką h^1 ; tekst jak w druku.
- s. 282–283 nr 551 – Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 113 taki sam tekst bez melodii.
- s. 284 nr 554 – Tekst zwr. 1 w rkp. terenowym Kolberga, teka 35, sygn. 1315/B, k. IV, bez lokalizacji. W rkp. tak jak w druku odesłanie do „Przyjaciela Ludu” R. 2: 1836, T. 2, nr 35, tam na s. 280 dwuzwrotkowy tekst *Owczarek* jak w T. 12.
- nr 556 – Odesłanie do T. 10 nr 31 i 155 błędne.
- s. 285 nr 559 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14r., (12. pięciolinia), z lokalizacją ogólną: „Dębicz” – melodia bez tekstu, z notatką: „Owczarek”, w t. 1–4 drobne zmiany.
- s. 286 nr 561 – Odesłanie pod pieśnią do „Przyjaciela Ludu”, R. 2: 1836, T. 2, nr 28, s. 224, tam tekst bez nut, w T. 12 dodany okrzyk „hej” oraz trzecia zwrotka.
- nr 562 – Tekst w rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 270v., nr 434, z lokalizacją: „od Gołańczy”, tam ten tekst skreślony, pierwotnie podpisany pod melodią opublikowaną w T. 13 nr 359. Odsyłacz do nr 532 w T. 12 błędny.
- s. 286–287 nr 563 – Melodia bez tekstu w rkp. terenowym Kolberga, teka 50, sygn. 1357/3, k. 26r. (6). Karta 26 jest dalszym ciągiem k. 28 i k. 10 z teki 36, sygn. 1324. Nad melodią notatka Kolberga: „Pasterski”, w t. 3 w dolnej wersji ostatnia szesnastka e^2 . Odsyłacz do nr 556 w T. 12 błędny.
- s. 287 nr 565 – Tekst zwr. 2 i 3 w rkp. Kolberga, teka 16, sygn. 1209, k. 2, nr 72, bez lokalizacji, tam wśród odpisów ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, s. 76, tam jeszcze jedna zwrotka. Odesłanie do melodii 296 w cz. II *Kujaw* (DWOK T. 4) błędne.
- s. 288 nr 568 – Odsyłacze do melodii 29 i 133 w T. 12 błędne.

- nr 569 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/III, k. 60, z lokalizacją ogólną: „Górczyn” (obok zakreślona nota: „Jeżewo, Pietroski” – nie wiadomo, czy dotyczy tej pieśni), tam melodia z incipitem: „Nie wyganiaj owczaryszku owiec na rosę”; w t. 2 i 3 na pierwszą miarę tylko dolna wersja, w t. 4 na pierwszą miarę triola ósemkowa $d^2 e^2 f^2$, w t. 8 tylko górna wersja, w t. 9 na drugą miarę g^1 , w t. 10 na pierwszą miarę górna wersja lub alternatywnie cztery szesnastki: $g^1 a^1 h^1 c^2$.
- s. 289 nr 572 – Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 190 taki sam tekst bez melodii.
- s. 290 nr 574 – Rkp. Kolberga, teka 16, sygn. 1209, k. 2, nr 73, tam tylko tekst; jest to odpis ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 82–83 taki sam tekst. Odsyłacz do nr 50 w T. 12 błędny.
- s. 291 nr 575 – Rkp. Kolberga: teka 33, sygn. 1305, k. 47, nr 33, z lokalizacją: „z Wielkopolski” – melodia z incipitem: „Krowy wygnali” i teka 16, sygn. 1209, k. 4, nr 62 – tekst. Tekst jest odpisem ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 54 taki sam tekst z melodią. W rkp. z teki 33 odesłanie Kolberga do jego pieśni wydawanych w „Przyjacielu Ludu”, tam *Krowy wygnali* w R. 14: 1847, nr 19, s. 152 z opracowaniem fortepianowym, zob. też: *Pieśni i melodie ludowe... cz. I* (DWOK T.67/I) nr 193.
- s. 291–292 nr 577 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v., (19. pięciolinia), melodia z incipitem: „W ciężkie mrozy pasła”; teka 35, sygn. 1315/B, k. II, tam tekst jak w druku, oba rkp. z lokalizacją ogólną: „Dębicz”. Melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$, o sekundę wielką wyżej, w t. 3 i 5 tylko dolna, w t. 4 górna wersja. Odsyłacze do nr 57 i 139 w T. 12 błędne.
- s. 292 nr 578 – Odesłanie do cz. II *Krakowskiego* (DWOK T. 6) nr 4 błędne.
- s. 293 nr 580 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/III, k. 60, z lokalizacją ogólną: „Górczyn”. W rkp. melodia zanotowana o sekundę wielką wyżej, w metrum $\frac{3}{4}$, w podwojonych wartościach rytmicznych, z notatką: „jako mazurek w tańcu” w t. 2 i 4 na trzecią miarę szesnastki $d^2 e^2$, w t. 6 na trzecią miarę ósemka a^1 , t. 7–10 oznaczone znakiem powtórki, w t. 10 na trzecią miarę w pierwszym wykonaniu a^1 ; tekst jak w druku. Odesłanie do cz. II *Krakowskiego* (DWOK T. 6) nr 254 niejasne.
- s. 293–294 nr 581 – Rkp. Kolberga: teka 15, sygn. 1204, k. 45 i teka 33, sygn. 1308/II, k. 15, oba rkp. bez lokalizacji; są to odpisy ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, s. 168.
- s. 294 nr 583 – Odsyłacz do melodii 332 w T. 12 błędny.

- s. 295 nr 585 – Odesłania do wariantów w cz. II *Kujaw* (DWOK T. 4) dotyczą zabawy.
- s. 295–296 nr 587 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1322, k. 3v., z notą: „Z Poznańskiego” na odwrocie karty lokalizacja ogólna: „Siekierki pod Kostrzynem, Swarzędz”; tam tekst bez melodii, w rkp. dwukrotnie „rozkosznego” zamiast „rozpustnego”.
- s. 296–297 nr 588 i przyp. 1 – Tekstu zamieszczonego w przypisie nie można zaśpiewać na melodię 588 i 144.
- s. 299 nr 593 – Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1322, k. 3/2, bez lokalizacji, tam melodia z incipitem: „Poszła mucha po wodę”, a na odwrocie k. 3/1r., z lokalizacją: „Siekierki pod Kostrzynem, Swarzędz” – tekst bez zwr. 2. W rkp. melodia zanotowana o sekundę wielką wyżej, w t. 5 na pierwszą miarę ósemki $a^1 c^2$, w t. 6 tylko górna wersja. Tekst jak w druku w rkp. Kolberga z teki 11, sygn. 1176/15, k. 7, nr 595, tam z inną melodią, zob. nr 10 w suplemencie.
- s. 300–301 nr 595 przyp. * – F. Schönwerth *Aus der Oberpfalz, Sitten und Sagen*, Augsburg 1858, Bd. 2, s. 347.
- s. 302 nr 597 – Pod pieśnią odesłanie do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 166–167 taki sam tekst.
- s. 302–303 nr 598 – Odesłanie do T. 13 błędne.
- s. 303 nr 599 – Odsyłacz do cz. II *Krakowskiego* (DWOK T. 6) nr 414 błędny. Wspomniany w przypisie Stanisław Jachimowicz był autorem *Powiatek i bajek*, wydawanych kilkakrotnie w XIX wieku.
- nr 600 – Odesłanie do cz. II *Kujaw* (DWOK T. 4) nr 263 i nast. może dotyczyć wariantów pieśni o rzeczach „dziwnych”.
- s. 305 nr 604 przyp. 1 – Tekst zamieszczony w przypisie w rkp. terenowym Kolberga, teka 35, sygn. 1315/B, k. IV, bez lokalizacji, tam jeszcze dalszy ciąg:
 „[...] gomółkami pobijany.
 W tym kościele zakazano, żeby mięsa nie jadano,
 jeno kluski i gomółki, są tam panny jak wartołki”.
- Odsyłacz do cz. I *Krakowskiego* (DWOK T. 5) s. 276 dotyczy zamieszczonego tam w przyp. 1 tekstu.
- s. 306 nr 607 – Rkp. Kolberga, teka 33, sygn. 1308/II, k. 11r., bez lokalizacji, tam bez wariantu „od Poznania”; w zapisie melodii w t. 2 tylko dolna wersja, w t. 8 w obu wykonaniach tylko górna wersja. W rkp. odesłanie do „Przyjaciela Ludu” R. 3: 1837, T. 2, nr 44, tam na s. 352 taki sam tekst i melodia w rozdziale „Piosenki gminne z północnych okolic Wielkopolski”.
- s. 306–307 nr 608 – Rkp. Kolberga: teka 20, sygn. 1255/B, k. 9v. i teka 42, sygn. 1349, k. 6r., z lokalizacją: „Poznań”.

W rkp. z teki 20 melodia z tekstem jak pod nutami zapisana trzykrotnie, o kwartę czystą wyżej, każdorazowo widoczne trudności Kolberga w zapisie metrycznym, przy czym dwie pierwsze wersje skreślone przez Kolberga. W pierwszej wersji pieśń z lokalizacją: „Poznań” i notatką: „Kołyńska” zapisana z przedtakterem w metrum $\frac{3}{8}$, na zakończenie jeszcze dogrywka – melodia zanotowana jeszcze raz o kwartę czystą niżej (tonacja jak w druku). W wersji drugiej zapis z lokalizacją: „od Poznania” i notatką nad melodią jak w druku, zanotowana w metrum $\frac{3}{8}$. Wersja trzecia z lokalizacją: „od Poznania” – melodia i tekst jak w druku, przy czym wariant: „Pod Trzemesznem śpiewają” zanotowany w przypisie.

W rkp. z teki 42 melodia z tekstem jak pod nutami zanotowana o kwartę czystą wyżej, w metrum $\frac{3}{8}$, przy zachowaniu tych samych wartości rytmicznych, jak pierwsza wersja w tece 20, bez dogrywki.

- s. 307 nr 609 – Tekst ostatniej zwrotki, bez melodii, z lokalizacją: „od Kościana”, w rkp. teka 20, sygn. 1255/B, k. 9v., tam w przypisie do pieśni opublikowanej pod nr 608. Odesłanie do T. 13 błędne.
- s. 308 nr 611 – Odsyłacz do cz. II *Krakowskiego* (DWOK T. 6) nr 447 błędny.
- s. 309 nr 613 – Odsyłacz do cz. II *Krakowskiego* (DWOK T. 6) nr 440 błędny.
- s. 310 nr 614 – Tekst z melodią zob. nr 132 w suplementcie. Odesłanie do nr 451 i 445a nad tekstem dotyczy cz. II *Krakowskiego* (DWOK T. 6).
- s. 311 nr 616 – Odesłanie do cz. II *Kujaw* (DWOK T. 4) nr 266 dotyczy Sądu Ostatecznego.
- s. 311–312 nr 617 – Zur. 1 z inną melodią zob. nr 133 w suplementcie.

Przypisy (s. 315–331)

- s. 315–321 (przyp. 1 do s. 1) – Kolberg przytoczył w całości anonimowy artykuł *Ułamek o muzyce wielkopolskiej*, „Przyjaciół Ludu” R. 4: 1837, T. 1, nr 23, s. 177–181. W przyp. 1 na s. 315 wymieniony „Allgemeine Musik Zeitung” bez podania rocznika i numeru. Obok nazwisk autorów publikacji wymieniony anonimowy artykuł *Kilka słów o muzyce kościelnej i narodowej w Polsce*, „Przyjaciół Ludu” R. 4: 1838, T. 2, nr 42, s. 329–331 i nr 43, s. 337–338.

Na s. 319 przyp. 3 – Melodia nr 23 nie pasuje do tekstu.

- s. 321–324 (przyp. 2. do s. 1) – Kolberg zacytował obszerny fragment artykułu T. Klepaczewskiego *Korespondencja. Z Poznańskiego*,

w końcu listopada 1859, „Ruch Muzyczny” R. 3: 1859, nr 50, s. 427–429 (całość s. 427–431).

- s. 325–326 (przyp. 3. do s. 1) – Kolberg wykorzystał obszernie fragmenty artykułu A. Tyszyńskiego *Rys historyczny oświecenia Słowian* „Biblioteka Warszawska” 1841, T. 3, s. 303–305 (całość s. 256–316). Na s. 325 w przyp. 1 wymieniony artykuł *Wyjątki z pozostałych dotąd w rękopiśmie części rozprawy Józefa Elsnera, o metryczności i rytmiczności języka polskiego*, „Biblioteka Warszawska” 1846, T. 3, s. 247–272. W przyp. 2 mowa o rozprawie J. Rymarkiewicza *Pieśń Bogu-Rodzica*, „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego” 1878, T. 10, s. 333–409 i artykule Z. Celichowskiego *Bogarodzica czy Bogurodzica*, „Dziennik Poznański” 1879, nr 62. Kolberg przywołuje też pracę R. Pilata *Pieśń Bogarodzica*, Kraków 1879.
- s. 327–328 (przyp. 4. do s. 218–219) – W ostatnim akapicie cytata z anonimowej notatki *W korespondencji z Włocławskiego*, „Kurier Codzienny” 1870, nr 44, s. 5–6.
- s. 328–329 (przyp. 5. do s. 264) – Kolberg przytoczył podpisany A-y Ź tekst *Adam Szmigielski i oskarżony o szpiegostwo starozakonnik* „Przyjaciel Ludu” R. 5: 1839, T. 2, nr 34, s. 269–270; przypisy także za tym artykułem, w tym przyp. 1 z odesłaniem do „Przyjaciela Ludu”, R. 4: 1837, T. 1, nr 4, s. 29–30 i nr 5, s. 34–35 (nie nr 6).
- s. 330 (przyp. 7. do s. 308) – Odesłanie dotyczy wymienianej już pracy F. Schönwertha *Aus der Oberpfalz, Sitten und Sagen*, Augsburg 1857, Bd. I, s. 234.
- s. 330–331 (przyp. 8.) – Poszczególne wyrażenia z wyjaśnieniami w rkp. nieznanego autora, teka 35, sygn. 1312, k. 12; wykorzystane także w rtykule, do którego odsyła Kolberg, zob. *Rzecz o mowie ludu wielkopolskiego*, „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej” 1877, T. 1, s. 3 – 36, zob. też: *Studia, rozprawy i artykuły* (DWOK T. 63), s. 342–388.

PRZYPISY ŹRÓDŁOWE DO CZ. V W. KS. POZNAŃSKIEGO (T. 13)

Wstęp (s. III–XV)

- s. IV **przypp. 1** – Jest to fragment rkp. Kolberga *Notatki do pieśni ludu polskiego*, teka 8, sygn. 1159, k. 64, por. *Pisma muzyczne cz. II* (DWOŃ T. 62), s. 610–614.
- s. X **przypp. 1** – Cytat pochodzi ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosenki ludu wielkopolskiego*, Poznań 1842, s. 130, tam w przypisie pod pieśnią.
- s. XII–XIII **przypp. 1** – Nie odnaleziono wskazanego przez Kolberga numeru „Dziennika Polskiego”, w zbiorach bibliotek cyfrowych ten nr nie zachował się; na s. XIII w przypp. Kolberg odsyła prawdopodobnie do trzyczęściowej publikacji *Slovanské národní písně*, Praha 1822–1827 zawierającej pieśni zebrane przez F.A. Čelakovskýego.

Pieśni. Miasta i dwory (s. 1–76)

- s. 3 **nr 1** – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 6v., nr 4, z lokalizacją jak w druku i notą: „Cnota”; tam melodia zanotowana o sekundę wielką wyżej, pod melodią tekst jak w druku. W rkp. tak jak w druku notka dotycząca autora słów: „Więcki”.
- s. 3–4 **nr 2** – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 23, nr 1, z notkami: „Maz[ur] lub polonez” oraz „Staropolska” i „Cnota”; w rkp. melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$, w t. 2 i 6 tylko dolna wersja, z tekstem jak druku.
Pod pieśnią odesłanie do oryginalnego tekstu autorstwa A. Góreckiego zamieszczonego m.in. w „Czasie” 1861 (29 września), nr 224, zob. też A. Górecki, *Bajki i poezje nowe*, Paryż 1839, s. 169.
- s. 4 **nr 3** – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 21, nr 1, z lokalizacją i tekstem jak w druku oraz z notą: „Cnota”. W rkp. melodia zanotowana o tercję małą wyżej, pierwsza nuta d^2 , w t. 7 na pierwszą i drugą miarę ósemki $h^2 c^2$, brak drugiej wersji, w t. 8 inaczej oznaczony melizmat. Ponadto w rkp. widoczna próba innego zapisu metrycznego: ołówkiem wprowadzone kreski taktowe bez przedtaktu.
- s. 5–6 **nr 5** – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 23, nr 4, z notą: „Różne”. W rkp. t. 1 i 9 na drugą i trzecią miarę dwie ósemki, w t. 4 tylko górna wersja, w t. 10 druga wersja, w t. 11 tylko dolna wersja, w t. 12 na pierwszą miarę dwie szesnastki; pod melodią tekst jak w druku.

- s. 6–7 nr 6 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 29, nr 2, z notą: „Różne”, tam tekst „Już się wszyscy pozbiali” z zapisem nutowym, zob. nr 143 w suplemencie.

W rkp. tekst zwr. 1–6 jak w druku, w zwr. 7 w. 1 i 2 następujące:

„Organista ze smyczyskiem
w starém płaszczysku paryskim”,

dalej wariant zwr. 9:

„Kaznodzieja też z ambony
prawdziwym żalem skruszony (v. prawi ludziom precz androny),
nie wie jak ma zacząć mowę,
patrząc na taką osnowę”,

a po niej tekst jak zwr. 8 w druku.

Odesłanie do wariantu melodii winno być do serii VI (nie IV), zob. *Krakowskie cz. II* (DWOK T. 6) nr 589. Odsyłacz pod pieśnią do *cz. II Kujaw* (DWOK T. 4) s. 171 i 188 dotyczy wariantu pieśni.

- s. 8 nr 9 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 25, nr 8, bez lokalizacji, z notą: Sierota” i „Tęsknota”. W rkp. melodia zanotowana o sekundę wielką niżej, w t. 11 brak krzyżyjka przy g^1 , rkp. uszkodzony, t. 12 odcięty; pod melodią tekst jak w druku.
- s. 8–9 nr 10 – Takty 1–12 z tekstem jak w druku w rkp. terenowym Kolberga, teka 36, sygn. 1319, k. 1r., nr 4. W rkp. cała melodia zanotowana w tonacji G-dur, w t. 1 na pierwszą miarę szesnastki $g^1 h^1$, w t. 3 na drugą i trzecią miarę rytm punktowany, w t. 5 brak przednutki, w t. 6 i 10 na drugą i trzecią miarę cis^2, h^1 .
- s. 9–10 nr 11 – Rkp. nieznanego autora, teka 36, sygn. 1324, k. 3, bez lokalizacji, z notą: „od ks. Miaskowskiego”; rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 20, nr 4, bez lokalizacji.

W rkp. nieznanego autora pieśń z notatką Kolberga: „Tęsknota” zanotowana o tercję małą wyżej, w opracowaniu na 4-głosowy chór; w zapisie tekstu w zwr. 6: „z Podola” zamiast „z Wołoszy”, w zwr. 7 w. 3 i 4 następujące: „A co gorsza, jeszcze więcej, gdzie Moskal jest pan”, ponadto pod tymi wierszami zanotowane przez Kolberga warianty: „gdzie nie rodak jest szczęśliwy, gdzie jest obcy pan” i drugi wariant jak w druku.

W rkp. terenowym Kolberga melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$, w t. 2 na drugą miarę a^1 , pod melodią zwr. 1–4, przy czym w zwr. 1 w. 3 brzmi: „które wszystko z sobą wzięły”, a w zwr. 4 w. 2: „pożegnałbym je” zamiast „omyliły mnie” i w. 4: „cieszy mnie” zamiast „bawi mnie”.

Tekst zwr. 1 i 2 por. Józef Przerwa-Tetmajer *Pieśni*, Lwów 1829,

s. 20 i tegoż *Poezje liryczne*, Lwów 1830, s. 31; zwr. 1–6 por. *Pieśń przy lulce* w: *Sławianin*, zebrany i wydany przez S. Jaskowskiego, T. II, Lwów 1839, s. 37, tam w części „Poezje Kazimierza Józefa Turowskiego”, na końcu zbioru melodia do tej pieśni, inna niż u Kolberga.

- s. 10 nr 12 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 42/2 v., pod pieśnią nota: „Poznań, Toruń (skreślone), Nieszawa”.

W rkp. melodia zanotowana o tercję małą wyżej, w rkp. jeszcze dalszy ciąg tekstu jak zwr. 3 poprzedniej pieśni, zob. też przypis do numeru 11 dotyczący autorstwa tekstu.

nr 13 – Tekst jest fragmentem wiersza E. Wasilewskiego *Dumka*, zob. tegoż *Poezje*, Kraków 1849, s. 163–165.

- s. 11 nr 14 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1319, k. 1, z notą: „Do cygara” i „Różne”. W rkp. t. 7 w drugim wykonaniu ostatnia nuta e¹, w t. 8 pierwsza nuta c²; pod melodią tekst jak w druku.

nr 15 – Tekst jest fragmentem wiersza E. Wasilewskiego *Dumka*, zob. tegoż *Poezje*, Kraków 1849, s. 140–141.

- s. 12 nr 16 – Rkp. nieznanego autora, teka 36, sygn. 1324, k. 4, z notą: „Dumka” i dopiskiem Kolberga: „Tęsknota”; w rkp. tekst (z drobną zmianą w zwr. 1) z zapisem nutowym, zob. nr 152 w suplemencie. Odsyłacz do melodii nr 106 w T. 12 błędny. Odesłanie pod pieśnią dotyczy zbioru *Melodie do piosenek wiejskich dla ochronek, podkładane i pomnożone* przez M. Rudkowskiego, odnaleziono wydanie: Poznań 1863, tam na s. 44 pod melodią tekst zwr. 1.

nr 17 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 29, nr 5, bez lokalizacji, z notą: „Tęsknota, żal (nie miłosne)”.

W rkp. melodia zanotowana o sekundę wielką wyżej, w t. 5 zamiast ostatniej nuty szesnastki g¹ fis¹, w t. 8 brak górnej wersji; pod melodią najpierw zwrótki 2 i 3; zwr. 1 oznaczona jako 3, a w niej w. 2: „prawdziwy instynkt mnie zwodzi”.

- s. 12–13 nr 18 i przyp. 1 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 27r., nr 1, z lokalizacją jak w druku i notą: „Tęsknota, mił[ość]” zamiast „Pieśń Sybiraka”. W rkp. przy powtórce t. 1–4 niewypełnione, po t. 19 ponownie t. 1–5 i 9–11; pod melodią tekst jak w druku. Krótszy tekst z inną melodią zob. nr 140 w suplemencie.

Wymieniona w przypisie pieśń to polskie tłumaczenie poezji Byrona, zob. A. Mickiewicz *Pożegnanie Child Harolda z Lorda Byrona*, w: tegoż *Poezje* T. 2: Paryż 1828, s. 205, pierwodruk: „Dziennik Warszawski” 1826, T. III, nr 8.

- s. 13 nr 19 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1317/d, k. 8, tam także z tytułem „Młody rybak” i wzmianką o autorze muzyki.

W zapisie melodii najpierw dolna, przy powtórcie górna wersja, pod melodią tekst jak w druku.

- s. 13–14 nr 20 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 25v., nr 5, z lokalizacją: „Krzywiń” i notą: „Chłopek”, tam wariant melodii i tekst; teka 5, sygn. 1136, k. 46, tam wariant zwr. 1 i 2 bez melodii, z notą: „Dedykacja poetycka Wł. Syrkomli (Kondratowicza)”.

W rkp. z teki 36 w zapisie tekstu w zwr. 1 po zgoła jeszcze: „(v. słowem)”, brak zwr. 8, a ponadto w zwr. 5, 7, 9 i 10 ostatni wiersz: „przysła kréska na Matyska”.

W rkp. z teki 5 w zwr. 1: „nie znajdziecie” zamiast „nie ma w świecie” i w „zwr. 2 w. 1: „kochany” zamiast „przystojny”; ponadto tam odesłanie tekstu *Przysła kryska na Matyska* zamieszczonego w „Gazecie Warszawskiej” 1855, nr 228, którego autorem był W. Syrkomla (właśc. Kondratowicz); w tym rkp. także nota: „jest w *Lutni* wydawanej w Poznaniu” bez podania rocznika lub numeru.

- s. 15 nr 23 – Zwr. 1 i 2 w rkp. terenowym Kolberga, sygn. 1315/B, k. II, z lokalizacją ogólną: „Dębicz”; w rkp. do tego tekstu zanotowana melodia z incipitem: „Obiecał mi Feluś”, zob. nr 57 w suplemencie.

- s. 16 nr 25 – Rkp. Kolberga, teka 8, sygn. 1159, k. 92v., z lokalizacją: „od Stawiszyna (Mycielin)” i notą obok pieśni: „Poznań”. W rkp. w t. 1–5 melodia zapisana w metrum $\frac{3}{4}$ przy zachowaniu tych samych wartości rytmicznych, w t. 1 i 3 brak rytmu punktowanego, w t. 3 druga nuta a^1 , w t. 4 i 5 rytm; pod melodią tekst jak w druku.

- s. 18 nr 30 – Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 69, z lokalizacją jak w druku, tam melodia i tekst; rkp. nieznanego autora, teka 36, sygn. 1325, k. 10, tam tekst z notą: „Pasterz do Zosi”.

W rkp. z k. 69 odesłanie do pierwodruku w zbiorze Kolberga *Pieśni ludu polskiego*, Poznań 1842–1845, s. 102, nr 110, przedruk: *Pieśni i melodie ludowe w opracowaniu fortepianowym cz. I* (DWORK T. 67/I), nr 109; w rkp. zapis melodii zgodny z drukiem w T. 67/I.

W rkp. nieznanego autora na zakończenie jeszcze:

„Niechaj się zapadnę, niewinny kochanek,
za oczęta ładne, za twój, Zosiu, wianek”.

- s. 19–20 nr 32 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 107v., bez lokalizacji, z notą: „Miłość”. W rkp. t. 9 jak t. 11, w t. 10 pierwsza nuta f^2 , pod melodią tekst jak w druku.

- s. 20 nr 33 – Rkp. terenowe Kolberga: teka 36, sygn. 1320, k. 107v., z notą: „Miłość, tęsknota” i teka 36, sygn. 1320, k. 23r., nr 3.

W rkp. z k. 107 melodia zanotowana o tercję małą niżej, w t. 7, 8 i 11 tylko dolna wersja, w t. 8 pierwsza nuta b^1 ; w zapisie tekstu

w zwr. 2 w. 2: zawsze przy sobie” zamiast „widziałem obie”, w zwr. 3 w. 4: „już nie ma” zamiast „nie było”.

W rkp. z k. 23 w t. 3 na pierwszą miarę szesnastki $a^1 d^2$, w t. 7, 8 i 11 tylko górna wersja, w t. 8 pierwszy nuta b^1 , w t. 10 ósemka a^1 , pod melodią tylko zwr. 1.

- s. 21 nr 34 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 107r., z lokalizacją, tytułem i tekstem jak w druku. W rkp. w zapisie melodii w t. 2 tylko dolna wersja, brak drugiej volty – t. 9.
- nr 35 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 30r., nr 3, z notą: „Miłość”. W rkp. melodia zanotowana o sekundę małą wyżej, w t. 2 i 3 tylko dolna wersja; pod melodią tekst jak w druku z notą dotyczącą autora, zob. F. Karpiński *Szczęście przy Dorydzie*, w: tegoż, *Wiersze zebrane cz. I*, wyd. T. Chachulski, s. 188–189 („Biblioteka Pisarzy Polskiego Oświecenia” T. 5, IBL PAN); pierwodruk w: *Zabawki wierszem i prozą*, T. VII: 1787, zob. też: <https://literat.ug.edu.pl/krpnski/index.htm#spis>. Incipit tekstu z inną melodią, zob. nr 147 w suplemencie.
- s. 21–22 nr 36 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 27v., nr 6, bez lokalizacji, z notą: „Miło[ś]ć”. W rkp. tak jak w druku nota: „Muz. T. Klonowski”.
- s. 22 nr 37 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 48/A, k. 10 i teka 36, sygn. 1320, k. 12v. (karty stanowiły dawniej całość).
- Na k. 10 z teki 48 melodia i wiersze 1–2 zwrotek 1 i 3 karta odcięta. Na k. 12 z teki 36 widoczny tekst bez wierszy 1 i 2 zwrotek 1 i 3, ponadto w rkp. z teki 36 poniżej melodia z incipitem: „Stas mi z jarmarku przyniósł pierścionek”, zob. nr 141 w suplemencie.
- s. 23 nr 39 – Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 63, z notą: „z Wielkopolski”, tam melodia i tekst. W rkp. tak jak w druku odesłanie do pierwodruku w zbiorze Kolberga *Pieśni ludu polskiego*, Poznań 1842–1845, s. 64, nr 72, przedruk: *Pieśni i melodie ludowe... cz. I* (DWOK T. 67/I) nr 72.
- s. 24 nr 40 – Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 70, z lokalizacją: „od Poznania”, tam melodia z obszerniejszym tekstem. Tekst jak w tym rkp. z melodią w opracowaniu fortepianowym i odesłaniem do pierwodruku w *Pieśniach ludu polskiego*, Poznań 1842–1845, przedruk: *Pieśni i melodie ludowe... cz. I* (DWOK T. 67/I) nr 73. Melodia z innym tekstem: „O, i co mi po tej roli”, zob. T. 12 nr 267.
- s. 24 nr 41 – Rkp. Kolberga, teka 42, sygn. 1349, k. 14. W zapisie melodii w t. 10 tylko górna wersja, poniżej notatki Kolberga odnoszące się do źródła zapisu: „Przyjaciół Ludu”, R. 3: 1837, T. 2, nr 46, tam tekst i melodia w dziale „Pieśni gminne” oraz O. Kolberg *Pieśni ludu*

polskiego, Poznań 1842–1845, zob. przedruk: *Pieśni i melodie ludowe...* cz. I (DWOK T. 67/I) nr 48.

Wariant tekstu z inną melodią, por. nr 48 w suplementcie.

- s. 25 nr 42 – Melodia z incipitem: „Z tej tam strony Warszawy” zob. nr 48 w suplementcie.

nr 43 – Rkp. terenowe Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (1. pięciolinia), tam melodia z incipitem: „Z tamtej strony Środy” i teka 35, sygn. 1315/B, k. V, tam tekst, oba rkp. z lokalizacją ogólną: „Dębicz”.

W rkp. z k. 14 w t. 2 w obu wersjach dolna wersja, ósemka d^2 , w t. 3 pierwsza nuta e^2 , w t. 4 w pierwszej wersji ćwierćnuta g^1 , ósemka a^1 , t. 7–8 zapisane dwukrotnie, w t. 7 w obu wykonaniach tylko górna wersja.

- s. 25–26 nr 44 – Rkp. Kolberga, teka 33, sygn. 1308/I, k. 7, nr 47. Melodia i tekst zob. *Pieśni i melodie ludowe...* cz. II (DWOK T. 67/II) nr 700.

W „Przyjacielu Ludu” R. 2: 1835, T. 2, nr 26, s. 208, do którego odsyła Kolberg, wariant tekstu z tytułem *Oświadczenie się starego kawalera oraz Odpowiedź panny*, z notą: „Muzykę damy później”, zob. nr 149 w suplementcie. Odsyłacz do cz. II *Krakowskiego* (DWOK T. 6) nr 362 błędny, odsyłacz do numeru 532 dotyczy wariantu tekstu

- s. 26 nr 46 – Odsyłacz cz. II *Krakowskiego* (DWOK T. 6) nr 305 błędny.

- s. 26–27 nr 47 – Rkp. nieznanego autora, teka 36, sygn. 1324, k. 2, z tytułem „Mazur” i notą Kolberga: „Miłość”, tam tekst jak w druku z melodią w opracowaniu na 4-głosowy chór; rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 2, tam takty 1–12 z incipitem: „Ty szydzisz ze mnie, dziewucho”, zapis ołówkowy bez numeru, z lokalizacją: „Poznań, Swarzędz”.

W rkp. o sygn. 1320, k. 2 melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$, o sekundę wielką niżej, t. 5–6 niewypełnione, w t. 12 tylko dolna wersja.

- s. 27–29 nr 48 – Rkp. nieznanego autora, teka 36, sygn. 1324, k. 1v., tam tekst zwr. 1–4, a na odwrocie (k. 1r.) melodia jak nr 49 z podpisaną zwr. 1, zob. następny przypis.

W rkp. w zapisie tekstu w zwr. 2 w. 2: „Ciebie Marcinie” zamiast „drogi Marcinie”, w. 7: „w ojca chacie” zamiast „i u ojców”; w zwr. 3 w. 1–4 wariantowe:

„Ciągłe tatuś mnie swatają z starym borowym,
a matusia biją, łają, klną (łżą) ciężkiem słowem”;

w zwr. 4 w. 2: „ukoçam” zamiast „utuleć”, w. 4: „bo się rozszołam”, w. 8: „i już wesele”.

- s. 29 nr 49 – Rkp. nieznanego autora, teka 36, sygn. 1324, k. 1r., z tytułem: „Powitanie” i notą Kolberga: „Miłość”, tam melodia z pierwszą zwrotką, a na odurocie (k. 1v.) zwr. 1–4 jak nr 48, zob. poprzedni przypis. W rkp. melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$ w podwojonych wartościach rytmicznych, w t. 7 w obu wykonaniach górna wersja.
- s. 29–30 nr 50 – Zgodnie z notą Kolberga źródłem tekstu *O śmiałej kochance i Michałku–Nieśmiałku* był „Kalendarz Katolicko – Polski z drzeworytami na rok zwyczajny 1870” Sjerp-Polaczka (właśc. Julian Prejs), wydawany w Toruniu, tam tekst na s. 110–111 w części „Noworocznik Ludowy” („Noworocznik” ma osobną numerację stron).
- s. 31–32 nr 54 – Rkp. Kolberga: 36, sygn. 1320, k. 72, z lokalizacją: „z Wielkopolski”; teka 5, sygn. 1136, k. 19, z notą: „Dumka litewska”.
W rkp. z teki 36, k. 72 melodia i tekst z odesłaniem do pierwodruku w zbiorze Kolberga *Pieśni ludu polskiego*, Poznań 1842–1845; przedruk: *Pieśni i melodie ludowe... cz. I* (DWOK T. 67/I) nr 67.
W rkp. z teki 5 melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$ z licznymi zmianami rytmicznymi, z tekstem jak w druku; jest to odpis z „Przyjaciela Ludu” R. 2: 1836, T. 2, nr 44, s. 52, tam pt. *Dumka Litewska*. Ponadto incipit tekstu w rkp. Kolberga, teka 35, sygn. 1315/B, k. IV, tam także z odesłaniem do wymienionego numeru „Przyjaciela Ludu”.
- s. 33 nr 57 – Pod pieśnią wymieniony tekst „Już miesiąc zaszedł...”, będący fragmentem utworu F. Karpińskiego *Laura i Filon* (zob. w: tegoż *Poezje wybrane*, oprac. T. Chachulski, Wrocław 1997, BN I 89, s. 95–97); jedna z melodii, na którą wykonywano pieśń, została wykorzystana przez F. Chopina w *Fantazji A-dur na tematy polskie*.
- s. 33–34 nr 58 – Pod pieśnią na s. 34 nota: „Na też nutę”, por. nr 205 i 206 w suplementie oraz i nr 134 w: *Kujawy. Suplement do T. 3 i 4* (dalej tylko: DWOK T. 72/II).
- s. 34 nr 59 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 30, nr 1, z notą: „Mazur” i „Miłość”, bez wzmianki dotyczącej kompozytora. W rkp. w t. 8 brak znaku powtórki, po t. 8 powtórzone tylko t. 1–4, a po nich ciąg dalszy melodii od t. 9. Nad t. 21 notatka „Ona”, w pierwszym wykonaniu: w t. 22 dolna, w t. 24 górna wersja, w drugim wykonaniu: w t. 22 górna, w t. 24 dolna wersja; pod melodią tekst jak w druku.
- s. 35 nr 60 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 23, nr 7, tam z tytułem i tekstem jak w druku i z notą: „Miłość”. W rkp. w t. 5 nad *f*^l fermata, w t. 11 druga szesnastka *a*^l, w t. 13 brak ozdób

nika.

s. 35–36 nr 61 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 21, nr 11, bez lokalizacji, z notą: „Miłość. Tęsknota”; tam w t. 3 tylko górna wersja, tekst jak w druku.

s. 37 nr 63 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 25, nr 2, bez lokalizacji, z notą: „Tęsknota. Miłość” i tekstem z drobnymi zmianami w zwr. 1. Tekst z inną melodią zob. nr 159 i 160 w suplementcie.

nr 64 – Wiersz J. Molińskiej-Woykowskiej zob. Julia W. Śpiewki chłopskie. Chłopek zuch, „Tygodnik Literacki” 1842, T. 5, nr 35, s. 275–276.

s. 38 nr 65 – Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 28, nr 4, z notą: „Wojna”, a poniżej: „Pieśni Janusza”. W rkp. melodia zanotowana o sekundę wielką wyżej, zamiast oznaczenia *dal segno* powtórka t. 9–12 z tekstem: „i słyszeli od żołnierza, że Staś już krzyż miał”, a po nich następuje jeszcze dalszy ciąg:

„Machał kosą, ja stokłosą, bo to dzielna broń,
że się krew mieszała z rosą i ostygła broń.
Basia na to w skoczne tany i powiada nam,
że jak Staś wróci kochany, obrączkę mu dam.
Bo ma krzyżyk na sukmanie i jest o nim śpiew,
[że jak poprzysiągł kochance, tak się bił jak lew].
Wtem Staś upada jako strzała, bo go skrywał krzak,
Basia obrączkę mu dała, na miłości znak.
Przytomne na to dziewczęta miały na to rzec:
Chłopcy do kosy! Wstążeczki i obrączki mieć.
Staś miał krzyżyk na sukmanie [i jest o nim śpiew,
że jak poprzysiągł kochance, tak się bił jak lew]”.

Pieśń Janusza, zob. „Prawda. Pismo Poświęcone dla Ludu”, 1848, nr 3, s. 46–48, tam jako *Pieśń chłopka z Królestwa Polskiego*, bez podania autora.

s. 39 nr 66 – Wariant tekstu z zapisem nutowym zob. nr 203 w suplementcie.

nr 67 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 12r., tam tekst z melodią, z notą: „Miłość. Tęsknota”, zob. nr 148 w suplementcie.

s. 40–41 nr 68 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 25, nr 1, z notą: „Miłość”; w rkp. melodia zanotowana o sekundę wielką wyżej, w t. 5 tylko górna wersja, w t. 8 na trzecią miarę ósemka c²., znak powtórki po t. 4 i 12; w zapisie tekstu zwr. 9 i 10 w odwrotnej kolejności.

s. 41 nr 69 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1317/d, k. 7a r., tam melodia z incipitem: „Czas w rączym biegu”. Ten sam incipit z inną melodią zob. nr 155 w suplementcie.

nr 70 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1317/d, k. 7v., tam melodia z fragmentem tekstu do słowa: „moje” i notą dotyczącą autora słów, zob. K. Brodziński *Wiesław. Sielanka krakowska*, Poznań 1807, nakł. J.K. Żupańskiego, s. 10 (z tłum. na niemiecki 1867), zob. wbc.poznan.pl.

W rkp. t. 9 odwrotny rytm: ósemka, ćwierćnuta, w t. 11 tylko górna wersja, t. 12–13 w drugim wykonaniu druga volta. Obszerniejszy tekst z inną melodią w rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 69, z lokalizacją: „z Wielkopolski”, także z notą: „Brodziński” i odesłaniem do pierwodruku w *Pieśniach ludu polskiego*, Poznań 1842–1845, zob. przedruk: *Pieśni i melodie ludowe... cz. I* (DWOK T. 67/I) nr 115.

s. 41–42 nr 71 – Obszerniejszy tekst z inną melodią por. *Pieśni i melodie ludowe... cz. I* (DWOK T. 67/I) nr 115.

s. 42 nr 72 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. sygn. 1317/d, k. 7v.. W t. 2 ostatnia nuta b^1 , w t. 4 ostatnia nuta f^2 ; w zapisie tekstu w zwr. 1: „Nadziejo droga” zamiast „Nadziejo nasza”.

Odesłanie do zbioru Wacława z Oleska *Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego*, Lwów 1833, s. 416 dotyczy pieśni *Nadziejo, zawsześ mi miła*, tam inny tekst.

s. 42–43 nr 73 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 29, nr 4. W zapisie melodii w t. 2 w tylko górna wersja, w t. 5–6 i 19–20 brak rytmu punktowanego; drugie wykonanie rozpisane, tam t. 1–4 niewypełnione, w t. 5 i 6 ostatnia nuta g^1 ; w zapisie tekstu zwr. 1–4 jak w druku, dalej zwr. 6 i 7, a po nich zwr. 5, przy czym w tej zwr. w. 4 brzmi: „mej duszy by się stała”.

s. 43 nr 74 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 12, nr 5, z notą: „Miłość”. W rkp. w t. 1–2 tylko dolna wersja, brak znaku powtórki w t. 1–4, w t. 7 na pierwszą miarę szesnastki $f^1 a^1$, w t. 10 tylko dolna wersja, brak t. 11–12; pod melodią tekst do słowa: „przyczyna”.

s. 43–44 nr 75 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 28/1r., nr 2, z notą: „Tęsknota” jak w druku. W t. 5 i 12 brak przednutki, w t. 10 druga nuta a^1 , w t. 13 druga nuta e^2 , w t. 14 trzecia nuta d^2 , w t. 15 trzecia nuta b^1 ; tekst jak w druku.

Melodię do wspomnianej przez Kolberga *Warszawianki* skomponował K. Kurpiński (słowa K. Sienkiewicz), prapremiera 5 kwietnia 1831 w Warszawie.

s. 44–45 nr 76 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 28/1, nr 5, z notą: „Teŝsknota. Mił[osć]”. W ostatnim taktie tylko dolna wersja; tekst jak w druku.

s. 45–46 nr 78 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 42, nr 14, tam tekst z inną melodią, zob. nr 163 w suplementcie.

Odesłanie pod pieśnią dotyczy utworu *Bogactwo moje* opublikowanego w „Przyjacielu Ludu” R. 4: 1838, T. 2, nr 37, tam tekst bez melodii podpisany inicjałami J.N. J. [Jaśkowski].

s. 46–47 nr 79 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 21, nr 12, z notą: „Rola”, tam tekst jak w druku, po nim jeszcze jedna zwrotka:

„Bo jeszcze ta дума nie powstała we mnie,
żebym się mógł równać możniejszemu ode mnie,
życie z wesołością i dobre sumienie,
to moje o szczęściu jest wyobrażenie”.

W rkp. tekst zapisem nutowym, zob. nr 164 w suplementcie. Odsyłać do melodii błędny.

s. 47 nr 80 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 21, nr 10, tam melodia z incipitem: „Gorące dni nastawają”. W t. 4 ostatnia nuta g^1 , w t. 5 pierwsza nuta c^1 , w t. 7 brak dolnej wersji.

Tekst jest fragmentem utworu J. Kochanowskiego *Pieśń świętojańska o Sobótce*, w: tegoż *Dzieła wszystkie*, T. IV: *Pieśni*, oprac. M.R. Mayenowa i K. Wilczewska, Wrocław 1991, s. 214–247, pieśń Panny 6 (zob. też http://www.staropolska.pl/renesans/jan_kochanowski/piesn_o_sobotce.html). W zbiorze T. Klonowskiego *Pieśni i piosneczki szkolne z melodyjami na 2, 3 i 4 głosy zebrał i ułożył i po większej części skomponował...*, Poznań 1848, seria I, nr 11 inna melodia i siedmiozwrotkowy tekst.

Tekst jak w druku z inną melodią zob. nr 165 i 166 w suplementcie.

nr 81 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1317/d, k. 7, nr 21. W rkp. w t. 1 dolna wersja, druga i trzecia nuta: $a^1 c^2$, pod melodią tekst jak w druku.

W rkp. i w druku nota dotycząca autorstwa tekstu, zob. J. Kochanowski *Pieśń świętojańska o Sobótce...* s. 214–247, pieśń Panny 12 (zob. też http://www.staropolska.pl/renesans/jan_kochanowski/piesn_o_sobotce.html).

s. 48 nr 82 – Taka sama melodia i tekst w rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 41 i teka 36, sygn. 1320, k. 9, oba rkp. z lokalizacją: „od Piotrkowa”, przy czym na k. 41 także nota: „Poznań”, zob. *Kaliskie. Suplement* (DWORK T. 79) nr 145.

- s. 49 nr 84 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1317/d, k. 29, nr 13, z lokalizacją ogólną: „Wielkopolska, Pakosław” i notą: „Śpiewka”. Melodia zanotowana o sekundę wielką niżej, w metrum $\frac{3}{4}$, w t. 1 i 5 na drugą i trzecią miarę rytm punktowany, w t. 2 brak rytmu punktowanego, w t. 6 tylko górna wersja, na pierwszą miarę szesnastki $e^1 dis^1$, ostatnia szesnastka d^1 , w t. w t. 9 brak przednutek, t. 10 i 12 jak t. 9, w t. 15 tylko górna wersja, t. 17 tylko dolna wersja; pod melodią tekst jak w druku.
- s. 49 nr 85 – Odesłania do melodii w cz. II *Krakowskiego* (DWOK T. 6) błędne.
- s. 50 nr 86 – Odsyłacz do *Pieśni ludu polskiego* (DWOK T. 1) błędny.
nr 87 – Rkp. Kolberga: teka 36, sygn. 1320, k. 9 i teka 36, sygn. 1320, k. 41v., oba rkp. z lokalizacją: „od Krotoszyna”.
W obu rkp. melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$. W rkp. z k. 9 w t. 11 i 12 tylko dolna wersja, w zapisie tekstu w zur. 2 w ostatnim wierszu: „wychędoży” zamiast „przymnoży”. W rkp. z k. 41 Ot. 15 górna wersja; w zapisie tekstu w zur. 2 nad: „sam sługa boży” nadpisany wariant „lada chłystek szepce”.
- s. 51 nr 88 – Rkp. Kolberga: teka 8, sygn. 1159, k. 102, z notą: „Poznańskie”, rkp. terenowy, teka 36, sygn. 1320, k. 109r., z lokalizacją: „od Kalisza. Ceków”, tam nad melodią notatka dotycząca informatorów: „p. Besiekierska”. W obu rkp. w t. 2 brak rytmu punktowanego, w t. 7 obiegnik zanotowany tylko nad nutą jako mordent górny, znak powtórki między taktami 5–8; w zapisie tekstu we wszystkich zwrotkach zamiast wierszy 5–8 jednakowy refren: „Pójdźcie, pójdźcie, gąski moje, do domu”.
Pod pieśnią odesłanie do zbioru Wacława z Oleska *Pieśni polskie i ruskie...*, tam na s. 240 wariant tekstu z wariantem melodii, zob. K.J. Lipiński *Muzyka do...*, s. 91, nr 81.
- s. 53 nr 92 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 21, nr 3, z lokalizacją: „Poznań” i tekstem jak w druku.
- s. 53–54 nr 93 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1319, k. 1, z lokalizacją: „Gołańcz” i notą: „Furman”, tam melodia i tekst zur. 1 oraz 3–5. W zapisie melodii w pierwszym wykonaniu w t. 4 druga ósemka alternatywnie f^1 , w drugim wykonaniu w t. 1 pierwsza ósemka d^2 , w t. 6 w obu wykonaniach na drugą miarę alternatywnie ósemki $a^1 f^1$.
- s. 54–55 nr 94 – Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 89v., z notą: „furmańska (w teatrze rozm.)”, tam melodia z incipitem: „Wszystkich was ciekawość budzi” i tekst pod melodią w t. 5–7, poniżej dopisek: „Poznań”. Melodia zanotowana o sekundę wielką wyżej, w pierw-

szym wykonaniu: w t. 2 dolna wersja, w t. 3 cztery ósemki b^1 , w t. 4 górna wersja; w drugim wykonaniu: w t. 2 górna wersja, t. 3–4 jak t. 1–2 w tym wykonaniu.

s. 55 nr 95 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 37, sygn. 1330, k. 8, bez lokalizacji, z tytułem jak w druku, tam tekst z melodią, zob. nr 175 w suplementcie.

s. 55 nr 96 – Tekst zwr. 1 z wariantem melodii por. nr 174 w suplementcie.

s. 56 nr 97 – Rkp. terenowe Kolberga: teka 35, sygn. 1315/B, k. IV, z notą jak nad nutami w druku; teka 36, sygn. 1320, k. 25, nr 7, z notą: „Pieśń rekruta”, tam tylko melodia i zwrotki 1 i 2.

W rkp. z teki 35 melodia poprzedzona przygrywką; w tym rkp. tak jak w druku odesłanie do „Przyjaciela Ludu” R. 2: 1835, r. 2, nr 26, tam na s. 208 *Piosnka rekruta (z muzyką dorobioną przez A. H.)* autorstwa N. B. z G.

W rkp. z teki 36 melodia zanotowana o tercję małą wyżej, w t. 4 ćwierćnuta b^1 , ósemka a^1 i pauza ósemkowa, w t. 6 i 12 ćwierćnuta e^1 , ósemka d^1 i pauza ósemkowa.

s. 56–57 nr 98 – Nie odnaleziono wspomnianego druku Sylwestra Pawickiego.

s. 57–58 nr 99 – Takty 5–9 por. nr 171 (takty 9–13) w suplementcie.

s. 58 nr 100 – Incipit tekstu „Chłopek ci ja chłopek” dopisany nad melodią do pieśni „Skrzynecki jedzie” zob. nr 94 w suplementcie.

Pierwszy odsyłacz dotyczy jednego z zeszytów zbioru *Pieśni i piosneczki narodowe z fortepianem*, wyd. K. Reyzner, Poznań 1823 i nast.; w zbiorze J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...* na s. 202–203 taki sam tekst. Odesłanie do T. 12 dotyczy nr 527, a nie 524.

s. 58–59 nr 101 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 8, z lokalizacją: „z Poznańskiego (Gos[tyń])”; tam melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$; o kwartę czystą niżej; w t. 9 ostatnia ósemka alternatywnie c^2 , w t. 16 na trzecią miarę szesnastki $g^2 h^1$, w t. 12 na pierwszą miarę ósemka d^2 , tekst jak w druku.

Wiersz J. Molińskiej-Woykowskiej zob. Julia W. *Drugi wyjątek z pieśni ludu wiejskiego. Śpiew parobka*, „Tygodnik Literacki” 1841, T. 4, nr 46, s. 379.

s. 59 nr 102 – Tekst z drobnymi zmianami i z inną melodią zob. nr 173 w suplementcie.

Odesłanie być może błędnie umieszczone pod pieśnią nr 102; powinno prawdopodobnie dotyczyć cz. I publikacji *Nowe wypisy polskie czyli wybór wymków prozę i poezję zawierając. Dla*

użytku młodzieży szkolnej, odnaleziono wyd. Leszno, Gniezno 1841, tam tego tekstu brak, ale zawiera kilka innych tekstów zamieszczonych w T. 13 i w rkp. Kolberga. Część II tej publikacji dotyczy prozy polskiej (Leszno 1838), tam również brak takiego tekstu.

s. 60 nr 103 – W „Przyjacielu Ludu” R. 2: 1836, T. 2, nr 52, s. 416 taki tekst z melodią; odesłanie do nr 52 jest błędne. Tekst wariantowy w zbiorze K.W. Wójcickiego *Pieśni ludu Białochrobatów...*, T. 2, s. 106 w dziale „Uwagi”.

s. 60–61 nr 104 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 24v., z notą: „Rola” i tekstem jak w druku. W rkp. w t. 1 tylko dolna wersja, brak rytmu punktowanego, w t. 6 ostatnia nuta e^2 , w t. 7 ostatnia nuta d^2 , w tymże taktcie, podobnie jak w druku, brak znaku powtórki dla t. 6–11.

W rkp. tak jak w druku wzmianka dotycząca autora melodii. Odesłanie Kolberga pod pieśnią dotyczy utworu *Oracz* opublikowanego w „Opiekunie Domowym” 1865, nr 17, s. 132–133, tam tekst bez melodii.

s. 61 nr 105 – Por. numery 168–171 w suplementcie.

nr 106 – Rkp. terenowe Kolberga: teka 36, sygn. 1320, k. 30v., nr 8, tam melodia z tekstem do słowa: „uleci”; teka 36, sygn. 1320, k. 2r., tam melodia z incipitem: „Gdy w czystym polu słońeczko świeci”. Na k. 30 melodia zanotowana o sekundę wielką wyżej, od t. 5 drobne zmiany. W zapisie melodii z k. 2r. w t. 8 tylko górna wersja, t. 9 jak t. 7, t. 5–10 ze znakiem powtórki. W obu rkp. brak wzmianki o pieśni „Plon niesiemy”.

s. 61–62 nr 107 – Odesłanie pod pieśnią dotyczy wiersza S. Jachowicza *Żniwo*, w: A.E. Preuss, J.A. Vetter *Przyjaciel dzieci*, Berlin 1864, s. 90, opracował K. Łukaszewski.

s. 63 nr 109 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1319, k. 1, nr 7, z notą: „Rola”. W rkp. melodia zanotowana o tercję małą wyżej, brak t. 1–2, w t. 3–4 i 7–8 brak rytmów punktowanych.

s. 63–64 nr 110 – Rkp. terenowy teka 8, sygn. 1159, k. 83, bez lokalizacji, tam melodia i tekst na karcie z zapisami z Poznańskiego i Kaliskiego, nad nutami brak oznaczenia „Kujawiak”. W rkp. melodia zapisana o kwartę czystą wyżej, zmiana kolejności taktów: po drugim wykonaniu t. 9 następuje t. 11 i 12 i ponownie t. 9–12.

s. 64 nr 112 – Rkp. Kolberga: teka 36, sygn. 1320, k. 90 i teka 35, sygn. 1315/A, k. 6. W rkp. z teki 35 w t. 7 na pierwszą miarę ósemka a^1 lub alternatywnie szesnastki $fis^1 a^1$, z tekstem jak w druku.

W rkp. z teki 36 odesłanie do zbioru *Pieśni i piosneczki narodowe z fortepianem część pierwsza, zawierająca XXII Wmu Igna-*

cemu Wojkowskiemu jako prawdziwemu wielbicielowi muzyki przypisana, Poznań 1828, nakładem K. Reyznera, s. 38; tam także odesłanie do pierwodruku Kolberga w „Przyjacielu Ludu” R. 13: 1846, T. 1, nr 8, s. 64, w obu zbiorach melodia w opracowaniu fortepianowym z incipitem: „Miłą cieszymy się nadzieją” (u Reyznera oddzielnie tekst), zob. *Pieśni i melodie ludowe... cz. I* (DWOK T. 67/I) nr 134; w tym rkp. także odsyłacz do zbioru W.A. Sowińskiego *Chants polonais nationaux et populaires avec accomp. de piano ou harpe*, liv.2, Paryż 1830, nr 19.

- s. 65 nr 113 – Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 89v., z notą dotyczącą źródła, jak w druku, obok pieśni dopisek: „Poznań”. W rkp. w t. 2 tylko dolna wersja, w t. 7–8 tylko wersja alternatywna w druku jako „albo”; w zapisie tekstu w ostatniej zwrotce w. 4: „brzuchem” zamiast „z duchem”. Zob. *Radomskie. Suplement cz. II* (DWOK T. 77/II) nr 854.
- s. 66 nr 115 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 13v., z tytułem: „Kawalerski stan” i tekstem jak w druku. W rkp. melodia zanotowana o tercję małą wyżej, w t. 1 tylko dolna wersja, w t. 4 na ostatnią miarę ósemka g^1 , w t. 5 tylko górna wersja, druga nuta h^1 .
- s. 66–67 nr 116 – Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1317/d, k. 29r., nad nutami notatka Kolberga „Kasiuleńka” i „(Wojkowski i-ska)”. W rkp. w t. 1–2 próba dopisania drugiego głosu, na końcu melodii notatka „da C. al Fi[ne]”, w t. 8 nad ostatnią nutą fermata i oznaczenie „Fine”; pod melodią tekst jak w druku.
- Wiersz J. Molińskiej-Wojkowskiej zob. Julia W. *Dumka. Wyjątek dziewiąty z pieśni ludu wiejskiego*, „Tygodnik Literacki” 1842, T. 5, nr 28, s. 218–219.
- s. 67 nr 117 – Takty 1–5 w rkp. terenowym Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 21, nr 5, z tytułem: „Wiwat przyjacielski” i tekstem jak w druku, poza tym ołówkiem dopisane: „pijacka”. W t. 5 w pierwszym wykonaniu górna, w drugim dolna wersja; drugi wers 1. zwr. tekstu podpisany pod t. 1–5, po t. 5 jeszcze dogrywka bez tekstu.
- s. 68 nr 118 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 30, nr 7, z notą: „Pijacka”. W rkp. melodia zanotowana o tercję małą wyżej, kolejność taktów oznaczona cyframi, w t. 7 i 9 tylko dolna wersja, tekst jak w druku.
- s. 68–69 nr 119 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 6, nr 5, z tytułem jak w druku i notą: „Rola”, ale bez daty „z r. 1800”. W rkp. melodia zanotowana o sekundę małą wyżej, w t. 8 tylko górna wersja; zwrotki inaczej ponumerowane.
- s. 69 nr 120 – Rkp. Kolberga: teka 36, sygn. 1319, k. 1, nr 6, bez lokalizacji, z tytułem jak w druku, bez dopisku: „Chłopek” i bez daty: „z r.

1840”; teka 35, sygn. 1315/A, k. 4, bez lokalizacji i notatki „Chłoppek”. W rkp. z teki 36 w t. 14 na pierwszą miarę szesnastki $e^1 g^1$, t. 20 zanotowany jako dolna wersja w t. 16, t. 17–19 brak. W rkp. z teki 35 t. 1–2 takie jak w tece 36, zob. powyższy przykład, t. 17 i 19 takie jak t. 13; w obu rkp. tekst jak w druku. Takty 21–26 z innym tekstem por. 129 w suplemencie.

s. 70 nr 122 – Rkp. Kolberga, teka 47, sygn. 1354/II, k. 64 ze skreśloną lokalizacją: „Ochła”, z notatką „Okrągły” i tekstem jak w druku. Melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$, w t. 2 brak przednutki, w t. 9 brak krzyżyka przy f^2 , w t. 10 na ostatnią miarę dwie szesnastki h^1 .

s. 71 nr 123 – Rkp. Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 5, z lokalizacją: „Poznań (znany i w Warszawie)”. Takty 1–3: w obu wykonaniach tylko górna wersja, pod melodią zanotowana wersja alternatywna dla t. 1, w t. 3 w powyższym przykładzie z licznymi poprawkami i skreśleniami, tutaj wersja wg literowych oznaczeń nut przez Kolberga. W zapisie tekstu brak w. 1 zwrotki 3.

s. 71–72 nr 124 – Rkp. Kolberga: sygn. 2185/4, k. 193, nr 124; teka 36, sygn. 1317d, k. 29r., z lokalizacją ogólną: „Wielkopolska, Pakosław”, tam na karcie zatytułowanej: „[Pieśni] patriot[yczne]”.

Rkp. o sygn. 2185/4 to czystopis przygotowany do druku z lokalizacją i tekstem jak w T. 13, brak notatki „Mazur” nad nutami, w t. 2 tylko dolna wersja, w t. 15 zamiast rytmu punktowanego dwie ósemki. W rkp. z teki 36 w t. 2, 8 i 10 tylko dolna, w t. 11 tylko górna wersja, w t. 15 zamiast rytmu punktowanego dwie ósemki, w t. 17 inny rytm, w t. 19 brak krzyżyka przy c^2 , po t. 20 powtórka t. 5–12; w tym rkp. zapis tekstu pod taktami 1–12 jak w pieśni nr 125 w T. 13, a dalej „Już nam szumny las...” jak w druku.

s. 72 nr 125 – Rkp. Kolberga, sygn. 2185/4 k. 193, nr 125, z lokalizacją: „z Kaliskiego”; jest to rkp. przygotowany do druku z numerem i tekstem jak w T. 13, w zapisie melodii w pierwszym wykonaniu: w t. 3 i 5 górna wersja, w t. 8 tylko dolna wersja, w t. 18 brak oznaczenia *dal Segno*, powtórka rozpisana – po t. 18 następują t. 3–10 i w tym wykonaniu: w t. 3 i 5 dolna wersja, t. 6 jak w powyższym przykładzie, w górnej wersji na drugą miarę ósemka cis^2 , w t. 8 tylko dolna wersja, w t. 9 pierwsza szesnastka cis^2 .

Tekst pod nutami w rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1317/d, k. 29r., z lokalizacją ogólną: „Wielkopolska, Pakosław”, zob. poprzedni przypis.

W rkp. o sygn. 2185/4 tak jak w druku odesłanie do pierwodruku melodii w „Przyjacielu Ludu” R. 14, nr 4, s. 32, tam z wariantem tekstu, zob. *Pieśni i melodie ludowe... cz. I* (DWOK T. 67/I) nr 179. Odsyłacze do *Pieśni ludu polskiego* (DWOK T. 1) błędne.

- s. 73 **nr 126** – Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 8, tam melodia i tekst pod inną pieśnią z lokalizacją: „Poznań (Gostyń W rkp. melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$, w t. 1 na drugą i trzecią miarę ósemka z kropką d^2 i szesnastka cis^2 , w t. 4 i 8 na drugą i trzecią miarę dwie ósemki, w t. 7 tylko górna wersja, brak t. 9.
nr 127a – Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/II, k. 61, rkp. uszkodzony, tam melodia do połowy t. 11 i część tekstu, a dalszy fragment tekstu na k. 62 (kiedyś całość z k. 61); melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$, w t. 6 tylko dolna wersja, w t. 11 na pierwszą i drugą miarę ósemki $g^1 e^1$. Tekst por. nr 85 w suplementcie.
- s. 74 **nr 127b** – Melodia bez tekstu w rkp. terenowym Kolberga, teka 50, sygn. 1357/3, k. 28r. (mel. 13), z lokalizacją ogólną: „Kotlin”, rękopis stanowi całość z k. 26 z tej teki i k. 10 z teki 36, sygn. 1324. W rkp. melodia zapisana w metrum $\frac{3}{4}$ w podwojonych wartościach rytmicznych, w t. 1 na pierwszą miarę alternatywnie ósemka g^1 , w t. 6 tylko dolna wersja, w t. 7 pierwsza nuta g^2 , brak przednutki. Tekst por. nr 85 w suplementcie.
- s. 74–75 **nr 129** – Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 24, bez lokalizacji, z tytułem: „Karty” i tekstem jak w druku. W rkp. w t. 1, 2 i 9 brak rytmów punktowanych, w t. 6: na pierwszą miarę szesnastki $b^1 c^2$, brak przednutki, tylko dolna wersja, znak powtórki w t. 5–12.
- s. 75 **nr 131** – Odsyłacz do cz. II *Krakowskiego* (DWOK T. 6) nr 474 prawdopodobnie wygłędu.
- s. 76 **nr 132** – Tekst w rkp. terenowym Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 27, tam pusta pięciolinia z ołówkową notą: „Radom”.
 W rkp. tak jak w druku błędne odesłanie do czasopisma „Szkółka Niedzielną” (ta wychodziła w Lesznie w latach 1837–1853), chodzi o „Czytelnię Niedzielną”, jednak we wskazanym numerze z 1864 (w rkp. dodatkowa informacja: „z 22 maja”) takiego tekstu brak.

Śpiewki i tańce (s. 77–178)

- s. 79 **nr 133** – Rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 145, nr 157, bez lokalizacji; rkp. terenowy teka 35, sygn. 1315/B, k. IV., bez lokalizacji; teka 33, sygn. 1305, k. 50, nr 351, z lokalizacją: „z Wielkopolski” i teka 16, sygn. 1209, k. 2, nr 74 (zwr. 1 i 2) i k. 8, nr 419 (tylko zwr. 2).
 W rkp. sygn. 465 zapis melodii, tekstu i odsyłacze jak w druku.
 W rkp. z teki 35 w t. 5 i 8 tylko górna wersja; tekst jest odpisem z „Przyjaciela Ludu”, R. 3: 1837, nr 47, s. 376, tam w dziale „Pieśni gminne”.

W rkp. z teki 33 w t. 5 tylko górna wersja, w t. 8 w pierwszym wykonaniu górna, w drugim dolna wersja, widoczna próba dopisania ołówkiem akompaniamentu, w rkp. t. 2 i 9–12 z powyższego przykładu niewypełnione, uzupełniono na podstawie poprzednich taktów.

W rkp. z teki 16 na k. 2 w zur. 1 „komornica” zamiast „wyrob-nica”, w zur. 2 „poduszek” zamiast „pierzyny”, a dalej: „da, moja matka komornica, da, nie chowa gąsek, da, gąsek”. Odesłanie do cz. II *Krakowskiego* (DWOK T. 6) nr 692 błędne.

nr 134 – Pod pieśnią odesłanie do „Przyjaciela Ludu”, R. 3: 1836, nr 26, s. 208, tam melodia z akompaniamentem i zur. 1–3, przy czym po zur. 1 zur. 3, dalej zur. 2 w. 3–4, po nich w. 1 i 2; w czapopiśmie brak wariantu „od Wyrzyska, Nakła”, a odesłanie do melodii 145 błędne. Odsyłacz do *Pieśni ludu polskiego* (DWOK T. 1) s. 393 (nr 280, nie 275) miał dotyczyć poprzedniej pieśni (nr 133).

s. 80 nr 135 – Rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 117, nr 410, tam lokalizacja i zapis melodii jak w druku, pod melodią tylko zur. 1 (poniżej skreślona inna pieśń); sygn. 465, k. 272v., bez lokalizacji – tam wariant melodii bez tekstu, w tymże rkp. w t. 4 i 8 na pierwszą miarę szesnastki $f^1 e^1$, w t. 5 tylko górna wersja, na pierwszą miarę ósemka e^1 , w t. 7 na pierwszą miarę alternatywnie szesnastki $g^1 h^1$.

nr 136 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 97v., tam tekst bez melodii zaczerpnięty z „Przyjaciela Ludu” R. 2: 1836, T. 2, nr 50, s. 400 w dziale „Piosnki gminne”. Odsyłacze do T. 12 błędne.

nr 138 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 316v. nr 184, z lokalizacją i notatką nad nutami jak w druku.

s. 81 nr 139 – Rkp. Kolberga: 3199, k. 41, nr 6, z lokalizacją i notatką nad nutami jak w druku; w rkp. zamiast znaku powtórki t. 1–4 zapisane w tonacji G-dur i następnie skreślone, ich ponowne wykonanie opisał Kolberg w druku w przypisie 1. na tejże stronie.

s. 81 nr 142 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 324, nr 450, z lokalizacją jak w druku, tam tylko zur. 1. Melodia i tekst zob. DWOK T. 72/I nr 614. Odesłania pod pieśnią błędne.

s. 82 nr 143 – Rkp. terenowy teka 35, sygn. 1315/B, k. IV., bez lokalizacji, tam melodia i tekst; takty 1–4 i 9–12 z tekstem w rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 145, nr 133; teka 33, sygn. 1305, k. 47, nr 6, z lokalizacją: „z Wielkopolski” – melodia z incipitem: „Oj, do tej, Kasiu” i teka 16, sygn. 1209, k. 3, nr 36 – tekst.

Rkp. z teki 35 jest odpisem z „Przyjaciela Ludu” R. 3: 1837 (błędnie 1836), nr 47, tam na s. 376. W rkp. sygn. 465 skreślona lokalizacja: „od Rawicza”, w t. 4 i 8 tylko dolna wersja, tekst i odsyłacze jak

w druku; w zapisie tekstu w zur. 1 „Kasiu” zamiast „koniu”, taki sam zapis tekstu w rkp. z teki 16. W rkp. z teki 35 i 33 melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$, w t. 12 tylko dolna wersja. W rkp. z teki 33 melodia przygotowana do opracowania fortepianowego, w t. 4 tylko dolna wersja, tam (i w tece 16) z odesłaniem do pierwodruku w *Pieśniach ludu polskiego* z 1842, zob. przedruk: *Pieśni i melodie ludowe... cz. I* (DWOK T. 67/I) nr 17. Odesłanie do T. 10 nr 160 błędne.

nr 144 – Wariant melodii z innym tekstem por. nr 105 w suplemencie

s. 83 **nr 145** – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 100v., nr 404, z lokalizacją jak w druku, tam pod melodią tylko zur. 1.

nr 146 – W rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 3v., nr 432, tekst z melodią zob. nr 41 w suplemencie. Wariant melodii z innym tekstem w T. 12 nr 447. Pozostałe odsyłacze błędne.

s. 83 **nr 147** – Odesłanie do „Przyjaciela Ludu”, R. 3: 1836, T. 1, nr 3 błędne.

s. 84 **nr 148** – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 309, nr 422, z lokalizacją, tekstem i odsyłaczami jak w druku; w t. 6 w górnej wersji na trzecią miarę ósemka e^1 . Odsyłacz do *Pieśni ludu polskiego* (DWOK T. 1) błędny.

s. 84 **nr 149** - Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v., tam melodia z incipitem: „Żeby ja dobrze jadła” i teka 35, sygn. 1315/B, k. II, tam tekst, oba rkp. z lokalizacją ogólną: „Dębicz”. zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$, w t. 1 alternatywny rytm bez znaku powtórki.
nr 150 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 3, nr 433, z lokalizacją i tekstem jak w druku, tam w t. 4 tylko dolna wersja, w t. 5 pierwsza nuta d^2 . Odsyłacz do T. 12 dotyczy tekstu.

s. 84-85 **nr 151** – Odesłanie do T. 9 może dotyczyć tańca przy weselu, odesłania do nr 71 i 84 w T. 10 błędne.

s. 85 **nr 152** - Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v., tam melodia z incipitem: „Ciele wody mało”; teka 35, sygn. 1315/B, k. II – tekst zur. 1 i 3, oba rkp. z lokalizacją ogólną: „Dębicz”. W rkp. melodia zanotowana o sekundę wielką niżej, w t. 2 w pierwszym wykonaniu na ostatnią miarę ósemki $h^1 a^1$. Tekst bez zur. 2 w rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 118, z lokalizacją: „od Poznania (Kicin)”, tam z melodią opublikowaną w T. 13 nr 319.

nr 154 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 168, nr 444, z lokalizacją jak w druku, w rkp. tylko górna wersja, powtórka dotyczy tylko t. 7–8 i wówczas w t. 8 na drugą miarę ósemka e^1 . Odsyłacz do T. 12 nr 569 błędny.

s. 86 nr 157 – Tekst zwr. 1 w rkp. Kolberga, teka 35, sygn. 1315/B, k. II, z lokalizacją ogólną: „Dębicz”, tam za każdym razem „puk” zamiast „stuk” i „noga nodze” (nie nóżka nodze)”. Wariant tekstu z melodią por. nr 88 w suplementcie.

s. 87 nr 158 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 309, nr 421, z lokalizacją: „od Gołańczy”, tam notatka „Mazur” i odesłanie do T. 4 nr 160 jak w druku, poza tym pod melodią notatki Kolberga: „Tekst śpiewany i na nutę Ser. IV 226, 339”. W rkp. w pierwszym wykonaniu obie wersje, tylko w t. 8 dolna wersja; w t. 4 obie wersje, w t. 6 górna wersja, ostatnia nuta g^1 , w t. 8 tylko dolna wersja; pod melodią zwr. 1 jak w druku, poniżej dwie zurotki wariantowe, skreślone przez Kolberga:

„Jakem ja był kawalirem, to ja był bogaty,
miał kurcicę po kolana, ogonek kosmaty.
A jakem ja się ożenił, tom bardzo podupad,
kurcica się rozleciała, ogonek ji upad”.

nr 159 – Rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 114, nr 214, z lokalizacją jak w druku, tam melodia z dwoma zurotkami; rkp. terenowy, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14r., tam melodia z incipitem: „Krzywo orzecie” i teka 35, sygn. 1315/B, k. V, tam tekst jak w druku, oba rkp. z lokalizacją ogólną: „Dębicz”.

W rkp. sygn. 465 i w rkp. z teki 35, w pierwszym wykonaniu: w t. 1 brak przednutki, w t. 2 na trzecią miarę alternatywnie szesnastki $c^2 h^1$, w drugim wykonaniu: w rkp. 465 pierwotnie inny przebieg melodii skreślony przez Kolberga, pod melodią tekst jak druku. Tekst z inną melodią zob. DWOK T. 72/I nr 114 i por. T. 72/I nr 76.

s. 88 nr 160b – Odsyłacz do T. 12 błędny

nr 161 – W „Przyjacielu Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 17, s. 133 tekst zwr. 1 bez melodii w dziale „Przysłowia i piosnki gminne”.

nr 162 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 312v., nr 370, z lokalizacją i tekstem jak w druku. W rkp. w t. 4 i 8 na trzecią miarę alternatywnie ósemka h^1 , w t. 5 ostatnia nuta c^2 , w t. 6 na drugą i trzecią miarę ósemki $gis^1 h^1$. W tym samym rkp. poniżej, zanotowana jeszcze inna melodia z dwoma wersami 1. zwr. – zob. nr 114 w suplementcie. Tekst zwr. 2 z inną melodią zob. nr 115 w suplementcie.

s. 89 nr 164 – Rkp. Kolberga sygn. 465, k. 118v., nr 190, z lokalizacją i odsyłaczami do T. 12 jak w druku i notatką: „śpiewana i na nutę 132”, brak notatki: „weselna”; w rkp. melodia i zwr. 1.

Odesłania do tekstów dotyczą pieśni weselnych, odsyłacze do melodii błędne.

- s. 89 nr 165 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 178v., nr 397, z lokalizacją: „od Czarnkowa”. W rkp. tylko t. 1–4 i zwr. 1; w pierwszym wykonaniu: w t. 1 na drugą miarę d^2 , w t. 2 tylko górna wersja. Zapis ten, z notatką: „tak” poprzedzony w rkp. dwoma innym próbami zapisania tych taktów, skreślonymi przez Kolberga.
- s. 90-91 nr 167 – Tekst zwr. 2 w rkp. Kolberga sygn. 465, k. 173 i teka 35, sygn. 1315/B, k. IV; jest to odpis z „Przyjaciela Ludu” R. 2: 1835, T. 1, nr 24, s. 192, tam bez melodii w dziale „Piosnki gminne”. Melodia t. 10–13 por. nr 271 w suplemencie.
- s. 91-92 nr 169 – Tekst zwr. 3 i 4 zanotowany dwukrotnie w rkp. Kolberga, teka 13, sygn. 1193, k. 3 i k. 4; są to odpisy z „Przyjaciela Ludu”, R. 3: 1836, T. 1, nr 3, s. 24, tam w dziale „Przysłowia i piosnki gminne”.
- s. 92 nr 170 – Rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 196v., nr 211, z lokalizacją i odsyłaczem jak w druku; teka 35, sygn. 1315/B, k. III, z lokalizacją ogólną: „Dębicz”, tam tylko tekst. W rkp. melodia zanotowana o sekundę wielką wyżej; w obu rkp. zwr. 2 brak wersów 3 i 4.
- s. 93 nr 172 – Odesłanie do cz. II *Kujaw* (DWOK T. 4) nr 240 niejasne.
nr 173 – Rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 196v., nr 213, z lokalizacją i odsyłaczami jak w druku; teka 35, sygn. 1315/A, k. 14r., (11. pięciolinia) – melodia i tamże, sygn. 1315/B, k. III – tekst, oba rkp. z lokalizacją ogólną: „Dębicz”.
- W rkp. o sygn. 465 pod melodią pierwotnie podpisany tekst „Co byś wołała dziewczulo” skreślony przez Kolberga, a poniżej dopisana l. zwr. jak w druku (tam „dziewuła” zamiast „chłopalek”). W rkp. z teki 35 pod melodią incipit: „A co byś wołała”, tam w drugim wykonaniu t. 1 i 3 jak w rkp. o sygn. 465, pierwotnie drugie wykonanie zanotowane z licznymi poprawkami i skreśleniami, za nim kolejna wersja z notatką: „lepiej”. Tekst „Co byś wołała” por. T. 13 nr 308.
- s. 94 nr 175 – Rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 324v., nr 453, z lokalizacją: „od Inowrocławia”. W rkp. w t. 4 na drugą i trzecią miarę tylko górna wersja; nad nutami notatka: „Kołodziej”, poniżej odsyłacz jak w druku, odsyłacz błędny; melodia por. DWOK T. 72/I, nr 235.
nr 176 – Tekst w rkp. Kolberga, teka 16, sygn. 1209, k. 11, nr 641 wśród odpisów ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, s. 122, tam tekst bez melodii.
- s. 94 nr 178 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14r., z lokalizacją ogólną: „Dębicz”, tam melodia bez tekstu, w t. 2 w obu wykonaniach na pierwszą i drugą miarę inny rytm, w t. 4 dodana wersja alternatywna. Por. nr 111 w suplemencie.
nr 179 – Odesłania do cz. II *Kujaw* (DWOK T. 4) i do T. 12 błędne.

- s. 96 nr 182 – Tekst zwr. 1 w rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 173; jest to odpis z „Przyjaciela Ludu”, R. 3: 1836, T. 2, nr 36, s. 288, tam pt. *Wygrał nasz pan*, bez melodii. W tymże czasopiśmie R. 3: 1836, T. 1, nr 18, s. 144 (odsyłacz Kolberga w druku) obszerniejszy tekst pieśni *Wygrał nasz pan* w dziale „Przysłowia i piosnki gminne”, także bez melodii.
- s. 96–97 nr 183 – Tekst bez melodii w rkp. terenowym Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 106v., na odwrocie karty zapiski z okolic Czeszewa.
- s. 97 nr 184 – Rkp. Kolberga: sygn. 465, k.114v, nr 216, z lokalizacją i tekstem jak w druku; rkp. terenowy, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14r., z lokalizacją ogólną: „Dębicz”, tam melodia z incipitem: „Oli napiekła” i teka 35, sygn. 1315/B, k. V, tam tekst jak w druku wśród zapisów z Dębicza.
W rkp. sygn. 465 w t. 1 inny rytm, w t. 8 brak przednutki, pierwsza szesnastka c². W rkp. z teki 35 zanotowana o sekundę wielką wyżej, w t. 8 na pierwszą miarę ósemka c².
- s. 97 nr 185 – Odsyłacze pod pieśnią błędne.
nr 186 – Tekst w rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 97 i teka 16, sygn. 1209, k. 24; są to odpisy z „Przyjaciela Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 19, s. 152, tam w dziale „Przysłowia i piosnki gminne”.
- s. 98 nr 187 – Odesłanie do cz. II *Krakowskiego* (DWOK T. 6) błędne.
nr 188 – Tekst zwr. 2 w rkp. Kolberga, teka 16, sygn. 1209, k. 4, nr 70; w rkp. odsyłacz do „Przyjaciela Ludu” R. 13: 1846, T. 1, nr 25, s. 200, tam w dziale „Piosnki ludu wielkopolskiego” tekst jak zwr. 2 Kolberga.
Melodia z tekstem: „Da, uciekała po rowie” zob. nr 6 w suplemencie. Odesłania do melodii nr 182 i 179 błędne.
- s. 99 nr 189 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 118, nr 189, z lokalizacją jak w druku, tam tekst zwr. 1 podpisany pod melodią opublikowaną w T. 13 nr 209.
- s. 99 nr 190 – Tekst w rkp. Kolberga sygn. 465, k. 97; jest to odpis z „Przyjaciela Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 19, s. 152, tam w dziale „Przysłowia i piosnki gminne”. Odsyłacz do T. 12 błędny.
- s. 99 nr 191 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 168v., nr 445, tam melodia z lokalizacją, notatką nad melodią i odsyłaczem jak w druku; w t. 3 tylko dolna wersja, w t. 4 szesnastka h¹ zanotowana jako przednutka. Odesłanie do *Pieśni ludu polskiego* (DWOK T. 1) błędne.
- s. 100 nr 193 – Rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 196v., nr 212, z lokalizacją jak w druku; teka 35, sygn. 1315/A, k. 14r. – melodia, i teka 35, sygn. 1315/B, k. V – tekst, oba rkp. z lokalizacją ogólną: „Dębicz”.

W rkp. sygn. 465 w t. 5 na drugą miarę ósemka c^2 , na trzecią miarę ósemka c^2 dodana alternatywnie. Na zakończenie dogrywka instrumentalna, kilkakrotnie skreślona przez Kolberga i z tego powodu trudna do odczytania; w zapisie tekstu brak 2 zur., zamiast niej pod t. 1–4 podpisany jeszcze tekst:

„A na siano, na sieczkę i na ładną dziewczeczkę”.

W rkp. z teki 35, k. 14r. w t. 1 na trzecią miarę alternatywnie szesnastki $e^2 g^2$, w t. 2 na pierwszą miarę alternatywnie szesnastki $e^1 f^1$, na drugą miarę tylko górna wersja, w t. 4 na pierwszą miarę szesnastki $f^2 e^2$, w t. 5 na drugą miarę alternatywnie ósemka c^2 , w t. 8 tylko górna wersja; zapis tekstu jak w rkp. o sygn. 465. Odesłanie do nr 151 w T. 13 błędne.

- s. 100 nr 194 – Rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 183v., nr 363, z lokalizacją, notatką nad nutami i tekstem zur. 1 jak w druku; rkp. terenowy, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v., tam melodia z incipitem: „Z tamtej strony”; teka 35, sygn. 1315/B, k. II – tekst zur. 1, oba rkp. z teki 35 z lokalizacją ogólną: „Dębicz”; zur. 2 w rkp. z teki 16, sygn. 1209, k. 4, nr 68, tam z odsyłaczem do „Przyjaciela Ludu”, zob. c.d. przypisu.

W rkp. sygn. 465 tylko zur. 1, w zapisie melodii w t. 1 i 3 tylko górna wersja, w t. 2 na trzecią miarę szesnastki $e^2 d^2$, w t. 7 inny rytm; w rkp. odesłanie do T. 12 nr 386 błędne.

W rkp. z teki 35 melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$, w t. 1–4 widoczne trudności Kolberga w zapisie melorytmicznym, liczne poprawki, skreślenia i literowe oznaczenia nut. Odesłanie do nr 181 w tymże tomie dotyczy wariantu melodii.

Odesłanie do „Przyjaciela Ludu” R. 13: 1846, T. 1, nr 23, s. 184 dotyczy zwrotki 2, tam w dziale „Piosnki ludu wielkopolskiego”, zob. też T. 10 nr 52 i przypis do niego.

s. 101 nr 195 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 31r. W zapisie melodii w pierwszym wykonaniu w t. 3 dodana wersja alternatywna; w rkp. po zur. 1 próba zapisu kolejnej:

„A naszemu księdzu rewerendę wrócić,
a zagnać go do stodoły, [...] młócić”.

Tekst zur. 2 w sygn. 465, k. 97; jest to odpis z „Przyjaciela Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 19, s. 152, tam w dziale „Przysłowia i piosnki gminne”.

- s. 101 nr 196 – Tekst w rkp. Kolberga, teka 16, sygn. 1209, k. 11 nr 640 wśród odpisów ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, s. 116, tam tekst bez melodii.

- s. 101 nr 197 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 100v., nr 407, z lokalizacją jak w druku, tam melodia i tekst zur. 2.

Tekst zwr. 1. połączony z inną melodią, zob. nr 30 w suplemencie.

- s. 102 **nr 198** – Rkp. Kolberga: melodia bez tekstu w sygn. 465, k. 272, nr 362, z lokalizacją jak w druku i tekst por. sygn. 465, k. 105, nr 516. W zapisie melodii w pierwszym wykonaniu w t. 1 i 3 dolna wersja, w drugim wykonaniu: w t. 1 górna wersja, druga nuta g^1 , w t. 4 dolna wersja, przy pierwszej nucie alternatywnie fis^1 .
nr 199 – Odesłanie do *Sandomierskiego* (DWOK T. 2) błędne.
- s. 103 **nr 201** – Odesłanie do nr 219 i 168 błędne.
nr 202 – Odesłanie do T. 11 nr 42 błędne.
nr 203 – Odsyłacz pod pieśnią dotyczy zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, s. 74, tam taki sam tekst bez melodii. Odsyłacz do nr 192 błędny.
- s. 103-104 **nr 204** – Melodia z innym tekstem por. nr 86 w suplemencie.
- s. 104 **nr 206** – Tekst w rkp. Kolberga, teka 16, sygn. 1209, k. 2, nr 71; jest to odpis ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, s. 61, tam także bez melodii.
- s. 104 **nr 207** – Rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 114v., nr 215, z lokalizacją i odsyłaczem jak w druku; rkp. terenowy teka 35, sygn. 1315/A, k. 14r. (16 pięciolinia), z lokalizacją ogólną: „Dębicz”, tam melodia z incipitem: „Trącił smyczkiem” i teka 35, sygn. 1315/B, k. V – tekst jak w druku wśród zapisów z Dębicza.
W rkp. sygn. 465 w t. 2 przed ćwierćnutą przednutką g^2 , na trzecią miarę alternatywnie szesnastki $d^2 c^2$, w t. 3 na trzecią miarę alternatywnie ósemka e^2 , w t. 6 w obu wykonaniach na trzecią miarę alternatywnie szesnastki $f^2 c^2$, t. 7-8 zanotowane jako 1. volta, t. 9-10 jako 2. volta; tekst jak w druku, ale skreślany i podpisywany pod inne takty.
W rkp. z teki 35 w zapisie melodii t. 7-8 zanotowane jako pierwsza volta, po t. 8 ponownie dwa wykonania t. 5-6 i t. 9-10 – jako druga volta; w t. 6 każdorazowo na trzecią miarę alternatywnie szesnastki $f^2 d^2$.
- s. 105 **nr 209** – Melodia w rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 118, z lokalizacją jak w druku, z tekstem „Bodajżeś ty kata zjadła” opublikowanym w T. 13 nr 189.
- s. 106 **nr 212** – Incipit: „A co to tu po tych babach” z inną melodią zob. nr 124 w suplemencie.
- s. 106-107 **nr 213** – Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14r. (21 pięciolinia), z lokalizacją ogólną: „Dębicz”, tam melodia bez tekstu; teka 35, sygn. 1315/B, k. V – tekst zwr. 3, oba zapisy z Dębicza. W zapisie melodii w pierwszym wykonaniu: w t. 1 na ostatnią

miarę alternatywnie g^2 , w t. 4 tylko górna wersja, w drugim wykonaniu: w t. 1 na ostatnią miarę g^2 , w t. 2 tylko dolna, w t. 5 tylko górna wersja. Odsyłacz do nr 183 w tymże tomie błędny.

- s. 107 nr 214 – Melodia z innym tekstem: „Pobijam ja beczi”, zob. DWOK T. 72/I, nr 19.

Takty 5–8, zob. DWOK T. 72/I, nr 151.

- s. 107 nr 215 – Rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 145, nr 158, z lokalizacją, melodią i tekstem jak w druku; teka 33, sygn. 1305, k. 47, nr 6, z lokalizacją: „z Wielkopolski” – melodia z incipitem: „A bieda mi nad biedami” i teka 16, sygn. 1209, k. 4, nr 64 – tekst, z lokalizacją jak w tece 33. We wszystkich rkp. tak jak w druku odesłanie do pierwodruku w „Przyjacielu Ludu” R. 14: 1847, T. 2, nr 27 (nie 28), s. 216, zob. przedruk: *Pieśni i melodie ludowe... cz. I* (DWOK T. 67/I) nr 201 oraz do „Przyjaciela Ludu” R. 3: 1837, T. 2, nr 46, s. 368, tam ta sama pieśń.

- s. 108 nr 216 – Rkp. Kolberga sygn. 465, k. 170, nr 197, z lokalizacją: „od Kurnika”, tam melodia z tekstem zwr. 1, poprzedzona przygrzywką instrumentalną. Tekst: „A kazał mi” z inną melodią zob. nr 116 w suplementcie.

nr 217 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 176v., nr 389, z lokalizacją jak w druku, w t. 2 w drugim wykonaniu na drugą miarę alternatywnie szesnastki $a^1 d^2$, brak t. 5.

nr 218 – Tekst w rkp. Kolberga, teka 13, sygn. 1193, k. 26, nr 2166; jest to odpis ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, s. 195.

- s. 109 nr 219 – Tekst w rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 97 i teka 35, sygn. 1315/B, k. IV; są to odpisy z „Przyjaciela Ludu” R. 2: 1835, T. 1, nr 24, s. 192, tam w dziale „Piosnki gminne”.

nr 220 – Tekst w rkp. Kolberga: teka 35, sygn. 1315/B, k. III, z lokalizacją ogólną: „Dębicz”; sygn. 465, k. 170, tam z inną melodią, zob. nr 101 w suplementcie. Odesłanie do nr 199 błędne.

- s. 109–110 nr 221 – Tekst zwr. 2 w rkp. Kolberga, teka 35, sygn. 1315/B, k. IV; jest to odpis z „Przyjaciela Ludu” R. 2: 1836, T. 2, nr 35, s. 280, tam w dziale „Przysłowia i piosnki gminne” opublikowano tekst *Jak ja jechał do Saxonii*, zob. też T. 12 nr 390 i przypis do niego.

- s. 110 nr 222 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/II, k. 60v., tam wśród zapisów z Czeszewa. W rkp. melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$ w podwojonych wartościach rytmicznych, w t. 2 w pierwszym wykonaniu na trzecią miarę ósemka fis^2 , w drugim wykonaniu przy drugiej szesnastce alternatywnie trzydziestodwójki $h^1 d^2$, w t. 3 inny rytm, w t. 4 na drugą miarę szesnastki $fis^1 e^1$, w t. 6 na trze-

cią miarę ósemka h^1 lub alternatywnie szesnastki $c^2 h^1$; w zapisie tekstu w zwr. 1 brak „chciały”, w zwr. 2: „jego” zamiast „tak mu”.

nr 223 – Odesłanie do *Pieśni ludu polskiego* (DWOK T. 1) błędne.

s. 110–111 **nr 224** – Tekst w rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 97; jest to odpis z „Przyjaciela Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 26, s. 208, tam w dziale „Przysłowia i piosnki gminne”.

s. 111 **nr 225** – Tekst w rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 173; jest to odpis z „Przyjaciela Ludu” R. 2: 1836, T. 2, nr 49, s. 392, tam w dziale „Piosnki gminne”, bez melodii. Melodia bez tekstu zob. DWOK T. 72/I, nr 700 (tam t. 1–8 i 14–17). Odesłania do cz. II *Kujaw* (DWOK T. 4) błędne.

s. 111 **nr 226** – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 60, nr 467; rkp. uszkodzony, widoczne tylko t. 1–5, zgodne z drukiem.

Takty 1–4 zob. DWOK T. 72/I, nr 699. Takty 5–8 zob. tamże, nr 644. Odesłania do cz. II *Kujaw* (DWOK T. 4) błędne.

nr 227 – Pod pieśnią odesłanie do „Przyjaciela Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 9, s. 72, tam w dziale „Piosnki gminne” taki sam tekst bez melodii.

s. 112 **nr 228** – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 195, nr 200, z lokalizacją i odsyłaczami jak w druku, tam pod melodią tylko zwr. 1. W rkp. w t. 1 na pierwszą miarę alternatywnie szesnastki $c^2 e^2$, między t. 6–7 dopisane poniżej dwa takty jako pierwsza volta, zamazane przez Kolberga, w t. 7–8 dodane wersje alternatywne, w t. 8 znak powtórki, dotyczy prawdopodobnie t. 5–8, po t. 8 dogrywka instrumentalna, skreślona przez Kolberga.

nr 229 – Tekst w rkp. Kolberga, teka 16, sygn. 1209, k. 2, nr 72 wśród odpisów ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, s. 76; w rkp. tak jak u Lipińskiego jeszcze jedna zwrotka opublikowana w T. 13 nr 325. Melodia z innym tekstem zob. nr 72 w suplementcie.

s. 112–113 **nr 230** – Tekst zwr. 1 i 2 w rkp. Kolberga, teka 16, sygn. 1209, k. 2, nr 64 wśród odpisów ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, s. 11, tam także tekst bez melodii.

s. 113 **nr 231** – Rkp. Kolberga: teka 36, sygn. 1322, k. 3//1r., z lokalizacją: „Siekierki pod Kostrzynem, Swarzędz” i teka 16, sygn. 1209, k. 5, nr 170, w obu rkp. tekst bez dwóch ostatnich wierszy zanotowany jako zwr. 2 tekstu „Jasinku Dąbrowski”, zob. T. 13 nr 315 i przypis do niego. Tekst z melodią jak nr 232 zob. DWOK T. 72/I, nr 609.

nr 232 – Melodia z innym tekstem: „Maryniu, ksiądz jedzie” zob. DWOK T. 72/I, nr 609. Tekst zwr. 2 zob. T. 10 nr 52. Tekst zwr. 2 zob. DWOK T. 72/I, nr 602.

Odesłanie pod pieśnią dotyczy „Przyjaciela Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 19, s. 152, tam w dziale „Przysłowia i piosnki gminne” taki tekst bez melodii. Odesłanie Kolberga do *Pieśni ludu polskiego* (zob. DWOK T. 1) nr 421 błędne.

s. 114 nr 233 – Rkp. Kolberga, teka sygn. 465, k. 100v., nr 405, z lokalizacją, tekstem i odsyłaczem do T. 4 (*Kujawy* cz. II) jak w druku. W t. 3 i 4 tylko dolna wersja, w t. 4 na pierwszą miarę ósemka fis^1 .

s. 114 nr 234 – Rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 183v., z lokalizacją i notatkami jak w druku i rkp. terenowe: teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v., tam melodia z incipitem: „Chto wyrwał” i teka 35, sygn. 1315/B, k. II – tekst, oba rkp. z lokalizacją ogólną: „Dębicz”. W rkp. sygn. 465 zapis melodii i tekstu jak w druku. W rkp. z teki 35, k. 14v. melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$ o sekundę wielką niżej, w t. 4 na drugą i trzecią miarę ósemki $d^2 c^2$, w t. 8 na drugą i trzecią miarę ósemki $c^2 h^1$.

Odsyłacz do nr 228 dotyczy podobieństwa rytmicznego, w rkp. sygn. 465 jeszcze odsyłacz do T. 4 nr 231 – błędny.

nr 235 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 272v., nr 360, z lokalizacją jak w druku, tam melodia z 2. zwr.; w t. 3 w pierwszym wykonaniu dodana wersja alternatywna. Tekst zwr. 1 z inną melodią zob. nr 104 w suplemencie. Tekst zwr. 2 i 3 z inną melodią por. nr 52 w suplemencie.

s. 115 nr 237 – Tekst w rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 173v., jest to odpis z „Przyjaciela Ludu”, R. 3: 1836, T. 2, nr 30, s. 240, tam tekst bez nut.

nr 238 – Rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 316, nr 185, z lokalizacją: „od Poznania” i odsyłaczem do „Przyjaciela Ludu”; tekst bez melodii w rkp. z teki 16, sygn. 1209, k. 1, nr 26.

W „Przyjacielu Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 3, s. 24 tekst jak w druku w dziale „Przysłowia i piosnki gminne”.

s. 116 nr 239 – Taki tekst w rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 117v., nr 411, z lokalizacją: „od Gołańczy (Czeszewo)” i teka 47, sygn. 1354/II, k. 59v., z lokalizacją ogólną: „Czeszewo”; w obu rkp. wariant melodii z podpisanym tekstem „Dudni woda dudni” nr 42 w suplemencie, a poniżej tekst jak w druku zanotowany jako zwr. 2 i 3. Odesłanie dotyczy podobieństwa zwr. 1 do wariantu zamieszczonego w „Przyjacielu Ludu” R. 3: 1836, r. 3 nr 17, s. 133, tam w dziale „Przysłowia i piosnki gminne”.

nr 240 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 321v., nr 426, z lokalizacją, notatką i tekstem jak w druku; w zapisie melodii w t. 4 na pierwszą miarę dodane alternatywnie szesnastki: $a^1 a^1 h^1 c^2$. W druku błędnie podane metrum – winno być $\frac{3}{4}$.

- s. 117 nr 242 – Odesłania pod pieśnią błędne.
 nr 243 – Tekst w rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 173, jest to odpis z „Przyjaciela ludu”, R. 3: 1836, T. 1, nr 26, s. 208, tam w dziale „Przysłowia i piosnki gminne” tekst bez nut. Odsyłacz do *Krakowskiego* (DWOK T. 6) błędne.
 nr 244 – Odesłanie do nr 172 błędne, do tekstu nr 162 – może dotyczyć orki.
- s. 118 nr 245 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 176v, nr 392, z lokalizacją jak w druku, tam takty 1–6 z tekstem; w rkp. w pierwszym wykonaniu w t. 3 trzecia ósemka e². Takty 7–14 także w rkp. o sygn. 465, k. 166v., nr 402, z lokalizacją: „od Czarnkowa”, z notą jak w druku, tam melodia zanotowana o tercję małą wyżej.
 nr 246 – Tekst w rkp. Kolberga, teka 16, sygn. 1209, k. 2, nr 76 wśród odpisów ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, s. 97, tam tekst bez melodii.
- s. 119 nr 247 – Rkp. Kolberga: teka 33, sygn. 1305, k. 47, nr 22, z lokalizacją: „z Wielkopolski”, tam melodia z incipitem: „Da co byś wolała, kochanko” i teka 16, sygn. 1209, k. 3, nr 52, tam tekst; w obu rkp. odesłanie do pierwodruku w „Przyjacielu Ludu” R.13: 1846, T. 1, nr 15, s. 120, zob. przedruk: *Pieśni i melodie ludowe... cz. I* (DWOK T. 67/I) nr 142.
 Jeszcze jeden zapis tekstu w rkp. z teki 16, sygn. 1209, k. 2, nr 66, wśród odpisów ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, s. 19, tam taki sam tekst i melodia.
 Odesłanie do „Przyjaciela Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 19, s. 152 dotyczy wariantu zwr. 2 i 3 opublikowanego w dziale „Przysłowia i piosnki gminne”, zob. nr 308 w T. 13 i przypis do tego numeru.
- nr 249 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 3v., nr 430, z lokalizacją: „od Żnina”, brak odsyłaczy, tam melodia i zwr. 1. W rkp. w t. 1, 3, 4 i 6 tylko górna wersja melodii, w t. 2 dolna wersja, ostatnia ósemka c², między t. 6–7 jeszcze dwa takty – 1. volta, skreślona przez Kolberga. Odesłanie do *Pieśni ludu polskiego* (DWOK T. 1) błędne.
- s. 120 nr 250 – Odesłania pod pieśnią błędne.
- s. 121 nr 252 – Tekst zwr. 2 z inną melodią zob. nr 72 w suplementcie.
 nr 254 – Tekst jak w druku w rkp. Kolberga, teka 35, sygn. 1315/B, k. II, z lokalizacją ogólną: „Dębicz”. Odsyłacz do cz. II *Kujaw* (DWOK T. 4) błędny.
- s. 122 nr 257 – Rkp. terenowe Kolberga: teka 35, sygn. 1315/A, k. 14r., (4. pięciolinia od dołu), tam melodia bez tekstu; teka 35, sygn. 1315/B, k. V, tam tekst jak w druku, oba rkp. z lokalizacją ogólną: „Dębicz”.

W rkp. melodia zanotowana o kwartę czystą wyżej, t. 1 jak t. 2 w druku, w t. 2 na trzecią miarę szesnastki $h^1 a^1$, w t. 3 pierwsza nuta h^1 , w t. 4 na drugą miarę alternatywnie ósemka a^1 , obok melodii notatka: „owczarek”.

W rkp. tekstowi z k. V odpowiada zapis melodii z incipitem: „A ja panu”, zob. nr 117 w suplementcie.

- s. 123 nr 258 – Odesłanie pod melodią błędne.
nr 259 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 338, nr 438, z lokalizacją i notatką jak w druku, w rkp. 1. volta obejmuje t. 4–5, 2. volta t. 4 i 6, w t. 11 tylko dolna wersja, w t. 15 brak g^1 , w t. 22 tylko dolna wersja.
- s. 124 nr 260 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 143, nr 219, z lokalizacją, melodią i tekstem jak druku, tam brak notatki nad melodią.
nr 262 – Wariant tekstu zwr. 2 w rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 97 i 173 (te karty stanowiły kiedyś całość) i teka 35, sygn. 1315/B, k. IV; są to odpisy z „Przyjaciela Ludu” R. 2: 1835, T. 1, nr 24, s. 192, tam w dziale „Piosnki gminne”. W rkp. „tylko” zamiast „piosnki” i „dziewczęta” zamiast „dziewki”.
nr 263 – Wariant tekstu z inną melodią por. nr 11 w suplementcie.
- s. 125 nr 264 – Notatka Kolberga wskazuje na „Aufforderung zum Tanz” von Carl Maria von Weber, op. 65, J. 260.
nr 265 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 15v., nr 354, tam melodia z tekstem: „Siwa czapka”, por. nr 46 w suplementcie; rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 118v., nr 191, tam melodia z tekstem „Oj, wszystkie konie dobre”, zob. nr 104 w suplementcie.
nr 266 – Tekst z inną melodią zob. nr 100 w suplementcie.
- s. 126 nr 267 – Rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 60v., nr 466.
W rkp. sygn. 465 karta uszkodzona, widoczne tylko t. 1–6 i tekst do słowa: „szyję”; melodia zanotowana o sekundę wielką wyżej.
Melodia i tekst por. DWOK T. 72/I, nr 440, tam t. 1–8.
- s. 126 nr 268 – Por. DWOK T. 72/I, nr 501.
- s. 126 nr 269 – Takty 1–8 z tekstem: „A ja sobie sama”, zob. nr 47 w suplementcie.
- s. 127 nr 271 – Odesłanie pod pieśnią dotyczy „Przyjaciela Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 17, s. 133, tam taki sam tekst bez melodii.
- s. 128-129 nr 275 – Wariant zwr. 1 por. nr 27 w suplementcie. Tego wariantu dotyczy odsyłacz do zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, s. 145.
Zwr. 2 i 3 w rkp. Kolberga, teka 16, sygn. 1209, k. 5, nr 169, tam

z inną melodią, zob. nr 28 w suplementcie.

- s. 129 **nr 277** – Takty 1–4 z podpisanym pod nimi fragmentem tekstu w rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 175v.; rkp. uszkodzony, brak dalszego ciągu melodii i tekstu. Odesłania do T. 12 i T. 6 błędne.
- s. 130 **nr 279** – Tekst zwr. 1 w rkp. Kolberga, teka 35, sygn. 1315/B, k. II, z lokalizacją ogólną: „Dębicz”.
nr 280 – Tekst zwr. 2 i 3 w rkp. Kolberga, teka 16, sygn. 1209, k. 2, nr 74; jest to odpis ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, tam na s. 86. Tekst por. T. 13 nr 133. Odsyłacz do melodii nr 179 błędny.
- s. 131–132 **nr 284** – Tekst w rkp. Kolberga, teka 16, sygn. 1209, k. 11, nr 637; jest to odpis ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, s. 102, tam tekst bez melodii. Odesłania pod pieśnią błędne.
- s. 132 **nr 285** – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 143v., nr 218, z lokalizacją: „od Kórnik, Bnina”.
nr 286 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 316v., nr 186, z lokalizacją: „od Swarzędza (Siekierki)” i tekstem jak w druku; w rkp. w obu wykonaniach: w t. 1 górna wersja, w t. 3 w na trzecią miarę ósemka h^1 , alternatywnie szesnastki $h^1 g^1$.
- s. 133 **nr 287** – Odsyłacze do tekstów nr 163 i 252 błędne.
nr 288 – Zob. DWOK T. 72/I, nr 687. Odesłanie do T. 12 nr 83 błędne.
nr 290 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 119v., zapis w druku jest połączeniem dwóch odrębnych melodii zapisanych na tej karcie: t. 1–9 jako nr 396, z lokalizacją: „od Sierakowa” i notatką: „Mazur”, t. 10–17 jako nr 393, z lokalizacją: „od Szamotuł, Obornik”; t. 4 pierwotnie z drobnymi zmianami, następnie powyżej zapisana wersja jak w druku, bez przednutek, na drugą i trzecią miarę dodana wersja alternatywna: ósemki $d^2 h^1$, w t. 3 w drugim wykonaniu na trzecią miarę h^1 , w t. 5 tylko dolna wersja; w t. 6 na pierwszą miarę szesnastki $g^1 a^1$.
nr 291 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 119v, nr 394, z lokalizacją: „od Buku, Pniew” i odsyłaczem do T. 12, nr 471 – odsyłacz błędny.
- s. 134 **nr 292** – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 321v., nr 425, z lokalizacją, notatką i tekstem jak w druku. W rkp. w t. 1 tylko dolna wersja, t. 3 zanotowany jako 1. volta, następnie znak powtórki dla t. 1–2 i t. 4 oznaczony jako 2. volta, w t. 6 zamiast ostatniej ósemki dwie szesnastki $g^1 h^1$, t. 7 zanotowany jako 1. volta, następnie znak powtórki dla t. 5–6 i t. 8 oznaczony jako 2. volta.
nr 293 – Takty 1–8 zob. DWOK T. 72/I, nr 594.

- s. 134-135 nr 294 – Zw. „Trzymała się Kasia wierzby” w rkp. Kolberga, teka 35, sygn. 1315/B, k. IV; jest to odpis z „Przyjaciela Ludu”, R. 3: 1837, nr 47, s. 376, tam w dziale „Pieśni gminne”.
- s. 135 nr 296 – Zob. DWOK T. 72/I, nr 506.
- s. 136 nr 298 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (10. pięciolinia), tam melodia z incipitem: „Oj, ożenił się Kuba” i teka 35, sygn. 1315/B, k. II – tekst zw. 1, oba rkp. z lokalizacją ogólną: „Dębicz”; w czystopisie, sygn. 465, k. 303, nr 355, z lokalizacją jak w druku, pod melodią tekst zw. 1. W obu zapisach melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$, tylko górna wersja; w rkp. z teki 35 melodia zapisana o kwartę czystą wyżej. Odesłanie do T. 9 błędne.
- s. 137 nr 300 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 303, z lokalizacją i tekstem jak w druku, t. 1: 300, w t. 2 brak przednutki, w t. 3 dodane wersje alternatywne: na pierwszą miarę ósemka h^1 , na drugą szesnastki $c^2 h^1$, w t. 8 na pierwszą miarę tylko dolna wersja, poprzedzona przednutką fis^1 .
Melodia z tekstem: „A przenocuj mnie”, zob. nr 69 w suplementcie.
nr 301– Rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 270v., nr 436, z lokalizacją: „od Żnina, Mogilna” i rkp. terenowy, teka 37, sygn. 1328/I, k. 107v., z lokalizacją ogólną: „Czeszewo”. W rkp. sygn. 465 w t. 1 tylko górna wersja, w zapisie tekstu „jeżdżajma” zamiast „ligajma”. W rkp. z teki 37 na zakończenie próba zapisania dogrywki instrumentalnej dwa takty, dziś słabo czytelne; w zapisie tekstu „z dziewczyną” zamiast „kochanką”. Tekst z inną melodią por. nr 98 w suplementcie.
nr 302 – Melodia z innym tekstem por. nr 112 w suplementcie.
nr 303 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 119v., nr 395, z tekstem i lokalizacją jak w druku, bez odsyłaczy. W rkp. melodia zanotowana o tercję małą niżej; w t. 2 na trzecią miarę alternatywnie szesnastki $c^2 a^1$; odsyłacze pod pieśnią błędne.
- s. 139 nr 307 – Tekst z melodią por. nr 102 i 103 w suplementcie; tekst zob. DWOK T. 72/I nr 484.
nr 308 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 159v., nr 161, z lokalizacją, notatką nad nutami i tekstem jak w druku, tam melodia zanotowana w tonacji A-dur, w t. 4 tylko dolna wersja.
Tekst w rkp. Kolberga: teka 13, sygn. 1193, k. 4 i sygn. 465, k. 97; w rkp. z teki 13 „Krakowiana” zamiast „Targoszana”, a w rkp. o sygn. 465 „Bukowiana” zamiast „Targoszana”, ten ostatni rkp. jest odpisem z „Przyjaciela Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 19, s. 152 (por. nr 247 w T. 13 i przypis do tego numeru).
Ponadto tekst w rkp. o sygn. 465, k. 196v., nr 213, z lokalizacją: „od

Środy, Dębicz”, tam początek: „Co byś wołała dziewulo” i „Dębiczana” zamiast „Targoszana”, w tym rkp. tekst skreślony, pierwotnie podpisany pod melodią jak nr 173 w T. 13. Incipit „A co byś wołała dziewczyno” zanotowany w rkp. z teki 35, sygn. 1315/B, k. V, z lokalizacją ogólną „Dębicz”. Odsyłacz do melodii nr 187 w tym tomie – błędny.

nr 309 – Melodia bez tekstu w rkp. terenowym Kolberga, teka 50, sygn. 1357/3, k. 28v., z lokalizacją: „Żerkowo” (na odroście karty lokalizacja ogólna: „Kotlin”). Rękopis stanowi całość z k. 26 z tej teki i k. 10 z teki 36, sygn. 1324. W tym rkp. melodia zapisana w metrum $\frac{3}{4}$, w takcie 2 w obu wykonaniach górna wersja, w t. 3 w pierwszym wykonaniu na drugą i trzecią miarę ósemką z kropką e^1 i szesnastką f^1 , w drugim wykonaniu: w t. 3 na trzecia miarę dodane alternatywnie h^1 .

- s. 140 nr 310 – Rkp. Kolberga: teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (4. pięciolinia), tam melodia z incipitem: „Oj, jutro” i teka 35, sygn. 1315/B, k. V, tam tekst zwr. 1; oba rkp. z lokalizacją ogólną: „Dębicz”.

W zapisie melodii w obu wykonaniach: w t. 1 na trzecią miarę szesnastki $h^1 g^1$, w t. 2 na drugą miarę d^1 , w t. 4 na drugą miarę d^1 . Tekst zwr. 2 i wariant zwr. 3 z inną melodią, zob. nr 99 w suplementcie. Odesłanie do T. 12 błędne.

- s. 141 nr 314 – Melodia bez tekstu w rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 183v., nr 365, z lokalizacją: „od Pobiedzisk”. W rkp. w t. 1 przy pierwszej i drugiej nucie dodane wersje alternatywne: $d^2 c^2$, w t. 2 tylko dolna wersja, w t. 3 i 7 w obu wersjach na pierwszą miarę inny rytm, w t. 3 i 5 pierwsza nuta poprzedzona przednutką h^1 , w t. 6 na pierwszą miarę alternatywnie triola szesnastkowa $g^1 fis^1 g^1$ lub ósemka g^1 .

Tekst 3. zwr. z lokalizacją jak w druku i własnym zapisem nutowym, zob. nr 86 w suplementcie.

- s. 141 nr 315 – Rkp. Kolberga: rkp. terenowy teka 36, sygn. 1322, k. 3/2r. – tam melodia z incipitem: „Jasinku Dąbrowski”, a na odroście rkp. z lokalizacją: „Siekierki pod Kostrzynem, Swarzędz” – tekst zwr. 2; teka 33, sygn. 1305, k. 50, nr 147, z lokalizacją: „od Swarzędza”, tam melodia z incipitem: „Jasieńku Dąbrow” i teka 16, sygn. 1209, k. 5, nr 171 – wariant zwr. 2. W rkp. z teki 36 i 33 melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$, w podwojonych wartościach rytmicznych, w t. 3 w pierwszym wykonaniu dolna wersja, w drugim trzy ósemki $a^1 c^2 fis^1$; w obu zapisach tekstu „Jasieńku Dąbrowski” zamiast „Sobeczku Dąbroski”, w obu rkp. jeszcze jedna zwrotka opublikowana w T. 13 nr 231.

- s. 142 nr 316 – Pod pieśnią odesłanie do „Przyjaciela Ludu” R. 3: 1836, nr 17, s. 133, tam taki tekst bez melodii.

nr 317 – Odsyłacz do tekstu 430 błędny.

nr 318 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/III, k. 60, z lokalizacją ogólną: „Górczyn”; w t. 2 w pierwszym wykonaniu przy d^2 alternatywnie krzyżyk, w drugim wykonaniu alternatywnie: na drugą miarę ósemki $h^1 c^2$, na trzecią ćwierćnuta h^1 , tekst jak w druku, bez interiekcji. W druku błędnie podano metrum, winno być $\frac{3}{4}$. Odsyłacz do nru 362 błędny.

- s. 143 nr 319 – Melodia w rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 118, nr 188, z lokalizacją jak w druku, tam z tekstem „Ciele wody mało ma” opublikowanym w T. 13 nr 152.

nr 320 – Odsyłacz do nr 482 w cz. II *Kujaw* (DWOK T. 4) błędny.

nr 321 – Odsyłacz pod pieśnią błędny.

- s. 144 nr 322 – W druku druga nuta błędnie ósemka, winna być szesnastka.

nr 323 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 117v., nr 412, z lokalizacją i odsyłaczem jak w druku; tam melodia zanotowana o sekundę wielką wyżej, w metrum $\frac{3}{4}$, w podwojonych wartościach rytmicznych; w drugim wykonaniu w t. 2 i 4 na ostatnią miarę szesnastki $d^1 e^1$. Zurotki zanotowane w odwrótej kolejności, a poniżej pod przekreśloną melodią jeszcze zwr. 3 i 4:

„Bez to pole, bez okole, bez cheszewski smug,
niejedną ja podkówieczkę kole ciebie stłuk.
Jeszcze niewiele, niewiele, jeszcze niewiele,
ażebym tak cztery pary w każdą niedzielę”.

nr 324 – Rkp. Kolberga, sygn. 3199, k. 41, nr 209, z lokalizacją: „Swarzędz”. W rkp. w t. 3 na trzecią miarę zamiast trioli dwie szesnastki $g^1 e^1$, w t. 8 inny rytm. Po takcie 8, jako dalszy ciąg zapisana pieśń „Owczaryszek skoczybruzda, zob. nr 128 w suplementcie.

nr 325 – Tekst w rkp. Kolberga, teka 16, sygn. 1209, k. 2, nr 72 wśród odpisów ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, s. 76; w rkp. tak jak u Lipińskiego ten tekst stanowi ostatnią zurotkę pieśni „Czego płaczenie oczuszki” zob. T. 13 nr 229. Odesłania do *Pieśni ludu polskiego* (DWOK T. 1) nr 286, do cz. II *Kujaw* (DWOK T. 4) nr 434 i do nr 121 w T. 13 błędne.

- s. 145 nr 326 – Melodia bez tekstu w rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 159v., nr 171, z lokalizacją: „od Pleszewa (Kotlin)” i rkp. terenowy teka 50, sygn. 1357/3, k. 28r. (mel. 17), z lokalizacją ogólną: „Kotlin”, rękopis ten stanowi całość z k. 26 z tej teki i k. 10 z teki 36, sygn. 1324.

W obu rkp. brak notatki nad nutami dotyczącej nazwy tańca, w t. 1 na pierwszą miarę alternatywnie dwie szesnastki i ósemka $d^2 e^2 f^2$, w t. 2 tylko górna wersja, w t. 3 brak przednutki, na pierwszą mia-

rę alternatywnie dwie szesnastki i ósemka: $g^1 a^1 h^1$; w rkp. o sygn. 465 obok z notatką „vel” zanotowana wersja alternatywna dla t. 2; w rkp. z teki 50 w t. 10 na drugą miarę przednutka a^1 i ćwierćnuta h^1 , t. 9–11 niewypełnione. Tekst także w innych rkp. z innymi melodiami zob. nr 127 i 128 w suplementcie. W druku błędnie podane metrum – winno być $\frac{3}{4}$. Odsyłacz pod pieśnią błędny.

nr 327 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 3v., nr 431, z lokalizacją jak w druku; w rkp. tylko zwr. 1.

nr 328 – Rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 159v., nr 165, z lokalizacją: „od Kurnika”, z notatkami i tekstem jak w druku; melodia bez tekstu z notatką: „Do koła” w rkp. terenowym z teki 50, sygn. 1357/3, k. 26r., z lokalizacją ogólną: „Kotlin” (k. 26 jest dalszym ciągiem k. 28 i 10 z teki 36, sygn. 1324); teka 16, sygn. 1209, k. 3, nr 67 – tekst.

W zapisie melodii w tece sygn. 465 w t. 3 tylko dolna wersja, w t. 4 h^1 zanotowane jako przednutka, w drugim wykonaniu: w t. 3 obie wersje. W rkp. 465 i z teki 16, tak jak w druku, odesłanie do „Przyjaciela Ludu”, R. 13: 1846, T. 1, nr 23, s. 184, tam w rubryce *Piosnki ludu wielkopolskiego* taki tekst bez nut.

s. 145–146 nr 329 – Tekst zwr. 1 w rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 97; jest to odpis z „Przyjaciela Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 26, s. 208, tam w dziale „Przysłowia i piosnki gminne”.

s. 146 nr 331 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 141v., nr 372, z lokalizacją jak w druku, w rkp. brak notatki dotyczącej nazwy tańca, inna kolejność taktów – po t. 4 najpierw t. 9–16, a po nich t. 5–8.

s. 146–147 nr 332 – Rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 145v., nr 156, z lokalizacją i odsyłaczami jak w druku, tam melodia i zwr. 1; melodia z incipitem: „Oj, żeby to tak mogło być” w tece 33, sygn. 1305, k. 47, nr 6, z lokalizacją: „z Wielkopolski” i odsyłaczem do „Przyjaciela Ludu” jak w druku (zob. ciąg dalszy przypisu) i tekst zwr. 1 w tece 16, sygn. 1209, k. 4, nr 60; melodia i tekst zwr. 1 także rkp. terenowym, teka 35, sygn. 1315/B, k. IVv., bez lokalizacji.

W rkp. z teki 16 odesłanie do pierwodruku w „Przyjacielu Ludu” R. 14: 1847, T. 1, nr 16, s. 128, zob. przedruk: *Pieśni i melodie ludowe... cz. I* (DWOK T. 67/I) nr 190.

Odesłanie pod pieśnią dotyczy „Przyjaciela Ludu” R. 3: 1837, T. 2, nr 47, s. 376, tam taki tekst i melodia w dziale „Pieśni gminne”.

s. 147 nr 333 – Rkp. Kolberga, teka 33, sygn. 1305, k. 47, nr 17 – melodia z incipitem: „W Czewujewie” i teka 16, sygn. 1209, k. 3, nr 47 – tekst, oba rkp. z lokalizacją: „z Wielkopolski”. W zapisie melodii w t. 1 krzyżyk przy g^1 , w t. 2 krzyżyk przy d^1 , w t. 3 w pierwszym wykonaniu na drugą i trzecią miarę ćwierćnuty $h^1 cis^1$.

W rkp. z teki 16, tak jak w druku, odesłanie do „Przyjaciela Ludu”, R. 3: 1837, T. 2, nr 46, s. 368, tam taki tekst i melodia w dziale „Pieśni gminne”; ponadto w tym rkp. także odesłanie do pierwodruku w *Pieśniach ludu polskiego*, Poznań 1842–145, zob. przedruk: *Pieśni i melodie ludowe... cz. I* (DWOK T. 67/I) nr 65.

nr 334 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 166v., nr 400, z lokalizacją i tekstem jak w druku; w rkp. melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$ w podwojonych wartościach rytmicznych, brak odsyłaczy, w t. 3 dolna wersja, pierwsza ósemka e^2 , w t. 7 zamiast ćwierćnoty dwie ósemki g^1 . W druku błędnie podane metrum, winno by $\frac{3}{8}$.

nr 335 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 159v., nr 164, z lokalizacją, notatką nad nutami i tekstem jak w druku, w t. 1 w drugim wykonaniu na pierwszą miarę dodane alternatywnie szesnastki d^2 d^2 , w t. 3 w pierwszym wykonaniu dolna, w drugim wykonaniu górna wersja.

- s. 148 nr 336 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 175; rkp. uszkodzony, widoczne tylko t. 1–5 i podpisane pod nimi fragmenty zwr. 1 i 2; w t. 2 tylko górna wersja, t. 5 jak t. 1.

Tekst także w rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 97 i dwukrotnie w tece 13, sygn. 1193, k. 3 i k. 4; są to odpisy z „Przyjaciela Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 19, s. 152, tam w dziale „Przysłowia i piosnki gminne”.

nr 337 – Tekst w rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 97 i teka 35, sygn. 1315/B, k. IV; jest to odpis z „Przyjaciela Ludu”, R. 3: 1835, T. 1, nr 24, s. 192, tam tekst bez melodii.

nr 339 – Melodia bez tekstu w rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 141v., nr 381, z lokalizacją: „od Mogilna”, w rkp. brak znaku powtórki.

- s. 149 nr 341 – Rkp. Kolberga: teka 33, sygn. 1305, k. 50, nr 146, z lokalizacją: „Siekierki, pod Kostrzynem” – melodia z incipitem: „Oj, wygrał” i teka 16, sygn. 1209, k. 5, nr 170, bez lokalizacji – tekst. W rkp. z teki 33 melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$, przygotowana do opracowania fortepianowego, melodia poprzedzona dwoma taktami akompaniamentu, dalsze takty akompaniamentu niewypełnione, w t. 2 i 7 tylko górna wersja. Odsyłacz do *Sandomierskiego* (DWOK T. 2) błędny.

nr 342 – Tekst w rkp. Kolberga: teka 16, sygn. 1209, k. 2, nr 77; sygn. 465, k. 270v., nr 434, z lokalizacją: „od Gołańczy”. Rkp. z teki 16 to odpis ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, s. 99; w rkp. o sygn. 465 ten tekst skreślony, pierwotnie dopisany do innej pieśni z melodią opublikowaną w T. 13 nr 359.

- s. 149–150 nr 343 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 312, nr 371, z lokalizacją jak w druku, w rkp. brak odsyłaczy. Odsyłacze do melodii 190 i 331 błędne.

- s. 150 nr 344 – W rkp. Kolberga są to dwa osobne zapisy:
 Takty 1–4: sygn. 465, k. 338, nr 439, z lokalizacją jak w druku, tam melodia i zwr. 1.
 Takty 5–12: sygn. 465, k. 338, zapisane pierwotnie na tej karcie jako osobna melodia, z lokalizacją: „Czeszewo” i notatką nad nutami: „Kujawiak”.
- nr 345 – Melodia bez tekstu w rkp. terenowym Kolberga, teka 50, sygn. 1357/3, k. 28r. (mel. 16), z lokalizacją ogólną: „Kotlin”, rękopis stanowi całość z k. 26 z tej teki i k. 10 z teki 36, sygn. 1324. W rkp. w t. 1 tylko górna wersja, w t. 2 w drugim wykonaniu na trzecią miarę alternatywnie h^1 , w t. 5 tylko górna wersja. Odsyłacze pod melodią błędne.
- s. 150-151 nr 346 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 270v., nr 435, z lokalizacją: „od Żnina”. W rkp. w t. 8 tylko górna wersja, w zapisie tekstu brak wariantu: „v. na grzyby”.
- s. 151 nr 347 – Melodia z innym tekstem zob. DWOK T. 72/I nr 679. Odesłanie do „Przyjaciela Ludu” R. 2: 1835, T. 1, nr 22, s. 176 dotyczy zwr. 3.
- s. 151 nr 348 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 338, nr 440, z lokalizacją: „od Wilatowa, Gembicy”; melodia i tekst jak w druku.
- s. 152 nr 349 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 168v., nr 446, z lokalizacją: „od Łabiszyna (Chomantowo)”. W rkp. melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{8}$ w pomniejszonych wartościach rytmicznych; w t. 1 brak fermaty, w pierwszym wykonaniu: w t. 3 na trzecią miarę alternatywnie ćwierćnuta d^2 , w drugim wykonaniu: w t. 2 na pierwszą miarę obie wersje, w t. 3 na trzecią miarę alternatywnie ćwierćnuta g^1 ; w t. 4–6 w pierwszym wykonaniu obie wersje, w t. 6 na trzecią miarę alternatywnie ćwierćnuta d^2 , w drugim wykonaniu w t. 4 tylko górna wersja, w t. 5 obie wersje, w t. 6 na pierwszą miarę brak przednutek, alternatywnie dodane szesnastki h^1 c^2 e^2 d^2 , na trzecią miarę alternatywnie ćwierćnuta g^1 .
- nr 350 – Tekst z inną melodią zob. nr 130 w suplementcie.
- nr 351 – Tekst w rkp. Kolberga, teka 16, sygn. 1209, k. 11, nr 644; jest to odpis ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, s. 137. W rkp. tak jak u Lipińskiego w zwr. 2 w. 2 dwukrotnie: „dej się na wolę”, w w. 4: „tylko” zamiast „ino”. Odesłanie do nr 328 w cz. II *Kujaw* (DWOK T. 4) błędne.
- nr 352 – Odsyłacz do nr 333 w T. 12 błędny.
- s. 153 nr 353 – Tekst w rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 97; jest to odpis z „Przyjaciela Ludu” R. 2: 1836, T. 2, nr 50, s. 400, tam w dziale „Piosnki gminne”.

nr 354 – Odesłanie do melodii 197 błędne.

nr 355 – Tekst zwr. 1 w rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 97 i k. 173 (karty stanowiły kiedyś całość); jest to odpis z „Przyjaciela Ludu”, R. 3: 1836, T. 2, nr 36, s. 288, tam bez melodii.

nr 356 – Odesłanie do nr 396 w cz. II *Kujaw* (DWOK T. 4) błędne.

- s. 154 nr 357 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 178v., nr 408, z lokalizacją jak w druku. W rkp. w t. 2 w drugim wykonaniu druga szesnastka a^1 ; pod melodią zwr. 1 jak w druku, a po niej jeszcze:

„Ciężko, ciężko matce moi, że mię dała do niewoli,
do niewoli, do takiej wsi, gdzie ludzie gorsi niżli psi”.

nr 358 – Takty 1–4 w rkp. terenowym Kolberga, teka 47, sygn. 1354/II, k. 64v., z lokalizacją: „Targoszyce”. W rkp. w t. 1 i 3 tylko górna wersja, w t. 2 i 4 na trzecią miarę alternatywnie: w pierwszym wykonaniu ósemki $h^1 a^1$, w drugim wykonaniu (tylko w t. 2) ósemki $e^1 d^1$.

nr 359 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 270v., nr 434, z lokalizacją jak w druku, nad melodią notatka: „Owczarek”. W rkp. w t. 7 na pierwszą miarę alternatywnie ósemka g^1 , pod melodią inne teksty, skreślone przez Kolberga, a poniżej zanotowany tekst jak w druku. W rkp. tak jak w druku błędne odesłania, winno być: T. 12 nr 562 – tam opublikowany pierwszy skreślony tekst i T. 13 nr 342 – tam drugi skreślony tekst.

nr 360 – Rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 331, nr 526, z lokalizacją: „od Nieszawy (Zbrachlin)”, tam brak notatki nad nutami, brak t. 1–2. Zob. DWOK T. 72/I nr 547.

- s. 155 nr 361 – Rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 30, nr 582, z lokalizacją: „od Sompolna (Ruszkowo)”; karta uszkodzona, brak t. 1–2, w t. 6 na pierwszą i drugą miarę zamiast przednutek trzydziestodwójka i szesnastka z kropką, na trzecią miarę zamiast przednutki dwie szesnastki, zob. DWOK T. 72/I nr 621.

- s. 155 nr 362 – Rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 40, nr 602; z lokalizacją: „od Izbicy (Chalno)”. W rkp. notatka nad melodią i tekst jak w druku, w pierwszym wykonaniu: w t. 1 i 2 obie wersje, w t. 3 tylko górna wersja, w drugim wykonaniu: w t. 1 i 3 tylko dolna wersja, w t. 2 na trzecią miarę zamiast przednutki dwie szesnastki $d^2 e^2$. Zob. DWOK T. 72/I nr 648.

- s. 155 nr 363 – Rkp. Kolberga: rkp. o sygn. 465, k. 10, nr 576, z lokalizacją: „od Sompolna (Sadlno)”.

W rkp. pod taktami 1–8 tekst: „Przeproś Kasiu Jasia”, taki zapis zob. DWOK T. 72/I nr 602; ten tekst zob. też T. 13 nr 232, zwr. 2.

- s. 156 nr 364 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 127, nr 661, z lokalizacją: „od Chodcza (Choczeń)”, tam takty 1–4 z tekstem jak w druku. Melodia z innym tekstem: „Dociągaj smyczkiem” zob. DWOK T. 72/I nr 101. Takty 5–8: wariant melodii por. DWOK T. 72/I nr 309 (tam t. 1–4).
- s. 156 nr 365 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 127v., nr 659, z lokalizacją: „od Przedcza”, tam takty 1–4 i tekst jak w druku. Melodia z innym tekstem: „Na Kujawach powiadają” zob. DWOK T. 72/I nr 159 (tam t. 5–12).
- Takty 5–8 bez tekstu w tymże rkp. Por. DWOK T. 72/I nr 210 (tam t. 1–16).
- Odsyłacze pod pieśnią błędne.
- nr 366 – Odsyłacze pod pieśnią błędne.
- s. 156–157 nr 367 – Rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 1v., nr 686, z lokalizacją: „od Kowala, Chodcza” i notatką nad nutami jak w druku; w rkp. w t. 18–21 następująca kolejność taktów: 18, 19, 18, 21, 20, 19, 20, 21.
- Takty 1–8: Zob. DWOK T. 72/I nr 210, tam t. 17–24 (Odsibka) i tamże nr 216.
- Takty 9–21: Zob. DWOK T. 72/I nr 43. Odsyłacz do *Pieśni ludu polskiego* (DWOK T. 1) błędny; odesłanie do *Kujaw cz. II* (DWOK T. 4) dotyczy opisu tańca.
- s. 157 nr 368 – Rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 10, nr 574, z lokalizacją: „od Sompolna (Ruszkowo)”. Zob. DWOK T. 72/I nr 655. W rkp. dodana dogrywka instrumentalna jak w T. 72/I nr 655 (tam t. 17–24), por. także T. 72/I nr 217.
- s. 157 nr 369 – Por. DWOK T. 72/I nr 244. Wariant melodii bez tekstu por. przypis do nru 244 w DWOK T. 72/I.
- s. 157 nr 370 – Zob. DWOK T. 72/I nr 539.
- s. 158 nr 371 – Zob. DWOK T. 72/I nr 511. W rkp. po t. 1–6 następuje dalszy ciąg melodii, zob. nr 511 w T. 72/I takty 9–12.
- s. 158–159 nr 372 – Rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 174v., nr 702, z lokalizacją: „od Włocławka (Korabniki)”.
- W rkp. notatki dotyczące tańców nad nutami jak w druku, w t. 13 na trzecią miarę dodane alternatywnie szesnastki $c^2 h'$.
- Por. DWOK T. 72/I nr 515.
- s. 158–159 nr 373 – Rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 331, nr 528, z lokalizacją: „od Nieszawy (Niszczewy)”, z notatką nad nutami jak w druku.
- W rkp. w t. 2 na drugą miarę tylko górna wersja, na trzecią w górnej wersji inny rytm, w t. 5 na pierwszą miarę alternatywnie

ćwierćnuta d^1 , w t. 8, 10 i 12 nad ostatnią szesnastką fermata, w t. 11 w obu wykonaniach obie wersje, w pierwszym wykonaniu na trzecią miarę szesnastki $a^1 h^1$, w t. 12: w pierwszym wykonaniu na pierwszą i drugą miarę dodane alternatywnie ósemki $c^2 h^1$, w drugim wykonaniu na pierwszą i drugą miarę dodane alternatywnie ósemki $g^1 h^1$. W druku na początku błędnie podano metrum – winno być $\frac{3}{4}$.

Por. DWOK T. 72/I nr 541.

- s. 159 nr 374 – Melodia bez tekstu w rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 24v., nr 579, z lokalizacją: „od Sompolna (Ruszkowo)”. W rkp. notatki dot. nazw tańców jak w druku, w t. 5 przednutka e^2 , w t. 7 na trzecią miarę melodia zanotowana o sekundę wielką wyżej, w t. 9 i 10 tylko górna wersja. Por. DWOK T. 72/I nr 580 i 586.
- Odesłanie do „Przyjaciela ludu”, R. 3: 1836, T. 1, nr 3, s. 24 dotyczy tekstu, tam w dziale „Przysłowia i piosnki gminne”.
- s. 159–160 nr 375 - Rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 106v., nr 599 i 600, z lokalizacją: „od Brdowa (Świętosławice)”, tam pierwotnie melodia zanotowana jako dwa odrębne zapisy; tekst jak w druku. W rkp. w t. 16 i 21 g^1 zanotowane jako ćwierćnuta, fis^1 jako przednutka, w t. 20 tylko górna wersja.
- Takty 9–21 zob. DWOK T. 72/I nr 675.
- s. 160 nr 376 – Rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 24, nr 570, z lokalizacją: „od Piotrkowa Żydowskiego”; tam w dolnej wersji w t. 2, 4, 6 i 8 na trzecią miarę ósemka g^1 ; tekst jak w druku.
- Zob. DWOK T. 72/I nr 615.
- s. 160 nr 377 – Rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 225v., nr 612, z lokalizacją: „od Izbicy”; karta uszkodzona, brak ostatniego taktu, w t. 6 na trzecią miarę tylko dolna wersja; pod melodią tekst jak w druku.
- Zob. DWOK T. 72/I nr 385 i dogrywka instrumentalna, tamże nr 384.
- s. 161 nr 378 – Rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 225v., nr 613, z notą jak w druku; rkp. uszkodzony, odcięte t. 5 drugie wykonanie i t. 6 pierwsze wykonanie oraz t. 11–12; tekst widoczny od słów: „las, da i las”.
- Takty 1–4 zob. DWOK T. 72/I nr 212 (t. 9–16) i tamże, nr 345.
- Takty 5–8 ze zwr. 1 zob. T. 72/I nr 213.
- Takty 9–12 zob. T. 72/I nr 212 (t. 1–4), tu z tekstem „A zajmij wołki”.
- s. 161 nr 379 – Takty 1–6 zob. DWOK T. 72/I nr 392.
- Takty 7–10 zob. DWOK T. 72/I nr 639.
- s. 161–162 nr 380 – Rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 325v., nr 514, z lokalizacją:

„od Służewa (Koneck)”, z notatką dotyczącą tańca jak w druku, w t. 7 na drugą i trzecią miarę ósemka d^2 i szesnastki $a^1 fis^1$, w t. 8 tylko górna wersja.

Takty 9–13 zob. DWOK T. 72/I nr 569 (t. 17–21).

s. 162 nr 381 – Por. DWOK T. 72/I nr 377.

nr 382 – Rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 30v., nr 584; rkp. uszkodzony, początek karty odcięty, melodia zachowała się od t. 3. W t. 5 na pierwszą miarę w górnej wersji triola szesnastkowa: $a^1 h^1 a^1$.

Por. DWOK T. 72/I nr 629. Odesłanie pod melodią błędne.

nr 383 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 137v., nr 706, z lokalizacją: „od Włocławka, Nieszawy”, brak notatki dotyczącej nazwy tańca. W zapisie melodii w t. 2 w drugim wykonaniu przy pierwszej szesnastce alternatywnie d^2 , t. 3–4 rozpisane; pod melodią tekst jak w druku.

Melodia z innym tekstem por. DWOK T. 72/I nr 224 (t. 1–8 i 13–20); tekst z inną melodią por. tamże nr 222.

s. 162 nr 384 – Rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 158v., nr 711, z lokalizacją: „od Włocławka”. W rkp. notatka nad melodią jak w druku, w pierwszym wykonaniu: w t. 3 dolna wersja, w drugim wykonaniu: w t. 1 na trzecią miarę szesnastki $a^1 cis^2$, w t. 2 na pierwszą miarę szesnastki $e^2 fis^2$, w t. 3 górna wersja; pod melodią tekst jak w druku.

Por. DWOK T. 72/I nr 116 (t. 1–16).

s. 163 nr 386 – Rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 136v., nr 517, z lokalizacją: „od Raciążka (Ciechocinek)”, tam notatka nad nutami jak w druku, t. 5–8 bez znaku powtórki.

Takty 1–4 i 7–8 por. DWOK T. 72/I nr 533.

nr 387 – Wariant tekstu z inną melodią, zob. nr 130 w suplementcie.

nr 388 – Melodia bez tekstu w rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 158v., nr 713, z lokalizacją: „Nieszawa” i odsyłaczem do T. 12 nr 267; w t. 1 w drugim wykonaniu na pierwszą miarę alternatywnie g^2 i górna wersja, w t. 3 w obu wykonaniach na pierwszą miarę dolna, na trzecią górna wersja.

s. 164 nr 389 – Rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 25v., nr 591, z lokalizacją: „od Babiaka (Brdowa)”; w zapisie tekstu ostatni wiersz zwr. 1: „da, przy tym twoim płocie” (brak „na słocie”).

Melodia bez tekstu zob. DWOK T. 72/I nr 415. Tylko odesłanie do tekstu nr 142 prawidłowe.

nr 390 – Rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 158v., nr 714, z lokalizacją: „od Włocławka”, z odsyłaczami do T. 6 i 12 i tekstem jak w druku. W t. 4 w pierwszym wykonaniu obie wersje, w drugim dolna wersja, w t. 5–8 brak znaku powtórki.

Takty 1–4 z wariantem tekstu por. DWOK T. 72/I nr 107.

391 – Takty 1–8 z tekstem zob. DWOK T. 72/I nr 208 (t. 9–16).

Takty 9–14 por. T. 72/I nr 200.

- s. 165 nr 392 – Rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 28v., nr 594, z lokalizacją: „od Babiaka (Zakrzewo)”; w zapisie melodii na pierwszą miarę: w t. 5 ósemka h^1 , w t. 6 ósemka d^1 ; tekst jak w druku.

Melodia z innym tekstem „Da, bodaj cię” zob. DWOK T. 72/I nr 129 (t. 9–16).

nr 393 – Rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 137v., nr 705, z lokalizacją: „od Włocławka”. W rkp. w t. 2 odwrotna kolejność wersji: w pierwszym wykonaniu dolna, w drugim górna wersja, w t. 4: w pierwszym wykonaniu górna wersja, na pierwszą miarę ósemka d^2 ; tekst jak w druku.

Por. DWOK T. 72/I nr 414 tu o sekundę wielką wyżej, w metrum $\frac{3}{4}$ w podwojonych wartościach rytmicznych.

nr 394 – Por. DWOK T. 72/I nr 528. W druku, w t. 5–8 błędnie podane metrum, winno być $\frac{3}{4}$. Odesłanie pod melodią błędne.

nr 395 – Rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 10, nr 575, z lokalizacją: „od Sompolna (Ruszkowo)” z tekstem i odsyłaczem jak w druku. Odesłanie pod pieśnią błędne.

- s. 166 nr 396 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 140v., nr 668, z lokalizacją: „od Izbicy, Chalno” i tekstem jak w druku, tam w t. 4 w pierwszym wykonaniu górna wersja, na trzecią miarę alternatywnie e^2 , w t. 6 na trzecią miarę alternatywnie szesnastki $h^1 a^1$.

Por. DWOK T. 72/I nr 161.

- s. 166 nr 397 – Melodia bez tekstu w rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 317, nr 587, z lokalizacją: „od Sompolna (Mąkoszyn)”. W rkp. w drugim wykonaniu: w t. 1 na trzecią miarę alternatywnie triola szesnastkowa $d^2 c^2 h^1$, w t. 2 na trzecią miarę alternatywnie triola szesnastkowa $fis^1 e^1 d^1$, w t. 3 na trzecią miarę ósemka g^1 lub alternatywnie szesnastki $g^1 e^1$. Por. DWOK T. 72/I nr 651.

Tekst z inną melodią w rkp. sygn. 465 na tej samej karcie pod nr 586, por. DWOK T. 72/I nr 611.

- s. 166 nr 398 – Takty 1–8 por. DWOK T. 72/I nr 525.

Takty 9–12 por. DWOK T. 72/I nr 548.

- s. 167 nr 399 – Takty 1–4 bez tekstu por. DWOK T. 72/I nr 263 (t. 13–20).

Takty 5–6 tamże, nr 263 (t. 9–12).

Takty 7–8 tamże, nr 253 (t. 1–4).

Takty 9–12 tamże, nr 253 (t. 5–12).

- s. 167 nr 400 – Takty 1–8 por. DWOK T. 72/I nr 563.
Takty 9–10 por. DWOK T. 72/I nr 479.
- s. 168 nr 402 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 273, nr 387, z lokalizacją: „od Buku”, tam melodia z 1. zwr. tekstu, w t. 8 pierwsza ósemka g^1 .
- s. 169 nr 403 i przypis * – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 181, nr 389, z lokalizacją: „od Wyrzyńska”, z notatką nad melodią i tekstem jak w druku. W rkp. t. 3–4 i 7–8 zanotowane w metrum $\frac{2}{4}$.
W przypisie odesłanie własnego artykułu *Pieśni ludu litewskiego*, „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej”, 1879, T. 3 (dział III), s. 167–187, tam mowa o pracy G.H.L. Nesselmann *Lithauische Volkslieder*, Berlin 1853.
- nr 404 – Tekst w rkp. Kolberga, teka 16, sygn. 1209, k. 11, nr 656; jest to odpis ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, s. 188.
- nr 405 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 138, nr 391, z lokalizacją jak w druku, w rkp. melodia zanotowana o sekundę wielką niżej, w t. 5 na drugą miarę ósemki $a^1 a^1$, w t. 7 szesnastka a^1 .
- s. 169-170 nr 406 – Odsyłacz pod pieśnią niejasny.
- s. 170 nr 407 – Odsyłacz do T. 9 nr 61 niejasny.
- s. 171 nr 410 – Tekst zwr. 4 w rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 173 i dwukrotnie w tece 13, sygn. 1193, k. 3 i k. 4; są to odpisy z „Przyjaciela Ludu”, R. 3: 1836, T. 2, nr 36, s. 288, tam w dziale „Przysłowia i piosnki gminne”.
- s. 171–172 nr 411 – Melodia bez tekstu w rkp. Kolberga: sygn. 465, k. 132, nr 407, z lokalizacją: „od Gołańczy (Czeszewo)” i teka 47, sygn. 1357, k. 25; w obu rkp. nad melodią notatka jak w druku; tekst bez melodii w rkp. Kolberga, teka 16, sygn. 1209, k. 2, nr 75.
W rkp. sygn. 465 w t. 4 i 5 tylko dolna wersja, w t. 8 w pierwszym wykonaniu ćwierćnuty $g^1 e^2$. W rkp. z teki 47 w t. 1–2 tylko górna wersja, w t. 4 tylko dolna wersja, druga ćwierćnuta a^1 , od t. 5 dodane liczne wersje alternatywne. Rkp. z teki 16 to odpis ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, s. 93, tam także bez melodii.
- s. 172 nr 413 – Tekst w rkp. Kolberga: teka 35, sygn. 1315/B, k. IV; sygn. 465, k. 97; są to odpisy z „Przyjaciela Ludu” R. 2: 1835, T. 1, nr 24, s. 192, tam w dziale „Piosnki gminne”.
- s. 173 nr 414 – Tekst z inną melodią zanotowany w odpisie M. Turczynowiczowej z rkp. Kolberga, sygn. 2030/I k. 302, zob. nr 20 w suplementcie.
- nr 415 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 138v., nr 403, z lokalizacją,

notatką nad nutami i tekstem jak w druku; w zapisie melodii w t. 2 w pierwszym wykonaniu na pierwszą miarę ósemki $c^1 e^1$ lub alternatywnie $e^2 g^2$.

- s. 174 **nr 418** – Rkp. Kolberga: rkp terenowy, teka 36, sygn.1317/d, k. 7r., tam nad melodią oznaczenie tańca i skreślona notatka: „Majątek dziewczęcia”; teka 16, sygn. 1209, k. 2, nr 69, tam tylko tekst. W zapisie z teki 36 melodia zanotowana o sekundę małą wyżej, ze zmianami rytmicznymi; w zapisie tekstu w zur. 1 ostatni wiersz: „gdzie masz swój majątek”. Rkp. z teki 16 jest odpisem ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, s. 53 (nie 33), tam także tekst bez melodii.

nr 419 – Rkp. Kolberga: teka 36, sygn. 1324, k. 10r., nr 4, tam melodia bez tekstu z notą: „Wiatrak” i „prędko”, k. 10 stanowiła całość z k. 26 i 28 z teki 50, sygn. 1357/3, w t. 1 w drugim wykonaniu druga ósemka g^1 . Tekst z inną melodią, zob. nr 29 w suplemencie.

- s. 174-175 **nr 420** – Pod pieśnią odesłanie do „Przyjaciela Ludu” R. 2: 1836, tam w T. 2, nr 33, s. 264 tekst jak zur. 1–3 u Kolberga; w R. 3: 1836, T. 1, nr 18, s. 144 tekst jak zur. 4 i 5, w obu numerach w części „Przysłowia i piosnki gminne”.

- s. 175 **nr 421** – Rkp. terenowe Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (2. pięciolinia), tam melodia z incipitem: „Nie słyszałam” i teka 35, sygn. 1315/B, k. V – tekst zur. 1, oba rkp. z lokalizacją ogólną: „Dębicz”; w rkp. melodia zanotowana o sekundę wielką wyżej, w t. 11 zamiast szesnastek ósemka a^1 .

Przekreślony tekst zur. 2 w rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 181 podpisany pod inną melodią i z naniesionym tekstem: „Takie dobre kwaśne mliko”, zob. nr 103 w suplemencie.

- s. 175 **nr 422** – Rkp. terenowe Kolberga:

Takty 1–4: teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v. (18. pięciolinia), tam melodia z 1. zur. tekstu;

Takty 1–2 i 5–8 z incipitem zur. 2: „A sio” na tej samej karcie (20. pięciolinia);

teka 35, sygn. 1315/B, k. III – tekst zur. 2; wszystkie rkp. z lokalizacją ogólną: „Dębicz”.

W zapisie melodii z 1. zur. w pierwszym wykonaniu w t. 2 na drugą miarę g^1 . Melodia z incipitem 2. zur. zanotowana o sekundę wielką wyżej, w t. 2 w drugim wykonaniu na drugą miarę fs^1 .

nr 423 – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 181v., nr 411, z lokalizacją: „od Śmigła (Radomicko)”, w rkp. melodia zanotowana o sekundę wielką wyżej i 3 zur. tekstu, nad melodią notatka jak w druku.

- s. 176 nr 424 – Tekst zwr. 4 w rkp. Kolberga: teka 35, sygn. 1315/B, k. IV; sygn. 465, k. 173; jest to odpis z „Przyjaciela Ludu” R. 2: 1835, T. 1, nr 24, s. 192, tam bez melodii w dziale „Piosnki gminne”. Odesłanie pod pieśnią niejasne.
- s. 177 nr 425 - Rkp. terenowy Kolberga, teka 35, sygn. 1315/A, k. 14v., tam melodia z incipitem: „Oj, pojedź” i teka 35, sygn. 1315/B, k. II – tekst zwr. 1, oba rkp. z lokalizacją ogólną: „Dębicz”; teka 13, sygn. 1193, k. 26, nr 2164 – tekst zwr. 2–4. W zapisie melodii w t. 1–4 widoczne trudności Kolberga w zapisie melo-rytmicznym, obok z notatką: „lepiej” ponowny zapis tych taktów. Rkp. z teki 13 jest odpisem ze zbioru J.J. Lipińskiego *Piosnki ludu wielkopolskiego...*, s. 140.
- s. 177 nr 426 i przypis * – Rkp. Kolberga, sygn. 465, k. 181v., nr 414, z lokalizacją, notą nad melodią i przypisem jak w druku. W rkp. brak odsyłaczy, odsyłacze błędne. W przypisie informacje z artykułu *Bractwa strzeleckie*, „Przyjaciel Ludu” R. 2: 1835, T. 1, nr 5, s. 39–40. Odsyłacze do melodii w cz. II *Kujaw* (DWOK T. 4) błędne.

Przypisy (s. 179–208)

- s. 181 nr 429 – Melodia bez tekstu w rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320 k. 52r., z lokalizacją: „od Poznania”, zanotowana o sekundę wielką wyżej, w t. 4 na drugą miarę g^2 , w t. 8 na drugą miarę d^2 , w t. 12 na drugą miarę g^1 .
Odesłanie do „Rozmaitości. Pismo dodatkowe do Gazety Lwowskiej” 1844, nr 13 dotyczy tekstu pieśni, na s. 98 jest informacja, że pieśni dołączono na „oddzielnej ćwiartce” – jednak tego fragmentu w cyfrowych zbiorach brak.
- s. 182–184 – Tekst *Stach i Maryna* z przypisami został zaczerpnięty z „Przyjaciela Ludu” R. 4: 1837, T. 1, nr 16, s. 128.
- s. 184–187 nr 431 i przypisy – Odesłanie nad pieśnią dotyczy „Tygodnika Literackiego” 1838, nr 23, s. 178–179, tam wiersz *Hulanka* podpisany K. Z. [Zakrzewski] oraz teksty zamieszczone w przypisach.
- s. 187–189 nr 432 i przypisy 1–8 – Wiersz *Jak to Pan Gadulski* [nie Cybulski] *wnucze swojej dawne miłości opowiadał (ze starego rękopismu)* z przypisami opublikowano w „Tygodniku Literackim” 1838, nr 38, s. 298–299, podpisany K. Z. [Zakrzewski].
- s. 189–190 nr 433 – Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 18 i 42, zob. *Kaliskie. Sieradzkie* (DWOK T. 46) nr 600. Odesłanie pod tekstem dotyczy wydawanego w Poznaniu „Tygodnika Literackiego” 1840,

- nr 8, s. 58–59, tam wiersz *Dziewczę bez posagu* podpisany K. Z. [Zakrzewski].
- s. 191 nr 434 – Odesłanie dotyczy „Tygodnika Literackiego” 1840, nr 35, s. 275, tam *Krakowiak* bez podania nut, podpisany E. W. [Wasiłewski].
- s. 192-193 nr 435 – Melodia z innym tekstem: „Śmigaj po rosie, Jagoda” zob. nr 113 w suplemencie. Przypis pod pieśnią dotyczy „Pisma dla Ludu Polskiego” R. 1: 1845 (kwiecień), s. 119–121, skąd Kolberg zaczerpnął obszerny fragment tekstu pieśni *Mazur mącznicki*.
- s. 193-194 nr 436 – Tekst pieśni *Chłopek* pochodzi z „Pisma dla Ludu Polskiego” R. 1: 1845 (kwiecień), s. 117–118.
- s. 194-195 nr 437 – Tekst *Chłopak* zaczerpnięty z „Pisma dla Ludu Polskiego” R. 1: 1845, s. 189–191.
- s. 195–196 (przyp. do s. II–VI Tańce) – Tekst zaczerpnięty z pracy K.G. Anton’a *Erste Linien eines Versuches über der alten Slawen Ursprung, Sitten, Gebräuche, Meinungen und Kenntnisse*, Bd. 1, Lipsk 1783, s. 147–148.

PRZYPISY DO CZ. VI W. KS. POZNAŃSKIEGO (T.14)

Wstęp (s. VII–IX)

- s. VII w. 3–4g. – Odesłanie Kolberga dotyczy utworów zamieszczonych w „Przyjacielu Ludu”, niektóre z nich zostały przytoczone w T. 14, zob. bibliografia.
- w. 6–7g. – Przywołane „Pismo dla Ludu Polskiego”, wychodziło w Poznaniu w 1845 roku, opublikowano 10 zeszytów, jest to cz. II „Pisma dla Nauczycieli Ludu i Ludu Polskiego”.
- w. 9–13g. – Odesłanie dotyczy prac R. W. Berwińskiego: *Powieści wielkopolskie*, Poznań 1840 i *Studia o literaturze ludowej ze stanowiska historycznej i naukowej krytyki*, tam w T. 1: Poznań 1854 na s. X przytoczone przez Kolberga zdanie.
- w. 8–9d. – Wymieniona przez Kolberga Emma z Kurowskich Puffke wydawała swoje utwory „pojedynczo” oraz w formie zbiorów, zob. *Baśnie wielkopolskie zebrane dla młodzieży*, Leszno 1863.
- w. 7–8d. – Kolberg przywołał tekst I. Danielewskiego *Historia o rycerzu złotoskrzydłym, o porwanej dziewczycy z drogiem klejnotem i o złotym zamku*, Poznań 1875; odnaleziono wydanie: Chicago 1895.

w. 3d. – Kolberg wymienił zbiór L. Siemieńskiego *Podania i legendy polskie, ruskie i litewskie*, Poznań 1845, tam zamieszczone zostały utwory zaczerpnięte m.in. z kronik M. Bielskiego i J. Długosza (zob. bibliografia) oraz publikację Bronisławy Kamińskiej (właśc. Zofia Węgierska) *Legendy historyczne*, Poznań 1852.

s. VIII przyp. 1 – Zgodnie z informacją Kolberga odesłanie dotyczy pracy wydanej pod pseudonimem San-Marte *Gross-Polens National Sagen, Marchen und Legenden, und Localsagen des Grossherzogthums Posen*, Bromberg 1842, jednak pseudonimem San-Marte posługiwał się Albert Schulz (1802–1893), a nie „Neumann”.

s. IX w. 9g. – Kolberg wymienił niemieckojęzycznych autorów: A. Kuhna, autora *Märkische Sagen und Märchen*, Berlin 1843, *Sagen, Gebräuche und Märchen aus Westfalen*, Leipzig 1859 i (jako współautor z W. Schwartzem) *Norddeutsche Sagen, Märchen und Gebräuche*, Leipzig 1848; W. Mannhardta autora m.in. *Germanische Mythen. Forschungen*, Berlin 1858; M. Töppena (Toeppen), autora *Aberglauben aus Masuren mit einem Anhang enthaltend Masurrische Sagen und Märchen*, Aufl. 2, Danzig 1867 (Aufl. 1: 1866), wydanie polskie: *Wierzenia mazurskie z dodatkiem zawierającym klechdy i baśnie Mazurów*, Warszawa 1894 (tłum. E. Piltzówna).

w. 16–17g. – Rkp. zawierający zbiór przysłów J. Konopki pt. *Polskie przysłowia, przypowieści i różne wyrażenia przysłowiowe zebrat...* znajduje się wśród zbiorów Kolberga (Arch. PTL, teka 44/3); zostały one przedrukowane w odpowiednich rozdziałach tomu *Przysłowia*, DWOK T. 60.

Baśni cudowne (s. 3–156)

s. 10 przyp. 1 – Cytat pochodzi z wymienionej pracy A. Bastiana *Die Völker des Oestlichen Asien*, Leipzig 1866, T. 2: *Reisen in Birma in der Jahren 1861–1862*, Leipzig 1866, s. 145–146.

s. 22–27 nr 6 – Tekst *Ojciec i trzech synowie. Powieść gminna* przytoczony został w całości z „Przyjaciela Ludu” R. 5: 1838, T. 1, nr 5, s. 38–40; przypisy pochodzą od Kolberga. Przyp. 1 na s. 24 odnosi się do Żywotów Świętych Starego i Nowego Zakonu na każdy dzień przez cały rok P. Skargi; w wydaniu: Kraków 1605 żywot świętej Lidwiny opisany na s. 1075–1079, a cytat pochodzi ze s. 1078 (Kolberg dodał słowo „chorą”), w wydaniu: Kraków 1862, T. 2, s. 600–604, a cytowany tekst s. 603.

s. 27–29 nr 7 – Tekst od słów: „bo w gościńcu będą zgryjatkii” (s. 28 w. 12d.) w rkp. Kolberga, teka 45, sygn. 1418, k. 32; rkp. uszkodzony, brak

poprzedniej części tekstu, z boku karta oddarta, na zakończenie: „żyli odtąd w kupie” zamiast „razem”, ponadto w druku opowieść zredagowana i nadane cechy gwarowe.

- s. 30–35 nr 8 – Zgodnie z odsyłaczem *Zła macocha* została zaczerpnięta z „Przyjaciela Ludu” R. 13: 1846, T. 2, nr 30, s. 237–240 (nie 236), tam ze zbioru F. Wawrowskiego. Tekst w przyp. 1 na s. 31 także za „Przyjacielem Ludu”.

W przyp. 1 na s. 34 Kolberg odsyła do pracy K. Balińskiego *Powieści ludu spisane z podań*, Warszawa 1842, tam wątek macochy w tekstach: *Sierota* s. 28–31 i *Djabli tanek* s. 107–109.

- s. 35–42 nr 9 – Kolberg przytoczył tekst *Kojata*. (*Powieść gminna*) za „Przyjacielem Ludu” R. 5: 1838, T. 1, nr 21–22, s. 167–168 i 172; informacja, że tekst podał R. W. Berwiński pochodzi od Kolberga.

W przyp. 1 na s. 35 odsyłacz dotyczący pracy A. J. Gliškiego *Bajarz polski. Baśni, powieści i gawędy ludowe*, T. 1; Wilno 1862, tam na s. 109–128 opowieść o Kojocie i Kościeju zatytułowana *O Królewiczu Niespodzianku*.

Na s. 40 w przyp. 2 niejasny odsyłacz do zbioru Balińskiego *Powieści ludu spisane z podań*. Na s. 41 w przyp. 1 odesłanie do pracy A. Bastiana *Voelker des Oestlichen Asien...*, T. 3: *Die Reisen in Siam*, Jena 1867, s. 145.

- s. 46 przyp. 1 – Odsyłacz Kolberga dotyczy pracy wymienionej wcześniej pracy A. J. Gliškiego *Bajarz polski...*, chodzi prawdopodobnie o wątek ptaka, konia i królewny w powieści *O Janie Królewiczu, żar-ptaku i o wilku wiatrolocie*, T. 1, s. 15–38.

- s. 50 w. 1d. – Odsyłacz Kolberga do cz. II *Kujaw* (zob. DWOK T. 4), s. 265 dotyczy przypisów do opowieści zamieszczonych w cz. I tej monografii (DWOK T. 3).

- s. 62–68 nr 14 – Kolberg przytoczył tekst *Zapiecek* z czasopisma „Przyjaciela Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 1, s. 3, nr 2, s. 16–17 i nr 3, s. 21–22.

- s. 72–75 nr 16 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 72, z lokalizacją: „Morownica”. W rkp. ostatnie zdanie inne: „I ożenił się z nią i jest królem”.

W przyp. 1 na s. 74 odsyłacz winien być: *Lud*, seria VIII (nie III), zob. *Krakowskie cz. IV* (DWOK T. 8), s. 68.

- s. 75–77 nr 17 – Początek tekstu do słowa „żywy” (s. 76 w. 5g.) w rkp. terenowym Kolberga, teka 8, sygn. 1161, k. 237, rkp. uszkodzony, pozostała część karty odcięta; na karcie nota lokalizacyjna: „Dębicz”, a nad poprzednią opowieścią: „od Słupcy, Pyzdr” i z tego powodu ten fragment opublikowano w tomie *Kaliskie i Sieradzkie*, DWOK T. 46, s. 519.

- s. 98–99 **przyp. 1** – Zgodnie ze wzmianką Kolberga tekst zaczerpnięty (i przetłumaczony przez Kolberga) z publikacji *Reisen in Siam...*, s. 141 stanowiącej T. 3 pracy A. Bastiana, *Voelker des Oestlichen Asien*. W przyp. 1 na s. 96 odsyłacz Kolberga do cz. II *Kujaw* (zob. DWOK T. 4), s. 265 dotyczy przypisów do opowieści zamieszczonych w cz. I tej monografii (DWOK T. 3).
- s. 99–103 **nr 21** – Z tekstu I. Danielewskiego *Historia o rycerzu złotoskrzydłym...*, Kolberg zacytował krótkie abstrakty rozpoczynające poszczególne rozdziały, a pozostały tekst streścić; porównano z wydaniem: Poznań 1881.
- s. 107–108 **przyp. 2** – Zgodnie ze wzmianką Kolberga tekst zaczerpnięty (i przetłumaczony przez Kolberga) z publikacji *Reisen in Birma...*, s. 241 stanowiącej T. 2 pracy A. Bastiana, *Voelker des Oestlichen Asien*.
- s. 115–118 **nr 24** – Nie wiadomo, czy opowieść zarejestrował sam Kolberg podczas pobytu w Morownicy, czy też zrobiła to inna osoba opatrując tekst notą dotycząca informatora: „Walenty Babiór”.
- s. 118–125 **nr 25** – Według noty Kolberga tekst zaczerpnięty ze zbioru E. Puffke *Baśnie wielkopolskie...*, Leszno 1863, s. 19–38.
- s. 125–126 **przyp. 1** – Kolberg zacytował fragment pracy A. Szabrańskiego *Rys historii literatury niemieckiej do połowy osiemnastego wieku*, sprawdzono wydanie: Warszawa 1878, tam s. 48; Kolberg odwołał się do wydania z 1876 roku, stąd s. 46.
- s. 126–137 **nr 26** – Według noty Kolberga tekst zaczerpnięty ze zbioru E. Puffke *Baśnie wielkopolskie...*, Leszno 1863, s. 38–65.
Obszerny fragment od s. 133 w. 8d. (od słowa: „Tutaj”) do s. 137 w. 3g. (do słowa: ...) w rkp. Kolberga, teka 45, sygn. 1418, k. 33 będącym odpisem ze zbioru E. Puffke; rkp. uszkodzony, górna i dolna część karty odcięta.
W przyp. 1 na s. 137 Kolberg odsyła do oceny w „Bibliotece Warszawskiej”, jednak w T. 2 (obejmującym kwiecień, maj i czerwiec) brak jakiegokolwiek wzmianki o utworach E. Puffke.
- s. 137–141 **nr 27** – Rkp. Kolberga, teka 45, sygn. 1418, k. 32, tam tekst całej opowieści wraz z tytułem, streszczeniem i odesłaniem do cz. IV *Krakowskiego* (DWOK T. 8), s. 84; rkp. uszkodzony, część karty poddrywana. Ponadto zakończenie opowieści (od słów: „On powiedział” na s. 141 w. 4d.) w rkp. Kolberga, teka 8, sygn. 1161, k. 241.
- s. 142–148 **nr 28** – Kolberg przytoczył tekst *Targowa przygoda Bartosza. Powieść gminna* zamieszczony w „Przyjaciela Ludu” R. 6: 1839, T. 1, nr 1, s. 5–6 i nr 2, s. 13–15; przyp. 1 na s. 146 także zaczerpnięty z czasopisma, tam podpisany: R. [K. W. Wójcicki].

- s. 148–156 nr 29 – Według noty Kolberga tekst zaczerpnięty ze zbioru E. Puffke *Baśnie wielkopolskie...*, Leszno 1863, s. 65–82.

Powieści moralne. Legendy (s. 157–196)

- s. 158–160 nr 31 – Kolberg przytoczył w opowieść *O świętym Krystofie. Z ust gminu* zaczerpniętą z „Przyjaciela Ludu” R. 5: 1838, T. 1, nr 3, s. 23–24.
- s. 160–161 nr 32 – Tekst *Ucieczka P. Jezusa do Egiptu (powiastka)* Kolberg zaczerpnął z „Przyjaciela Ludu” R. 2: 1835, T. 1, nr 22, s. 176. Przyp. 1 dolny pochodzi od Kolberga i dotyczy wiersza *Pan i sirotki. (Ballada)* zamieszczonego w „Przyjacielu Ludu” R. 3: 1837, T. 2, nr 42, s. 335–336, podpisanego J. N. J. [Jaśkowski].
- s. 161–162 nr 32 – Nie wiadomo, czy opowieść zarejestrował sam Kolberg podczas pobytu w Morownicy, czy zrobiła to inna osoba opatrując tekst notą dotycząca informatora.
- s. 162–164 nr 34 i przyp. 1 – Odsyłacz w przypisie dotyczy tekstu nr 49 zamieszczonego w cz. III *Krakowskiego* (zob. DWOK T. 7), s. 30–31.
- s. 164 przyp. 1 – W przypisie odesłanie do publikacji [P. Wilkońskiej] *Hanna z Grzymałowa. Powieść z czasów Kazimierza Wielkiego i Natalia przez Paulinę z L. W.*; wydanie wspólne z: *Chłopka swatką hrabianki*, Warszawa 1842, T. 1.
- s. 178 nr 39 – Rkp. Kolberga, teka 8, sygn. 1161, k. 241, na odwrocie karty ołówkowa nota: „Śmigiel” i drobniej piórem: „od Kalisza, Koźmina, Śmigła”; tekst opublikowany także w tomie *Kaliskie i Sieradzkie* (DWOK T. 46), s. 534.
- s. 181–182 nr 41 i przyp. 2 – Odsyłacz Kolberga niejasny, być może miał dotyczyć słowniczka zamieszczonego w cz. II *Kujaw* (DWOK T. 4) rozpoczynającego się na s. 268.
- s. 182 przyp. 1 – Kolberg odwołał się do ballady G. A. Bürgera *Lenora* opublikowanej w „Almanachu Muz” w 1773 roku; Kolberg mógł korzystać z *Tłómaczeń* A. Odyńca, tam *Lenora* w T. 2: Warszawa 1874, s. 189–199 (zob. [www.pl.wikisource.org/wiki/Strona:Tłómaczenia_t._I_i_II_\(Odyniec\).djvu](http://www.pl.wikisource.org/wiki/Strona:Tłómaczenia_t._I_i_II_(Odyniec).djvu); dostęp: 20.04. 2021).
- s. 182–185 nr 42 – Kolberg przytoczył tekst A. B. *Zbawienie dwóch duchów. Gadka wielkopolska, z manuskryptu: Strachy wielkopolskie*, „Przyjacielu Ludu” R. 4: 1838, T. 2, nr 44, s. 346–347.
- s. 196 przyp. 1 – W przypisie odwołania do pracy Fr. X. Schönwertha *Aus der Oberpfalz. Sitten und Sagen*, Th. III (cz. III), Augsburg 1859; cz. I: Augsburg 1857.

Gadki o czarcie i diabłach (s. 197–252)

- s. 197–201 nr 45 i przyp. – W zbiorze L. Haupta i J. A. Smoléra *Pjesnički hornych a delnych Łužiskich Serbow*, do którego Kolberg, w T. 2, Grymi 1843 na s. 176–178 baśń nr 15 o Madejowym łożu po łużycy i po niemiecku (do niej odesłanie w przypisie na s. 197); na s. 315 w tym samym tomie przypis do baśni nr 15, w nim m.in. tekst po polsku z powołaniem na F. Wawrowskiego, obok także w tłumaczeniu na niemiecki. W przyp. na s. 197 Kolberg odsyła też do zbioru Ż. Paulego *Pieśni ludu polskiego w Galicji*, Lwów 1838 roku (nie 1839), tam na s. 32 pieśń ze wzmianką o Madejowym łożu oraz przypisy nawiązujące do opowieści.
- s. 201–210 nr 46 i przyp. 1 – *Madejowe łoże (Powieść gminna)* przytoczona z „Przyjaciela Ludu” R. 2: 1835, T. 1, nr 3, s. 19–20, nr 4, 29–30, nr 5, 38–39, nr 6, 45–46; Kolberg pominął cały wstęp z numeru 3. W przyp. 1 na s. 201–202 odesłanie Kolberga do dzieła J. Grimma *Deutsche Mythologie*, Getynga 1854, Bd. 2, s. 977.
- s. 212–217 nr 48 – Kolberg streścił opowiadanie podpisane X. Łukasz Sierota. (*Powieść bajeczna*) zamieszczone w „Piśmie dla Ludu Polskiego”, R. 1: 1845, z. 2 (luty) s. 41–60, z. 3 (marzec) s. 77–91; niektóre zdania są cytatami, inne zostały przeredagowane lub zupełnie pominięte.
- s. 217–219 nr 49 – Zgodnie z notą Kolberga tekst zaczerpnięty ze zbioru E. Puffke *Baśnie wielkopolskie...*, Leszno 1863, s. 5–19.
- s. 224 przyp. 1 – W przypisie odwołanie do pracy Fr. X. Schönwertha *Aus der Oberpfalz. Sitten und Sagen*, Th. III (cz. III), Augsburg 1859, s. 33.
- s. 229–231 nr 53 i przyp. – Na s. 229 w przyp. 2 odwołanie do pracy Fr. X. Schönwertha *Aus der Oberpfalz. Sitten und Sagen*, Th. III (cz. III), Augsburg 1859, s. 318.
- s. 233–236 nr 55 i przyp. – Na s. 234 w przyp. 1 Kolberg zacytował fragment z *Żywotów Świętych Starego i Nowego Zakonu...*, w wydaniu: Kraków 1605 rok żywot świętej Lidwiny na stronach 1075–1079, a cytat pochodzi ze s. 1078; w wydaniu: Kraków 1862, T. 2, s. 600–604, cytat ze s. 603.
- s. 236–237 nr 56 i przyp. – Na s. 236 w przyp. 1 odsyłacz Kolberga dotyczący pracy K. Szulca *Mityczna historia Polski...*, tam na s. 201 informacje o mitycznym znaczeniu byka, psa i jabłoni.
- s. 237–238 nr 57 – Kolberg przytoczył wiersz i uwagę nad utworem F. M[orawskiego] *Chłop i diabeł. Powiastka gminna z nad Warty* zamieszczony w „Przyjacielu Ludu” R. 4: 1838, T. 2, nr 31, s. 242.

- s. 239–246 nr 58 – Kolberg przytoczył tekst podpisany inicjałem B. zatytułowany *Chłop i diabeł (Z zbioru gminnych gawęd wielkopolskich)* zamieszczony w „Przyjacielu Ludu” R. 6: 1840, T. 2, nr 33, s. 260–261, nr 34, 269–270, nr 35, 277–278; przypisy 1 na s. 239 i 240 również pochodzą z czasopisma.
- s. 244 **przyp. 1** – Kolberg streścił fragment z pracy J. G. von Hahn’a *Griechische und albanesische Marchen*, Leipzig 1864, T. 1, s. 173–174.
- s. 250 **przyp. 1** – Kolberg odesłał do prac: A. Kuhna *Märkische Sagen und Märchen...*, s. 88–90; Fr. X. Schönwertha *Aus der Oberpfalz. Sitten und Sagen...*, Augsburg 1858, Th. II, s. 10 i 33.
przyp. 2 – Kolberg streścił fragment pracy J. Grimma *Deutsche Mythologie...*, T. 2, s. 972.

Powieści o zbójcach, oszustach, głupcach, babach itp. (s. 253–312)

- s. 253–259 nr 62 i przypisy – Kolberg zaczerpnął tekst *O dwunastu rozbójnikach* zamieszczoną w *Powieściach wielkopolskich* Ryszarda Berwińskiego, T. 1, s. 231–281.
 W przyp. na s. 253 Kolberg odesłał do „Tygodnik Literackiego” 1840, nr 25–30 (25–27); recenzja *Powieści wielkopolskie, przez R. W. Berwińskiego, T. 1, w Wrocławiu 1840* znajduje się w rubryce „Przegląd pism” na s. 199–200, 207–208, 215–216, 223–224, 232, 240.
 W przyp. 1 na s. 255 odesłanie do opowieści zamieszczonej w pracy J. G. von Hahn’a *Griechische und albanesische Marchen...*, T. 1, s. 286–288.
 W przyp. 1 na s. 259 Kolberg wykorzystał fragment pracy I. Hanuscha *Die Wissenschaft des slavischen Mythus*, Lemberg (Lwów) 1842, s. 134; za Hanuschem odesłania do publikacji: J. Uscholda *Vorhalle zur griechischen Geschichte und Mythologie*, Stuttgart-Tubingen 1838, s. 195; G. F. Creuzera *Symbolik und Mythologie der alten Völker, besonders der Griechen*, ed. 1: Leipzig 1810, Bd. I, s. 246–247.
- s. 265–268 nr 66 – Kolberg przytoczył opowieść *Wykradziona. (Powiastka wielkopolska)* podpisaną inicjałem W. za „Przyjacielem Ludu” R. 13: 1846, T. 1, nr 17 s. 132–135. W przyp. 1 na s. 265 odesłał do *Historii okropnej o walecznym Stasiu i pięknej Anulce*, „Przyjacielu Ludu” R. 1: 1835, T. 2, nr 49–52 (kontynuacja: tamże, R. 2: 1835, T. 1, nr 1 i 2). W tym samym przypisie odesłanie do pracy K. Balińskiego *Powieści ludu spisane z podań*, Warszawa 1842,

bez wskazania konkretnej opowieści; prawdopodobnie chodzi o tekst *Tomila* mówiący o wykradzonej kochance, s. 20–28.

- s. 273–276 nr 68 – Kolberg przytoczył w całości tekst Świerszcz wielki prorok. (Powieść gminna) zamieszczony w „Przyjacielu Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 7–8, s. 53–54, 62–63.
- s. 276–280 nr 69 – Tekst *O płocie kielbasianym. Powiastka ludu* (z *nad Obry*) pochodzi z „Przyjaciela Ludu” R. 14: 1847, T. 2, nr 41, s. 326–328.
- s. 280–287 nr 70 – Kolberg przytoczył tekst *Co to jest bieda* (Powieść) z „Przyjaciela Ludu” R. 9: 1842, T. 1, nr 2, s. 9–10 i nr 3, s. 18–19.
- s. 290–291 nr 72 – *Skutki wychowania. Powieść gminna* to, zgodnie ze wzmianką Kolberga, skrót opowieści opublikowanej w „Piśmie dla Ludu Polskiego” R. 1: 1845 (styczeń), s. 23–32.
- s. 299–302 nr 77 i przyp. – Kolberg przytoczył tekst *Mądry Macioś. (Powiastka gminna)* zamieszczony przez [R. Berwińskiego] w „Przyjacielu Ludu” R. 4: 1837, T. 1, nr 22, s. 12–14. W przyp. 2 na s. 299 odesłanie do pracy J. G. von Hahn’a *Griechische und albanesische Marchen...*, T. 1, s. 238.

Bajki (s. 313–330)

- s. 313–314 nr 83 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 8, sygn. 1161, k. 250, z lokalizacją jak w druku; na zapisie terenowym naniesione drobne poprawki uwzględnione następnie w druku, np. w przedostatnim zdaniu: „co ich lew pożarł” poprawione na „co ich lwu dał na pożarcie”.
- s. 316–318 nr 85 – Zamieszczony przez Kolberga tekst *Pies wierny i wąż. Powieść gminna* pochodzi z „Przyjaciela Ludu” R. 1: 1835, T. 2, nr 31, s. 243–244.
- s. 318–319 nr 86 – Tekst zaczerpnięty z artykułu *Wilk i Parobek. (Powiastka gminna)*, „Przyjaciela Ludu” R. 2: 1835, T. 1, nr 25, s. 199; Kolberg pomiął akapit wprowadzający i zacytował wyłącznie opowieść, wprowadził też teksty zamieszczone w nawiasach.
- s. 320–322 nr 87 i przyp. – Opowieść *O starym wilku i o lisu flucie* (Powieść gminna) została zaczerpnięta z „Przyjaciela Ludu” R. 5: 1838, T. 1, nr 2, s. 14–15; przyp. 1 na s. 322 wprowadzony przez Kolberga, zob. m.in.: S. Trembecki, *Lis kusy*, w: *Poezje*, T. 1: Wilno 1822, s. 95–96; *Poezje*, T. 1, Lipsk 1836, s. 16–17.
- s. 323–327 nr 88 – Kolberg zacytował tekst podpisany A. B. *Wilk i skowronek*, „Przyjaciela Ludu”, R. 5: 1838, T. 1, nr 23, s. 177–179.

Dykteryjki i fraszki (s. 331–364)

- s. 344–345 nr 101 – Tekst zarejestrowany najprawdopodobniej podczas badań terenowych prowadzonych przez Kolberga w Morownicy.
- s. 348–352 nr 103 – Kolberg przytoczył tekst *Dowcipy polskiego chłopca* (*Wiernie opowiedziane podług podania ludu, przez X. Ł.*) zamieszczony w „Piśmie dla Ludu Polskiego” R. 1: 1845, rok 1, z. 7 i 8, s. 232–237.
- s. 356–357 nr 105 i przyp. – Tekst od słów: „więc kazał sobie dać obiad” (s. 356 w. 20d.) w rkp. terenowym Kolberga, teka 8, sygn. 1161, k. 237, rkp. uszkodzony, górna część karty odcięta.
W przyp. 1 na s. 357 odesłanie do dzieła W. Szekspira *Kupiec Wenecki*, pierwodruk: *Historie of The Merchant of Venice*, London 1600; Kolberg mógł korzystać z wydanych w Warszawie w 1858 roku *Dramatów Williama Skakespear’a*, T. 3, tam *Kupiec Wenecki* na s. 351–486, a wzmiankowany targ Shylocka o funt mięsa na s. 374–375.
- s. 359–360 nr 108 i przyp. – Tekst podpisany A-y *Ż. Książd Węgierski* (*Dykteryjka*) został przytoczony z „Przyjaciela Ludu” R. 9: 1842, T. 1, nr 16, s. 126–127; przypisy na s. 360 także zaczerpnięte z czasopisma.
- s. 361–362 nr 109 – Tekst podpisany X. A. R. *Quare? Powiastka szkolna* został zaczerpnięty z „Przyjaciela Ludu” R. 2: 1835, T. 1, nr 24, s. 190.
- s. 362–363 nr 110 – *Trafna odpowiedź*. (*Dykteryjka klasztorna*) podpisana inicjałem C. pochodzi z „Przyjaciela ludu” R. 6: 1839, T. 1, nr 24, s. 190–191.
- s. 364 nr 111 – *Dykteryjkę klasztorną* podpisaną inicjałem C. Kolberg zaczerpnął z „Przyjaciela Ludu”, R. 6: 1840, T. 2, nr 28, s. 224.

Przypisy (s. 367–385)

- s. 367 (przyp. 1, do s. 19) – Zgodnie z odsyłaczem Kolberg zacytował fragment pracy K. Szulca *Mityczna historia Polski...*, s. 85 i 179.
- s. 367–368 (przyp. 2, do s. 35) – Cytowany przez Kolberga tekst pochodzi z pracy J. Łukaszewicza *Obraz historyczno-statystyczny miasta Poznania...*, T. 2, s. 435, ostatnie zdanie jest cytatem ze s. 262.
- s. 368 (przyp. 3, do s. 35 i 116) – Cytat pochodzi z pracy K. Szulca *Mityczna historia Polski...*, s. 221. Za Szulcem przywołana publikacja A. Afanasjewa *Rosyjskie baśnie ludowe*, T. 1–8, Moskwa 1855–

1863, baśń *Car niedźwiedź* znajduje się w T. 5: 1861, s. 131–137; także za Szulcem odwołanie do pracy J. Rymarkiewicza *Wzory prozy. Stopień I*, w wydaniu: Poznań 1869 na s. 37–44 opowieść *Kojata* (wątek nr 9 i 24 u Kolberga w T. 14), ta opowieść podana przez Rymarkiewicza za Wójcickim.

- s. 368 (przyp. 4, do s. 52 i 62) – Cytat pochodzi z pracy A. Bastiana *Reise durch Kambodja nach Cochinchina*, Jena 1868, s. 348 stanowiącej T. 4 dzieła *Die Voelker Oestlichen Asien*.
- s. 368–369 (przyp. 5, do s. 52 i 310) i przypisy dole – Kolberg przytoczył w całości tekst *Sowizrzał* wydrukowany w „Przyjacielu Ludu” R. 5: 1838, T. 1, nr 6, s.47; przypisy dolne dodane przez Kolberga, w przyp. 1 na s. 368 pracy W. A. Maciejowskiego *Sowizrzał i Twardowski (podania)* zamieszczonej w „Bibliotece Warszawskiej” 1841, T. 3, s. 1–19.
- s. 369–370 (przyp. 6, do s. 72, 83, 103) i przyp. 2 dolny – Kolberg odesłał do pracy J. G. von Hahn’a *Griechische und albanesische Marchen...*, T. 1, s. 201 (całość tekstu na s. 201–208). W przyp. 2 dolnym na s. 369 odesłanie do pracy wydanej pod pseudonimem San-Marte *Gross-Polens Nationalsagen, Marchen und Legenden...*, pseudonimem San-Marte posługiwał się Albert Schulz (1802–1893), a nie „Neumann”.
- s. 370 (przyp. 7) – Kolberg ponownie wykorzystał fragment pracy J. G. von Hahn’a *Griechische und albanesische Marchen...*, T. 1, s. 215.
- s. 370–371 (przyp. 8, do s. 72 i 103) – Kolberg wykorzystał fragment wymienionej pracy J. G. von Hahn’a *Griechische und albanesische Marchen...*, T. 1, s. 270.
- s. 371 (przyp. 9, do s. 77) – Kolberg wykorzystał tekst V. Jagić’a *Die christlich-mythologische Schicht in der russischen Volksepik*, „Archiv für slavische Philologie” 1875, Bd. 1, s. 104 I nast. (całość artykułu s. 82–133); w pierwszym akapicie odesłania do publikacji, także za artykułem Jagić’a, dotyczą: P. J. Rybnikov *Volklied, gesammelt von...*, Moskau 1861, Th. 1; Al. Vesolowski *Aus der Geschichte des literarischen Werkers des Ostens mit dem Westen. Slavische Überlieferungen über Salomon und Centaurus*, Petersburg 1872.
- s. 372 (przyp. 10, do s. 110) – Zgodnie z odsyłaczem Kolberga cytat pochodzi z pracy A. Bastiana *Reise durch Kambodja nach Cochinchina...*, s. 160.
- s. 372–375 (przyp. 11, do s. 118 i 127) – Kolberg przytoczył *Podanie ludowe o pięciu królach, którzy panowali w Kruświcy, i ztąd powstało nazwisko Kruświcy* zamieszczone w dziele *Powieści i podania ludowe*, zebrał J. Chociszewski, Chełmno 1869; odnaleziono wyd.: Poznań 1895, tam s. 52–58.

- s. 375–376 (przyp. 12, do s. 157) – Kolberg przytoczył wiersz F. M[orawskiego] *Halka*. (Z *gminnej powieści z okolic Poznania*) z „Przyjaciela Ludu” R. 3: 1837, T. 2, nr 36, s. 288. Przyp. 1 pochodzi od Kolberga, tam odesłanie do pracy A. Bastiana *Reisen in Birma*, s. 450, jest to T. 2 dzieła *Voelker des Oestlichen Asien*.
- s. 376–377 (przyp. 13) – Kolberg wykorzystał fragment pracy J. Grimma *Deutsche Mythologie...*, T. 2, s. 786; za Grimmem odsyła do K. W. Wójcickiego, zob. tegoż, *Klechdy. Starożytne podania i powieści ludu polskiego i Rusi*, T. 1: Warszawa 1837, tam na s. 16 w przyp. wzmianka o Herbutach przemieniających się w orły.
- s. 377 (przyp. 14, do s. 148) – Kolberg zacytował fragment dzieła A. Bastiana *Reisen im Indischen Archipel: Singapore, Batavia, Manila und Japan*, Jena 1869, s. 134; jest to T. 5: *Voelker des Oestlichen Asien*.
- s. 377 (przyp. 15, do s. 179) – Kolberg zacytował urywek z pracy K. W. Wójcickiego *Stare gawędy i obrazy*, T. 4: Warszawa 1840, s. 318–319 i s. 343 (tam w przypisach); po odsyłaczu do *Ludu* wymieniony wiersz, podpisany inicjałem M., *Pan Przyjemski* opublikowany m.in. w „Przyjacielu Ludu” R. 5: 1838, T. 2, nr 2, s. 48.
- s. 377–378 (przyp. 16, do s. 212) – Kolberg zacytował fragment pracy J. Łukaszewicza *Obraz historyczno-statystyczny miasta Poznania...*, T. 2, 257–258.
- s. 378–379 (przyp. 17) – Kolberg przytoczył wiersz *Przekłęcie ducha*. (*Gadka z okolic Poznania*), podpisany A. B., „Przyjaciela Ludu” R. 4: 1838, T. 2, nr 38, s. 304.
- s. 379–380 (przyp. 18, do s. 231) – Kolberg przytoczył fragment pracy A. J. Szabrańskiego *Rys historii literatury niemieckiej do połowy osiemnastego wieku* Warszawa 1876, s. 121–122; za Szabrańskim odwołanie do pracy Hansa Sachsa *Der Teufel mit dem alten Weib*, pierwodruk: 1545.
- s. 380 (przyp. 19, do s. 232) – Zgodnie z odesłaniem Kolberga cytat pochodzi z pracy A. Bastiana *Reise durch Kambodja...*, s. 384 (jest to T. 4 dzieła *Die Voelker Oestlichen Asien*).
- s. 380 (przyp. 20) – Cytat pochodzi z pracy Fr. X. Schönwertha *Aus der Oberpfalz. Sitten und Sagen...*, Th. III (1859), s. 114.
- s. 380–381 (przyp. 21, do s. 233) – Kolberg wykorzystał tekst A. Bastiana z *Reisen in Siam...*, Jena 1867, s. 383 (stanowiącej T. 3 pracy *Voelker des Oestlichen Asien*).
- s. 381–382 (przyp. 22, do s. 233 i przyp. 23) – Kolberg ponownie wykorzystał fragmenty tekstu A. Bastiana z *Reise durch Kambodja...*, odpowiednio ze s. 332 oraz s. 333 i 120, Jena 1868 (T. 4 dzieła

Voelker des Oestlichen Asien).

- s. 382–383 (przyp. 24, do s. 290) – Cytat pochodzi z „Illustriertes Wiener Extrablatt” 1876, nr 298 (nota za Kolbergiem, w bibliotekach cyfrowych brak tego numeru).
- s. 383 (przyp. 25) – Cytat pochodzi z pracy Fr. X. Schönwertha *Aus der Oberpfalz. Sitten und Sagen...*, Th. III (1859), s. 89..
- s. 383–385 (przyp. 26, do s. 304) – Kolberg odwołał się do publikacji K. Mauera *Isländische Volkssagen* Leipzig 1860, jednak opowieść streścił za omawiającym ten tekst artykułem A. Geffroy’a *Essais et Notices. Les Traditions populaires de l’Islande*, „Revue des Deux Mondes” T. 26: 1860, s. 1012–1022.

PRZYPISY DO CZ. VII W. KS. POZNAŃSKIEGO (T. 15)

Wstęp (s. VII–X)

- s. VII nlb. w. 6g.– Kolberg powołuje się na dzieło J. Grimma *Deutsche Mythologie*, Getynga 1835; toż: 1844, 1854.
- w. 8g. – Odsyłacz dotyczy pracy K. Szulca *Mityczna historia polska i mitologia słowiańska*, Poznań 1880.
- s. VIII w. 3–4g. – Odesłanie Kolberga do materiałów Akademii Umiejętności dotyczy najprawdopodobniej „Pamiętnika Akademii Umiejętności w Krakowie. Wydział Filologiczny i Historyczno-Filozoficzny”, tam w T. 3: 1877 rozprawa M. Sokołowskiego *Ruiny na Ostrowie jeziora w Lednicy, studium nad budownictwem w przedchrześcijańskich i pierwszych chrześcijańskich wiekach w Polsce. Na podstawie badań wspólnie na miejscu odbytych z profesorem Władysławem Łuszczkiewiczem*, s. 117–277; wcześniej rozprawy zamieszczały „Roczniki Ces. Król. Tow. Naukowego Krakowskiego” (m.in. A. Przeździeckiego *Wykopalisko na wyspie jeziora Lednicy pod Gnieznem*, 1869, T. 17 (poszyt 3), s. 276–296.
- Odesłanie do „Roczników Tow. Przyjaciół Nauk Poznańskiego” dotyczy m.in. *Sprawozdania z czynności TPNP do 1 stycznia 1860* autorstwa T. Działyńskiego, R. 1: 1860, s. 585–603, tam wzmianki o pracach archeologicznych podjętych przez członków TPN oraz o odczytanej rozprawie E. Kierskiego *O starożytnych ruinach na wyspie jeziora Lednogórskiego*.
- s. VIII w 5–20 g. – Kolberg najpierw zacytował dwa odrębne zdania z pracy R. Berwińskiego *Studia o literaturze ludowej ze stano-*

wiska historycznej i naukowej krytyki, Poznań 1854, T. 1, s. 120 oraz s. 121–122, następnie przytoczył opinię Berwińskiego z tego samego tomu, s. 169 i 186. Berwiński był też autorem pracy *Studia o gusłach, czarach, zabobonach i przesądach ludowych*, T. 1–2, Poznań 1862, tam podobne teksty jak w publikacji o literaturze.

- s. IX w 8–10d. – Powołanie na R. Berwińskiego dotyczy wymienionej wcześniej pracy *Studia o literaturze ludowej...*, T. 1 i 2; wymieniony T. Klepaczewski był autorem rękopisu *Pogląd historyczny na zabobony w Polsce*, który w chwili przygotowania do druku monografii W. Ks. Poznańskiego był w posiadaniu Kolberga, zob. wstęp s. 000.
- s. IX w. 1d. – s. X w. 5g. – We wszystkich wymienionych przez Kolberga czasopismach ukazały się liczne artykuły dotyczące wierzeń; zob. m.in. Z. Gloger *Zabobony rolnicze*, „Biblioteka Warszawska” 1876, T. 2, s. 376 i tegoż *Przesady pszczelarskie, myśliwskie i rolnicze*, tamże 1876, T. 4, s. 552; W. Siarkowski *Materiały do etnografii ludu polskiego z okolic Kielc*, „Zbiór Wiad. do Antrop. Krajowej” 1878, T. 2, tam wzmianki na s. 241–242, 1879, T. 3, s. 3–61 (ta część w całości poświęcona wierzeniom i przesądom); B. Gustawicz *Podania, przesady i gadki ludowe w dziedzinie przyrody*, „Zbiór Wiad. do Antrop. Krajowej” 1881, T. 5, s. 102–186, toż: cz. I *Zwierzęta*, Kraków 1881 i cz. II *Rośliny*, Kraków 1882.
- s. X w. 7–8 g. – G. Pitrè wydał m.in. „Biblioteca della tradizioni popolari siciliane” (1870–1913).
- w. 9–11g. – Wzmianka o materiałach Z. Consiglieri Pedroso dotyczy prawdopodobnie jego analiz odnoszących się do mitów i przesądów, które publikował m.in. piśmie „O Positivismo”, wychodzącym w Porto.

Świat nadzmysłowy

- s. 3 przyp. 1 – Odesłanie dotyczy artykułu podpisanego A. Ł. *Kościół i klasztor w Trzemesznie*, „Tygodnik Ilustrowany” 1865, T. XI, nr 290, na s. 139–140.
- s. 3–4 – Ostatni akapit na s. 3 i pierwszy na s. 4 oraz przyp. 2 na s. 3 i przyp. 1 na s. 4 dotyczy pracy K. Szulca *Mityczna historia polska...*, tam s. 80 i 92–110.
- s. 4–5 nr 2 i 3 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 68. Odesłanie przy nr 2 dotyczy pracy O. Bergenroth’a *Croquis von Posen; eine Unterhaltungsschrift und Urkunden archivarischen, chronikalischen und geschichtlichen Studien*, Posen, Bromberg, Berlin

- 1845, T. 1, Abt. 1, tam rozdział dotyczący demonologii na s. 93–137.
- s. 5 **nr 4** – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 89, z lokalizacją: „Rosko”.
nr 6 i przyp. 2 – W przyp. tłumaczenie Kolberga z pracy F. Schonwerth'a *Aus der Oberpfalz: Sitten und Sagen*, Augsburg 1857, Th. 1, s. 63 (zob. books.google.is). Kolejne odesłanie dotyczy K. Szulca *Mityczna historia polska...*, s. 116, 121 tam inne informacje o księżycu.
- nr 7** – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 68.
- s. 6–7 **nr 1–3** – Kolberg wykorzystał fragmenty artykułu [J. Leitgebera] Tworzymira *Wyjaśnienia początku niektórych przysłów używanych w Wielkopolsce podług podań ludu*, „Biblioteka Warszawska” 1864, T. 1, s. 265 (całość s. 263–293). Przypis 1 z odesłaniem do Szulca dodany przez Kolberga.
- s. 7–9 **(Złota Baba)** – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 87. Kolberg wykorzystał pracę Bergenroth'a *Croquis von Posen*. Wzmianka o T. Narbucie odnosi się do jego pracy *Dzieje starożytne narodu litewskiego*, t. 1 *Mitologia litewska*, Wilno 1835, s. 40; ponadto w przyp. na s. 7 i 8 kolejne odesłania do pracy Szulca *Mityczna historia polska...*, s. 188, 189, a dalej s. 70, 133, 151, 168, 169, 212; na s. 7 przyp. 2 wymienione dzieło R. Berwińskiego *Studia o literaturze...*, tam o Babie w T. 1, s. 149.
- Na s. 8 przyp. 1 tekst z pracy A.H. Kirkora *Słowianie ilyracy*, „Ognisko Domowe” 1876, nr 25, s. 303 oraz s. 86–88.
- s. 9–10 **nr 1** – Trzy pierwsze wiersze do słowa „trzoda” w rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 87, dalej karta odcięta.
- W przyp. 2 na s. 9 odwołanie do pracy K.W. Wójcickiego *Klechdy . Starożytne podania i powieści ludu polskiego i Rusi*, T. 2, s. 197 (pierwodruk: 1837; wyd. 2: 1851–1852) oraz *Mitycznej historii* K. Szulca, tam s. 166–172. W przyp. 1 na s. 10 przytoczone zdanie z pracy T. Narbutta *Dzieje starożytne narodu litewskiego...*, 71–72; w przyp. 2 odesłanie do pracy A. Kuhna *Märkische Sagen und Märchen*, Berlin 1843, s. 115 (tam o księżniczce niesionej przez chłopą). U Bergenroth'a *Croquis von Posen...*, T. 1, Abt. 1, jw. (s. 93–137).
- s. 10–11 **nr 2** – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 88, także za *Croquis von Posen*.
- s. 11 **nr 3** – Tekst (oprócz przedostatniego akapitu) zaczerpnięty z pracy K.W. Wójcickiego *Stare gawędy i obrazy*, Warszawa 14840, T. 4, s. 306 i 312. Kolberg odsyła do *Mitycznej historii...*, s. 170, tam powołanie I.J. Hanuša *Die Wissenschaft des slavischen Mythus*, Lemberg (Lwów) 1842.

- s. 12–13 **nr 1 i 2 i przyp.** – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 107, na odwrocie karty zapisy z Czeszewa. Przyp. 1 w rkp. w tej samej sygn. na k. 96.
W przyp. 2 cytat za: F. Schonwerth *Aus der Oberpfalz...*, Th. 2 (1858), s. 333.
Na końcu tekstu nr 2 ponowny odsyłacz do O. Bergenroth'a *Croquis von Posen...*, T. 1, Abt. 1, s. 93–137. W przyp. 1 na s. 13 odsyłacz do K. Szulca *Mityczna historia polska...*, wyd. 1880, s. 192–193.
- s. 14 **nr 2** – O. Bergenroth'a *Croquis von Posen...*, T. 1, Abt. 1, tam rozdział dotyczący demonologii na s. 93–137.
nr 3 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1326, k. 67; jest to odpis z pracy K.W. Wójcickiego *Stare gawędy i obrazy*, Warszawa 1840, T. 2, s. 299–300; ten sam fragment w artykule Wójcickiego podpisanym R. Świtezianka, „Kłósy” 1871, T. 12, nr 288, s. 6.
nr 4 – Tak jak nr 3 tekst zaczerpnięty z publikacji K.W. Wójcickiego *Stare gawędy i obrazy...*, T. 2, s. 300; też w „Kłósach” j.w.
- s. 14–17 **nr 5** – Część informacji zaczerpnięta z pracy R. Berwińskiego *Powieści Wielkopolskie*, Wrocław 1840, T. 1, s. 183–184, 208, 213–228. Odesłanie do O. Bergenroth'a *Croquis von Posen...*, dotyczy prawdopodobnie s. 93–137. W przyp. na s. 16 cytat z wiedeńskiego „Illustriertes Wiener Extrablatt”, nr 17 z 1877 dostępny na ANNO (Österreichische Nationalbibliothek), tekst słabo czytelny.
- s. 17–19 **nr 1–5** – Zgodnie z odesłaniem tekst jest cytatem z pracy J. Leitgera (Tworzymir) *Wyjaśnienia początku niektórych przysłów...*, s. 267–268; za nim: J. Chociszewski *Powieści i podania ludu*, Chełmno 1869 (tam opowieść *O wielkoludach, karłach i krasnych ludkach*). W przyp. na s. 18 odsyłacz do pracy A. Kuhna *Märkische Sagen...*, s. 25 oraz do zbioru J.G. von Hahna *Griechische und Albanesische Märchen*, Leipzig, 1864, zob. T. 1, s. 287–288.
- s. 19–20 **nr 1–4** – Cytat z pracy J. Leitgera (Tworzymir) *Wyjaśnienia początku niektórych przysłów...*, s. 270. Przyp. 1 za: F. Schonwert *Aus der Oberpfalz...*, Th. 2 (1858), s. 411; dalej wymieniony A. Kuhn *Märkische Sagen...*, s. 65. W przyp. 2 cytat i streszczenie za: H.H. Ploss *Das Kind. In Brauch und Sitte der Völker*, Stuttgart 1876, Bd. 1, s. 103 (to wyd. za Kolbergiem), odnaleziono wyd. Berlin 1882, zob. też: *Dziecko w obyczajach i tradycjach ludów*, www.google books.com).
- s. 20–22 **nr 1–8** – Kolberg wykorzystał tekst J. Leitgera (Tworzymir) *Wyjaśnienia początku niektórych przysłów...*, s. 268–269). W przyp. na s. 22 odesłanie do anonimowego artykułu *Przesady i zabobony*, „Magazyn Powszechny” 1837, s. 115–119.

- s. 22–23 nr 9 i 10 i przyp. – Rkp. T. Klepaczewskiego, teka 37, sygn. 1327, k. 43; tam wzmianka o „Przyjacielu Ludu” bez podania rocznika i numeru oraz *Pamiętnikach* Paska, zob. *Pamiętniki z czasów panowania Jana Kazimierza, Michała Korybuta i Jana III*, Poznań 1837, s. 49–50. Treść przyp. 1 na s. 23 także w tym rkp.
- s. 23–24 nr 1–4 i przyp. – Rkp. T. Klepaczewskiego, teka 37, sygn. 1327, k. 42; na s. 24 w przyp. 1 (od słowa: „Lubo”) i 2 (od „w Krakowskiem”) także informacje także zaczerpnięte z tego rkp. k. 44–45.
Zgodnie z odesłaniem Kolberga cytat w przyp. 1 na s. 24 pochodzi z pracy Berwińskiego *Studia o gustach, czarach...*, T. 1, 14 i 15, 154 i 155, T. 2, s. 6, 9 i 10. Na s. 24 nr 4 odesłanie do pracy K.W. Wójcickiego *Zarysy domowe*, Warszawa 1842, T. 2, s. 181–186. W przyp. 2 cytat ze *Starożytności polskich...*, T. 1, s. 421 i z dzieła L. Jucewicza (Ludwik z Pokiewia) *Litwa pod względem starożytnych zabytków, obyczajów i zwyczajów*, Wilno 1846, s. 143.
- s. 25 nr 1 – Rkp. Kocińskiego, teka 37, sygn. 1328, k. 109; w rkp. nota Kolberga: „Sulmierzyce, pow. odolanowski 1820”; są to materiały pozyskane przez Kolberga po A. Kucharskim.
nr 2 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 92.
- s. 26 nr 3 – Rkp. nieznanego autora, teka 37, sygn. 1328, k. 108 (4); w rkp. na górze karty prawdopodobnie nazwisko: „Ł. Dropiń..” i nota Kolberga: „Odolanowskie, Ostrzeszowskie” i dopiskiem: „po Kucharskim” u dołu karty.
- s. 26–27 nr 4–6 i przyp. – Kolberg w większości zacytował artykuł J. Leitgebera (Tworzymir) *Wyjaśnienia początku niektórych przysłów...*, s. 271–273; od Kolberga pochodzą 2 przypisy: przyp. 2 na s. 26 i przyp. 1 na s. 27 – bez podania numeru pisma.
- s. 27–28 nr 7 – Rkp. T. Klepaczewskiego, teka 37, sygn. 1327, k. 45.
- s. 28 nr 8 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 66.
w. 10–31g. (Cmuk) – Tekst jest cytatem z pracy J. Leitgebera (Tworzymir) *Wyjaśnienia początku niektórych przysłów...*, s. 266.
- s. 29 w. 2–12 g. (Kania) – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 64; tekst zaczerpnięty z artykułu *Nieco o duchu poezji gminnej*, „Przyjaciel Ludu” R. 4: 1837, T. 1, nr 10, s. 76.
- s. 29–30 nr 1 – Rkp. T. Klepaczewskiego, teka 37, sygn. 1327, k. 42 i 43. Przep. 2 na s. 29 dodany przez Kolberga, jest to cytat z pracy Berwińskiego *Studia o literaturze ludowej ...*, T. 2, s. 11.
- s. 30 w. 6–15g. nr 2 – Zgodnie z odsyłaczem cytat pochodzi z artykułu J. Leitgebera (Tworzymir) *Wyjaśnienia początku niektórych przysłów...*, s. 273.

- s. 30 nr 1 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 66.
nr 2 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 72, z notą: „Morownica”.
- s. 30–31 nr 3 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 64; tekst zaczerpnięty z artykułu *Nieco o duchu poezji gminnej...*, s. 76 („Przyjaciel Ludu” R. 4: 1837, T. 1, nr 10 (nie 40).
- s. 31 nr 4 – Cytat za: J. Leitgeber (Tworzymir) *Wyjaśnienia początku niektórych przysłów...*, s. 267.
- s. 31–33 nr 6–8 – Rkp. T. Klepaczewskiego, teka 36, sygn. 1327, k. 44; tam także powołanie na pracę K.W. Wójcickiego *Zarysy domowe...*, T. 2, s. 120. Na s. 32 w. 2g. wymieniony r. Berwiński, zob. *Studia o literaturze...*, T. 2, s. 18–19.
- s. 33 nr 1 i przyp. – Tekst jak nr 1 w rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 92; treść przyp. 1 wśród rkp. z tej samej sygn. na k. 64, zgodnie z odsyłaczem jest to cytat z pracy J. Łukaszevicza *Obraz historyczno-statystyczny miasta Poznania w dawniejszych czasach*, Poznań 1838, T. 2, s. 366.
nr 2 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 66.
- s. 33–34 nr 3–5 – Jest to cytat z pracy J. Leitgebера (Tworzymir) *Wyjaśnienia początku niektórych przysłów...*, s. 271.
- s. 34–35 (**Demony**) – Rkp. T. Klepaczewskiego, teka 37, sygn. 1327, k. 45. Powołanie na Knapskiego (także w tym rkp.) i tekst po łacinie to cytat pracy Berwińskiego *Studia o literaturze...*, T. 1, s. 194.
- s. 35 nr 1 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 73, z notą: „Miłośław”.
nr 3 i 4 – Cytat z artykułu J. Leitgebера (Tworzymir) *Wyjaśnienia początku niektórych przysłów...*, s. 271–272. W przyp. 3 zgodnie z odesłaniem cytat z pracy Schonwerta.
- s. 36 nr 1 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 67.
nr 2 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 64; tekst zaczerpnięty z artykułu *Nieco o duchu poezji gminnej...*, s. 76. Kolberg zmienił nazwę „wilkołek” na „wilkołak”.
nr 3 – Cytat zgodnie z odesłaniem Kolberga.
przyp. 1 – Odesłanie do pracy A. Bastiana *Reise durch Kamboda*, Jena 1868, s. 20 zgodne.
- s. 37 nr 4 i 5 – Odesłanie do O. Bergenroth’a *Croquis von Posen...*, T. 1, Abt. 1, tam rozdział dotyczący demonologii na s. 93–137.
nr 1 – Rkp. Kocińskiego, teka 37, sygn. 1328, k. 109; w rkp. nota Kolberga: „Sulmierzyce, pow. odolanowski 1820”. W przyp. 1 tłumaczenie Kolberga fragmentu J. Grimma *Deutsche Mythologie*, Bd. 2, s. 1043 (dotyczy wyd. z 1844 i 1854).

- s. 38 w. 6–17g. [nr 1] – Rkp. T. Klepaczewskiego, teka 37, sygn. 1327, k. 45; zgodnie z odesłaniem zagadnienie to omówione u Berwińskiego w *Studiach o literaturze...*, T. 1, s. 195.
 przyp. 1 – Odsyłacz do *Mitycznej historii...* Szulca poprawny.
- s. 38–39 nr 2 – Rkp. podpisany: „T. Klepaczewski, z Malty 4.VI.81”, teka 37, sygn. 1328, k. 11.
- s. 39–41 nr 3–8 – Rkp. T. Klepaczewskiego, teka 37, sygn. 1327, k. 46 i 47.
 W przyp. na s. 39 odsyłacz do A. Bastiana *Reise durch Kamboda...*, s. 234, cytatał zgodnie.
- s. 41 nr 9 – Rkp. podpisany: „T. Klepaczewski, z Malty 4.VI.81”, teka 37, sygn. 1328, k. 11.
- s. 41–42 nr 10–12 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 72, z notą: „Morrowica”.
- s. 42 nr 13 – Cytat z anonimowego artykułu *Nieco o duchu poezji gminnej...*, nr 10, s. 75.
- s. 42–43 nr 14 przyp. 1 – O. Bergenroth’a *Croquis von Posen...*, T. 1, Abt. 1, tam rozdział dotyczący demonologii na s. 93–137.
- s. 43 nr 15 – Rkp. Kocińskiego, teka 37, sygn. 1328, k. 109; w rkp. nota Kolberga: „Sulmierzyce, pow. odolanowski 1820”.
- s. 43–44 nr 16 i 17 – Rkp. nieznanego autora, teka 37, sygn. 1328, k. 108 (5); w rkp. na górze karty prawdopodobnie nazwisko: „Ł. Dropiń.” i nota Kolberga: „Odolanowskie, Ostrzeszowskie” i dopiskiem: „po Kucharskim” u dołu karty.
- s. 44 nr 18 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 73, z notą: „Miłośław”, bez daty.
- s. 44–45 nr 1 i 2 – Kolberg przytoczył fragmenty anonimowego artykułu *Letarg „Przyjaciel Ludu”* R. 2: 1836, T. nr 47, s. 374.
- s. 45–46 (Mamona) – Cytat z artykułu *Nieco o duchu poezji gminnej...*, nr 10, s. 75–76.
- s. 46 przyp. 1 – Tekst bez ostatniego akapitu w pracy A. Bastiana *Reisen in Siam*, Jena 1867, Bd. 3, s. 266 (tłumaczenie Kolberga).
- s. 47 przyp. 1 – Pierwszy akapit przypisu jest cytatem z „Dziennika Poznańskiego” 1879, nr 47, s. 3, tam w rubryce „Wiadomości miejscowe i potoczne”; kolejny akapit, zgodnie z odesłaniem pochodzi z pracy F. Schonwerta.
- s. 48–49 nr 1–3 – Cytat z anonimowego artykułu *O paleniu się pieniędzy*, „Muzeum Domowe” 1836, nr 38, s. 299–300; egzemplarz w zbiorach Kolberga, teka 1, sygn. 1166, k. 70. Treść przyp. 1 na s. 48 w rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 80, tam wśród zapisów z Czeszeuwa.

- s. 49 nr 1 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 69, z notą: „Siekierki”. Przyp. 1 dodany w druku dotyczy: H.H. Ploss *Das Kind. In Brauch und Sitte der Völker...*, 81, 82 (cytat); odnaleziono wyd. Berlin 1882, zob. toż: *Dziecko w obyczajach i tradycjach ludów*, www.google books.com).
- s. 50 nr 2 – Rkp. nieznanego autora, teka 37, sygn. 1328, k. 108 (3v.); w rkp. na górze karty prawdopodobnie nazwisko: „Ł. Dropiń.” i nota Kolberga: „Odolanowskie, Ostrzeszowskie” i dopiskiem: „po Kucharskim” u dołu karty.
- s. 50–55 nr 1–26 – Kolberg przytoczył obszernie fragmenty artykułu J. Leitgebera (Tworzymir) *Wyjaśnienia początku niektórych przysłów...*, s. 275–279; od niego pochodzą odsyłacze do poszczególnych tomów *Ludu*.
- s. 56 nr 1–2 i przyp. 1 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 87.
nr 4 i przyp. 2 – U Szulca informacje o zwierzętach na s. 196, 206, 220, 222.
- s. 57 nr 5–8 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 87, tam także z odesłaniem do *Croquis von Posen...*, s. 93–137.
przyp. 1 – Odesłanie dotyczy pracy Berwińskiego *Studia o literaturze ludowej...*, T. 2, s. 76.
- s. 58 przyp. 1 – *Odsyłacz dotyczy „Illustriertes Wiener Extrablatt” 1879, nr 173 (rocznik dostępny na Google Books).*
przyp. 2 – *Nota bibliograficzna wg Kolberga.*
przyp. 3 – *Cytat ze zbioru J.J. Lipińskiego Piosnki ludu wielkopolskiego...*, s. 82, z pominięciem fragmentów pieśni.
przyp. 4 – *Kolberg przytoczył fragment z pracy J. Łukaszewicza Krótki historyczno-statystyczny opis miast i wsi w dzisiejszym powiecie Krotoszyńskim od najdawniejszych czasów aż po rok 1794, Poznań 1869, s. 329.*
- s. 59–60 nr 13–15 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 87 i 88, tam także z odesłaniem do *Croquis von Posen...*, s. 93–137.
- s. 60 nr 17 – Odesłanie dotyczy pracy J. Leitgebera (Tworzymir) *Wyjaśnienia początku niektórych przysłów...*, jest to cytat ze s. 293, Kolberg dodał informacje, że chodzi o przysłowie z Wielkopolski.
- s. 60–61 nr 18 i 19 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 91; jest to odpis z przypisu do artykułu B. R. Kukułka, (*Cuculus*) *Gzégzota*, „Przyjacielu Ludu” R. 2: 1836, T. 2, nr 46, s. 362 (całość na s. 361–363).
- s. 61 nr 20 – Cytat pochodzi z rozdziału „Król węzów” z publikacji J. Chociszewskiego *Powieści i podania ludu*, Chełmno 1869, s. 72; odnaleziono wydanie tegoż: Poznań 1895, tam s. 51.

- nr 22 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 90, z lokalizacją jak w druku.
- s. 62 nr 24 i przyp. – W przyp. 1 cytat z H.H. Plossa *Das Kind. In Brauch und Sitte der Völker...*, s. 228; odnaleziono wyd. Berlin 1882, zob. toż: *Dziecko w obyczajach i tradycjach ludów*, www.google books.com).
- nr 26 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 88, za: *Croquis von Posen*.
- s. 63 w. 4 g i 17 g. – Kolejne odesłania Kolberga do O. Bergenroth'a *Croquis von Posen...*, T. 1, Abt. 1, rozdział dotyczący demonologii na s. 93–137.
- przyp. 1 – Cytat za: H.H. Ploss *Das Kind...*, jak w poprzednich przypisach zob. *Dziecko w obyczajach i tradycjach ludów*, www.google books.com); odesłanie do A. Bastiana *Reise durch Kambo-dja...*, s. 379 zgodne.
- s. 64 nr 5 – Odesłanie do O. Bergenroth'a *Croquis von Posen...*, T. 1, Abt. 1, dotyczy rozdziału o demonologii na s. 93–137; u R. Berwińskiego w *Studiach o literaturze...*, T. 2. S. 18–19 mowa o wilkach.
- nr 6 i przyp. 2 – W wydaniu J. Chociszewskiego *Powieści i podania...* z 1895 tekst „Paproć” na s. 46–47. W przyp. odesłanie do K. Szulca *Mityczna historia polska...*, s. 138.
- s. 65–66 nr 10 i 11 – Tekst zaczerpnięty z artykułu *Zabobony i przesady ludu w Wielkiej Polsce i Szląsku*, „Kalendarz Powszechny na rok 1857” J. Wildta, s. 72–75 (strony z artykułem wśród rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1326, k. 71 i nast.).
- przyp. 1 – W przypisie cytat i streszczenie fragmentów *Żywotów świętych starego i nowego zakonu na każdy dzień przez cały rok* wybrane z poważnych pisarzy i doktorów kościelnych P. Skargi, wyd. t. 2, Petersburg 1862, T. 2, s. 143 i s. 465.
- s. 67 w. 8 i 12g. – Odesłanie dotyczy O. Bergenroth'a *Croquis von Posen...*, T. 1, Abt. 1, tam rozdział dotyczący demonologii na s. 93–137.
- s. 67–74 (Rośliny) – Kolberg przytoczył wiadomości o roślinach z pracy R. Berwińskiego *Studia o literaturze ludowej...*, T. 2, s. 82–90, ostatni akapit ze s. 74; odsyłacze do innych publikacji także za Berwińskim, przypisy dodane przez Kolberga.
- Odsyłacze dotyczą następujących prac:
- H. Spiczyński *O ziołach tutejszych i zamorskich i o mocy ich*, Kraków 1542, s. 164, 100;
- B. Chmielowski *Nowe Ateny albo Akademia wszelkiej scjencji pełna*, tam w wyd. 2, Lwów 1754 (T. 3, nie 4) w rozdziale „O reme-

diach przeciw czarom” na s. 256–260 opisano wymienione u Kolberga rośliny (pierwodruk pracy: Lwów 1744–1746);

M. Zieleniewski O przesadach lekarskich ludu naszego Kraków 1845, s. 64, 29, 57;

Marcin z Urzędowa Herbarz polski to jest o przyrodzeniu ziół i drzew rozmaitych i innych rzeczy do lekarzy należących, Kraków 1595, tam przy opisie dziewanny, kopru i piwonii powinny być strony: 298, 172, 230, pozostałe s. zgodne;

Ludwik z Pokiewa (właśc. Jucewicz L.A.) Litwa pod względem starożytnych zabytków, obyczajów i zwyczajów, Wilno 1840, tam s. 161, 162;

M. Siennik Herbarz ziół tutecznych postronnych i zamorskich opisanie, Kraków 1584, s.138; 157, s. 202–203, 237, 187, 185, 373;

N. Medyński Nabożeństwo Starożytnych Słowian, „Powszechny Pamiętnik Nauk i Umiejętności” 1835, zeszyt V, s. 162–177;

P.F. Nicolas, J. de Margue Dykcyonarz powszechny medyki, chirurgii i sztuki hodowania bydła, czyli lekarz wiejski, 1788, T. 2, s. 668;

K.W. Wójcicki Zarysy domowe, T. 2, s. 267, 321 (nie 327), 326;

Ł. Gołębiowski Lud polski, jego zwyczaje, zabobony, Warszawa 1830, s. 151.

Przypis dotyczą:

K. Szulca Mitycznej historii..., s. 131 i 138;

J. Grimma Deutsche Mythologie, Bd. 2..., s. 1164 (przekład Kolberga) i O. Bergenroth'a Croquis von Posen..., T. 1, Abt. 1, s. 93–137.

Ponadto informacje jak nr 21 na s. 68 w rkp. T. Klepaczewskiego, teka 37, sygn. 1327, k. 37.

- s. 75 nr 3 – Por. R. Berwiński *Studia o literaturze ludowej...*, T. 2, s.133.
- s. 76–77 nr 5–7 – Rkp. T. Klepaczewskiego, teka 37, sygn.. 1327, k. 38. W przyp. na s. 77 Kolberg przytoczył fragment z pracy J. Łukasze-wicza *Krótki historyczno-statystyczny opis miast i wsi w dzisiejszym powiecie Krotoszyńskim...*, s. 326.
- s. 78–82 nr 1–6 – Wiadomości pochodzą z rkp. T. Klepaczewskiego, teka 37, sygn. 1327, k. 19–22; tekst częściowo przeredagowany i skrócony przez Kolberga; przypisy (oprócz s. 81 przyp. 2) pochodzą od Kolberga.

Odesłania do pracy R. Berwińskiego *Studia o literaturze ludowej...*, T. 2 dotyczą odpowiednio s. 152, 210–212, 97, 114, 119, 123, 125, 195.

Na s. 80 w przyp. 1 na odesłanie Kolberga do artykułu E. D. Diabeł polski, „Tygodnik Literacki” 1843, nr 34 i 35, s. 270–271 i 276–277, tam brak rozważań na temat nazewnictwa diabła. Przyp. 2 to cytaty z P. Skargi Żywoty świętych starego i nowego zakonu..., T. 1, s. 404–405.

Na s. 81 przyp. 2 – tekst z rkp. Klepaczewskiego, teka 7, sygn. 1327, k. 21, tam także z odesłaniem do pracy ks. J. Jabczyńskiego Rys historyczny miasta Dolska i jego okolic, Poznań 1857, s. 70. W przyp. 4 prerzedagowany tekst z pracy K. Szulca Mitologia słowiańska..., s. 180–181.

- s. 82 nr 7 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 107; tam tak jak w druku odesłanie do pracy O. Bergenroth'a Croquis von Posen..., T. 1, Abt. 1, tam rozdział dotyczący demonologii na s. 93–137.
- s. 82–83 nr 8 i przyp. 2 (s. 83–84) – Rkp. T. Klepaczewskiego, teka 37, sygn. 1327, k. 22–23; odesłanie do Studiów o literaturze ludowej..., 126–127 za Klepaczewskim.
- s. 83–84 nr 9–11 – E. Kierski był autorem rękopisu „O czarownicach osobliewie w Wielkopolsce”, którego część znajduje się w zbiorach Kolberga, być może z niego korzystał Kolberg. Odesłanie do pracy Berwińskiego dotyczy podobnych zagadnień, tam na s. 192 inne informacje.
- s. 85 nr 13 i przyp. 1 – W przyp. tłumaczenie Kolberga cytowanej wielokrotnie pracy Aus der Oberplatz.
- s. 85–86 nr 15 – Kolberg przedrukował w całości anonimowy tekst zamieszczony w dziale „Wiadomości miejscowe i potoczne” z „Dziennika Poznańskiego” 1869, nr 217, s. 3.
- s. 87 przyp. 1 – Zgodnie z odesłaniem Kolberga Berwiński w Studiach o literaturze..., T. 1, s. 97–101 cytuje zdanie z pracy J. Kitowicza Opis obyczajów i zwyczajów polskich za panowania Augusta III Poznań 1840, T. 1, s. 233; omawiane przez Berwińskiego zagadnienia u Kitowicza w T. 2, s. 24–38.
- s. 88–89 nr 17 i przyp. – Por. R. Berwiński Studia o literaturze ludowej..., T. 2 s. 129–140, zob. też T. 1, s. 206; w tekście wymieniony traktat Malleus Maleficarum (Młot na czarownice), pierwodruk łac. 1487; wyd. polskie: S. Ząbkowica, Kraków 1614 oraz rozprawa Czarownica powołana abo krótka nauka i przestroga z strony czarownic, Poznań 1639; w tym wyd. pod wstępem podpisany „Wojciech Regulus” (zob. polona.pl).

Ostatnie 2 zdania oraz treść przyp. 2 także w rkp. T. Klepaczewskiego, teks 37, sygn. 1327, k. 29–30, tam za Berwińskim cytaty z J. Łukaszeuicza Obraz historyczno-statystyczny miasta Poznań..., T. 2, s. 323; podobne informacje w tymże rkp. na k. 24.

- s. 89 nr 19 – Podobne informacje w rkp. T. Klepaczewskiego, teka 37, sygn. 1327, k. 32; por. Berwiński *Studia o literaturze ludowej...*, T. 1, s. 96.
- s. 91 przyp. 1 – Cytat z artykułu B. Grabowskiego *Zwyczajne doroczne ze stanowiska mitologii porównawczej*, „Tygodnik Powszechny” 1879, nr 15, s. 230, u K. Szulca w *Mitycznej historii...*, s. 88–89 (nie 89–92) także fragment tego artykułu.
- s. 91–92 nr 1 i przyp. – Podobny tekst jak nr 1 w rkp. T. Klepaczewskiego, teka 37, sygn. 1327, k. 34; treść przyp. 2 w tymże rkp. na k. 42. W przyp. 3 odesłanie do R. Berwińskiego *Studia o literaturze ludowej...*, T. 1, tam na s. 177 rozważania o demonicznej naturze węża, w tym kuszenie Ewy, na s. 190 o czarach miłosnych i czarownicach.
- s. 92 nr 2 i przyp. 3 – Cytat z pracy J. Leitgebera (*Tworzymir*) *Wyjaśnienia początku niektórych przysłów...*, s. 273 i 274.
- s. 93 nr 3 i 4 – Powołanie Kolberga na Kierskiego dotyczy prawdopodobnie wspomnianego już rękopisu „O czarownicach osobliwie w Wielkopolsce”. Informacje zamieszczone jako nr 4 zob. R. Berwiński *Studia o literaturze...*, T. 1, s. 90 i T. 2, s. 131, tam w przypisie.
- s. 94 nr 6 i 7 – Rkp. T. Klepaczewskiego, teka 37, sygn. 1327, k. 34; tam także z odesłaniem do prac: B. Chmielowskiego *Nowe Ateny...*, wyd. 2 z 1854, s. 240–243 w rozdziale o upiornych; G. Rzączyńskiego *Historia naturalis curiosa Regni Poloniae*, Sandomierz 1721; odesłanie do J.K. Haura dodane przez Kolberga, zob. *Skład albo skarbiec znakomitych sekretów ekonomii ziemianskiej*, Kraków 1693, s. 157–158; odesłania do Berwińskiego także pochodzą od Kolberga. Ponadto w rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 78, z lokalizacją: „Czeszewo” notka: „Cioty w czwartek na Łysą Górę”.
- s. 94–95 nr 8 – Rkp. T. Klepaczewskiego, teka 37, sygn. 1327, k. 34. Przyp. 1 na s. 95 zob. *Młot na czarownice*, rozdz. 3 „O sposobie którym z miejsca na miejsce bywają przenaszane”.
- s. 95–96 nr 9 i 10 – Rkp. T. Klepaczewskiego, teka 37, sygn. 1327, k. 35 i 36.
- s. 96–97 nr 12 – Rkp. podpisany: „T. Klepaczewski, z Maltz 4.VI.81”, teka 37, sygn. 1328, k. 11. Przyp. 2 do tego akapitu pochodzi od Kolberga, w jego rkp. z Czeszewa, teka 37, sygn. 1328, k. 79, notatka o ciotach tańczących na drzewie.
- s. 97–98 nr 13–15 – Rkp. T. Klepaczewskiego, teka 37, sygn. 1327, k. 37, 38 i 40. Przyp. 1 z odesłaniem do Berwińskiego dodany przez Kolberga.
- s. 98–99 nr 16 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 100, z notką: „od

- Gniezna, Konina” i dopiskiem: „Powidzem, Kleczewem”. W przyp. 2 odesłanie do Starożytności polskich..., T. 1, s. 169.
- s. 99–100 nr 17 i 18 – Rkp. T. Klepaczewskiego, teka 37, sygn. 1327, k. 41. Podobne informacje jak nr 18 i w przyp. 1 na s. 100 także w rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 101, z lokalizacją: „Dębicz”.
- s. 100 nr 19 – Rkp. podpisany: „T. Klepaczewski, z Malty 4.VI.81”, teka 37, sygn. 1328, k. 11.
- przyp. 1 – Cytat z artykułu E. Kierskiego Zwyczaj, zabobony i obrzędy ludu w niektórych okolicach W. K. Poznańskiego, „Tygodnik Ilustrowany” 1861, T. 4, nr 109, s. 160 (całość na s. 158–161). Ten artykuł także w „Przeglądzie Wielkopolskim Historycznym i Literackim”, pod red. E. Kierskiego, 1867, s. 171–176 i 260–274.
- s. 100–101 nr 20–23 – Informacje pochodzą z publikacji Młot na czarownicy..., s. 36–37. Odesłanie do Kierskiego dotyczy zapewne jego niezachowanej części rkp. „O czarownicach osobiwie w Wielkopolsce”.
- s. 101–102 nr 24 – Rkp. T. Klepaczewskiego, teka 37, sygn. 1327, k. 39.
- s. 102 nr 25 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 100, z notą: „od Gniezna, Konina” i dopiskiem: „Powidzem, Kleczewem”.
- s. 102–103 nr 26 – Rkp. podpisany: „T. Klepaczewski, z Malty 4.VI.81”, teka 37, sygn. 1328, k. 11.
- s. 103 nr 29 – Rkp. T. Klepaczewskiego, teka 37, sygn. 1327, k. 39.
- s. 104 nr 30 – Informacje zaczerpnięte zostały z artykułu Zabobony i przesady ludu..., „Kalendarz Powszechny na rok 1857” J. Wildta, s. 75 (strony z artykułem wśród rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1326, k. 71 i nast.).
- s. 104–105 nr 31 i 32 – Rkp. T. Klepaczewskiego, teka 37, sygn. 1327, k. 39.
- s. 107–108 nr 35–37 – Rkp. T. Klepaczewskiego, teka 37, sygn. 1327, k. 39. Na końcu akapitu nr 35 odesłanie Kolberga do R. Berwińskiego Studia o literaturze..., T. 1, s. 203, tam Berwiński pisał o związkach diabła z kozłem.
- Przyp. 1 i 2 na s. 108 pochodzi od Kolberga.
- s. 108–109 nr 38 i 39 – Rkp. T. Klepaczewskiego, teka 37, sygn. 1327, k. 35–36.
- s. 109 przyp. 2 – Kolberg przeredagował zdanie Piotra Skargi, Żywoty świętych starego i nowego zakonu, Petersburg 1862, t. 1, s. 252
- s. 110 nr 40 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 101, z lokalizacją: „Dębicz”.
- s. 110–112 nr 41–44 i przyp. 1 – Rkp. T. Klepaczewskiego, teka 37, sygn. 1327, k. 36–40. Odsyłacz do pracy B. Chmielowskiego Nowe Ate-

- ny... i cytat z Ludwika z Pokiewia Litwa pod względem starożytnych zabytków... za Klepaczewskim.
- s. 112–113 nr 45 i 49 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 99, z notą: „Czeszewo”.
- nr 50 – Cytat z artykułu E. Kierskiego Zwyczaj, zabobony i obrzędy ludu..., s. 160.
- s. 113–114 nr 51 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 104, z lokalizacją jak w druku.
- s. 114 nr 52 – Cytat z artykułu Zabobony i przesady ludu..., „Kalendarz Powszechny na rok 1857” J. Wildta, s. 74 (strony z artykułem wśród rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1326, k. 71 i nast.).
- nr 53 – Odesłanie do Kierskiego dotyczy zapewne jego niezachowanej części rkp. „O czarownicach osobliwie w Wielkopolsce”.
- s. 115–116 nr 55–57 – Cytat z artykułu Zabobony i przesady ludu..., „Kalendarz Powszechny na rok 1857” J. Wildta, s. 74 (strony z artykułem wśród rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1326, k. 71 i nast.).
- s. 116 nr 58 – Zob. O. Bergenroth’a Croquis von Posen, T. 1, Abt. 1, tam rozdział dotyczący demonologii na s. 93–137.
- nr 59 i przyp. 1 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 79; zgodnie ze wzmianką Kolberga jest to wypis z Szematów (Ankiet TPNP).
- nr 60 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 103, z lokalizacją jak w druku; na tej samej karcie treść przyp. 2.
- s. 117 nr 66 – Rkp. nieznanego autora, teka 37, sygn. 1328, k. 82, z dopiskiem Kolberga: „Samostrzel 1875”.
- s. 117–118 nr 67–69 i przyp. – Rkp. podpisany: „T. Klepaczewski, z Malty 4.VI.81”, teka 37, sygn. 1328, k. 11.
- s. 118–119 nr 70–72 – Rkp. T. Klepaczewskiego, teka 37, sygn. 1327, k. 56 i 57. Odwołanie do R. Berwińskiego i cytat z pracy J. Łukaszewicza za Klepaczewskim.
- s. 119–120 nr 73–75 – Rkp. T. Klepaczewskiego, teka 37, sygn. 1327, k. 56 i 57.
- s. 121 nr 2 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 97, bez noty lokalizacyjnej.
- nr 3 – Rkp. nieznanego autora, teka 37, sygn. 1328, k. 82, z dopiskiem Kolberga: „Samostrzel 1875”.
- nr 4 – Cytat z artykułu E. Kierskiego Zwyczaj, zabobony i obrzędy ludu..., s. 160.
- nr 5 – Rkp. Kolberga: teka 13, sygn. 1191/1, k. 7 i teka 37, sygn. 1326, k. 65; oba rkp. To odpis ze Starożytności polskich..., zebra-

nych przez J. Moraczewskiego, tam s. 169.

- s. 121–122 nr 6 – Cytat z wymienionej pracy A. Mierzyńskiego *Przyczynki do mitologii porównawczej*, Warszawa 1867, s. 9 (nie 10).
- s. 122 nr 7 i 8 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 94, z notą: „Siekierki” i k. 95, bez lokalizacji.
- s. 122–124 nr 9–14 i 16–18 i 21–22 – Informacje zaczerpnięte zostały z artykułu Zabobony i przesady ludu w Wielkiej Polsce i Szląsku, „Kalendarz Powszechny na rok 1857” J. Wildta, s. 72–75 (strony z artykułem wśród rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1326, k. 71 i nast.). Nr 15 za: E. Kierski *Zwyczaje, zabobony i obrzędy ludu...*, s.159.
- s. 124 nr 25 i 26 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 76, z notą: „Kotlin”. nr 27 i 28 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn.. 1328, k. 80, z lokalizacją jak w druku.
- s. 125 nr 30, 31 i 41 – Cytaty z artykułu E. Kierskiego *Zwyczaje, zabobony i obrzędy ludu...*, s. 159 i 160.
nr 32 i 33 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 97.
nr 34 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 98; jest to wypis z Szematów z Gnieźnieńskiego.
nr 35 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 70, z notą lokalizacyjną jak w druku.
nr 36–39 – Za: *Zabobony i przesady ludu w Wielkiej Polsce i Szląsku...*, s. 72–75 (druk wśród rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1326, k. 71 i nast.).
nr 40 – Rkp. nieznanego autora, teka 37, sygn. 1328, k. 82, z notą Kolberga: „Samostrzel 1875”.
- s. 126 nr 43 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 97, bez noty lokalizacyjnej.
nr 44 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 80, z lokalizacją jak w druku.
nr 45 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 71, z notą: „Szrem, Środa”.
nr 46 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 70, z notą: „Kotlin”; podobne notatki w rkp. terenowym o tej samej sygn. na k. 97 i na k. 98 będącej odpisem z Szematów z Gnieźnieńskiego.
nr 47 – Za: *Zabobony i przesady ludu w Wielkiej Polsce i Szląsku...*, s. 72–75 (druk wśród rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1326, k. 71 i nast.).
nr 48 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 80, z lokalizacją jak w druku.
nr 49 i przyp. 1 – Treść przypisu w rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k.

86; jest to odpis z pracy K.W. Wójcickiego Klechdy..., T. 2, s. 151; ten tekst z przywołaniem Wójcickiego u I.J. Hanuša (Hanuscha): Die Wissenschaft des slavischen Mythus..., s. 276.

- s. 126–127 nr 50 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 77.
- s. 127–128 nr 51 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 105, z notą: „z Krotoszyńskiego”; jest to odpis z tekstu spisane go z relacji ustnej przez „Podlaskiego” Nocleg w gościńcu, „Pismo dla Ludu Polskiego” R. 1: 1845, z. 6, s. 170–184.
- s. 128 nr 52 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 71, z notą: „Szrem, Środa”.
- nr 53 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 76, z notą: „Kotlin”.
- nr 54 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 106, z lokalizacją jak w druku.
- s. 129 nr 55 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 71, z notą: „Szrem, Środa”.
- nr 56 – Rkp. Kolberga: teka 37, sygn. 1328, k. 76v. i k. 101, oba rkp. z notą: „Dębicz”.
- nr 57 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 76, z notą: „Kotlin”.
- nr 59–61 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 71, z notą: „Szrem, Środa”; nr 59 to odpis z artykułu E. Kierskiego Zwyczaj, zabobony i obrzędy ludu..., s. 159–160.
- przypp. 1 – Kolberg zacytował fragment przypisu z pracy R. Berwińskiego Studia o literaturze..., T. 1, s. 94; wszystkie odesłania do innych autorów za tą pracą.
- nr 61 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 47, sygn. 1354/II, k. 58, tam wśród zapisów z Czeszewa.
- s. 129–130 nr 62 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 71, z notą: „Szrem, Środa”.
- nr 63 i 64 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 98; jest to wypis z Szmatów z Gnieźnieńskiego.
- nr 65 – Rkp. nieznanego autora, teka 37, sygn. 1328, k. 82, z notą Kolberga: „Samostrzel 1875”, w druku tekst przere dagowany.
- nr 66 – Kolberg zacytował obszerny fragment informacji z rubryki „Wiadomości miejscowe i prowincjonalne”, „Gazeta Toruńska” 1869, nr 138.
- s. 132 przypp. 1 – W przypp. polskie streszczenie obszerniejszego fragmentu z Deutsche Mythologie..., s. 307. Na końcu Kolberg dodał odesłanie do pracy K. Balińskiego Powieści ludu spisane z podań, Warszawa 1842, s. 7, tam opowieść o zaczarowanych oczach królewnej.

- s. 133 w. 7g. – Podobne zagadnienia u R. Berwińskiego w T. 2 Studiów o literaturze..., s. 103.
przyp. 1, 2 i 3 – Cytaty fragmentów z T. 2 Żywotów świętych..., odpowiednio s: 254–255, 203 i 206.
- s. 134 w. 11–15g. – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 74, z notą: „Morownica, Buk”. Przyp. 1 do tego tekstu wprowadzony w druku.
- s. 134–137 nr 1–8 – Rkp. T. Klepaczewskiego, teka 37, sygn. 1327, k. 52. Przyp. 1 na s. 135 to cytat z A. Bastiana Reisen im indischen Archipel, Jena 1869; przyp. na s. 137 pochodzą od Kolberga.
- s. 138–140 nr 10–12 – Rkp. T. Klepaczewskiego, teka 37, sygn. 1327, k. 52–54.
- s. 140–142 nr 13–16 – Rkp. podpisany: „T. Klepaczewski, z Malty 4.VI.81”, teka 37, sygn. 1328, k. 11.
- s. 142–146 nr 18–22 – Rkp. T. Klepaczewskiego, teka 37, sygn. 1327, k. 54–56; przypisy wprowadzone przez Kolberga, w tym cytat z A. Bastiana.
- s. 146–147 **przyp. 1 i 2** – Cytaty z dzieła P. Skargi Żywoty świętych..., T. 1, s. 613, 868 i 549.
- s. 147–148 nr 26 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 99, z notą: „Czeszewo”.
- s. 149 nr 29 – Kolberg zacytował (pomijając fragment) informację z „Dziennika Poznańskiego” 1872, nr 224, s. 4, tam w rubryce „Wiadomości miejscowe i potoczne”.
- s. 150–151 **przyp. 2–4** – W przyp. 2 i 4 cytaty z A. Bastiana zgodne (polskie tłumaczenia od Kolberga), w przyp. 3 odesłanie błędne.
- s. 151–153 nr 2–5 – Kolberg zacytował fragmenty artykułu E. Kierskiego Zwyczaj, zabobony i obrzędy ludu..., s. 158–161. W przyp. 2 na s. 152 odesłanie do artykułu L. Chodakowskiego O przesądach pod względem lekarskim panujących w kraju naszym, „Tygodnik Literacki” 1841, nr 42–46 (nie 45); pod artykułem błędny zapis nazwiska: „Chodkowski”.
- s. 153 nr 6 i 7 – Rkp. nieznanego autora, teka 37, sygn. 1328, k. 82, z dopiskiem Kolberga: „Samostrzel 1875”.
- s. 154 nr 12 i 13 – Odesłanie dotyczy O. Bergenroth’a Croquis von Posen..., T. 1, Abt. 1, tam rozdział o demonologii na s. 93–137
 nr 15 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 75, z notą: Morownica, Buk”.
 nr 16 i **przyp. 1** – W przyp. cytat z J.K. Haura Skład albo skarbiec znakomitych sekretów ekonomii ziemiańskiej Kraków, 1693, s. 435.

- s. 154–155 nr 18 – Kolberg wykorzystał fragment artykułu E. Kierskiego Zwyczaję, zabobony i obrzędy ludu..., s. 160.
- s. 155 nr 19 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 75, z notą: Morownica, Buk”.
- nr 20 – Rkp. nieznanego autora, teka 37, sygn. 1328, k. 82, z dopiskiem Kolberga: „Samostrzel 1875”.
- s. 155–156 nr 21 – Cytat z artykułu E. Zwyczaję, zabobony i obrzędy ludu..., s. 160.
- s. 156 nr 24 – Rkp. nieznanego autora, teka 37, sygn. 1328, k. 82, z dopiskiem Kolberga: „Samostrzel 1875”.
- nr 25 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 79; jest to wypis z Szematów (Ankiet TPNP).
- nr 26 – Rkp. podpisany: „T. Klepaczewski, z Malty 4.VI.81”, teka 37, sygn. 1328, k. 11.
- nr 27 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 80, z lokalizacją jak w druku.
- nr 29 – Rkp. nieznanego autora, teka 37, sygn. 1328, k. 82, z dopiskiem Kolberga: „Samostrzel 1875”.
- nr 30 i 31 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 81, z lokalizacją jak w druku.
- s. 157 nr 33 i 36 – Zob. Bergenroth’a Croquis von Posen..., T. 1, Abt. 1, tam rozdział dotyczący demonologii na s. 93–137.
- nr 36 – Notatka Kolberga na rkp. nieznanego autora, teka 37, sygn. 1328, k. 82, z jego dopiskiem: „Samostrzel 1875”.
- nr 42 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 81, z lokalizacją jak w druku.
- przypp. 1 – Cytat ze Słownika języka polskiego S. Lindego, Warszawa 1807, T. 1, s. 605.
- s. 158 nr 47 – Fragment tekstu od: „Stój!” do „mówiła” na odwrócie zapisów muzycznych Kolberga, teka 12, sygn. 1184, k. 3.
- nr 49 – Rkp. nieznanego autora, teka 37, sygn. 1328, k. 82, z dopiskiem Kolberga: „Samostrzel 1875”.
- przypp. 1 i 2 – Cytaty z Żywotów świętych..., odpowiednio: T. 1, s. 127 i T. 2, s. 25.
- s. 158–159 nr 50 – Cytat z artykułu E. Kierskiego Zwyczaję, zabobony i obrzędy ludu..., s. 160.
- s. 159 nr 51 i 52 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 81, z lokalizacją: „Dębicz”.
- nr 53 i 55 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 84 i 83, z notami lokalizacyjnymi jak w druku.

- nr 54 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 86, jest to odpis z działu „Kronika literacka”, „Przyjaciel Ludu” R. 3: 1836, nr 10, s. 80.
- s. 160 nr 59–61 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 85; jest to wypis z Szematów (Gnieźnieńskie).
- nr 62 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 86; jest to odpis z artykułu podpisanego J. Ł[ukaszewicz] Niektóre przysłowia ludu wiejskiego, „Przyjaciel Ludu” R. 2: 1835, nr 23, s. 184.
- s. 160–163 nr 63 – Rkp. T. Klepaczewskiego, teka 37, sygn. 1327, k. 58 i 59.
- s. 163 nr 64 i 65 – Cytat z artykułu E. Kierskiego Zwyczaj, zabobony i obrzędy ludu..., s. 160; przypis pochodzi od Kolberga.
- nr 67 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 85; jest to wypis z Szematów (Gnieźnieńskie).
- s. 164 nr 69–71 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 85; jest to wypis z Szematów (Gnieźnieńskie).
- s. 165–166 – Odesłanie dotyczy wymienianego już artykułu J. Leitgeb-
era (Tworzymir) Wyjaśnienia początku niektórych przysłów..., s. 263–293; Kolberg przytoczył tytuły dwóch pierwszych rozdziałów artykułu, ostatni akapit to cytat ze s. 280.
- s. 167 nr 1 – Zamieszczone na końcu przysłowie w rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1329, k. 12, tam wśród przysłów opublikowanych w tomie 60 DWOK.
- s. 169 nr 11 – Rkp. nieznanego autora, teka 37, sygn. 1329, k. 1; podobne informacje w anonimowym tekście Głuchy by od Szamotuł, „Przyjacielu Ludu” R. 4: 1837, T. 1, rok 4, nr 12, s. 91–92.
- nr 14 i 17 – „Gracz z Piasków” i „Kto przy Obrze ma się dobrze” bez wyjaśnienia w rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1329, k. 2; pierwsze wyrażenie zanotowane ponownie w rkp. o tej samej sygn. na k. 10, drugie przysłowie zapisane jeszcze dwukrotnie tamże, k. 7 i 9; na wszystkich kartach wśród przysłów opublikowanych w tomie 60 DWOK.
- s. 170 przyp. 1 – Odsyłacz dotyczy artykułu Władysław, książę kujawski, „Biblioteka Warszawska” 1864, T. 1, s. 349–366, tam brak nazwiska autora publikacji.
- s. 173 w. 6 g. – Odsyłacz dotyczy opowiadania A. Wilkońskiego Wspomnienie, „Biblioteka Warszawska” 1844, T. 4, s. 425–437, tam tekst podpisany „Au. Wi.”.

Przypisy (s. 179–320)

- s. 179–180 –nr 2 i 3 – Nr 2 to cytat z *Reisen im indischen Archipel...*, s. 166, natomiast nr 3 to streszczenie z *Reisen in Birma...*, s. 194–195.
- s. 180 nr 4 – Zgodnie z odesłaniem to cytat z pracy K. Szulca *Mityczna historia...*, s. 72–73.
- s. 180–181 nr 5 – Tekst zaczerpnięty z pamiętników C.W.L. Metternicha *Mémoires, documents et écrits divers laissés* z lat 1773–1815, zob. *Memoirs of Prince Metternich*, New York 1880. O obłokach u K. Szulca na s. 91 jak w odsyłaczu.
- s. 181 nr 6 – Zgodnie z odesłaniem to cytat z *Żywotów świętych...*, T. 1, s. 115.
- nr 7 – Pierwszy akapit to cytat z dzieła *Matka Świętych Polska albo żywoty świętych błogosławionych, pobożnych Polek i Polekót* spisane przez ks. F. Jaroszewicza, Kraków 1767. W drugim akapicie odesłanie do pracy T. Wolickiego *Nauka dla włościan*, odnaleziono wydanie: Warszawa 1821, tam s. 201–202.
- s. 181–182 nr 8 – Cytaty Kolberga z pracy A. Bastiana *Reisen durch Kamboja...*, s. 147, 148
- s. 182–184 nr 9 – Kolberg przytoczył tekst za pracą K.W. Wójcickiego *Przysłowia narodowe*, T. 2, Warszawa 1830, z rozdziału *Lelum Polelum, Świstum Poświstum* (S. Rysiński), s. 66–77; pominął nieliczne fragmenty. Odsyłacze do innych publikacji za Wójcickim.
- s. 185–187 nr 10 – Kolberg zacytował fragmenty pracy E. Kierskiego *Opis statystyczny i historyczny obwodu boreckiego w W. X. Poznańskim w powiecie krotoszyńskim*, „Roczniki TPNP” T. 3: 1865, tam s. 133.
- s. 187–188 nr 11 – Kolberg przytoczył obszerny fragment rozdziału „Pij piwo, któregoś sam nawarzył” z *Przysłów narodowych K.W. Wójcickiego*, T. 2, s. 236–242.
- s. 188–189 nr 12 – Utwór *Ciche dziecię* (z gminnego podania) został przedrukowany z „*Przyjaciela Ludu*” R. 4: 1838, T. 2, nr 40, s. 320, tam podpisany F. M.
- s. 189–201 nr 13 – Tekst O duchach żywiołowych pochodzi z „*Przyjaciela Ludu*” R. 5: 1838, nr 14–17, tam bez podania autora; przypisy jak w czasopiśmie:
- U Kolberga s. 190 i 191 przyp. 1 i 2 – cytowane fragmenty pochodzą z utworu S. Goszczyńskiego *Sobótka*. Z powieści pod napisem *Kościelisko*, Wrocław 1852, s. 18, 17, 15;
- s. 191 **przyp.** 3 dotyczy pracy A. Petrowa *Lud Ziemi Dobrzyńskiej*, jego charakter, mowa, zwyczaje, obrzędy, pieśni, przysłowia, zagad-

- ki itp., „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej” T. 2: 1878 (dział III etnol.), tam s. 141 akap. 4 (całość s. 3–182);
- s. 193–194 **przyp. 1** – Cytat z wymienianej z pracy F. Schönwerth’a Aus der Oberpfalz, Sitten..., T. 2. s.165;
w **przyp. 2** – Cytat z przypisu A. Bastiana w Reisen im indischen Archipelag..., s. 37;
- s. 196 **przyp. 1** – Zgodnie z odesłaniem cytata z pracy Bastiana;
- s. 197 **przyp. 1** – UB. Chmielowskiego Nowe Ateny..., w wyd. z 1754, s. 213;
przyp. 2 – Wymieniona praca J. Praeestoriusa Anthropodemus plutonicus. Das ist Eine Neue Welt, Magdeburg 1666 (nie 1606);
- s. 198 **przyp. 1** – Cytat z artykułu Z. Rościszewskiego Podróż naokoło ziemi. (Sprawozdanie z dziewięciu wykładów profesora Syrskiego danych we Lwowie), „Biblioteka Warszawska” 1877, T. 1, s. 463 (całość s. 443–463);
- s. 201–202 **nr 14** – Zob. H. Ploss Das Kind. In Brauch und Sitte der Völker..., 81, 82; odnaleziono wyd. Berlin 1882, zob. też: Dziecko w obyczajach i tradycjach ludów, [www.google books.com](http://www.google.com)).
- s. 202 **nr 15** – Zgodnie z odsyłaczem jest to cytata ze wskazanych stron w wymienionej pracy Bastiana.
- s. 203–203 **nr 16** – Przytoczony przez Kolberga fragment jest cytatem E. Lubowskiego z tekstu opublikowanego w dziale „Przegląd prasy periodycznej”, „Kłosa” 1872, T. 14, nr 346, s. 121
- s. 203 **nr 17** – Zgodnie z odsyłaczami są to cytaty z pracy J. Grimma Deutsche Mythologie..., s. 468, 475; odesłanie do artykułu A. Petrowa Lud Ziemi Dobrzyńskiej..., s. 104 pochodzi od Kolberga.
- s. 204 **nr 18** – Nie wiadomo jakiej pracy Wójcickiego dotyczy odesłanie.
- s. 204–205 **nr 19** – Rkp. T. Klepaczewskiego, teka 37, sygn. 1327, k. 48, 49 i 51, tam tekst bez cytatu z B. Chmielowskiego (s. 205 w. 9–17g.); w rkp. tekst cytowany i częściowo zredagowany na podstawie pracy R. Berwińskiego Studia o literaturze ludowej..., T. 2, s. 24, 31, 38, 45;
Przyp. 2 wprowadzony przez Kolberga; jest to jego polskie streszczenie fragmentu pracy A. Bastiana. Kolberg użył wspólnego tytułu obejmującego 6 tomów monografii; **przyp.** dotyczy Reise in Siam.
- s. 205–208 **nr 20** – Tekst bez ostatniego akapitu w rkp. T. Klepaczewskiego, teka 37, sygn. 1327, k. 47–48. Wszystkie wzmianki o autorach i ich poglądach za Klepaczewskim. Autor rkp. wykorzystał m.in. tekst K.W. Wójcickiego zamieszczony w Klechdach. Starożytnych podaniach i powieściach ludu..., T. 1, s. 153. W ostatnim akapi-

cie (od słów: „Mimo twierdzeń Klepaczewskiego”) odwołanie do pracy A. Bastiana, winno być tylko T. 4: *Reise durch Kambodja...*, s. 20, tam o zamianie ludzi w zwierzęta, w T. 3, s. 26 inna tematyka.

Przypisy pochodzą od Kolberga:

Na s. 206 przyp. 1 – nota wg Kolberga; przyp. 2 w rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 93, zgodnie z odesłaniem to cytat ze Studiów o literaturze ludowej..., T. 2, s. 68; przyp. 3 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 93, jest to cytat z pracy R. Berwińskiego *Studia o literaturze ludowej...*, T. 2, 51–52.

Na s. 207 przyp. 1 do pracy K. Szulca *Mityczne historia...*, powinien być do s. 103.

- s. 208–209 nr 21 – Tekst *Der Geisterpuk in Lichtenthal* w czasopiśmie „*Illustriertes Wiener Extrablatt*” 1881, nr 144, s. 3.
- s. 209 nr 22 – Cytowane fragmenty pochodzą z artykułu *Panowanie Augusta III i ówczesne obyczaje. Z Pamiętników A. M. dotąd drukiem nieogłoszonych*, „*Przyjaciel Ludu*” R. 12: 1845, nr 18, s. 139.
- s. 210 nr 23 – O duszach pokutujących pisał K.W. Wójcicki w *Klechdach...*, T. 1, s. 15, ale informacje podane przez Kolberga nie pochodzą z tego tekstu.
- s. 210–211 nr 24 – Recenzja R. Zmorskiego w dziale „*Przegląd piśmienniczy*”, „*Tygodnik Ilustrowany*” 1865, T. XI, nr 285, s. 94; recenzja dotyczy pracy A. Niederhofera *Podania Mekleburskie*, Lipsk 1865.
- s. 214 nr 26 – Kolberg przełożył fragment tekstu z pracy Bastiana *Reisen im Siam* ze wskazanej strony.
- s. 214–215 nr 27 – Cytat z *Reisen durch Kambodja...*, s. 385.
- s. 215 nr 28 – Kolberg cytuje fragment *Żywotów świętych...* P. Skargi, T. 1, s. 127.
- s. 215–216 nr 29 – Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 103, nr 385, tam tekst z melodią, zob. nr 137 w suplementcie; jest to odpis ze zbioru M.M. Mioduszeńskiego *Śpiewnik kościelny*, Kraków 1838, s. 233–335.
- s. 216 nr 30 – F. Schonwerth *Aus der Oberpfalz...*, T. 1, s. 326.
- s. 217 nr 31 – Cytat z *Reisen durch Kambodja...*, s. 311.
- s. 217–220 nr 32 – Zgodnie z odesłaniem są to cytaty z wymienionej pracy M. Czapskiego *Historia powszechna konia*, Poznań 1874, T. 2, s. 110–115
- s. 220–221 nr 33 – Zgodnie z odesłaniem tekst jest cytatem z *Żywotów świętych* P. Skargi..., T. 2, s. 470.
- s. 221 nr 34 – Cytat z pominięciem niektórych słów z pracy Szulca *Mityczna historia...*, s. 103.

- s. 221–222 nr 35 – W pkt. 2 krótkie streszczenie tekstu ze wskazanych przez Kolberga stron oraz cytaty ze s. 175. W pkt. 3 pierwsze zdanie to cytaty ze s. 63 pracy K. Szulca, dalej informacje z podanych przez Kolberga stron.
- s. 222–223 nr 36 – Cytat z *Reisen in Kambodja...* tylko ze s. s. 110 i 394 (nie 181); w *Reisen im indischen Archipel...*, s. 62.
- s. 223–224 nr 37 – Kolberg użył zbiorowego tytułu; odsyłacz dotyczy *Reisen in Birma...*, s. 151.
- s. 224 nr 38 – Wskazanego numeru „Kroniki Rodzinnej” nie odnaleziono; cytaty ze *Snu nocy letniej W. Szekspira w tłum. St. Koźmiana*, zob. *Dzieła dramatyczne Szekspira, przekł. S. Koźmiana*, Poznań 1866, s. 42.
- s. 224–225 nr 39 – Kolberg zacytował fragmenty utworu S. Klonowicza, zob. *Worek Judzszów to jest złe nabycie majątności*, Lwów 1882, tam s. 77, 78 i 79 (google.pl).
- s. 225–226 nr 40 – Kolberg przetłumaczył niemiecki tekst J. Grimma ze s. 1190–1191 opuszczając niektóre szczegóły. W tekście Grimma odsyłacz do pracy K.W. Wójcickiego *Klechdy...*, tam T. 1, s. 92 i 151 w wyd. z 1837.
- s. 226–227 nr 41 – W pkt 1 cytaty z pracy J. Łukaszczyka *Obraz historyczno-statystyczny miasta Poznania...*, T. 2, s. 322–323, tam także odesłanie do R. Berwińskiego *Studia o literaturze...*, T. 2, s. 171.
- s. 227–229 nr 42 – Kolberg zacytował wybrane fragmenty z *Życiorysu św. Hilaryona*, zob. P. Skarga *Żywoty świętych...*, T. 2 s. 402–407. W pkt. 2 streszczenie tekstu Skargi ze s. 403.
- s. 229 nr 43 – Tłumaczenie Kolberga fragmentu pracy F. Schönwerth’a *Aus der Oberpfalz...*, T. 3, s. 211.
- s. 229–230 nr 44 – W wymienionej pracy K. Mauera *Isländische Volkssagen*, Leipzig 1860 opis Saemunda na s. 299–300. W ostatnim akapicie tłumaczenie Kolberga fragment z *Reisen im Siam...*, s. 155.
- s. 230–231 nr 45 – Odsyłacz do A. Bastiana wg Kolberga.
- s. 231–233 nr 46 – Zgodnie z odesłaniem Kolberga informacje zaczerpnięte ze *Starożytności polskich...*, T. 1, tam hasło *Czary* na s. 155 autorstwa J. Moraczewskiego oraz opracowane przez W.A. W. hasło *Czarownice, czarownicy* na s. 154–155. Odesłania do innych autorów za tymi tekstami, natomiast przypisy dodane przez Kolberga:
- s. 232 **przyp. 1** – dotyczy artykułu J. Grajnera *O czarodziejstwie*, „*Gazeta Codzienna*” 1858, nr 49, dokończenie nr 54; kolejny odsyłacz dotyczy publikacji B. Chmielowskiego *Nowe Ateny...*, w wyd. 2 z 1754, s. 201.

- s. 233–234 nr 47 – Tekst jest cytatem z pracy R. Berwińskiego *Studia o literaturze...*, T. 2, s. 81 i 82.
- s. 234 nr 48 – Cytat z dzieła Kitowicza za „Przyjacielem Ludu” R. 6: 1840, T. 2, nr 41, s. 326–328, tam tekst O torturach w Polsce (wyjątek z Pamiętników Kitowicza).
- s. 235 nr 49 – Takie informacje w rkp. T. Klepaczewskiego, teka 37, sygn. 1327, k. 32 i 33, tam z powołaniem na K. Milewskiego *Pamiętniki historyczne krajowe*, Warszawa 1848, s. 332, 346 i R. Berwińskiego *Studia o literaturze ludowej...*, T. 1, przypis 40 na s. 99 (nie 102), jest to cytat z tej pracy.
- Przyp. 1 do tego akapitu w rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 102, zgodnie ze wzmianką jest to odpis z anonimowego artykułu *Waga czarownicza*, „Pamiętnika Warszawskiego” 1818, T. 11 (czerwiec), s. 265 (całość s. 265–267).
- s. 235–239 nr 50 – Kolberg przytoczył w całości opowiadanie *Czarownica. Powieść z przeszłego wieku* (bez autora), „Przyjaciel Ludu” R. 3: 1837, T. 2, nr 42, s. 330–331.
- Na s. 238 w przyp. 1 cytat za: H.H. Ploss *Das Kind. In Brauch und Sitte der Völker...*, 81, 82; odnaleziono wyd. Berlin 1882, zob. też: *Dziecko w obyczajach i tradycjach ludów*, [www.google books.com](http://www.google.com)).
- Ostatni fragment s. 238–239 pochodzi z pracy R. Berwińskiego *Studia o literaturze ludowej*, Poznań 1854, T. 2, tam w przypisie na s. 15 zacytowana powiastka *Czarownica*, za: J.M. Ossoliński *Wieczory badeńskie czyli powieści o strachach i upiorach*, Kraków 1852, s. 31; cytowany tekst także w rkp. T. Klepaczewskiego, sygn. 1327, k. 35–36 z powołaniem na Ossolińskiego. .
- s. 239–240 nr 51 – Zgodnie z odesłaniem tekst jest cytatem z pracy J. Łukaszewicza *Obraz historyczno-statystyczny miasta Poznania...*, T. 1, s. 123–124. Natomiast odsyłacz do T. 2, s. 275 winien być przy następnym przypisie (s. 240 nr 52).
- s. 240–241 nr 52 – Rkp. Kierskiego, teka 37, sygn. 1328, k. 111. Podobny tekst w rkp. T. Klepaczewskiego, teka 37, sygn. 1327, k. 56 i 57. Przy tym numerze winien być odsyłacz Kolberga do pracy J. Łukaszewicza *Opis historyczno-statystyczny miasta Poznania...*, T. 2, s. 275.
- s. 241–244 nr 53 – Tekst zaczerpnięty z artykułu ks. Gagackiego *Widok miasta Koźmina w roku 1772*, „Przyjaciel Ludu” R. 6: 1839, T. 1, nr 15, s. 114–117; Kolberg częściowo przeredagował i skrócił tekst.
- s. 244–245 nr 54 – Taki tekst w rkp. Kierskiego, teka 37, sygn. 1328, k. 111; tekst pochodzi z artykułu podpisanego X. S. Kilka słów o czarach

w Polsce, „Przyjacielu Ludu” R. 11: 1844, T.1, nr 22, s. 169–171 i nr 23, s. 178–180.

W przyp. 1 (pochodzącym od Kolberga) odesłanie do pracy R. Berwińskiego *Studia o literaturze...*, T. 2, s. 93–94.

- s. 246 nr 55 – Jest to fragment obszernego przypisu w pracy J. Łukaszczyka *Krótki historyczno-statystyczny opis miast i wsi w dzisiejszym powiecie Krotoszyńskim...*, s. 76.
- s. 246–248 nr 56 i 57 – Rkp. Kierskiego, teka 37, sygn. 1328, k. 111.
- s. 248–255 nr 58 – Kolberg przytoczył w całości tekst podpisany X. A. R. Relacja naocznego świadka o straceniu razem 14 tu mniemanych czarownic w drugiej połowie 18 go wieku, „Przyjaciel Ludu” R. 2: 1835, T. 1, nr 16, s. 126–127, nr 17, s. 134–135, nr 18, s. 138–139. Drugi odsyłacz do „Przyjaciela Ludu” R. 3: 1837, T. 2, nr 38 dotyczy relacji Palenie czarownic w Szwecji autorstwa R. R., tam s. 297–298.
- s. 255–257 nr 59 – W pkt. 1–3 i 5–7 streszczenia z wymienionych stron prac Bastiana. Pkt. 4 to także streszczenie fragmentu z *Reisen im Birma...*, s. 388.
- s. 257 nr 60 – Kolberg streścił fragment pracy A. Bastiana *Reisen im Siam...*, s. 248, 254.
- s. 258–259 nr 61 – Tekst (przetłumaczony przez Kolberga) jest kompilacją fragmentów z podanych tomów i stron, przy czym odesłanie do s. 53 jest błędne.
- s. 260–261 nr 64 i 65 – Wskazanych numerów „*Illustriertes Wiener Extrablatt*” nie odnaleziono (brak w ANNO (Österreichische Nationalbibliothek)).
- s. 261–262 nr 66 i przyp. 1 – Kolberg zacytował tekst z pracy J. Łukaszczyka *Krótki historyczno-statystyczny opis miast i wsi w dzisiejszym powiecie Krotoszyńskim...*, s. 75–78, w ostatnim akapicie Kolberg cytat ze s. 77, natomiast przypis Kolberga to cytat ze s. 74.
- s. 263 nr 67 – Kolberg wykorzystał tekst W. Węgierskiego *Kronika zboru ewangelickiego krakowskiego*, Kraków 1817; cytaty ze s. 28 i 52 oraz informacje ze s. 86–88.
- s. 264–265 nr 69 – Odsyłacz dotyczy zbiorku I. Danielewskiego *Powiastrki i opowiadania majstra od przyjaciela ludu*, Chełmno 1865; egzemplarz w zbiorach Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 5.
- s. 266 nr 70 – Wskazanego numeru „*Illustriertes Wiener Extrablatt*” nie odnaleziono (brak w ANNO (Österreichische Nationalbibliothek)).
- s. 269 nr 71 – Dokładny przekład Kolberga fragmentu J. Grimma *Deutsche Mythologie...*, s. 227–228; na końcu odesłanie do I.J. Hanuša (Hanuscha) *Die Wissenschaft des slavischen Mythus...*, s. 117, 275

- s. 269–270 **nr 72** – Przekład Kolberga z drobnymi zmianami z *Deutsche Mythologie...*, s. 1065
- s. 270–271 **nr 73** – Rkp. nieznanego autora, teka 9, sygn. 1169, k. 2.
- s. 271–273 **nr 74** – Kolberg zamieścił obszerne fragmenty z pracy J. Łukaszewicza *Krótki historyczno-statystyczny opis miast i wsi w dzisiejszym powiecie Krotoszyńskim...*, s. 78–81.
- s. 273–274 **nr 75 i 76** – Dosłowny przekład z J. Grimma *Deutsche Mythologie...*, s. 1040–1042 i 1051–1053.
- s. 274 **nr 77** – F. Schönwerth *Aus der Oberpfalz...*, s. 183.
- s. 276 **nr 79** – Cytat za: *Panowanie Augusta III i ówczesne obyczaje. (Wyciąg z Pamiętników A. M. dotąd drukiem nieogłoszonych), „Przyjaciół Ludu” R. 12: 1845, T. 1, nr 18, s. 139 (całość w numerach 17–20).*
nr 80 – Tłumaczenie Kolberga z wymienionej publikacji Schönwerth’a.
- s. 279–280 **nr 82 i 83** – Cytaty za: H.H. Ploss *Das Kind. In Brauch und Sitte der Völker...*, 81, 82 i 41; odnaleziono wyd. Berlin 1882, zob. też: *Dziecko w obyczajach i tradycjach ludów*, [www.google books.com](http://www.googlebooks.com)).
- s. 280 **nr 84** – Cytat za: A. Bastian *Reisen durch Kambodja...*, 301.
- s. 280–281 **nr 85** – Cytowany tekst pochodzi z czasopisma *„Illustriertes Wiener Extrablatt”* 1874, nr 302, s. 3, tam akapit *„Wann wird es Licht”* (zob. ANNO (Österreichische Nationalbibliothek)).
- s. 281 **nr 86** – Odsyłacz dotyczy artykułu S. Marusińskiego *Ali-Szadzara, „Wędrowiec”* 1881, nr 235, s. 410–411.
- s. 282–283 **nr 87** – Tekst zaczerpnięty z artykułu J. Kubickiego *Przesądne leczenie zwierząt domowych*, *„Gazeta Rolnicza”* 1881, nr 1, 4, 7, 9, 14, 16.
- s. 284–315 – *Czarownica powołana abo krótka nauka i przestroga z strony czarownic*, Poznań 1639; w tym wyd. pod wstępem podpisany „Wojciech Regulus”.
 Na s. 288 przyp. 1 jest w cytatem z pracy R. Berwińskiego *Studia o literaturze...*, T. 2, s. 5;
- s. 311 **przyp. 1** – odesłanie dotyczy pracy T. Wolickiego *Nauka dla włościan...*, w wyd. Poznań 1821, s. 173–203.

Dodatki (s. 316–320)

- s. 316 nr 1 – Cytat z artykułu Z nad brzegów morza Północnego. Hamburg. Kąpiele morskie. Westerland na wyspie Sylt, „Wędrowiec” 1881, nr 224, s. 226.
- s. 316–317 nr 2 – Rkp. terenowy Kolberga, teka 37, sygn. 1328, k. 107v., z lokalizacją ogólną: „Czeszewo”, tam tekst pisany prozą oraz pieśń.
- s. 317–318 nr 3 – Tekst (częściowo przeredagowany przez Kolberga) pochodzi z artykułu A. Brandowskiego Nieco o Borkowicach, „Warta” 1881, nr 388 i 389. Brandowskiego.
- s. 319 nr 4 – Tekst pochodzi z artykułu podpisanego „Edw. R” [zapewne Raczyński] Goszcza-Hoszcza, „Wędrowiec” 1881, nr 222, s. 204–205.
- nr 5 – Odsyłacz dotyczy pracy czeskiego przyrodnika i m.in. muzyka F. Dlouhý O historickém vývoji tance a jeho kulturním významě, nakład. F. Urbánek, Praha 1880.
- s. 319–320 nr 6 – Rkp. Kolberga, teka 37, sygn. 1329, k. 6; jest to odpis z artykułu podpisanego J. Kalendarz meteorologiczny, „Przyjacieli Ludu” R. 2: 1836, T. 2, nr 30, s. 237.

BIBLIOGRAFIA

Wykaz prac cytowanych i odnotowanych przez Kolberga:

- A. *Opisanie miasta Rogoźna*, „Przyjaciel Ludu” R. 4: 1837, T. 1, nr 19 s. 147-148.
- A.B. *Kamień Konarski (Gminna powiastka)*, „Przyjaciel Ludu” R. 4: 1837, T. 1, nr 17, s. 136.
- A.B. *Osieczna. (Zbiór gawęd wielopolskich)*, „Przyjaciel Ludu” R. 3: 840, T. 2, nr 37, s. 289–293.
- A.B. *Sen. (Gadka z okolic Rawicza)*, „Przyjaciel Ludu” R. 4: 1838, T. 2, nr 49 s. 392.
- A.B. *Urywek, do podróży malowniczej po Wielkopolsce. (Wspomnienie o Golejewku)*, „Przyjaciel Ludu” R. 4: 1838, T. 2, nr 28 i 29 s. 218-220 i 227-228.
- A.B. *Wiano Halinki*, „Przyjaciel Ludu” R. 4: 1838, T. 2, nr 29, s. 232.
- A. G. *Leszek Biały w Gąsawie*, „Przyjacielu Ludu” R. 3: 1837, T. 2, nr 47, s. 369–370.
- A. Ł. *Gniezno*, „Tygodnik Ilustrowany”, Warszawa T. 12: 1865 nr 324 s. 234.
- [A. M.] *Panowanie Zygmunta III i ówczesne obyczaje, z Pamiętników A. M. dotąd drukiem nieogłoszonych*, „Przyjaciel Ludu” R. 12: 1845, T. 1, nr 17–19.
- A. Ł. *Gniezno*, „Tygodnik Ilustrowany” 1865, T. 12, nr 324, s. 234.
- A-y *Ż Adam Szmigielski i oskarżony o szpiegostwo starożakomnik*, „Przyjaciel Ludu” R. 5: 1839, T. 2, nr 34, s. 269–270.
- Adressbuch des Grundbesitzes im Grossherzogthum Posen (Wykaz alfabetyczny wszystkich posiadłości ziemskich w W. Ks. Poznańskim)*, Berlin 1872.
- Anonim tzw. *Gall Kronika polska*, przełożył R. Grodecki, przekład opracował, wstępem i przypisami opatrzył M. Plezia, Wrocław-Kraków 1965, BN I nr 59; *Kronika Marcina Galla*, tłum. Z. Komarnicki, Warszawa 1873, toż *Martini Galli Chronicon*, wyd. J.W. Bandtkie, Warszawa 1824.

- Anton K.G. *Erste Linien eines Versuches über der alten Slawen Ursprung, Sitten, Gebräuche, Meinungen und Kenntnisse*, Bd. 1: Lipsk 1783.
- Antonin, *zamek myśliwski książąt Radziwiłłów*, „Przyjaciel Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 1, s. 2.
- B. *Kępa Zaniemyska*. „Przyjaciel ludu” R. 3 T.1: 1836 nr 12 s. 90-91.
- B. *O pieniążkach wykopanych pod Zaniemysłem*. „Przyjaciel ludu” R. 3 T.1: 1836 nr 19 s. 147-149.
- Bacznici na naszą narodowość*, „Przyjaciel Ludu” R. 13: 1846, T. 1, nr 1.
- Bastian A. *Die Völker des östlichen Asien: Studien und Reisen*: Bd. 2: *Reisen in Birma*, 1861–1862, Leipzig 1866; Bd. 3: *Reisen in Siam*, Jena 1867; Bd. 4: *Reise durch Kambodja*, Jena 1868; Bd. 5: *Reisen in Siam*, Jena 1869.
- Bär M. *Westpreussen unter Friedrich dem Grossen*, Bd. 2, Leipzig 1909
- Bartoszewicz J. *Polska marynarka*, w: *Encyklopedia powszechna* S. Orgelbranda, T. 21: Warszawa 1865, s. 126–136.
- Beheim-Schwarzbach M. *Friedrich der Grosse als Grunder deutscher Kolonien in den im Jahre 1772 neu erworbenen Landen*, Berlin 1864.
- [Berwiński R.W.] B. *Chłop i diabeł (Ze zbioru gminnych gawęd wielkopolskich)*, „Przyjaciel Ludu” R. 6: 1840, T. 2, nr 33, s. 260–261, nr 34, s. 269–270, nr 35, s. 277–278.
- [Berwiński R. W.] R. W. B. *Gopło i jego okolice*. „Przyjaciel Ludu” R. 5: 1839 T. 2 nr 51 s. 401–403, z ryc. i nr 52 s. 414–416.
- Berwiński R. *Kępa Zaniemyska*, „Przyjaciela Lud” R. 3: 1836, T. 1, nr 12.
- [Berwiński R. W.] R. W. B. *Listy z narodowej pielgrzymki*. „Przyjaciel Ludu” R. 5: 1838 T. 1 nr 19 s. 148–150, nr 20 s. 154–156; R. 5: 1839 T. 2 nr 27 s. 215–216.
- Berwiński R. *O pieniążkach wykopanych pod Zaniemysłem*, „Przyjaciel Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 18 i 19.
- Berwiński R. W. *Powieści wielkopolskie*, „Tygodnik Literacki” 1840, T. 3, nr 25, s. 199–200, nr 26, s. 207–208, nr 27 s. 215–216, nr 28 s. 223–224, nr 29 s. 232, nr 240; toż: Wrocław 1840,
- Berwiński R. *Studia o gusłach, czarach, zabobonach i przesądach ludowych*, T. 1–2, Poznań 1862.

- Berwiński R. *Studia o literaturze ludowej ze stanowiska historycznej i naukowej krytyki*, Poznań T. 1 i 2: 1854.
- Bętkowski N. *Boga Rodzica. Słowa z muzyką z najdawniejszych pomników zestawione i rozebrane przez N. Bętkowskiego*. „Rocznik Ces. Król. Towarzystwa Naukowego Krakowskiego” T. 15: 1869 s. 276–338.
- Białecki A. W: *Księga świata cz.1-2* Warszawa , R. 7 1858 s. 1-4.
- Bielski M. *Kronika polska... Nowo przez Joachima Bielskiego, syna jego, wydana*, Kraków 1597; *Kronika polska Marcina Bielskiego*, wyd. J. Turowskiego, Sanok 1856; Kraków 1856.
- Bogarodzica. (wyjątek z rekopismu : Słownik starożytności polskich)*. „Przyjaciel ludu” Leszno R. 3 T.2 : 1837 nr 38 i 39 s. 301–302, 307.
- Bitwa pod Poniecem w roku 1704*. „Przyjaciel Ludu” R. 3 T. 1: 1836 nr 3 s. 23–24.
- [Bojanowski E.] E. B. *Podanie ludu o Lennej górze pod Pobiedziskami*, „Przyjaciel Ludu” R. 10: 1843, T. 1, nr 10, s. 78.
- Brodziński K. *Wiesław. Sielanka krakowska*, Poznań 1807, nakł. J.K. Żupańskiego.
- Brzeski J. *Kółko rolnicze w Szczepanowie*, „Rocznik Kółek Rolniczych Włościańskich w Wielkim Księstwie Poznańskim” T. 1: 1875, s. 51–53.
- Brzoza. (Powieść gminna)*, „Przyjaciel Ludu” R. 1: 1835, T. 2, nr 47, s. 372–373.
- Brzoza Gryżyńska. (Ballada do Ireni...)*. „Przyjaciel Ludu” R. 3: 1837, T. 2, nr 34 s. 266–267 .
- Budzyński N. *O wpływie i skutkach łubinu na gospodarstwo nasze*. „Ziemianin. Tygodnik Przemysłowo–Rolniczy”, 1868, nr 17–18, s. 129–132.
- [Čelakovský F.A] *Slovanské národní písné*, Praha 1822–1827.
- [Cegielski H.] *Cennik machin i narzędzi rolniczych z fabryki H. Cegielskiego w Poznaniu*, [b.m.] 1863.
- Cegielski H. *Mleczarnia systemu Girarda*. „Ziemianin” Poznań 1868 Nr 4 s. 27–32.
- Cegielski H. *Narzędzia i maszyny rolnicze uznane za najpraktyczniejsze, a mianowicie te, które w własnej wyrabia fabryce, opisał i rycinami objaśnił...*, Poznań, 1858.
- Cegielski H. *Praktyczna mechanika rolnicza w zastosowaniu do potrzeb ziemian polskich*, Warszawa 1863.

- Celichowski Z. *Bogarodzica czy Bogurodzica*, „Dziennik Poznański” 1879, nr 62.
- Czacki T. *O litewskich i polskich prawach*, T. 1: Warszawa 1800; wyd. 2 tegoż w: *Dzieła*, T. 1, Poznań 1843; wyd. J. Turowskiego, Kraków 1861.
- [Czarnecki K.] *Szturm Gotańczy czyli poświęcenie Polki. Rapsod historyczny w dwóch pieśniach przez K z G*, Poznań 1845.
- D. *Spoczynek po pracy*, „Przyjaciel Ludu” R. 2: 1836, T. 2, nr 52, s. 415 i 416.
- Danielewski I. *Czemu dziad jest zawsze dziadem, choć mu wszyscy dają?*, „Kalendarz Katolicko-Polski z drzeworytami na rok Pański zwyczajny 1868” Sjern-Polaczka (właśc. Julian Prejs), toż: Chełmno 1909.
- [Danielewski I.] *Powiastrki i opowiadania Majstra od przyjaciela ludu*, Chełmno 1865, nakład Danielewskiego.
- [Ditmar] *Dithmari episcopi Merseburgensis chronicon*, edycja J.A. Wagnera, Norymberga 1807; pierwodruk: *Chronici Ditmari Episcopi Mersepurcii*, Francfurt am Main 1580.
- Długosz J. *Dziejów polskich ksiąg dwanaście*, T. 1–5 Kraków 1867–1870, w: tegoż *Dzieła wszystkie*, wyd. staraniem A. Przedzieckiego, T. 2–6, przekład K. Mecherzyńskiego. Toż pt. *Roczniki czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, redakcja i wstęp J. Dąbrowski, tekst łaciński ustaliła i przedmową zaopatrzyła W. Semkowicz-Strzelecka, na j. polski przełożył S. Gawęda [i inni], przekład polski przejrzał M. Plezia, T. 1–6, Warszawa 1961–1973; pierwodruk: *Historia Polonica*, Dobromil 1614–1615 (libri I–VI), Lipsk 1711 (całość).
- Do malowniczej podróży po Wielko-Polsce, Gostyni i jego okolica*, „Przyjaciel Ludu” R. 5: 1839, T. 2, nr 27, s. 210–212 i nr 28, s. 224–224, z ryciną *Fara w Gostyniu* w numerze 27.
- Do redakcji Przyjaciela Ludu*, „Przyjaciel Ludu” R. 6: 1839, T. 1, nr 12, s. 91.
- Dobrovský J. *Über eine Stelle im 19. Briefe des hl. Bonifacius, die Slawen und ihre Sitten betreffend*, Prag 1788.
- Dr N. *Kościół św. Michała w Gnieźnie*, „Przyjaciel Ludu” R. 11: 1845, T. 2, nr 32, s. 250–251.
- Dr N. *Okna i oczy*, „Przyjaciel Ludu” R. 13: 1846, T. 1, nr 23, s. 179–183.
- Dykcjonarzyk geograficzny czyli opisanie królestw, prowincyi, miast, biskupstw, księstw, hrabstw, margrabstw, portów, fortec i innych*

miejsc znaczniejszych w czterech częściach świata, twórca oryginału L. Echard, wersja polska F. Siarczyński, T. 2: Warszawa 1782.

- Dydyński J. *Wiadomości historyczne o mieście Kłecku*, Gniezno 1858.
- E. B. *Podanie ludu o Lennej górze pod Pobiedziskami*, „Przyjaciel Ludu” R. 10: 1843, T. 1, nr 10, s.78.
- E. B. *Podanie ludu o siedmiu pagórkach Gniezna*, „Przyjaciel Ludu” R. 10: 1843, T. 1, nr 9, s. 65–66.
- E. K. *Giecz* „Przyjaciel Ludu” R. 3: 1837, T. 2, nr 30, s. 236.
- Estkowski E. *Dla tych co piją jeszcze wódkę*, „Pismo dla Ludu Polskiego” R. 1: 1845 (kwiecień), s. 142–143.
- F.W. *Obecne urzędnia gminne w ważniejszych państwach*, w: *Encyklopedia rolnictwa i wiadomości związek z niem mających*, red. J.T. Lubomirski, E. Stawiski, S. Przysański, T. 2: Warszawa 1874, s. 1129–1135.
- [Feldmanowski H.] *F. Grobla Twardowskiego*, „Przyjaciel Ludu” R. 12: 1845, T. 1, nr 15, s. 118.
- Feldmanowski H. *Grobla Twardowskiego (z gminnego podania)*, „Przyjaciel Ludu” R. 12: 1845, T. 1, nr 3 na s. 24.
- Fl-ski *Karczma we wsi Dziurawicach*, „Pismo dla Nauczycieli Ludu” R. 1: 1845, z. 9/10, s. 261–284.
- F.W. *Obecne urzędnia gminne w ważniejszych państwach*. W: *Encyklopedia rolnictwa i wiadomości związek z niem mających*. red. J. T. Lubomirski, E. Stawiski, S. Przysański, Warszawa T. 1-5 , 1873-1879, T. 2, 1874 s. 1129-1135.
- Georgi J.G. *Beschreibung aller Nationen des russischen Reichs: ihrer Lebensart, Religion, Gebräuche, Wohnungen, Kleidungen und übrigen Merkwürdigkeiten*, St. Petersburg 1776 (vol. 1).
- Gładysz J. *Kółko rolnicze w Krerowie*, „Rocznik Kółek Rolniczych Włościańskich w Wielkim Księstwie Poznańskim” T. 1: 1875, s. 26–30Georgi *Beschreibung der russischen Nationens*. 27, Petersburg 1780.
- Gluchy by od Szamotuł*, „Przyjaciel Ludu” R. 4: 1837, T. 1, nr 12, s. 91–92.
- Gołębiowski Ł. *Domy i dwory*, Warszawa 1830.
- Gołębiowski Ł. *Gry i zabawy różnych stanów w kraju całym lub niektórych tylko prowincjach*, Warszawa 1831.

Gospodarstwo włościańskie w ościennych prowincjach. W: *Encyklopedia rolnictwa i wiadomości związek z niem mających*. red. J.T. Lubomirski, E. Stawiski, S. Przysański, T. 2: Warszawa 1874, s. 1113-1169.

Górecki A. *Bajki i poezje nowe*, Paryż 1839.

Grimm J. *Deutsche Mythologie*, Getynga 1835, ed. 2: 1844, ed. 3: 1854.

Grim J.L i W.C. *Deutsche Sagen*, Berlin Bd. 1: 1816; Bd. 2: 1818.

Grób ś. Wojciecha w Gnieźnie, „Przyjaciół Ludu” R. 2: 1835, T. 1, nr 11, s. 84.

Gruntą w: *Encyklopedia rolnictwa i wiadomości związek z niem mających*, red. J.T. Lubomirski, E. Stawiski, S. Przysański, T. 3: Warszawa 1875, s. 35.

Gumbert *O grobach pogańskich w powiecie obornickim*, „Przyjaciół Ludu” R. 10: 1843, T. 1, nr 15, s. 114–116.

Hanuš (Hanusch) I.J. *Bájeslovný kalendář slovanský*. Praga 1860.

Hanuš (Hanusch) I.J. *Die Wissenschaft des slavischen Mythus*, Lemberg 1842.

Haur J.K. *Oekonomika ziemiańska generalna*, Warszawa 1757; pierwodruk: Kraków 1675.

Hoff B. *Wieśniacy z okolic Środy*, „Kłosy” 1782, T. XIV, nr 358, s. 324, rycina.

Holsche A.K. *Gergraphie und Statistic von West-Süd- und Neu-Ostpreussen: nebst einer kurzen Geschichte des Königreichs Polen bis zu dessen Zertheilung*, Berlin: Bd 1: 1800, Bd 2: 1804.

Igrzysko przedstawiające bitwę morską na Jeziorze Zaniemyskim dane w roku 1819, „Przyjaciół Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 12, s. 89, rycina.

J. M. *Kaplica królewska w Poznaniu*, „Przyjaciół Ludu” R. 8: 1842, T. 2, nr 30.

Jabczyński J. *Rys historyczny miasta Dolska i jego okolic*, Poznań 1857.

Jachimowicz S. *Pieśń przy grze z obrączką*, w: tegoż *Śpiewy dla dzieci*, Warszawa 1854 s. 47–48.

Jarochoński K. *Kilka słów o Prusach południowych*, „Gazeta Warszawska” 1856, nr 242, s. 4.

Jezioro Orle w Kujawach, „Kłosy” 1872, T. 15, nr 375, s. 149, rycina.

- Jonas S. *W domu najlepiej: powieść dla ludu polskiego*, Poznań 1872.
- Joneman J. *Wyjtki z dziejów ziemi wschowskiej i stołecznego miasta Wschowy, zebranych i spisanych przez... a dotąd nie wydanych*, „Przegląd Wielopolski Historyczny i Literacki” 1869, s. 119–125.
- K. *Nowy kościół Braci czeskich w Poznaniu, pod tytułem Ś. Piotra*. „Przyjaciel Ludu” R. 8: 1841 nr 19 s. 146 z ryc.
- Kamień świętej Jadwigi w Pępowie*, „Przyjaciel Ludu” R. 13: 1846, T. 1, nr 3, s. 22.
- Kancjonał pieśni nabożnych według obrządku kościoła św. katolickiego na uroczystości całego roku*, Kraków 1818, Częstochowa 1888.
- Karasowski M. *Friedrich Chopin. Sein Leben, seine Werke und Briefe*, Bd. 1: Dresden 1877.
- Karpiński F. *Laura i Filon*, w: tegoż *Dzieła*, wyd. J.N. Bobrowicza T. 1: Lipsk 1835, s. 456, zob. F. Karpiński *Poezje wybrane*, oprac. T. Chachulski, Wrocław 1997, BN I 89, s. 18–19.
- Karpiński F. *Szczęście przy Dorydzie*, w: tegoż, *Wiersze zebrane cz. I*, wyd. T. Chachulski, s. 188–189 („Biblioteka Pisarzy Polskiego Oświecenia” T. 5, IBL PAN); pierwodruk w: *Zabawki wierszem i prozą*, T. VII: 1787.
- Karśnicki K. *Rys geologiczny W. Ks. Poznańskiego*, „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego” 1863, T. 2, s. 323–344.
- [Keller Sz.] *Zbiór pieśni nabożnych katolickich do użytku kościelnego i domowego*, Pelplin 1871.
- Kierski E. *Jeziro Lednogórskie w Wielkim Księstwie Poznańskim*, „Kronika Wiadomości Krajowych i Zagranicznych” 1859, nr 133 i 134.
- Kierski E. *Mieszkańcy z okolic Kurnika*, „Tygodnik Ilustrowany” 1862, T. VI, nr 161.
- Kierski E. *Mieszkańcy z okolicy Pleszewa*, „Tygodnik Ilustrowany” 1862, T. 6, nr 160, s. 160.
- Kierski E. *Miłostaw*, „Tygodnik Ilustrowany” 1865, T. 12, nr 321, s. 205–206.
- Kierski E. *O starożytnych ruinach na wyspie Jeziora Lednogórskiego*, rozprawa czytana na posiedzeniu w 1859 roku, za: *Sprawozdanie z czynności Tow. Przyj. Nauk Poznańskiego z 1 stycznia 1860 T. Działuńskiego*, w: „Roczniki TPNP”, T. 1 [1860], s. 585–603.

- Kierski E. *Opis statystyczny i historyczny obwodu boreckiego w W. X. Poznańskim, w powiecie krotoszyńskim*, „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego” T. 3: 1865, s. 87–157.
- Kierski E. *Owińska*, „Tygodnik Ilustrowany” 1866, T. XIII, nr 346.
- Kierski E. *Radlin*, „Tygodnik Ilustrowany” 1862, T. VI, nr 146, s. 13–14.
- Kierski E. *Zwyczaj, zabobony i obrzędy ludu w niektórych okolicach W. Ks. Poznańskiego*, „Tygodnik Ilustrowany” 1861, T. IV, nr 109, s. 158–161.
- Kierski E. zob. też *Starożytności polskie*
- Kilka słów o muzyce kościelnej i narodowej w Polsce*, „Przyjaciel Ludu” R. 4: 1838, T. 2, nr 42, s. 329–331 i nr 43, s. 337–338.
- [Kitowicz J.] *Pamiętnikach do panowania Augusta III i Stanisława Augusta z rękopismu X. Andrzeja Kitowicza* wydane przez A. Woykowskiego, Poznań 1840.
- Klasztor i kościół księży Cystersów w Obrze*, „Przyjaciel Ludu” R. 8: 1842, T. 2, nr 27, s. 212.
- Kleine Schriften*, „Allgemeine Literatur Zeitung” (wyd. Halle) 1807, Bd. 2, s. 807.
- Klepaczewski T. *Korespondencja. Z Poznańskiego, w końcu listopada 1859*, „Ruch Muzyczny” R. 3: 1859, nr 50, s. 427–429 (całość s. 427–431).
- Klonowic F.S. *Worek Judaszów (Judaszowy) to jest złe nabycie majątności*, w: tegoż, *Dziela*, wyd. nowe J. N. Bobrowicza, T. II, Lipsk 1836. Toż, Lwów 1881; pierwodruk: Kraków 1600.
- Klonowski T. *Pieśni i piosneczki szkolne z melodyjami na 2, 3 i 4 głosy zebrał i ułożył i po większej części skomponował...*, seria I, Poznań 1848.
- Klonowski T. *Zbiór pieśni i piosneczek szkolnych*, seria 3, Poznań 1860.
- Kochanowski Jan *Psalmu LXV*, w: *Psalterz Dawidów*, Kraków 1587, s. 92–93.
- Kochanowski J. *Szachy*, zob. toż m.in.: J. Kochanowski *Dziela*, T. 3, wyd. J. N. Bobrowicza, Lipsk 1835, s. 69–86; pierwodruk utworu: Kraków 1562–66, wyd. 2: 1585.
- Kollár J. *Narodnie zpiwanky, čili pisné světské Slováku w Uhrách jak popolitého lidu i vyšších stawu*, T. I–II, Buda 1834–35.

- Kolberg *Lud z okolic Poznania. (Wyjątek z drukującego się obecnie w Poznaniu dzieła O. Kolberga pt. Lud, jego zwyczaje itd.)*, „Kłosy” 1872, T. XIV, nr 359, s. 336, z ryciną B. Hoffa.
- Kolberg *Rzecz o mowie ludu wielkopolskiego*, „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej” 1877, T. 1, s. 3 – 36, zob. też: *Studia, rozprawy i artykuły* (DWOK T. 63), s. 342–388.
- Kolberg O. *Rzut oka na pierwotne muzyki dzieje z powodu pieśni Bogarodzicy*. „Pamiętnik Muzyczny i Teatralny”, red. J. Sikorski, 1862, nr 12 i 13, s. 178-181 i 194-197.
- Kołęda, „Przyjacielu Ludu” R. 9: 1842, T. 1, nr 10, s. 78–79.
- Kosmas z Pragi *Chronica Bohemorum*, wyd. M. Freher, Hanower 1602, 1607, 1621; *Cosmae Pragensis decani Chronicae Bohemorum*, wyd. J.B. Mencke, Lipsk 1728 (przedruk wyd. z 1607).
- Kościół Bożego Ciała w Poznaniu, „Przyjacielu Ludu” R. 2: 1835, T. 1, nr 3, s. 17–19.
- Kościół i szkolny gmach w Trzemesznie, „Przyjacielu Ludu” R. 7: 1841, T. 2, nr 27 i 30, s. 211–214 i 235.
- Kościół parafialny w Rombiniu, „Przyjacielu Ludu” R. 8: 1841, T. 1, nr 17, s. 129–130.
- Kościół w Kurniku, „Przyjacielu Ludu” R. 8: 1841, T. 1, nr 12, s. 89–90.
- Kościół w Pępowie, „Przyjacielu Ludu” R. 1: 1835, T. 2, nr 31, s. 241–242.
- Kościół XX Benedyktynów w Lubinie, „Przyjacielu Ludu” T. 2: 1835, T. 1, nr 5, s. 33–35.
- Kościół XX. Filipinów pod Gostyniem, „Przyjacielu Ludu” R. 1: 1834, T. 1, nr 9, s. 67–69.
- Krasicki I. *Pan Podstoli*, Wrocław 1825; wyd. K.J. Turowskiego: Kraków 1862.
- Krasna Góra Lubaska cudami bożymi w kościele lubaskim N. M. P. wstawiona, Poznań 1762, wyd. 2, red. F. Siatkiewicz; pierwodruk: Poznań 1686.
- Kromer M. *Kronika polska... biskupa warmińskiego, ksiąg XXX, dotąd w trzech językach mianowicie w łacińskim, polskim i niemieckim wydana, na język polski z łacińskiego przełożona przez Marcina z Błażowa Błażowskiego*, wydanie K.J. Turowskiego: Sarnok 1857 (na podstawie wydania: Kraków 1611); pierwodruk łac. *De origine de rebus gestis Polonorum libri XXX*, Bazylea 1555.
- Kromer M. *Polonia sive de situ, populis, moribus, magistratibus et republica regni polonici (Polska, czyli o położeniu, obyczajach, urzędach i rzeczypospolitej Królestwa Polskiego)*, wyd. W. Syrkomli, Wilno 1853; pierwodruk łac. Kolonia 1577.

- Królikowski J.F. *Rozprawa o śpiewach z muzyką i o zastosowaniu poezji do muzyki*, „Pamiętnik Warszawski” 1817, T. 9, s. 377–407.
- Krółodworski rękopis. *Zbiór staroczeskich bohaterzkich i lirycznych śpiewów odnalezionych i wydanych przez Wacława Hankę. Z czeskiego na polskie przez L. Siemieńskiego przełożonych*, Kraków 1836.
- Książki do nabożeństwa dla wszystkich katolików z polecenia arcybiskupa Dunina*, Leszno i Gniezno 1844.
- Kuhn A. *Märkische Sagen und Märchen:nebst einem Anhang von Gebräuchen und Aberglauben*, Berlin 1843.
- Kurnatowski W. *Mappa W. Księstwa Poznańskiego ułożona i wydana przez...*, Poznań 1861.
- Kurzgefasstes statistisches Handbuch der Provinz Posen*, Posen 1865 (1870, 1875).
- L. Wieniec, „Przyjaciel Ludu” R. 1: 1834, T. 1, nr 16, 125–126.
- Laudum ku poskromieniu zbytków w częstowaniu i strojach i ordynaria ze strony wesel, kolacyj, pogrzebów mieszczanom Poznańskim należąca*, „Przegląd Wielkopolski Historyczny i Literacki” 1869, z. 2, s. 116–118; pierwodruk: 1621.
- Lelewel J. *Posiadłości kmiecc dwójakiej natury dziedzictwo i wola*, „Tygodnik Literacki” 1841, nr 5–10.
- [Lekszycki J.] *Wykaz miejscowości, których nazwiska polskie do roku 1874 na niemieckie zmienione zostały*, Poznań 1875.
- Libelt K. *Mieszkania nadwodne przedhistoryczne*, „Tygodnik Wielkopolski” 1870, nr wstępny i 1871, nr 1–5.
- Linde S.B. *Słownik języka polskiego*, T. 1, cz. 1 i 2: Warszawa 1807–1808.
- Lipiński J. J. *Piosnki ludu Wielkopolskiego cz. I*, Poznań 1842.
- Lipiński J.J. *Porządek obrzędu weselnego w Wielkim Księstwie Poznańskim (wyjątek ze zbioru pieśni gminnych tejże ziemi)*, „Biblioteka Warszawska” 1842, T. 2, s. 285–308.
- Lipiński K.J. *Muzyka do „Pieśni polskich i ruskich ludu galicyjskiego”*, Lwów 1833.
- List z Berlina*, „Dodatk Miesięczny Czasu” 1857, T. 6, z. 2, s. 501–510.
- Lubostroń*, „Przyjaciel Ludu” R. 2: 1836, T. 2, nr 39, s. 305–306.
- Łasicki J. *De deis Samagitarum*, Bazylea 1615, wyd. nast. 1627; wyd. A. Bielensteina i W. Mannhardta *De diis Samagitarum*, Riga 1868.

- Łepkowski J. *Cało dochowane cmentarzysko pogańskie*, „Tygodnik Ilustrowany” 1864, T. 10, nr 262.
- Łepkowski J. *O starożytnych mieszkalnych budowlach wznoszonych wśród jezior i na rzekach*, „Tygodniku Ilustrowany” 1866, T. 13, nr 330, s. 28–30.
- Łepkowski J. *O zabytkach Kruszwicy, Gniezna i Krakowa*, Kraków 1866.
- Łepkowski J. *Pomnik w katedrze gnieźnieńskiej arcybiskupa prymasa Oleśnickiego, dzieło Wita Stwosza*, „Tygodnik Ilustrowany” 1866, T. 14, nr 377, s. 279.
- [Łukaszewicz J.] *Czem był Poznań przed stu laty*, „Przyjaciel Ludu” R. 1: 1835, T. 2, nr 49, s. 386–387.
- Łukaszewicz J. *Historia szkół w Koronie i w Wielkim Księstwie Litewskim od najdawniejszych czasów aż do roku 1794*, T. 1: Poznań 1849.
- Łukaszewicz J. *Krótki historyczno-statystyczny opis miast i wsi w dzisiejszym powiecie krotoszyńskim od najdawniejszych czasów aż po rok 1794*, Poznań 1869.
- Łukaszewicz J. *Krótki opis historyczny kościołów parochialnych, kościołków, kaplic, klasztorów, szkótek parochialnych, szpitali i innych zakładów dobroczynnych w dawnej diecezji poznańskiej*, T. 1–3, Poznań 1858–1863.
- Łukaszewicz J. *Obraz historyczno-statystyczny miasta Poznania w dawniejszych czasach*, T. 1–2, Poznań 1838.
- [Łukaszewicz J.] *J. Ł. Racot*, „Przyjaciel Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 25, s. 193–195.
- Łukaszewicz J. *Zamek w Kurniku*, „Przyjaciel Ludu” R. 2: 1835, T. 1, nr 20, s. 153–155.
- Łukaszewicz M. *Kronika probostwa w Żerkowie od roku 1600*, „Pamiętnik Religijno-Moralny” 1856, T. 30, nr 4, s. 361–397 i nr 6, s. 623–651 oraz T. 31, nr 7, s. 5–28.
- Łukomski J. *O najwłaściwszych sposobach spieniężania drzewa w celu uniknięcia złych skutków i strat, wynikających dla właścicieli borów i lasów z powodu nieznanomości technologii leśnej*, „Ziemiańin” 1868, nr 11, 13 i 15.
- Łyskowski I. *Gospodarz* [Encyklopedia Rolnicza], wyd. drugie: Brodnica 1853.
- M. *Pan Przyjemski*, „Przyjaciel Ludu” R. 5: 1838, T. 1, nr 6, s. 48.

- M. Zamek Radzyński (*Powieść*), „Tygodnik Literacki” 1838, nr 20, s. 155–156.
- M.E. S. *Podanie gminne o założeniu miasta Bydgoszczy*, „Przyjaciel Ludu” R. 11: 1844, T. 1, nr 5 i 6, s. 34–36 i 41–42.
- Maciejowski W.A. *Piśmiennictwo polskie od czasów najdawniejszych aż do roku 1830*, T. 1: Warszawa 1851.
- Maik, czyli nowe latko*, „Przyjaciel Ludu” R. 2: 1836, T. 2, nr 38, s. 304.
- Malczewski A. *Maria*, Warszawa 1825.
- Michalski A. *Włościanie i ich regulacja. Rzut oka na stosunki gospodarcze w W. Księstwie Pozn. przed uregulowaniem włościan*, „Biblioteka Warszawska” 1845, T. 1, s. 372–444.
- Mickiewicz A. *Pierwsze wieki historii polskiej*, Paryż 1868, toż w: *Pisma Adama Mickiewicza*, T. 6: *Pisma pośmiertne*, Lipsk 1869.
- Mickiewicz A. *Pożegnanie Child Harolda z Lorda Byrona*, w: tegoż *Po-ezje* T. 2: Paryż 1828, s. 205, pierwodruk: „Dziennik Warszawski” 1826, T. III, nr 8.
- Mierzyński A. *Jan Łasicki. Źródło do mytologii litewskiej*, „Roczniki Towarzystwa Nauk Krakowskiego” 1870, T. 41, s. 1–102.
- Miłostaw*. „Tygodnik Ilustrowany” 1865, nr 321, s. 205–206.
- Mioduszewski M.M. *Dodatek do „Pastorałek i kolęd”*, Lipsk 1853.
- Mioduszewski M.M. *Dodatek I do Śpiewnika kościelnego z melodiami*, Kraków 1842.
- Mioduszewski M.M. *Pastorałki i kolędy z melodyją czyli piosnki wesole ludu w czasie świąt Bożego Narodzenia po domach śpiewane*, Kraków 1843.
- Mioduszewski M.M. *Śpiewnik kościelny czyli pieśni nabożne z melodyjami w kościele katolickim używane a dla wygody kościołów parafialnych zebrane*, Kraków 1838.
- Molińska-Woykowska J.] Julia W. *Drugi wyjątek z pieśni ludu wiejskiego. Śpiew parobka*, „Tygodnik Literacki” 1841, T. 4, nr 46, s. 379.
- [Molińska-Woykowska J.] Julia W. *Śpiewki chłopskie. Chłoppek zuch*, „Tygodnik Literacki” 1842, T. 5, nr 35, s. 275–276.
- [Moraczewski J.] J.M. *Bogarodzica. (Wyjątek z rękopismu: Słownik starożytności polskich)*, „Przyjaciel Ludu” R. 3: 1837, T. 2, nr 38 i 39, s. 301–302 i 307, toż w: *Starożytności polskie*, T. 1: Poznań 1842, s. 97.
- Moraczewski J. zob. *Starożytności polskie*
- [Morawski F.] *Brzoza Gryżyńska. (Ballada do Ireni..)*, „Przyjaciel Ludu” R. 3: 1837, T. 2, nr 34, s. 266–267, toż w: F. Morawski, *Pisma*, Wrocław 1841, T. 1, s. 98–103.

- [Morauski F.] *Góra Poznańska* „Przyjaciel Ludu” R. 4: 1837, T. 1, nr 19, s.151–152.
- Muzyka do pieśni w N. 24 Przyj. Ludu z r. 1836*, „Przyjaciel Ludu” R. 3: 1837, nr 37, s. 296.
- N. *Kościół katedralny w Gnieźnie*, „Przyjaciel Ludu” R. 1: 1835, nr 45, s. 353–355.
- N. B. z G. *Piosnka rekruta (z muzyką dorobioną przez A. H.)*, „Przyjaciel Ludu” R. 2: 1835, r. 2, nr 26.
- N. Dr *Kościół św. Michała w Gnieźnie*. „Przyjaciel ludu” R. 11 T. 2 : 1845, nr 32, s. 250-251.
- [N. Dr] *Dr N Okna i oczy*. „Przyjaciel Ludu” R. 13: 1846, T. 1, nr 23 s. 179–183.
- N. K. *Dzień żniwny (opis humorystyczny)*, „Przyjaciel Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 7, s. 54–55, nr 8, s. 63, nr 9, 66–67, nr 10, 75–76.
- Na wieńcu wieśniacy śpiewają w Poznańskim*, „Przyjaciel Ludu” R. 2: 1835, T. 1, nr 22, s. 176.
- Narbutt T. *Dzieje starożytne narodu litewskiego*, T. 1: *Mitologia litewska*, Wilno 1835.
- Naruszewicz A. *Historia narodu polskiego od początków chrześcijaństwa*, T. 3: Warszawa 1803.
- Nawodziska, „Kraj” 1872, nr 91, s. 3.
- Nowe wypisy polskie czyli wybór wyimków prozę i poezję zawierając. Dla użytku młodzieży szkolnej*, Leszno, Gniezno 1841.
- Naruszewicz A. *Historia narodu polskiego od początku chrześcijaństwa* Warszawa T. 2: 1780. *Panowanie Piastów*.
- Nehring W. *Über den Einfluss der altčechischen Literatur auf die altpolnische*, „Archiv für slavische Philologie” 1876, T. 1, s. 60–81, odb. Leipzig 1875.
- Neigebauer J.F. *Die Süd-Slaven und deren Länder in Beziehung auf Geschichte, Cultur und Verfassung*, Leipzig 1851.
- Nehring W. *Über den Einfluss der altčechischen Literatur auf die altpolnische*, „Archiv für slavische Philologie” 1876, T. 1, s. 60–81, odb. Leipzig 1875.
- Ney K. *Drugi kielich Dąbrówki*, „Przyjaciel Ludu” R. 16: 1849, T. 1, nr 15.
- Ney K. *Kielich Kazimierza Wielkiego*, „Przyjaciel Ludu” R. 16: 1849, T. 1, nr 20.
- Ney K. *Kielich Św. Wojciecha*, Przyjaciel Ludu” R. 16: 1849, T. 1, nr 1.

- Ney K. *Kielich z czasów króla Władysława Jagiełły*, *Przyjaciel Ludu*” R. 16: 1849, T. 1, nr 23.
- Niemcewicz J. *Śpiewy historyczne z muzyką i rycinami*, Warszawa 1816.
- O drzewnianym budownictwie*, „*Przyjaciel Lud*” R. 5: 1838, T. 1, nr 14, s. 106–107.
- O jeziorze w Sadłożku i jego skarbach*, „*Dziennik Polski*” 1876, nr 143 i 144 [nota za Kolbergiem].
- O kamieniach ostrowskich. (Legenda)*, „*Przyjaciel Ludu*” R. 13: 1846, T. 1, nr 3, s. 21–22.
- O kościele metropolitalnym w Gnieźnie*, „*Pamiętnik Religijno-Moralny*”, 1852, T. 22, nr 1, s. 1–21.
- O lubuskim biskupstwie*, „*Muzeum Domowe*” 1836, nr 52, s. 411.
- O początku i dawności Obrazu Zdzeszewskiego, a jako się rozszerzyła sława i uczciwość Jego, gdzie też opisuje się kształt i postura tegoż Obrazu*, Kalisz 1766, wyd. łacińskie: Kraków 1682.
- O przyzdobieniach wiejskich ułamek*, „*Przyjaciel Ludu*” R. 5: 1838, T. 1, nr 17, s. 131–132.
- O stanie chłopów w Wielkiem Księstwie Poznańskiem*, „*Tygodnik Literacki*” 1841, nr 3–4, s. 19–21 i 27–29.
- O śmiałej kochance i Michałku–Nieśmiałku*, „*Kalendarz Katolicko-Polski z drzeworytami na rok zwyczajny 1870*” Sjerp-Polaczka (właśc. Julian Prejs), s. 110–111 w części „*Noworocznik Ludowy*”.
- Oświadczenie się starego kawalera [oraz] Odpowiedź panny*, „*Przyjaciel Ludu*” R. 2: 1835, T. 2, nr 26, s. 208.
- Opis gospodarstwa cząstkowego we wsi Niechanowie*. W: *Encyklopedia rolnictwa i wiadomości związek z niem mających* red. J.T. Lubomirski, E. Stawiski, S. Przysański, Warszawa T. 1-5 , 1873-1879 T. 2 : 1874 s. 1135-1137.
- P. A. [Przeddziecki A.?] *Czem był Ostrów Lednicki?*, „*Warta*” R. 1: 1875, nr 43.
- Parę scen z życia chłopca polskiego*, „*Tygodnik Literacki*” 1844, T. 7, nr 9–12.
- Pauli Ž. *Pieśni ludu polskiego w Galicji*, Lwów 1838.
- Pauly J. *Hymni Breviarii Romani. Zum Gebrauche für Kleriker*, Aachen 1868.
- Pennat T. *A tour of Scotland*, T. 1: London 1869.

- Petruševič A.S. *Obščerusskij dnevnik cerkovnych, narodnych, semejnych prazdnikov i chozjajstvennych zanjatij, primët i hadanij*, „Vremennik Stavropigijskogo Instituta na god 1866”, s. 67–156 i odbitka: Lvov [1865].
- Pękałski P. *Pieśń „Bogardzica” w odpisie ks. Benedykta Herbosta S.J. z egzemplarza gnieźnieńskiego, z przydaniem niektórych uwag nad „Uwagami” o pochodzeniu tej pieśni*, „Przegląd Lwowski” R. 1: 1871, z. 21, s. 597–605.
- Pękałski P. *Uwagi nad podaniem o starodawnej pieśni „Bogardzica” świętemu Wojciechowi przyznawanej*, „Rocznik Ces. Król. Towarzystwa Naukowego Krakowskiego”, 1872, T. XX (XLIII), s. 1–32.
- Pieśni i piosneczki narodowe z fortepianem*, wyd. K. Reyzner, Poznań 1823 i nast.
- Pieśni weselne dla młodzianów i drużbów w czasie aktu ślubnego*, Poznań 1851, wyd. 2: 1862; wyd. J. Chociszewskiego, Poznań 1900.
- Pieśń chłopka z Królestwa Polskiego*, „Prawda. Pismo Poświęcone dla Ludu”, 1848, nr 3, s. 46–48.
- Pilat R. *Pieśń Bogardzica*, Kraków 1879.
- Plater L. *Opisanie historyczno-statystyczne Wielkiego Księstwa Poznańskiego*, wyd. J. N. Bobrowicza, Lipsk 1846.
- Ploss H.H. *Das Kind in Brauch und Sitte der Völker*, Bd. II: Stuttgart 1876.
- Podlaski *Nocleg w gościńcu (zdarzenie prawdziwe), wedle ustnej opowieści wieśniaka spisał Podlaski*, „Pismo dla Ludu Polskiego” R. 1: 1845, z. 6, s. 170–184.
- Polkowski I. *Katedra gnieźnieńska*, Gniezno 1874.
- Polkowski I. *Opis starożytnych ruin na wyspie jeziora Lednickiego*, Gniezno 1876.
- Poznańskie Wielkie Księstwo*, w: *Encyklopedia powszechna* S. Orgelbranda, T. 21: 1865 s. 488–497.
- Przechwałka kujawska* „Kalendarzu Katolicko-Polskim z drzeworytami na rok Pański 1870” Sierp-Polaczka (właśc. J. W. Prejs), s. 112 (w części „Noworocznik Ludowy”).
- Przedziecki A. *Dodatek I: O dwóch stacjach krzemiennych w ziemiach polskich, o pałacu Czeszewskim, o żalniku Dobieszewskim i okazach z epoki brązu, znalezionych w krajach dawnej Polski* [jako cd. artykułu: *Kongres międzynarodowy antropologiczny i archeologiczny odbyty w Bolonii w październiku 1871*], „Rocznik Ces. Król. Towarzystwa Naukowego Krakowskiego” 1872, T. XX, s. 158–165; toż, „Biblioteka Warszawska” 1872, T. 1, s. 1–29.

- Przeddziecki A. *O dwóch odpisach pieśni „Boga Rodzica” i rekopismie Historji polskiej Herburta przez...*, „Rocznik Ces. Król. Towarzystwa Naukowego Krakowskiego” 1869, T. XV (XXXIX), s. 339–348.
- Przeddziecki A. *Pieśń Bogurodzica wraz z nutą, z rękopisu częstochowskiego z końca wieku XV, wydana w podobiznie i porównana z dwoma dawniejszemi odpisami i drukowanymi tekstami*, „Biblioteka Warszawska” 1866, T. 1, s. 309–328.
- Przeddziecki A. *Sprawozdanie o kamieniach runicznych mikorzyńskich*, „Rocznik Ces. Król. Towarzystwa Naukowego Krakowskiego” 1872, poczet 4, T. XX (XLIII), s. 373–409.
- Przeddziecki A. *Wykopalisko na wyspie, na jeziorze Lednicy, pod Gnieznem*, „Biblioteka Warszawska” 1869, T. 3, s. 253–265.
- Przeddziecki A. *Wzory sztuki średniowiecznej w dawnej Polsce*, seria 1: Warszawa-Paryż 1853–55 i seria 2: Warszawa 1855–58.
- Przy oczepinach*, „Przyjaciel Ludu” R. 2: 1836, T. 2, nr 36, s. 288.
- Przysłowia i piosnki gminne*, „Przyjaciel Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 3, s. 24; R. 2: 1836, T. 2, nr 50.
- R. *Brzegi rzeki Welny*, „Warta” R. 1: 1875, nr 41.
- R. *Mysza wieża w Kruszwicy*, „Kłosa” 1873, T. 16, nr 394, s. 45.
- R. *O pomniku Mieczysława i Bolesława*, „Przyjaciel Ludu” R. 4: 1838, T. 2, nr 27.
- [Raczyński E.] *Łoszokowiec czyli Włoszokowice*, „Przyjaciel Ludu” R. 9: 1843, nr 47, s. 370 (przedruk z: tegoż *Wspomnienia Wielkopolski*).
- [Raczyński E.] *Rogalin*, „Przyjaciel Ludu” R. 8: 1842, T. 2, nr 40 i 41.
- Raczyński E. *Wspomnienia Wielkopolski to jest województw poznańskiego, kaliskiego i gnieźnieńskiego*, T. 1: Poznań 1842, T. 2: Poznań 1843.
- [Raczyński E.] *Wyspa na jeziorze pod Lenną górą*, „Przyjaciel Ludu” R. 9: 1843 T. 2 nr 51 s. 403.
- [Recenzja], „Tygodnik Literacki” 1839, T. 1, nr 44, s. 351, nr 45, s. 358–359, nr 46, s. 366–368, nr 47, s. 374–376, tam w dziale „Przegląd pism”.
- Referat z opisów celniejszych gospodarstw w W. Ks. Poznańskiem, przez Członka Zarządu, P. Wolniewicza, na walnem zebraniu Centr. Tow. Gosp. W Poznaniu dnia 24 lutego roku bieżącego odczytany*, [współautorzy: T. Chosłowski, J. Chełmicki, K. Karśnicki], „Ziemianin” 1868, nr 18–22, s. 140, 149, 156, 165, 174.
- Rej M. *Świętych słów a spraw Pańskich, które tu sprawował Pan a zbawiciel nasz (...) Kronika albo Postilla polskim językiem uczyniona*, Kraków 1560, 1571.

- Rizzi Zannoni G.A. *Carte de la Pologne divisée eu palatinats*, Paryż 1772.
- Rudkowski M. *Melodie piosnek wiejskich dla ochronek*, Poznań 1863.
- Rymarkiewicz J. *Pieśń Bogu-Rodzica*, „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego” 1878, T. 10, s. 333–409.
- Rymarkiewicz J. *Wzory prozy. Stopień 1*, wyd. 1: Poznań 1856, wyd. 4: Poznań 1869.
- [Sadowski J.N.] *Instrukcję do badania właściwości ludowych, Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego Akademii Umiejętności*, T. 1, Kraków 1874, s. XC–XCV.
- Šafařík P.J., Kollár J., Blahoslav J.B. *Pisné swětské lidi slovenského w Uhrich*, Sv. I–II, Peszt 1823–1827.
- Sarnicki S. *Annales sive de origine et rebus gestis Polonorum et Lithuanorum libri octo*, Kraków 1587.
- Sarnicki S. *Descriptio veteris et novae Poloniae*, Kraków 1585.
- Schmidt F. *Den Tod austragen und den Sommer gewinnen*, „Globus. Illustrierte Zetschrift für Länder- und Völkerkunde” 1876, Bd. XXX, nr 19, s. 299–302.
- Schmitt F.W. *Topographie der zum ehemaligen Netz-Distrikt gehörigen Kreise West-Preussens*, „Preussische Provinzial Blätter”, Bd. VI, Königsberg 1854, s. 257–289 i 432–461, Bd. VII, Königsberg 1855, s. 42–46 i 105–118.
- Schönwerth F. *Aus der Oberpfalz, Sitten und Sagen*, Augsburg 1858.
- Scriptores Rerum Prussicarum*, wyd. T. Hirscha, M. Toppena i E. Strehlke, Lipsk 1861, T. 1, s. 771–772.
- Sembera W.A. *Slovenach w Dolnich Rakausich*, „Časopis Českého Museum” R. 19: 1845, z. 2, s. 163–189 i z. 3, s. 346–357.
- [Siedlimowo], „Czas” 1874, nr 131, s. 2 i 137, s. 3, w dziale „Kronika miejscowa i zagraniczna”.
- [Sikorski J.] *Krótki rys historii powszechnej muzyki*, „Ruch Muzyczny” 1861, nr 24, 25, 26, 27, 31.
- Sobieszczański F.M. *Obrazy Wielkopolskie*, „Tygodnik Ilustrowany” 1860, T. II, nr 66, s. 628.
- Sobieszczański F.M. *Powodowski*, w: *Encyklopedia powszechna* S. Orgelbranda, T. 21: Warszawa 1864, s. 459–460.
- Sokołowski M. *O ruinach na ostrowiu jeziora Lednickiego* [wzmianka w:] „Rocznik Zarządu Akademii Umiejętności w Krakowie” 1874 [1875], s. 176 i 1875 1876], s. 120.

- Spis kótek rolniczych włościańskich*, „Rocznik Kótek Rolniczych Włościańskich w Wielkim Księstwie Poznańskim” T. 1: 1875, s. 5–6.
- Starowolski Sz. *Monumenta Sarmatorum, viamvniuerfae carnis Ingrefrum*, Kraków 1655.
- Starożytności polskie*, zebrał J. Moraczewski (współautor E. Kierski), T. 1: Poznań 1842; T. 2: Poznań 1852.
- Staszic F. *Dodatek do wiadomości o Jeziorze Lednogórskim w Wielkim Księstwie Poznańskim*, „Kronika Wiadomości Krajowych i Zagranicznych” 1859, nr 138.
- [Staszic F.] F. S. *Dożynki w Wielkopolsce*, „Tygodnik Ilustrowany” 1860, T. 2, nr 52, s. 487–489.
- Staszic F. *Obrazy Wielkopolskie*, „Tygodnik Ilustrowany” 1860, T. I, nr 26, 28, 34, 36, 40.
- Staszic F. *Zwyczaj wielkanocne nad Wartą*, „Tygodnik Ilustrowany” 1960, T. 1, nr 29.
- Surowiecki W. *O upadku przemysłu i miast w Polsce*, Warszawa 1810.
- Surowiecki W. *Śledzenie początków narodów słowiańskich. Rozprawa czytana na publicznym posiedzeniu Królewsko-Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w dniu 24 stycznia 1824 roku w Warszawie*.
- Sypniewski J. *Gospodarcze stosunki W. Ks. Poznańskiego, Prus zachodnich i wschodnich w: Encyklopedia rolnictwa i wiadomości związek z niem mających*, red. J.T. Lubomirski, E. Stawiski, S. Przysiański, T. 2: Warszawa 1874, s. 895–909.
- Sz. *Korespondencja z powiatów. Z nad Noteci*, „Ziemianin. Tygodnik Przemysłowo-Rolniczy” 1867, nr 42, s. 340.
- Sz. *Korespondencje z powiatów. Z nad Noteci*, „Ziemianin. Tygodnik Przemysłowo-Rolniczy” 1868, nr 22.
- Szajnocha K. *Lechicki początek Polski. Szkic historyczny*, Lwów 1858.
- Szulc K. *Autentyczność kamieni Mikorzyńskich zbadana na miejscu przez...*, „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego” T. 9: 1876, s. 71–222.
- Szulc K. *Budowle i usypaliska Sławian pogańskich. Ich rodzaje i znaczenie*, „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskie-go” 1863, T. 2, s. 345–411.
- Szuman H. *Kilka uwag nad publikacją Dra Karola Libelta pod tytułem: Koalicja kapitału i pracy*, „Ziemianin” 1868, nr 19.

- Śniegocki A. *Instytucje zamieszczonego w Encyklopedii rolnictwa i wiadomości związek z niem mających*, red. J.T. Lubomirski, E. Stawiski, S. Przysiański, T. 2: Warszawa 1874, s. 909–910.
- Święty Wojciech. *Biskup Pragski*, „Przyjaciel Ludu” R. 1: 1834, T. 1, nr 5, s. 33–35.
- Święcicki T. *Opis starożytnej Polski*, T. 1: Warszawa 1816.
- Świtkowski P. *Budowanie wiejskie: Dziedzicom dóbr i possessorom toż wszystkim jakąkolwiek zwierzchność po wsiach i miasteczkach mającym do uwagi i praktyki podane*, Warszawa, Lwów 1782; Warszawa 1793.
- T. A. Pałac w Dobrzycy, „Przyjaciel Ludu” R. 1: 1835, T. 2, nr 46, s. 361–362.
- Tomicki S. *Mądry Wach według opowiadania Jana Grzeli*, Poznań 1866.
- *O kółku w Konojedzie*, „Rocznik Kółek Rolniczych Włościańskich” z przedmową M. Jackowskiego, T. 1: 1875, s. 23–24.
- Treter T. *Trzy święte hostie, w Poznaniu 1399 roku, nożami Żydów ukłóte*, Poznań 1772.
- Tyszkiewicz E. *Opisanie zabytków niektórych starożytności*, „Przyjaciel Ludu” R. 10: 1843, T. 1, nr 3–5.
- Ułamek o architekturze, „Przyjaciel Ludu” R. 4: 1838, T. 2, nr 49, s. 386–387.
- Ułamek o muzyce wielkopolskiej, „Przyjaciel Ludu” R. 4: 1837, T. 1, nr 23, s. 177–181.
- Volumina legum*, T. 1: Petersburg 1859.
- Von Austreibung des Todes am Sonntage Látare*, „Lausizisches Magazin” T. 3: 1770, s. 84–87.
- W.A.W *Kwietna niedziela*, w: *Starożytności polskie ku wygodzie czytelnika porządkiem abecadłowym zebrane*, zebrał J. Moraczewski, T. 1: Poznań 1842, 583.
- W.A.W. *Kulig*, „Przyjaciel Ludu” R. 4: 1838, T. 2, nr 36–37.
- W.G. *Gospodarstwa folwarczne w szczegółowych opisach pojedynczych gałęzi*, *Encyklopedia rolnictwa i wiadomości związek z niem mających*, red. J.T. Lubomirski, E. Stawiski, S. Przysiański, T. 2: Warszawa 1874, s. 949–956.
- W.L. *Klasztor w Ołoboku*, „Przyjaciel Ludu” R. 8: 1841, T. 1, nr 25, s. 195.

- W korespondencji z Włocławskiego*, „Kurier Codzienny” 1870, nr 44, s. 5–6.
- W sprawie odkrycia...*, „Czas” 1872, nr 11 z 14 stycznia, s. 3.
- Wawrowski F. *Piosnki ludu wielkopolskiego*, „Przyjaciel Ludu” R. 13: 1846, T. 1, nr 19.
- Wawrowski F. *Popielnice starostwiańskie i obrzędy przy pogrzebach*, „Przyjaciel Ludu” R. 13: 1846, T. 1, nr 7 i 8.
- Wczorajsze puszczenie wianków*, „Dziennik Poznański” R. 14: 1872, nr 142, w dziale „Wiadomości miejscowe i potoczne”.
- Węsierski A. *Od hr. A. Węsierskiego z Zakrzewa*, „Dziennik Poznański” R. 14: 1872, nr 234, s. 3, w dziale „Wiadomości miejscowe i potoczne”.
- Wiadomości bieżące, naukowe, literackie i artystyczne*, „Biblioteka Warszawska” 1875, T. 3, s. 174.
- Wiadomości dotyczące gospodarstwa włościan i kolonistów w Kujawach w: Encyklopedia rolnictwa i wiadomości związek z niem mających*, red. J.T. Lubomirski, E. Stawiski, S. Przyszyński, T. 2: Warszawa 1874, s. 1101–1102.
- Wiadomości miejscowe i potoczne*, „Dziennik Poznański” 1872, nr 233, s. 3; 1875, nr 215, s. 3.
- Wiadomości z pola literatury i sztuki*, „Kłosy” 1871, T. XII, nr 289.
- Wianek*, „Przyjaciel Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 17, s. 133.
- Widawski P. *Kościół i klasztor księży Cystersów w Bledzewie*, „Przyjaciel Ludu” R. 10: 1843, T. 1, nr 7, s. 49–56.
- Wieczornica I i II Legenda o dziecku wybawionym od pioruna; legenda o kościele ś. Idziego w Krobi; wspomnienie ludu z czasów morowego powietrza w środku XVII i na początku XVIII wieku*, „Przyjaciel Ludu” R. 4: 1838, nr 32, s. 250–252, nr 33, s. 263, nr 34, s. 269–271.
- Wieśniacy śpiewają na wieńcu*, „Przyjaciel Ludu” R. 2: 1836, T. 2, nr 29, s. 232.
- Wieśniacy z okolic Poznania*, „Przyjaciel Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 11, s. 82–84.
- Wieśniacy z pod Krotoszyna*, „Przyjaciel Ludu” R. 15: 1848, T. 2, nr 46, s. 363–364.
- Wilkońska P. *Wawrzyna*, Petersburg 1851, toż: Pauline von Wilkonska *Rechtsschaffene Herzen: eine Erzählung*, tłum. A.H. Arndt, Stuttgart 1868.
- [Wilkoński A.] *Au. Wi. Wspomnienie*, „Biblioteka Warszawska” 1844, T. 4, s. 425–437.

- Wiślicki J. *Opis Królestwa Polskiego pod względem historycznym, statystycznym, rolniczym, fabrycznym, handlowym, zwyczajowym i obyczajowym*, T. 2: Warszawa 1850.
- Wocel (Vocel) J.E. *Grundzüge der böhmischen Alterthumskunde*, Prag, 1845.
- Wojciechowski T. *Chrobacya. Rozbiór starożytności słowiańskich*, T. 1: Kraków 1873.
- Wojkowska J. *Wyjątek z dzieła „Kilka wspomnień i kilka obrazów”*, „Tygodnik Literacki” 1844, nr 13, s. 99–100, nr 14, s. 107–108.
- Wojtuś Grajek od Gostynia *Biedna komornica. (Prawdziwe zdarzenie z zimy 1838 roku)*, „Przyjaciel Ludu” R. 5: 1838, T. 1, nr 9, s. 72.
- Wolański T. *O pomnikach pogańskich w Gnieźnie*, „Tygodnik Literacki” 1844, T. 7, nr 18, s. 137–139
- Wolniewicz W.A. *Referat z opisów celniejszych gospodarstw w W. Ks. Poznańskim przez Członka Zarządu*, „Ziemianin” 1868, nr 21 (dokończenie nr 22).
- Wójcicki K.W. *Klechy. Starożytne podania i powieści ludowe ludu polskiego i Rusi*, Warszawa 1837, 1851.
- Wójcicki K.W. *Pieśni ludu Białochrobatów, Mazurów i Rusi znad Bugu*, T. 1 i 2, Warszawa 1836.
- Września, 8 października, „Dziennik Poznański 1872”, nr 228, s. 3, w dziale „Wiadomości miejscowe i potoczne”.
- Wycieczka nad Wartę, „Przyjaciel Ludu” R. 15: 1848, T. 1, nr 5, s. 34–36, nr 6, s. 42, nr 7, s. 50–51, nr 8, s. 58.
- Wyimek z rękopismu podróży malowniczej po W. Polsce. *Woźniki*, „Przyjaciel Ludu” R. 4: 1837, T. 1, nr 18, s. 137–139.
- Wyimki z podróży malowniczej po Wielkiej-Polsce. *Opalenica miasto*, „Przyjaciel Ludu” R. 4: 1837, T. 1, nr 16, s. 122–124.
- Wyjątki z pozostałych dotąd w rękopiśmie części rozprawy Józefa Elsnera, *o metryczności i rytmiczności języka polskiego*, „Biblioteka Warszawska” 1846, T. 3, s. 247–272.
- X. *Pieśń św. Adalberta*, „Przyjacielu Ludu” R. 4: 1838, T. 2, nr 46, s. 364–365.
- X. A. R. *Relacya naocznego świadka o straceniu razem 14-stu mniemanych czarownic w drugiej połowie 18-go wieku*, „Przyjaciel Ludu” R. 2: 1835, T. 1, nr 16, s. 126–127, nr 17, s. 134–135 i nr 18, s. 138–139.
- X.D. *Czarnków nad Notecią*, „Przyjaciel Ludu” R. 3: 1836, T. 1, nr 6, s. 43–44 i nr 7, s. 59–60, z ryciną.

- X.D. *Dom Kostków*, „Przyjaciel Ludu” R. 2: 1836, T. 2, nr 44, s. 348–349.
- X.D. *Kościół w Lubasz*, „Przyjaciel Ludu” R. 2: 1835, T. 1, nr 8, s. 61–62, z ryciną.
- X.D. *Pomnik Czarnkowskich w Czarnkowie*, „Przyjaciel Ludu” R. 2: 1835, T. 1, nr 14, s. 106–109.
- X.D. *Pomnik Macieja Czarnkowskiego, kasztelana bydgoskiego i Katarzyny z Opaleńskich, żony jego znajdujących się w kościele kolegiackim czarnkowskim*, „Przyjaciel Ludu” R. 11: 1844, T. 1, nr 19, s. 145–146, z ryciną.
- X.D. *Trumna Adama Sędziwoja Czarnkowskiego*, „Przyjaciel Ludu” R. 8: 1841, T. 1, nr 22, s. 172–173 i nr 23, s. 178–179.
- X.D. *Urny wykopane w Lubasz* w *W. Ks. Poznańskim*, „Przyjaciel Ludu” R. 2: 1836, T. 2, nr 40, s. 319–320; toż, „Muzeum Domowe” 1836, nr 43, s. 340–341.
- X. K. *Tum w Poznaniu*, „Przyjaciel Ludu” R. 1: 1835, T. 2, nr 34.
- Z gościny w Poznańskim*, „Kronika Wiadomości Krajowych i Zagranicznych” R. 2: 1857, nr 245, w dziale „Korespondencja, Kroniki”.
- Zajmujące wiadomości o odkrytych budowlach na palach*, „Biblioteka Warszawska” 1864, T. 4, s. 321, w dziale „Wiadomości literackie”.
- Zalaszowski M. *Jus Regni Poloniae*, T. 1, Poznań 1701.
- [Zmorski R.] Zamarski R. *Podania i baśni ludu w Mazowszu (z dodatkiem kilku śląskich i wielkopolskich)*, Wrocław 1852.
- Zmorski R. *Przekłete jezioro. (Podanie gminne)*, „Tygodnik Ilustrowany” 1864, T. 10, nr 271, s. 455–456.
- Zburzenie bałwanów przez Mieczysława*, „Przyjaciel Ludu” T. 1: 1834, T. 1, nr 12, s. 89–91.
- Zienkowicz L. *Les costumes du peuple polonais*, Paryż 1841.
- [Zienkowicz L.] *Mieszkańcy Wielkopolski*, [tłumaczenie z: *Les costumes du peuple polonais*, Paryż 1841], „Przyjaciel Ludu” R. 13: 1846, T. 1, nr 1, s. 4–6. .
- Żebraki w Polsce*, „Przyjaciel Ludu” R. 2: 1836, T. 2, nr 51, s. 407–408.
- Żychliński T. *Środa*, „Tygodnik Ilustrowany” 1864, T. IX, nr 227, s. 41–42.

INDEKS GEOGRAFICZNY DO *W. KS. POZNAŃSKIEGO*¹

- Adolfowo, powiat wągrowiecki 11
– 224
- Adryatyk 12 – 316
- Alpy 9 – 304
- Altenburg, gubernia kurl. 9 – 46, 60
- Altwasser 10 – 129 zob. Starawoda
- Alzacja 15 – 161
- Amberg, miasto Niemczech w Ba-
warii 15 – 12
- Ameryka 9 – 44 10 – 151 11 – 34,
118 14 – 98 15 – 58
- Anglia 15 – 133, 203, 232
- Antonin, powiat odolanowski 10 –
138, powiat wrzesiński 10-143
- Archangielski kraj, rejon w północ-
nej Rosji 9 – 133
- Arimateja, miasto w Judei, dziś na-
leżałoby do Izraela 14 – 381
- Attersee, jezioro 11 – 233, 234 jezio-
ro w Austrii
- Australia 9 – 44
- Austria 9 – 305 10 – 20 11 – 234
15 – 194
- Azja 9 – 20 14 – 380
- Baba, jezioro, powiat inowrocław-
ski 11 – 13,
- Baba, nizina, powiat średzki 9 – 31
- Babia góra, masyw górski, 15 – 91
- Babica, góra powiat czarnkowski
11 – 109, 239
- Babilon, starożytne państwo w Me-
zopotamii 9 – 20
- Babimoskie 13 – X
- Babimost, miasto powiatowe 10 – 6,
69 14 – 113 15 – 5, 245
- Babimoski, Babimostski, powiat 10
– 6, 12, 31, 33, 35, 36, 43, 51, 80,
155 11 – 223
- Babionka, wzgórze 11 – 105
- Baborowo, powiat obornicki, 9 –
66, 162 10 – 341
- Bachorze, powiat chojnicki 11 – 225
- Bagno, wieś powiat wągrowiecki
9 – 18
- Bagrowo, powiat średzki, 9 – 31,
145, 225, 227 12 – 120, 229, 252
13 – 86
- Bałtyckie, morze 15 – 197, 198
- Bamberg, miasto w Niemczech 9 –
45, 46, 60
- Bangkok miasto, stolica Sjamu,
dziś Tajlandii 14 – 41
- Baranowo ?12 – 249 13 – 126 15 –
12, 114
- Baranów, powiat ostrzeszowski 10
– 163, 216, 222, 314 12 – 171,
220 15 – 154
- Baranów nad rz. Janicą, powiat
ostrzeszowski, 10 – 134
- Barcin powiat szubiński, 11 – 10 12
– 31, 223 13 – 144, 154, 155, 169

¹ Przynależność administracyjną miejscowości podano wg źródeł XIX-wiecznych, przede wszystkim na podstawie *Słownika Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, który wychodził w Warszawie w latach 1880–1902, wydano tomów 14 oraz suplementy oznaczone jako tomy 15/1 i 15/2; jego pierwszymi redaktorami byli F. Sulimierski, B. Chlebowski i W. Walewski.

- Barłóżna, powiat babimoski, 10 – 33
- Barycz Strzyżewka, Barycz, rzeka 10- 21, 138, 139, 376
- Batavia, łacińska nazwa Holandii 15 – 202
- Bawaria, kraj związkowy w Niemczech 9 – 46, 305 10 – 12 14 – 383 15 – 12, 225
- Bazyłejskie, biskupstwo 15 – 90, 93
- Bdanie, Grzymisław, jezioro powiat śremski, 9 – 2, 34, 36
- Będzitowo, Bedzitowo, powiat inowrocławski 11 – 225
- Bełęcin, powiat babimoski, 10 – 9
- Berdychowo (Berdychów?) powiat poznański 9 – 7, 271, 272, 282
- Beresteczko, miasto na Ukrainie w obwodzie wołyńskim 11 – 242
- Berlin, miasto stołeczne w Niemczech 10 – 334 11 – 114, 119, 231 12 – 216, 256, 277 15 – 51
- Berno, miasto, stolica Szwajcarii 15 – 226
- Bernried, miejscowość w Bawarii 15 – 229
- Betelejem miasto w Palestynie 9 – 115, 119, 121 10 – 188 11 – 39
- Bhagalpur miasto w Indiach nad rzeka Ganges 15 – 215 nie ma
- Biała-góra, Witowa-góra powiat wałecki 11 – 107
- Biała, Behle powiat czarnkowi, 11 – 110, 124, 207
- Białcz, powiat kościański 10 – 79
- Biechowo, powiat wrzesiński, 10 – 142
- Biechowo duchowne, powiat wrzesiński 10 – 170
- Bieczyny 10 – 50 powiat kościański
- Biedne-góry, las 11 – 9
- Bieganin, powiat pleszewski, 10 – 140
- Bielawki, pole (zob. Tuczo) 11 – 29
- Bielawy?, pole (zob. Helenowo) 11 – 29,
- Bielewo, powiat kościański, 13 – 101
- Bielice, powiat mogilnicki 11 – 224
- Bielidło, jezioro w Gnieźnie, obecnie J. Świętokrzyskie 11 – 3.
- Berdychowo, Bierdychowo, część miasta Poznania, a dawniej określenie niewielkiej osady na wschodnim brzegu Warty 9 – 266
- Biernatki, powiat śremski, 9 – 77, 242
- Biesiadka, góra 11 – 109, 239
- Biezdrowo, powiat szamotulski 9 – 22, 23,65, 134, 141, 170, 253 12 – 15, 39,169, 198, 277 15 – 5
- Birma 14 – 107
- Bierzgłowo, Birzgłowo powiat tołuński 11 – 224
- Biskupice powiat ostrzeszowski, 10 – 137 11 – 90 12 – 275
- Biskupice, powiat poznański 15 – 202
- Biskupie Popowo, Popowo Biskupie, Papowo Biskupie powiat chełmiński 11 – 223
- Biskupizna, region powiat krobcki 10 – 156
- Biżejowice, powiat gnieźnieński 15 – 168
- Bledzew, powiat międzychodzki, 10 – 3 15 – 275
- Bludkowo, teraz Błotkowo, pow. leszczyński 10 – 20
- Błociszewo, powiat śremski, 9 – 37 12 – 85, 193
- Bnin, powiat śremski 9 – 35, 77, 242, 243, 244 10 – 11, 14 12 – 50, 80 13 – 94, 99, 121, 124
- Bnińskie, jezioro powiat śremski 9 – 28, 77

- Bobrownik, Bobrowniki, powiat ostrzeszowski 10 – 319
- Bodzewo, powiat krobki, 10 – 128
- Boemerwald, Bohmerwald, niemiecka nazwa dla Szumawa – pasmo górskie położone na pograniczu Czech, Niemiec i Austrii 15 – 225
- Boganowo ?11 – 234
- Bogdanowo, powiat obornicki 9 – 24
- Bogusław, powiat pleszewski 10 – 140 15 – 53
- Boguszyn, powiat pleszewski, 10 – 139
- Bohemia, Böhmen, historyczna kraina (czechy) 10 – 351 15 – 50
- Bojanowo, powiat krobki 10 – 125, 190 13 – 83
- Bojanowo stare powiat kościański 10 – 15
- Bolewice, niem. Bollevitz, powiat bukowski 13 – 147
- Bolmo 11 – 7
- Bonin, sołectwo powiat poznański 9 – 16, 17, 297
- Bonn, miasto na prawach powiatu w Niemczech 11 – 233
- Borecki, obwód 10 – 161, 296
- Borek, Grossburg, nad Pogoną powiat krotoszyński 9 – 286, 10- 11, 131, 132, 161, 296, 379 12 – 55, 182, 204, 210, 238, 282, 286 13 – 96, 102, 103, 130, 131 15 – 173, 185, 186, 211, 213, 275, 317, 318
- Borek, las 9 – 30 nie ma
- Borowo, powiat średzki 9 – 73
- Borowna, Borówna, powiat bydgoski 11 – 223
- Boruszyn, powiat obornicki, 9 – 47, 68, 93
- Borzęce, powiat krotoszyński, 10 – 160
- Borzęczki, powiat krotoszyński 10 – 132
- Bożydar, powiat średzki, 9 – 75
- Brachnówko, Brachnówek powiat turecki 11 – 223
- Brandenburg, miasto na prawach powiatu w Niemczech 15 – 50
- Brandenburgia, kraj związkowy w Niemczech 9 – 44 10 – 4, 5, 8, 10, 33, 51 11 – 109, 131, 223, 229 14 – przed str. numerycznymi
- Branno, powiat inowrocławski 13 – 158, 163
- Bratyan, Bretchen, daw. Bretzen, Bretchen, Brattian, powiat lubawski, 15 – 62
- Brda rzeka, 11 – 11, 12, 238
- Breisach miasto w Niemczech, Badenia-Wirtembergia 15 – 93
- Barenton miejscowość we Francji, w rejonie Normandia 9 – 304
- Brestae(?) 11 – 8
- Breziliande, las 9 – 304
- Brodnica, powiat śremski 10 – 335 12 – 12, 19, 35, 41, 107, 119, 124, 132, 167, 229, 269, 294, 305 13 – 52, 131, 140 14 – 246, 287, 304, 313, 333
- Brojce, Brodzice, powiat międzyrzecki, 10 – 5
- Bronikowo, powiat kościański 10 – 20, 45
- Bronikowo, parafia powiat kościański 10 – 19
- Broniszewice, powiat pleszewski, 10 – 140, 148, 166, 169, 175, 293 15 – 48
- Brudnia, niem. Lohhecken, powiat inowrocławski, 13 – 111, 166
- Brześć, niem. Brisse, obecnie Białoruś 15 – 231
- Brześć Kujawski, powiat włocławski, 11 – 221, 222
- Brzezie, powiat pleszewski, 10 – 167

- Brzezinka, Brzezinka Średzka wieś kościelna powiat średzki, 9 – 32
- Brzeźno, Briesen powiat czarnkowski, 11 – 129, 162, 165, 203
- Brzostów, Brzostowo powiat pleszewski 10 – 139
- Brzostówka może powiat wyrzycki 11 – 224
- Budki powiat wągrowiecki, 11 – 224
- Budziszyn, Budyszyn, Budissin, miasto w Niemczech w Saksonii 15 – 223
- Budziszewo, Budziszowo, powiat obornicki 9 – 25, 69
- Budzyń, Budzyn powiat chodzieski, 11 – 108, 223
- Bugaj, powiat wrzesiński, 10 – 142, 348
- Buk, powiat bukowski, 9 – 17, 71 10 – 10, 13, 35 11 – 138 12 – 54, 178, 184, 231, 266, 271, 285, 306 13 – 26, 108, 109, 125, 133, 147, 168 14 – 50 15 – 5, 91, 113, 134, 139, 144, 153, 154
- Bukowica, Buchwerder powiat czarnkowski 11 – 224
- Bukowiec, powiat bukowski 13 – 125
- Bukownica, powiat krobowski, 10 – 157, 310
- Bukowski, powiat 9 – 23, 293 10 – I, 10, 12, 33, 35, 43, 50, 51, 78, 90, 119, 333, 350, 360 11 – 28
- Bukowskie 13 – IX, X 15 – 144
- Bułaków, powiat krotoszyński, 10 – 132 15 – 52
- Burgos, miasto w północnej Hiszpanii 15 – 215
- Busk, powiat stopnicki 15 – 219
- Buszkowo, powiat bydgoski lub Buszewo powiat wągrowiecki 11 – 224
- Byczyna ? 15 – 114, 115, 125, 126
- Bydgoski obwód regencyjny 11 – 32, 115, 224
- Bydgoski, kanał 11 – 106
- Bydgoski, powiat 11 – 11, 20, 47 15 – 170
- Bydgoszcz, Żołędowo 11 – 11 12 – 225 13 – 16, 53, 82, 113, 152, 169, 197 15 – IX, 7, 232, 319
- Bzowo, powiat czarnkowski, 11 – 110, 125, 206 15 – 163, 275
- Cegielnia, Ziegelei powiat szubiński 11 – 224
- Celichów, Züllichau powiat babiński, 10 – 6
- Cerekwica powiat pleszewski 10 – 167
- Ceylon, wyspa 15 – 214
- Cezareja, starożytne miasto palestyńskie 15 – 67
- Chalin, powiat międzychodzki, 10 – 332, 350, 351, 360 11 – 119 12 – 22, 134, 196, 285 13 – 18, 137, 173
- Charbielin ob. Charbelin, powiat kościański, 10 – 18, 20, 40, 45 15 – 275
- Charbin, powiat gnieźnieński, 11 – 23
- Chartowo, pow. poznański 15 – 140, 142
- Charzewo, powiat gnieźnieński, 11 – 23
- Chełkowo, Chełków, powiat kościański, 10 – 38, 118
- Chełmce, powiat kielecki 10 – 137, powiat inowrocławski 11 - 225
- Chełmińska ziemia 11 – 216
- Chełmno, miasto powiatowe w Prusach Zachodnich 9 – 197, 292 15 – 275
- Chełmoniec, pow. brodnicki 11 – 223
- Chełmskie 9 – 37
- Chełmy, powiat chojnicki 10 – 335

- Chemsko, Chełmsko, powiat międzyszyrzejcki 10 – 4
- Chiny, kraj w Azji 14 – 98 15 – 46, 158, 222
- Chlewo powiat ostrzeszowski 15 – 52
- Chlewo , powiat ostrzeszowski 10 – 135, 186, 202
- Chłapowo, powiat średzki 9 – 31 15 – 47
- Chładowo, Chłędowo , powiat gnieźnieński 11 – 6, 23, 95 15 – 12
- Chłop, jezioro koło Pszczewa, powiat międzyszyrzejcki 10 – 5, 6
- Chmielnik, powiat poznański inne 9 – 19
- Chobienice, powiat babimoski 10 – 9
- Chocieszewice, powiat krobowski, 10 – 128
- Chocim, miasto powiatowe i twierdza 10 – 127
- Chocz, powiat kaliski 13 – 134
- Chodzieski powiat 11 – 107, 123, 133, 134, 223 13 – 197 15 – 170
- Chojeński bór 9 – 23
- Chojnice, miasto powiatowe w regencji kwidzyńskiej 11 – 203
- Chojno, powiat szamotulski 9 – 23, 24, 55 11 – 235 12 – 56, 166 15 – 167
- Chomencice, powiat poznański 9 – 19
- Chomentowo, powiat szubiński 12 – 146, 153
- Chorzew, powiat pleszewski 10 – 167
- Chorzym, ob. Chorzebin, powiat babimoski, 10 – 8
- Chrepyce, nieistniejąca już wieś powiatu chełmińskiego 11 – 223 .
- Chromiec, Chromice powiat pleszewski 10 – 167
- Chrystowo, powiat obornicki 9 – 66, 162 12 – 275
- Chrzypsko, powiat międzychodzki, 10 – 4
- Chwalibogowo, powiat wrzesiński, 10 – 170, 325
- Chwalim, powiat babimoski, 10 – 7, 8, 33
- Chwaliszewo, poznańskie, część miasta 9 – 7, 15, 265, 266 15 – 73, 239
- Chwałkowo , powiat śremski, 10 – 140, 12 – 274
- Ciechrz, powiat inowrocławski 11 – 224, 225
- Cielmice, powiat krotoszyński 10 – 161
- Ciemierzewo ? 12 – 270
- Cieńcisko, powiat inowrocławski 11 – 225
- Cierpiec ? 11 – 225
- Cirnina, las 9 – 31
- Cisze, powiat chodzieski 11 – 224
- Ciszkowo, powiat czarnkowski, 9 – 23 11 – 109
- Cybina, rzeka 9 – 4, 18
- Cypr, wyspa 15 – 222, 229
- Czacz, v. Kacz powiat kościański 10 – 15, 122 12 – 63, 240, 262, 270 13 – 91, 115, 153 15 – 241
- Czajkowo, powiat krobowski, 10 – 369, 370
- Czapka, jezioro 11 – 10
- Czapniki, dawna osada, dziś część Poznania 9 – 7
- Czapury, powiat poznański 9 – 35
- Czarkowy, Czarków, Czarkowa, powiat pińczowski 15 – 219
- Czarków, powiat kościański 10 – 14
- Czarnkowski powiat 9 – 23, 81 11 – 35, 108, 113, 114, 118, 124, 129, 131, 133, 134, 162, 165, 191, 203, 206, 207 15 – 170, 298

- Czarnków, miasto powiatowe, obwód bydgoski 11 – 108, 113, 114, 126, 145, 161, 236, 238, 239 12 – 5, 28, 60, 94, 119, 176, 206, 212, 251, 303 15 – IX, 3, 160
- Czarnomorze 15 – 222
- Czarnotki olendry, Plens, olędry powiat średzki 9 – 77
- Czechy, kraj 9 – 31, 46 10 – 12, 20, 21, 125, 353, 354 11 – 103, 231, 241 13 – XIII 15 – 91, 319
- Czeluścin, powiat krobowski, 10 – 128
- Czempin, powiat kościański 9 – 118 10 – 15, 28, 29, 52, 313, 335 12 – 16, 19, 35, 41, 95, 107, 119, 124, 167, 229, 247, 266, 269, 272, 294, 295, 305 13 – 49, 52, 85, 105, 140 14 – 246, 287, 304, 313, 333 15 – 54
- Czerlejno, powiat średzki, 10 – 335
- Czerlin, powiat wągrowiecki 11 – 134
- Czerniejewo, powiat gnieźnieński 9 – 162 11 – 5, 30 13 – 88, 125, 136, 183 15 – 61
- Czernogowska góra ? 15 – 57
- Czerwińsk ? 11 – 7
- Czerwonawieś, powiat kościański 10 – 16, 17
- Czeszewo, powiat wrzesiński, 10 – 155 powiat wągrowiecki 11 – 105, 122, 127, 142, 143, 144, 146, 149, 153, 161, 162, 166, 181, 202, 208, 210, 211, 232, 233 12 – 11, 15, 17, 27, 36, 69, 107, 111, 118, 154, 163, 166, 168, 172, 184, 187, 188, 209, 214, 226, 253, 258, 259 271, 296, 300 13 – VI, 80, 81, 84, 86, 110, 114, 116, 134, 141, 144, 171, 174 14 – przed str. numerycznymi, 12, 181, 229, 233, 292, 305 15 – 54, 60, 78, 112, 113, 116, 117, 121, 124, 126, 128, 129, 148, 149, 156.
- Czeszewskie jezioro, powiat wągrowiecki 11 – 105, 233
- Czewojewo, Czewójewo, powiat mogilnicki 13 – 147
- Częstochowa, miasto powiatowe 9 – 268 12 – 249 13 – 107 15 – 173
- Człopa ob. Słapanowo, powiat wałecki 11 -10, 108
- Czołowo, powiat śremski 9 – 242
- Czyszkowka, obecne Czyżkówko (część Bydgoszczy) 11 – 224
- Ćmachowo powiat szamotulski 9 – 23
- Dalekie, powiat kościański, 10 – 39, 118
- Daleszyn, powiat śremski, 12 – 95, 146
- Dalewo, Dalew powiat kościański 12 – 73 15 – 121
- Dalmacja, region 15 – 228
- Danaborz, powiat wągrowiecki, 11 – 105
- Dangród ? 11 – 103
- Dania, państwo 15 – 23, 197, 203, 207, 220
- Dąbrowa, powiat babimoski 10 – 31, 36
- Dąbrowa Luisenfelde, powiat inowrocławski 11 – 225
- Dąbrowa, Dąbrowo(?) 12 – 118
- Dąbrowskie borki, powiat babimoski 10 – 10
- Dąbrówka ? 15 – 173
- Dąbrówka Kościelna, pow. gnieźnieński 9 – 71
- Dębicz, powiat średzki, 9 – 32, 56, 57, 73, 119, 125, 129, 133, 134, 141, 143, 144, 145, 160, 164, 167, 170, 225, 227, 235, 257 12 – 5, 14, 18, 23, 29, 61, 73, 93, 115, 124, 137, 140, 147, 164, 208, 220, 230, 252, 274, 279, 285 13 – 25, 87, 93, 97, 100, 104, 106, 109, 121, 175, 177 14 – przed str. nume-

- rycznymi, 75, 166, 356 15 – 100,
110, 129, 156, 157, 159
- Dębiec, powiat poznański 9 – 17,
45, 46, 62
- Dębina, Luisenheim, lasy, powiat
poznański 9 – 17
- Dębno, powiat poznański 9 – 64
- Dębowa Łęka, powiat wschowski
9 – 287 10 – 21
- Dijon, miasto we Francji 15 – 170
- Ditmarsen, prowincja w Holstein
15 – 225
- Dłonie, powiat krobowski 10 – 130 12
– 82
- Długa Goślina, Goślina Długa, po-
wiat obornicki 9 – 52, 251
- Długie Stare, powiat wchowski 10
– 41
- Dłusko, powiat międzychodzki, 10
– 4
- Dłużyna, powiat kościański, 10 –
17, 18, 32, 39, 116, 117
- Dniepr, rzeka 11 – 12
- Dobieszewko, powiat szubiński, 11
– 10, 105
- Dobrojewo, powiat szamotulski, 9 –
24, 55, 65 15 – 168
- Dobrzyca, powiat krotoszyński, 10
– 131 15 – 25, 33
- Dobrzyńska Ziemia 11 – 131
- Dolsk, powiat śremski 9 – 36, 130,
147, 247, 250 10 – 196, 335 12 –
23, 34, 55, 95, 98, 143, 155, 182,
185, 210, 248, 252, 282 13 – 61,
92, 101, 115, 116, 143, 169, 171
14 – 298 15 – 81, 155.
- Doły, powiat kościański 10 – 38
- Doruchów, Doruchowo, powiat
ostrzeszowski 10 – 135 15 – 248,
250, 253
- Drasko, Dratzig, Drazgowo, powiat
czarnkowski 11 – 120, 124, 128,
142, 153, 165, 191, 207 12 – 27,
60, 68, 70, 71, 76, 111 125, 135,
173, 191, 240, 263, 308 15 – 86,
113, 125, 159, 160
- Draua, Drage, rzeka w Prusiech 11
– 237
- Drezdenko, Driesen, Drzeń, Dre-
num, miasto nad Notecią, 11 –
238
- Drwęca, rzeka 15 – 62
- Drasko, Drzasko, powiat czarnkow-
ski 11 – 114
- Drzewce, powiat wschowski, 10 –
130
- Drzonek, powiat śremski, 9 – 36
- Dźwierchno, Drzwierzchno, po-
wiat inowrocławski 11 – 14
- Dubin, Dupin, powiat krobowski, 10 –
127 11 – 223 15 – 262
- Dubinki, Dubniki, powiat wileński
15 – 231
- Dunaj, rzeka 12 – 57
- Durlach, obecnie część miasta
Karlsruhe w Niemczech 9 – 45
- Durowskie jezioro, powiat wągro-
wiecki, 11 – 103
- Dusina, Dusino powiat śremski, 9
-38, 78, 250
- Dybowo powiat toruński , 11 – 15
u Kolberga inowrocławski
- Dziećmiarki, powiat gnieźnieński,
11 – 6, 24, 47, 95 15 – 116
- Dzierżąno, powiat mogilnicki 11 –
25 15 – 51
- Dzierzchnica, powiat średzki, 9 – 31
- Dzierzchnica, Dzierznica, powiat
średzki 9 – 31
- Dzięczyn, powiat krobowski, 10 – 129
- Egipt 11 – 237 14 – 98, 160
- Egipt Górny 15 – 281
- El-Sakhara, skała 15 – 214
- Elbeteinitz (niemiecka nazwa Tyń-
ca) 13 – XIII
- Elgiszewo, powiat toruński, 11 –
223

- Epidaura, miejscowość w Grecji 15 – 228
 Etna, wulkan 15 – 181
 Europa 9 – 48, 54, 298 10 – 379 11 – X 14 – 125, 369 15 – IX, X, 230, 258
 Fabianów, powiat odolanowski, 10 – 165
 Felsztyn, powiat proskurowski 15 – 56
 Flandryja, kraina 15 – 147
 Folgowo, powiat toruński, 11 – 223
 Fordon, powiat bydgoski, 11 – 12
 Franciszkańska Góra (w Gnieźnie) 11 – 217
 Francja 9 – 90 11 – 216 12 – 316 15 – 78, 170, 193, 206
 Frankenwalde, Las Frankoński, pasmo górskie w Niemczech 15 – 280
 Frankfurt nad Odrą, miasto w Brandenburgii 10 – 6
 Frankonia, kraina w Niemczech 9 – 303
 Frydrykowo, Friedrichshorst, powiat wyrzyski, 11 – 224
 Fryzja, kraina geograficzna 11 – 32 14 – 224
 Gaj (m-sce w Jarogniewiczach, pow. kościański) 10 – 19
 Gaj, powiat szamotulski 15 – 168
 Galicja, nazwa ziem zaboru austriackiego. 9 – 41, 84, 99 12 – 316
 Galileja, kraina historyczna w Palestynie 10 – 100
 Gałowo, powiat szamotulski 9 – 22
 Garbary Małe, przedmieścia Poznania 9 – 266
 Garbary Wielkie, przedmieście Poznania 9 – 266
 Gaski ? 9 – 7
 Gawrony, powiat śremski 9 – 36
 Gaza, Palestyna 15 – 227, 228
 Gądki, powiat śremski, 12 – 275 13 – 103 15 – 320
 Gąsawa, powiat szubiński, 9 – 286 11 – 10 13 – 147
 Gąsawka, rzeka, powiat szubiński, inne 11 – 9, 10
 Gdańsk, miasto 9 – 26 11 – 216
 Gembica ? 11 – 44 – 12 – 281 13 – 151, 165
 Gębice, Gembice powiat mogileński 11 – 8
 Gembice, powiat czarnkowski lub mogileński 11-109 12 – 20, 281 13 – 134
 Gieczan, Giczyn = Jiczyn, Czechy 9 – 31
 Giecz, Gdecz, powiat średzki, 9 – 30, 31 15 – 3
 Glinki, powiat poznański 9 – 7
 Głda, Kuddow, rzeka 11 – 107, 237, 238
 Głębokie, powiat średzki, 9 – 32
 Głodno, powiat babimoski, i 10 – 33
 Głogowiniec, powiat wągrowiecki, 11 – 104
 Głuszyna, powiat poznański 9 – 18, 28, 30, 185
 Głuszyna, pow. wieluński 12 – 10, 29, 156, 161, 185, 287
 Głuszyńskie, jezioro powiat nieszawski 11 – 222
 Gniazdów, powiat odolanowski, 10 – 178
 Gniewkowo, powiat inowrocławski 10 – 335 12 – 24 13 – 126, 154, 156, 157, 158, 161, 163, 164, 167
 Gniezno, miasto powiatowe 9 – 6, 13, 27, 28, 29, 31, 254, 287, 292 10 – 133, 377 11 – 3, 4, 5, 7, 9, 12, 39, 47, 52, 57, 58, 63, 79, 104, 133, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 233 12 – III, 3, 6, 9, 19, 22, 25, 32, 47, 52, 58, 80, 87, 108, 128,

- 150, 158, 165, 167, 194, 195, 198, 228, 229, 232, 239, 261, 277, 290, 309 13 – 63, 69, 71, 79, 87, 87, 88, 123, 128, 146, 151, 152, 177, 182 14 – 212 15 – VIII, IX, 3, 6, 7, 28, 51, 53, 54, 61, 98, 125, 126, 130, 156, 160, 163, 164, 247
- Gnieźnianka, Ostrów, wyspa 11 – 5
- Gnieźniński powiat 9 – 85 11 – 3, 20, 21, 22, 23, 28, 30, 31, 41, 52, 66, 67, 75, 95, 135, 223, 228 15 – 147, 168, 170, 209
- Gnieźnińskie 15 – 116
- Gnieźnińskie arcybiskupstwo 9 – 4
- Gnieźnińskie województwo 11 – 9, 113
- Gnin, powiat bukowski 10 – 13
- Gogolewo, powiat krobki 10 – 130
- Gola, powiat babimoski 10 – 33-
- Golejewko, powiat krobki, 10 – 127, 158, 186, 190, 199, 203, 205, 207, 216, 223 12 – 8, 89, 211, 251, 304 13 – 168 15 – 54
- Golejewko, parafia powiat krobki 10 – 155 i
- Golejewo 13 – 148
- Gołańcz, Gołańcza, powiat wągrowiecki, 11 – 10, 103, 104, 133, 134, 153, 232, 233 12 – 11, 15, 17, 27, 36, 69, 107, 111, 118, 154, 163, 166, 168, 172, 184, 187, 188, 209, 214, 226, 253, 258, 296, 300 13 – 80, 81, 84, 86, 96, 110, 114, 116, 134, 141, 144, 154, 171, 174 14 – przed str. numerycznymi, 181, 296 15 – 112, 113, 116, 117, 148, 173
- Gołaszyn, powiat obornicki 9 – 66, 162
- Gołąbki, powiat niborski 11 – 225
- Gołębin, powiat kościański 15 – 168
- Gołubino, wieś już nieistniejąca, pow. kartuski 11 – 7
- Gołuchowo, powiat pleszewski 9 – 286 10 – 140 12 – 200, 293
- Gombin, powiat gostyński, szubiński 11 – 8
- Gopło, jezioro 9 – 139 11 – 12, 13, 15, 237 14 – 118, 119, 120, 123, 124, 125, 126, 372, 373 15 – VIII, 10, 14, 15, 17, 52
- Goraj, powiat międzychodzki 10 – 4
- Goranin, powiat gnieźniński 10 – 52, 335
- Gorki, powiat inowrocławski 11 – 90
- Görlitz, miasto, Niemcy 10 – 352
- Goruszki powiat krobki 10 – 125 14 – 240
- Gorzuchowo, powiat gnieźniński 11 – 5 15 – 246, 247
- Grzyca Stara, Nowa, Wielka, powiat międzychodzki 10 – 4
- Grzykowo, powiat gnieźniński 15 – 168
- Górzyn, Gorzyna, powiat międzychodzki 10 – 3
- Gośławice, powiat koniński 15 – 209
- Gostyń, powiat krobki 9 – 23 10 – 126, 129, 179, 229, 238, 362, 363, 365, 367, 368, 369, 371, 372 11 – 14 12 – 85, 91, 145, 170, 255, 268, 270 13 – 51, 96, 105, 124, 127 14 – 44, 167 15 – 275
- Goszczewice, powiat radomski 11 – 29
- Gościeszyn, powiat babimoski, 10 – 10, 31, 33, 36, 80, 374 12 – 87, 236 13 – 105, 117, 15 – 12, 173
- Gościeszńska parafia, powiat babi-moski 10 – 10, 31
- Goślina Długa, powiat obornicki 12 – 236

- Goślina Murowana, Goślina, powiat obornicki 9 – 25 12 – 153, 195, 277 13 – 108
- Gowarzewo, powiat średzki 9 – 236
- Gozdowo, powiat wrzesiński 10 – 142, 12 – 275
- Góra, powiat czarnkowski 9 – 23
- Góra, powiat śremski 9 – 23, 37
- Góra, powiat szubiński 11 – 11
- Górczyn, powiat poznański 9 – 16, 17, 45, 46, 61, 92, 99, 139, 160, 201, 258, 262, 296 12 – 20, 23, 39, 90, 116, 191, 214, 242, 273, 285 13 – 142 14 – 69, 262
- Górka, powiat śremski 9 – 37 12 – 220, 13 – 91, 102 15 – 240, 262
- Górka, jezioro powiat wrocławski 9 – 19
- Górka klasztorna, Górki, powiat wyrzycki 11 – 106 15 – 275,
- Górnica, powiat grodzieński, 11 – 224
- Góry, powiat gostyński 10 – 130
- Górzno (w Prusach), powiat brodnicki 10 – 335
- Górzno, las 9 – 31
- Górzycy, Gorzyce, powiat wrzesiński 10 – 141, 142
- Grab, powiat pleszewski 10 – 141
- Grabianowo, powiat śremski 9 – 37, 78
- Grabianowo, powiat krobowski 10 – 155
- Grabonóg, powiat krobowski 9 – 23 10 – 128, 129, 363, 366, 367
- Grabów powiat ostrzeszowski 10 – 134, 319, 335 11 – 223 15 – 250
- Grafowe-Łąki, przedmieście Poznania 9 – 7
- Granowo, powiat bukowecki 10 – 93, 335
- Granowskie 9 – 96
- Granówko, Granowko powiat kościański 10 – 19, 29, 38, 118
- Grąblewo, powiat bukowski 10 – 13
- Grecja, Griechenland 9 – 304 15 – 134 15 – 207
- Grężyny, powiat wągrowiecki 11 – 105, 232
- Grobla, przedmieście Poznania 9 – 7, 266, 298
- Grodzisk, miasto, powiat bukowski 9 – 56, 79, 100, 141, 146, 147 10 – 11, 13, 16, 52, 133, 175 12 – 91 13 – 89 15 – 83, 169, 284
- Grodzisko, powiat krobowski 11-218
- Grodziszczko, powiat średzki 9 – 31
- Grodziszczko, parafia, powiat średzki 9 – 31
- Grójec, Grojec, powiat średzki 9 – 147
- Gromadno, powiat wyrzycki 11 – 107
- Grudziądzki powiat 9 – 25
- Grudzieniec, część Poznania 9 – 7
- Grylewo, powiat wągrowiecki 11 – 105
- Gryżyna, powiat kościański 10 – 18 15 – 64,
- Grzymałowo (pierwotna nazwa Swarzędza), powiat poznański 9 – 18
- Grzywno, powiat brodnicki 11 – 223
- Gulcz, Chodecz powiat czarnkowski 11 – 114, 128
- Gułtowy, powiat średzki 10 – 335
- Gumowo, powiat toruński 11 – 223
- Gutowo, powiat wrzesiński 10 – 167 u Kolberga pleszewski
- Gwiazdowo, powiat średzki 9 – 302
- Halberstad, miasto powiatowe w Niemczech w Saksonii 10 – 355
- Harlem (zob. Holandia) 15 – 197
- Henryków, Henrichau, Henrychowo, powiat ziebicki 10 – 133

- Helenowo, powiat inowrocławski 11 – 19, 29, 91
- Helenów, powiat ostrzeszowski 10 – 164
- Heliodorowo, powiat chodzieski 11 – 224
- Heliopolis „miasto starożytnego Egiptu 15 – 108
- Hesja, Hessen, kraj związkowy, Niemcy 9 – 304 14 – 201
- Hildensheim, miasto powiatowe w Niemczech 10 – 355
- Hiszpania 12 – 320 15 – 82, 215
- Hof, miasto powiatowe w Niemczech, w Bawarii 9 – 60, 303
- Hohensteinskie, hrabstwo 15 – 192
- Holandia 11 – 32, 135 15 – 197, 235
- Huby Zberkowskie 10 – 349
- Imiołki, Imiłki, powiat gnieźnieński 15 – 147
- Indie, kraj 15 – 256
- Indus, rzeka w Azji 14 – 98
- Inflanty, kraina historyczna 15 – 232, 314
- Inowrocław, miasto powiatowe, 10 – 335 11 – 44, 223 12 – 6, 162, 268 13 – 62, 107, 111, 158, 162, 165, 166 15 – 3
- Inowrocławski powiat 11 – 12, 20, 26, 29, 30, 84, 223, 226 12 – 99 15 – 168, 170, 173
- Inowrocławskie, województwo 11 – 9
- Ischl, miasto w Austrii 11 – 233
- Iwno, powiat średzki 9 – 140, 170, 203, 262 12 – 6, 43, 90, 165, 192, 215, 262, 299 13 – 129, 145 15 – 166
- Izabela, Izabella, powiat wyrzyski 11 – 151
- Izdebno, powiat mogilnicki 12 – 190
- Jabłonowo, powiat chodzieski 9 – 23
- Jadwiga, powiat wyrzyski 11 – 132
- Jaegersburg, powiat czarnkowski 11 – 224
- Jaksice, powiat bydgoski, 15 – 168
- Jancewo, Jącewo powiat inowrocławski 12 – 164
- Janica, rzeka lewy dopływ Proсны 10 – 134
- Jankowice, powiat poznański 9 – 9
- Janków, powiat krotoszyński 12 – 198
- Janowiec, powiat wągrowiecki 11 – 104, 133
- Janowo, powiat mogilnicki 11 – 30
- Japonia, Japan 15 – 151
- Jaraczewo, Jaraczew, powiat śremski 9 – 36, 130 10 – 296 12 – 182, 203, 214, 272, 13 – 84, 108, 124, 130 14 – 157, 345
- Jarocin, powiat pleszewski 9 – 287 10 – 139, 154 12 – 116, 187 13 – 103, 148, 171 15 – 48, 51
- Jarogniewice, powiat kościański 10 – 19, 29, 38, 58, 62
- Jaromierz, powiat babimoski 10 – 51
- Jasieniec, Jazyniec, Jasienica powiat babimoski 10 – 8
- Jaskółki ? 9 – 236
- Jasna góra (=Święta Góra, pow. Krobski) 9 – 15 10 – 126
- Jawor, Jawór powiat ostrzeszowski 10 – 197, 216, 222, 316
- Jelonek, Jeleń, jezioro w Gnieźnie 11 – 218
- Jerka, powiat kościański 10 – 17, 118
- Jerozolima 9 – 131 15 – 200
- Jeruzalem 15 – 200
- Jezierzyce, powiat kościański 10 – 17 15 – 51
- Jeżewo, powiat śremski 15 – 214
- Jeżowa góra pod Biskupicami, powiat ostrzeszowski 10 – 137

- Jeżyce, wieś pod Poznaniem 9 – przed s. 1, 16, 17, 45, 46, 61, 99, 139, 160, 262, 297 12 – 20, 39, 214
- Jiczyn, Czechy 9 – 31
- Jozefowo, Józefowo powiat krotoszyński 10 – 133
- Józefowo, powiat wągrowiecki ?11 – 224
- Juńcewo, Juncewo, powiat wągrowiecki 10 – 335
- Jurkowo, powiat kościański 10 – 16
- Jutrosin, powiat krobowski 10 – 126, 127, 174, 180, 335 12 – 82, 237 13 – 19
- Kabat, Kabot, powiat bydgoski 11 – 29
- Kachel, jezioro powiat międzyrzeczki 10 – 5
- Kaczanowo, wieś powiat wrzesiński 10 – 142
- Kaczemka ob. Karczemka szamotulski 9 – 24
- Kaczory, powiat chodzieski 11 – 133
- Kadzewo, powiat śremski 9 – 78
- Kaława, Kaława, powiat międzyrzecki 10 – 6, 374
- Kaliskie 10 – 163 13 – 72 15 – 42
- kaliskie, województwo 9 – 30 10 – 148 15 – 242
- Kalisz, stolica województwa 9 – 7 10 – 132, 376 12 – III, 124 13 – 31, 33, 35, 37, 51, 63, 65, 80, 87, 104, 120, 148 14 – 291 15 – 187, 250
- Kaliszkowice, powiat ostrzeszowski 10 – 163
- Kalwaria, góra (Jezrozolima) 9 – 131
- Kambodża 14 – 98
- Kamionna, strumień, powiat międzychodzki 10 – 3
- Kamionna, wieś powiat międzychodzki 10 – 3
- Kana Galilejska w Dolnej Galilei 10 – 112
- Kania, rzeka, powiat krobowski 10 – 129, 367, 368
- Karczewnik, powiat chodzieski 11 – 224
- Kargowa, powiat babimoski 10 – 7, 9, 33
- Karkonosze, Krkonosze, Olbrzymie góry 15 – 191, 222
- Karmin, powiat kościański 10 – 16, 38, 118, 15 – 149
- Karolewo, powiat poznański 9 – 64, 252
- Karpaty 15 – 91
- Karpicko, Karpickie, jezioro powiat babimoski 10 – 6
- Karczewo, Karsewo, powiat gnieźnieński 11 – 24, 95 15 – 116
- Karst, wzgórze, region w Słowacji 15 – 26
- Karwiniec, dół powiat kościański 10 – 17
- Kassel, miasto w Niemczech, w Hesji 14 – 201
- Kaszczor, Alt-Kloster, Stary Klasztor, powiat babimoski 10 – 51 11 – 223
- Kaszczorek, Klasztor, powiat toruński 11 – 223
- Kaszuby, region 9 – 285 11 – 106
- Katana (= Katania), miasto we Włoszech, Sycylia 15 – 181
- Kazimierz Biskupi, Kaźmierz powiat słupecki 15 – 209
- Kąkolewo, Konkolewo, powiat nowotomyski 9 – 293 13 – 168
- Kutno, Kontno, Kątno powiat mogileński 11 – 25
- Kcynia miasto, powiat szubiński 10 – 335 11 – 9, 10, 133, 134, 232

- 12 – 218, 232 13 – 31 14 – 296,
314 15 – 116, 150, 173, 209, 275
- Kcyński, powiat 11 – 9
- Keitum, miasto powiatowe na wy-
spie Sylt w Danii 15 – 316
- Kępa Mała, Kempa, powiat średzki
9 – 28
- Kempno (=Kęпно), miasto powiat
ostrzeszowski 10 – 134, 178 12
– 249 13 – 126, 174 15 – 12, 114,
115, 124, 125, 126, 154, 250, 253
- Kębłów, Kembłowo, powiat babi-
moski 10 – 7, 51 12 – 274, 275
- Kępa zaniemyska, wyspa Wyspa
Edwarda, powiat średzki 9 – 28.
- Kępa Wielka powiat średzki 9 – 30
- Kępina (przy Borzęcizkach), pow.
krotoszyński 10 – 132
- Kępskie, bory przy wsi Kępa Mała
powiat średzki 9 – 28,
- Kępskie, okopy przy wsi Kępa, po-
wiat średzki 9 – 29
- Kiączyn, powiat szamotulski 9 – 53,
65, 253
- Kicin, powiat poznański 9 – 161 12
– 49, 94 272 13 – 105, 143
- Kiekrz, powiat poznański 15 – 320
- Kiełczewo, powiat kościański 10 –
28, 44, 49, 116, 335 15 – 159
- Kiełczyn Olędry, powiat śremski
15–130
- Kiełpiny, powiat babimojski 10 – 8
- Kijewo, powiat średzki 9 – 34
- Kijów, gród 11-4, 12, 217
- Kiskowo, powiat gnieźnieński 9 –
71 11 – 6, 46 12 – 179, 233, 250,
286, 294 13 – 91, 95, 101, 114,
116, 171 15 – 247
- Klecko, Kłęcko powiat gnieźnieński
9 – 101 10 – 335 11 – 5, 46, 144
12 – 92 , 231, 245, 247, 278, 295,
311 13 – 101, 102, 133 15 – 147
- Kleczew, powiat słupecki 13 – 165
- Kliwia, Cleve, miasto, Nadrenia Pół-
nocna-Westfalia 9 – 306
- Kluczbork, miasto powiatowe 15 –
114, 125
- Kłodzisko, powiat szamotulski 9
–23, 65
- Koburg, miasto w Niemczech,
w Bawarii 9 – 60
- Kobyłagóra, Kobiela-góra, powiat
ostrzeszowski 10 – 136, 316
- Kobylepole, powiat poznański 9 –
18, 285
- Kobylin, Nowa-Wenecya powiat
krotoszyński 10 – 127, 131, 177,
180, 191, 237, 363 12 – 10, 12,
14, 26, 30, 36, 54, 62, 65, 67, 82,
86, 106, 134, 157, 159, 173, 204,
211, 219, 253, 280 13 – 70, 98,
129, 139, 147, 152, 154, 174 15 –
262, 271, 272
- Kobyliński obwód 9 – 292
- Kochłowy ?(= Kochłów powiat
ostrzeszowski) 10 – 163
- Kociemba, staw powiat odolanow-
ski 10 – 138
- Kokoszki, powiat krobki 10 – 155
- Kolnice, powiat pleszewski 10 –
167, 222, 322
- Kolniczki, powiat pleszewski 10 –
140, 167, 222, 322 15 – 275
- Kolno, powiat międzychodzki, 10
– 3
- Kołaczkowice, powiat krobki 10 –
128
- Kołaczkowo, powiat wrzesiński 10
– 212, 12 – 96
- Kołodrąb, powiat wągrowiecki 10 –
335
- Koło, miasto powiatowe 9 – 26
- Kołuda, powiat inowrocławski 11 –
84, 90, 95 12 – 6, 99
- Komorowo, powiat babimoski, 10 –
164- 11 – 47

- Konary, powiat krobowski 9 – 293 10
– 127, 207 15 – 51
- Konarzewo, powiat krobowski 10 –
129
- Koncewicze, Kończewice, powiat
toruński 11 – 224
- Konin, miasto powiatowe 13 – 16
15 – 98, 137
- Koniński obwód 15 – 168
- Koniński powiat 11 – 42, 204
- Konotop, Koniotop, powiat babimo-
ski 10 – 10
- Koniusza, góra, powiat miechowski
9 – 38
- Konojad, powiat kościański 10 – 19,
28, 29, 38, 43, 44, 47, 50, 52, 58,
60, 62, 65, 70, 111, 112, 114 335,
356 12 – 95, 247
- Kontopp, powiat zielonogórski 10
– 10
- Kopanica, miasto powiat babimoski
10 – 8
- Kopanica szlaska, krajowa, rzeka
prawy dopływ Baryczy 10 – 21
- Kopanica, Obrzańska 10 – 129 chy-
ba j. w.
- Kopanica, rzeka 10 – 126
- Kopla, rzeka, lewy dopływ Warty
9 – 28, 35
- Kordoba, Korduba, miasto w po-
łudniowej Hiszpanii 15 – 199
Kordobę,
- Koronowo, powiat bydgoski 11 –
12 12 – 225
- Koryta, powiat toruński 11 – 224
- Kosowo, Kossowo, powiat tucholski
11 – 7
- Kostrzyn, miasto powiat średzki 9
– 29, 80, 93, 96, 157, 203, 254,
259 10 – 335 12 – 6, 39, 43, 46,
77, 90, 130, 161, 162, 165, 176,
183, 184, 192, 199, 201, 215, 222,
234, 246, 262, 264, 297, 299 13 –
4, 26, 45, 81, 104, 110, 112, 129,
131, 132, 141, 145, 173 14 – 162,
357, 358 15 – 49, 116, 122, 129,
146, 166
- Koszuty, powiat średzki, 9 – 76 10
– 336
- Kościan, miasto powiatowe 9 – 48,
207, 287, 288 10 – 13, 14, 15, 17,
28, 29, 47, 52, 69, 122 12 – 12, 34,
40, 109, 133, 171, 190, 209, 240,
260, 262, 266, 270, 273, 277, 295,
301, 307 15 – 41, 42, 106, 159,
284, 317, 320
- Kościański powiat 9 – 45, 285, 293
10 – 13, 32, 38, 43, 44, 45, 46,
49, 50, 51, 52, 65, 69, 79, 96, 116,
117, 118, 120, 339, 341, 343 11
– 223 13 – 22, 55, 111, 115, 140,
153, 176 14 – 27, 83, 162, 170,
185, 191, 231, 297, 308, 342, 352
15 – 121, 168
- Kościańskie 10 – 358 13 – IX, X
- Kościelec, powiat inowrocławski, 11
– 26, 226
- Kościelisko góra, powiat średzki 9
– 31
- Kościelna Wieś, powiat nieszawski
11 – 15
- Koźmin, Kośmin, powiat krotoszyń-
ski 13 – 92
- Kotlin, powiat pleszewski 10 – 141,
169, 173, 180, 186, 193, 195, 207,
208, 210, 211, 218, 270, 276, 281
12 – 22, 111, 155, 168, 192, 283,
284 13 – 74, 96, 129, 133, 139,
150 15 – 54, 122, 124, 125, 126,
128, 129, 157, 160
- Kotków, powiat ostrzeszowski 10 –
134, 136, 137, 197 15 – 12, 52,
75, 77
- Kotowiecko, powiat pleszewski 10
– 140
- Kotowo, powiat bukowski, 9 – 23
10 – 13

- Kowal, powiat włocławski inne 12 – 327
- Kowalewko, powiat obornicki 9 – 66, 162
- Kozielsko, powiat wągrowiecki 9 – 37
- Koźmin, powiat krotoszyński 9 – 286 10 – 22, 130, 147, 159, 161, 242, 377 12 – 47, 110, 174, 256, 282 13 – 58, 59, 75, 87, 106, 170 15 – 27, 75, 241, 242, 243, 244, 245, 246
- Kórnik, Kurnik powiat śremski 9 – 3, 4, 35, 50, 123, 242, 244, 285, 300 10 – 335 12 – 3, 21, 50, 74, 80, 127, 151, 177, 275, 281, 293 13 – 32, 94, 99, 103, 108, 131, 140, 168 15 – 38, 41, 48, 96, 100, 102, 103, 117
- Krajewice, powiat krobki, 9 – 23 10 -129
- Krajewickie, wzgórze 10 – 367
- Krajna, Croja, Kroja, Croyen, Kra-
ine, region, 11 – IX, 106, 113,
129, 132, 133, 135, 136, 237 11
– 113, 141 13 – VI 15 – 170, 298
- Krajenka, Krojanke, Krajnce, Kro-
janke, powiat złotowski 11 –
113
- Krakowski powiat 10 – 176 11 – 30,
51
- Krakowskie 9 – 81, 84, 109, 110 10
– 372 11 – 150 12 – 270, 312,
316 15 – 22, 24, 31, 167, 183, 219
- Kraków, główne miasto Galicji
Zachodniej 9 – 21, 33, 34, 45, 84,
215, 279 10 – 6, 132, 152 11 –
4, 105, 216 12 – 16, 57, 94, 154,
175, 211, 213, 214, 216, 249, 269,
275, 311 13 – 63, 65, 66, 177 15
– 82, 183, 221, 227
- Kraplewskie, Kramplewskie, jezio-
ro w okolicach Stęszewa 9 – 18
- Kramsko, powiat babimoski 10 – 9
- Kramsko Nowe, powiat babimoski
10 – 8, 9
- Kramsko Stare, powiat babimoski
10 – 8
- Krasna Góra, Krasna Góra Lubaska,
wzgórze okolice Lubasza, po-
wiat czarnkowski 11 -109, 239,
240, 241
- Krażków, powiat ostrzeszowski 10
– 135, 222, 316, 374 15 – 12
- Kremnow, dawna wieś w pow. mo-
gилnickim 11 – 7
- Krempa, Krempe, wieś powiat odo-
lanowski 10 – 164
- Krerów, powiat średzki 10 – 335,
336
- Krężoły, powiat obornicki 11 – 91
- Krobia, miasto powiatowe 9 – 287
10 – 126, 205, 229, 249, 365, 367,
371, 374 11 – 223 12 – 49, 98,
252, 255, 256 13 – 92, 102, 103,
119 14 – 51, 72 15 – 30
- Krobka ziemia 12 – 320
- Krobki, powiat 9 – 23, 285, 293 10
– 113, 125, 148, 154, 155, 178,
179, 186, 190, 191, 195, 199, 203,
207, 216, 221, 223, 229, 310, 311,
341, 345 11 – 223 14 – 240
- Krobkie 13 – X
- Krosin, powiat obornicki 9 – 68, 93
- Krosno, powiat śremski 9 – 36
- Krotoszyn miasto powiatowe, 9 –
85, 90, 92, 292 10 – 130, 147,
159, 180, 197, 243, 335, 381 12
– 13, 41, 82, 136, 145, 195, 198,
201, 238, 256, 286, 297, 298, 310
13 – 51, 85, 98, 148, 151 14 – 345
15 – 30, 33, 124
- Krotoszyńskie 13 – X
- Krotoszyński, powiat 9 – 298, 299
10 – 130, 159, 175, 176, 179, 181,
188, 195, 199, 202, 203, 206, 237,
296 11 – 223

- Królestwo Polskie 11 – 14, 15, 32
118, 135 15 – 168, 169
- Królestwo Kongressowe 9 – 99, 109,
284 10 – II, 20, 137 11 – 5, 85
13 – X
- Krusza Duchowna, powiat inowro-
cławki 11 – 224, 225
- Kruszcowe góry, Erzgebirge pasmo
9 – 304
- Kruszewo, powiat czarnkowski 11
– 130
- Kruszwica, Kruświca, miasto po-
wiat inowrocławski 9 – 286 11
– 12, 15, 223, 233 12 – 56, 78,
137, 226, 13 – 57, 81, 121, 126,
155, 156, 158, 159, 160, 161, 162,
163, 164, 166, 167 14 – 372, 373,
374, 375, 15 – VIII, 3
- Krützenssee, jezioro w Maklembur-
gii 15 – 211
- Krysie, powiat ostrzeszowski 10 –
164
- Krystynka, powiat chodzieski 11 –
224
- Krzykowa Góra, powiat czarnkow-
ski 11 – 239
- Krzywe Kolano, Krzywekolano, ko-
lonia powiat inowrocławski 11
– 225
- Krzywin, Krzywiń, powiat kościań-
ski, 9 – 287 10 – 15, 65, 179 12
– 73, 86, 104, 158 13 – 80, 89,
127, 138
- Krzyż, powiat babimoski, 10 – 51
- Krzyżacka Góra (w Gnieźnie) 11 –
217, 218
- Krzyżanki, powiat krobki 10 – 148
- Krzyżanowo, powiat śremski, 9 –
246
- Książ, Xiąż, miasto powiat śremski,
9 – 36, 38, 247 10 – 296 12 – 34,
113, 116, 178, 214, 230, 248, 289,
290, 302 13 – 3, 61, 75, 113, 119,
124, 128, 153 15 – 130
- Książek powiat śremski 9 – 247
- Książęca-wola ?10 – 335
- Książno, powiat urzesański 10 – 143
- Księżczyn, powiat szamotulski 15 –
168
- Księginki, powiat śremski 9 – 78,
247
- Księstwo Poznańskie 10 – 12
- Księstwo Warszawskie 10 – 195,
339
- Kubeczki, powiat krobki 10 – 155
- Kuczyna, powiat krobki, 10 – 374
- Kujawki, powiat wągrowiecki 11 –
232
- Kujawy, region 9 – 84, 86, 96, 97,
98 10 – 47, 53 11 – IX, 9, 12, 14,
19, 20, 25, 28, 29, 31, 39, 41, 43,
51, 52, 85, 96, 119, 129, 131, 132,
136, 221, 228 12 – III, IV, VI, 327
13 – IV, VIII, X, 97, 137, 162 14 –
362 15 – 164, 170
- Kujawy borowe, region 10 – 204
- Kuklinów, powiat krotoszyński 10 –
133, 203
- Kunkolewo, powiat chodzieski 11
– 224
- Kundorf, przedmieścia Poznania,
okolice Bogdanki 9 – 279
- Kurnickie, jezioro w Kórniku, po-
wiat śremski 9 – 28 15 – 54
- Kurowo, wieś powiat kościański 10
– 38
- Kwiatkowo, powiat odolanowski
10 – 138
- Kwieciszewo, powiat mogileński 11
– 8 13 – 111
- Kwilcz, powiat międzychodzki 10 –
3, 4, 69, 119 15 – 168
- Lebionka, rzeka należąca do głów-
nej doliny Warty 11 – 107
- Lechicka Góra, Wzgórze Lecha
w Gnieźnie 11 – 217, 218
- Lednagóra, Lednogórska, wyspa 9
– 27,35 15 – 61

- Lednogórskie, Lednica, Lenno, jezioro 9 – 2 11 – 4, 220, 15 – VIII, 54
- Lenartowice, powiat pleszewski kozielski 10 – 140, 167, 381 z pieśnią 15 – 5, 275
- Lenartowo, powiat inowrocławski 10 – 381
- Leonowo, powiat nieszawski, 11 – 29, 91
- Leszcz, powiat inowrocławski, 11 – 91
- Leszno miasto powiat wschowski 9 – I 10 – 20, 21, 23, 373 12 – 48, 86, 88, 104, 120, 133, 167, 187, 301, 305 13 – 93, 94, 113, 122, 132, 173 14 – 7, 162, 178, 210, 248
- Ląd, Lęd, powiat słupecki 9 – 292
- Lgowo, powiat wrzesiński 10 – 143
- Liboszin, w pow. Rakonic, Czechy 11 – 241
- Lidzbark (w Prusach), miasto i wieś powiat brodnicki 10 – 335
- Ligota, powiat ostrzeszowski 10 – 222
- Lipa, powiat chodzieski 11 – 224
- Lipka ? 13 – 121
- Lipna-góra, powiat chodzieski 11 – 224
- Lipno, Leipe, powiat kościański 10 – 39, 120
- Lisewo, Lisowo, powiat wrzesiński 10 – 143
- Liszkowo, powiat wyrzycki 11 – 96
- Litwa 9 – 285, 289 10 – 12, 66, 367 12 – 127, 160, 316, 319 15 – 14, 24, 31, 68, 71, 167, 233
- Lorenka, powiat średzki 15 – 102
- Lubasz, powiat czarnkowski 9 – 23 11 – 109, 114, 125, 153, 165, 239, 240, 241, 242, 15 – 3, 53, 184, 275
- Lubiatowo, powiat śremski 12 – 182
- Lubicz, powiat toruński 11 – 223
- Lubin, Lubiń, powiat kościański 10 – 11, 15, 16 15 – 3, 275
- Lublin, miasto guberni i powiatu lubelskiego 11 – 217, 241 15 – 305
- Luboń, wieś powiat poznański 9 – 16, 46, 296
- Luboniec, powiat średzki 9 – 76, 251
- Luboniec olędry, powiat średzki 9 – 76
- Lubostroń, powiat szubiński 11 – 10 12 – 322 13 – VIII, 29, 155, 197, 199
- Lubosz, powiat międzychodzki 10 – 4
- Łubowo, Lubowo, powiat gnieźnieński 12 – 22
- Lubraniec, powiat włocławski 11 – 42, 221, 241
- Lubelskie 15 – 184
- Lubusz, Leubusz, miasto w Niemczech, w Brandenburii, nad Odrą 10 – 6
- Lucinowice ? 15 – 263
- Ludomeria, Królestwo, Austro-Węgry 12 – 316
- Ludomy, powiat obornicki 9 – 25, 69, 252
- Ludwikowa góra, niedaleko Mosiny, powiat śremski 9 – 36
- Luisen-hajn, gaj Dębina, leśnictwo powiat poznański 9 – 17
- Lulin, powiat obornicki 9 – 66, 93, 139, 162, 251
- Lulkowo, powiat toruński 11 – 223
- Lusowo, powiat poznański 9 – 19, 20
- Lusowskie, jezioro powiat poznański 9 – 20
- Łuszkowo, Luskowo, powiat kościański 10 – 17, 39, 50, 65, 118
- Lutogniewo, powiat krotoszyński 13 – 154
- Lutom, powiat międzychodzki 10 – 4
- Lutynia, powiat krotoszyński 10 – 133

- Lutynia, rzeka, lewy dopływ Warty 10 – 139, 142
- Lwów 12 – 57, 213, 215, 275 15 – 198, 226
- Lwówek, Lwówek, powiat bukowski 10 – 11 13 – 110
- Łaba, rzeka 9 – 20
- Łabiszyn miasto, powiat szubiński 11 – 9, 10, 25 12 – 146, 153, 218 13 – 29, 99, 101, 154, 155
- Łagowo, powiat kościański 10 – 17, 39 15 – 6
- Łagowskie, jezioro w Łagowie, powiat kościański 10 – 17, 39
- Łaskawy, powiat pleszewski 10 – 222
- Ławica, wieś powiat poznański 15 – 145
- Łaziska, powiat wągrowiecki 11 – 152
- Łążyn, powiat bydgoski 9 – 25
- Łąsk, Łąck powiat inowrocławski 11 – 91
- Łączyna (=Łączyn), powiat złotowski 11 – 224
- Łąki, Łąkie, powiat babimoski 10 – 9, 31, 36, 80 12 – 87 13 – 117 15 – 6, Łąki, powiat złotowski 11 – 223 15- 173, 275
- Łekno, powiat wągrowiecki 11 – 104 15 – 53, 54, 96
- Łęgi, Łęki Małe i Wielkie, powiat kościański 10 – 20
- Łęgowskie, jezioro, powiat wągrowiecki 11 – 103
- Łęka Wielka powiat krobowski 10 – 130
- Łękno, Łękno miasto powiat wągrowiecki 9 – 37
- Łobzonka, Łobzonka, Kaszubka, rzeka, łączą się z Notecią 11 – 106
- Łobzenica, powiat wyrzyski 10 – 335 11 – 106, 118 12 – 112 13 – 83 15 – 148, 275
- Łojewo, powiat inowrocławski 10 – 335
- Łopienno powiat wągrowiecki 11 – 104 15 – 51
- Łuszkowo, powiat kościański 13 – 80
- Łużyce 10 – 354, 355 15 – 23, 214, 257
- Łysa góra w Żołędowie, powiat bydgoski 15 – 232
- Łysa góra, Święto-krzyżka góra, Opatowskie 15 – 183
- Maciejak, jezioro we wsi Włókna koło Skoków, powiat obornicki 9 – 25
- Maklemburskie 15 – 230
- Mała Notec, rzeka, dopływ rzeki Noteci 11 – 8
- Mała Wełna, rzeka, lewy dopływ Wełny 11 – 6, 103
- Małachowo, powiat gnieźnieński 15 – 6
- Małe-Mnichy, wieś powiat międzychodzki 9 – 11
- Małgów, powiat krotoszyński 10 – 162
- Małe Jezioro, Mało-Jezierskie, jezioro koło Zaniemyśla, powiat śremski 9 – 28
- Małolepszy, Małolepsze, powiat ostrzeszowski 10 – 136
- Małopolska 11 – 32 12 – 316 15 – 98
- Małpin, Mełpin, powiat śremski 9 – 37, 78
- Manieczki, powiat śremski 9 – 37
- Maniewo, powiat obornicki 9 – 66, 162
- Marchia Brandenburska 11 – 230
- Marcinkowo, powiat mogilnicki, 11 – 25
- Marcinkowo Górne, powiat mogilnicki 11 – 10
- Margonin, powiat chodzieski 11 – 107, 142 12 – 17, 105, 126, 186, 216

- Margonin, jezioro Jezioro Margonińskie, powiat chodzieski 11 – 107
- Mariampolski, powiat w guberni suwalskiej, Litwa 9 – 142
- Markowice, powiat inowrocławski 15 – 34, 168
- Marzenin, powiat wrzesiński, 12 – 84
- Masłowo, powiat krobki 10 – 125
- Mazowsze 10 – 16, 47 11 – 14, 32, 129
- Mazury 15 – 11
- Mazury pruskie 11 – 234
- Mączniki, powiat średzki 9 – 143, 144 13 – 192
- Mączniki, parafia powiat średzki 9 – 32
- Mączyn, powiat berdyczewski 9 – 37
- Mądre, powiat średzki 9 – 33, 34, 51, 52, 56, 135, 136, 154, 245
- Mchy, powiat śremski 9 – 38 13 – 119
- Mechlin, powiat śremski 9 – 287, 288
- Megdeburg, Niemcy 11 – 119
- Meklemburgia 15 – 50, 64, 214
- Mełpin, Melpin, Małpin, powiat śremski 15 – 53, 57
- Men, rzeka 10 – 354
- Mężyk, powiat czarnkowski 11 – 114
- Miały, powiat czarnkowski 11 – 114
- Miasteczko (Łacina), część Poznania 9 – 298
- Miasteczko, powiat wyrzyski 11 – 107
- Michorzewko, powiat bukowski 10 – 36, 50
- Michorzewo, powiat bukowski 10 – 36, 50, 119, 350, 362
- Miejska Górka, powiat krobki 10 – 125, 362
- Mieleszna Górka = Targowa Górka, powiat średzki 9 – 30
- Mielżyn, powiat gnieźnieński 11 – 6, 67, 223 12 – 70, 71, 148, 152, 216 13 – 100, 132 15 – 137, 168
- Mielzynek, powiat gnieźnieński 11 – 24, 47, 67
- Mierucin, niem. Ruhwalde, powiat mogiłnicki 11 – 224
- Mierzwin, powiat inowrocławski 11 – 91
- Mieszków, powiat pleszewski 10 – 139, 167, 290 13 – 128
- Mieścisko, Mieściska, powiat wągrowiecki 11 – 6, 104 15 – 173
- Międzychodzki powiat 10 – I, 3, 33, 35, 51, 119, 332, 350, 351, 360 11 – 119 15 – 173
- Międzychodzkie 13 – XI
- Międzychód, miasto powiatowe na lewym brzegu Warty 9 – 11, 36 10 – 3, 348 11 – 119 12 – 188, 206
- Międzyrzecki powiat 10 – I, 4, 12, 33, 35, 51, 78
- Międzyrzeckie 13 – IX
- Międzyrzeckie starostwo 10 – 3
- Międzyrzecz, miasto powiatowe 9 – 23 10 – 4, 14,
- Mikołajewo, powiat czarnowski, 9 – 23 11 109
- Mikorzyn, powiat ostrzeszowski 10 – 135, 380 15 – VII, I173, 275
- Mikstat, Miksztat, Mixtat, powiat ostrzeszowski 10 – 135, 137, 178, 319 11 – 223 15 – 12, 167
- Mikuszewo, powiat wrzesiński 10 – 143
- Miłkowo, Milkowo, wieś powiat czarnkowski 9 – 23 11 -110, 153, 165
- Mikoława, miasto powiat wrzesiński 10 – 142, 151, 171, 211, 212, 325, 326 12 – 4, 51, 60, 81, 96, 160, 175, 189, 199, 204, 216, 241, 242, 268, 274, 275 13 – 63, 69, 74, 88, 136, 137, 145, 149, 175, 183

- z piosenki 15 – 6, 35, 38, 44, 85,
107, 121, 125, 126, 127, 153, 157
- Mlewo, powiat toruński 11 – 223
- Młynkowo, powiat obornicki 9 –
47, 68, 93
- Młyny, powiat inowrocławski 15 –
51
- Mochy, nadleśnictwo, powiat babi-
moski 10 – 9
- Modła, pow. gostyński 10 – 367
- Modrze, powiat poznański 9 – 63,
126, 133, 134, 178
- Mogilnica, rzeczka, dopływ Obrzy
10 – 20
- Mogilnicki powiat 10 – 335 11 – 6,
20, 21, 25, 28, 30, 39, 40, 41, 42,
46, 52, 96, 113, 223 15 – 170, 173
- Mogilnickie, jezioro, inaczej Żabno
11 – 8
- Mogilno, miasto powiatowe 10 – 335
11 – 6, 7, 44 12 – 54, 82, 137, 181,
223, 288, 289 13 – 79, 81, 92, 107,
137, 150, 152 15 – 3, 31, 113, 163
- Moguncja, miasto w Nadrenii,
Niemcy 15 – 207
- Mokronos, powiat krotoszyński 10
– 133
- Mokry Lutolek, powiat międzyrzec-
ki 10 – 6
- Mokrzec, leśnictwo, powiat między-
chodzki ? 11 – 225
- Montwy, powiat inowrocławski 11
– 13
- Morawy, Morawia, kraj 10 – 20,
353, 354 11 – 103, 234, 15 – 227
- Morka, powiat śremski 9 – 78, 247
- Morowin, powiat ostrzeszowski 15
– 144
- Morownica, powiat kościański 10 –
19, 40, 44, 46, 57, 61, 62, 64, 67,
69, 71, 76, 96, 374 12 – 4, 13, 18,
21, 28, 31, 35, 44, 46, 51, 89, 93,
120, 126, 135, 170, 179, 183, 197,
217, 219, 235, 239, 257, 258, 262,
281, 307 13 – X, 14, 52, 90, 117,
127, 138, 142, 149, 153, 176 14
– 1 nlb., 3, 11, 18, 43, 56, 77, 94,
115, 162, 224, 227, 236, 259, 302,
310, 329, 331, 332, 335, 338, 344
15 – 5, 12, 30, 42, 61, 77, 91 116,
128, 129, 137, 154, 157
- Morzewo, powiat chodzieski 11 –
133
- Mosina, powiat śremski 9 – 36, 56,
59, 12 – 59, 151 13 – 89, 105, 122
15 – 168
- Mosinka, rzeka 10 – 15
- Moskwa, Rosja 11 – 21
- Mrocza, Mrocz, Mrocze, powiat wy-
rzyski 10 – 335 11 – 107, 113
- Mrozowo, powiat wyrzyski 11 –
123, 129, 132. 145, 152, 162, 201
- Mrozówka, Mrozówko, powiat wy-
rzyski 11 – 152
- Mstyczów, powiat jędrzejowski 9 –
302
- Murowana-Goślina zob. Goślina
Murowana
- Murzynno Wielkie, powiat inowro-
cławski 11 – 225
- Murzynek, Murzynno Małe, Klein-
-Morin, powiat inowrocławski
11 – 224
- Murzynowo Kościelne, powiat
średzki 10 – 348
- Musza Góra, powiat poznański 9 –
7, 297
- Mystki, powiat średzki 9 – 123, 127,
137, 163, 213.
- Myszki, powiat gnieźnieński 12 –
179, 286 13 – 87, 95
- Nacław, powiat kościański 10 – 14,
28, 116, 335
- Nadziejewo, powiat średzki 9 – 32,
34, 232 z piosenki , 245
- Nagasaki, miasto w Japonii 15 –
151
- Nakielski powiat 11 – 113

- Nakło, powiat wyrzyski 11 – 9, 10, 106, 113, 147, 237, 238 12 – 113, 170 13 – 63, 79 14 – 314, 341 15 – 3, 51, 116, 150, 167
- Nakonowo, powiat chodzieski 15 – 169
- Nałęczka, powiat chodzieski 11 – 224
- Namoczydła (v. Moczydła), powiat wągrowiecki 11 – 105
- Napachanie, powiat poznański 9 – 19
- Narew, rzeka 9 – 90
- Neapol, Włochy 10 – 11 12 – 320 15 – 274, 275
- Nebendorf, część dolnych Łużyc 15 – 214
- Nekla, powiat średzki 9 – 30 12 – 39, 77, 184, 234, 262 13 – 110, 112 15 – 75, 166
- Neustadt niem. nazwa Wejherowa 15 – 260
- Niałek, jezioro w miejscowości Niałek Wielki, powiat babimoski 10 – 6
- Nida, rzeka lewy dopływ Wisły 15 – 219
- Niderlandy 9 – 303
- Niechanowo, powiat gnieźnieński 11 – 5, 22, 24, 28, 30, 75, 228
- Nieczajno, Nieczajna powiat obornicki 9 – 66, 93, 139, 162, 251
- Niedźwiadki, powiat krobowski 10 – 155
- Niegolewo, powiat bukowski 10 – 13, 35, 90 12 – 178, 184, 285 13 – 26, 109, 168
- Niemcy, kraj 9 – I, 20, 37, 60, 115, 139, 303, 306 10 – 9, 33, 34, 130, 151, 334 11 – 20, 32, 124, 126, 129, 135, 207, 216 12 – 320 13 – XI, 195, 14 – 369, 379 15 – 82, 99, 187, 193, 203, 207, 214, 225, 229, 261, 266, 291, 293, 301
- Niemieckowo, powiat obornicki 9 – 66
- Nieborze, wieś powiat babimoski 10 – 8
- Niepart, powiat krobowski 10 – 130
- Nieszawa, miasto powiatowe 13 – 10, 156, 167
- Nieszawski powiat 11 – 14, 228
- Nietrzanowo, powiat średzki 9 – 130, 144
- Niezamyśl, powiat średzki 9 – 29, 30, 76
- Ninino, powiat obornicki 9 – 25, 68, 252
- Niniwa, starożytne miasto w północnej Mezopotamii 9 – 20
- Nochowo, powiat śremski 9 – 37
- Norwegia, kraj 15 – 197
- Noteć, rzeka 9 – 1, 55 11 – 7, 9, 10, 35, 104, 106, 107, 107, 108, 109, 113, 114, 124, 126, 129, 130, 133, 134, 135, 224, 226, 236, 237, 238, 239 15 – 170
- Nowa Marchia 15 – 225
- Nowawieś Królewska, powiat urzesański 10 – 142, 171
- Nowe Kowalewo = Kowalewo, powiat szubiński 11 – 223
- Nowe-Borówko, Borówko Nowe, powiat kościański 10 – 15
- Nowemiasto, powiat pleszewski inne 10 – 139, 155
- Nowina, powiat czarnkowski 11 – 206
- Nowogród Wielki, Nowogrod, Rosja 11 – 216
- Nowogrodzka gubernia 15 – 255
- Nowogrodzkie 15 – 14
- Nowy Tomyśl, Nietomyśl, Lutomysl, powiat bukowski 10 – 12, 52 13 – 125, 15 – 121
- Wartosław, powiat szamotulski 9 – 22

- Nurzec, dawniej Nur, rzeka, 15 – 207
- Nurska ziemia, obszar wschodniego 15 – 207
- Oberskie błota, powiat babimoski 10 – 10
- Oberwil, Oberweiler, Szwajcaria 15 – 90
- Objezierze, parafia, powiat obornicki 9 – 24, 66, 67, 93, 133, 139, 162, 163, 251 12 – 128, 13 – 198
- Oborka, powiat gnieźnieński 11 – 225
- Obornicki powiat 9 – 2, 24, 47, 52, 66, 81, 85, 93, 116, 242 10 – 341 11 – 223 12 – 331
- Oborniki, miasto powiatowe 9 – 24, 50, 133, 162, 251 10 – 335 11 – 113, 234 12 – 77, 94, 128, 138, 195, 234, 277, 283, 291, 298 13 – 97, 118, 163, 198 14 – 12, 137 15 – 22
- Obra, rzeka, dopływ Warty, 9 – 2, 36, 38, 312 10 – 3, 4, 7, 8, 13, 18, 20, 368 14 – 253, 254, 276 15 – 169, 320
- Obra, wieś, powiat babimoski 10 – 8, 9
- Obrzańskie, bagno w powiecie kościańskim 10 – 15, 51
- Obrzyca, rzeka, dopływ Odry 10 – 7
- Obrzycko, miasto powiat szamotulski 9 – 22, 50, 170 12 – 144
- Ochła, powiat krotoszyński 10 – 133, 162, 202, 237 12 – 26, 67, 159 13 – 129
- Ochodza powiat wągrowiecki 11 – 152
- Ociąż, powiat odolanowski 10 – 138, 139, 165 15 – 54
- Ocieszyn, Wocieszyn, powiat obornicki 9 – 66, 251 12 – 234, 298 13 – 118, 163, 198
- Odolanowski powiat 9 – 287 10 – II, 137, 149, 152, 153, 154, 164, 176, 178, 185, 186, 188, 191, 192, 194, 195, 198, 199, 200, 215, 222, 250, 254, 321, 349 11 – 223 15 – 25, 37, 167
- Odolanowskie 13 – X
- Odolanów, miasto powiatowe 10 – 138, 147, 153, 180, 182, 376 12 – 75, 164, 176, 235, 236, 265 13 – 85, 141, 174 14 – 179 15 – 35, 43, 122
- Odra, rzeka 9 – 1 10 – 21
- Ogrody, przedmieścia Poznania 9 – 7
- Oleśnicki, las w okolicach Oleśnicy, powiat chodzieski 11 – 133
- Olędry Rożnowskie, powiat obornicki 11 – 234
- Olsza, powiat mogilnicki 11 – 224
- Ołdrzychów, Ołdrzychowo, powiat inowrocławski 11 – 12, 90 12 – 99
- Ołobok, rzeka, dopływ Odry 10 – 138
- Ołobok, wieś powiat odolanowski 10 – 139, 149, 150, 165, 178, 383 12 – 171, 235, 292 13 – 100, 172 15 – 12
- Opalenica, powiat bukowski, 10 – 11, 12 11 – 223 12 – 91, 231 13 – 133 15 – 113
- Oporowo, powiat wschowski 10 – 24 folwark powiat szubiński 13 – VIII, 197, 199
- Orchowo, powiat mogilnicki 11 – 9, 40, 96 12 – 30 13 – 151, 159
- Orla, rzeka 10 – 127, 130, 133, 155
- Orla, wieś powiat krotoszyński 10 – 159
- Orzechowo, powiat wrzesiński 10 – 155
- Osiecko, powiat międzychodzki 10 – 4

- Osieczna, Osieczno powiat
wschowski 9 – 286 10 – 22, 23
11 – 218, 223 15 – 47
- Osieczna, jezioro w powiecie
wschowskim 10 – 22
- Osięcin, powiat niezawski 11 –
15 15 – 52, 53
- Osowo, powiat szamotulski 15 – 111
- Osowasień, powiat wschowski 10
– 21
- Osa, Ossa, rzeka, dopływ Wisły 9 –
25 11 – 216
- Osowo, Ossowo, wieś powiat wrze-
siński 10 – 303
- Ostaszewo, powiat toruński, 11 –
223
- Ostpreussen = Prusy Wschodnie
15 – 50,
- Ostrołęka, miasto powiatowe w gu-
berni łomżyńskiej 9 – 90
- Ostroróg, powiat szamotulski 9 – 22
10 – 335
- Ostrowiec ? powiat wyrzycki lub
szubiński 11 – 224
- Ostrowo, Ostrów ? 9 – 36 10 – 137,
153, 178, 253, 381 11 – 224 12 –
109, 136, 162, 171, 235, 292 13
– 65, 80, 98, 100, 143, 155, 172
14 – 254 15 – 51, 203
- Ostrzeszowski powiat 10 – II, 134,
147, 149, 153, 163, 174, 178, 181,
186, 188, 195, 197, 199, 202, 216,
222, 314, 316, 318, 319, 335 11 –
223 15 – 52, 167, 173, 248
- Ostrzeszowskie 15 – 50, 66, 104, 115
- Ostrzeszów, miasto powiatowe 10 –
134, 180 12 – 26, 48, 129, 151,
171, 187, 200, 220, 227, 281, 310
13 – 50, 84, 142, 143, 148 15 – 6,
26, 33, 43, 115, 116, 122, 150
- Oświęcim, powiat ostrzeszowski 10
– 335
- Otorowo, powiat szamotulski 12 –
76, 292 15 – 51, 144
- Oudewater, gmina w Holandii
w prowincji Utrecht 15 – 235
- Owińska, powiat poznański 9 – 18,
31, 161 12 – 153
- Owruć, miasto powiatowe guberni
wołyńskiej 11 – 217
- Padniewo, powiat mogilnicki 11 –
8, 21, 22, 25, 46, 51, 96 15 – 77
- Pakawie, powiat szamotulski 9 – 23
- Paklica, rzeka lewy dopływ Obry, wy-
pływa w Brandenburgii 10 – 4
- Pakosław, parafia powiat krobki
10 – 152, 155
- Pakosław, powiat krobki 10 – 127,
158, 186, 190, 199, 203, 205, 207,
208, 216, 223, 326, 12 – 8, 32, 63,
89, 102, 133, 202, 204, 205, 211,
220, 251, 256, 284, 287, 304, 307,
308 13 – 17, 102, 103, 117, 144,
168, 169 14 – 1 nlb. 15 – 157
- Pakość, powiat mogilnicki 9 – 279
11 – 7, 8 12 – 140, 226 13 – 94,
144, 152, 165 15 – 173
- Palatynat, część obszaru wojewódz-
twa malborskiego 10 – 354
- Pałestyna 15 – 310
- Pałędzie, powiat mogilnicki 11 – 8,
9, 15 – 55
- Pałuki, region 9 – 37 10 – 179 11
– IX, 9, 19, 29, 35, 113, 118, 120,
126, 129, 131, 132, 133, 135, 136,
148 12 – 321 13 – IV, VI 15 – 24,
32, 36, 147, 164, 170
- Pamiętkowo, powiat poznański 9 –
19
- Pępowo, Pampowo, Pempowo, po-
wiat krobki 10 – 128, 229, 377
- Papiernia, pustkowie powiat odola-
nowski 10 – 376
- Papowo powiat wałecki lub toruń-
ski 11 – 223
- Paradyż v.Gościkowo, Gostkowo,
Gwoździkowo powiat między-
rzecki 10 – 5

- Parchanie, powiat inowrocławski 11 – 13, 225
- Parlín, powiat mogilnicki 11 – 224 12 – 289
- Parlinek, powiat mogilnicki 11 – 224
- Paryż, Francja 15 – 173, 230, 319
- Parzęczew, Parzęczewo, powiat kościański 15 – 85
- Parzynów, powiat ostrzeszowski 10 – 164, 316
- Pawłowice, powiat poznański 9 – 19
- Pawłowice, powiat wschowski 10 – 24
- Pawłów, powiat szubiński 11 – 223
- Pegu, rzeka w Dolnej Birmie 15 – 256
- Pełczyn, powiat śremski 9 – 36
- Pierzyce, Perzyce, powiat krotoszyński 9 – 292, 293, 299
- Pęczków, Pęczkowo, Pęckowo, Pęchowo, powiat czarnkowski 11 – 114, 128, 191, 12 – 27, 70, 15-113
- Piasечно, powiat inowrocławski, inne 15 – 275
- Piaski, część Poznania
- Piaski v.Piaseczna góra, powiat krobowski 10 – 126, 366
- Piechcin, Piechocin, powiat szubiński 10 – 112
- Piekary, przedmieścia Poznania 9 – 7, 266
- Piekary, powiat bytomski 15 – 275
- Piekło, oowiat średzki 9 – 52 15 – 169
- Pierwoszewo powiat szamotulski 9 – 23
- Piگوید, powiat średzki 9 – 76, 246 12 – 274
- Piła, miasto powiat chodzieski 11 – 107, 110, 113, 114, 118 15 – 250
- Pińszczyzna, rgion 11 – 233
- Piotrków, miasto powiatowe i guberniane 13 – 156, 160, 164
- Piotrowo, przedmieścia Poznania 9 – 7, 37, 266
- Piotrowo, powiat kościański 10 – 39, 50
- Pleszew, miasto powiatowe 9 – 130, 242, 268 10 – 139, 148, 153, 175, 177, 181, 182, 196, 269 12 – 22, 37, 111, 155, 168, 192, 193, 200, 205, 241, 283, 284, 302, 306, 310 13 – V, 9, 18, 31, 37, 58, 60, 74, 96, 98, 104, 108, 119, 120, 129, 133, 139, 150 14 – 291 15 – 96, 122, 124, 126, 130, 149, 157, 169, 173, 244
- Pleszewski powiat 10 – 139, 148, 153, 154, 166, 168, 175, 176, 179, 186, 193, 195, 199, 204, 208, 218, 222, 283, 290, 293, 322 11 – XI, 223
- Pleszewskie 13 – X
- Płaczki, powiat średzki 9 – 32
- Pławin, powiat inowrocławski 11 – 91
- Płock, stolica guberni i miasto powiatowe 12 – 142 13 – 54
- Płowce, powiat nieszawski 11 – 221 13 – 161
- Pływaczewo, Pływaszewa, powiat toruński 11 – 223
- Pniewy, powiat szamotulski 9 – 22 11 – 145 12 – 149, 271, 306 15 – 124
- Pobereże część guberni podolskiej 115 – 233
- Pobiedzińskie (= Pobiedziskie) starostwo 9 – 26
- Pobiedziska, Pobiedzisko, powiat średzki 9 – 26, 27, 35, 101, 132, 162 10 – 335 12 – 61, 66, 104, 128, 131, 282, 284 13 – 102, 120, 130, 139 15 – 247
- Podbaba, góra w Czechach 15 – 91

- Podgórze, część Poznania w okolicy
św. Wojciecha 9 – 4
- Podlasie, obszar 10 – 355 15 – 71,
184, 295
- Podlaskie województwo 15 – 183
- Podole, obszar 12 – 212 z piosenki,
316 15 – 282
- Podolska gubernia 15 – 282
- Podrzyce, Podrzecze, powiat krob-
ski 10 – 367, 369 12 – 270
- Podstolice, powiat średzki 9 – 73
- Pogona, rzeka, 10 – 131 15 – 185
- Pogorzela, powiat krotoszyński 10 –
131, 161 12 – 286
- Pogorzelica, Pogorzelice, powiat
wrzesiński 10 – 155 12 – 295
13 – 149
- Pogródka, powiat śremski 9 – 37
- Pokrzywinki ? 11 – 91
- Poladowo, Poladow, powiat ko-
ściański 10 – 19
- Polanowice, powiat inowrocławski
12 – 78 15 – 168
- Polichno, powiat wyrzyski 11 – 224
- Polska, Polen 9 – 3, 4, 8, 15, 29, 31,
41, 51, 53, 57, 84, 91, 92, 98, 102,
111, 116, 133, 135, 142 151, 168,
265, 267, 285, 287, 302 10 – I, 4,
6, 10, 21, 60, 125, 140, 152, 331,
352, 353, 354, 371 11 – 4, 20, 32,
108, 132, 142, 147, 208, 216, 217,
221, 222, 241 12 – IV, VIII, 20,
159, 160, 253, 264, 315, 316, 319,
320, 322, 328 13 – V, VI, XIII, 72
14 – 357, 369 15 – 11, 19, 20, 23,
24, 31, 51, 60, 67, 72, 73, 78, 82,
83, 87, 88, 89, 91, 92, 109, 129,
165, 171, 173, 183, 205, 217, 231,
284, 292, 301, 315
- Polska-Kopanica rzeka, dopływ Ba-
ryczy 10 – 21
- Polskie-Olendry, Koźmin Olendry
Polskie, powiat krotoszyński 10
– 161
- Pomarzanowice, Pomarzanowo,
powiat średzki 10 – 336
- Pomorze, Pomerania 9 – 44, 11 –
IX, 113, 131, 239, 243 15 – 23
- Poniec, niem Ponitz, Ponie, powiat
krobki 9 – 286, 10 – 126, 128,
374 13 – 83
- Ponin, powiat kościański 10 – 16
- Popowiczki, powiat inowrocławski
11 – 91
- Porąbki, Porąblic, powiat obornicki
9 – 25
- Portugalia, kraj 15 – X
- Posadowo, Posądowo powiat krob-
ski 10 – 156,
- Potarzyca, powiat krobki 10 – 156
- Potochy, folwark powiat średzki 9
– 30
- Potranowo, Potranów, powiat
obornicki 9 – 25
- Potulice, powiat bydgoski 11 – 11,
12, 105
- Powidz, Pudwitz, Powiedz, powiat
gnieźnieński 9 – 26 11 – 5, 44,
223 12 – 6, 71, 139, 294 13 – 73,
165 15 – 113
- Powidzkie jezioro pod Powidzem,
powiat gnieźnieński 11 – 6 15
– 13
- Powiśle, obszar 11 – 14
- Powodowo, powiat babimoski 9 –
13
- Poznań, miasto stołeczne 9 – przed
s. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 14,
15, 17, 18, 19, 20, 22, 27, 28, 30,
33, 41, 44, 45, 46, 47, 50, 56, 60,
64, przed s. 65, 80, 86, 91, 96, 97,
99, 101, 104, 110, 119, 130, 131,
132, 133, 134, 138, 139, 143, 146,
160, 161, 170, 199, 200, 201, 256,
265, 266, 271, 273, 283, 285, 286,
287, 288, 292, 295, 313 10 – 10,
204, 243, 335 11 – XI, 9, 23, 31,
40, 105, 115, 217, 218, 223, 225

- 12 – III, 10, 18, 20, 23, 24, 29, 39, 40, 44, 49, 59, 72, 90, 92, 96, 101, 116, 123, 138, 152, 153, 156, 161, 182, 185, 191, 196, 197, 212, 213, 214, 215, 216, 233, 236, 242, 247, 260, 267, 272, 273, 280, 285, 287, 288, 302, 306, 325 13 – 3, 8, 12, 15, 18, 19, 21, 24, 25, 26, 27, 32, 33, 41, 61, 64, 65, 71, 73, 74, 80, 82, 89, 90, 99, 105, 115, 122, 128, 140, 142, 143, 145, 172, 174, 177, 181 14 – 69, 137, 262, 359, 360, 367, 375, 378 15 – IX, 4, 10, 25, 33, 45, 57, 73, 82, 83, 89, 117, 119, 139, 140, 141, 145, 148, 166, 168, 169, 173, 209, 275, 289, 290, 320
- Poznańska Góra, góra = wzgórze Przemysławia w Poznaniu 9 – 6
- Poznański powiat 9 – 2, 3, 59, 60, 81, 99, 116, 117, 154, 185, 242, 252, 283, 284 10 – 12 11 – 28, 33, 34, 35, 222, 223
- Poznańskie 11 – 134 15 – 63, 64, 202
- Poznańskie, województwo 9 – 9, 12, 30
- Pożegowo, powiat śremski 9 – 36, 250
- Północne Morze 15 – 316
- Półwieś, przedmieścia Poznania (= ul. Półwiejska) 9 – 7, 297
- Praga, Czechy 11 – 217 13 – XII, XIII 14 – 262 15 – 180, 227
- Prądki, powiat bydgoski 11 – 224
- Pritzen, wieś w Brandenburgii, Dolne Łużyce 15 – 214
- Proboszczewski folwark, powiat czarnkowski 11 – 116, 126, 153, 207
- Prochy, powiat kościański 10 – 18
- Prosna, rzeka, dopływ Warty 9 – 286 10 – 134, 139, 148
- Proszowice, miasto powiat miechowski 9 – 38
- Prusinowo, powiat śremski 9 – 77 13 – 171
- Pruska prowincja 11 – 224
- Prusy, Prussy 9 – 41, 59, 285 10 – 335 11 – IX, X, 35, 132, 136 15 – 23, 197, 232
- Prusy południowe 9 – 11
- Prusy wschodnie 9 – 44, 10 – 340
- Prusy zachodnie 10 – 340 11 – 33, 113, 131, 147, 222, 223, 224, 225, 243 14 – 1nlb., 15 – 167, 168, 169, 173, 275
- Pruślin, powiat odolanowski 10 – 165, 222
- Przemęt, Przemęt, powiat babimowski 10-9, 28 14 – 103, 162, 220, 250
- Przysucha, powiat opoczyński 15 – 12 przysłowia
- Przytocznia, powiat krobki, 15 – 253
- Psarskie, wieś powiat śremski 9 – 37
- Pszczew, powiat międzyrzecki 10 – 5, 6 11 – 119
- Pucółowo, powiat śremski 9 – 78, 246
- Pudliszki, powiat krobki 10 – 130, 157, 221, 311, 374
- Pułtawa, miasto białoruskie 9 – 14
- Pyzdry, powiat słupecki 9 – 292 15 – 84
- Racot, Racat, powiat kościański 10 – 15, 18
- Raciążek, powiat nieszawski 13 – 163, 164
- Raczyn, powiat chodzieski 11 – 224
- Radlin, powiat pleszewski 10 – 168
- Radojewo, powiat poznański 9 – 18
- Radolin, powiat czarnkowski 11 – 109, 224

- Radomicko, powiat kościański 10 – 15, 72, 79
- Radomsk, miasto powiatowe guberni piotrkowskiej 13 – 107
- Radzewo, powiat śremski 9 – 36 10 – 14 13 – 124
- Radziejowo, powiat nieszawski 11 – 25, 42 13 – 121, 158, 161, 162, 166, 167
- Radzim, powiat obornicki 9 – 24
- Rakonic, powiat 11 – 241 nie ma, w Czechach
- Rakoniewice, powiat babimoski 9 – 56, 79, 100, 116, 123, 139, 140, 141, 143, 145, 146, 147 10 – 7, 10, 80 11 – 223 12 – 87, 209, 212, 236 13 – 117, 168 14 – 260 15 – 113, 152, 153
- Rakosowo, Rakosowo, powiat krobowski 10 – 221
- Raszewy, Raszewo, powiat wrzesiński 10 – 143, 171, 324
- Raszków, powiat odolanowski 10 – 138 12 – 162, 256 13 – 98, 106, 148, 149, 170
- Rataje, powiat poznański 9 – 7, 16, 17, 45, 46, 62, 199
- Rataje, jezioro w Chodzieży 11 – 107
- Rawicz, miasto powiatowe (wcześniej pow. krobowski) 9 – 48, 287 10 – 125, 127, 147, 152, 159, 174, 190, 218, 223, 225, 326, 362, 372, 374 12 – 8, 32, 63, 89, 92, 102, 133, 185, 202, 204, 205, 211, 220, 237, 251, 256, 268, 284, 287, 304, 307, 308 13 – 7, 17, 19, 48, 51, 91, 102, 103, 117, 144, 168, 169 14 – przed str. num., 72, 164, 182, 323 15 – 5, 47, 156, 157
- Rąbin, Rombin powiat kościański 9 – 293 10 – 17, 341, 343, 344
- Reczyn, powiat czarnkowski 11 – 224
- Ren, rzeka w Europie 9 – 303, 304 10 – 354 15 – 99, 214
- Rgielsko, Rgielsk, powiat wągrowiecki 11 – 144, 146, 152, 170, 15 – 53, 54
- Röbel, miasto w Meklemburgii 15 – 214
- Rogalin, powiat śremski 9 – 36, 242
- Rogalinek, powiat śremski 9 – 77
- Rogatka, karczma powiat pleszewski 10 – 175
- Rogowo, powiat mogilnicki 11 – 8 12 – 122, 131, 190, 224, 231, 245
- Rogowo, jezioro powiat mogilnicki, pod Rogowem 11 – 8
- Rogozińskie jezioro, powiat obornicki 9 – 24
- Rogoźno, powiat obornicki, inne 9 – 8, 24, 54, 80 11 – 121, 234 12 – 25, 210, 291 13 – 90, 170
- Rogów, powiat mogilnicki 13 – 146
- Roguszno, Rogenhausen, powiat ostrzeszowski 9 – 25
- Rojów, powiat ostrzeszowski 10 – 163
- Rokietnica, powiat poznański 15 – 275
- Rokitka, rzeka prawy dopływ Notecki 11 – 107
- Rokitno, powiat międzychodzki 10 – 4 11 – 119 15 – 173
- Rokosowo v. Rokosowo, Rokoszewo powiat krobowski 10 – 129, 341, 345, 346
- Romanowo, Romanshof, powiat czarnkowski 11 – 224
- Rożankowo, Rosenberg, powiat tożański 11 – 224
- Rosensteins, góra w Szwabii, w Niemczech 15 – 215
- Rosko, powiat czarnkowski 11 – 114, 116, 120, 124, 128, 142, 146, 153, 165, 191 12 – 4, 13, 23, 28, 60, 94, 119, 121, 141, 172, 176,

- 205, 251, 259, 300 13 – 15, 32,
170 15 – 5, 113, 149, 159, 160
- Rososzycja, Rossoszycja, powiat odo-
lanowski 10 – 165
- Rosja, Russland 9 – 133 10 – 7 15 –
151, 161, 207
- Rostarzewo, powiat babimoski 10
– 8
- Rostok, miasto w Meklemburgii
w Niemczech 15 – 211, 230
- Roszków, Roszkowo powiat ko-
ściański 10 – 20, 40
- Rosków, powiat pleszewski 10- 168,
283
- Rozdrazewo, powiat krotoszyński
12 – 13, 82, 145, 195, 286 13 –
148 15 – 243, 246
- Rudna, powiat babimoski 10 – 51
- Rudnice, Rudnicz, powiat wągro-
wiecki 11 – 121
- Runów, Runowo, powiat wyrzyski
11 – 133
- Ruppin, powiat w Prusach, w Bran-
denburgii 11 – 230
- Rusibórz, Rusiborz, powiat średzki
9 – 73
- Ruszkowo, powiat nieszawski 11 –
15
- Ruś 10 – 180 11 – 118, 64, 208 12
– 127, 159, 160, 328 13 – V 15 –
183, 205, 233, 287
- Ruś Biała = Białoruś 15 – 287
- Rybaki, przedmieście Poznania 9 –
7, 297
- Rybitwy, powiat średzki 9 – 27
- Rybojady, powiat międzyrzecki 10
– 6
- Rychnowo ? 11 – 223
- Ryczywół, powiat obornicki 9 – 24,
50, 80, 93, 252 15 – 22
- Rydzyzna, miasto powiat wschowski
10 – 21 12 – 239
- Ryga, miasto guberni inflanckiej 15
– 314
- Rynarzew, Rynarzewo, powiat szu-
biński 11 – 10
- Rzadkowo, powiat chodzieski 11 –
133
- Rzechownica (dawna Opalenica),
powiat bukowski 10 – 12
- Rdząca, Rzedziąca (Radenz), rzecz-
ka, wypływa w Pogorzeli 10 –
131, 132
- Rzegocin, powiat kaliski 10 – 175
- Rzetnia, powiat ostrzeszowski 10 –
163
- Rzęczkowo, powiat toruński 11 –
224
- Rzym, Włochy 9 – 22 11 – 216 14-
211 15 – 134, 166, 200, 220, 293
- Rzym, wieś, powiat wągrowiecki
15 – 166
- Sadki, Sadke, powiat wyrzyski 10 –
335 11 – 224
- Sadlno, powiat nieszawski 13 – 162
- Sadłużek, Sadłożek, powiat nie-
szawski 11 – 221
- Sadłużek, Sadłożek, jezioro we wsi
Sadłużek 11 – 221
- Saksonia, kraj związkowy w Niem-
czech 10 – 354 11 – 231 13 – 109
15 – 223, 247
- Salzburg, miasto w Austrii 9 – 303
- Samica, Sama Główna rzeka, lewy
dopływ Warty 9 – 21
- Samita, Samite, leśnictwo, powiat
szamotulski 9 – 24
- Szamocin, Samocin, powiat cho-
dzieski 14 – 94
- Samostrzel, powiat wyrzyski 11 –
107, 123, 129, 132, 142, 145, 146,
151, 162, 165, 201 12 – 113, 170
13 – 183 z piosenki 15 – 117,
121, 125, 149, 153, 155, 156, 157,
158
- Sandomierskie 13 – III 14 – 322 15
– 94, 167, 174, 183
- Sandomierz 15 – 137

- Sarbia, powiat czarnkowski, 11 – 126, 129, 203 15 – 320
- Sarbinowo, powiat średzki 9 – 32
- Sarbinowo, powiat krobowski 10 – 130, 374
- Sarbinowo, Szubiński? 11 – 130
- Sarnowa, Sarnowo, powiat krobowski 10 – 125
- Schlammersdorf miejscowość i gmina w Bawarii w Niemczech 14 – 383
- Schwaan, Żywan, miasto w Niemczech w Meklemburgii 15 – 210, 211
- Szwabia, Schwaben rejon w Bawarii w Niemczech 15 – 215
- Sessana, miejscowość we Włoszech 15 – 26
- Sewilla, miasto w Andaluzji w Hiszpanii 13 – 21
- Siam, Sijam, Syjam państwo w Azji, dziś Tajlandia 15 – 46, 207, 222
- Siedlce, Siedlec powiat średzki 9 – 32
- Siedlimowo, powiat inowrocławski 10 – 335 11 – 13, 27
- Siedmiogród, Transylwania, kraina historyczna w Rumunii 15 – 258
- Siedmiorogowo, Siedmiogowo, powiat krotoszyński 10 – 161
- Siekierki, powiat średzki 9 – 116, 128, 138, 140, 141, 143, 157, 167, 170, 203, 213, 254, 255, 262 12 – 41, 46, 130, 142, 161, 162, 176, 183, 192, 199, 201, 222, 297 13 – 45, 112, 131, 141, 173 14 – 162, 357, 358 15 – 49, 61, 116, 117, 122, 156, 157, 158
- Siekierki Małe i Wielki, powiat średzki 9 – 69, 124
- Siemowo, powiat krobowski 12 – 145, 170
- Sienno, powiat wągrowiecki 11 – 105, 121, 145, 186, 187, 190 15 – 12
- Sieradz, miasto powiatowe guberni kaliskiej 10 – 383, 13 – XI, 51
- Sieradzkie województwo 10 – 178
- Sierakowszczyzna 11 – 119
- Sieraków, powiat międzychodzki 10 – 14, 125, 332, 351, 360, 11 – 119 12 – 22, 134, 166, 196, 206, 285 13 – XI, 18, 133, 137, 173 15 – 85
- Sierniki, wieś powiat obornicki 9 – 25
- Sieroszewice, powiat odolanowski 10 – 139, 165, 186, 192, 194, 198, 200, 215, 254, 12 – 75 13 – X
- Sikorowo, powiat inowrocławski 11 – 225
- Sikorzyn, powiat kościański 10 – 46
- Sikorzyn, powiat krobowski 10 – 157, 310
- Silbersdorf = Srebrniki, powiat wąbrzeski 11 – 223
- Skalmirzyce, Skalmierzyce, powiat odolanowski 15 – 12
- Skandynawia, obszar 15 – 197
- Skarzyń, Skarzyn, powiat kościański 10 – 40
- Skoki, powiat wągrowiecki 9 – 25 11 – 103
- Skokowo, powiat krotoszyński 10 – 162
- Skokówko, powiat krotoszyński 15 – 214
- Skoraczew, powiat pleszewski 10 – 168, 290
- Skoroszewice, Skoraszewice, powiat krobowski 10 – 129, 148, 157, 230
- Skotniki, powiat wrzesiński 10 – 151
- Skrzynna, Skrzyńka, jezioro 9 – 36
- Skwierzyna, powiat międzyrzecki 10 – 3 11 – 119
- Sleśińskie jezioro, na granicy powiatu kolskiego i konińskiego 15 – 209

- Sławęcín, powiat inowrocławski, 9 – 30
- Sławienko, powiat obornicki 9 – 66, 162
- Sławno, powiat czarnkowski 11 – 126,
- Sławsko Małe, Sławsk Mały, powiat inowrocławski 11 – 224
- Sławsko, Sławsk Wielki powiat inowrocławski 11 – 224
- Słoniawa, Słoniawy, powiat obornicki 9 – 24
- Słopianowo, powiat szamotulski 15 – 144
- Słowiańszczyzna 9 – 168 15 – 55, 207, 210
- Słowiańszczyzna zachodnia 9 – I
- Słupca, miasto powiatowe w guberni kaliskiej 10 – 4 13 – 132 15 – 137
- Słupia, powiat krobki 10 – 218
- Służewo, powiat nieszawski 13 – 154, 156, 157
- Smogorzewo, powiat krobki 10 – 129
- Smogulec, powiat wągrowiecki 11 – 104
- Smogurzewo, powiat szubiński 13 – VIII, 197
- Smolensk, miasto w guberni smoleńskiej w Rosji 15 – 259
- Smolice, powiat krobki 10 – 128
- Smuszewo, Smoszew, powiat wągrowiecki 11 – 232 15 – 96
- Sobota, powiat poznański 11 – XI
- Sobótka, powiat pleszewski, inne 10 – 335
- Sohag, miasto w Egipcie 15 – 281
- Sokolniki, powiat wrzesiński 10 – 143
- Sokolniki, powiat gnieźnieński 11 – 144
- Sokolniki Małe i Wielkie, powiat szamotulski 9 – 65
- Sokołowo, powiat czarnkowski 9 – 23 11 – 110
- Sokołowo, powiat kościański 10 – 20, 32, 40, 45, 72, 116, 13-22
- Solec, powiat bydgoski 11 – 12 13 – 152
- Soleckie Olędry v. Holendry, powiat bydgoski 11 – 224
- Sołacz, powiat poznański 9 – 17, 297
- Somosierra, przełęcz w Górach Ajllon w Hiszpani 10 – 13
- Sompolno, powiat kolski 13 – 159, 160, 162, 164, 166
- Sośnica, powiat krotoszyński 15 – 245
- Sowry, powiat krobki 10 – 155
- Spital, Szpital, powiat inowrocławski, inne 11 – 224
- Splawie, powiat kościański, poznański 9 – 18, 185 10 – 40, 79, 118 12 – 29, 92, 96, 182, 185, 213, 287, 302 13 – 89, 122 sprawdzić czerwone
- Springberg, Skocz Góra powiat wągrowiecki 11 – 225
- Sredzki powiat 9 – 84
- Srocko Małe, powiat poznański 9 – 126
- Srocko Wielkie powiat kościański 10 – 50, 93
- Stajkowo, powiat czarnkowski 11 – 110
- Stambuł miasto w Turcji 12 – 320
- Stara-Marchia Brandenburska 9 – 301
- Stara-wieś, część Holendrów Strzyżewskich, powiat ostrzeszowski 10 – 136
- Stare Bojanowo, powiat kościański 10 – 45, 118
- Borówko Stare, Stare-Borówko, powiat kościański 10 – 15
- Starkowiec, powiat krotoszyński 10 – 133

- Starków, Starkowo, powiat babimoski 10 – 9
- Stary Dworek, Starydworek powiat międzychodzki 10 – 6
- Starydwór, Althof, powiat bydgoski 11 – 224
- Starygród, powiat krotoszyński 10 – 133
- Stawiszyn, powiat krotoszyński 15 – 211, 212, 213, 214
- Stefanowo, folwark powiat szamotulski 9 – 24
- Stępuchowskie, Stempuchowskie, jezioro powiat wągrowiecki 15 – 53
- Sternberg, powiat toruński, 11 – 224
- Stęszew, Stęszewo, powiat poznański 9 – 18, 19, 48, 56, 63, 64, 79, 100, 116, 123, 139, 140, 141, 143, 145, 146, 147, 162, 178 12 – 54 15 – 89
- Stodolsko, powiat babimoski 10 – 33
- Stopnica wł. Stobnica, miasto powiatowe guberni kieleckiej 12 – VII
- Strassburg, Strasburg miasto we Francji 14 – 369
- Struga albo Ner, rzeka lewy przypływ Proсны, powiat pleszewski 10 – 139
- Strwolno, wieś powiat krobki 10 – 155
- Strzałkowo, powiat wrzesiński 10 – 143
- Strzelce Wielkie, powiat krobki 10 – 129
- Strzelno, miasto powiatowe 11 – 25, 42, 44, 223 12 – 56, 142, 281 13 – 135, 155, 157, 159, 160, 162, 164, 166 15 – 34, 51
- Strzyżew, powiat krotoszyński 10 – 136
- Strzyżew, powiat ostrzeszowski 10-163, 318
- Suchatówka, powiat inowrocławski 11 – 225
- Sudety, łańcuch górski 15 – 35
- Sulejewo, powiat kościański 10 – 61
- Sulkowice, Sułkowice, powiat krobki 10 – 156
- Sulmierzyce, powiat odolanowski 10 – 138, 178, 185, 191, 199, 200, 205, 321 15 – 25, 37
- Sumatra 15 – 194
- Swarzędz, powiat poznański 9 – 18, 73, 80 12 – 125, 243, 260, 280, 282 13 – 104, 112, 124, 132, 136, 141, 144, 145
- Świebodzin, Świebodzin, Świebodzim, Świebus, miasto w Brandenburgii 10 – 8
- Świecie, Świecie miasto powiatowe 15 – 275
- Świerkówki, Świerkówki, powiat obornicki 9-162
- Sworowo, powiat krobki 10 – 155
- Sycylia włoska wyspa na Morzu Śródziemnym 15 – 181
- Sylt, wyspa na Morzu Północnym, Niemcy 15 – 316
- Szamocin, powiat chodzieski 11 – 107
- Szamotulski powiat 9 – 2, 21, 55, 65, 81, 242, 253 11 -223 15 – 51, 167, 168, 173
- Szamotulskie 15 – 144
- Szamotuły, miasto powiatowe 9 – 21, 50, 97, 286 10 – 335 12 – III, 3, 25, 76, 202, 292 14 – 12 15 – 22, 39, 40, 47, 104, 111, 144, 169, 275
- Szamotuły, parafia 9 – 254
- Szarlej, powiat inowrocławski 13 – 126
- Szczecin, miasto stołeczne Pomorza 10 – 148, 151
- Szczepankowo, powiat kościański 10 – 20, 335
- Szczepanowo, dawniej Szczepankowo, powiat mogilnicki 15 – 144

- Szczerbin, powiat wyrzyski 15 – 51
 Szcotkowo, powiat śremski 9 – 250
 Szczubinek, powiat mogileński 11 – 224
 Szczury, Szczurskie Holendry, powiat odolanowski, 10 – 153
 Szechuen = Syczuan, prowincja chińska 15 – 259
 Szegedyn, miasto, Węgry 15 – 235
 Szląg, osada pod Poznaniem 9 – 16, 17, 297
 Szemborowo, powiat wrzesiński 10 – 143, 335 12 – 62, 190, 243, 278, 287 13 – 86, 137
 Szkojca, Wyspy Brytyjskie 9 – 290 15 – 193
 Szląsk, Szlązk, Śląsk 9 – 46, 133, 169 10 – I, 20, 21, 23, 33, 125, 129, 133, 345, 353, 354, 364 11 – 103, 231 13 – XIII 14 – przed str.num. 15 – 10, 11, 66, 104, 115, 116, 122, 187, 275
 Szlichtyngowa, Szlichtyngowo, powiat wschowski 10 – 21
 Szluzza, Szluzzy, powiat bydgoski 11 – 224
 Szmigiel, Śmigiel, miasto powiatowe 10 – 14, 15, 19, 20, 40, 46, 69, 96 12 – 4, 13, 18, 35, 44, 46, 51, 63, 89, 93, 126, 135, 170, 179, 183, 217, 219, 235, 239, 257, 258, 262, 281, 304, 307 13 – 14, 52, 90, 91, 105, 117, 127, 138, 142, 149, 153, 171, 176 14 – przed str. numerycznymi, 83, 162, 268, 310 15 – 6, 28, 30, 41, 134, 137, 155, 320
 Szokdroy, majątność powiat śremski 9 – 207
 Szredzki powiat 9 – 2, 26, 57, 85, 90, 242, 245 10 – 336, 348 11 – 28, 223
 Szrem, Śrem, miasto powiatowe 9 – 34, 37, 177, 245, 246, 287, 289 10 – 128, 313 11 – 53 12 – 7, 12, 34, 35, 38, 41, 53, 68, 74, 83, 85, 97, 102, 109, 123, 132, 146, 148, 155, 156, 185, 193, 244, 260, 266, 268, 270, 272, 303 13 – 12, 33, 52, 111, 112, 116, 131, 135, 143, 153, 171 14 – 157 15 – 129, 130, 152, 155
 Szremski powiat 9 – 2, 23, 34, 50, 77, 81, 84, 90, 242, 245, 285 10 – 335 11 – 223 15 – 144
 Szretery, powiat bydgoski 11 – 224
 Szturmów, powiat mogilnicki 11 – 225
 Szubin, miasto powiatowe 10 – 11 11 – 9 12 – 64, 78 13 – 82, 85
 Szubiński powiat 11 – 9, 25, 35, 105, 113 13 – VIII, 197, 199 15 – 170, 173
 Szubińskie 11 – 30
 Szwabia, kraina historyczna i geograficzna w Niemczech 9 – 303 11 – 32
 Szwajcaria, państwo 9 – 303, 15 – 248
 Szydłowskie, jezioro, powiat mogilnicki 11 – 8
 Szymanowo, powiat śremski 9 – 37
 Szyplów, Szyplowo, powiat pleszewski 10 – 168, 322
 Szywra, rzeka lewy dopływ Maskawy 10-142
 Śląsk zob. Szląsk
 Ślepuchowo, powiat obornicki 9 – 66, 162
 Ślesin, Sleszyn, powiat koniński 15 – 168
 Śliwniki, powiat odolanowski 10 – 349
 Śmielin, powiat wyrzyski 11 – 129, 132
 Śmigiel zob. Szmigiel
 Średzki, powiat 9 – 51, 69, 80, 81 15 – 166

- Śrem zob. Szrem
- Środa, Śrzoda, miasto powiatowe 9
– 26, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 50, 51,
96, 104, 110, 123, 132, 135, 154,
160, 225, 245, 246, 292, 308 10 –
16, 335 11 – przed s. 1 12 – III, 5,
14, 18, 23, 29, 61, 73, 81, 93, 115,
120, 124, 127, 137, 140, 147, 164,
175, 194, 208, 220, 229, 230, 234,
252, 274, 277, 279, 280, 285, 290,
291 13 – 25, 86, 87, 93, 97, 100,
104, 106, 109, 118, 121, 135, 139,
175, 177, 192 14 – przed str. 75,
15 – 48, 100, 159
- Śródka, przedmieścia Poznania 9 –
4, 6, 7, 134, 265, 266
- Świdnica, miasto powiatowe 13–177
- Świerkówki, Świerkówki, wieś po-
wiat obornicki 9 – 66
- Świętno, powiat babimoski 10 – 51
- Święty Łazarz, osada pod Pozna-
niem 9 – 46
- Tahiti, wyspa na Oceanie Spokoj-
nym 15 – 182
- Targoszyce, powiat krotoszyński 10
– 162, 191, 202, 206, 237 12 – 10,
12, 14, 26, 30, 36, 54, 62, 65, 67,
82, 86, 106, 134, 157, 159, 169,
173, 211, 219, 253, 280 13 – 98,
139, 147, 152 15 – 25, 33, 61, 158
- Targowa-górka, powiat średzki 9 –
30, 73, 127 i
- Tarnakal, v. Ponikwa, dopływ Obry
10 – 3
- Tarnowo, powiat poznański 9 – 19,
64, 252 15 – 173
- Tarnówko, powiat inowrocławski
11 – 13
- Tatry, pasmo w systemie gór Kar-
packich 15 – 190
- Teodorowo, powiat pleszewski 10
– 141
- Teresin, powiat czarnkowski 11 –
224
- Tinnum, miejsce na wyspie Sylt,
Morze Północne 15 – 316
- Tomice, powiat poznański 9 – 19
12 – 271
- Tonowskie, jezioro pod Tonowem,
powiat wągrowiecki 11 – 104
- Topola Wielka, powiat odolanow-
ski 10 – 166, 250
- Toruń, miasto powiatowe 9 – 14,
292 11 – 90, 113, 184, 209 12 –
24, 25, 154, 180, 247 13 – 4, 10,
105, 144 15 – 7
- Toruński powiat 11 – 224
- Toskania, region, Włochy 9 – 289
- Tryszczeń, jezioro 15 – 52
- Trzcianka, powiat czarnkowski 11
– 109
- Trzciel, powiat międzyrzecki 10 – 4
- Trzcielskie jezioro 10 – 4
- Trzcinica, powiat ostrzeszowski 10
– 164
- Trzebaw, Trzebawie, powiat po-
znański 9 – 19, 36 10 – 335
- Trzebidza, powiat kościański 10 –
40
- Trzebiszew, Trzebiszewo, Trze-
bieszewo, Trzebieszów, powiat
międzychodzki 10 – 3, 4
- Trzebnica, miasto powiatowe re-
gencji wrocławskiej 10 – 377
- Trzeciewiec, powiat bydgoski 11
– 224
- Trzeciewnica, powiat wyrzyski 11
– 224
- Trzek, majątność w powiecie średz-
kim 9 – 32
- Trzemeszeńskie jezioro (v. Popie-
lewskie), powiat mogilnicki 15
– 53, 54
- Trzemeszno, powiat mogilnicki 11
– 5, 7, 10, 25, 44, 52 12 – 30, 47,
173, 181, 255, 303, 307, 311 13 –
81, 94, 123, 152 15 – 3, 52, 173
- Tuchola, miasto powiatowe 15 – 168

- Tucholski las (= Tucholskie bory) 15 – 168
- Tuczno, powiat inowrocławski 11 – 14, 19, 26, 29, 84, 91, 220
- Tulce, powiat średzki 9 – 29
- Turcja, kraj 14 – 126, 131
- Turew, powiat kościański 9 – 288, 291
- Tursk, powiat pleszewski 9 – 268, 269 10 – 140, 283, 380, 381, 12-200, 241, 310 15 – 173, 275
- Turew, Turwia powiat kościański 10 – 17, 341 15 – 168
- Turyngia, Niemcy 10 – 354 11 – 231
- Tybet 15 – 230
- Ugoda, powiat krobowski 10 – 155, 159
- Ujazd, powiat kościański 10 – 65, 69
- Ujazd, powiat gnieźnieński 12 – 233 13 – 95
- Ujazdowo, powiat wschowski 10 – 23
- Ujście, powiat chodzieski 11 – 107, 238
- Ukraina 9 – 41 12 – 316, 319 15 – 233
- Ulrichsthal (pol. Mielno), powiat mogilnicki 11 – 225
- Uzarzewo, Usarzewo, powiat średzki 12 – 125, 243, 272
- Uścikowo, powiat obornicki 9 – 66, 162
- Uzarzewo, powiat średzki 13 – 124, 144
- Velburg, miasto, Górny Palatynat, Bawaria, Niemcy 15 – 206
- Waliszew, Waliszewo, powiat pleszewski 10 – 141
- Walkenried gmina w Niemczech w Dolnej Saksonii 15 – 192
- Wałcz, miasto powiatowe 11 – 147
- Wałdowo, powiat złotowski 13 – 147
- Wałecki powiat 11 – 147
- Wanda, powiat ostrzeszowski 10 – 164
- Wapno, powiat wągrowiecki 11 – 104
- Wargowo, powiat obornicki 9 – 66, 93, 139, 162, 251
- Warna, miasto w Bułgarii 9 – 22 15 – 4, 220
- Warnow, rzeka 15 – 210, 211
- Warszawa 9 – 16, 36, 97, 215 10 – 23, 211 12 – 25, 100, 142, 213, 237, 247, 297, 312 13 – 9, 15, 24, 41, 54, 65, 73, 84, 177, 181 14 – 126, 127, 136, 358 15 – 83, 250, 252, 283
- Warta, dopływ Odry 9 – 1, 2, 4, 5, 6, 7, 12, 16, 17, 18, 21, 22, 23, 24, 28, 30, 34, 36, 37, 45, 47, 55, 60, 81, 135, 143, 144, 265, 266 10 – 3, 15, 51, 139, 148, 155, 172 11 – 8, 31, 114, 223, 237 12 – 166 14 – 148, 237 15 – 10, 15, 56, 169
- Warzymowo, powiat nieszawski 11 – 15 15 – 55
- Wągrowiec, miasto powiatowe 10 – 335 11 – 103, 104, 120, 145, 232 12 – 19, 311, 319 13 – 27, 31, 64, 75, 96 15 – 147
- Wągrowiecki powiat 9 – 11 11 – 35, 103, 113, 121, 149, 152, 162, 166, 187, 223 12 – 331 13 – VI 15 – 166
- Wejherowo, Weiherowo, Neustadt, miasto powiatowe 15 – 173
- Węlna, rzeka, dopływ Warty 9 – 24 11 – 103, 104, 113, 234, 235 15 – 170
- Wenecja, powiat szubiński 11-10 15 – 166,
- Wenetowo, dawne przedmieścia Poznania 9 – 7
- Weronia, miasto we Włoszech 11 – 7

- Westerland, miejsce na wyspie Sylt, Niemcy 15 – 316
- Westfalia, kraina w Niemczech 9 – 44
- Węgorzewo, powiat gnieźnieński 12 – 250
- Węgrowiec zob. Wągrowiec
- Węgrowiecki powiat zob. wągrowiecki powiat 15 – 53, 54, 170, 173
- Węgry, kraj 9 – 38 10 – 7 11 – 208 15 – 10, 63, 235, 253
- Wiatrowo, powiat wągrowiecki 11 – 121
- Widawy, powiat krobowski 10 – 155
- Widzim, powiat babimoski 10 – 8
- Wiedeń, Austria 11 – 231 13 – XIII 15 – 150, 319
- Wieleń, Filehne, miasto powiatowe 9 – 23, 10 – 9
- Wieleń, powiat czarnkowski 11 – 108, 109, 113, 114, 116, 120, 128, 130, 131, 132, 142, 153, 161, 224, 235, 238, 243 12 – 4, 5, 13, 14, 16, 23, 27, 56, 60, 68, 70, 71, 76 105, 110, 121, 125, 134, 135, 136, 141, 159, 172, 173, 191, 205, 211, 212, 222, 240, 259, 263, 300, 308 13 – 15, 147, 170 15 – IX, 5, 86, 100, 113, 125, 149, 242
- Wielichowo, powiat kościański 9 – 56, 10 – 15, 13 – 128, 140, 153
- Wielka Wieś, Wielkawieś, powiat babimoski 10 – 8
- Wielki Sławsk, Sławsk Wielki, powiat inowrocławski 11 – 225
- Wielki-Strzelcz, Strzelce Wielkie powiat krobowski 10 – 335
- Wielkie Księstwo Poznańskie 9 – II, 1, 25, 36, 41, 43, 44, 47, 54, 83, 86, 242 10 – I, 27, 147, 149, 178, 334, 339, 340, 341, 345, 348 11 – 19, 21, 23, 32, 33, 35, 39, 52, 53, 113, 129, 130, 135, 218, 233 14 – 197
- Wielkie, jezioro, powiat szamotulski przy wsi Oleszyn 9 – 22, 23
- Wielko-strzeleckie, Strzelce Wielkie powiat krobowski 10 – 366
- Wielkopolska 9 – I, III, 3, 6, 7, 14, 18, 26, 46, 58, 100, 116, 141, 177, 284, 285, 292, 298, 310, 312 10 – 3, 4, 9, 14, 16, 34, 45, 125, 153, 249, 344, 345, 353, 372 11 – IX, X, XI, 10, 41, 51, 106, 239 12 – VI, 108, 316, 318, 319 13 – III, IV, V, XI, 71 14 – 239, 359 15 – 4, 6, 9, 11, 17, 22, 23, 24, 27, 28, 29, 30, 31, 35, 36, 40, 46, 50, 51, 57, 60, 67, 82, 91, 94, 101, 107, 111, 122, 134, 165, 166, 167, 173, 175, 185, 187, 209, 266, 275, 298, 320
- Wielkie Jezioro, jezioro koło Zaniemysła, powiat średzki 9 – 28
- Wieluń, miasto powiatowe w guberni kaliskiej 13 – 32
- Wieniec powiat mogilnicki 11 – 8
- Wieruszowo, Wieruszów, powiat wieluński 12 – 227
- Wierzchoćin, Wierzchocin, powiat szamotulski 9 – 22
- Wierzenica, powiat poznański 10 – 335
- Wilatowo, Wielatowo, powiat mogilnicki 11 – 8, 25
- Wilatów, Wilatowo powiat gnieźnieński 13 – 146
- Wilczyn, wieś powiat szamotulski, 13 – 156, 165
- Wilda, przedmieścia Poznania 9 – 16, 17, 45, 46, 62, 200, 295, 296, 298
- Wilkowo, powiat szubiński 10 – 335
- Wilkowo, powiat kościański 15 – 144
- Wilkowyja, powiat pleszewski 10 – 168, 270, 274, 15 – 57
- Willingshausen, miejscowość w Niemczech w Hesji 9 – 303

- Wilno, miasto gubernialne i powiatowe 15 – 82
 Winiary, powiat poznański 9 – 16, 17, 45, 46, 62, przed s. 65, 297
 Winna, folwark, powiat średzki 9 – 75
 Winna Góra, Winnagóra, powiat średzki 9 – 30
 Wisła, rzeka 9 – 1 11 – 8, 12, 14, 113, 238 12 – 116, 138, 154, 330 13 – 83 15 – 263
 Wiślica, miasto powiatowe 15 – 219
 Wiśniewo, Wiśniewko, Wiśniewa, powiat wągrowiecki 11 – 232
 Witkowo, powiat gnieźnieński, 11 – 5 12 – 139, 294 13 – 73 15 – 168
 Witobel, powiat poznański s 9 – 64, 179, 180
 Witobelskie jezioro 9 – 18, 19
 Witoldowo, folwark powiat szamotulski 9 – 23
 Witosław, powiat wyrzyski 11 – 129, 132, 151 13 – 183
 Władysławów, Władysławowo, powiat czarnkowski 11 – 131, 133-134
 Włochy, państwo 9 – 5,30, 289 11 – 216 12 – 320 14 – 369 15 – X, 109, 116
 Włocławek, miasto powiatowe 12 – 327 13 – 4, 161
 Włocławski, powiat 11 – 14, 228
 Włocławskie 12 – 327
 Włocińskie jezioro, Włokińskie, jezioro powiat obornicki 9 – 25
 Włókna, Włókna, powiat obornicki 9 – 25
 Włostowo, powiat inowrocławski 11 – 225
 Włoszakowice, powiat wschowski 10 – 23, 32, 41, 46, 119
 Włoskiejewki, powiat śremski 9 – 38 10 – 132 15 – 52, 56
 Wodolka, miasto, Czechy 13 – XII
 Wojciechowo, powiat wągrowiecki 11 – 224
 Wojcin, powiat inowrocławski 11 – 43
 Wojnowo, powiat babimoski 10 – 8, 9
 Wolerich, dawna wieś, powiat mogilnicki 11 – 7
 Wołgoszcz, Wolgast, powiat gryfiński 15 – 319
 Wolniki, osada w Gostyniu 10 – 126
 Wolsko, powiat wyrzyski 11 – 224
 Wolsztyn, powiat babimoski 9 – 13 10 – 6, 7, 52 11 – 223 12 – 301 14 – 113 15 – 28
 Wolsztyńskie jezioro 10 – 6
 Wołoszczyzna, kraina 15 – 233
 Wąwelno, Womwelno, powiat wyrzyski 11 – 133
 Wonorze, powiat inowrocławski 11 – 224, 225
 Wonieść, Wóniejsce, powiat kościański 10 – 17
 Woźniki, powiat bukowski 10 – 13 15 – 275
 Wrocław, miasto 10 – 127, 128, 366 15 – 181
 Wronaczyn, Wrączyn, powiat poznański 9 – 48, 49, 126, 133, 134, 162, 179
 Wronczyn, powiat średzki 9 – 63, 178
 Wronki, powiat szamotulski 9 – 21, 22, 253 11 – 114, 130, 145, 235 12 – 39, 15, 169, 198, 277, 297 13 – 133
 Wróblewo, powiat szamotulski 9 – 23 10 – 335
 Wrzesiński powiat 9 – 69, 85 10 – 142, 151, 155, 170, 175, 178, 212, 303, 324, 325, 348 11 – 133, 223
 Wrzeszczyna, Wrzyszczyna, powiat czarnkowski 11 – 114, 124, 165 12 – 135, 263 15 – 113, 149

- Września, miasto powiatowe 10
– 142, 151, 181 11 – przed s. 1
12 – 6, 51, 62, 84, 152, 190, 194,
221, 223, 243, 247, 275, 276, 278,
287, 288, 295 13 – V, 7, 26, 86, 89
z piosenki , 97, 137, 145, 175, 182
15 – 6, 125, 320
- Września, rzeka, dopływ Warty 11
– 5
- Wschowa, Wszowa, miasto powia-
towe 9 – 287 10 – 21, 121 11 –
70, 12 – 59, 304 14 – 162
- Wschowski powiat 9 – 285 10 – 20,
29, 32, 41, 46, 51, 119, 340 11 –
32, 223 12 – 331
- Wschowskie 13 – X
- Wścisko, Wsisko, staw powiat śrem-
ski 9 – 37
- Wturek, powiat odolanowski 10 –
166, 222, 321
- Wybraństwo, Wybraniectwo, po-
wiat nieszawski 11 – 29, 91
- Wydzierzewice, Wydzierzewice,
powiat średzki 15 – 146
- Wymysłowo, Nobskrug, powiat
wyrzyski 11 – 224
- Wyrwał, Wyrwałd, Rywałd, wzgó-
rze w powiecie bukowskim 10
– 13
- Wiry właśc. Wiry, powiat poznań-
ski 12 – 59, 116, 191, 213
- Wyrzysk, miasto powiatowe 11 –
106, 118, 132 12 – 56, 65, 216 13
– 79, 83, 169 14 – 94, 296 15 – IX
- Wyrzyski powiat 11 – 35, 106, 113,
123, 129, 132, 133, 145, 151, 152,
162, 165, 201 12 – 331 13 – 197
15 – 170, 298
- Wysocko, powiat odolanowski 10
– 137
- Wysoka, powiat wyrzyski 11 – 107
- Wyspa, góra na jeziorze w Siedlcu,
powiat średzki 9 – 32
- Wziąchów, powiat krotoszyński 10
– 162, 243
- Zaborowo, powiat wschowski 10
– 23
- Zachas, kolonia w powiecie cho-
dzieskim 11 – 224
- Zadory, powiat kościański 10 – 20,
40, 118
- Zagórze, przedmieścia Poznania 9
– 4, 7
- Zajączki, Zajączkowo, powiat
ostrzeszowski 10 – 135, 318,
374, 15 – 12
- Zakroczymski powiat 15 – 220
- Zakrzewo, powiat krobki 10 – 129,
374
- Zalesie, powiat krobki 10 – 130
- Zaniemyskie, Zaniemyskie jezio-
ro, powiat średzki 9 – 2, 28, 29
- Zaniemyśl, powiat średzki 9 – 28,
29, 32, 50, 76, 245, 251 12 – 55,
178, 185, 228, 230 13 – 140
- Zawada, powiat krobki 10 – 155,
159
- Zawady, przedmieścia Poznania 9 –
4, 7, 266
- Zawodzie, powiat wrzesiński 10 –
171
- Zawory, powiat śremski 9 – 79, 247
12 – 113, 289, 290
- Zbąszyn, Zbąszyń, powiat między-
rzecki 9 – 286 10 – 4, 5, 8, 10, 11
13 – 125
- Zbąszynskie jezioro, w powiecie
międzyrzeckim 10 – 4
- Zbrudzewo, powiat śremski 9 – 34,
37
- Zdzichowice, powiat średzki 9 – 31,
73, 225, 227, 230 15 – 47
- Zegrze, Żegrze, powiat poznański 9
– 16, 17, 45, 46, 298
- Zelice, powiat wągrowiecki 11 –
105, 121

- Żerków, Zerkowo, powiat jarociński, 10 – 171, 270 12 – 37, 73, 137, 205, 276, 295 13 – 16, 122, 134, 178 nie ma
 Zgniła-Obra, rzeka, dopływ Odry 10 – 5, 6
 Ziemin, powiat kościański 10 – 336
 Zioło, jezioro pod Rogowem, powiat mogileński 11 – 8
 Złotowski powiat 11 – 113
 Złotowo, powiat szubiński 11 – 11
 Zmysłowo, folwark powiat czarnkowski 11 – 131, 134
 Zodyń, powiat babimojski 10 – 8
 Zofijowo, powiat czarnkowski 11 – 224
 Żuławny, obszar 11 – 14
 Zurich, miasto w Szwajcarii 15 – 224
 Zwolno, leśnictwo, powiat śremski 9 – 28, 30
 Żychlewo, Żychlewo, powiat gostyński, 10 – 191
 Żabienka, rzeczka, dopływ Kwieciszewicy 11 – 8
 Żabikowo, powiat poznański 9 – 19
 Żabno, powiat śremski 13 – 85
 Żelaskowo, powiat gnieźnieński 11 – 75
 Żmudź, region 9 – 285 12 – 316
 Żnin, miasto powiatowe 10 – 335 11 – 10, 130, 133 12 – 31, 64, 122, 131, 224, 232, 288, 289 13 – 83, 145, 150, 169 15 – 53, 150, 320
 Żołęcin, powiat obornicki 9 – 24
 Żołędowo, Żołendowo, powiat bydgoski 15-232
 Żółków, Żółkowo, Zulkow powiat jarociński 10 – 142 15 – 54
 Żukowo, powiat obornicki 9 – 66
 Żuławka, powiat sztumski 11 – 224
 Żuławny Kujawskie, region 11 – 113
 Żychlewo, powiat gostyński 10 – 157, 311
 Żydowo, pow. wrzesiński 11 – 6

INDEKS INCIPITÓW PIEŚNI DO CZ. I-VII W. KS. POZNAŃSKIEGO¹

Incipit	cz.	s.	nr
A bez uwagi mąż żonę bije	II	313	158
A bieda mi nad biedami, mam kochankę za wodami	V	107	215
A boś mnie ty na dróżeczce naloż	I	240	101
A co się stało Jadwidze, poszła do boru po rydze	IV	198	380
A co się to w Polsce znaczy, pewnieć ci to nie znaczy	IV	253	489
A cóż nam tu po tych babach	V	106	212
A cóż tyż to za druz bisko	II	262	109
A czemu to konie moje siana nie jedzą, nie jedzą	V	93	174
A czemu to konie moje siana nie jedzą, nie jedzą	V	128	274
A czemuś mnie, matusieńko, za mąż wydała	IV	323	618
A czy ja śpię, czy ja jadę, czy u roboty	IV	130	244
A czyje to wołki były, co bez rzekę przepłynęły	V	125	265
A czyś jadła, czy nie jadła, pędź wołaszko do radła	V	116	241
A czyś to mnie w boru, w lesie nalaż	IV	229	440
A daj, daj pannę młodą, a dawaj mi tę jagodę	V	167	399
A dajcie mi, matko, bicza, co pojedę do Rawicza	V	144	322
A dawajcie, a dawajcie, mali dawać	II	245	89
A dobranoc głowo święta Jezusa mojego	II	232	77
A gdy miła Marysińka rozstawać się miała	V	31	53
A gdy na wóz siadała, ojca matki wołała	II	83	13
A gdzie jedziesz, Jasineczku, gdzie jedziesz	I	240	100
A gdzie to jedziesz? Za Kalisz	IV	124	233
A gdzież mi się to podziały te po mojim ojcu dobra	V	106	213
A gdzieżeś się, mój Jasięńku, zabawił	IV	277	nłb.
A gdzieżeś to bywał, panie towarzyszu	IV	302	597
A ino ja na wojenkę pojedę	IV	26	69
A ino ja na wojenkę pojedę	IV	26	60
A ja chłopiec młody, trzeba mi wygody	V	95	179
A ja ciebie, dziewczę, nie chcę	IV	12	22
A ja ciebie, panno, nie chcę	IV	13	23
A ja jechał wedle lasa. Zginęła mi z worem kasza	V	80	136
A ja panu muszę służyć, do roboty muszę dążyć	V	122	257
A ja sobie wolny jako ptaszek polny	IV	136	256
A ja wiem, nie powiem, co na boru rośnie	IV	280	544

¹ (skrótly: nłb. – nieliczbowana, przyp. – tekst w przypisie)

Incipit	cz.	s.	nr
A ja wiem, nie powiem, co na boru stuka	IV	280	545
A jak ci ja na wojenkę pojedę	IV	26	59
A jak ja była nadobną dziewczeczką	IV	161	299
A jak pójdziesz na zalety węże chleba dla kobiety	III	75	36
A jakim, jechał, tyś siała rutkę	IV	62	128
A jakeś mi mauwiał , kiedyś mnie namawiał	IV	228	438
A jakże tam do waćpanny, kiedy ojciec patrzy	IV	200	386
A jakżeż tam do nij, do nij, kiedy tam kurzawa, kurzawa	V	133	288
A jestem ci ja Mazur bogaty	IV	268	516
A już ci ja sama jedna idę do domu, do domu	V	` 117	242
A już to precz, moje dziewczuce, już to precz	III	183	71
A jużeś Kaśka, jużeś, nie będziema służyć	V	102	200
A kazał mi ksiądz tateczkę żać	V	108	216
A kto chce rozkoszy użyć, niech idzie do wojska służyć	IV	260	500
A kto chce żołnierzem być, niech idzie do wojska służyć	IV	260	500
A lataj że, ptaszku, od dołu do góry	IV	140	265
A lecie, lecie, słońce gorące	IV	176	333
A łowili rybaczko wie na rzece	II	234	81
A Maćkowa grusza stoi w potoku	I	211	66
A mam ci ja ogródeczek ogrodzony cisem	IV	89	176
A matusińku, mówcie mu, temu synowi swojemu	IV	125	236
A mój Boże, moź mnie bije	II	246	90
A mój Jasiniak nic nie robił, tylko w morzu rybki łowił	IV	116	223
A mój miły bedarczyku, pobij że mi szkopiec	IV	87	172
A mój miły rozmarynie	II	107	31
A mój miły rozmarynie, com cie siała na zagonie	V	204	439
A mój ptaszku, krogulaszku, wysoko latasz	IV	64	132
A mój Stachu, chcesz chleba	V	84	151
A murawa, murawa, na murawie kościół	V	109	219
A na boru jagody są, zbierała je kochaneczka	IV	201	388
A na boru szyszki, na polu kamyszki	V	128	275
A na mojej carnej roli groch będzie, da, będzie	II	232	76
A na mojem polu studzieneczka stoi	IV	62	129
A na naszym, na dziedzińcu kwiitną goździki	II	211	64
A na odsibkę nawróciła, da i kolana oba zbiła	V	142	318
A na tej łącce, na tej zielonej	IV	28	64
A na tej łące, na tej zielonej	IV	29	66
A na ty łące, na ty zielonej	IV	30	67
A naszemu księdzu rewerendę wzięto	V	101	195
A nie siadajże ty, moja młoda panno	II	311	153
A nie wiesz ty, Żydzie, na co ci to przyjdzie	I	195	52
A niesiemy plon jaśnie panu w dom	II	208	61
A niezbedna stajeneczka, co w podwórzu była	IV	173	328
A ón jachał i pojachał na rozstajne drógi	IV	120	227

Incipit	cz.	s.	nr
A pod borem, a pod lasem wilczysko wywija	II	212	65
A pod miedzą konie jedzą	V	92	170
A pod tą jabłonią stoi koń kowany	I	235	90
A pod tą jabłonką stoi koń kowany	I	220	77
A pod zielonym dębem stoi koń kowany	IV	73	148
A poszłam ja za dziada, oj, wielka na mnie biada	V	119	249
A przede dworem na błoniu wywija Jasio na koniu	IV	223	430
A przede dworem zieleni się grobla	II	182	70
A przeszed ci ja, przeszed, da, bez kołacy oset	V	148	339
A siadaj, siadaj, moje kochanie	III	190	79
A siadajże na wóz i warkocki załóż	II	259	100
A skąd żeś ty, chłopie chamie	IV	270	522
A skąd żeś ty, chłopie chamie	V	81	141
A szumiały bory, lasy, kiej ja jechał do swyjj Kasi	IV	111	215
A ta dziewczyna podściwa, podściwa	V	90	166
A ten Dębicz piękna wieska, ni ma żytki ni owieska	V	109	220
A trzeba dać, moje dziewczę, trzeba dać	III	144	46
A trzeba dać pod koziołek, trzeba dać	II	193	nlb.
A trzeba dać podkoziołek, trzeba dać	I	124	8
A trzeba dać podkoziołek, trzeba dać	II	194	51
A trzeba dać podkoziołka, trzeba dać	I	125	10
A trzeba dać pod koziołka, trzeba dać	III	145	nlb.
A ty do ni nie chodź, bo ja do ni chodzę	V	142	317
A ty panie ekonomie, nie zajmuj mi kaczek	IV	294	582
A ty ptasku, skowronasku, wysoko latas	IV	68	138
A ty ptaszku, górny ptaszku, wysoko latasz	IV	65	134
A ty ptaszku, krekulaszku, wysoko latasz	IV	64	133
A ty ptaszku, kręgulaszku, gdzie ty ta latasz	IV	67	137
A ty ptaszku, Matyjaszku, na tej dąbrowie	IV	65	przypp.
A ty ptaszku, skowroneczku, wysoko latasz	IV	66	136
A u naszej pani jest wielki podwyrzec	III	46	7
A w Krakowie, w ulicy, wędrują rzemieślnicy	IV	169	318
A w niedziele rano grabił dudek (v. Kuba) siano	IV	303	599
A w niedzielę po obiedzie szed Pan Jezus po kolędzie	IV	309	613
A w niedzielę raniusieńko deszczyk porania	IV	14	28
A w niedzielę raniusieńko deszczyk porania	IV	15	29
A w niedzielę raniusieńko des cyk poronia	IX	15	30
A w niedzielę raniusieńko, jeszcze nie był dzień	IV	13	25
A w Poznaniu, a w Poznaniu, da, w kamienicy	IV	10	18
A w Poznaniu, a w Poznaniu, w ty kamienicy	IV	10	17
A w Poznaniu w kamienicy pili piwko trzej studenci	IV	212	412
A w Poznaniu w kamienicy pili winko rzemieślnicy	IV	214	416
A w tem mojim ogródeczku, w drugim Wrocławiu	IV	161	300

Incipit	cz.	s.	nr
A w tym ciemnym lasku ptaszki śpiewają	IV	259	499
A w tym Dębiczu gęsty sad	I	235	91
A wej go tam! Jest, matusiu, a wej go tam	IV	289	571
A weźże mnie, weź od matki moi	II	258	99
A wianuszek ładny był	II	233	78
A widział ja rano dzisiaj, kiedy wstała ta Marysia	IV	112	216
A widzisz, dziewczę, ten kamień nad wodą	IV	91	179
A wiem ci ja ptaszka w lesie, co zielone jajka niesie	V	171	411
A witajże, jak się miewasz, Kasiu jedyna	V	27	48
A witajże, Jasiu, z nowego kiermaszu	IV	144	271
A wy, moje szare oczki, pądzcie owieczki na pole	IV	281	548
A wy, Niemcy, nie wiécie, wasza wiara leży w życie	V	135	295
A wyjrzyj na pole, wilczek gęsi goni	V	89	164
A za lasem moje wołki, za lasem	IV	277	536
A za lasem wołki moje, za lasem	IV	276	535
A zajęto, zajęto z poniedziałku na święto	IV	93	183
A zasnęła ta dziewczula, zasnęła	IV	275	533
Abo ja to, Jasiu, twoja niewolnica	IV	285	559
Abo mnie weź do tunczka, abo mnie każ komu	IV	107	207
Ach, biedaź mi z młodą żoną	I	309	nlb.
Ach Boże, ach Boże, cóż ja teraz znacę	V	33	58
Ach, Boże mój, Boże, co ja uczyniła	IV	172	326
Ach, Boże mój, Boże, co ja uczyniła	IV	173	327
Ach, Boże, mój mocny Boże, dziś pochmurny dzień	IV	82	164
Ach, jakiż to piękny kwiatek	V	19	31
Ach, la Boga co mam czynić	IV	271	523
Ach, mój Boże, ach, mój Panie, źle na świecie, źle	V	8	10
Ach, niechże ja lepiej nie żyję	V	41	71
Ach, przezacne ziele i nigdy nieznanne	IV	245	474
Ach, żebym to ja miał żonę jak najprędzej	IV	40	88
Albo mnie zabiją, albo mnie powieszają	IV	138	261
Abo mnie zabiją, albo mnie powieszają	V	174	420
Alboż my to jacy tacy	IV	267	w przyp.
Ani przed soba, ani za sobą nie widziałem tak pięknej osoby	V	88	160a
Ani wilczek niedziołeczki, ani wilczek świątka	I	164	25
Anioł pasterzom mówił [tylko inc.]	I	121	przyp.
Anuleńku, córko moja, co po izbie stuka	IV	192	367
Ażeby był obsypany do koliśka talarami	II	248	92
Ażeby ja dobrze jadła, dobrze piła	V	84	149
Ażebyś chmielu na tyki nie laz(ł)	I	202	59
Bartek ci ja, tęgi chłopak	IV	272	526
Bestra kura, bestra wysoko lata	IV	307	610
Bez nieuwagę mąż żone bije	I	220	75

Incipit	cz.	s.	nr
Bez przełazik, bez d'elany, bez ogrodzenie, da, moje	V	144	323
Bez to jezioreczko, bez tę bystrą wodę	IV	27	62
Bez uwagi mąż żonę bije	IV	78	157
Będę żynała traukę zieloną	V	18	29
Będziesz płakała, dziewulo, będziesz płakała, płakała	V	104	207
Bieży woda, bieży, na dole się wraca	IV	136	255
Bodaj te szynkarki z piekła nie wyjrzały	IV	242	469
Bodajes ty, chmielu, na tyczki nie laz	II	295	147
Bodajzes ty kata zjadła z swoja urodą, urodą	V	99	189
Boli mnie noga w biodrze, nie mogę biegać dobrze	II	89	18
Boże mój, Boże, co my za radę dasz	IV	122	230
Bóg się rodzi... [tylko inc.]	I	121	przyyp.
Bóg się rodzi, gwiazda wschodzi	III	39	2
Brodnickie parobki bardzo poharnieli	IV	19	38
Był tu duda z Golejeua, miał gajgi, miał gajgi	V	148	338
Był tu Mosiek na harendzie, miał dziateczki parę	V	172	412
Był tu zamożny stary lis	V	17	26
Była babuleńka z bogatego rodu	IV	295	586
Była babusia dworu bogatego	I	126	11
Byłeś ty, Jasiu, we Luowie	IV	57	116
Byłem ci ja gospodarzem dość długo hojnym	IV	305	604
Bywaj mi zdrowa , piękna dolino	V	12	18
Car Lazare sedi za veceru	IV	325	nlb.
Cały dzień myśliwy po polu poluje	IV	265	511
Cemu, baby, nie śpiewacie	II	263	113
Cemu, druchny, nie śpiewacie	II	263	112
Chciała pani winno pić, ni miał ij kto utoczyc	IV	238	460
Chciała pani winno pić, ni miał ji chto utoczyc	IV	237	459
Chcij mnie, mój Jasiu, chcij ze mnie	IV	132	247
Chłopać, ojca masz, jeszcze go nie znasz	V	134	292
Chłopek ci ja, chłopek, a tyś jest mieszcanka	IV	272	527
Chłopek ci ja, chłopek, dobrze w polu orzę	V	58	100
Chłopek ja, nie lada chłopek	IV	271	524
Chłopoce się moja matka, gdzie ja nocuję, nocuję	V	86	155
Chociaz ci ja malusierika, drobna	IV	48	99
Chociaz ci ja, pani matko cygan	III	94	41
Chociażes ty Krakowianka, ja Wielkopolan	IV	267	515
Chodziła dziewula po olszowym lasku	IV	126	238
Chodziła po sieni, szukała w kieszeni	V	173	415
Chodzimy tu po dyngusie	III	43	nlb.
Chodźma do domu, Józinku	V	102	198
Chodźmy wszyscy parami, bijmy wszyscy rączkami	I	260	120
Chto wyrwał, chto wyrwał kokotowi piórka	V	114	234

Incipit	cz.	s.	nr
Chto pije pomyje, a ja gorzałeczkę	V	130	279
Chwałała się przede mną, cztery pary sukien ma	III	186	78
Chwałała Tobie, Boże w tym latosim roku	IV	43	92
Chwila po chwili, tak nam wszystko leci	V	11	15
Ciągnie wojsko do Berlina, poznaj matko swego syna	IV	256	493
Ciele wody mało ma, matusiu	V	85	152
Ciężał ci wionek, Marynko	II	259	102
Ciężko, ciężko gołąbkowi, jeszcze cięży kochankowi	V	154	357
Ciemna nocka od północa	II	261	107
Ciuch, ciuch, ciuch po podłodze	V	87	war. 157
Co byś wołała, wołała, co byś wołała, dziewczeczko	V	139	308
Co ja tobie obiecała, to ja tobie dam, da i dam	V	80	137
Co tera ze mnie za kiep	V	75	130
Co to teraz za świat nastał, co parobcy pyszni	IV	17	34
Co to za dziewczyna, co to za jedyna	II	236	83
Co to za dziewucha, co to za jedyna	II	260	105
Co to za trwoga na świecie powstaje	IV	225	432
Co się stało przed laty? Człowiek jeden bogaty	I	269	nlb.
Co się stało we dworze, nasza pani nie może	IV	236	458
Com zarobiła, tom zarobiła, to mi Jasio przepił	IV	231	444
Com zarobiła, tom zarobiła, toć mi Jasio przepił	IV	231	445
Coś ty za pan, co gardzisz mną	IV	18	37
Cóm ci, Jasiu, obiecała	I	177	35
Córułniku, Hanulińku, co w pokoju puka	IV	191	366
Cóż ja poczną, nieboraczka	IV	326	nlb.
Cóż ja pocznę z taką żoną, co mi za nią płoty Łomia	IV	235	454
Cóż za przyczyna, że mnie mąż bije	IV	82	163
Cudze półka oganiamy, da, a nasze ptaki jedzą	V	161	379
Cyć ja nie parobek, cyć nie umiem robić	IV	172	325
Cyli pod lescyną, cyli pod olsyną	IV	176	334
Czapka sobola tchórzem podszyta	IV	305	w przyp.
Czarna kura pieje, kowalka się śmieje	IV	23	52
Czarna rola, biały kamień, Podolanka siedzi na nim	IV	210	406
Czas w rączym biegu się spieszy	V	41	69
Czego beczyście, owieczki, czego beczyście	IV	287	566
Czego płaczecie, czuszki, czego płaczecie, płaczecie	V	112	229
Czem noładni grają, do domu wołają	IV	239	462
Czemu, chłopcy, nie śpiewacie,	V	103	201
Czemu, dziewuło, w dole stoisz	IV	220	424
Czemu się tak starasz pod pierzynę zaraz	V	91	169
Czemu żeś mnie, matko moja, za mąż dawała	III	59	14
Czemu żeś mnie, matulinku, za mąż wydała	IV	83	165
Czemu żeś mnie, pani matko, za mąż wydała	V	206	444
Czerwona lipka, jałowiec	I	126	12

Incipit	cz.	s.	nr
Człowiek w ziemię siał zboże	V	61	107
Czorno kura pieje, kowalka się śmieje	IV	23	53
Cztery lata wiernie służył gospodarzowi	IV	108	208
Cztery lata wiernie służył gospodarzowi	IV	109	210
Cztery lata wiernie'm służył	IV	109	211
Cztery mile za Warszawą ożenił się wróbel z kaw(k)ą	V	84	150
Cztery'm lata wiernie służył gospodarzowi	IV	108	209
Cztery mile lasu jadę bez popasu	IV	135	254
Czy to pod leszczyną, czy to pod leszczyną	IV	178	336
Czy do pracy świtem spieszę	V	61	105
Czyja ja teraz, matusiu	I	175	31
Czyli pod olszyną, czyli pod leszczyną	IV	178	337
Czyliś mnie ty kole dróżki znalazł	II	108	35
Da, co byś wolała, kochanko, da, co byś wolała, wolała	V	119	247
Da, moja pani, da, mówże mu	IV	124	234
Da i Boże mój, Boże mój, da i Boże mój jedyny	V	160	377
Da, mój Maciosiu, gdzie to ty jedziesz	IV	301	596
Da, musiałeś ty co umieć	III	62	24
Da, robiło dwóch rybaków na rzece	IV	220	426
Da, śliczna w polu lilija	V	66	116
Da, wszak ja tobie powiadała	IV	54	109
Dacie mi ja, dacie, czy nie dacie	IV	35	77
Dacie mi ja, nie dacie, da dana	IV	35	78
Daj mnie, Panie Jezu, żonkę jak najprędzy	IV	41	90
Daj się namówić, kochanko, daj się namówić, namówić	V	152	351
Dalej, bracia, za puchary	V	68	118
Dalej, chłopcy, dalej żwawo	V	56	97
Dalej, dalej, dalej, by nas nie schwyłali	I	259	119
Dalej k'sobie, dziewczę moje	I	309	nlb.
Daléj na udry, fornalu, daléj na udry, na udry	V	143	321
Dałcie mi ja, nie dalcie, matulu	II	223	68
Dałeś, Boże, roczek, dajże, Boże, gody	V	116	240
Dawała mnie pani matka pirszego, pirszego	IV	49	101
Dawniej dziadowie pili w Krakowie	IV	311	617
Descyk pada, pokrapuje po białej brzezynie	IV	119	225
Deszczyk pada, deszczyk bije, koszuleczka na mnie gnije	V	153	356
Deszczyk pada, dziewczę biada w zielonej brzezynie	IV	119	226
Deszczyk nie pada, a ino rosi	II	242	87
Do boru nie pójdcę i drew rąbac nie będę	V	89	163
Do ciebie jadę, da, jadę	IV	5	7
Do ciebie jadę, jedyna, do ciebie jadę, da, jadę	V	103	202
Do mojego szczęścia trzeba bardzo mało	V	30	52
Do tego pałacu wstępujemy	III	41	4

Incipit	cz.	s.	nr
Do tego tu domu wstępujemy	II	197	55
Dobra Basiu, piękna Basiu, rączek swoich nie łam	V	38	65
Dobry Jezu, com wybrała, zem się we dwóch nie kochała	III	63	27
Dobry mój mąż, obił mnie raz	IV	230	442
Dobrze było, matusińku, słuchać muzyki	I	232	85
Dokąd, panno, dokąd, gdzie panna wędruje	IV	155	290
Dolina, dolina kędy woda chodzi	IV	77	155
Dolina, dolina, za nią woda wodzi	I	219	74
Dopierom się doznał w kościele u fary	IV	242	470
Dowiedziałem się pod borem u nij	IV	61	127
Dożynaj do samego końca	IV	248	480
Dwaj kapłonia, dwaj kapłonia w stodole młócili	II	107	33
Dwaj parobcy wędrowali, na Kujawy się pytali	V	137	301
Dwie Marysie kochały się w jednym Janku obie	V	17	28
Dwie Marysie spotkały się i radziły o tem	V	18	nlb.
Dyni, dyni, dana, służyłem u pana	IV	292	578
Dziewcze moje, mám ci znać, obiecałaś gęby dać	V	126	269
Dziewcze z murawy, masz fartuch dziurawy	IV	39	86
Dziewcze, dziewczę z czarnemi oczyma	V	43	74
Dziewcze moje, pódźma do dom, bo się z tobą nie nagadám	V	131	283
Dziewczyno, dziewczyno, gdzie panna wędruje	IV	156	291
Dziewczyno, prządź ino, nie brzęczy wrzeczono	V	145	328
Dziewucho moja, choć nie kochanka	IV	61	126
Dziewula moja, takaś mi miła	IV	134	252
Dziewula moja w Kaliszu służy	IV	85	168
Dziewula owczarska, czemuś jest nie dziarska	IV	285	560
Dziewulo, pójdź ino, dam ci grosz na piwo	II	249	95
Dziewulo, rybko, nie u matki to	IV	89	175
Dziękujemy państwu za podarunki	II	268	nlb.
Dziękuję wám, panie ojcze, dziękuje wam, pani matko	V	205	443
Dzisiaj czeladź pije, jutro precz wędruje	IV	171	324
Ej, dziewucho, kochanie, wołę cię niż śniadanie	V	150	345
Ej, kalino, w dole stoisz	IV	212	ods. przyryp 411
Ej, ty Mazur, ja Polka, nie sięgaj mi do gorsa	V	137	300
Ej, Wletawo, czemu męcisz zdroje	IV	325	nlb.
Fijołek krasny kwiat i rozsiewa wonie	V	19	32
Gdy cię ujrze, dzieucho, w świętym kościele	IV	129	243
Gdy mi mazur zabrzmi w uszy	V	71	123
Gdy się pola zazielenią i wiosna wszystko ożywi	V	49	84
Gdy w czystem polu słoneczko świeci	V	61	106
Gdy Wojtek znużony snem u polu spoczywa	II	187	48
Gdym ja jachał do Krakowa, dziewczyna mak sieje	IV	16	32

Incipit	CZ.	s.	nr
Gdzie ja jadę, to ja jadę, to nie widzę mojej	IV	273	528
Gdzie mi się podziały kwiaty, tulipany	IV	123	232
Gdzie panna, waspanna, gdzie panna wędruje	IV	156	292
Gdzie pojedziesz, nadobny Maciosiu	IV	300	595
Gdzie się działo kusy Jan, co chodził z toporem	IV	303	600
Gdzie się działy moje lata, co ja na nich użył świata	IV	303	601
Gdzie się działy one lata, kiedy człek używał świata	V	64	111
Gdzie to idziesz, opalony? Do Warszawy szukać żony	V	173	416
Gdzie to jedziesz, Jasiu? Na wojenkę, Kasiu	IV	260	502
Gdzieś działa wieńce, dziewczyno	II	276	128
Gdzieś mi konia podziała, dziewuło, gdzieś mi konia podziała	V	169	406
Gdzieś to był, mój Ksawerysiu	IV	302	598
Gdzieś to był, gdzieś to był, mój Sewerysiu	II	327	163
Gdzieżeś mi to, córko, była coś mi się tak porosiła	IV	200	385
Gdzieżeś to był, przeklęty szatanie	IV	310	615
Gęś wodą, gęś wodą, kacuszki strugą	V	148	336
Giż nesem smrt ze wsy [to ma być po czesku]	II	351	nlb.
Giz nesem Smrt ze wsy [jw.]	II	354	nlb.
Gogolewski jedzie, trzysta koni wiedzie	IV	264	509
Gorące dni nastawają, suche role się podają	V	47	80
Gorzałeczko, nie chlubać się, będziesz w kiskach, spodziewaj się		V 145	326
Gospodarzu, gdzie masz rolę? Niedaleko, za stodołą	V	140	312
Gospodarzu tego domu	II	64	5
Góry od ciebie już mnie oddalają	V	37	63
Graj, graj Panu, graj	IV	319	nlb.
Graj owczaryszku, graj, Bóg ci pomagaj	VI	157	nlb.
Graj, skrzypasiu, będziesz w niebie	IV	321	nlb.
Grali, trąbili, kapela grała	IV	251	484
Gruszki mam, jabłka mam	II	82	12
Gulik w lesie jaka niesie	IV	307	609
Hanulińko, córko moja, chto za oknem stoi	IV	191	365
Hej, chłopcy, hej, parobcy, starzy, jarzy, jacy tacy	V	192	435
Hej, gościnnna, do jasnego, stawcie na stół flasze	V	184	431
Hej, graluchna z Lipki, masz na rączce skrzypki	V	121	253
Hej, hej, idzie wiosna, sprzedała się z boru sosna	IV	247	477
Hej, hej, kochałam się w tym nadobnym chłopcu	IV	190	364
Hej, matusiu! Co, córusio	V	114	233
Hej, Mazury, hejże ha, póki serce żywo bije	V	72	125
Hej, Mazury, hejże ha, póki wiosna życia trwa	V	71	124
Hej, na górze dębina, przy dębinnie dolina	IV	40	87
Hej nam, hej, Dzieciątko się narodziło	I	120	3

	cz.	s.	nr
Incipit			
Hej nam hej	IV	319	nlb.
Hej nam, hej, hej nam, hej	III	143	45
Hej, oberek, obereczek, rażno chłopcy do dziewczeczek	V	74	128
Hej, stoi w okieneczku, hej, wyględuje szybą	IV	286	561
Hej, wiosenka z boskiej woli	V	60	104
Hejże, hejże psie kamzółka, nie dla ciebie moja córka	V	105	209
Hola, mamulu moja, trafia mi się kawaler pierwszy	IV	49	102
Hola! Matusiu moja, a dajcie mnie wczas do ludzi	IV	50	103
Hożo, hożo, po naszymu dałaś gęby koniuszemu	V	88	160b
I wyjechał pan starosta z rana na zające	IV	151	282
Idźcie, panny, słońską drogą	II	247	91
Idzie do gościńca, stoi według progę	IV	106	205
Idzie družba z młodym panem	II	270	124
Idzie konik bez las, cugle przydepuje	IV	165	309
Idzie konik z miasta, cugi zadeptuje	IV	166	311
Idzie konik z miasta, cugle zadeptuje	IV	166	310
Idzie konik z miasta, cugle zadeptuje	IV	167	312
Idzie konik z miasta, cugle zadeptuje	IV	167	313
Idzie owca od jałowca, owczarek za nią, da za nią	IV	288	567
Idzie świnią koło płota, krzywo ogon nosi	IV	306	nlb.
Idzie świnią przez ulicę, krzywo ogon nosi	IV	306	607
Idzie woda między dęby, najmilejsza, daj mi gęby	V	115	238
Idzie woda od ogroda, od mego ziela, da, ziela	IV	47	98
Idzie żołnierz borem, lasem, borem, lasem	IV	254	490
Idzie żołnierz borem, lasem, borem, lasem	IV	255	491
Idzie żołnierz borem, lasem, borem, lasem	IV	255	492
Idzie żołnierz przez ryneček, czarny wąsik ma	IV	25	58
Ino będziesz wyganiała, wyganiaj w dąbki, da, w dąbki	IV	290	574
Ino na udry, parobcy, ino na udry, na udry	V	143	321
Ja do dworu zajadę i wystąpię z paradą	V	24	42
Ja marna dziewczyna, co ja ocyniła	III	199	90
Ja starego nie chcę, on kiepskiego zdania	IV	234	452
Ja Wielkopolan, da dana, ja Wielkopolan, da, polan	V	153	353
Jachał żołnierz z wojny, wstąpił do gospody	IV	99	194
Jadą tu goście, matusiu, jadą tu goście	IV	39	84
Jadą wozy za wozami, natrafili kochaneczkę; siadaj z nami	IV	256	494
Jagem ja był gospodonzem, miałem bydło hojne	IV	305	605
Jagem jachał z Kembłowa do Chrustowa	IV	274	531
Jagem jechał od dziewczęcia z Krakowa	IV	275	nlb.
Jagem jechał z Krakowa do Lwowa	IV	275	nlb.
Jagem jechał z wojeneczki, jeszcze nie był dzień	IV	14	26
Jag'em służył u rataja na śniadanie śtery jaja	V	138	306

Incipit	cz.	s.	nr
Jak ja byłem załmirzem (III watek)	IV	300	594
Jak ja jechał do Saksonii były jabka na jabłoni	IV	202	390
Jak ja jechał do swojoi kochanki świecił miesiąc wysoko	IV	104	202
Jak ja jechał przez Kujawy, czekał na mnie pies kulawy	IV	241	467
Jak ja jechał rano orać, jescze nie boł dzień	IV	14	27
Jak ja wzięny, tak ja uzięny	II	281	138
Jak pojedziem do kościoła, to będziesz moja	II	287	143
Jak pojedziesz orać, to mnie będziesz wołać	IV	196	377
Jak pojedziesz orać, to mnie przyjdź zawołać	IV	197	378
Jak się będziesz żenił, doradzę ja tobie	IV	44	93
Jak się będziesz żenił, doradzę ja tobie	V	207	447
Jak się kuma z kumą zedzie	II	215	66
Jak się miewasz? Toć cię witam	V	27	48 /2
Jak się wszyscy pozbiali, aby modnej mszy słuchali	V	6	6
Jak się zetchnę z tą dzieuulą biedną	III	156	53
Jak żem jechał z Kacza do Kościana	IV	270	520
Jak żem pojechał Tatarczyzsko odwracać	IV	275	532
Jak to ciężko żołnierzowi, gdy wojna nastanie	IV	258	497
Jaka za soby, taka za soby	II	261	106
Jakem ja był kawalirem, tom miał czapkę lisią	V	87	158
Jakem jechał bez zameczek	II	240	85
Jakem jechał od Rawicza kupiłem se łokieć bicza	IV	268	518
Jakem wędrował, kapela grała	IV	252	486
Jam Kujawiak od Kruszwicy	V	57	99
Jasio mój, Jasięku, nie jedź mi to tędy	IV	56	113
Jasio mój kochany, nie jeżdźaj tamtędy	IV	56	115
Jasionowe kółka, dębowa rozwórka	IV	37	81
Jaskółeczka śpiwa, bo dzionek widnieje	IV	257	496
Jasiu, Jasineczku, stała mi się szkoda	V	205	440
Jaś koniki poił, Kasia wodę brała	IV	63	131
Jaśnie panowie, się nie dziwujcie	II	208	62
Jaworowi ludzie, czego tam stojicie	III	209	98
Jednego czasu w gęsty krzewinie	IV	177	335
Jeno będzie słońce i pogoda	I	186	41
Jaka taka pękata, a ja sobie nie taka	I	60	nlb.
jechał chłop do miasta, spadła mu z wozu niewiasta	IV	236	457
jechał chłop do młyna, zdechła mu koobyła	IV	306	606
jechał jéz, ty nie wiész, do buczyny po drwa	V	155	362
jechał Kuba do Warsęgi na welekcyją	IV	266	513
jechał Marek na jarmarek, na potarzyne	IV	269	519
jechał Sobek do Warsęgi na elekcyją	IV	267	514
Jedna baba z Gowarzewa, a druga z Jaskółek	I	236	93
Jedwabie pannom, merynos mężatkom	V	45	77
Jedzie Jasio od Torunia, czarny wąsik ma he, he	III	184	72

Incipit	cz.	s.	nr
Jedzie Jasio od Torunia, czarny wąsik ma	IV	24	55
Jedzie Jasio od Warszawy, pędzi gąsiory ha, ha	IV	25	57
Jedzie Rawicz, jedzie, trzysta koni wiedzie	IV	264	510
Jedzie żołnierz od Torunia, czarny wónsik ma	IV	25	56
Jedźmy do domu, do domu	IV	140	263
Jeno pójdę do gościńca, puknę sobie w stół	IV	243	471
Jest to ta tabaka, co ją każdy chwali	IV	245	475
Jestem chłoppek i wiem o tem, że udziałem moim praca	V	193	436
Jestem ci ja parobczek. Mam u pasa sto kóleczek	V	59	102
Jestem doktor medycyny, tral la la la la	V	65	114
Jeszcze nie do dom, dziewczeczko	V	124	260
Jezu, Maryja, już mnie mąż bije	IV	80	159
Jeździłem, jeździł we dnie i w nocy	IV	98	193
Jużeś nie nasa, Marynko, jużeś nie nasa	II	260	103
Już ci, mała, już ci wieniec spadnie z głowy	V	204	438
Już po sprawie, Marychno, już po sprawie	II	260	104
Już ci się ożenił, mąż żonę bije	IV	82	161
Już ci to słowik kuili się w cieni	V	68	119
Już idę do dom, kumotrze, już idę do dom, da, do dom	V	151	348
Już ją wiozą, gdzie ją złożą	II	86	14
Już jedziemy od ołtarza	I	174	30
Już, już, już, już mąż żonę bije	IV	80	158
Już mi minęło piętnaście latek	V	16	25
Już mi minęło szesnaście latek	V	16	24
Już miesiąc zaszedł, psy się uśpiły	V	33	nlb.
Już minęły tamte lata, ach, ja biedna	V	7	8
Już słońce wzeszło, psy się obudziły	IV	16	31
Już się nachyla słońce do wody	V	39	66
Już trzeci raz trakt ten mijasz	V	40	68
Już was Bogu oddaję i się z wami rozstaję	IV	127	240
Jużeś moja, jużeć, będziem oba służyć	II	110	39
Jużeś zginiony, już potępiony	III	164	55
Kaj się działy one lata, co człek na nich użył świata	V	63	119
Kalina, malina, czerwona jagoda	IV	164	307
Kapusta, graczyku, kapusta	III	177	62
Kaszę gotowali, kaszę będziem jedli	III	177	61
Karczmareczka nasza dobrze sobie żyje	IV	249	nlb.
Kąpała się Kasia w jeziorze książęcym	IV	217	420
Kąpała się Kasia w morzu	IV	185	353
Kąpała się Kasia w morzu	IV	186	354
Kąpała się Kasia w morzu	IV	187	355
Kąpała się Kasia w morzu	IV	187	356
Kąpała się Kasia w morzu	IV	187	357

Incipit	cz.	s.	nr
Kędy moje siwe konie, kędy moje lejce	IV	22	47
Kieby mak kwitnie pięknie w ogrodzie	IV	262	505
Kiedy będzie słońce i pogoda	I	201	57
Kiedy będzie słońce i pogoda	IV	3	1
Kiedy będzie słońce i pogoda	IV	3	2
Kiedy będzie słońce i pogoda	IV	4	4
Kiedy będzie słońce i pogoda	IV	4	5
Kiedy chcę, to mogę wyjść	V	66	115
Kiedy ja usiądę koło mej Dorydy	V	21	35
Kiedy by, kiedy by z Kasińką na ryby	V	150	346
Kieliszek braciszek, gorzałeczka siostra	II	286	142
Kochajmy się, bracia mili, zgoda, jedność od tej chwili	V	2	3
Kochanko moja, corne nogi mas	IV	13	24
Koło ogródeczka woda ciekła	IV	253	488
Konik zmok, konik zmok i kulbaka zmokła	V	127	270
Konik zmok(ł), ja zmok i kulbaka zmokła	I	207	62
Konik zmok(ł), jam zmokł, sukieneczka zmokła	IV	19	40
Konik zmók i ja zmók, i kulbaka zmokła	IV	20	42
Konik zmókł i ja zmókł i kulbaka zmokła	I	117	253
Konik zmókł i ja zmókł, i kulbaka zmokła	IV	20	41
Kośnicy stoją, łąki się boją	III	156	52
Kośniki stoją, łączki się boją	II	234	80
Kośniki stoją, łąki się boją	IV	34	76
Kośniki stoją, łąków się boją	IV	34	75
Kot, kot, matulińku, kot, kot	IV	192	368
Krowy wygnali, kozy zostały	IV	291	575
Kruszki duże, jabka małe, na Kujawach dziewczki stare	V	162	383
Krzykały żurowie bez półko lecący	IV	226	434
Krzywo orzecie, parobcy, krzywo orzecie, orzecie	V	87	159
Kto bogaty i szczęśliwy, niewielka rzecz, że cnotliwy	V	3	4
Kto chce tęgi haust wychylić	V	70	122
Kto tańczy? Dziewka pańska	V	92	171
Kto wywija, to wywija, a to nasza familija	V	95	180
Kukułeczka kuka, we mnie serce puka	V	108	218
Kulało się, kulało, da, jabko po ulicy	I	239	99
Kulbacz konia do Torunia po materiją, dziewczula	IV	247	4789
Kumosia się na mnie gniewa	V	110	223
Kumosińka, dobre życie, najeść, napić, położyć się	I	251	114
Kumoterko, bój się Boga, odprowadź me, bo zła droga	V	157	368
Kumoterku, co tu będzie, kwaterką się nie obędzie	V	140	311
Kupiół ci mi, kupiół, tady cztery kiecki	V	17	410/5
Lala, gąsiki, na gałązki, lala na wodę, na wodę	IV	294	584
Lato, lato, lato gorące	IV	175	331

Incipit	cz.	s.	nr
Lazurowe oczki masz, dziewulo	IV	86	169
Leci woda od ogroda, od mego ziela, da, ziela	I	248	112
Leci woda od ogroda, z kamienia się skrzy, da i skrzy	V	141	314
Leciały gęsi z Litwy do Rusi	IV	160	298
Leć, głosie, po rosie, po niskiej leszczynie	IV	103	200
Lepsza ja, Jasiu, jak i ty, mam ja fartuszek wyszyty	IV	23	50
Lepsza ja, Jasiu, niżli ty, bo mam fartuszek wyszyty	IV	23	51
Lepsze zsiadłe mliko niżeli maślanka	II	26	nłb.
Leży Jasio, choruje, na Kasinkę względuje	IV	209	404
Lila, gąski, na gałązki, lila na trzcinę, na wodę	IV	295	585
Liście na drzewie, liście padają	IV	46	96
Liście w ogrodzie, liście padają	IV	44	94
Liście w ogrodzie, liście padają	IV	46	95
Liuu, liuu, gąski moje, pojedziemy precz oboje	III	210	99
Losa, bysiu, losa, lo, lo, lo, lo, lo	IV	278	539
Lulaj, dziecko, do wieczora	IV	307	nłb.
Łoj, cztery kirznie maślony, piąta ćwierć, piąta ćwierć	V	118	245
Łódko moja, łódko, suwaj po głębinie	V	13	19
Maćkowa grusza stoi w otoku	II	282	140
Mała chatka przy dolinie	V	45	78
Mamuleńku, tatusieńku, jadą do nas goście	IV	39	85
Maryjo, Maryjo, i ty mnie odpychasz	V	42	73
Marya Panno, śliczna nad dziewice	II	381	nłb.
Maryniu, co mi dasz, com ci gąseczki wynalazł	IV	199	383
Maryniu, ksiądz jedzie. Do kogo? Do ciebie	V	113	231
Marynka się frasuje, Jasio inszą szacuje	IV	128	241
Marzanka krasna w lesie urosła	I	169	nłb.
Matka mnie tu przysłała, macie mi dać Michała	V	29	50
Matko, matko, matulu moja, wydajcie mnie między ludzi	IV	51	104
Matko, matusiu moja, oddajcie mnie wczas do ludzi	II	81	11
Matulo, matulo, hi-na jedzie pierwszy	IV	48	100
Matusieńka moja, jam córeczka twoja	IV	149	280
Matyjas, co mi das, namówię ci Kasię	V	170	408
Matyjas, co mi das, namówię ci Kaśkę	V	170	407
Miała baba starowinę, usadziła go w miech, da i w miech	V	164	391
Miała babuleńka kozła rogatego	IV	295	587
Miała matka nieruchaja, usadziła go na dwa jaja	V	152	350
Miała męża nieruchaja, usadziła go w gęsie jaja	V	163	387
Miałam ci ja kawalera z bogatego domu	IV	18	35
Miałam ci ja, miała siedmiu zalotników	IV	6	10
Miałam ci ja, miała żółtą kokosicę	IV	297	589
Miejskiej panny nie chcę, bo się rada stroji	IV	41	89

Incipit	cz.	s.	nr
Mieszkał młynarz nad wodą, miał Kasińkę urodną	IV	195	373
Mięsopusty przyszły, panny za mąż nie szły	II	189	49
Miłą cieszymy się nadzieja, że się wróca złote czasy	V	64	112
Młoda panna na cepecek prosi	II	264	116
Młoda panna w czepcu daruje się chłopcu	II	90	nlb.
Moja Anuleczka robotna była	V	52	90
Moja Kasiu, moja droga, moja droga	IV	6	8
Moja Kasiu, moje rybie, już dwa lata na cię dębię	II	283	nlb.
Moja kumosińko, zażyjma tabaki	IV	244	473
Moja kurka jarzębatka, dała mi ja pani matka	IV	250	483
Moja luba, gdzie ty, gdzie	V	43	75
Moja Marynko, jużes niewiasta	II	267	122
Moja Maryś, jużes niewiasta	II	310	150
Moja matka dobra była, wszystkiego mię nauczyła	V	124	262
Moja matko, daj mi za mąż	II	263	114
Moja matko, daj mi konia, co pojedę do Torunia	V	105	210
Moja matka mi mówiła, żebym chłopców nie lubiła	V	134	294
Moja matuleńku, jadą goście	IV	38	83
Moja matusiu, mówcie mu, temu synowi swojemu	IV	125	237
Moja pani matko, goście jadą	IV	37	82
Moja pani matko, ładne córki macie	IV	36	79
Moja żona kiecki ni ma, alec ona będzie miała	V	165	395
Moje dziewczce, moje rybie, cztery lata na cię dębię	V	136	297
Mości gospodarzu, domowy szafarzu	I	117	1
Mój Józiczek dobry chłopiec	IV	272	525
Mój wianuszek rozmaity, chłóż mi go robił	IV	162	301
Mój wioneczek z drobnej róży	II	255	96
Mój wionycku lawendowy, jużes mi spad z moji głowy	III	198	89
Mój wionycku lewendowy, nie spadaj my z mojej głowy	III	196	84
Mój wiontecku pozłacany, talarkami obsypany	II	265	117
Mówiłem jej wczora, mówiłem z wieczora	V	37	64
My biegamy po dyngusie	II	68	6
My też pastuszkowie, nie tylko królowie	I	121	7
Na boru coś ciuchnęło, na dworze słyhać było	IV	298	592
Na borze sosna gorzała, dziewczyna pod nią stojała	III	61	19
Na coś ty mnie brał, kiedyś ty mnie znał	II	107	32
Na dolinie zawierucha mokrym śniegiem dmie	V	9	11
Na dolinie zawierucha mokrym śniegiem dmie	V	10	12
Na jarmarczek się wyprawię	V	21	36
Na kopie siana leżałem z rana	I	120	5
Na krakoskiej ulicy wedrują rzemieślnicy	IV	170	320
Na krakowskim stawie kaczki wodę mącą	V	14	21
Na Kujawy patrz, Jasieńku, na Kujawy patrz, da i patrz	V	162	384

Incipit	cz.	s.	nr
Na naszej dolinie i w gęstej krzewinie	IV	179	338
Na naszym polu piękny przysiewek	IV	261	503
Na naszym polu piękny przysiewek	IV	262	504
Na niskiej dolinie bystra woda chodzi	IV	75	151
Na ogrodzie tatereczka, za ogrodem proso	V	173	414
Na piaseczku domeczek, domeczek	IV	319	nlb.
Na podolu biały kamień, a panienka siedzi na nim	IV	210	407
Na Podolu leży kamień, Podolanka siedzi na niem	IV	212	411
Na poznańskiej ulicy, la la la, la la la	IV	170	319
Na szklanej górze stoją żołnierze	IV	60	123
Na tej mokrej rosie Jasio konia pasie	IV	147	276
Na to hasło: święty Idzi! Jedzie szlachta, biegną Żydzi	IV	270	521
Na to Pan Bóg dał niedzielę	V	73	127a
Na zielonym gaju ptaszkiowie śpiewają	IV	258	498
Na zielony gaju stoi koń kowany	IV	73	147
Nad wodą w wieczornej porze	V	51	88
Nad brzegiem płynącej rzeki, który był trawą odziany	V	33	57
Nad naszego jegomości	I	156	nlb.
Nade drogą oset nigdy nie tykany	IV	150	281
Nadziejo nas utrapionych	II	381	nlb.
Nadziejo nasza, nadziejo, największe dobro człowieka	V	42	72
Najświętsza Panienka po świecie chodziła	IV	310	614
Najświętsza Panna Maryja, tyś śliczniejsza niż lelija	II	217	67
Najświętsza Panna Maryja, tyś śliczniejsza niż lelija	II	383	167
Napiła się stara baba gorzały, ły, ły	IV	247	478
Narachował jej cterysta na stole	II	256	98
Narodził się nam Pan z nieba	I	120	4
Nasz ekonom koło śliwki	I	157	nlb.
Nasz Kozielski kapitan jest to bardzo wielki pan	IV	260	501
Nasz majik zielony pięknie ustrojony	II	196	53
Nasza pano rychło wstaje, nic nie robi tylko łaje	V	97	186
Nesem, nesem Marzenu [czeski?]	II	354	nlb.
Nie bacys ty chłopie, cos mi robił w kopie	IV	240	466
Nie bez przyczyny mąż żonę bije	IV	81	160
Nie będę ja się kłopotał, bo ładną będę dziewczkę miał	V	98	188
Nie będzie me matka biła, bo ni ma o co, da, o co	V	81	142
Nie chcę cie, Kasiu, nie chcę cię	IV	131	245
Nie chcę Krakowianki, boby mnie zniszczyła	IV	42	91
Nie chciała maku ni pasternaku	II	87	15
Nie chciała, nie chciała we wianeczku chodzić	I	176	32
Nie chciała, nie chciała we wianeczku chodzić	i	249	nlb.
Nie chciała, nie chciała we wianeczku chodzić	II	95	23
Nie chciała, nie chciała we wianuszku chodzić	I	218	72
Nie chciała, nie chciała we wianuszku chodzić	III	64	31

Incipit	cz.	s.	nr
Nie chciała, nie chciała we wianyszku chodzić	I	193	49
Nie chciała, nie chciała we wianyszku chodzić	I	238	98
Nie chciała, nie chciała we wianyszku chodzić	II	109	36
Nie chciała, nie chciała we wianyszku chodzić	II	281	137
Nie chciała, nie chciała we wianyszku chodzić	III	78	37
Nie chodź kole woza, nie tykaj się osi	III	195	81
Nie do ciebiem przysła, cielećtom po siano	III	62	22
Nie, ja dłużej nie zapomnę	V	44	76
Nie kęć cię, dziwce, nie kęć cię	IV	134	251
Nie kciała, nie kciała ojca, matki słuchać	III	200	91
Nie kciała, nie kciała, w wianyszku chodzić	III	184	73
Nie ma jak dziadowska zacna profesja	I	274 i 275	nlb.
Nie ma w Polsce jak Mędrzanie	I	51	nlb.
Nie mam ojca, nie mam matki	V	8	9
Nie mam w wianie złota, cały mój dostatek	V	189	433
Ni masz ci to jak owczarzom, bo na zaciąg nie wyłażą	V	125	266
Nie masz w świecie nic miłszego	V	67	117
Nie miałem ci ino grosz i hulałem całą noc	V	100	193
Nie na tem to szczęście zależy	V	46	79
Nie pamiętasz, Sobku, coś to robił w sądku	V	141	315
Nie pojedę bez las, ino pole lasu	IV	137	257
Nie poradzą koraliki, szyte kałmierze, kałmierze	V	150	344
Nie powiedajże przed owczarczykiem	IV	282	549
Nie pójdę ja bez las, jino kole lasu	IV	137	258
Nie pójdę ja za owczarka, bo mi go ganią, a ganią	IV	287	565
Nie pójdę ja owczarka, za kpa	IV	286	563
Nie pójdę za fornała, bo ni mom żadny woli	V	165	392
Nie póde ja za owczarka, za kpa, da	IV	287	564
Nie pójdę ja owczarka, za psa	IV	286	562
Nie tak to In illo tempore bywało	V	70	przyp.
Nie taka miłość, wnuczko kochana, za moich czasów tam była	V	187	432
Nie uważaj, dziewczę moje, choć ja odarty, odarty	V	148	337
Nie wiedziałam, co mam czynić	IV	213	413
Nie widziałem o takich parobkach	V	175	421
Nie widzieliście, nie słyszeliście	III	211	100
Nie wiele mi moja matka dała	III	187	nlb.
Nie wyganiaj, owczaryszku, owiec na rosę	IV	288	569
Nie wyganiaj , owczaryszku, owiec na rosę	IV	289	570
Nie wyganiaj, owczaryszku, owiec na rosę	IV	290	573
Nie wyganiaj, owczaryszku, owiec na wiją	IV	289	572
Nie wymówię, nie wysłowię, zem cię szanował, szanował	V	121	254
Niech będzie Jezus Chrystus pochwalony	V	25	44
Incipit	cz.	s.	nr

Niech będzie Jezus Chrystus pochwalony	V	26	45
Niech każdy to przyzna, ten co rozum ma	V	74	129
Niechaj będzie pochwalony	V	50	86
Niechże ja lepiej nie żyję, dziewczę, skarby moje	V	41	70
Niedaleko Pięłowice Chwałkowa	IV	274	530
Niedaleko Warszawy jest tam tatuś łaskawy	V	24	41
Niedaleko wedle wody poszed Jasio na Wygody	V	160	376
Niedaleko wieś ode wsi, tylko granica	I	52	nlb.
Niedaleko wieś ode wsi, jino bez drogę	I	246	111
Niedaleko wieś ode wsi, ino bez łąki, bez łąki	N	102	199
Niedaleko wioska wioski, ino za wodą	IV	225	433
Niedaleko woda wody, poszed Jasio na jagody	V	96	181
Niepokalana, najświętsza Maryja	II	381	nlb.
Niescesneć to białołuwowy, co mnie wzieny do komory	III	198	88
Nieszczęna to stanienczka po dworze była	IV	173	329
Niesiemy tu plon wielmożnemu w dom	II	206	59
Nieszczęśliwe biało-głowy zawiodły mię do komory	I	I	266
Nieszczęśliwe nasze pany, choć majątek jest im dany	V	7	7
Nieszczęsna dola! Za mąż zabraniają	IV	52	106
Nieszczęśliwe białołowy, co mnie wzięły do komory	I	240	102
Nieszczęśliwe białołowy, co mnie wzięny do komory	I	202	60
Nieszczęśliwe białołowy, co mnie wzięny do komory	III	182	68
Nieszczęśliwy ten ganeczek, ach ja ja, Boże mój	IV	174	330
Niewola mnie ożeniła, bida mi, bida będzie	V	131	282
Nun trieben wir den Tod aus	II	351	nlb.
O co mnie bijesz, Jasiu	IV	228	437
O cóżeś się zadumała, dziewczyno moja	IV	100	195
O, dajże mi, Panie Jezu, szczęścia z nią, da i z nią	II	110	38
O dla Boga, idzie pán, myśli, że mu gęby dám	V	174	419
O, dziewczyno, o, dziewczyno	I	176	33
O i co mi po tej roli, o i kiedy nie orano	IV	142	267
O i wy też, muzykancie [to fragment pieśni?]	VII	204	nlb.
O jakie to ciężkie utracenie do więzienia	IV	273	529
O, już taki był, co się myszy bał	V	168	401
O, nieszczęsna ta godzina, co ja popszała za Marcina	V	143	320
O wpółnocy siadam, o wpółnocy jadę	IV	216	419
Od Poznania fornal jedzie, obrabiane drzewo wieźie	IV	216	418
O, jeno będzie słońce i pogoda	IV	4	3
O Katarzyno, moja jedyno	V	30	51
O losie, jakżeś fałszywy	V	12	17
O, matulu moja, wydajcież mnie wczas do ludzi	IV	51	105
O mój Boże, mój Boże, o, skarałeś mnie marnie	V	103	203
O mój Boże wszechmogący, zkadły szewcy groch gorący	V	96	183
Incipit	cz.	s.	nr

O, mój miły Matyjaszku, nie róbże mi krzywdy	V	83	146
O, mój miły rozmarynie	I	238	97
O, mój miły rozmarynie	III	181	67
O, mój ptaszku, kregulaszku, wysoko latasz	II	275	127
O, ni ma tonic milszego, jako chłopu żona	IV	235	455
O, nieszczęśne białęgłowy, co mnie wzięny do komory	II	312	155
O, otwórzcie kochankowi szeroko wrota	IV	9	16
O, wianeczku lawendowy	I	173	27
O, wianeczku lawendowy	III	206	96
O, wianku, wianku, wianku ruciany	II	307	148
O, witajże, jak się miewasz, Kasiu jedyna	V	29	49
O, wojskowych trzeba kochać, da, wojskowych trza szanować	V	144	325
O, wy matusiu, wy moja, mówcie wy swemu synowi	IV	124	235
Obiecał mi Feluś zielony kapelus	V	15	23
Objadłam się klusek z wodą	V	80	135
Objechałam cztery miasta, piątą wieś	IV	97	191
Oblekę żupan, oblekę żupan, pałasz przypaszę	IV	208	(402)
Obrodził się w Kobylarni żołądz	IV	141	266
Od Gostynia idzie chmura, deszcz leje, deszcz leje	II	238	84
Od jęziórka jasne kółka, woda je bierze, da, bierze	IV	110	213
Od sęczka do sęczka chojenka rośnie	V	149	342
Od złotej góry jadą Mazury	IV	59	121
Od wszystkich chłopców ładniejszy owczarek	IV	284	556
Od wszystkich chłopców ładniejszy	IV	285	557
Odjechał pan z chartami na pole	IV	224	431
Odjeżdżasz? Odjadę. Co mi za radę dasz	IV	137	259
Odnosimy plon jegomości w dom	II	210	63
Oj, a z tej ta strony wody rozsuły mi się jagody	V	93	173
Oj, biada, biada Jadwidze, poszła do boru na rydze	IV	197	379
Oj, biada, biada, poszła za dziada	IV	205	398
Oj, biada, biada, poszłam za dziada	IV	234	450
Oj, chciały szwachniczki, żebym z niemy spała	III	182	69
Oj, chmielu, chmielu, ty rozbójniku	I	216	70
Oj, chmielu, chmielu, ty rozbójniku	I	237	95
Oj, chmielu, chmielu, ty rozbójniku	II	96	24
Oj, chodziły dwie Marysie po boru, po lesie	IV	87	171
Oj, da, w tej sieni między beczkami	IV	196	376
Oj, dajcie, dajcie, rozleciały się po zielonej dąbrowie	IV	60	125
Oj, dana, dana, służyłem u pana	IV	293	580
Oj, do tej, koniu, do tej co ma pierścień złoty	V	82	143
Oj, do tej Zośki, do ty, oj, co ma pierścień złoty	V	255	122
Oj, dziewczę, dobrze tańcuj	V	89	165
Oj, dziewczeczko, jaskółeczko, w tej sukmanie i kaftanie	V	182	430
Oj, gada moja, gada, oj, że się nie najada	V	124	261
Incipit	cz.	s.	nr

Oj, głupia teraz mina u naszego drużby	II	289	146
Oj, gody, gody, to moje wesele	II	313	156
Oj, gwiazdeczko, coś błyszczała, gdy ja ujrzał świat	V	181	429
Oj i bez las, bez olszyny, bez gnioteki smug	IV	54	108
Oj i co mi po ni będzie, da, będzie	III	62	25
Oj i jutro będzie mróz, oj i zdżar mi chléb kiernóz	V	140	310
Oj i leży Kasia, leży, w nowej kolasie	IV	162	302
Oj i po sadzie chodziła, oj i lewande zbierała	V	94	176
Oj i pójdę ja do Kujaw, oj, będę hulał, da, hulał	V	97	185
Oj i wszystkie konie dobre, da i najlepszy mój kasztan	V	114	235
Oj i z góry woda leci, da i na dole się wraca	V	165	393
Oj i za stodołę wyszła, oj i wyglądała cieląt	IV	148	277
Oj, jadą, jadą uzary z góry	IV	59	120
Oj, jeno ja na wojenkę pojedę	IV	26	59
Oj, jeno ja na wojenkę pojedę	IV	27	61
Oj, jeno ja tapnę, podkówieczką brząknę	B	85	153
Oj, już ja sama nie wiem, co się ze mną dzieje	IV	153	286
Oj, już ją mamy, już wam jej nie damy	II	88	16
Oj, kropi deszczyk, kropi, całujcie mnie w ... chłopci	V	119	248
Oj, krzywo orzecie, parobcy, krzywo orzecie, orzecie	V	132	287
Oj, lato, lato, lato gorące	IV	176	332
Oj, lubże mnie, lubaj i lub	IV	6	9
Oj, ma on talary będzie rzucał bez miary	II	95	22
Oj, mój miły rozmarynie, siewała cię przy zagonie	II	95	21
Oj, na łące, a na zielonej	IV	28	63
Oj, na mojej roli studzieneczka stoi	IV	63	130
Oj, na tej łące, na tej zielonej	IV	29	65
Oj, nasza, oj, świeci się, oj, nasza, o zieleni się	III	58	12
Oj, nie pij, Jasiu, nie pij	III	62	23
Oj, nie płacz mi, dziewczę moje	V	94	177
Oj, niedaleko Leszna żona męża odeszła	V	154	358
Oj, nieszczęśliwa moja podola, co to za niewola	IV	230	443
Oj, oj, oj, ty moja Jagna, groszek nam się nie urodził	IV	304	602
Oj, orać, chłopku, orać, da, nie żonki pilnować	V	117	244
Oj, pij piwko czerwone, całuj pannę, nie żonę	V	163	388
Oj, pływało dwóch rybaków na rzece	IV	222	427
Oj, pojedź, Jasiu, pojedź, nie daj koniom stojeć	V	177	425
Oj, poznać to dziewczulę, która poćciwa, poćciwa	V	107	214
Oj, pójdę ja do Mazurów, pójdę, pójdę, pójdę	I	236	92
Oj, pójdę ja, pójdę rano do lasa	IV	304	603
Oj, przy małym jeziorze, przy małym drzewięciu	IV	152	284
Oj, przyjechali trzech hułanów z wojny	IV	8	13
Oj, ryczy wołek, ryczy za stodołą w pszenicy	IV	280	543
Oj, siadaj, oj, siadaj, kochanie moje	I	231	83
Incipit	cz.	s.	nr

Oj, siadaj, siadaj, już nie pomoże	II	275	126
Oj, siadaj, siadaj, kochanie moje	I	188	43
Oj, siadaj, siadaj, moje kochanie	I	210	65
Oj, siadaj, siadaj, moje kochanie	II	227	69
Oj, siano, siano, pod sianem woda	V	138	304
Oj, siedziała w ogródeczku i wołała: Jasineczku	IV	183	346
Oj, siwy gołąbeczek, da, w środku dębu siedział	V	111	227
Oj, słyszałem nowineczkę	I	178	38
Oj, smutne serce moje, da i ja cała smutna	V	166	396
Oj, steryją, Matyjoszki, steryją, steryją	V	129	276
Oj, szedbym do dom, szedbym do dom	V	143	319
Oj, śpiewaja słowicy, oj, w ty jary pszenicy	IV	32	71
Oj, tonęła burmistrzanka, tonęła	III	97	42
Oj, trzeba dać pod koziołka, trzeba dać	II	191	nlb.
Oj, ty moja Jagna, co ty będziesz jadła	IV	304	602
Oj, ty ptaszku, skowroneczku wysoko lataasz, a lataasz	II	361	nlb.
Oj, ty ptaszku, skowronaszku, wysoko lataasz	IV	65	135
Oj, uboga ja sieroteczka, nie mam koral, koral	V	79	133
Oj, uboga ja sieroteczka, ni mam pierzyny, pierzyny	V	130	280
Oj, umrzyj, Jasiu, umrzyj	III	63	28
Oj i użyć w świecie, użyć	V	91	168/2 w.
Oj, wirzba, wirzba, pod wierzbą woda	IV	60	124
Oj, wygrał nasz pan, wygrał, wszystkich chłopów ze wsi wyznał	V	149	341
Oj, wyjeżdżaj, wyjeżdżaj z podwórza mojego	IV	12	21
Oj, wygrał nasz pan, wygrał	V	96	181
Oj, z kamienia na kamień złamał jelen nogę	V	15	22
Oj, zajęto, zajęto ze soboty na święto	IV	93	184
Oj, zakukała kukułeczka za borem, za borem	III	61	20
Oj, zasie, chłopku, zasie, bo ja nie pójdę, oj, za cie	V	205	442
Oj, zdało mi się zdało, oj i że półko gorzało	III	59	13
Oj, zieleni się, zieleni, da, moje żytko przy ziemi	IV	102	198
Oj, żal mi cię, dziewczę moje, żal mi cię, żal mi cię	III	61	21
Oj, żeby nie o cię, nie o cię, żeby nie o cię, nie o cię	V	164	389
Oj, żeby to tak mogło być, ożenić się nie robić	V	146	332
Ojczy, ojczy, coście zrobili	IV	252	487
Oli, napiękła owocu, da, na piecu go pokładła	V	97	184
Olszowe korytko, co to masz, kobitko	V	84	148
Osobliwy i prawdziwy, czysty w swym kandorze	VII	215	nlb.
Owczarczykowie, kanaryszkowie	IV	281	nlb.
Owczarczykowie, skurwysynowie	IV	283	552
Owczarek, kanarek i jego owieczka	IV	281	546
Owczarkowie, skurwysynowie	IV	282	551
Owczaryszek, skoczybrzuda, uwięzła mu w tyłku różga	V	145	326
Incipit	cz.	s.	nr

Owczaryszkowie, skurwysynowie	IV	283	553
Otwieraj, matko, nowy dwór	III	59	15
Otwórzcie nam, bo my zziębli	II	262	nlb.
Ożenił się Alwastynek, było dziecko, ładny synek	IV	118	224
Ożenił się Kuba z Jagną, miał kobitkę bardzo ładną	V	136	298
Ożenił się Kudła w piątek do południa	III	200	93
Ożenił się szalająca, pojął sobie huc, huc	IV	232	447
Ożenił się szalająca, pojął sobie kuc, kuc	IV	233	448
Ożeniłbym się, ale żeby dobrze	III	235	nlb.
Padam a padam ama padama [indiańska ??]	IV	325	nlb.
Pamiętaj, ty dziewucho, że nas Bóg skarże	IV	128	242
Pamiętajże, pamiętaj, żal ci tego będzie	I	176	34
Pan Jezus jedzie, pochował śledzie	II	200	56
Pani gospodyni, nowe latko w sieni	I	64	4
Pani pałac buduje, żołnierz ij się dziwuje	IV	113	219
Pani gospodyni, nowe latko w sieni	II	197	54
Panie, sprzętnione twe niwy	V	62	108
Panno i matko bez wszelkiej skazy	II	379	nlb.
Państwo przewielmożni, a bądźcie nam radzi	V	69	121
Parami wszyscy, parami, a klaskajmy rączkami	I	260	121
Parobek ja ze Sobótki, nie chce piwa, ino wódki	V	95	178
Pas'em owieczki pod borem	III	142	44
Paśla Marynka pod borem	IV	190	363
Paśla owieczki pode usia, porwał jej wilczek najlepszą	V	152	352
Pastereczka, pędząc owce na podolinie	IV	179	339
Perłami sadzone wianki moje	IV	24	54
Pewien doktor medycyny, tadi radi data ta dana	V	65	113
Pędziła trzody po łące pastereczka młoda	V	51	89
Pędźże wołki w las, dali w las	IV	279	541
Piasek grabiła, siano wiazała	I	141	104
Pieje kokot, pieje Kuraś	I	186	42
Piękne goździki, śliczne tulipany	IV	123	231
Pijała ja gorzałeczkę, pijała ja miód, da i miód	V	132	286
Pijałeś piwko w browarach	IV	312	nlb.
Piwo nie woda, bo to piwka nie szkoda	II	360	164
Plon niesiemy, plon, jegomości w dom	III	151	50
Plon niesiemy, plon, jegomości w dom	III	46	6
Plon niesiemy, plon, w jegomości dom	I	155	18
Płakała, płakała jak do ślubu iść miała	I	232	84
Płynęły gęsi z Litwy do Rusi	IV	126	239
Płynie łódka, płynie, po kamyszkach huczy	I	219	73
Po furmanie bicz ostanie, po patronie piórko	V	154	359
Po morzu, po Wiśle pływa ceraneczka	IV	154	288
Incipit	cz.	s.	nr

Po polu, po lesie śpiewają słowiki	IV	31	70
Po południu w niedzielę przysła panna po ziele	IV	308	611
Po zapłociu Jasio jedzie, po zapłociu drzewo wiezie	V	131	284
Po zapłociu Maciek jedzie, wołajcie go, niech przyjedzie I	V	243	472
Po zapłoci Macioś idzie, wołajcie go, niech tu przyjdzie	V	139	309
Pocoś ty do mnie przyłaz, kiedyś ty mi nic nie przyniós	V	120	251
Po cóz idziesz do gościńca, kiedy nie masz ulubieńca	V	122	256
Pocóżeś chodziła przez las do kościoła	IV	55	112
Pocóżeś mię, matulinku, za mąż wydała	II	262	108
Pocóżeście przyjechali, kiedy my wam nie kazali	IV	31	69
Pocóżeście przyjechali, moi mili goście	IV	30	68
Poczekaj, Jasiu, w gęstej krzewinie	IV	199	384
Pod borem na murawce paśła dziewczyna owce	IV	183	347
Pod borem na murawce paśła dziewczyna owce	IV	184	348
Pod borem na murawce paśła dziewczyna owce	IV	184	349
Pod koziełka trzeba dać	III	145	48
Pod borem sosna gorzała, tam pod nią panna stojała	III	57	10
Pod borem sośnia stowała	II	277	129
Pod Krakowem biały kamień, padalanka siedzi na nim	IV	211	410
Pod Warszawą, pod Warszawą ożenił się wróbel z babą	IV	297	590
Pod zielonem dębem stoi kuń kowany	IV	71	144
Pod zielonym dębem stoi koń kowany	IV	73	146
Podaj mi konia, szablę do pasa	IV	207	401
Podkóweczki nie stalone, krzesać nie mogą, nie mogą	V	79	134
Podkówko, daj ognia	IV	249	nlb.
Pognała wołki ku bukowinie	IV	280	542
Pojadę ja do Krakowa, pojadę ja górą	V	169	403
Pojadę ja na jarmarek, kupię sobie bat, bat, bat	II	286	141
Pojedziemy na łów, towarzyszysu mój	IV	266	512
Pojmij mnie, Jasińku, pojmiij mnie	IV	131	246
Pojmij mnie, Jasiu, pojmiij mnie	IV	133	248
Pojmij mnie, Jasiu, za żonę	IV	133	249
Pojmij mnie, Jaśku, pojmiij mnie	IV	134	251
Pojrzyj przecie mile, moja Zosiu płocha	V	18	30
Poleciała gąska niedaleko Śląska	IV	293	581
Poniedziałek, wtorek, środa, czwartek, piątek	V	174	418
Popędzę ja wołki na zielone dołki	IV	239	464
Popędzę ja woły ma zielone doły	IV	239	463
Posed kusy na orzechy, kusa za nim niesła miechy	III	195	83
Posłuchajcie, panienczki, co wam zanucę	IV	168	315
Posłuchajcie, panny siostry, co wam zanucę	IV	168	316
Posłuchajcie, proszę, pilnie, już dziesiątą zegar bije	V	55	95
Poszed bym ja na wesele, ale ni mom grosza wiele	V	129	277
Poszed Cichy na orzechy, Cicha za nim niesie miechy	V	124	263
Incipit	cz.	s.	nr

Poszed Jasio do kochanki dzień dobry powiedzieć	IV	152	285
Poszed Jaś do lasa, dubeltówkę niesie	IV	157	293
Poszła dziewczyna itd. [tylko inc.]	II	279	132
Poszła dziewczyna ku ogrodowi	III	64	32
Poszła Kasia między wroty, ach joj, joj, joj	IV	189	361
Poszła Kasia po wodę, poszła Kasia po wodę	IV	164	305
Poszła Kasia po wodę, poszła Kasia po wodę	IV	163	304
Poszła Kasia po wodę, po wodę	IV	182	342
Poszła Marysia ku ogródeczkowi	I	195	50
Poszła mucha po wodę do zimnego źródła	IV	299	593
Poszła mucha po wodę, robi panu szkodę	IV	300	594
Poszła panna na jagody, zabłąkała (zabłądziła) w lesie	IV	86	170
Poszła panna po wodę, miała piękną urodę	IV	180	340
Poszła żona z domu, ty, mężu, siedź w domu	IV	236	456
Pośród ciemnej nocy	VI	129	nlb.
Potoczyła swój wioneczek po głowie	III	196	85
Powiadali, powiadali, jeziórko zamarzło, zamarzło	V	169	403
Powiedz, dlaczego róża wstydem płonie	V	39	67
Powiedz że mi, ma dziewczyno	V	17	27
Powiedzcie, tatusiu, co wy do mnie macie	V	60	103
Powiedziałeś, że mnie weźniesz	IV	162	303
Powiedziałoś, dziewczce moje, żem ci wionek ukrodo	IV	84	166
Powiedzieli, że ja Mazur, wstawili mi wody na żur	IV	20	43
Powiedziały stare baby, że ja nie ładny, nie ładny	I	310	nlb.
Powraca już wiosna, śnieg taje i lód	V	49	85
Powstań, Dawidzie, czym prędzej z lutnią przy żłobie	II	60	1
Poznać ci to mieszczanina, bo wysoko głowę trzyma	V	153	354
Północ już była, gdy się zjawi	I	120	nlb.
Prawdę mówił Kuba stary, Bóg mu zdrowie daj	V	53	92
Prosil mnie na wesele na starszego družbę	II	311	152
Prosil mnie na wesele, na weselisko	II	263	nlb.
Prosiła me na maślonkę, mlika my dała, da, dała	V	157	369
Prosta dusza u wieśniaka, wieśniak jeszcze cnotę zna	V	48	83
Prosto mego okieneczka wyrosła mi jabłoneczka	IV	145	272
Proszę przed sobą, proszę za sobą	III	157	54
Przecież mnie ty na drodze nie znalazł	IV	229	439
Przed szołysem bioły kamień	V	100	192
Przedała szydło i motowidło, i cepy	I	253	118
Przedała szydło i motowidło, i cepy	II	313	156
Przedała szydło i motowidło, i cepy	III	206	nlb.
Przedała szydło i motowidło, i cepy	IV	232	446
Przede dworem białe kwiecie	I	222	79
Przede dworem stoją sliwki	III	47	9
Przede dworem wielka woda	I	159	21
Incipit	cz.	s.	nr

Przede dworem wielki sad	IV	57	117
Przede dworem zieleni się trawa	IV	34	74
Przede wroty biały kamień, nasza pani siedzi na nim	III	153	51
Przede wroty biały kamień, podolinka siedzi na nim	IV	211	409
Przede wroty kamień złoty, diamentowy	II	264	115
Przede wroty kamień złoty	IV	65	przyp.
Przede wroty kamień złoty, na nim lelija	IV	69	140
Przede wroty kamin złoty, biała lilija	III	195	82
Przedziwna Bogarodzico, niewysłowiona Dziewico	II	380	nlb.
Przeleciał ci ptaszek przez zielony lasek	II	280	134
Przeleciało stado gęsi z pola do Rusi, do Rusi	III	64	30
Przepił młynarz krowę, a młynarka ciele	V	155	363
Przeproś mnie, Jasiu, przeproś	IV	144	270
Przewielebni państwo, za złe mi nie weźcie	V	69	120
Przewieźże mnie, przewieź, oj, przewoźniczku młody	V	147	334
Przez te ogrody są bystre wody	IV	158	295
Przezacna księżna dziewczica, Rozalija pustelnica	II	378	166
Przy oknie spała, oknem patrzała	IV	194	371
Przyjaźń, o bracia, niech wiąże nas	V	1	3
Przyjechali, już tu są, po kochankę, po kusą	III	201	94
Przyjechali dworzanie, wszyscy pod piórami	IV	58	119
Przyjechali kupczykowie z Chełmna	I	197	54
Przyjechali Mazurowie s pola	IV	7	12
Przyjechali Mazurowie z pola	IV	6	11
Przyjechał panicz z dalekich granic	V	11	230
Przyjechał pode drwota, deszczek pada i pada	II	231	74
Przyleciał gawron byle kandy w dom	IV	70	141
Przyleciał gawron przed rybaczki dom	IV	70	141
Przyleciały gęsi do Polski z Rusi	IV	159	297
Przynieśliśmy pęp, cały folwark brzęk(ł)	I	161	23
Przynieśliśmy plon jegomości w dom	I	158	20
Przynosimy plon jegomości w sień	II	71	9
Przynosimy plon jegomości w dom	I	160	22
Przynieśliśmy plon jegomości w dom	II	70	7
Przynosimy plon ze uszech czterech stron	I	161	24
Przydszed Jasio do Kasiuni dobranoc powiedzieć	V	26	46
Przyszed Niemiec do Polaka kupić chleba za trojaka	V	176	424
Przysliśmy tu po dyngusie	III	42	5
Przyszłam do gościńca i stanęłam sobie	V	206	445
Przysliśmy tu po dyngusie	I	136	15
Przysliśmy tu po dyngusie, zaśpiewajmy o Jezusie	II	201	57
Przyslimy tu po dyngusie	I	137	16
Puść mnie sa, puść mnie sa, bom zapomniał kaszkieta	I	234	88
Pytała się matka słowika, żeli wielka gęba u wilka	V	138	305
Incipit	cz.	s.	nr

Rada, nie rada, poszła za dziada	IV	234	451
Rad'em ci, dziewczce moje, rad'em ci	I	244	106
Raku, nie raku, straszny cudaku [czy to pieśń?]	VII	206	nlb.
Raptem do ni, raptem do ni, nie uważaj, choć się broni	IV	195	375
Raz chodząc sobie po polu	V	49	82
Raz, raz, dziewczce, raz ratajowi gąbki dasz	II	103	28
Raz wieczorem w miłym chłodzie	V	22	38
Rażno, chłopki, hej, parobki	V	74	127b
Rosa pada, na koń siada, na białej brzezynie	IV	120	228
Rozgniewała się żona na męża	III	178	63
Rozgniewała się żona na męża	IV	235	453
Rozleciały się gołębie po polu	IV	223	429
Rozmarynku ty zielony, w kolusinko ogolony	II	279	133
Runia szukała o chłodzie kwiatków i ziółek w ogrodzie	V	23	39
Rybaceli rybackowie na rzece	IV	222	428
Rybka wodę zamąciła, konik mi się zląkł	IV	111	214
Ryczy krówka od podwórza	I	156	19
Rzeźko, żwawo, sztuku, puku	V	55	96
S tej ta strony jeziora stoi lipka zielona	IV	204	393
S tej ta strony jeziora, z tej ta strony, lipcem, jaworem	IV	193	369
S tej ta strony jeziora, z tej ta strony wody	IV	158	294
S tej ta strony jeziora zieleni się przeora	IV	103	199
Schodziła się rzeka z wodą za Żosińką, za nadobną	IV	115	21
Siada pszczołka na liliją, złamała siemię, da, siemię	V	141	313
Siadaj, siadaj, kochanie moje	III	193	80
Siadaj, siadaj, kochanie moje	IV	251	w przyp.
Siadaj, siadaj, moje kochanie	IV	77	przyp.
Siadała, siadała, kapusta padała	III	174	57
Siadała, siadała, perełkami płakała	I	313	nlb.
Siano czerpała, wodę wiązała	IV	88	173
Siałem proso na zagonie, nie mogłem go żąć	V	31	54
Siałem proso na zagonie, nie mogłem go żąć	V	32	55
Siedem rzeczy w świecie słynie, jabka, kruszki, złoto, dynie	V	156	364
Siedzi kruczek nad wodą, przegląda się z urodą	IV	91	179
Siedzi panna we wionieczku	IV	211	408
Siedzi ptaszek na kapuście, gdzie Kasińka łamie liście	IV	169	317
Siedzi ptaszek na rokicie, śpiewa sobie rozmaicie	V	109	221
Siedzi ptaszek na ulicy, szuka ziareczka pszenicy	II	326	162
Siedzi szewczyk na warstacie, szyje trzewik Małgorzacie	V	142	316
Siedział Jan nad studnią, chciał nabrać wody	IV	297	w przyp.
Siedziała Kasińka na białym kamieniu	II	119	45
Siedziała Kasińka na białym kamieniu	III	181	66
Sikoreczka mały ptaszek, odjechał nas Matyjaszek	V	111	225
Incipit	cz.	s.	nr

Siwa gąska, siwa po jezioru pływa	IV	140	264
Siwy baran u kapturka, u koszuli modry strój	V	120	250
Siwy gołąbeczek i biała ptaszyna	IV	121	229
Słońce świeci, a nie grzeje, serce mi od żalu mgleje	IV	105	203
Słowik w lesie jajka niesie	IV	307	nlb.
Służył Jasio przy dworze, przy tym wielkim kantorze	IV	219	422
Służył Jasio u pana za wielkiego szatana	IV	327	nlb.
Służył Jasio we dworze przy niemieckim kantorze	IV	218	421
Służebniczka, niewolniczka rosę otrząsa, otrząsa	V	86	156
Służyłem u pana na pierwsze lato	IV	296	588
Słyszałem o jednej pani, co godnego męża miała	V	5	5
Smal Se, smal, a trawy se drzel [czeska]	IV	XIV	nlb.
Smrt płynie po wodę [czeski?]	II	354	nlb.
Spad z piéca gołąbek, stłuk sobie żołądek	V	147	335
Spadła z góry do komory, stłukła sobie brzuch	II	108	34
Spadła z wiśni, widzieliśmy	III	200	92
Sprawiedliwość, Zosiu śmiała	V	24	40
Sprzedał, sprzedał jałoweczkę łysą	I	203	61
Stała się nam nowina, pani pana zabiła	IV	219	423
Stała się nam nowina, pani pana zabiła	IV	308	w przyp.
Stała się tu ogłoska, wybiła męża pani Twardowska	IV	226	435
Stała się u na pewna pogłoska, wybiła męża pani Pawłoska	IV	227	436
Stanę ja się małą rybeczką	IV	97	192
Staraleś się, starał o bogatą żonę	IV	74	149
Staś mi pierścionek przyniósł z jarmarku	V	22	37
Stoji baliczka na odłogu, skończyliśmy, chwała Bogu	III	150	49
Stoji chojniak na odłogu, dograbili, chwała Bogu III	47	8	
Stoji Kasia w ogródeczku, zawołała: Jasineczku	IV	182	344
Stoji Kasia w ogródeńku, zawołała: Jasioreнку	IV	183	345
Stoji kruszeczka na odłogu, skończyliśmy, chwała Bogu	III	152	nlb.
Stoji u wody kawaler młody	IV	59	122
Stojała w ogrodzie po kolana w wodzie (II wątek)	IV	300	594
Stuk, stuk po podłodze, umykaj się nóżka nodze	V	86	157
Synowa, synowa tylko by leżeć	IV	77	154
Synowa, synowa, tylko byś sypiała	IV	78	156
Szanujże mnie, szanuj, za wianyszek, za mój	V	99	190
Szczęśliwe życie w pasterskim bycie	V	50	87
Szedł Bury z miasta podpiewszy sobie	V	76	132
Szedł klecha po grobli, odmauiwał modlitewki	IV	201	387
Szklanne okieneczka, żelazne zawisy	V	116	239
Szklanny piec, szklanny piec, żelazne zawiasy	V	127	271
Szła dziewczyna po lesie, ja się pytam: co niesie?	V	159	375
Szła dziewczula dołem, szła dziewczula droga	IV	145	273
Szła dziewczula po wodę, miała piękną urodę	IV	182	343
Incipit	cz.	s.	nr

Szła Kasińka po wodę, po wodę, miała ładną urodę	IV	181	341
Szumiąca olszyna, płakała dziewczyna	IV	155	289
Szumiące lasy, bieżące wody	IV	159	296
Szymku, Szymonie, myszy dudy zjadły	V	117	243
Ścigali się dwoje do bożego drzewka	IV	146	274
Śliczna Maryja, jak piękna lilija	III	196	nlb.
Śliczna panienka miła mi była	IV	262	506
Śliczny Antoś, śliczny, jak na niebie zorze	IV	238	461
Śmierć się wije po płotu	II	355	nlb.
Śmierć się wije po płotu	VII	11	nlb.
Śnieżne lecą puchy, wciąż krakają wrony	V	194	437
Śtyry mile lasu jadę bez popasu	IV	262	507
Świeci miesiąc, a nie grzeje	IV	22	48
Świeci miesiąc, a nie grzeje	IV	22	49
Świeci miesiąc na niebie, niebie	IV	104	201
Świeci miesiąc na niebie, wpuść mnie, Kasiu, do siebie	IV	170	321
Świeci miesiąc na niebie, wpuść mnie, Kasiu, do siebie	IV	171	322
Świeci miesiąc w okno moje	IV	167	314
Świeci miesiąc w okno moje, już odjeżdżam, dziewczę moje	IV	171	323
Świeci, świeci słońce gorące	IV	294	583
Święta Panno! Tyś w Tursku łaskami wsławiona	II	380	nlb.
Święty Michał w trąbę piszczy	IV	311	616
Święty opacie, nasz patronie [pieśń o św Idzim]	II	379	nlb.
Ta gościnną jest gosposia, a gościnnie wielki sapiec V	93	172	
Takie dobre zsiadłe mliko, jako i maślanka	V	139	307
Takiego my Maćka dali, co mnie jéno ciągle wali	V	156	366
Tam daleko za górami stoi mała chatka	V	56	98
Tam pod brzozą, pod cienistą łyszcząca murawka	V	12	16
Tam w gaju śpiewa ptaszyna	IV	113	218
Tam z ty stróny jezioreczka stoi kón buławy	IV	263	508
Tańcowała całą noc i zgubiła z głowy włos	V	82	144
Tańcowała Frydrycha i Frydrychy Jadwiga	V	168	402
Tańcowała, nie umiała, ino nogą zamiatała	V	151	347/3
Tańcowała przede dworem, skalęczyła nogę wiórem	V	151	347
Tańcowałbym całą nockę biedna	III	175	59
Tańcujcie ze mną, mam mąkę pszenną	V	112	228
Tąpnij nóżką, tąpnij nogą	V	87	uar. 157
Tego toku, tej jesieni nasz się Paweł nie ożeni	V	110	222
Ten tu ogródyszek stoi malowany	IV	71	143
Terańniejsze świata żądze są pieniądze, są pieniądze	V	4	4
Tędy, nie tędy, nie tędy, tędy, nie tędy, nie tędy	V	156	365
To maluśkie, to czerniśkie, to będzie moje	V	163	385
Incipit	cz.	s.	nr

To nic niemowna, to gadająca	V	36	62
To z nią do pszeniczki, to z nią do żyta	II	281	139
Tracił smyczkiem, strony grały, pod kolanka nóżki drżały	V	104	207
Trębate trąbią, kapela graje	IV	251	485
Trębacze trąbią, kapela grała	IV	143	269
Trzebać wiedzieć, panie Janie	IV	268	517
Trzeba widzieć, panie Jónie, trzebać wiedzieć i Matuszu	V	121	252
Trzymaj-że się, trzymaj kawałeczka ziemie	II	194	52
Ty bestyjka, ty psiajucho	I	215	69
Ty będziesz moją, Kasińku, ty będziesz moją	IV	101	196
Ty chłopaku młody, trzeba ci wygody	V	175	422
Ty dziewucho Wedlesianko, a zjadłaś my z woza sianko	V	166	397
Ty gościnnna z krzywą wicią, pożyczcie mi igły z nicią	V	115	237
Ty koniku śronowaty nie zajeżdżaj do bogaty	V	101	196
Ty, koniku, ty, bułany, przeprowadź mnie mnie przez te łany	V	137	303
Ty koniku, ty koniku, ty koniku siwy	IV	146	275
Ty kozaku, ty młody, ty młody	II	268	123
Ty kozaku, ty młody, pędzaj konia do wody	II	192	50
Ty, kuraśku, nie piej z rana	IV	187	358
Ty, moja Marynko, otwórz mi okienko	II	229	70
Ty moja Marysiu, ty moja jedyna	II	255	97
Ty wianeczku lawendowy, lawendowy	II	360	165
Ty wianeczku lawendowy, nie spadaj mi z moji głowy	II	312	154
Ty wianeczku perłami sadzony	III	58	11
Ty wianyszku lawendowy	III	65	33
Ty wianyszku z białej róży	II	281	136
Ty wołosiu, ty wołosiu, ty wołosiu siwy	I	239	98/2
Ty ze mnie szydzisz, dziewucho	V	26	47
Ty ś od pola, ja od pola	II	89	17
Tyś się, Jasiu, upił, ja się nie upiła	IV	292	578
U Bombasia dobrze żyć, kazał grochu nawarzyć	V	90	167
U chłopa na dębie gruchają gołębie	IV	193	370
U dworaka wielka mina, a w kieszeni grosza nie ma	III	26	nlb.
U dworaka wielka mina, a w kieszeni grosza ni ma V	171	409	
U kacuszki złote nóżki, u kacзора złote pióra	IV	306	608
U mego ogroda szeroka przegroda	II	288	144
U mej matki rodzony jest tam jawór zielony	IV	208	403
U mej matki rodzony stoi tam jawór zielony	IV	209	405
U młynarza Marcina jest tam grzeczna dziewczyna	IV	195	374
U naszego jegomości dobry rozsądek	I	154	17
U naszego jegomości dobry rozsądek	II	71	9
U naszego jegomości konie prychają	I	157	nlb.
Incipit	cz.	s.	nr

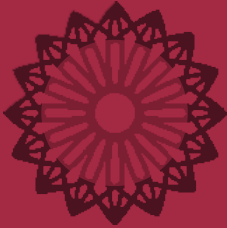
U naszego jegomości krótka koszula	I	159	[21]
U naszego młynarza jest tam Kasia jak zarza	IV	194	372
U naszego Pawła stodoła zapadła	V	110	224
U sąsiada trudna rada, boć ro może być, da i być	IV	153	287
Ubogi ja bernardyn, nie mam nic swojego	V	727	413
Ubogi ja Jan, podrygałek mam	II	278	nlb.
Ubogi ja parobczek	I	164	26
Ubogi ja pijanica idę z karczmy do gościńca	IV	241	468
Uciekała po rowie, gonili ją panowie	III	63	26
Uciekała przepióreczka w proso	II	161	315
Uciekła mi przepióreczka w proso	II	313	159
Uciekła mi przepióreczka w proso	IV	287	w przyp.
Uciekła mi trzpiereczka w proso	V	105	211
Ugania się Wisła z wodą o Basińkę, o nadobną	IV	116	222
Uliń mi się, piszczaleczko, bo jak mi się nie ulinisz	IV	278	w przyp.
Uliń mi się, piszczaleczko, da, bo cię wyćpię za płot	IV	277	537
Ulu! Matulu moja, wydecie mnie w czas do ludzi	V	207	446
Upiłem się ciepłem piwkiem, układem się opod kominkiem	V	145	329
Usiad stary koło pieca, rozgrzał się	IV	206	400
Usiadła dziewuła na białym kamieniu	II	280	135
Usiadła dziewuła na zielonym płocie	III	66	34
Usiadła Marysia na białym kamieniu	III	89	39
W Betlejem sławnem, czasie niedawnem	I	121	6
W ciemnym lesie ptaszek śpiewa	IV	113	217
W ciężkie mrozy pasła kozy na kapuśniaku	IV	291	277
W Czewujewie kraja jarmuż, a w Wałdowie wra	V	147	333
W dzień Bożego Narodzenia	I	119	2
W gęstym sadku ptaszek śpiewa	V	63	109
W jeziorczku czysta woda, czerpała ją Tekluś młoda	V	153	355
W lesie ja bywał, da, bywał	IV	229	441
W karczmie naprzeciwo jest tam dobre piwko	IV	240	465
W Krakowie, nie we wsi, jest chłopek Maciek	IV	249	481
W Morownicy parobczki to są bardzo pyszni	IV	18	36
W niedzielę bardzo rano Kasia wioneczki wije	IV	207	402
W ogródeczku była, trzy wianeczki wiła	III	94	40
W olszynie ja wołki pasła, w olszynie mnie nocka zaszła	IV	198	381
W olszynie ja wołki pasła, w olszynie mnie nocka zaszła	IV	198	382
W Płowcach powiedzieli ludzie, że Jasia zabili w budzie	V	164	390
W pobożność sobie zylę, póki panny nie lubiłem	V	32	56
W polu ogródeczek, w polu ogrodzone	V	171	410
W polu ogródeczek ogrodzony wicią	V	171	410/3
W sieni oberek, matusiu, w sieni oberek	IV	282	550
W stodole świta, w proggu dzień	II	243	88
Incipit	cz.	s.	nr

W stodole świta, w progu dzień	II	263	110
W stodole świta, w progu dzień	III	60	17
W stodole swita, w progu dzień	III	177	61
W śłemeniu były pieniążki, w śłemeniu były, da, były	III	160	16
W tem sadeczku na ogrodzie rośnie lelija	IV	68	139
W ty marny wsi bida wieczna	V	91	168
W zielonym gaju przy miłym chłodzie	V	52	91
W żłobie leży ... [tylko inc.]	I	121	przyp.
W żłobie leży, któż pobieźny	III	39	1
Walanty, galanty, naprowadź my Kaşkę	V	170	407/2
Wcoraj rosół, dzisiaj rosół	II	263	111
Wczoraj była niedziółeczka, dziś poniedziałek	IV	284	555
We Wrzeszczynie na końcu wsi	IV	135	253
Wesele jedzie do Nadziejewa	I	232	86
Wesele jedzie, kapusta w kłodzie	II	230	73
Wesele jedzie, kapusta w kłodzie	III	175	58
Wesele jedzie z Wąsowa, młodego pana boli głowa	I	119	47
Wesoły ja parobeczek, zalecam się do dziewczeczek	V	58	101
Wesoły, szczęśliwy, krakowiaczek ci ja	V	191	434
Wesołość u nas, da, u nas	I	193	48
Wędrowali krawczycy po tureckiej granicy	IV	215	417
Widziałem wstawszy rano Marysię zapłakaną	V	90	165 /2 w.
Widzisz ty, dziewucho, ten kamień nad wodą	IV	90	177
Widzisz ty, Kasińka, ten kamień nad wodą	V	05	441
Wiedziałbym ja, widział, komu biedę upiec	IV	95	nlb.
Wielkie dezdzy spadały, wyskie łacki zalały	IV	308	612
Wielkie koła u jeziora, woda je bierze	IV	110	212
Wiosna wróciła życie naturze	V	20	33
Wir tragen den Tod ins wasser	II	354	nlb.
Witaj [], witaj, panno z komory	II	235	82
Wiwant bratu memu, wiwant mnie samemu	V	176	423
Wiwat bratu memu, wiwat mu	III	186	76
Wiwat dzisiaj Boskiej Istności ... [tylko inc.]	I	121	przyp.
Wiwat, wiwat panu memu	II	249	91 [- 94]
Wo zapomnisz, panienko, swawoli	III	78	38
Wo zapomnisz ty panienko swywoli, swywoli	III	66	35
Woda ure, niech przeure, a niechże nie kipi	V	129	278
Woła ociec, woła matka, pódź do domu, Małgorzatka	IV	202	389
Wołki moje, wołki moje za lasem	IV	276	534
Wróbel piwa nawarzył przy żelawej dziurze	IV	298	591
Wsi spokojna, wsi wesoła	V	47	81
Wsiadaj z nami, kochanie moje	I	177	37
Wstaj ino, synowa, jużś się dosyć wyspała	IV	76	153
Wstaj ino, synowa, nie trzeba to leżeć	IV	76	152
Incipit	cz.	s.	nr

Wstań otworzyć, mała, niech se nie stoję	II	271	125
Wszyscy posnęli, posnęli, wszyscy posnęli, posnęli	V	101	197
Wszyscy się żenicie, wojny się bojicie	IV	256	495
Wszystkich dziś ciekawość budzi	V	53	92
Wszystkich was ciekawość budzi	V	54	94
Wziął ci ja za rączkę, wziął ci ją za obie	II	265	118
Wy, parobcy, żnijcie, jest tu kurka w życie	II	207	60
Wy, zarośla i krzewiny, czy pamiętacie niestety	V	21	34
Wydałać mnie matula w ten cudzy kraj daleki	III	197	86
Wyjździ ino, pacholiku, chto to tam przyjechał	IV	17	33
Wyjechali Mazurowie z pola	IV	8	14
Wyjechał pan na poleczko, spotkał pannę Zosineczkę	IV	114	220
Wyjechał pan, wyjechał pan z chartami na łowy	IV	151	283
Wyjeżdżaj, wyjeżdżaj z podwórza mojego	IV	12	20
Wyjeżdżamy, matuleńko, z domu twojego	I	174	29
Wyjrzjzj ino, pacholiku, za ten nowy dwór	IV	11	19
Wyjrzjzj jeno za okienko, jak tam wilczek skacze	IV	88	174
Wyjźdrzjzj ino, kochaneczko, za ten nowy dwór	IV	9	15
Wyneslisme Murienu ze wsi	II	355	nlb.
Wysoki zameczek, jeszcze wyższa fara	IV	85	167
Wysoko, daleko listek na jaworze	IV	139	262
Wyszła dziewczyna, wyszła jedyna	I	177	36
Wyszedł tużurkowy, spotkał fraczkowego	V	75	131
Wyszła Kasia między wroty, zapłakała swoji cnoty	IV	190	362
Wyszła panna przede wroty, a ha Jezus mój	IV	188	360
Wyszła panna przede wroty, upłakała swoji cnoty	IV	188	359
Wyszły rybki, wyszły z jeziora do Wisły	V	83	145
Wziąłem po ojcu posagu wiele	IV	249	482
Z góry woda ciecze, na dole się mąci	V	113	232
Z góry woda leje, na dole się sieje	IV	47	97
Z końcem mojego cygara kończą się moje cierpienia	V	11	14
Z liścia chałupkę miała, słomą ją zapierała	IV	184	350
Z pola ino, z pola, ty dziewulo moja	IV	164	306
Z poniedziałku na święto furmanowi konie wzięto	IV	94	185
Z poniedziałku na święto koniki mu zajęto	IV	92	181
Z tamtej strony jeziora stoi lipka zielona	IV	202	391
Z tamtej strony jeziora stoi lipka zielona	IV	204	395
Z tamtej strony jeziora stoi jawór zielony	IV	205	397
Z te tam strony, od Bolewic, fto (kto) nie robi, ten ni ma nic	V	147	332
Z tej ta strony jeziora stoi lipka zielona	IV	204	394
Z tej ta strony jeziora stoi lipka zielona	IV	205	396
Z tamtej strony jeziorczka jedzie Janiszek, Janiszek	V	100	194
Z tamtej strony jeziorczka pasie ouczarek	IV	285	558
Incipit	cz.	s.	nr

Z tej tam strony miasta ładniuchna niewiasta	IV	206	399
Z tamtej strony Środy stoi chłopiec młody	V	25	43
Z tamtej strony, z tamtej strony zieleni się trawa	IV	32	72
Z tej niedzieli na to święto furmanowi kónie wzięto	IV	94	186
Z tej ta strony - zob. tez „S tej ta strony”			
Z tej ta strony młyna zielona dębina	IV	74	150
Z tej ta strony przeory stoi lipa zielona	IV	203	392
Z tej ta strony zarzecz pasła panna kacicza	IV	185	351
Z tej ta strony zielonego pola	IV	33	73
Z ty ta strony boreczka jest tać tam góreczka	IV	319	nlb.
Z ty ta strony rzeczki stoją ta goździczki	IV	36	80
Z wieczora ja jabłoneczkę sadziła	III	66	nlb.
Za górką, za niemiecką, da, tańczują Cygany	V	103	204
Za jeziorem na rzyce pasła panna kaczycze	IV	185	3512
Za mnie, wy matusiu, to was Pan Bóg skarże	IV	53	107
Za stodołą beliczka, za beliczką pszeniczka	IV	149	279
Za stodołą pszeniczka, za pszeniczką perliczka	V	131	281
Za stodołą pasła bydło, rozłożyła motowidło	V	122	256
Za stodołą pszenica, za pszenicą bylica	IV	148	278
Zabijemy wołu, zabijemy, zabijemy	I	201	58
Zabili tu krowę, co my wiemy	III	60	18
Zagrajże mi, ty graczyku, cztery godziny, godziny	V	98	187
Zajdę do gościńca, stanę kole proga	IV	107	206
Zakukała kukułeczka w nowy Kumorze	III	207	97
Zakukała kukułeczka w sadzie na lubie, na lubie	III	64	29
Zalecał mi się z Poznania świniarz	V	81	140
Założył się sokół z koniem, oj i dalekie wybiegi	V	118	246
Zasadziła jabłoneczkę przy drodze	IV	221 ods. przy nr	426
Zasiała ja rozmaryniek, on ładnie uschodził	IV	54	110
Zasiałam ja rozmarynek, on mi nie uschodzi	IV	55	111
Zasieję ja rutkę w swoim ogrodzie	IV	220	425
Zatchnij płózek, zatnij wołki, nie uważaj, choć są dołki	V	88	162
Zdałeś mi, zadał, bodaj się rozpadał	I	249	113
Zdało mi się, zdało, że pole gorzało	II	315	160
Zagrajcie mi jaką smutną	I	238	96
Zajmaj wołki na te dołki, na zielony las, da i las	V	161	378
Ziele rozmara, parobcy, ziele rozmara	V	83	147
Zieleni się pietruszczka, zieleni się ślaz, da i ślaz	IV	19	39
Zieleni się, zieleni moje żytko przy ziemi	IV	102	197
Zielona lipka, jałowiec, jałowiec	IV	21	46
Zielona lipka, niebieski jałowiec	IV	21	44
Zielona łączka, piękny kwiat	I	173	28
Zielona łączka, piękny kwiat	IV	21	45
Zielone'm zasiała, zielone mi weszło	IV	165	308
Incipit	cz.	s.	nr

Zielony laseczek, oj i zielono rąbany	IV	138	260
Zielny laseczek, zielono rąbany	IV	73	145
Zkąd jedziesz? Z łąk. Co wiesz? Drag	V	133	289
Zkąd żeś, chłopie, w tej sukmanie	IV	271	w przyp.
Zmarły człowiecze, z tobą się zegnamy	III	164	56
Zoneczko kochana, dawaj mi śniadanie	IV	95	przyp.
Zostań z Bogiem, rozmaronie	I	195	51
Zostań z Bogiem, rozmarynie	I	184	40
Żal, bez uwagi mąż żonę bije	IV	82	162
Żałowałaś kapki wody	I	135	14
Żeby ja wiedziała, gdzie mój Jasio pije	IV	95	188
Żeby matka nie brojiła, miałabym ja kawalira	V	137	302
Żebym ja wiedziała, gdzie mój Jasio orze	IV	95	187
Żebym ja wiedziała, gdzie mój miły orze	IV	96	190
Żebyś była, Kasiu, grosiki zbierała	III	40	3
Żebyś była moja miła, sprawiłbym ci takie manto	V	126	267
Żebyś nie myślała, nadobna Marynko	II	259	101
Żebyś ty był dobry, Jasieniu, kazałbyś mi do dnia spać	V	159	374
Żebyś ty, chmielu, na tyczki nie laź	II	266	119
Żebyś ty, chmielu, na tyczki nie laź(ł)	II	289	145
Żebyś ty, chmielu, na tyczki nie laź	III	180	64
Żebyś ty, chmielu, po tyczkach nie laź	II	248	nłb.
Żebyś ty wiedziała, kochaneczko moja	IV	105	204
Żebyście wiedzieli, koledzy moi	IV	142	268
Żono moja, żono, dodajże mi rady	IV	246	476
Żyd pan, Żyd pan, a Żydówka pani	I	127	13
Żył Matysek, chłop, przed laty	V	13	20
Żłem zrobiła, matko moja, żem za lirę nie szła	IV	233	449

ISBN 978-83-971695-4-8